

అనునది నిశ్చయించి శ్రీకృష్ణుని సహచర్యేన వర్ణనముగా వ్యాఖ్యానించిరి. సత్యవతిని గానన చేయుచు ‘సత్కృతిః’ అను నీనామమునకు మతాంతాస్థులు చెప్పిన “శ్రేష్ఠమైన సగ్రహణయూని వ్యాపారము గలవాడు” అను నర్థము వివరించుటకు భట్టరు “సత్కృతిః=నవనీతచార్యము గోల గట్టువడుట రాసక్రీడ మున్నగు దివ్యచేష్టితముల నొనరించినవాడు” అనిరి. శంకరాచార్యులనినట్లు జగత్సృష్ట్యాదులు భగవంతునకు ఏర్పట్ట వ్యాపారములు కాజాలవు. దేనిని చించి నంతనే భక్తులు మనసునీరై * ఆహ్లాదశీల నేత్రామ్ముః * అనినట్లుగనుగో ; అందు పానియుత్కృష్ట కార్యములగును. అట్టివి * వైశ్యాయాణెన్ను మీనహృల్లే * * ఎత్తిజమురలినోడి తెల్లిరుద్దెక్కియ వెలివే * అని యిట్లు ఆర్వాగ్ధను గూహించి నీసిన హీనకృత్యములే. వాడును ఇట్టి కృత్యములనే తనకు గౌరవముగాచలించును. కనుకనే గోవర్ధనస్వరూపుల నెత్తినపుడు ఈ యతిమానుష చేష్టితముంజూచి యతి శంకించి * దేహోవా త్వమ్ * అని యిట్లున్నవారిమీదనలిగి * అహంనో బాధవో బాధః * అని తన్ను గొల్లవానిగనే చెప్పుకొనెను. దీనినింక వివరింపవలసియుండియు విస్తరభీతిచే నింతటితో విరమింతము.

మఱొక స్లోకము * విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కీర్తిః చిన్నసంశయః * (నా. 628-629) ఈ స్లోకమున ప్రతినామమునను భట్టరు భాష్యములోని స్వారస్యమును తెల్పెదము. “విజితాత్మా=జితేంద్రియుడు” అనిరి శంకరాచార్యులు. భట్టరు ‘తన్నాశ్రయించినవారలకు తాను అణగియుండటచే జయమును భక్తులకునిచ్చి అపజయమును తాను కైకొనువాడు’ అని. * మమ శరసి మద్ధనం గోపికా దండనమ్ * అని వచించిన సర్వేశ్వరునకు ఏ యర్థము రుచించునో విచుర్చింపుడు. కనుకనే * కూడారై వెల్లుళ్ళీర్ కోవిదా ! * అను తిరుప్పావై పాశురమునకు ‘అభక్తులను ఓడించుటయు, భక్తులకు నీవు ఓడుటయు నీ స్వభావము’ అని ఆచార్యులు వ్యాఖ్యానించిరి.

ఇక పైనామముగు “విజితాత్మా విధేయాత్మా” అనునీ స్లోకమున ‘అవిధేయాత్మా’ అని పదచ్ఛేదము చేసి ‘ఎవరిని వశముగాని స్వరూపముగలవాడు’ అనిరి ఇతరులు. భట్టరు ‘విధేయాత్మా’ అనియే పదవిభాగముచేసి ‘భక్తులయాజ్ఞకు లోబడిన స్వరూపముగలవాడనిరి.’ * జ్ఞానీ త్వాయైవ మే మతమ్ * (గీత) అని సర్వశరీరీయగు భగవంతుడే తన్ను భక్తులకు శరీరభూతునిగా చెప్పుకొనెను. ఆత్మకు సర్వాత్మనా విధేయమైయుండునదిగదా శరీరము ? భక్తులకు తాను

విధేయుడుగాకున్నచో “జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతః” అను తనవాక్యమునకు గతియేమి? కనుకనే * సేనయోరుభయోర్భ్యో రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత * అని యుద్ధముడు అజ్ఞాపించినదే తానటులే యొనరించి ‘సార్థసారథి’ అని పేరొందెను. ఇట్లు భక్తవిధేయుడైయుండు వీనిని అవిధేయునిగా చెప్పినచో వాడు సంతసించు వాయని విమర్శింపుడు.

పై నామములు “సత్కీర్తిః, భిన్నసంశయః” (నా. 628-629) అని. ఇచట మతాంతరస్తులు “సత్కీర్తిః=మంచికీర్తిగలవాడు, భిన్నసంశయః=సమస్తమును కరతలామలకమువలె సదా చూచుచుండుటచే సందేహములేనివాడు, ‘అనగా మహాజ్ఞాని’ అనిరి. ఈ యర్థమున నెట్టిసమును లేదనిపించి భట్టరు “సత్కీర్తిః సౌలభ్య గుణయుక్తుడగుటచే యథార్థమగు కీర్తిగలవాడు. భిన్నసంశయః=వీడు సులభుడో? దుర్లభుడో? వశుడో? కాడో? మున్నగు రీతిగా తనవిషయంబున గల్గు సందేహములను తనసౌలభ్యముచే తీర్చువాడనిరి”. వీడు సందేహము లేనివాడు అని చెప్పటకన్న ఇతరులను సందేహముతోలగినవారుగా చేయువాడు అనునర్థముననే స్వారస్యముండునని వివరింపవలయునాయేమి?

ఇట్టి స్వారస్యార్థరత్నములు లక్షోపలక్షముగా ఈ భాష్యమున వెలయుచున్నవి.

ఉ ప స ం హా ర ము .

ఈ సహస్రనామమునకు భట్టరు సంస్కృత భాషలోనే భాష్యము రచించియుండుటచే ఆ భాషా జ్ఞానము లేనివారలకు ఈ యర్థవిశేషములను అనుభవించు భాగ్యమింతవఱకు లేకుండినది. ఆకొఱత దీర శ్రీపెరుంబూనూరు . విద్వాన్ కిదాంబి రామానుజాచార్యులు ఆంధ్రభాషలో లలితసరణిలో అనువదించిన యీ గ్రంథమును చూచి పరమానందమునొందితిమి. ఇటులే లోకోపకారముగా అనేక గ్రంథములను రచించుటకై ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాదిసమస్త సంపదలను శ్రీ లక్ష్మీ వల్లభుడు అనుగ్రహింపవలయునని ఆకాశించుచున్నాము.

పట్టిక.

గ్రంథ సంకేతములు.

గ్రంథముల నామములు.

అశి.
అష్ట.
ఆ. పు.
ఆర.
క. ఉ.
కా.
గీ.
చ. సం.
ఛా. ఉ.
జ. సం.
జి.
తై. ఉ.
నీలా.
న్యాయ. త.
పా.
పా. నూ.
పు. నూ.
పూ. మీ.
పా. సం.
బా. స్మృ.
బృ. ప.
బృ. ఉ.
బ్ర. నూ.
బ్రా.
భాగ.
భా.
భృ.
మను. స్మృ.
మ. ఉ.
మా. పు.

అధర్వశిరః.
అష్టమ్.
ఆదిత్య పురాణమ్.
ఆరణమ్.
కథోపనిషత్.
కాపీతకీ బ్రాహ్మణమ్.
భగవద్గీతా.
చరక సంహితా.
ఛాందోగ్యోపనిషత్.
జయసంహిత.
జితన్త్రా స్తోత్రమ్.
తైత్తిరీయోపనిషత్.
నీలానూక్తమ్.
న్యాయతత్త్వమ్.
పారాశర్యమ్.
పాతంజలనూత్రమ్.
పురుషనూక్తమ్.
పూర్వమీమాంస.
పాష్కరసంహిత.
బాహుస్పత్య స్మృతి.
బృహత్పరాశరీయమ్.
బృహదారణ్యకోపనిషత్.
బ్రహ్మనూత్రమ్.
బ్రాహ్మపురాణమ్.
శ్రీ భాగవతమ్.
మహాభారతమ్.
భృగువల్లి.
మనుస్మృతి.
మహాోపనిషత్.
మాత్స్య పురాణమ్.

గ్రంథ సంకేతములు.

గ్రంథముల నామములు.

మా. తా.

ము. ఉ.

మో. ధ.

మా. సం. లేక }
మూ. సం. }

య. పే.

య. స్మృ.

యా. స్మృ.

రా. లేక శ్రీరా.

లి. పు.

వ. పు.

వా.

వామ.

వా. పు.

వి. త.

వి. ధ.

వి. పు.

వై. సం.

వై. స్త.

శ. బ్రా.

శై.

శ్వే. ఉ.

సా. సం.

సు. ఉ.

స్తో. ర.

హ. పం.

హ.

హై. తా.

*

[]

()

.....

మాధ్యందినకాఖి.

ముండకోపనిషత్.

మోక్షధర్మము.

మూలసంహిత.

యజుర్వేదము.

యమస్మృతి.

యజ్ఞపర్వస్మృతి.

శ్రీరామాయణమ్.

లింగ పురాణమ్.

నరాహ పురాణమ్.

వాష్టేకయాధ్యాత్మమ్.

వామన పురాణమ్.

వాయు పురాణమ్.

విష్ణుతత్వమ్.

విష్ణుధర్మము.

శ్రీ విష్ణు పురాణమ్.

వైతరణసంహిత.

శ్రీ వైకుంఠస్తవము.

శతపథబ్రాహ్మణము.

శైవపురాణమ్.

శ్వేతాశ్వ తరోపనిషత్.

సాత్వతసంహిత.

సుబాలోపనిషత్.

స్తోత్రరత్నము.

హరినంశము.

హరీతస్మృతి.

మోరణ్యగర్భకాఖి.

ప్రమాణ వాక్యములు.

ప్రమాణవాక్య తాత్పర్యములకు మాత్రము.

తాత్పర్యముదప్పు ఇతరుములకు.

నడుమ కొన్ని వాక్యములుండుటను తెల్పును.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

[శ్రీ సహస్రనామాధ్యాయమున చేరుకుండినను శిష్ట సంప్రదాయమున పారాయణమున అంబిఱును అనుసంధించుటచే వ్యాఖ్యానము చేయబడును. భట్టరుల వ్యాఖ్యానము గాదు.]

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ ।

ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే ॥

తా॥ తెల్లనివస్త్రమును ధరించి, చంద్రునివంటి దేహకాంతియు నాలుగు భుజములును గల్గి, ప్రసన్న ముఖముతో వెలయు శ్రీమహావిష్ణువును, సమస్త విఘ్నములును తొలగుటకై ధ్యానింపగలడు.

యస్య ద్వీరదవక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్ ।

విష్ణుం నిఘ్నున్తి సతతం విష్వక్సేనం తమాశ్రయే ॥

తా॥ ఎవనియొక్క పరిచారకులగు ద్వీరదవక్త్రాదు మున్నగువారు తన్ను ధ్యానించువారలవిఘ్నములను సదా తొలగించుచుండునో, అట్టి విష్వక్సేనులను (అనగా విష్ణువుయొక్క సేనానాయకులను) ఆశ్రయించెద.

వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పాత్రమకల్మషమ్ ।

పరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్ ॥

తా॥ వసిష్ఠులయొక్క మునిమనుమడును, శక్తి మహర్షి యొక్క పౌత్రుడును, పరాశరుల పుత్రుడును, శుకబ్రహ్మమయొక్క తండ్రియు, తపోనిధి యునగు వ్యాసమహర్షిని మ్రొక్కెద.

వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ వ్యాసరూపాయ విష్ణవే ।

నమోనై బ్రహ్మనిధయే వాసిష్ఠాయ నమోనమః ॥

తా॥ వ్యాసులే విష్ణువా? లేక విష్ణువే వ్యాసులా? అని అతిశయింప దగినవారై తపోనిధియై వసిష్ఠవంశముననవతరించినవారై వెలయు వ్యాసుని మ్రొక్కెద.

అవికారాయ శుద్ధాయ నిత్యాయ పరమాత్మనే ।

సదైకరూపరూపాయ విష్ణవే సర్వజిష్ఠవే ॥

తా॥ నిర్వికారుడై శుద్ధుడై నిత్యుడై పరమాత్మయై సదా ఏకరూపముగల దివ్యద్రేహమును పరిగ్రహించినవాడై సమస్తమును జయించువాడై యుండు విష్ణువును నమస్కరించెద.

యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసార బంధనాత్ ।

విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ॥

ఓమ్ నమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ।

తా॥ ఎవని స్మరించినంతనే జన్మముమున్నగు సంసారబంధములన్నియు తొలగునో; సర్వసమర్థుడగు అట్టి విష్ణువును నమస్కరించెద.

శ్రీ మహాలక్ష్మ్యై నమః.
 శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ లక్ష్మ్యష్టోత్తరశతనామస్తోత్రము.

ఓమ్ దేవ్యువాచ :—

దేవదేవ మహాదేవ త్రికాలజ్ఞ మహేశ్వర ।
 కరుణాకర దేవేశ భక్తానుగ్రహకారక ॥
 అష్టోత్తరశతం లక్ష్మ్యైః శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్పఠః ॥

ఈశ్వర ఉవాచ :—

దేవి సాధు మహాభాగే మహాభాగ్యప్రదాయకమ్ ।
 సర్వైశ్వర్యకరం పుణ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్ ॥
 సర్వదారిద్ర్యశమనం శ్రవణాత్ భుక్తిముక్తిదమ్ ।
 రాజవశ్యకరం దివ్యం గుహ్యత్ గుహ్యతరం పరమ్ ॥
 దుర్లభం సర్వదేవానాం చతుష్పత్తికలాస్పదమ్ ।
 పద్మాదీనాం వరాంతానాం నిధీనాం నిత్యదాయకమ్ ॥
 సమస్తదేవసంసేవ్యం అణిమాద్యష్టసిద్ధిదమ్ ।
 కిమత్ర బహునోక్తేన దేవీప్రత్యక్షదాయకమ్ ॥
 తవ ప్రీత్యాద్య వత్సోమి సమాహితమనాః శ్రుణు ।
 అష్టోత్తరశతస్యాస్య మహాలక్ష్మీస్తు దేవతా ॥
 క్లీం బీజపదమిత్యుక్తం శక్తిస్తు భవనేశ్వరీ ।
 అఙ్గన్యాసః కరన్యాసః స ఇత్యాది ప్రకీర్తితః ॥

ధ్యా స మ్.

వందే పద్మకరాం ప్రసన్నవదనాం సాభాగ్గదాం భాగ్యదామ్
హస్తాభ్యామభయప్రదాం మణిగణైః నానావిధైః భూషితామ్ ।
భక్తాభీష్టఫలప్రదాం హరిహరబ్రహ్మాదిభిః సేవితామ్
పార్శ్వే పఞ్చజశభ్యపద్మసిద్ధిభిః యుక్తాం సదాశక్తిభిః ॥

సరసిజనయనే సరోజహస్తే ధవళతరాంకుకగన్ధమాల్యశోభే ।
భగవతి హరివల్లభే మనోజ్ఞే త్రిభువనభూతికరి ప్రసీద మహ్యమ్ ॥

ఓమ్॥ ప్రకృతిం వికృతిం విద్యాం సర్వభూతహితప్రదామ్ ।

శ్రద్ధాం విభూతిం సురభిం నమామి పరమాత్మికామ్ ॥ ౧

వాచం పద్మాలయాం పద్మాం శుచిం స్వాహం స్వధాం సుధామ్ ।

ధన్యాం హిరణ్మయాం లక్ష్మీం నిత్యపుష్టాం విభావరీమ్ ॥ ౨

అదితిశ్చ దితిం దీప్తాం వసుధాం వసుధారిణీమ్ ।

నమామి కమలాం కాంతామ్ కామాం క్షీరోదసంభవామ్ ॥ ౩

అనుగ్రహపరాం బుద్ధిమ్ అనఘాం హరివల్లభామ్ ।

అశోకామ్ అమృతాం దీప్తాం లోకశోకవినాశినీమ్ ॥ ౪

నమామి ధర్మనిలయాం కరుణాం లోకమాతరమ్ ।

పద్మప్రియాం పద్మహస్తాం పద్మాక్షీం పద్మసుందరీమ్ ॥ ౫

పద్మోద్భవాం పద్మముఖీమ్ పద్మనాభప్రియాం రమామ్ ।

పద్మమాలాధరాం దేవీం పద్మినీం పద్మగన్ధినీమ్ ॥ ౬

పుణ్యగంధాం సుప్రసన్నాం ప్రసాదాభిముఖీం ప్రభామ్ ।

నమామి చంద్రవదనాం చంద్రాం చంద్రసహోదరీమ్ ॥

2

చతుర్భుజాం చంద్రరూపాం ఇంద్రిరామ్ ఇంద్రశీతలామ్ ।

ఆహ్లాదజననీం పుష్టిం శివాం శివకరిం సతీమ్ ॥

౮

విమలాం విశ్వజననీం పుష్టిం దారిద్ర్యనాశినీమ్ ।

ప్రీతిం పుష్కరిణీం శాంతాం శుక్లమాల్యామృరాం శ్రియమ్ ॥

౯

భానురీం బిల్యనిలయాం వరాహోహం యశస్వినిమ్ ।

ఎసుందరామ్ ఉదారాక్షాం హరిణీం హేమమాలినీమ్ ॥

౧౦

ధనభాగ్యకరిం సిద్ధిం స్త్రీణామృతాం శుభప్రదామ్ ।

నృపవేశ్యగతానందాం ఎరలక్ష్మీం వసుప్రదామ్ ॥

౧౧

శుభాం హిరణ్యప్రాకారాం సముద్రతనయాం జయామ్ ।

నమామి మజ్జళాం దేవీం విష్ణుపక్షస్థనిలగితామ్ ॥

౧౨

విష్ణుపత్నీం ప్రసన్నాక్షీం నారాయణసమాశ్రితామ్ ।

దారిద్ర్యధ్వంసినీం దేవీం సర్వోపద్రవవారిణీమ్ ॥

౧౩

వనదుగ్ధాం మహాకాళీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్ ।

త్రికాలజ్ఞానసమ్పన్నామ్ నమామి భువనేశ్వరీమ్ ॥

౧౪

లక్ష్మీం క్షీరసముద్రరాజతనయాం శ్రీరజ్జభామేశ్వరీమ్

దాసీభూతసమస్తదేవవనితాం లోకైకదీపాంబురామ్ ।

శ్రీమన్మన్దకటాక్షలబ్ధవిభవబ్రహ్మేష్వరిగణాధరామ్

త్యాం త్రైలోక్యకుటుంబినిం సరసిజాం వందే ముకుందప్రియామ్ ॥

మాతర్నమామి కమలే కమలాయతాక్షి

శ్రీవిష్ణుహృత్కమలవాసిని విశ్వమాతః ।

క్షీరదజ్ఞే కమలకోమలగర్భగారి

లక్ష్మీ ప్రసీద సతతం నమతాం శరణ్యే ॥

త్రికాలం యోజపేత్ విద్వాన్ వణ్యానం విజితేంద్రియః ।

దారిద్ర్యధ్వంసనం కృత్వా శ్రియమాప్నోత్యయత్నతః ॥

దేవీనామసహస్రేషు పుణ్యమష్టోత్తరం శతమ్ ।

యేన శ్రియఃపవాప్నోతి కోటిజన్మదరిద్రతః ॥

భృగువారే శతం ధీమాన్ పఠేద్వత్సరమాత్రకమ్ ।

అష్టైశ్వర్యమవాప్నోతి కుబేర ఇవ భూతలే ॥

దారిద్ర్యమోచనా నామ స్తోత్రమమ్భూపరం శతమ్ ।

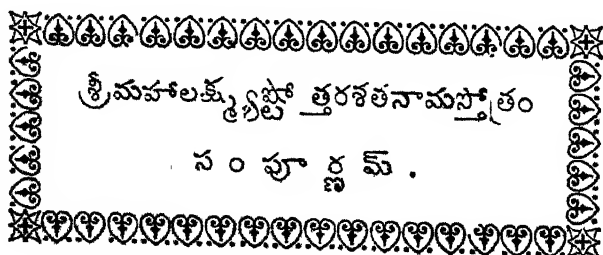
యేన శ్రియఃపవాప్నోతి కోటిజన్మదరిద్రతః ॥

భుక్త్వాతు విపులాన్ భోగాన్ అస్యాస్నాయుజ్యమాఘ్నయాత్ ।

ప్రాతఃకాలే పఠేన్నీత్యం సర్వదుఃఖోపశాంతయే ॥

పఠంస్తు చింతయేద్దేవీం సర్వాభరణభూషితామ్ ॥

ఓమ్ సర్వం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ ।
 ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే ॥
 యస్య ద్విరదవత్క్రూర్ద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్ ।
 విఘ్నం నిఘ్నంతి సతతం విష్వక్సేనం తమాశ్రయే ॥
 వ్యాసం వసిష్ఠనప్తాం శక్తేః పాత్రమకల్మషమ్ ।
 పరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్ ॥
 వ్యాపాయ విష్ణురూపాయ వ్యాసరూపాయ విష్ణవే ।
 నమోవై బ్రహ్మనిధయే వాసిష్ఠాయ నమోనమః ॥
 అవికారాయ శుద్ధాయ నిత్యాయ పరమాత్మనే ।
 నందైకరూపరూపాయ విష్ణవే సర్వజ్ఞిష్ణవే ॥
 యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబంధనాత్ ।
 విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ॥
 ఓమ్ నమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే.

శ్రీ వైశంపాయన ఉవాచ—

శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః ।
 యుధిష్ఠిరశ్శాంతనవం పునరేవాభ్యభాషత ॥

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

కీమేకం దైవతం లోకే కిం వాఽప్యేకం పరాయణమ్ ।
 స్తపస్త్యైః కం కమర్చస్తైః ప్రాఘ్నయుర్మానవాశ్శుభమ్ ॥ 2
 తో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః ।
 కిం జపః ముచ్యతే జన్తుః జన్మసంసారబంధనాత్ ॥ 3

శ్రీ కీష్క ఉవాచ—

జగత్ప్రభుం దేవదేవమనంతం పురుషోత్తమమ్ ।
 స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోద్భితః ॥ 4
 తమేవచార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్ ।
 ధ్యాయం స్తువన్నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ ॥ 5
 అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ ।
 లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వమఃఖాతిగోభవేత్ ॥ 6
 బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్ ।
 లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్ ॥ 7
 పష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః ।
 యద్భక్త్యా పుణ్డరీకాక్షం స్తవైరర్చేన్నరస్సదా ॥ 8
 పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః ।
 పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్ ॥ 9
 పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మజ్జళానాం చ మజ్జళమ్ ।
 దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోఽవ్యయః పితా ॥ 10
 యతస్సర్వాణి భూతాని భవంత్యాదియుగాగమే ।
 యస్మింశ్చ ప్రలయం యాన్తి పునరేవ యుగక్షయే ॥ 11

తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే ।
విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్ ॥ 12

యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః ।
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే ॥ 13

విష్ణోర్నామసహస్రస్య వేదవ్యాసో మహానృసిః ।
చంద్రోనుప్తః తథా దేవో భగవాన్ దేవకీసుతః ॥ 14

అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తిద్దేవకీనందనః ।
త్రిసామా హృదయం తస్య శాస్త్ర్యర్థే వినియుజ్యతే ॥ 15

విష్ణుం జిష్ణుం మహావిష్ణుం ప్రభవిష్ణుం మహేశ్వరమ్ ।
అనేకరూపదైత్యానైః సమామి పురుషోత్తమమ్ ॥ 16

అస్య శ్రీవిష్ణో దివ్య సహస్రనామ స్తోత్ర మహామన్తస్య,
శ్రీ వేదవ్యాసో భగవాన్ ఋషిః । అనుష్టుప్చంద్రికః । శ్రీమహావిష్ణుః పర
మాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా । అదృతాంశూద్భవో
భానురితి బీజమ్ ॥ దేవకీనందనస్సృష్టేతి శక్తిః । ఉద్భవః టోభణో
దేవ ఇతి పరమో మన్తః । శబ్దభృన్నద్దకీ చక్రేతి కీలకమ్ । శాశ్వ
ధన్వా గదాధర ఇత్యస్త్రమ్ । రథాశ్లాపాణిరటోభ్య ఇతి నేత్రమ్ ।
త్రిసామా సామగస్సామేతి కవచమ్ । ఆనందం పరబ్రహ్మేతి యోనిః ।
ఋతుస్సుదర్శనః కాల ఇతి దిగ్బధః । శ్రీపశ్వరూప ఇతి ధ్యానమ్ ।
శ్రీమహావిష్ణుకైజుర్యరూపే శ్రీ సహస్రనామజపే వినియోగః ॥

॥ ధ్యానమ్ ॥

క్షీరోదన్వత్ప్రదేశే శుచిమణివిలసంతైస్సకతే మాక్తికానామ్
మాలాశ్శుక్లాననఙ్గాః స్ఫటికమణినిభైర్మాక్తికైర్మణ్డితాఙ్గాః ।

శుభైర్భైరదభైరుపరివిరచితైర్ముక్తపీయూషవష్టైః ।

ఆచస్త్రీ నః పునీయాదరినశినగదాశ్శఫాణిర్ముకుందః ॥

1

భూః పాచా యస్య నాభిర్వియదసురనిలశ్చస్త్రీసూక్ష్మాచ నేత్రే
కణాకవాశాశ్శిరోద్వ్యార్ముఖమపి దహనో యస్య వాస్తేయమబ్ధిః ।

అస్త్యస్థం యస్య విశ్వం సురనరఖగగోభోగిగర్భర్షదైత్యైః

చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రిభువనవపుషం విష్ణుమీశం నమామి ॥ 2

శాంతాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశమ్

విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాంగమ్ ।

లక్ష్మీకాంతం కమలనయనం యోగిహృద్ధ్యానగమ్యమ్

వందే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైకనాథమ్ ॥

3

మేఘశ్యామం పీతకాశేయవాసమ్

శ్రీవత్సాంకం కాస్తుభోద్భాసితాంగమ్ ।

పుణ్యోపేతం పుణ్డరీకాయతాక్షమ్

విష్ణుం వందే సర్వలోకైకనాథమ్ ॥

4

[నశంఖచక్రం నకిరీటకుండాలమ్

నవీతవస్త్రం సరసీరుహేక్షణమ్ ।

సహారవక్షస్థులశోభికాస్తుభమ్

నమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజమ్]

5

ఓమ్ ॥ విశ్వం విష్ణుర్వషటాకరో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః ।

భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః ॥

1

పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః ।

అవ్యయః పురుషసాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ ॥

2

యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః ।

నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః ॥

3

సర్వశ్శర్వశ్శివః స్థాణుః భూతాదిర్నిధిరన్యయః ।

సమ్భవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః ॥

4

స్వయమ్భూశ్శమ్భురాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాన్వనః ।

అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః ॥

5

అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః ।

విశ్వకర్మా మనుస్తవష్టా స్థవిష్టః స్థవిరో ధ్రువః ॥

6

అగ్రాహ్యః శ్శాశ్వతః కృష్ణః లోహితాక్షః ప్రతదానః ।

ప్రభూతస్త్రికకుఢ్దామ పవిత్రం మగ్ధలంపరమ్ ॥

7

ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః ।

హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః ॥

8

ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః ।

అనుత్తమో దురాధవః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్ ॥

9

సురేశశ్వరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః ।

అహస్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయస్సర్వదర్శనః ॥

10

అజస్సర్వేశ్వర సిద్ధః సిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతః ।

వృషాకపిరమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః ॥

11

వసుర్వసుమనాస్సత్య స్సమాత్మా సమ్మితస్సమః ।

అమోఘః పుండ్రరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః ॥

12

రుద్రో బహుశిరా బభుః విశ్వయోనిశ్శుచిశ్రవాః ।

అమృతశ్శాశ్వతస్థాణుః వరారోహణో మహాతపాః ॥

13

సర్వకన్యకవిద్యామర్విష్వక్సేనో జనార్దనః ।

వేదో వేదవిదవ్యక్తో వేదాజ్ఞో వేదవిత్కవిః ॥

14

లోకాధ్యక్షస్సరాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః ।

చతురాత్మా చతుర్వ్యూహశ్చతుర్దంష్ట్రః చతుర్భుజః ॥

15

భ్రాజిష్ణుర్భోజచం భోక్తా సహిష్ణుర్దగదానిజః ।

అనఘో విఘ్నో జేతా విశ్వయోనిః భునర్వసః ॥

16

ఉపేంద్రో వామనః ప్రాంశురమోఘశ్శుచిపూర్ణితః ।

అతీంద్రస్సంగ్రహస్సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః ॥

17

వేదోవైద్యస్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః ।

అతీంద్రియో మహామాయో మహాత్సాహా మహాబలః ॥

18

మహాబుద్ధిగృహవీర్యో మహాశక్తిర్మహాన్యుతిః ।

అనిర్దేశ్యవపుః శ్రీమాన్ అమేయాత్మా మహాద్రిధృత్ ॥

19

మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాసస్సతాంగతిః ।

అనిరుద్ధస్సరానందో గోవిందో గోవిదాంపతిః ॥

20

మరీచిర్దమనో హంసః సుపర్ణో భుజగోత్తమః ।

హిరణ్యనాభస్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః ॥

21

అమృత్యుస్సర్వదృక్సింహ స్సద్ధాతా సద్ధిమాన్ స్థిరః ।

అజోదుర్మహానశ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా ॥

22

గురుర్గురుతమో ధామ సత్యస్సత్యపరాక్రమః ।

నిమిషోఽనిమిషస్సగ్నిర్వాచస్పతిరుదారణిః ॥

23

అగ్రణీర్ద్రాఘశీర్శ్రీమాన్ న్యాయో నేతా సమీరణః ।

సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ ॥

24

ఆవర్తకో నివృత్తాత్మా సంవృతస్సంప్రమర్దనః ।

అహస్సంవర్తకో వహ్నిః అనిలో ధరణీధరః ॥

25

సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వసృష్టిశ్చఘ్నభుః ।

సతకర్తా సతకృతసాసిధుర్జహ్నుర్నారాయణో నరః ॥

26

అసశ్లేయోఽప్రమేయాత్మా విశిష్టశ్శిష్టకృచ్ఛుః ।

సిద్ధార్థస్సిద్ధసజ్జల్పః సిద్ధిదస్సిద్ధిసాధనః ॥

27

వృషాహీ వృషభో విష్ణుర్వృషపర్వా వృషాదరః ।

వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తశ్శృతిసాగరః ॥

28

సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేంద్రో వసుదో వసుః ।

నైకమాహా బృహద్రూపశ్శిపివిష్టః ప్రకాశనః ॥

29

ఓజస్తేజోద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః ।

ఋద్ధః స్పష్టాక్షరో మన్తశ్శిష్టాగ్నిశ్శర్భాసూరద్యుతిః ॥

30

అమృతాంశూద్భవో భానుశ్శశబిన్దుస్సురేశ్వరః ।

ఔషధం జగతస్సేతు స్సత్యధర్మపరాక్రమః ॥

31

భూతభవ్యభవన్నాథః పవనః పావనోఽనలః ।

కామహా కామకృతాగ్రస్తః కామః కామప్రదః ప్రభుః ॥

32

యుగాదికృద్యుగావరో నైకమాయో మహాశనః ।

అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజిదనస్తజిత్ ॥

33

ఇష్టోఽవిష్టశ్శిష్టేష్టశ్శిఖిణ్డీ సహుషో వృషః ।

క్రోధహా క్రోధకృతకర్తా విశ్వబాహుర్మహీధరః ॥

34

అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః ।

అపానిధిరధిష్ఠానమప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః ॥

35

సూద్రః సూద్రధరో ధుర్యో వరచో వాయువాహనః ।

వాసుదేవో బృహద్భానురాదిదేవః పురందరః ॥

36

అశోకస్తారణస్తారః శూరశౌరిర్జనేశ్వరః ।

అనుకూలశ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః ॥

37

పద్మనాభోఽరవిద్రాక్షః పద్మగర్భశ్శరీరభృత్ ।

మహద్ధిః ఋద్ధోవృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః ॥

38

అతులశ్శరభో భీమస్సమయజ్ఞో హవిహారః ।

సర్వలక్షణలక్షణ్యో లక్ష్మీవాక్ సమితిఞ్ జయః ॥

39

విక్షరో రోహితోమార్గో హేతుర్దామోదరస్సహః ।

మహీధరో మహాభాగోవేగవానమితాశనః ॥

40

ఉద్భవః త్తోభణోదేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః ।

కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః ॥

41

వ్యవసాయో వ్యవస్థానస్సంస్థానః స్థానదోధ్రువః ।

పరద్ధిః పరమస్పష్టః తుష్టః పుష్టః శుభేక్షణః ॥

42

రామో విరామో విరజోమార్గో నేయో నయోఽనయః ।

వీరశ్శక్తిమతాంశ్రేష్ఠో ధర్మోధర్మవిదుత్తమః ॥

43

వైకుణ్ఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణమః పృథుః ।

హిరణ్యగర్భ శ్శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయురథోక్షజః ॥

44

ఋతుస్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః ।

ఉగ్రస్సంవత్సరోదక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః ॥

45

విస్తారః స్థావరస్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్ ।

అథ్థోఽనథ్థో మహాశోశో మహాభోగో మహాధనః ॥

46

అనిర్విణ్ణః స్థవిష్టోభూర్ధర్మయాపో మహామఖః ।
సక్షత్రనేమిర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామస్సమీహనః ॥

47

యజ్ఞఙ్జ్యో మహేజ్యశ్చ క్రతుస్సత్రం సతాంగతిః ।
సర్వదర్శీ నివృత్తాతాత సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్ ॥

48

సువ్రతస్సముఖసూక్ష్మ స్సుహృషస్సుఖదస్సహృత్ ।
మనోహరో చక్రక్రోధో వీరబాహుర్విదారణః ॥

49

స్వాపనః స్వపశో వ్యాపీ నైకాతా నైకకర్మకృత్ ।
వత్సరో వత్సలో వత్సీ రత్నగభోః ధనేశ్వరః ॥

50

ధర్మగుర్భర్మకృద్ధర్మీ సదక్షరమసత్త్వ రమ్ ।
అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశుర్విధాతా కృతలక్షణః ॥

51

గభస్తినేమిస్సత్త్వస్థస్సింహో భూతమహేశ్వరః ।
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృద్గురుః ॥

52

ఉత్తరో గోపతిగోష్ఠా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః ।
శరీరభూతభృద్భృత్తా కపీన్ద్రో భూరిదక్షిణః ॥

53

సోమపోఽమృతపస్నీమః పురుజిత్పరుసత్తమః ।
వినయో జయస్సత్యసన్ధో దాశార్హస్సాత్త్వతాం పతిః ॥

54

జీవో వినయితా సాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమః ।
అమ్భానిధిరసంతాత్మా మహోదధిశయోఽస్తకః ॥

55

అజో మహార్హః స్వాభావ్యో జితామిత్రః ప్రమాదనః ।
ఆనన్దో నన్దనో నన్దస్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః ॥

56

మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదిసీపతిః ।
త్రిపదస్త్రిసశాధ్యక్షః మహాశృంగః కృతాస్తకృత్ ॥

57

మహావరాహా గోవిందస్సుపేణః కన కాగ్దదీ ।

గుహ్యా గభేరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః ॥ 58

వేధాః స్వాస్త్యేఽజితః కృష్ణా దృఢస్సజగర్షణోఽచ్యుతః ।

వరుణో వారుణో వృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః ॥ 59

భగవాన్ భగహః నదీ వనమాలీ హలాయుధః ।

అచ్యుతః జ్యోతిరాదిత్యః ససిష్ణుర్గతిసత్తిమః ॥ 60

సుధన్వా ఖణ్డపరశుః నారుణో ద్రవిణప్రదః ।

దివిష్టృకస్సర్వదృగ్ద్వ్యానో నాచస్పతిరయోనిజః ॥ 61

త్రిసామా సామగస్సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్ ।

సన్యాసకృచ్ఛమశ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణః ॥ 62

శుభాజ్ఞశ్శాన్తిదస్సప్తా కుముదః కువలేశయః ।

గోహితో గోపతగోకప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః ॥ 63

అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృచ్ఛివః ।

శ్రీవత్సవతూః శ్రీవాసః శ్రీపతిః శ్రీమతాం వరః ॥ 64

శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీవిధిః శ్రీవిభావనః ।

శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయశ్రీమాన్ లోకత్రయాశ్రయః ॥ 65

స్వక్షః స్వజః శతానందో నన్దిర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః ।

విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కీర్తిశ్చిన్నసంశయః ॥ 66

ఉదీర్ఘస్సర్వతత్త్వతు రసిశ శ్శాశ్వతస్థిరః ।

భూశయో భూషణో భూతిర్విశోకశ్శోకనాశనః ॥ 67

అర్చిష్ఠానర్చితః కుమ్భా విశుద్ధాత్మా విశోధనః ।

అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః ॥ 68

కాలనేమినిహః శౌరిః శూరశూరజనేశ్వరః ।

త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహః హరిః ॥

69

కామదేవః కామపాలః కామీ కాంతః కృతాగమః ।

అనిర్దేశ్యవపుర్విష్ణుర్వీరోఽనంతో ధనశ్చయః ॥

70

బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః ।

బ్రహ్మవిద్భూతిహ్మణో బ్రహ్మో బ్రహ్మజ్ఞో బ్రహ్మణప్రియః ॥

71

మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజాః మహోరగః ।

మహాక్రతుర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవః ॥

72

స్తవ్యః స్తవప్రియః స్తోత్రం స్తుతః స్తోతా రణప్రియః ।

పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యోర్ధ్వరనామయః ॥

73

మనోజవస్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః ।

వసుప్రదో వాసుదేవోవసుర్వసుమనాహవిః ॥

74

సద్గతిస్సత్కృతిస్సత్తా సద్భూతిస్సత్పరాయణః ।

శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠస్సన్నివాసస్సయామనః ॥

75

భూతావాసో వాసుదేవస్సర్వాసునిలయోఽనలః ।

దర్పహః దర్పదోద్భ్రష్టో దుర్ధరోఽథాపరాజితః ॥

76

విశ్వమూర్తిర్మహామూర్తిర్దీప్తమూర్తిరమూర్తిమాన్ ।

అనేకమూర్తిరప్యక్షతమూర్తిశ్శతాననః ॥

77

ఏకోనైకస్స వః కః కిమ్ యత్తత్పదమనుత్తమమ్ ।

లోకబంధులోకనాథో మూఢవో భక్తవత్సలః ॥

78

సువర్ణవణోఽహేమాశ్లో వరాజ్జశ్చందనాజ్ఞదీ ।

వీరహః విషమశూన్యో ఘృతాశీరచలశ్చలః ॥

79

అమానీ మానవో మాన్యో లోకన్వామీ త్రిలోకధృత్ ।
సుమేధాః మేధజో ధన్యసత్వమేధాః ధరాధరః ॥ 80

తేజోవృషో ద్యుతిధరస్సర్వశస్త్రభృతాం వరః ।
ప్రగ్రహాః నిగ్రహాః వ్యగ్రో వైకృత్యగ్గో గదాగ్రజః ॥ 81

చతుర్భుజశ్చతుర్భుజశ్చతుర్భుజశ్చతుర్భుజశ్చతుర్భుజః ।
చతురాత్మా చతుర్భుజశ్చతుర్భుజశ్చతుర్భుజశ్చతుర్భుజః ॥ 82

సమావతోఽనివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః ।
దుర్లభో దుర్లమో దుగోఽదురావాసో దురానిహః ॥ 83

శుభాక్షో లోకసారణస్సతన్తుస్తన్తువర్ధనః ।
ఇంద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః ॥ 84

ఉద్భవస్సుందరస్సుంద్రో రత్ననాభస్సులోచనః ।
అలోకావాజననిః శృంగీ జయస్తస్సర్వవిజ్ఞయీ ॥ 85

సువర్ణబిద్ధురక్షో భ్యస్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః ।
మహాహ్రదో మహాగతోఽమహాభూతో మహానిధిః ॥ 86

కుముదః కుందరః కుండః పర్జన్యః పావనోఽనిలః ।
అమృతాశోఽమృతవపుః సర్వజ్ఞస్సర్వతోముఖః ॥ 87

సులభస్సుప్రతస్పిధః శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః ।
స్యగ్రోధోదుమ్బరోఽశ్వత్థశ్చాపారాధ్రానిమాదనః ॥ 88

సహస్రార్చిస్సప్తజిహ్వసప్తైశాస్సప్తవాహనః ।
అమూర్తిరనఘోఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః ॥ 89

అణుర్బహుతృశ్శఘ్నానలో గుణభృన్నిర్గుణోమహాః ।
అదృతః స్వదృతః స్వాస్యః ప్రాగ్వాంశో వంశవర్ధనః ॥ 90

భారభృత్ కథితో యోగీ యోగీశః సర్వకామదః ।

ఆశ్రమః శ్రమణః క్షామః సుషణో వాయువాహనః ॥ 91

ధనుర్ధరో ధనుర్దేవో దక్షో దమయితాదమః ।

అపరాజితస్సర్వసహో నియంతా నియమో యమః ॥ 92

సత్త్వవాక్ సాత్త్వికస్సత్యస్సత్యస్సత్యపరాయణః ।

అభిరాయః ప్రియాహోర్హః ప్రియకృత్ ప్రీతివర్ధనః ॥ 93

విహాయసగతిజ్యోతిః సురుచిహ్నతభుగ్విభుః ।

రవిర్విరోచనసూర్యః సవితా రవిలాచనః ॥ 94

అనంతహుతభుగ్భక్తా సుఖదోనైకదోగ్రజః ।

అనిర్విణ్ణస్సదామనీ లోకాధిష్ఠానమద్భుతః ॥ 95

సనాతననాతసతమః కపిలః కపిరవ్యయః ।

స్వస్తిదః స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః ॥ 96

అకౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యార్జితశాసనః ।

శబ్దాతిగత్సబ్దసహస్విశిరశ్శర్వరీకరః ॥ 97

అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాంవరః ।

విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ 98

ఉత్తారణో దుష్కృతిహః పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః ।

వీరహః రక్షణస్సన్తో జీవనః పర్యవస్థితః ॥ 99

అనంతరూపోననశ్రీర్జితమన్యుర్భయాపహః ।

చతురశ్రో గణీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః ॥ 100

అనాదిరూర్భువో లక్ష్మీ సువీరో రుచిరాఙ్గదః ।

జననో జనజన్మాదిః భీమో భీమపరాక్రమః ॥ 101

- అధారనిలయోధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః ।
 యోర్ధ్వగస్తత్పదాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః ॥ 102
- ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణధృత్ ప్రాణజీవనః ।
 తత్త్వం తత్త్వవిదేశాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః ॥ 103
- భూర్భువస్స్వస్తపస్తార స్సవితా ప్రపితామహః ।
 యజ్ఞో యజ్ఞపతిర్యజ్వా యజ్ఞాశ్చో యజ్ఞవాహనః ॥ 104
- యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞే యజ్ఞభుగ్యజ్ఞసాధనః ।
 యజ్ఞా నైకృద్యజ్ఞగుహ్యమన్నమన్నాద ఏవచ ॥ 105
- అత్మయోనిః స్వయంజ్ఞోజాతో వైభాసస్సామగాయనః ।
 దేవకీనందనః సప్తా షీతీశః పాపనాశనః ॥ 106
- శక్తిభృన్నందకీ చక్రీ శాన్తాధన్వా గదాధరః ।
 రథాన్తపాణి రక్షోభ్యః సర్వప్రహరణాయుధః ॥ 107
- శ్రీ సర్వప్రహరణాయుధ ఓన్నమ ఇతి ॥

- (వనమాలీ గదీ శాన్తీ శక్తి చక్రీ చ నందకీ ।
 శ్రీమాన్నారాయణో విష్ణుర్వాసుదేవోఽభిరక్షతు ॥)
- ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః ।
 నామ్నాం సహస్రం దివ్యానా మశేషేణ ప్రకీర్తితమ్ ॥ 1
- య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్ ।
 నాశుభం ప్రాప్నుయాత్సిద్ధిః శాంతిః సముత్రేహ చ మానసః ॥ 2
- వేదాంతగో బ్రాహ్మణస్యాత్ క్షత్రియో విజయీ భవేత్ ।
 వైశ్యో ధనసమృద్ధస్సాన్యత్ శూద్రస్సుఖమవాప్నుయాత్ ॥ 3

శర్మాస్తే ప్రాపుయాద్ధృమధ్ధాన్తీ చార్థమాపుయాత్ ।
కామానవాపుయాత్కామీ ప్రజార్థీచాపుయాత్ప్రజాః ॥ 4

భక్తిమాన్యస్సదోత్థాయ శుచిస్తద్భతమానసః ।
సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేతత్ప్రకీర్తయేత్ ॥ 5

యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్యమేవచ ।
అచలాం శ్రియమాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥ 6

స భయం క్వచిదాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విద్ధతి ।
భవత్యరోగో ద్యుతిమాన్ బలరూపగుణాన్వితః ॥ 7

రోగాంతో ముచ్యతే రోగాద్బద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్ ।
భయాన్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః ॥ 8

దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్ ।
స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః ॥ 9

వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః ।
సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ 10

స వాసుదేవభక్తానామశుభం విద్యతే క్వచిత్ ।
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నాప్యపజాయతే ॥ 11

ఇమం స్తవమధీయానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః ।
యుజ్యేతాత్మసుఖితౌన్తి శ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః ॥ 12

స క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః ।
భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే ॥ 13

ద్యౌ స్సచద్వారానక్షత్రం ఖం దిశో భూర్మహోదధిః ।
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః ॥ 14

ససురాసురగన్ధర్వం సయక్షోరగరాక్షసమ్ ।
జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్ ॥ 15

ఇద్విరియాణి మనోబుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః ।
వాసుదేవాత్మకాన్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవచ ॥ 16

సర్వాగమానామాచారః ప్రథమం పరికల్పితః ।
ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభురచ్యుతః ॥ 17

ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః ।
జగమాఽజగమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్ ॥ 18

యోగజ్ఞానం తథా సాంఖ్యం విద్యాశ్శిల్పాది కర్మ చ ।
వేదాః శాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్ ॥ 19

ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః ।
త్రీం లోకాన్ వ్యాప్య భూతాతాత్ర భుక్తేః విశ్వభుగవ్యయః ॥

ఇమం చైవం భగవతో విష్ణోర్వ్యాసేన కీర్తితమ్ ।
పరేద్య ఇచ్ఛేత్సరువః శ్రేయః ప్రాప్తుం సుఖాని చ ॥ 21

విశ్వేశ్వరమజం దేవం జగతః ప్రభుమవ్యయమ్ ।
భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్ ॥ 22

న తే యాన్తి పరాభవమ్ ఓమ్ నమ ఇతి ॥

అర్జున ఉవాచ :—

పద్మపత్రవిశాలాక్ష పద్మనాభ సురోత్తమ ।
భక్తానామనురక్తావాన్త్రాతా భవ జనార్దన ॥

శ్రీ గవానువాచ—

యో మాం నామసహస్రేణ స్తోతుమిచ్ఛతి పాణ్డవ ।
సాహమేకేన శ్లోకేన స్తుతసేవ న సంశయః ॥

స్తోతి ఏవ న సంశయ ఓమ్ నమ ఇతి ।

వ్యాస ఉవాచ—

వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్ప్రయమ్ ।
సర్వభూతనివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తు తే ॥

శ్రీవాసుదేవ నమోస్తు తే ఓమ్ నమ ఇతి ॥

సార్వత్మ్యవాచ—

కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్ ।
పశ్యతే పండితైర్నిత్యం శ్లోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో ॥

శాశ్వర ఉవాచ—

శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే ।
సహస్రనామతస్తుల్యం రామనామ సరాసనే ॥

శ్రీరామనామ వరాసన ఓమ్ నమ ఇతి ॥

బ్రహ్మోవాచ—

సమోఽస్త్వనన్తాయ సహస్రమూర్తయే
సహస్రపాదాక్షి శిరోరుబాహవే ।
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే
సహస్రకోటియుగధారిణే నమః ॥

శ్రీసహస్రకోటియుగధారిణే ఓమ్ నమ ఇతి ॥

సజ్జయ ఉవాచ—

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః ।
తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిధ్రీవా నీతిర్మతిర్మమ ॥

శ్రీభగవానువాచ—

అనన్యాశ్చిన్తయన్తో మాం యే జనాః పర్యపాసతే ।
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం నహమ్మహమ్ ॥
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥

అర్తా విపణ్ణాశ్చిధిలాశ్చ భీతాః ఘోరేశుచ వ్యాధిషు వర్తమానాః ।
సజీర్ణైర్వ నారాయణశబ్దమాత్రం విముక్తదుఃఖాస్సుఖినో భవన్తి ॥

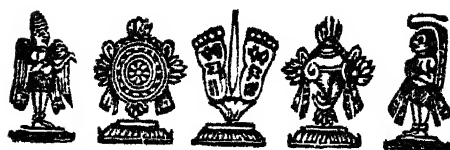
యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్యవేత్ ।
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే ॥

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా
బుద్ధ్యాఽఽత్మనావా ప్రకృతేస్స్వభావాత్ ।
కరోమి యద్యత్ సకలం పరస్మై
నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥

సర్వం శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

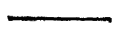
శ్రీ విష్ణు సహస్ర నామము.

ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము.

[శ్రీ భట్టరుల లెనియను.]

శ్లో॥ శ్రీపరాశరభట్టార్యః శ్రీరంగేశ పురోహితః ।
శ్రీవత్సాంకసుతః శ్రీమాన్ శ్రేయసే మేస్తుభూయసే ॥

[మంగళ శ్లోకములు.]

శ్లో॥ వందే గోవిందతాతౌ మునిమథ మనవై లక్ష్మణార్యం మహాస్తమ్
ధ్యాయేయం యామునార్యం మమ హృది తనవై రామమేవాభి
యాయామ్ ।

పద్మాక్షం ప్రేక్షిషీయ ప్రథమమపిమునిం నాథమీడ శతారిమ్
స్తామి ప్రేక్షేయ లక్ష్మీం శరణమశరణః శ్రీధరం సంశ్రయేయమ్ ॥

ఓంనమో గజవక్త్రాద్యైః పారిషద్యైః ప్రశాసతే ।
శ్రీరంగరాజసేనాన్యే సూత్రవత్సా సమేయుషే ॥

సమో నారాయణాయేదం
 కృష్ణద్వైపాయనాత్మనే ।
 యదాముష్యాయణాః వేదాః
 మహాభారత పంచమాః ॥

జాతో లక్ష్మణమిశ్ర సంయమిధనాత్ శ్రీవత్సచిహ్నద్వపేః
 భూయో భట్టపరాశరేతి ఘణితః శ్రీరంగభర్తా స్వయమ్ ।
 శ్రీ శ్రీరంగపతిప్రసాదతృషయా శ్రీరంగనాథాహ్వాయః
 శ్రీరంగేశ్వరకారితః వివృణుతే నామ్నాం సహస్రం హరేః ॥

సంసారోఽయమపండితో భగవతి ప్రాగేవ భూయః కలా
 పూర్ణంమన్యతమే జనే శ్రుతిశిరోగుహ్యం బ్రువే సాహసాత్ ।
 తత్ర స్తోత్రమిదం ప్రకాశయతి యస్తుత్యశ్చయస్తా వృథా
 వ్యాసః కారుణికో హరిశ్చ తదిదం మార్గ్యం సహేతాం మమ ॥

అర్థేహరా తదభిధాయని నామవర్గే
 తద్వ్యంజకే మయిచ బంధవిశేషమేత్య ।
 సేవధ్వమేతదమృతం ప్రణిపత్య యాచే
 మధ్యస్థమభ్యుజినా ఇహ మాచ భూవః ॥

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ వ్యాఖ్యానము.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీ రామాయణమువలె మహాభారతముగూడ

ప్రమాణమనుట.

ఈలోకమున నందఱును ప్రమాణంబులచే ప్రమేయంబుల నెఱింగి అప్రమేయములు అనుకూలములయినచో వానిని ప్రహేళింతురు. (ఉ॥ పుష్పమాల, చందనము మున్నగునవి.) ప్రతికూలములయినచో విడుదురు. (ఉ॥ ముల్లు మున్నగునవి.) ఈరెండునుగాక ఉదాసీనములుగానుండువానిని ఉపేక్షింతురు. (ఉ॥ శృణము మున్నగునవి.) ఇయ్యది లోకస్వభావము. కనుకనే ధర్మాత్మకామమోక్షంబులను నాలుగు పురుషార్థములలో అర్థకామములు అత్యల్పములు అనర్థకరములు భయంకరములు ఒక త్తణముననే నశించునవి దుఃఖములతో కూడుకొన్నవి ఇత్యాది బహుదోషంబులతో కూడియుండుటచే అవి త్యాజ్యములుగాను, ధర్మ పరతత్వములు పూర్వోక్త కారణంబులకు విపరీతములగుటవలనను సర్వమంగళములు నిండియుండుట వలనను అవి గ్రాహ్యములుగాను ఆయినవి. ఇట్లనియే పౌరాణికులును వితిహాసికులును అందురు.

సత్యం సత్యం పునస్సత్యం ఉద్ధృత్య భుజముచ్యతే ।

వేదశాస్త్రాత్ పరం నాస్తి నదైవం కేశవాత్ పరమ్ ॥

[తా. సత్యము సత్యము, మఱియు సత్యము. భుజంబును పైకెత్తి ప్రమాణము చేయుచు చెప్పుచున్నాడను. వేదశాస్త్రంబునుమించిన ప్రమాణములేదు. శ్రీమన్నారాయణునిమించిన ప్రమేయములేదు.]

పదునాలుగు విద్యలలోను ప్రధానమగు వేదముయొక్క ఆర్థమును,

ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ ।

విభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదః మామయం ప్రశరిష్యతి ॥

[భార. ఆది. అ. ౧. శ్లో. ౨౭౩.]

[తా. ఇతిహాస పురాణంబులచే వేదాంగంబును వివరింపవలయును. ఏలయనగా; అల్పజ్ఞులనుచూచినచో వేదము 'అయ్యో! ఏరు నన్ను హాసగింతురే' (అనగా అపార్థము చేయుదురే, అని భయపడును.) అను ప్రమాణరీతిగా ఇతిహాసపురాణంబులను అనుసరించియే వేదార్థము నిర్ణయింపడును. ఈ రెంటిలోను 'ఇతిహాస పురాణాభ్యామ్' అనుచోట ఇతిహాసపదము ప్రథమమున నుండుటచే అదియే ఉత్కృష్టము (గొప్పది). శ్రీరామాయణమువలె మహాభారతముగూడ ఇతిహాసమే యగుటచే శ్రీరామాయణమువలె భారతముగూడ ప్రమాణమే యగును.

శ్రీ సహస్ర నామాధ్యాయంబునకు

ఉత్కర్ష సమర్థనము.

(1) మహాభారత సారత్వాత్ (2) ఋషిభిః పరిగానతః ।

(3) వేదాచార్య సమాహారాత్ (4) భీష్మాత్కృష్టమతత్త్వతః ॥

(5) పరిగ్రహాతిశయతః (6) గీతాద్యైకార్థ్యతత్త్వతః ।

సహస్రనామ్నామధ్యాయః ఉపాదేయతమో మతః ॥

[తా. (1) శ్రీ మహా భారత సారమగుట (2) మహర్షులు కొనియాడియుండుట (3) వేదవ్యాసులు స్తోత్రరూపముగా నేకరించియుండుట (4) భీష్మాచార్యుల ముఖ్యమతమగుట (5) పరిగ్రహాతిశయముగలదగుట (6) గీతాదులతో సమానార్థముగా నుండుట అను నీ కారణంబులచే సహస్రనామాధ్యాయము ఉత్కృష్టముగా నుండును.] ఇక వీనిని వివరింతము :—

1. మహాభారతోత్కర్ష సమర్థనము.

మహాభారత సారత్వ కథనము.

మహాభారతము ఇతిహాస మగుటచే ప్రబలమగును. ఇదిగాక పురాణములుగూడ మహాభారతమును ప్రబల ప్రమాణముగా నొప్పకొనినవి. చూడుడు :—

మతిమథానమావిధ్య యేనాఽహ శ్రుతిసాగరాత్ ।

జగద్ధితాయ జనితో మహాభారత చంద్రమాః ।

(వాయు పురాణము, శైవ పురాణము.)

[తా. బుద్ధి యను కవ్యమును నాటి వేదంబును సముద్రిమునుండి మహా భారతంబును చంద్రుడు లోకహితమునకై ఎవని చేనించబడినదో;]

విభేత గహనాత్ శాస్త్రాత్ నరః తీవ్రాదిపాషధాత్ ।

భారతః శాస్త్రసారోఽయం అతః కావ్యాత్మనా కృతః ॥

(భవిష్యత్పురాణము.)

[తా. చొరజాలని శాస్త్రంబును జూచి తీవ్రముగు పాషధమును చూచినట్లు మనుష్యుడు భయపడునుగాన శాస్త్ర సారముగా నీ మహాభారతము కావ్యరూప ముగా రచింపబడియె.]

యస్య ద్వైపాయనః పుత్రః స్వయం విష్ణు రజాయత ।

ప్రకాశో జనితో యేన మహాభారత చంద్రమాః ।

(మాత్స్య పురాణము.)

[తా. మహా భారతంబును చంద్రుడు ఎవరిచే ప్రకాశించెనో; అట్టి ద్వైపాయనులను పుత్రులుగా విష్ణువే ఎవరికి ఆవతరించిరో;]

కృష్ణ ద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్ ।

కోహ్యన్యో భువి మైత్రేయ మహాభారతకృత్ భవేత్ ॥

(శ్రీ విష్ణు పురాణము, అం. 3. ఆ. 4. శ్లో. 5.)

[తా. కృష్ణద్వైపాయనుండను వ్యాసుని సర్వవ్యాపియగు నారాయణునిగా నెఱుంగుము. ఓ మైత్రేయా! ఆయన తప్ప మరెవ్వడు భూలోకంబున మహాభారతం బును రచింపగలడు.]

వ్యాసవాక్య జలౌఘేన కుధర్మతరుహారిణా ।

వేదశైలావతీర్ణేన నీరజస్యా మహీకృతా ॥

(మార్కండేయ పురాణము.)

[తా. వేదంబు అను పర్వతంబునుండి దిగిన, చెడుధర్మంబులు అను వృక్షంబులను పెల్లగించుచువచ్చు వ్యాస వాక్యంబు అను జలప్రవాహంబుచే భూలోకము రజస్సు (దుమ్ము, పాపము, రక్షోగుణము) లేనిదిగ చేయబడియె.]

అని యితర పురాణములు పొగడియున్నవి. అదిగాక ఈ మహాభారతముననే,

యోవిద్యా చ్చతురోవేదాః సాక్షోపనిషదాః ద్విజః ।

సచాఖ్యానమిదం విద్యాత్ నైవ సః స్యాత్ విచక్షణః ॥

(భార. ఆది. 2-376.)

[తా. ఏ ద్విజుడు అంగములు ఉపనిషత్తులు వీనితో నాలుగు వేదంబుల నెఱింగియు, ఈ మహాభారతంబునెఱుంగడో; వాడు పండితుడు కాజాలడు.] ఇత్యాది అనేక వచనంబులచే కొనియాడబడియున్నది. ఇట్లు అంగంబులతో గూడిన క్రుతి స్మృతి ఇతిహాసము పురాణము మున్నగునవియన్నియు ఏకకంఠముగా చెప్పి యుండుటవలనను,

యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తి న తత్కృచిత్ ।

(భార. ఆది. 62-53.)

[ఈ భారతమునం గలవే ఇతర గ్రంథంబులందుగలవు. దీనిలో లేనిది మఱెచ్చటను లేదు.] అని తాకికవైదికములగు సకల పురుషార్థంబులను నిర్ణయించుటకనియే యేర్పడి ఎచటను నిష్పక్షపాతముగా నుండుటచేతను, ఇతిహాసములను పురాణములకన్న నతి శ్రేష్ఠముగా పరిగణింతురు. అట్టి మహాభారతముననే ప్రాణస్థానముగా నుండు అనుశాసనికపర్వమున దానధర్మాదిసకలశాస్త్రార్థములను నిర్ణయించి ముగించునపుడు సారసంగ్రహరూపముగా నీ సహస్రనామాధ్యాయము అవతరింప జేయబడియె. కనుక ఇది ప్రమాణమనుటకుగల ప్రబల కారణంబులును, తత్వార్థప్రకాశనమే దీనికి ముఖ్యాభిప్రాయము అనుటకు గల చిహ్నములనేకములు నుండుటచేతను ఈ సహస్రనామాధ్యాయము ప్రమాణమో కాదో అను శంకకు ప్రసక్తియే లేదు. ఉత్కృష్టార్థములను ప్రకటించునది యగుటచే భోగమును మోక్షమును గోరునందఱుకు ఇదియే అవశ్యముగా స్వీకరింపఁబడును.

2. మహర్షులందఱు సహస్రనామా

ధ్యాయంబును పొగడిరనుట.

ఈ విషయము “ఋషిభిః పరిగీతాని” అను శ్లోక వ్యాఖ్యాన ప్రకరణమున నుపపాదించబడును. (పుట. 51)

3. వేదవ్యాసులు స్తోత్రరూపముగా గ్రుచ్చిరనుట.

ఆ కృష్ణద్వైపాయనులు ఆను వేదవ్యాసులు పరమాత్ములు. (అనగా, తత్వాత్మములను ఉన్నదియున్నటులే తప్పలేక చెప్పవారు) క్రిమన్నారాయణావతారమగుటచే జ్ఞానము విశ్వరూపు మున్నగు కల్యాణగుణములతో నిండియుండువారు, పూర్వాసర విరోధాదిదోషము లాకింతయు వారీవాక్యములందుండ జాలవు, కలిప్రభావముచే జ్ఞానము తగ్గియుండు మనుష్యులకై పరమకృపచే వేదములను విడపినవారు, వేదార్థము నెఱుగుటయందును వాని ననుక్రించువిషయమునను గల్గిన సందేహములను దీర్చుటకు గానే ఆయిదవవేదమునందు మహాభారతమును రచించినవారు, తనవాక్కుచేరనే క్షత్రియుడగు విశామిత్రుని బ్రాహ్మణుడుగా మార్చిన వశిష్ఠమహర్షి మునిమనుమడు, వసిష్ఠులు పులస్త్యులు ఆనువీరల వరబలముచే పరదేవతాస్వరూపమును ఉన్నది యున్నట్లు ఎఱుంగుటకును పురాణసంహితలను రచించుటకును శక్తులై లైక్షాపి పురాణంబులందు విశేషముగా తొనియాడబడియుండు శ్రీ పరాశర మహర్షియొక్క పుమారులు. మహా తపస్వియగుటచే ఆ నేకమహర్షులచే పూజింపబడినవారు. ఈ కారణంబులచే వ్యాసులు పరమాత్ములు యథార్థవాసి. అట్టి యీ వేదవ్యాస మహర్షి యాకాలమున మహర్షులందుఱు విశేషముగా గొనియాడుచునుండిన భాగవన్నామముల నన్నింటినిచేర్చి స్తోత్రరూపముగా సమహర్షిగౌన ఇది గ్రాహ్యమే యగును.

4. భీష్మ చార్యుల

ముఖ్య మతము.

వేదవ్యాసులవలె భీష్మచార్యులుగూడ పరమాత్ములు. చూడుడు :—
భర్మరాజునకు రాజభర్మముల నుపదేశించునపుడు వేదవ్యాసులు :—

శ్రోతుమిచ్ఛసిచేద్ధర్మాన్ నిఖిలేన సరాధిప ।

వైరిహి భీష్మం మహాబాహూ వృద్ధంకురుపితామహమ్ ॥ (౧)

స తే సర్వరహస్యేషు సంశయాన్మనసిస్థితాన్ ।

ఛేత్తా భాగీరథీపుత్రః సర్వజ్ఞః సర్వతత్వవిత్ ॥ (2)

నామౌద్ధదర్శయోదేవాన్ సర్వాన్ శక్రపురోగమాన్ ॥ (౩)

యస్య బ్రహ్మర్షయః పుణ్యాః నిత్యమాసన్ సభాసదః ।

యస్య నావిదితంకించితః జ్ఞానం జ్ఞేయేషువిద్యతే ॥ (౧౫)

(భార. శాంతి. అధ్యాయ. 32.)

[తా. మహారాజా! ధర్మములనెల్ల నీవు వినగోరినచో కరువంశంబునకు పితామహులగు భీష్మచార్యులను జేరుము. వారు సర్వరహస్యములందును నీకుండు సందేహములను పోగొట్టగలరు. గంగాపుత్రులగు వారు సర్వజ్ఞులు. సర్వతత్వములను ప్రత్యక్షముగా నెఱిగినవారు. ఇంద్రాది దేవతలనందఱును ప్రత్యక్షముగా చూచినవారు.....ఎవరికి బ్రహ్మర్షుల నేకులు సభికులూ; ఎవరికి తెలియని జ్ఞానమొకటియులేదో; అట్టి మహనీయులు సకల ధర్మ సూక్ష్మములను జెప్పుగలరు.]

శరత్పర్వగతోభీష్మః శామ్యన్నివ హుతాశనః ।

మాం ధ్యాతి పురుషవ్యాఘ్రః తతో మే తద్గతం మనః ॥ (౧౧)

దివ్యాస్త్రాణి మహాతేజాః యోధారయతి బుద్ధిమాన్ ।

సాంగాంశ్చ చతురోవేదాన్ తమస్మి మనసాగతః ॥ (౧౨)

సహి భూతం భవిష్యచ్చ భవచ్చ భరత్పర్వభ ।

వేత్తి ధర్మ భృతాంశ్రేష్ఠః తతో మే తద్గతం మనః ॥ (౧౩)

తస్మిన్నస్తమితే భీష్మే కారవాణాం ధురంధరే ।

జ్ఞానాన్యల్పీ భవిష్యన్తి తస్మాత్త్వాం చోదయామ్యహమ్ ॥ (౧౪)

(భార. శాంతి. అధ్యాయ. ౪౬.)

యచ్చ త్వం వక్ష్యసే భీష్మ పాండవాయానుపుచ్చతే ।

వేదప్రవాద ఇవ తే స్థాస్యన్తి వసుధాతలే ॥ (౧౫)

(అధ్యాయ. ౫౪.)

యద్ధి భూతం భవిష్యచ్చ భవచ్చ భరత్పర్వభ ।

సర్వం తత్ జ్ఞానవృద్ధస్య తవ పాణావివాహితమ్ ॥ (౧౬)

అహంచ త్వభిజ్ఞానామి స్వయం పురుషసత్తమ ॥ (౧౭)

తపసాహి ధవాకై శక్తః స్రష్టుం లోకాన్ చరాచరాన్ || (౨౯)

(అథ్యా. ౫౦.)

నతే గ్లాని ర్నతే మూర్ఖాః || అని యారంభించి (౧౬)

సత్వస్థించ మనోనిత్యం తవ క్షమ భవిష్యతి |

రజస్తమోభ్యా మస్పృష్టం ఘనైర్ముక్త ఇవోడురాట్ || (౧౮)

(18 అథ్యా. ౫౨.)

[తా. (11) బాణశయ్య (బాణములచే నేర్పఱచిన పడక) లోనుండు భీష్ములు ఆఱుచున్న నిప్పువలెనుండి నన్నెప్పుడును ధ్వారము చేయుచున్నారగాన నామనస్సు భీష్ముని చేరిపోయినది. (17) ఏ పుహసీయుడు దివ్యాత్మమును అంగములతో గూడిన నాలుగు కేదములను ధరించియుండునో; అతనిని నామనస్సుచే నేనేపొందితిని. (19) ఆయన భూత భవిష్య ద్వర్తమానములను మూడు కాలములను ఎఱింగినవాడు. ధర్మముల నెఱింగినవారలలో శ్రేష్ఠులు. కనుక నామనసు ఆయనను పొందినదయ్యె. (23) కారవశ్రేష్ఠుడగు ఆ భీష్ముడు అస్తమించినవో (మరణించినవో) జ్ఞానము (సన్మార్గములు) సన్నగిల్లును. అందుచే నిన్ను ప్రేక్షించుచున్నాను. (29) ఓ భీష్మా! నిన్ను అనువర్తించి ప్రశ్నించు ధర్మపుత్రులకు వేనిని చెప్పదువో; అవియన్నియు కేదవాక్యములవలె భూమండలమున నిలిచియుండును. (18) భూత భవిష్యద్వర్తమానములన్నియు జ్ఞాన వృద్ధులగు నీ చేతిలో నణగియున్నవి. (29) చరాచరములు (స్థావర జంగమములు) నిండియుండు ఈ ప్రపంచమును నీ తపముచే సృజింప గలవని నేనుదలచెద. (16) నీకు బడలికలేకు మూర్ఖులేదు. (18) (అని యారంభించి) ఓ భీష్మా! నీ మనసు ఎల్లప్పుడును సత్త్విగుణముననే యుండగలదు. అదియు రజోగుణ తమోగుణములతో చేరక మేఘముతోలగిన చంద్రుని పగిలి ప్రకాశించును.] అని భగవంతుడును,

కృతాన్నైహివివిధాన్ ధర్మాన్ చాతుర్వర్ణ్యస్య వేత్త్యయమ్ || (౯)

తచ్ఛీఘ్ర మనుయంజీధ్వం సంశయాన్ మనసి స్థితాన్ || (౧౦)

(భా. శా. అ. ౫౪.)

[తా. ఈయన నాలుగు వర్ణముల సమస్తధర్మముల నెఱుగునుగాన మనసులోగల సందేహములను శీఘ్రముగా తెలుపును.] అని నారదులును జెప్పినట్లు ప్రమాణముల నేకములు గలవు. మరియు భీష్ములు అనేక బ్రహ్మవేత్తలను నేవించి

దీప్తు బ్రహ్మచర్యమునొంది తపస్సు సమాధి వీనిచే సమస్తము నెఱుంగునంత మహా ప్రభావము నొందినవారని అనేకులు వక్కాణించియున్నారు. ఇంకను శ్రీ కృష్ణుడు పరతత్వమును ధర్మమును ప్రవర్తింప వరమిచ్చి నియమించుటవలనను, మాతాపితలకు శుశ్రూష చేసి వరమొందియుండుట వలనను,

దాహణోమోహః శ్రమశ్చైవ క్లమోగ్లాని స్తథా రుజః |

తవ ప్రసాదాత్ గోవింద సద్యోవ్యపగతాని మే || (౧౭)

యచ్చ భూతం భవిష్యచ్చ భవచ్చ పరమచ్యుత ! |

తత్సర్వ మనుపశ్యామి పాశౌ ఘల మివా హితమ్ || (౧౮)

వేదోక్తాశ్చైవ యే ధర్మాః వేదాంతనియతాశ్చయే |

తాన్ సర్వాన్ సంప్రపశ్యామి వరదానాత్తవాచ్యుత || (౧౯)

[తా. గోవిందా! ఆశ మోహము శ్రమము గ్లాని వ్యాధి ఇవి యన్నియు మీయనుగ్రహంబుచే వెంటనే తొలగెను. అమృతా! భూతభవిష్యద్వర్తమాన విషయములన్నియు చేతిలోనియుసిరికాయవలె నాకు గనబడుచున్నవి. వేద వేదాంతంబులంగల ధర్మములన్నియు మీ వరబలంబుచే సుష్టముగా స్ఫురించుచున్నవి.]

యువేవచాస్మి సంవృత్తః త్వదనుధ్యానబృంహితః |

నక్తుం శ్రేయః సమర్థోస్మి త్వత్ప్రసాదాత్ జనార్దన || (౨౦)

(భా. శా. అ. ౫౪.)

[ఓ జనార్దనా! మిమ్ములను సదా ధ్యానముచేయుటచే పునః యావనము నొందినవానివలె అయితిని. మీ యనుగ్రహంబుచే శ్రేయమును చెప్ప శక్తుండను.] ఇత్యాదులందును ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండుటచే వీరు పరమాత్మలనువిషయమున సంశయము లేదు. అట్టి భీష్ములే —

ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోద్ధితమోమతిః ||

[ఇయ్యదియే సర్వ ధర్మములలోను ఉత్కృష్టమయిన (గొప్ప) ధర్మముగా నేను నిశ్చయించియున్నాను.] అని ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నారు. ఈ కారణములచే నీ సహస్రనామాధ్యాయము అవశ్యము స్వీకరింపదగినది.

౪. పరిగ్రహాతిశయము.

ఈ భగవన్నామ సహస్రమును సమస్త లోకములును పరిగ్రహించియున్నవి.
చూడుడు :— శాస్త్రములలో

దేవో నామసహస్రవాక్ ॥

(భా. స. ఆ. ౩౮. శ్లో. ౧౧.)

[తా. సహస్రనామములగు దేవుడు.] అని భగవంతునకుగూడ ఈ సహస్రనామ సంబంధముచే నుత్కృష్టము చెప్పబడియున్నది. శ్రీ విష్ణు ధర్మంబున గజేంద్రమోక్ష ప్రకరణమున

సహస్ర శుభనామానం ఆదిదేవమజం విభుమ్ ॥

(ఆ. ౬౦.)

[తా. సహస్రనామంబులు గలవాడై ఆదిదేవుడై జన్మము లేనివాడై వ్యాపకుడై యుండువానిని] అని గలదు. దీనిలోగూడ ఉపోద్ఘాతమునను, ఫలశ్రుతిలోను భగవద్గుణములు విశేషముగా గనబడుచున్నవి. (అనగా; గుణంబులు చెప్పినంతనే ఆ గుణవాచకములగు నామములు చెప్పినట్లాయె నని యశ్చిప్రాయము.) దృష్టాదృష్ట శాస్త్రములగు ఆయుర్వేదాదులందు చరకసంహితలో

విష్ణుం సహస్రమూర్ధానం చరాచరపతిం విభుమ్ ।

స్తువన్నామ సహస్రేణ జ్వరాన్ సర్వాన్ వ్యపోహతి ॥

[తా. వెయ్యి తలలు గలవాడై స్థావరజంగమములకు పతియైయుండు విష్ణువును సహస్రనామములచే నుతింపగా సమస్త జ్వరములును పోవును] అని గలదు. శిథిలమై ఇప్పుడు అచ్చటచ్చట కొంచ మగపడుచుండు మేఘులొగ ప్రాయశ్చిత్తంబున

జప్యం పురుషనూక్తకమ్ ॥

అని యారంభించి

తథైవ భగవన్నామసహస్రం భారతోదితిమ్ ॥

[తా. పురుషనూక్తమును...భారతమునగల సహస్రనామమును జపింపదగును.] జ్వరవిశేషంబునకు

హోమస్తు పూర్వవజ్జప్యం విష్ణోర్నామ సహస్రకమ్ ॥

[తా. అటులే విష్ణు సహస్రనామము పారాయణము చేయవగును. హోమము పూర్వమునలే చేయవగును.] వృష్ణ ప్రాయశ్చిత్తంబున

తథైవ భగవన్నామ్నాం సహస్రం పరికీర్తయేత్ ॥

[తా. అటులే సహస్రనామపారాయణము చేయవగును.] గ్రహాది సాయశ్చిత్తమున

ఆనత్మతం మరుత్సాక్షం విష్ణోర్నామ సహస్రకమ్ ॥

ఇట్లు పరశ్వతములు గలవు. సాధారణ కవులుగూడ దీనిని సర్వోపరక్షగా వర్ణించియున్నారు :—

భట్టబాణుడు పూర్వీకాదింబరిలో నూతికాగృహ (పురుటిల్లు) ఇర్లన ప్రకరణమున

అవిచ్ఛిన్న పత్యమాన నారాయణ నామసహస్రమ్

[తా. ఎడతెగక పఠింపబడు సహస్రనామము గలది.] అని వర్ణించెను. లోకమునగూడ ఈ సహస్రనామమును గ్రహించి ధరించి విని జపించి సాడి వ్యాఖ్యానించి వ్రాసి దీనిలో నిష్ఠచేసి దీనిని పూజించి ఇట్లనేకవిధములచే విషము పికాచము వ్యాధి గ్రహము దుస్స్వప్నము దుర్నిమిత్తము మున్నగు అమంగళములు నశించుటకును, మహా పాపాదులు నశించుటకును, ఇహపరము (ఈ లోకము వైలోకము) ల యందు మేలు గల్గుటకును, సంసార సంబంధము తొలగుటకును, పరమ పదము సిద్ధించుటకును, పరమపదము సిద్ధించిన పిమ్మటగూడ భగవద్గుణామృతమును గ్రోలుటకును, బిడ్డలు (స్త్రీలు) మూగవారు మాఝలు నాస్తికులు మున్నగు వారిచే శ్రద్ధావిశ్వాసములతో పరిగ్రహింపబడుచున్నది. ఇట్టి పరిగ్రహము వేదములకుగూడ లేదు. వేదమును మూఢులు పరిగ్రహించలేదు. వేదమునకు కులచరణ-గోత్రాది వ్యవస్థలేర్పడి ప్రతి శాఖలోను పరిగ్రహింపవలసిన విధము నిర్బంధింపబడియున్నది. ఇట్లు పరిగ్రహాతికయము గలదగుటచే నియ్యది గ్రాహ్యము.

మూ. శ్రీవైశంపాయన ఉవాచ

శృత్వా ధర్మా అశేషేణ పావనానిచ సర్వశః ।

యుధిష్ఠిరః శాంతనవం పునరేవ అభ్యభాషత ॥ (౧)

[తా. సమస్త ధర్మములను, శుద్ధికరములగు వ్యాపారములను పలువిధముగా విని యుధిష్ఠిరుడు భీష్ములను మరల ఆశీర్వాదించెను.]

౩. గీతామలతో సమానార్థము గలది.

ధారితసారమును భగవద్గీత నారాయణీయము యానము సంధి అప్రపూజితత్రమానుశాసనము ఇత్యాదులయందు నిష్కర్షింపబడిన తాత్పర్యమువలె నియ్యదియు వానితో నేకార్థముగా నుండుటచేతను, ఈ సహస్రనామాధ్యాయము ఉపాదేయము.

అటు కారణములచే ఆదిరణీయముగా నిర్ణయింపబడి, వ్యాస-దేవశ్రవ-దేవస్థాన-నారద-వాత్సావ్యున-ఆశ్మ-సుమంతు ప్రభృతులగు సకల విద్యాచార్యులు బ్రహ్మచేత్రులు దేవస్థులు మహర్షులు వీరుగాక వీరలకును మనపూర్వులకును గురువై నీతను ఉపదేశించినవాడనై యుండు శ్రీకృష్ణభగవానుడుకూడ శ్రోత[వినువాడు]గా నుండి భీష్మునివలన విని సంతసించినది ఈసహస్రనామాధ్యాయము. అట్టి యీ సహస్రనామాధ్యాయమును భగవంతుని కల్యాణగుణములను చక్కగా నెఱుగుటకై వ్యాఖ్యానింతుము.

(అవతారిక.) పూర్వమే మాటిమాటికి పరతత్త్వ విషయములగు ఆయా ప్రదేశములయందు సకలార్థములను నిర్ణయింపగా విని అందుచే తృప్తులైనట్లు కనబడుచు అందుచే నే ప్రశ్నయు చేయక మానముగానుండు జనమేజయుని బాచి వైశంపాయనులు పరమకృపతో నిక గొన్ని రహస్యార్థములను తెలుపఁదిలంచి తామే చెప్పుచున్నారు.

శృత్వాధర్మా నిత్యాదిః—[ధర్మా] శ్రుతి స్మృతి మున్నగువానిలో రాజధర్మము దానధర్మము అని యనేకవిధములుగా చెప్పబడు ధర్మములనున్నటిని [పావనానిచ] తపస్సు తీర్థసేవ ఇత్యాది అనేక విధములుగా చెప్పబడు శుద్ధికరములగు వ్యాపారములను [సర్వశః శృత్వా] ఫలము అగ్లము స్వరూపము అధికారము అను సర్వ ప్రకారములతోను విని ధర్మపుత్రుడు [శాంతనవమ్] శాంతను

మహారాజునకు గంగాదేవియందు బుట్టిన మహామీరుడైన భీష్మునిజూచి మంగల ప్రశ్న చేయుచున్నాడు. ఆయన కభిమతంబగు మత మియ్యది (ఇటువంటిది) అని యెఱుగుటకే యీ ప్రశ్న. కనుకనే ప్రశ్నలో “భవతః పరమో మతః” [తా. మీ కెట్లగు మత మెయ్యది?] అని గలదు. సత్పురుషులు, తమ యాచార్యులు ప్రీతితో నన్యస్థించు వానిని ఆదరింతురేగాని కాస్త్రప్రమాణమును మాత్రము విశ్వసించుదురగాన భీష్ము యాచారమునంగల ప్రీతిచే మీయభిమత మెయ్యది అని ప్రైప్రశ్న కభిప్రాయము. (౧)

(అవతారిక.) యుక్త యుక్త వివేకముగల పురుషుడు ప్రమాణములచే ప్రమేయముల నెఱింగి వానిలో అనుకూలమైనవానిని (ప్రమేయమును) ఆదరించును. ప్రతికూలమైనవానిని వీడునని మొట్టమొదట చెప్పియున్నాముగదా? అట్టి ప్రమేయము, † ఉపాయము ఉపేయము అని ఇరుటెఱంగుగ నుండును. వానిలో ఉపేయము—ప్రియము ప్రియశరము ప్రియతమము అని మువ్విధంబగును. ఉపాయముగూడ హితము హితతరము హితతమము అని మువ్విధంబు ‡. వీనిలో ఉపేయమునకు సన్నము వృద్ధి పరిణామము (మార్పు) నాశము మున్నగు ఆచేతన ధర్మములును, క్లేశముమున్నగు నవియు దోషములు. దోషసంబంధములేని స్థిరమయినజ్ఞానము, ఆనందము, బాహ్యధర్మము మున్నగునవి గుణములు. అటులే యుపాయమునకును దోషములు :—వ్యయము, మహా యాసము, కోపన ఫలంబు నివ్యకుండుట, అల్పఫలము నిచ్చుట అనునవి. గుణములో యన్న :—ఫలమును తప్పక ఇచ్చుట, అపాయము లేకుండుట, సిగులు నులును గా నుండుట, అధిక ఫలంబు నిచ్చుట మున్నగునవి.

ఇట్టి గుణదోషములు ఇంచుమించుగా నుండుటచే ఉపాయోపేయములలో తారతమ్య మేర్పడియె. దీనిలో ఉత్కృష్ట తమంబుకన్న (విక్రిలి మేలయినదాని కన్న) ఉత్కృష్ట - ఉత్కృష్టతరంబులుగూడ నికృష్టములవలె త్యాగింబులేయగును. కనుక ధర్మపుత్రుడు తనకు ఇష్టముగాను అనిష్టముగాను ఉండు నికృష్టవిషయంబులను త్రోసివైచి ఉత్కృష్టతమంబును గ్రహింపదలంచి, ఉపాయోపేయములను వాని తారతమ్యముతో చక్కగ నడిగి తెలిసికొనవలయునను తమయభిప్రాయప్రకారము దానిని ఆఱువిధములుగా విభజించి రెండు శ్లోకములచే ప్రశ్న చేయుచున్నాడు.

† ఉపాయ మనగా ఏదే నొక ఫలమును సాధించు సాధనము. ఉపేయ మనగా ఆ సాధనముచే సాధింపబడు ఫలము ప్రియము.

‡ ఈ యుపాయోపేయములకు గుణదోషములండుటచే ఆ గుణదోషముల మ్యాహతిరేకములకు జగినట్లు తారతమ్యమేర్పడి అందుచే నిట్లు మూడుభేదము లేర్పడినవి.

మూ. యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ

కిమేకం దైవతం లోకే

అర్థము. లోకే = శాస్త్రమున. ఏకమ్ = ప్రధానమయిన, దైవతమ్ = దేవత, కిమ్ = ఏది ?

వానిలో, ఉపాయము ఉపేయార్థముగాన ప్రధానమయిన ఆయుషేయమును ప్రశ్నింపదలంచెను. ఆయుషేయము తత్వశాస్త్రములలో పరతత్వమనియు పగమ ప్రాప్యమనియు రెండు విధములుగా చెప్పబడియున్నది. వానిలో మొట్టమొదట పర తత్వరూప ప్రశ్న చేయుచున్నారు :—

1. ప ర త త్వ రూ ప

ఉ పే య ప్ర శ్న.

కిమేకం దైవతం లోకే 'లోకే' అనుపదంబును, సింహావలోక సన్ధాయంబున విభక్తిని మార్పుకొనిన 'భవతః పరమోమతః' అనుపదంబును ప్రతి ప్రశ్నలోను నంబాశించును. 'లోక్యతే అనేన ఇతి లోకః, శాస్త్రమ్' దీనిచే సమస్తము ప్రత్యక్షముగా చూడబడుచున్నదిగాన లోకపదమునకు శాస్త్రమని యర్థము. "ఏకమ్" సమముగానో అధికముగానో ఉండు నేఱు వస్తువు లేనిదై, ప్రకాశాది పరమేశ్వర గుణంబులు పూర్ణముగానుండు దేవత ఏది? అని మొదటి ప్రశ్న.

ఈ ప్రశ్న కభిప్రాయమేమనగా:—శాస్త్రములలోను ప్రతి మతంబునందును, పరతత్వ మొకటియున్నదని యొప్పుకొనిన ఆస్తికులుగూడ ఆ పరతత్వము మాయ మున్నగు ఉపాధివశంబుచే వికారమునొంది తస్మాదంబున జ్ఞాన శక్త్యాది విశ్వర్యముల నొంది యున్నవా? స్వాభావికముగానే సకలైశ్వర్యములును నిండియున్నవా? అనియు సామాన్యముగా సంశయింతురు. అదిగాక బ్రహ్మ-విష్ణువు-మహేశ్వరుడు అను మూడు తత్వములలో న్యూనాధిక భావమునను విశేషముగ సంశయింతురు. ఇట్లుండుటచే ఆ సంశయమును నివర్తించుకొనుటకయి యీ ప్రశ్న చేయబడియె.

2. పరమోపేయ ప్రశ్న.

(అవతారిక.) ఫలమును ప్రతిపాదించు శాస్త్రములలో మోక్ష విషయముల ననేక సంశయములు గలుగుచున్నయవి. మోక్షమునది స్వరూపావిద్య చేగల్గు

మూ. కింవా ప్యేకం పరాయణమ్ ।

స్తన ప్రతికమ్ నిమర్చంతః ప్రాప్నుయ్యః మానవాః తుభిమ్ ॥ (౨)

అర్చిము. ఏకం = సమము లేని, పరాయణమ్ = పురుషార్థము, కిమ్ = ఎవ్వనిది ? మానవాః = మనుష్యులు, కమ్ = ఎవనిది, స్తనంతః = స్తోత్రము చేయుచు, (అనగా గుఱములను సంకీర్తనము చేయుచు), కమ్-ఎవనిది, అర్చంతః = ఉపాసన గూఢమైన భక్తిచే పూజించుచు, తుభిమ్ = సుధాబును, ప్రాప్నుయ్యః = పొందుదు ?

గుఱవిశేషములు నశించుటయేయనియు, పరమాత్మతో సమాన భగ్యమునొందుటయేయనియు, పరమాత్మయొక్క గుణములు వీనిని చేరుటయేయనియు, పరమాత్మయొక్క ఛాయ జీవునకు గల్గుటయేయనియు, సనగూనంగాని స్వరూపము ప్రకాశించుటయేయనియు, పరమాత్మ సన్నిధిలో నిత్యస్థిరకర్మము గావించుట అను తన స్వరూపము నొందుటయేయనియు ఇట్లు పలు తెలియగుగనుండుటంబట్టి అనేక సందేహములు గలుగును. అవిష్కరణమున సందేహములేక పరమాత్మపూజయ్యది ? అని ప్రశ్న చేయుచున్నారు :-

“ కింవా ప్యేకం పరాయణమ్ ” సమాధికా హితప్రశ్నా అస్వీతీయమై [పరమ్] నిర్దోషము నిరతిశయ మంగీకర్యభావము వీనిచే సుత్రప్రతిపత్తియందు [అయనం] పొందుదగిన పురుషార్థము ఎవ్వనిది ? అనగా సహితము అమృతము అనువానిలో మీరుగొప్పగా నిచ్చయించిన పురుషార్థము ఎవ్వనిది ? అని భావము. ఇట్లు ఉపేయము రెండు విధములుగా అడుగబడియె.

(అవతారిక.) ఇక ఉపాయ ప్రశ్న. ఆయుపాయము అయాశాస్త్రములలో కర్మయోగము జ్ఞానయోగము భక్తియోగము అనిచెప్పబడి, అవి ప్రత్యేకముగా ఉపాయమనియు మొత్తముగాచేరి యుపాయమనియు అంగాంగీభావముచే (ఒకటి అంగి ఇతరములంగములు) సుపాయమనియు వివాదమందుటచే అవిష్కరణమై ప్రశ్న చేయవలసివచ్చె. ఆయుపాయము సిద్ధము సాధ్యము సాలంబనము అని మువ్విధమగును. (ఇది ఆయాప్రశ్నలో వివరింపబడును.) సిద్ధోపాయంబనగా ; ఆరాధనముచే ప్రసన్నమై ఫలము నమగ్రహించు దేవత, ఆదేవతను లభ్యులైన (సులభమైన) ఉపాయము చేతను, అలభ్యులైన (కష్టమైన) ఉపాయముచేతను సాధింపవచ్చునుగాన దానిని రెండు విధములుగా విభజించి ప్రశ్న చేయుచున్నారు.

మూ. కో ధర్మః సర్వధర్మాణాం భవతః పరమోమతః ।

సిం జపక్ ముచ్యతే జన్తుః జన్మసంసారబంధనాత్ ॥ (3)

సర్వ ధర్మాణాం = సమస్త ధర్మములలోను, కః = ఏ, ధర్మః = ధర్మము, భవతః = మీకు, పరమః = సమమో అధికమో లేకట్టి గొప్పదిగా, మతః = ఆపద్ధనముగా నిశ్చయించి కైకొనబడినది? జన్తుః = జన్మము నొందినవాడు, సింజపక్ = దేనిని జపించుచు, జన్మ సంసారబంధనాత్ = జన్మము సంసారము అను బంధములనుండి, ముచ్యతే = విడుదలను?

3. లఘూపాయసాధ్య 4. అలఘూపాయసాధ్య

సిద్ధోపాయప్రశ్న.

మనుజులు ఏదేనిని గుణసంకీర్తనమాత్రంబుచే నారాధించియు, ఉపాసన యాపనుగు భక్తిచే పూజించియు భోగమోక్షములు అను శుభములను పొందగలరు?

5. సాధ్యోపాయప్రశ్న.

(అవతారిక.) సాధ్యధర్మమనగా:—వాక్కు మనసు కాయము అను కరణ త్రయముచే సిద్ధింపబడు జనధ్యానార్చనాదిదేవతాపశీకరణవ్యాపారము. వీనిలో ఉత్తమమైనది ఎయ్యది అని ప్రశ్న చేయుచున్నారు:—

“కో ధర్మ ఇత్యాది” సమస్తధర్మములలోను శ్రేష్ఠమగు మీరు సమ్యక్తించిన ధర్మ మెయ్యది?

6. సాలంబనోపాయప్రశ్న.

(అవతారిక.) సాలంబనోపాయమనగా:—స్తోత్రము మంత్రము శుభాశ్రయము [భగవంతునిదివ్యమంగళవిగ్రహాదులు] గంధము పుష్పము మున్నగు నుపకరణములచే జేయదగినది. వీనిలో వాచికజపమనబడు సాలంబనోపాయంబును ప్రశ్నించుచున్నారు.

“కింజుక ఇత్యాది” పరమపరిణామ నొందుటకు ప్రతిబంధకము (అడ్డము) కావించు జు (ముసలితనము) మరణము గర్భిణియు సరసి వాసము యాతన మున్నగు సంసారముయొక్క కార్యవర్గము, ఆవిద్య కర్మవాసన యిది మున్నగు సంసారముయొక్క కారణవర్గము అనునీరెంటిని (చేతనము) దేనిని జపించి చాటును? (అనగా మోక్షము నొందును?)

జపమనగం మంత్రాదులను నియమముతో అప్పట్టిదేయుట, కాయకము (శరీరసంబంధమయినది) వాచికము (వాక్కుసంబంధమయినది) మానసికము (మనసుసంబంధమయినది) అనునీమూటిలోను వాచికమే శ్రేష్ఠమని తాత్ప్రీయులు వక్కాణించుటచే దానిని మాత్రము ప్రశ్న చేసిరి. ఆ తాత్ప్రీయులు:—

జప్యేనైవతు సంసిద్ధ్యేత్ బ్రాహ్మణో నాస్తి సంశయః ।

కుర్యాదన్యన్న వాకుర్యా స్తైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే ॥

(మ.స్కం. అ. ౨. శ్లో. ౮౭)

[బ్రాహ్మణుడు ఇతరమును చేసినను చేయకపోయినను జపము మాత్రము చేసి సిద్ధి నొందుచున్నాడు అని మైత్రబ్రాహ్మణునిచాటి.]

ద్రవ్యయజ్ఞాత్ జపోయజ్ఞో విశిష్టో దశభిర్ముఖైః ॥

(మ.స్కం. అ. ౨. శ్లో. ౮౮)

[ద్రవ్య యజ్ఞముకన్న జపయజ్ఞము పదిరెట్లు విశేషము.]

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోస్తి ॥

(గీ. అ. ౧౦. శ్లో. ౨౫)

[యజ్ఞములలో జపయజ్ఞమగుచున్నాను.]

ఇకమీద జపాదులు సమస్త ఫలములను సాధించునని చెప్పియుండుటచే ఇచట “మోక్షము నొందును” అన్నది సమస్త ఫలములకును ఉపలక్షణము. “శ్రుత్వాధర్మాక్ అశేషేణ పాపనానిచ సర్వశః” అని యారంభించి “లోకే మానవాః శుభమ్” అని చెప్పియుండుటచే కాలము అధికారి అంగము అను వీనిలో ఉత్కృష్ట మెద్యుది అనియు నడిగినట్లు నూచింపబడియె.

శ్రీ భీష్మః ఉవాచ.

మా. జగత్ప్రభుం దేవదేవమ్ అనన్తం పురుషోత్తమమ్ ।

స్తునన్నామసహస్రేణ పురుషః సతతోత్థితః ॥ (౪)

అథము. శ్రీ భీష్మః = శ్రీ భీష్మచార్యుః, ఉవాచ = చెప్పిరి, జగత్ప్రభుం = లోకస్వామియై, దేవదేవం = దేవతలకును దేవుడై, అనన్తం = అంతఃసులేనిపై భము గలవాడైయుండు, పురుషోత్తమం = పరమోదారుని, సతతోత్థితః = ఎల్లప్పుడు పూనిక గలవాడై, నామసహస్రేణ = సహస్రనామములతో, స్తువః = స్తోత్రముచేయు, పురుషః = పురుషుడు, (సర్వదుఃఖాతిగః = సమస్త దుఃఖములను దాటినవాడుగా, భవేత్ = అగును, అను పై శ్లోకముతో అన్వయము.)

ఈ ప్రశ్నలకు నుత్తరము

(అనంతాదిక.) ఈ యాఱు ప్రశ్నలకును భీష్ములు బదులు చెప్పుచున్నారు. ఉపాయమూలముగా ఉపేయమును పొందవలయునుగాన ఈయాఱు ప్రశ్నలలో ఉపాయ విషయమును ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుదలంచి ప్రక్కన (దృష్ట) నుండుట వలనను, అదియే తనకు ముఖ్యగురమయినది యగుటవలనను ఆఱవ (జపాలంబన) ప్రశ్నకు మొట్టమొదట సమాధానము చెప్పుచున్నారు :—

జగత్ప్రభు మిత్యాది. చేతనాచేతనములకు ప్రభువై, ఐవ్వర్యము పరిచర్య వీనిచే నెట్లు దేవతలు మనుష్యులకన్న ఉత్కృష్టులొ; అటులే యాదేవతలకన్న ఉత్కృష్టుడై, అపరిచ్ఛిన్నమయిన మహిమగలవాడైయుండు పరమోదారుని, వాని నామసహస్రమును సదా జపించుచు స్తోత్రముచేసినచో సకలదుఃఖములును తొలగినవాడగును.

సదా భగవంతుని స్తోత్రముచేసినను ధ్యానించినను అది పరమప్రియముగాను, ఒక నిమిషము నిలిచినను అది మహాదుఃఖకరముగాను ఉండునని శ్రుతిస్మృతి సిద్ధము. చూడుడు :—

యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్ అదృశ్యేనాత్మ్యేనరుక్తేన
నిలయనే అభయం ప్రతిష్ఠాం విస్తతే । అథసోభయజ్ఞతో
భవతి । యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమంతరం కురుతే ।
అథ తస్య భయం భవతి ॥

(తై. ఉ. -21.)

మా. తమేవచార్చయన్నిర్మిం భక్త్యా పురుషసున్యయమ్ ।

ధ్యాయో స్తుతౌ నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేనచ ॥౨౬॥

అర్థము. అప్యయం = నాశములేని, తం పురుషశేన = ఆపురుషునిచే, నిర్మయం = విచ్ఛిన్నము, అర్చయో = పరిచర్యచేయువాడు, భక్త్యా = భక్తితో, ధ్యాయో = ధ్యానించియు, స్తుతౌ = స్తోత్రము చేసియు, నమస్యంశ్చ = నమస్కరించియుచేసియు, యజమానః = పూజించియు, [నరస్వదుఃఖాతిగోభవహా.]

[చూడకకృమకానివాడై ధ్యానింపసలవికానివాడై వచింప సాధ్యము కానివాడై ఆగోచరుడైయుండు ఈ పరమాత్మయందు ఈపురుషుడు ఎప్పుడు ఏడతెగక నిష్ఠచేయునో; అప్పుడు వాడు నిర్భయుడగుటనానాడు. ఎప్పుడు సంగ విడుచుచున్నాడో; అప్పుడే వీనికి భయము వచ్చియున్నది.]

యన్మహార్థం త్కాంవాపి వాసుదేవో నచిన్స్త్యతే ।

సాహాని స్తస్మహచ్చిద్రం సాభ్రాన్త్య సాచవిక్రియా ॥

[వాసుదేవుని ఒక ముహూర్తము లేక ఒక క్షణము ధ్యానింపగోరుటవో; అదియే వీనికి హాని. ఆపదగల్గు పెద్ద సందు. అదియే భ్రాంతి. అదియే అపదేశ.]

వరం హుతపవాజ్వాలా పంజరాన్తర్వ్యవస్థితిః ।

న శౌరిచింతావిముఖజననంవాసన్వైశనమ్ ॥

[అగ్నిజ్వాలయొక్క మధ్యలోనుండుగూటిలో వసించుట శ్రేష్ఠము. అందుచే విష్ణు ధ్యానము కొంచమయిననులేని జనులమధ్య నవించు ముఖముమాత్రమునలదు.]

ఏకస్మిన్నప్యతిక్రాన్తే ముహూర్తే ధ్యానవర్జితే ।

దన్యుభి ర్మషితే నేవ యుక్తమాక్రందితుం భృశమ్ ॥

[విష్ణుధ్యానములేక ఒక ముహూర్తము గడచినను, దొంగలు కొల్లగొట్టుకొని పోయినట్లు ఏడ్వవలసివచ్చును.]

[ఇట్లు సాధ్యపాయములలో జపమును సాలంబనోపాయము చెప్పబడియె.

మూడవ, నాలుగవ

ప్రశ్నల కుత్తరము.

(అవతారిక.) పూజయు స్తోత్రముమాత్రమే పరమధర్మమని పీఠి
యాశయముగాన ధర్మ విషయమయిన అయిదవ ప్రశ్నను వదలిజేసి, ఆయర్చనా
విషయముగాను స్తోత్రవిషయముగాను ఉండు మూడవ నాలుగవ ప్రశ్నల కుత్తరము
చెప్పదలంచి పూజింపదగినవానిని పూజా ప్రకారముతో జెప్పుచున్నారు :—

తమవేత్త్యాని. క్రిందచెప్పుబడిన జపమునకు ఎవడు విషయమో; వాడే
పూజకును దగినవాడు. ఇటులే యనేకప్రమాణములు కేకలిడుచునున్నయవి,
చూడుడు :—

తమిమం సర్వసంపన్నం ఆచార్యం పితరం గురుమ్ ।

అర్చ్య మర్చితృ మిచ్ఛామః సర్వే సమృద్ధిమర్హత ॥

(భా. స. ప. 38-21.)

[సర్వము నింపియుండు ఆచార్యుడై, తండ్రియై, గురువై పూజింపదగిన
వాడైయుండు ఈ కృష్ణుని పూజింపగోరుదునున్నవారము. మీరందఱు సమృద్ధింప
వలయును.]

తస్మాత్ పూజ్యతమం నాన్యం అహంమన్యే జనార్దనాత్ ॥

[ఆ జనార్దనుని దప్ప నితరుడెవ్వడు పూజింపదగినవాడుగాడని నేను తలందు
చున్నాడను.]

బ్రహ్మాణం శితికంతంచ యాశ్చాన్యః దేవతాః స్మృతాః ।

ప్రతిబుద్ధాః నసేవస్తే యస్మాత్ పరిమితం ఫలమ్ ॥

(భా. మో. ప. 342-38)

[బ్రహ్మనో దుద్రునో ఇతర దేవతలనో వివేకులు సేవింపరు. ఏలయనగా;
వారలిచ్చు ఫలము మితమయినది.]

అస్తనత్తు ఫలం తేషామ్ ॥

(గీ. 7-23.)

[వారలిచ్చు ఫలము అంతముగలది.] ఇత్యాదులనేకములు.

ఁనుక, పుండరీకాక్షుడై ఎగతయనుభవించినను కొంచమయిన హస్తా అగ్నిస్సగ్ని నొందు కల్యాణగుణ సరిపూర్ణుడైయుండు పరమపురుషుని, [అగ్నియోగః] శుక్లవిశ్వరూపమగు భక్తియోగంబును అవలంబించినవాడు [నిగంధః] * మచ్చిష్టాః మద్యత ప్రాణాః * (గీ. 10-9) [నాయం యో చిత్తేనును నిర్భి నాయాగ్నిసమయిన స్రావణముగల మహనీయుఁ] అని భగవానుడు నియమించిన రీతిగనే ఆతనినిచివర్గిలెట్టి ఒకక్షణ మయినను నిష్కలత [భక్త్యా] (1) భక్తితోగూడి [ధ్యాన్యో] ఎడతెగక సమహించు అమృతధారనలె మధురమై తాపత్రయమును నిశ్శేషముగా పోగొట్టగలడు యుండు భగవద్గుణధ్యానము చేయుచు [స్తుతం] ఆ ధ్యానముచే గగ్గినసంతోషానియించు ఒడలు గగుర్పాటునొందినవాడై డగ్ధత్తికనొందిన యెఱంగు (సీ. సకంఠస్వరము) గలవాడై తదీయగుణంబులనే అనవరతము కీర్తనముచేయుచు [నమస్యం] భక్తిసారవ శృణుచే దమకారము తొలగి వంగిన అంతఃకరణము బాహ్యోగము శరీరము వాక్కు వీనిచే 'నాదియను నభిమానముతోనుండిన సర్వమును నీవే నీదిగాఁగై కొనవలయును' అని భగవత్పాదారవిందమున అహంకారదూషితమైన తన్ను సమర్పించి, [యజమానః] ఆతండు తన్ను విషయీకరించిన మహోహకారమునకు దగిన ప్రత్యుపకారము లేకుండుటచే నేర్పడిన సంభ్రమముతోను నిజమయిన భక్తితోను సంపాదించబడిన అర్చ్యము పుష్పము మధుపర్కముమున్నగు జౌహవారికము సాంస్కరికము ఆభరణహారికము అని ప్రసిద్ధిములై అతని భోగమునకు దగినవియ్యెయుండు భోగోపకరణములచే అతని (భగవంతుని) కత్యాదరముతో ఆరాధనము చేయుచు నుండినచో సమస్తదుఃఖములను తొలగినవాడగును.

ఈ భక్తి యోగమే మోక్షమును పొందజేయు రాజమార్గమని వేదాంత ప్రసిద్ధము. చూడుడు. పరంపరగా నుపకరించు వర్ణాశ్రమాచారములచేతను, శమము దమము మున్నగు ఆస్త్రిగుణములచేతను సిద్ధించునదై, వేదనము ధ్యానము భ్రువానుక్కుతి మున్నగు పర్యాయపదంబులచే చెప్పబడు (నామాంతరములుగల) బుద్ధి విశేషములచేత సదా సర్వకాలము ప్రవాహమువలె అవృత్తిచేయబడిన ఆదరముతోగూడిన బుద్ధి విశే షంబుచే గల్గు సంస్కారాతిశయముచే నేర్పడు విలక్షణ ప్రత్యక్షమును అంతముగా

(1) భక్తియనగా; స్వామియందు దాసుడు ఉంచుయుండు వినయపూర్వక శ్రీతి విశేషము.

గలదై, సద్విద్య ఆనందవిద్య పురుషవిద్య ఉపకోసలవిద్య మున్నగు పరవిద్యలలో నేర్పడిన గుహాపరిపూర్ణ న్యాయసిద్ధమయిన బ్రహ్మోపాసనమును, వ్యాసమహర్షి బ్రహ్మసూత్రన్యాయములతో పేదాంత వాక్యములను తఱచి మోక్షసాధనముగా నిర్ణయించిరి. అట్లేదా న్న వాక్యములు

తమేవం విద్వాన్ ॥

(తై. పు. 20.)

[అశనినిట్లేజింగినవాడు,]

బ్రహ్మవిదాహ్నోతి పరమ్ ॥

(తై. ఆ. 2-1-1.)

[బ్రహ్మ నెఱింగినవాడు పరమపురుషుని పొందును]

యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేన ॥

(బృ. ఉ. 6-4-22.)

[స్వరూప విరుద్ధముగాని యాగము దానము తపము వీనిచే]

శాస్త్రే దాస్త్రః ॥

(బృ. ఉ. 6-4-23.)

[అంతఃకరణ బాహ్యకరణ నిగ్రహము గలవాడై] ఇత్యాదులు. బ్రహ్మసూత్ర న్యాయములు :—

శమదమూద్యుపేతఃస్యాత్ ॥

(బ్ర. సూ. 3-4-27.)

[శమదమాదిగుణములతో కూడియుండవలయును.]

ఆవృత్తి రసకృదుపదేశాత్ ॥

(బ్ర. సూ. 4-1-1.)

[శాస్త్రము చెప్పియుండుటచే పలుమారు అనుష్ఠింపవలయును.]

అనునవి. వాక్యకారులుగూడ

వేదన ముపాసనం స్యాత్ తద్విషయే శ్రవణాత్ ॥

[శ్రుతిచెప్పటచే వేదనమన్నది ఉపాసనను] అని అటులే తీర్మానించిరి.

ఈ యుపాసనమే పరిపక్వమయినచో భక్తియనబడును గాని అది వేఱుగాదు. ఏలయనగా ; ఉపాసనమవలె భక్తిగిగూడ మోక్షదాయకత్వముగలదగుటచే భక్తి ఉపాసన అనునీ రెంటికిని ఒకే ఫలముతో సంయోగముగలదనుటవలన సంయోగంబను విధి రెంటికిని సమము. ఇటులే శాస్త్రములుగూడ ఘోషించుచున్నయవి చూడుడు.

నసంద్యశే తిష్ఠతి సూపమస్య సచక్షుషా స్యృతి కశ్చనైవమ్ ।
హృదా మనీషా మనసాభిక్ష్ప్త్య య ఏసం నిదురమృతా స్తేభ వన్తి ॥
(తై. నా. 1-10.)

[ఈతని రూపము నేత్రములకు విషయముగాదు. ఈతని నెవకును నేత్రములచే
జూడజాలదు. శుద్ధమయిన మనసుచేతనే సమీపింపగలడు. ఈతని నెరింగినవాడు
మరణాదులనుండి వీడబడును.] ఈ శ్రుతివాక్యమున “హృదా” (చేతనుచే) అనగా
భక్తిచే అని యర్థము. ఇతరవేదవాక్యములందును స్మృతులలోను ‘హృత్’
(చేతను) అనుపద స్థానమున భక్తి పదమునే ప్రయోగించియున్నారు.

నసంద్యశే తిష్ఠతీత్యుపక్రమ్య, భక్త్యాచ ధృత్యాచ
సమాహితాత్తా జ్ఞానస్వరూపం పరిపశ్యతీత్యాహ ॥
(భృ. మో. ప.)

[‘నసంద్యశేతిష్ఠతి’ అని యారంభించి భక్తిచేతను ధారణచేతను పరిపశ్య
మయిన మనసుతో గూడినవాడు జ్ఞానస్వరూపుండగు భగవంతుని చక్కగ చూచు
చున్నాడని తాత్పర్యము.]

పురుష స్సపరః పార్థ! భక్త్యా లభ్య స్త్వనన్యయా ॥
(గీ. 8. 22.)

[అర్జునా! సర్వస్మాత్ పరుడయిన ఆ పురుషుడు అనన్య సాధారణమయిన
భక్తిచేతనే పొందదగినవాడు]

భక్త్యా త్వనన్యయా శక్త్యః ॥ (గీ. 11. 54.)

[ఇతర విషయంబున మాటని స్థిరమయిన భక్తిచేతనే పొందదగినవాడు]

భక్త్యా మా మభిజానాతి ॥ (గీ. 18. 55.)

[భక్తిచేనన్ను చక్కగ నెఱుంగును]

భక్త్యా అవిచ్ఛిన్నయా ముక్తిః (అంగీరసస్మృతి.)

[భక్తి ఎడతెగకయుండినచో ముక్తి గల్గును]

పరమాత్మని గోవిందే భక్తిరవ్యభిచారిణి ।

[ప్రయచ్ఛతి నృణాం ముక్తిం మాతేభూదత్ర సంశయః ॥

(వైష్ణవధర్మము.)

[పరమాత్మడయిన గోవిందునిమీద స్థిరమయిన భక్తియొందినచో అది మోక్షము నిచ్చును. ఈవిషయమున సందేహము వలదు.]

యే త్వాం దేవం ధ్రువంభక్తాః పురాణం పురుషోత్తమమ్ ।

[ప్రాప్నువన్తి సదా కామాః ఇహలోకే పరత్రచ ॥

అమోఘాప్రే భవిష్యన్తి భక్తిమస్తత్సయే నరాః ॥

(శ్రీరా. యు, ౧౨౦. ౩౨.)

[పురాణపురుషుడయిన నిన్ను ఎవరూ భక్తిచే గొలుచుచున్నారో; వారలు ఈ లోకమునను పరలోకమునను సర్వాభీష్టములను పొందుచున్నారు. భక్తిమంతులు అమోఘులై ప్రకాశింతురు.]

యేహం విష్ణుఃప్రియో నిత్యం యే విష్ణోః సతతం ప్రియాః ।

సతే పునః సంభవన్తి తత్కృతాస్తత్సరాయణాః ॥

(శ్రీవామనము.)

[విష్ణువు ఎవరికి ప్రియుడో; విష్ణువునకు నెవరు ప్రియులో; వానికి భక్తులై వాడేగతిగానుండు వారలు మఱుజన్యము నెత్తురు.]

ఇత్యాదులందు చెప్పబడియున్నది. విధిగూడ 'ఉపాస్వ' (ఉపాసనచేయుము) 'భజస్వ' (భక్తిచేయుము) అని గలదు. ఉపాసనయు భజనయు సేవాపర్యాయములే. కనుకనే 'సేవా భక్తిః ఉపాస్త్రి' అను నీ మూటిని నిఘంటుకారులు సమానార్థముగా వాడిరి. లైబ్రరీ పురాణమునను మార్కండేయ పురాణమునను,

భజ ఇత్యేష ధాతుర్వై సేవాయాం పరిక్రీడితః ।

తస్మాత్సేవా బుద్ధైః పోక్తా భక్తిశ్చైవసభూయన్తి ॥

(లైబ్రరీ. 2-వ భాగము. అ. 9. శ్లో. 19.)

[భజ అను ధాతువు సేవార్థకముగాన **తేతితగు సేవాపర్యాయము** అనేక స్థలములలో న్యవహరించిరి.] అని ఉపాసుడగు **సేవాపర్యాయము** నిర్దేశ మహిగూడ పరిపూర్ణుడగుట చే నీయుపాసన మహాప్రీతియముగాను, నిర్వాణముగా

(కారణము లేక) స్వతః సర్వస్వామియగుటచే కైంగిర్యమునను రుచిగలదిగాను ఉండునని వివేచించి భక్తిపదముచే వ్యసహరించిరి. ఇట్లు స్రీయుడుగా నుండుట వాశ్రయించియే ఉపాసన విధిలో నీగ్రింది వాక్యములు ప్రవర్తించినవి.

[పియోసి జ్ఞానినో ౭ శ్లోకమ్ ॥

(గీ. 7. 17.)

[శ్రీమద్భాగవతే అత్యంతము స్రీయుడనుగగా! |

భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ ॥

(గీ. 10. 10.)

[ప్రీతితో భజించువారలకు,]

తుష్ట్యన్తి చ రమన్తి చ ॥

(గీ. 10. 9.)

[సంతసించుదు. రమింతురు.]

నాథ ! యోనిసహస్రేషు ॥

(వి. పు. 1. 20. 18.)

[ఓనాథా ! సహస్రజన్మములెత్తినను ఆజన్మములలో నీమీద భక్తియే స్థిరముగా నుండవలయును.]

యా ప్రీతి రవివేకినామ్ ॥

(వి. పు. 1. 20. 19.)

[అవివేకులకు శబ్దాది విషయములలో గలుగు ప్రీతి నీమీద గలుగవలయును.]

తత్త్వైత్యోగ్యాహ్లాదసంస్థితః ॥

(శ్రీ విష్ణు తత్వము.)

[భగవద్భాగ్యసంబుచే గల్గిన సంతోషము నిండినవారై ప్రహ్లాదులు సాములకాటును గూడ లక్ష్యము చేయలేదు.]

తన్నామ స్మరణోద్భూతపులకో దితిపుంగవః ॥

(శ్రీ విష్ణు తత్వము.)

[రాక్షసరాజు వానినామస్మరణముచే గనుర్పాటు నొందెను.]

సేవా భక్తిస్సమాఖ్యాతా జ్ఞానవాసనయా కృతా |

ఉత్పన్నాయాం తతస్తస్యామ్ స్నేహభావః స్వయంభవేత్ ॥

(శ్రీ విష్ణు తత్వము.)

[జ్ఞానవాసనతో చేయబడిన సేవ భక్తి యనబడును. అది గల్గినచో స్నేహ భావము స్వయముగా గల్గును.]

పరమాత్మని యోరక్తః విరక్తః అపరమాత్మని ।

న ర్జ్యేషణావిసేర్మక్తః సజ్జైక్షంభోక్తు మర్హతి ॥

(బాహ్యశుత్యస్మృతి.)

[పరమాత్మయందు రక్తుకు, తదితరములయందు విరక్తుడై పుత్రేషాము (పుత్రులమీద నిచ్చు) దాతేషాము (పత్నిమీద నిచ్చు) విత్తేషాము (ధనమునందాశ) అను యాకు విధములయిన ఇచ్చులును తొలగినవాడై ఉంధ (బిచ్చుము) వృత్తిచే జీవింపగలడు.]

స నో దేవః శుభయాస్తృత్యా సంయునక్తు ॥

(తై. నా. 6. 10. 19.)

[ఆదేవుడు మంచి స్మృతితో మనలను దరిచేర్పగలడు.] ఇత్యాది వచనములనేములు.

ఈ యుపాసనము కైంకర్యముననే రుచిగలదిగానుండుననియు అనేక వచనములు :

మామను స్మరణ్ ॥

(గీ. 8. 13.)

[నన్ను చింతించుచు]

పార్థాఽనుచింతయన్ ॥

(గీ. 8. 9.)

[అర్జునా! నన్ను చింతించుచు]

కృష్ణానుస్మరణం పరమ్ ॥

[శ్రీ కృష్ణుని స్మరించుట ఉత్తమము] ఇత్యాద్యనేకవాక్యములలోని అనుస్మరణం అనుచింతనం అనుపదములందు 'అను' అనునది నిహీనార్థకము. స్వాభావికమయిన దాస్యమునే యానిహీనత చెప్పెను. ఆదాస్యమును అనుసంధించుచు ఉపాసించుటయే అనుస్మరణము. భక్తికి నామ సంకీర్తనాదులు శరీరస్థానములనియు ప్రమాణములు గలవు.

సతతం కీర్తయన్తుః ॥

(గీ. 9. 14.)

[నదా కీర్తించువారలు.]

మన్ననా ధివః ॥

(గీ. 9. 34.)

[నాయం శేమనసుగుంచయుంనుః] ఇత్యాదులు.

ఈ భక్తియే సరల కాస్త్ర) సారమగుటచే ఇది పరమ గుణస్వరూపి చెప్పుటయే.

ఇనస్తు తే గుహ్యా భిమమ్ ॥

(గీ. 9. 1.)

[పరమ గుహ్యమయిన దీనిని]

యత్క్షాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్ ॥

(గీ. 7. 2.)

[దేనినెఱిగినచో ఎఱుగవలసినది మఱొకటిలేదు];

సర్వ గుహ్యతమం భూయః ॥

(గీ. 18. 64.)

[సరమ రహస్యమగు దీనిని] ఇత్యాదులు.

ఉ పా య తూ న్యు ల కు

ధ్యానాది లఘూపాయంబులను ప్రకటించుట.

(అవతారిక.)

బహూనాం జన్మనామస్తే జ్ఞాననామ్ మాం ప్రపద్యతే ।

వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః ॥ (గీ. 7. 19.)

[అనేకజన్మములనెత్తి పిమ్మట జ్ఞానవంతుడై నన్ను పొందును. నాకు సమస్తము వాసుదేవుడే అనియుండు మహనీయుడు దుర్లభుడు.]

జన్మాంతర సహస్రేషు..... తపోధ్యాన సమాధిభిః ।

సర్వాణాంక్షీణపాపానాం కృష్ణే భక్తిః ప్రజాయతే ॥ (వి. భ.)

[అనేక జన్మములయందు, తపస్సు ధ్యానము మున్నగువానిచే పాపము తొలగినవరులకు కృష్ణనిమిద భక్తిగల్గును.] అన్నట్లు అనేక జన్మములందు సంపాదించిన పుణ్య విశేషముచే పాపము తొలగినవారలకును, భగవంతుని సదా సేవిండు వారలకును మాత్రమే ఈ భక్తి దృఢముగానుండును. కాష్ఠ్యమున చెప్పిన ఎట్టి యుపాయమును అనుష్ఠింపకుండు వారలకేమిగతి? అని భయపడువారలకు

మూ. అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోక మహేశ్వరమ్ ।
 లోకాధ్యక్షం స్తువక్ నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ॥ (౧)
 బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తిసర్ధనమ్ ।
 లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్ ॥ (౨)

(అర్థము.) అనాది నిధనమ్ = అద్యంతకూన్యదై, విష్ణుమ్ = సర్వత్ర వ్యాపించి యుండువాడై, సర్వలోకమహేశ్వరమ్ = సమస్త లోకములకు ఈశుడై, లోకాధ్యక్షమ్ = లోకస్వామియై, బ్రహ్మణ్యమ్ = వేదప్రతిపాదునిడై, సర్వధర్మజ్ఞమ్ = సకల ధర్మముల నెఱింగినవాడై, లోకానామ్ = జనులకండఱు, కీర్తిసర్ధనమ్ = కీర్తిని వృద్ధిచేయువాడై, లోకనాథమ్ = లోకస్వామియై, మహద్భూతమ్ = మహత త్వమై, సర్వభూత భవోద్భవమ్ = సమస్త ప్రాణులసత్త్వకు కారణమైయుండు, తమ్ ఏన = అతనినే, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడు, స్తువక్ = స్తోత్రము చేసినచో, సర్వ దుఃఖాతిగో = సకలదుఃఖములనుండి విడుదలైనవాడై, భవేత్ = అగును.

లఘూపాయమును ప్రదర్శింపదలచి మూడవ ప్రశ్నకు బదులు చెప్పుచున్నారు. “తమేవ” మొదలు “సర్వభూతభవోద్భవమ్” అనువఱకు.

సర్వప్రకారముగను పురుషోత్తముడే స్తోత్రార్థుడు అను నభిప్రాయముచే దేవతాంతరములకన్న వీనికింగల భేదమును పది విశేషణములచే నిరూపించుచున్నారు.

1. (అనాదినిధనమ్) అద్యంతములేనివాడగుటచే కాలోపాధిరహితుడై, (2. విష్ణుమ్) సర్వత్ర వ్యాపించియుండుటచే దేశోపాధిరహితుడై, (3. సర్వలోక మహేశ్వరమ్) సమస్త లోకములకును మహేశ్వరుడగుటచే స్తోత్రము చేయువానిమనోరథంబును పూర్తిగావించు మహేశ్వర్యముగలవాడై, (4. లోకాధ్యక్షమ్) లోకంబును ప్రత్యక్షముగా చూచువాడగుటచే స్తోత్రకు (స్తోత్రముచేయు వాని) ఉచితమయ్యది యనుటను తానుగా చింతించువాడై, (5. బ్రహ్మణ్యమ్) ఆయాశాఖలతోగూడిన వేదంబులచే శ్రతిపాదంపబకవాడగుటచే స్తోత్రమునకు గావలసిన విషయములనుగలవాడై, (6. సర్వధర్మజ్ఞమ్) సమస్త ధర్మముల నెఱింగిన వాడగుటచే తన్ను స్తుతించుట పరమ ధర్మమని యెఱింగినవాడై, (7. లోకానాం కీర్తిసర్ధనమ్) * యంస్తువక్ స్తవ్యతామేతి * (వి. ధ. 15) [ఎవనిని నుతించినచో నుతించు వాడుగూడ స్తోత్రమునకు దగినవాడగుచో] అన్నట్లు ఏప్రాణియైనను తన్ను స్తోత్రముచేసినచో ఆ ప్రాణిని తనవలె వేదములలోను

మః. ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోద్ధితమో మతః ।

యద్భక్త్యా ఘండరీకాక్షం స్మైరన్తే న్నరస్సదా ॥ (౮)

అర్చము. ఏషః-ఇది, 'మే-నాకు, సర్విధర్మజ్ఞాన-సహస్రధర్మములలోను, అధిపత్యము-అత్యుత్కృష్టమైన, ధర్మ-ధర్మముగా, మతః-తలపడకది. యత్-నీల ననగా, భక్తి-భక్తితో, ఘండరీకాక్షమ్-ఘండరీకాక్షాని, స్మైరన్తే-చునుచును, నరస్సదా-స్త్రోత్రముచే, సదా-న్యాయము, అర్చన్తే-పూజించగలడు.

లోకములలోను పొగడదగినట్లు ఆప్రాకటి కీర్తిని గల్గించువాడే, (8. లోక నాథమ్) సర్వి లోకనాథుడగుటచే స్తోత్రము మున్నగు పరివరణముదగినవాడై, (9. మహద్భక్తమ్).

అన్యస్మాన్మోదసాంకుమ్యతో అన్యత్పదావసేజనాత్ ।

అన్యత్కలసప్రశ్నాత్ నచేచ్ఛతి జనార్దనః ॥

(భా. ఉ. ప. 89.)

[ఒక పూర్ణకుంభము, ఒక పాద్యము, ఒక కుశలప్రశ్నము అనగా మంచిమాట ‡ వీనినిదవ్వు ఇతరములను జనార్దనుడపేక్షింపడు.] అన్నటు సాటిలేని మహత్త్వముగల మహావీరుడగుటచే నెట్టి కష్టమునులేకయే కేవలము స్తోత్రము తము చేతనే సంతసించు వానిని, (10. సర్వభూత భవోద్భవమ్) అదేతనమువలె నుడువ తమకేర్పడిన జ్ఞానమునకు ప్రయోజనముగా తన్ను (భగవంతుని) చింతించు సమస్తచేతనులకును సత్తను గల్గించువాడగుచే స్మైరన్తే అవశ్యము అనుగ్రహించువాడైయుండు పరమపురుషుని (స్తువక్) పరిపూర్ణభక్తిలేనినాడయ్యి వీరితిగానయ్యి గుణ కీర్తనము గావించువాడు. తాపత్రయమును దవగ్నిని (అడవి చిచ్చును) దాటి నిరతికాయనందశీలముగు హ్రదమువలెనుండు భగవంతుని పొందగలడు.

ఇనట "స్తువక్" అను పదమునకు 'వీరితిగానయనను గుణకీర్తనము కావించువాడు' అని వ్యాఖ్యానము చేయుటయే యుక్తము. పూర్వమే "ధ్యాయక్ స్తువక్ న-స్యంశ్చ" అని ధ్యానాదులతో సహపతితమైయున్నదిగాన దానిని పెద్ద స్తోత్రముగాను దీనిని చిన్న స్తోత్రముగాను చెప్పవలయును. లేనిచో పునరుక్తదోష మేర్పడును. అదిగాక "స్తువస్తోకమ్" అని ప్రత్యేక ప్రశ్నయుండుట వలనను శాస్త్రోద్ధరము ననుసరించియు ఇట్లు అర్థముచేయుటయే న్యాయము.

‡ కుశల సంప్రశ్నమనగా "పల్లాణ్ణు పల్లాణ్ణు" అని మంగళాశాసనము చేయుట అని సంప్రదాయార్థము.

అయిదవ శ్లోకు

సమాధానము.

ఏమచే సర్వధర్మాణాం ఇత్యాది. దీనినే అన్నిధర్మములలోను ముఖ్యముగా నేను నిశ్చయించుకొని యున్నాడను ధర్మములు నాలుగు విధములు (1) వికారములగు (ఈ లోకము, బంధములగు) పశుపుత్రాదులను సాధించునవి. (2) అముష్మికములగు స్వర్గాదులను సాధించునవి. (3) ఎట్టి ఫలమునుగోరక భగవదారాధనరూపమును తలపుతో ననుష్ఠింపబడు ఇష్టాపూర్వాదికర్మములచే పరిష్కరింపబడిన తత్త్వజ్ఞాన సహాధిరూపమై మోక్షమును సాధించునవి. (4) భక్తితో భగవంతుని ధ్యానించుట వాని గుణములను కీర్తించుట ప్రణామము చేయుట మున్నగువానిచే ఆసాధారణమయిన పూజను చేయుట అని. వీనిలో నాల్గవదాని కుత్సర్జము “అధికతమః” అను పదమునగల రమప్రత్యయముచే చెప్పబడియె.

దానినే వివరించుచున్నారు:—నరుడు భక్తితో పుండరీకాక్షుని ఎల్లప్పుడు పూజింపగలడు. భక్త్యాదిగుణములు గలవగుటచే నియ్యదిచే సర్వధర్మకేతము. భక్తి అనుష్ఠానకాలమున ప్రీతిని గర్భమున (లోపల) గలదగుటచే, * సుసుఖం కర్తుమ్ * (గీ. ౯-౨.) [చేయుటకు మిక్కిలి సులభమయినది, అన్నట్లు సుఖమయినది. లోకమున నూడ తనకు ప్రీయుడగు నాయకుని స్మరించుట నాయకికి ప్రీయముగానుండును గదా? దీనిచే, తనకు స్వామిగాలేని దేవతాంతరములను నేవించుట, కసాయపానము వలె విరసహయ్యు పితబుద్ధితో ననుష్ఠింపవలయునను కష్ట మినుమంతయు దీనికి లేదని తేలినది.

“పుండరీకాక్షమ్”:—కెందామరలవంటి సుందరములయిన శత్రుములుగలవాడగుటచే ఈతనిని నేవించుట భయంకరశత్రుములుగల దేవతాంతర నేవవలె నుండునది గాదు అని దానికన్న వైలక్షణ్యము తెలుపబడియె.

“స్తవైః” (స్తోత్రములచే):—విశ్వజిత్ (ఒకానొక యాగము) చాంద్రాయణము (ఒకానొక వ్రతము) మున్నగువానివలె అధిక కష్టమును ద్రవ్యవ్యయమును లేకుండ కేవల వాక్కుచూతముచేతనే ఈతనిని పూజింపవచ్చునుగాన మిక్కిలి సులభము. వ్యాసాదులుగూడ నిటులే వక్కాణించియున్నారు చూడుడు:—

అగ్రాః విష్ణుః శిఖలాశ్రయః శతాః క్షుధితేషాం చ వ్యాధిషా
వర్తమానాః । సంకీర్త్య నారాయణశబ్దమాత్రిణం వినుక్తి
దుష్కరం సుఖినో భవన్తి ॥

[అగ్రమును మనోవ్యాధి నొందినవారును దుష్కరమునొందినవారును భయపడిన
వారును ఘోరమైనవ్యాధిచే పీడింపబడినవారును భక్తితో 'నారాయణ' అను
నామమును కీర్తించినంతనే సమస్త దుష్కరములును వీరి సుఖింతురు.]

అవశేనాపి యన్నామ్ని ॥

(వి. పు.)

[అవశముగా నాతని పేరును చెప్పినను పాపములు తొలంగును.]

అజ్ఞానతో జ్ఞానతోవా వాసుదేవస్య కీర్తనాత్ ॥

తత్సర్వం విలయం యాతి తోయథం లవణం యథా ॥

(వి. ధ.)

[ఎఱింగియో ఎఱుంగకయో, వాసుదేవుని కీర్తించినచో వాని పాపమంతయు
ఏటిలోపడిన ఉప్పువలె నశించును.]

శమాయాలం జలం వహ్నేః తమసి భాస్కరోదయః ।

శాంతిః కలేరఘాఘస్య నామసంకీర్తనం హరేః ॥

(వి. ధ. 66-70.)

[నిష్ఠనారప్ప నీరును, చీకటిని తొలగింప సూర్యోదయమును జూచునట్లు శాంతి
కలివోషముచే నేర్పడిన పాపములను తొలగింప హరినామస్మరణమే చాలును.]

యన్నామ సంకీర్తనతో విముచ్యతే ॥

(వి. ధ. 43.)

యన్నామ సంకీర్తనతో మహాభయాత్ విమోక్షమాప్నోతి ॥

(వి. ధ. 43-25.)

[ఎవని నామస్మరణముచేసినంతమాత్రాన మహాభయమునుండి విడుదలనో ;]

సకృదుచ్ఛారితం యేన హరిత్యక్షరద్వయమ్ ।

బద్ధః పరికరస్తేన మోక్షాయ గమనంప్రతి ॥

(వి. ధ. 70.)

[హరియను రెండక్షరముల నెవ్వడు బంధువారు రలంచునో ; వాడు మోక్షమున
కేగదగినవాడగును.]

య్య నామ్ని పృతే మర్త్యః సముత్కాంతేరనంతరమ్ ।

[పాపాంతి వైష్ణవస్థానం పునరావృత్తి వర్జితమ్ ॥ (వి. ధ.)

[ఎవ్వని నామమును సరించినంతనే మనుష్యుడు ప్రాణోత్క్రమణానంతరము పునరావృత్తి లేని వైష్ణవస్థానముకొందునో;]

అమృతానంత గోవింద నామోచ్ఛారణ భేషజాత్ ।

సర్వోంతి సకలా సోగాః సత్యంసత్యం వదామ్యహమ్ ॥

(వి. ధ. 29)

[అమృత అనంత గోవింద అను నామంబుల సుచ్చించుటయను మహావ శంబుచే సమస్త రోగములును నశించును. ఇది సత్యము. సత్యము. నేనే చెప్పెదము.]

సంకీర్తయేజ్జగన్నాథం వేదంవాపి సమీరయేత్ ॥

" [జగన్నాథునయినను కీర్తింపవలయును. వేదమునయినను చెప్పవలయును.]

అస్యజ్ఞానస్తో నామచిద్విద క్తన ।

[ధ్రువాసో అస్య కీరయోజనాసః ॥ (వైష్ణవ సూక్తము.)

[ఈతని నామములలో నేదయిన నొకటిని ఎఱింగినంతనే పునరావృత్తి లేని మోక్షము నొందుదురు.] ఇత్యాదులు అనేకములు గలవు.

"అశ్చేత్" (అర్చింపవలయును) అనుటచే ఈశ్వర్యము ప్రత్యక్షమున నొక పురుష విశేషమును ఆరాధించుభావనగానుండుటచే త, న్ను మున్నగువానివలె కేవలపరోక్షమై శ్రమసాధ్యమై యుండునదిగాని తేటపడినది. దీనినే గీతలో * ప్రత్యక్షావగమమ్ * (గీ. 9-2.) [ప్రత్యక్షముగా చూడవగినది] అని యనిరి.

అ ర్చ నా దు లు

స ర్వ వ ర్ణా ధి కా ర ము లు.

'సర్వ' (మనుష్యుడు) అని సామాన్యముగా చెప్పియుండుటచే సకల చేతన జనులు వాఃవాఃవియోగ్యతకు గిన్లు అర్చనయందు అధికారముగలదు అని యేర్పడినది.

'నాః' అని యేకవచనముగా చెప్పియుండుటచే యాగాదులువలె పలువురు కూడి చేయవలసినదిగాదు. ఒకడే ఇతరుల సహాయము నపేక్షింపక చేయవచ్చును.

జన్మము వృత్తి గుణము ఇవి లేనివానికిగూడ భక్తియను అభిరుచి మాత్రముండి నచో భగవంతుని నిర్భయముగా నేవింపవచ్చును. అట్లు నేవించుటచే వెంటనే గంగా ప్రవాహముచే నమస్త దోషములను తొలగునట్లు విషయప్రాణాభ్యుపాయము పరమ భాగ్యుడుగనని గీతలో చెప్పిరి. చూడుడు :—

గూ విషయమున :—

సమోఽహం సర్వభూతేషు ॥

(గీ. 9-29.)

[నేను సర్వభూతములందును సముడను.]

వృత్త విషయమున (జరిగిన నడవడిని గుఱించి) :—

అపి చేత్సుమరాచారః ॥

(గీ. 9-30.)

[ఎంత చెడునడవడిక గలవాడయ్యె నన్ను పొందినంతనే పరగతి నొందును.]

జన్మవిషయమున :—

మాంహి పార్థ! వ్యచాశ్రిత్య యేపి స్యుః పాపయోనయః ॥

(గీ. 9-31.)

[అత్తనా! (నన్ను పొంది) ఎట్టి పాపాన్యము గలవాడయ్యె నన్నాశ్రయించుటచే పరగతి నొందుదురు.] అని ఇత్యాదులచే నగుచుంబడినది.

ఇట్లునుటచే దురాచారములుగూడ సర్వములగునని తలపగూడదు. అవి భగవంతున కనిష్టంబులగుటచే నధర్మములని కాస్త్రములు చెప్పచున్నవి గాన అవి అధర్మములే.

నావిరత్తో దుశ్చరితాత్ నాశాంతో నాసమాహితః ॥

(క. ఉ. 2.24.)

[చెడునడవడముండి విరమింపనివాడును ఇంద్రియసయములేనివాడును స్థిరమైన సమాధి లేనివాడును ఈతని పొందజాలడు.]

అప్రాప్యః కేశవోరాజః ! ఇంద్రియై రజితైః సృణామ్ ॥

[ఇంద్రియ జయము లేనివాడు భగవంతుని పొందజాలడు.] ఇత్యాదులు.

అవి యధర్మములు గనుకనే గీతలో నీ విషయము చెప్పినంతనే

క్షీప్రం భవతి ధర్మాత్మా ॥

(గీ. 9-31)

[తనమీద భక్తి నొందియున్నవాడు ఎంత దురాచారపరుడయ్యె శీఘ్రముననే భాగ్యుడుగను] అని చెప్పె.

శేమదమా ద్యుపేతః స్వాత్ ॥

(బ్ర. సూ. 3-4-27.)

[శమదమాదులతో గూడియుండవలయును.]

స్తరాచాపితు తద్దృష్టేః ॥

(బ్ర. సూ. 3-4-36.)

ఇత్యాదులచే భక్తి కధికారులు ఇట్టివారని నిర్ణయించిరి. మనుష్యజీవకలానండి పనుసగే; పరిపవత్యులడై సమస్తవిధములను బంధువై పరమమిత్రుడై యుండు ఆ భగవంతుని తల్లినివలె పేరుచెప్పి పిలుచుట యుక్తముగదా?

ఈ విషయమును గజేంద్రులు జటాయువు కాకానురుడు విభీషణులు కోసల దేశపు వ్రాసలు గోపికలు మాలాకారులు మున్నగువారియందు ప్రత్యక్షముగా కను గొనియున్న వారము.

ఆట్లయిన ఉత్తరమీమాంసలో అపకూద్రాధి కరణంబున బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులు అను త్రైవిధ్యగలకు తప్ప 'నితరుల కధికారము లేదని నిషేధించియుండ, ఇచట సర్వ వర్ణములకు నధికారమునుట బ్రహ్మూత్రవిరుద్ధమగునే యని శంకిప వలదు. ఉపనిషదుక్తమయిన బ్రహ్మవిద్యలోనే వారల కధికారము లేదని సిద్ధాంతము చేయబడినదిగాని భగవత్సమాశ్రయణంబును నిషేధించలేదు. ఇంక ఈ విషయంబును వివరింతము.

త్రైవిధ్యకేతులకు ఉపనిషదుక్త సంస్కారములందధికారములేమిచే వేదాంతం బులపి నెఱుంగదగిన పవిత్ర్యను సంపాదించియు కార్యకరముగాదుగాన బ్రహ్మ విద్యలో వారల కధికారము లేదని సిద్ధాంతము చేయబడియె. భగవత్సమాశ్రయణంబును నిషేధింపలేదు. అంతే కాక చండాళాదులకుగూడ భగవద్భజనంబునందు అధికారము ఇతిహాస పురాణాదులలో చెప్పబడియున్నది.

నమ ఇత్యేన యో బ్రూయాత్ మద్భక్తః శ్రద్ధయాన్వితః ।

తస్మాత్తయో భవేల్లోకః శ్వపాకస్యపి నారద ॥ (వి. భ. అ. 70.)

[నారదా! నాయుండు భక్తిగలవాడై 'నమః' అని యెవ్వడు చెప్పినో; వాడు చండాళుడేయైనను అక్షయమైన లోకమునొందును.] ఇత్యాదులు అనేకములుగలవు. అట్టివానిని గౌరవింపవలయుననియు, వారికిని మోక్షము గలదనియు శాస్త్రములు. ఇట్లు విషయవ్యవస్థ చేసియుండుటచే శాస్త్రవిరోధము కొంచెమయినను లేదు.

॥ త్రైవిధ్యము :—బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులు.

త్రైవిధ్యకేతులు :—ఈ మూడుజాతులు తప్ప తక్కిన జాతివారు.

భాగ్య నార్య నాగలకు

దేశకాలాధికారి నియమము లేదు.

[సా] అనగా ఎల్లప్పుడు అని యర్థము. (ఎల్లప్పుడు పూరింపబడినది). ఇట్లుంటే ఈ కాలమున సేవింపవలయును, ఈదేశమున సేవింపవలయునని నిర్ణయము లేదు అనబడియె. దీనినే అయనము ఋతువు మాసము దేశము నామానము మూర్తము అను కాలవిశేషమును, ఈ స్థలము ఆ స్థలము అను దేశవిశేషమును అపేక్షించు ఇతర ధర్మములకన్న దీనికి మహత్త్యము చెప్పబడియె. ఈవిషయమున ప్రమాణము లనేకములు గలవు :—

చక్రాయుధస్య నామాని సదాసర్వత్ర కీర్తయేత్ ।

నాశౌచంకీర్తనేతస్య పవిత్రంభగవాన్ హరిః ॥ (వి. భ.)

[విష్ణునామములను ఎల్లప్పుడును ఎచటనునను చెప్పవచ్చును. వానిని ఉచ్చరించు విషయమున అపరిమితి లేదు. ఏలయనగా ఆతడు స్వతస్సుధుడు గావా?]

సాతద్దేవేతి కృష్ణేతి గోవిందేతిచ జల్పతామ్ ।

సుధ్యాహ్వాచాపరాష్టాచ యోనసాగస్పదీచ్యతామ్ ॥

(వి. భ. ౪౪. స్లో. 77.)

[ప్రాతఃకాలమున శవా! అనియు కృష్ణా! అనియు గోవిందా! అనియు చెప్పవారలకు సుధ్యాహ్నమునను అపరాష్టామునను గల్లు కస్యమెరియో చెప్పము] ఇత్తాదులు.

అచారహీనుడై భజించుటచే వీనిసంపర్కంబుచే భగవంతునకు ఎట్టిలాభము గాని, వీనికి శుద్ధి మున్నగు సహాయములు తగియుండుటచే భగవంతునకు కనుగ్రహించుటయందు అనాచార్యముగాని కలుగనేరదు. ఇంకయు, తన సంబంధమున కయోగ్యుడుగా నుండు వానింగూడ పరిశుద్ధునిగావించి తనకుదగిన వానింజేసి స్వీకరించువాడభగవంతుడు. కనుకనే * నాశౌచం కీర్తనే తస్య * (వి. భ.) [వానిని కీర్తించు విషయమున అపరిమితి లేదు.] అని చెప్పబడియె.

అట్లయినచో కాస్త్రీయలలో సత్తు (సత్పురుషుడు) అసత్తు అని విధికారి విషయమున తారతమ్య మేర్పడియుండుటకుం గారణంచేయనగా; ఉచ్చ నీచాధికారులకు పరస్పరసాంకర్య మేర్పడి అందుచే ధర్మవాకము గల్లునుగాన వానిని గాపాడుటకే అట్లు పక్కానింపబడియె.

ఈ సంక్షిప్తవాదులు అతిస్వల్పములైనను అధిక ఫలముల నిచ్చునవని

స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥

(గీ. 2-40.)

[ఈ ధర్మము అతిస్వల్పమయ్యును మహాభయంబునుండి కాపాడునది] అని నాశంపబడియె.

ఇతర ధర్మములవలె దీని శాస్త్రంబించి మధ్యలో విడిచినను దోష మిసుమంతయు లేదని వదనములు గలవు.

నేహాభిక్రమనాశోస్తి ॥

(గీ. 2-40.)

[ఈ ధర్మమును ఆరంభించి మానుటవలన దోషములేదు.]

కౌస్తేయ ప్రతిజానీహి నమే భక్త్యై ప్రణవ్యతి ॥ (గీ. 9-31.)

[అట్లునా! నా భక్తున కెన్నడు నాశంబుగలుగనేరదని ప్రతిసగా దలంచుము.]

యం ప్రణవ్య న సీదతి ॥

(వి. ధ. 97.)

[ఎనని మొక్కి దుఃఖము నొందజో;]

న వాసుదేవం ప్రణిపత్య సీదతి ॥

(వి. ధ. 10.)

[వాసుదేవుని నేవించి దుఃఖమునొందడు]

జనార్దనం ప్రణిపత్యో న సీదతి ॥

[జనార్దనుని నేవించినవాడు దుఃఖము నొందజాలడు.]

క్రమముగా ననుష్ఠించునపుడు ఏదయిన తప్పుగల్గినను, ప్రబల విరోధము గల్గినను ఏప్రత్యవాయమును (పాపమును) లేదు అని *ప్రత్యవాయో నవిద్యతే* (గీ. 2-40.) [ప్రత్యవాయ మిసుమంతయులేదు] తెలుపబడియె.

అతివాదముగావు గాన, ఇవియన్నియు శ్రీ నర్థవాదముగా నుండునను శంకకు ప్రసక్తియే లేదు.

శ్రీ అర్థవాదమనగా: లేనివిషయములను అతిగా పొగడి చెప్పుట. అతివాదము మాడ నిదియే.

యస్మిన్ స్వస్త మతిర్నయాతి నరకః. స్వగ్లోపి యచ్చింతనే
విష్ణుః, యత్ర నివేశితాత్మమనః బ్రాహ్మణ్యోపి లోకో²
ల్యకః | ముక్తిం చేతసి యః స్థితోమలధియాం పుంసాం
దదాశ్యవ్యయః, కించిత్రం యదఘం ప్రయాతి విలయం
తత్రాచ్యుతేకీర్తితే ||

[ఎవనియందు బుద్ధిని నిల్పినవాడు నరకంబును పొందడో ; ఎవని ధ్యానంబునకు స్వర్గలోకముగూడ విరోధముగా నుండునో ; ఎవనిమీద మనసును నిల్పినవానికి బ్రహ్మ లోకము అశ్యల్పముగా తోచునో ; ఎవని ధ్యానించి మనసు పరిశుద్ధమయినవానికి మోక్షము గల్గునో ; అట్టి యా విష్ణువును కీర్తించినయెడల పాపములు తొలగునన్ననో నేమి యబ్బురము ?] ఇత్యాదు లనేకములు గలవు.

మఱియు అర్థనాదపదములగుగూడ ప్రబలప్రమాణంబులతో విరోధము లేనప్పుడు స్వతఃప్రమాణములయిన ఆ వాక్యములకు అర్థములేదనుట ఆది సాహసము అన్యాయము.

తపసు మున్నగువానిచే సాధింపదగిన తత్కర్మానమును

వాఙ్మత్రంబుచే సులభముగ సాధింపదగు ననుట.

అట్లయిననో అతి కష్టసాధనమయిన తపసు సకూఢ మన గునానిచే సాధింపదగిన తత్ కర్మానంబును కేవల వాఙ్మత్రంబుచే సులభముగా సాధింపవచ్చుననుట అతి వాచ్యముగను, అందుచే గొప్ప సాధనంబులనుపదేశించు శాస్త్రములు నిష్ప్రియోపనములు గను అగునుగాన ప్రమాణాంతర విరుద్ధంబగునే అను సంశయము గలుగవచ్చును. ఇయ్యది భగవత్ ప్రభాంబు నెఱుంగు నిఘాంధుల దిచ్చిమాటలయగును. అత్య ఎవేయయ్య భగవత్సంకీర్తనము మహాభారంబులనుగూడ మోయుగలదు. అట్లయిననో శాస్త్ర విరోధముగనుదా? అని శంకింపవలదు. లోకంబున అధికారులు అనేకవిధంబుగా నుందురు. కొందఱు శక్తులు, చితికొందఱు అశక్తులు ఆ శాస్త్రమును శక్తిగా కాదుకే యేర్పడినవిగాన విరోధంబులేదు. ఇదియో శక్తియుంకినను లేకపోయినను భగవంతునిమీద ఆసాధారణ ప్రేమగల్గిన భావ్యవంతులు అనుష్ఠించుచు. వెచ్చెల!

గురుతరోపాసంబుగనుకూడ భగవదనుగ్రహమే ఫలంబు నిచ్చునదిగానుండ లభూ
పాయంబునకది తగదని ఆజ్ఞాఁంచుచున్నారా యేమి? గురూపాసంబులయందు
ప్రయోగములు (క్రియాసమాహములు) అధికముగా నుండునని భగవంతుడు
ప్రేమించునన్నవో; ఇచ్చటకూడ హృదయశుద్ధి గలదని ప్రేమించును. దీనినే
భగవద్వాక్యాదులు స్థాపించుచున్నవి చూడుడు.

యే భజన్తితు మాంభక్త్యా...సాధురేవ సమన్తవ్యః

సమ్యగ్న్యవసితోహి సః ||

(గీ. 9. 24-30.)

[నన్ను భక్తితో భజించువాడు దృఢాశ్రయసాయము గలవాఁడు గాన
సాధువుగానే యగును.]

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యోమే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి ।

తదహం భక్త్యుపహృతం అశ్నామి ప్రయతాత్మనః ॥

(గీ. 9-౩౬.)

[పత్రమో పుష్పమో ఫలమో తీర్థమో ఏదయిననుసరే భక్తితో నిచ్చినచో
ఆ భక్తుని యుపహారమును నేను ప్రీతితో భుజింతును.]

యో న విజ్ఞైః న విభవైః న వాసోభిః న భూషణైః ।

తోష్యతే హృదయేనైవ కస్తమీశం న పూజయేత్ ॥

(వి. భ. 89. 70.)

[ఎవడు ధనముచేతనో విభవంబుచేతనో వస్త్ర) భూషణంబులచేతనో సంత
పింపక కేవల హృదయంబు (భక్తి) చేతనే సంతసించునో; అట్టి భగవంతుని ఎవడు
పూజింపకుండును.]

దద్యాత్కరుషసూక్తేన యః పుష్కల్యాపవచవా ।

అర్చితంస్యాజ్జగదిదం తేన సర్వం చరాచరమ్ ॥ (వ్యాసశ్శ్రుతి.)

[ఎవఁడు పుష్కలమునకుచే పుష్పములనో; తీర్థమునో సమర్పించునో;
వానిచే చరాచరాత్మకంబగు నీ ప్రపంచమంతయు పూజింపబడినదగును.

పృథ్వీం రత్న సంపూర్ణాం యః కృష్ణాయాః ప్రసన్నచక్షుః |

తస్యాద్యన్యమనన్తస్య సులభో న నిన్దనః || (ప. ౪. 74.)

[రత్నములునిండిన యీ భూమండలముంతయు శక్తిలేక కష్టమగు పనులగుచినను, భక్తిలేదుగాన జన్మాన్మను వానికి సులభము కావలదు.] ఇత్యాదులు చూడవగును.

ధర్మాధర్మములకు అభిప్రాయభేదమే కారణమగుచుగాని కేవల విశేషములు కారణములుకావలవు. చూడుడు.

భావశుద్ధిః మనుష్యాణాం ప్రమాణం స్వస్మిన్ముఖే |

అన్యథాలింగ్యతేకాంతా స్నేహేన దుహితాన్యథా || (ప. ౪.)

[మనుష్యులకు సమస్తవిషయమునను భావశుద్ధియే ప్రమాణముగాని క్రియలు గావు. ఏలయనగా లోకమున ప్రియవాయికను ఒకవిధమగు స్నేహముతోను పుత్రికను మఱొకవిధమగు స్నేహముతోను కాగలించుచున్నాము గదా?]

తపోనకలోక-ధ్యయనం నకలః |

సాభ్యావిరో వేదవిధిర్న కలః |

ప్రసహ్య చిత్తాహరణం నకలః |

తాన్యేన భావోపహతాని కలః || (భా. ఆ. 1-279.)

[తపోదోషము దోషముకాదు. అధ్యయనదోషము దోషముగాదు. స్వాభావికమయిన వేదవిధి దోషముగాదు. బలాత్కారముగా మనసు నీడబ్బుటయు దోషముగాదు. అభిప్రాయముచే నేర్పడిన దోషమే దోషమగును.]

గణ్డాదితీర్థేషు వసన్తి మత్స్యః |

దేవాలయే పక్షీనంఘాశ్చ నిత్యమ్ |

భావోఽన్యతా స్తే న ఫలం లభన్తే |

తీర్థాని పుణ్యాంతనాశ్చ ముఖ్యాః ||

[గంగాది పుణ్యతీర్థములందు మత్స్యములు వసించుచున్నవి. దేవాలయములందు పక్షులు వసించుచున్నవి. అయినను వానికి మోక్షము గలుగనేరదు. కారణమేమనగా వానికాత్మార్థులుందు అభిసంధిలేదు. కనుక తీర్థములను త్రేత్రములను ముఖ్యములు గావు.

సర్వజ్ఞుడై అవాప్తు సమస్తకాముడై ఇతరానశేక్షుడైయుండు ఆ భగవంతుడు
హృదయశుద్ధి మాత్రముచే తృప్తుండగుచున్నాడుగాని ధనరాసులనర్పించుటవలన గాదు
అనుట న్యాయమేగదా? దేశకాలాది సహకారములు తక్కువగా నుండినను
భగవంతుడు స్వల్పమునుకూడ విశేషముగా గ్రహించియున్నాడనించును. చూడుడు:—

ధ్యాన్యో కృతే, యజ్ఞోయజ్ఞైః త్రేతాయాం, ద్వాపరేర్పయన్ ।

యదాహ్నోతి తదాహ్నోతి కతా సంక్షీర్ణ కేశవమ్ ॥ (వి. పు. 6-2-17.)

[కృతయుగంబున ధ్యాసించియు త్రేతాయుగంబున యాగంబుచేసియు
ద్వాపరయుగంబున పూజించియు లభించువానిని, ఈ కలియుగంబున కేశవ నామ
సంక్షీర్ణమాత్రంబుచేతనే పొందుచున్నాడు.] సతీయు, సుస్వభావుండగునొక
రాజు అత్యవతక్కులంబునకూడ న్యాయముగానడచు నొకనినిచూచిననో వానిని
ఆనుగ్రహించుచున్నాడన విషయంబును ప్రత్యక్షముగా గ్రహించియున్నాముగదా?

ఇంకపరకు చెప్పిన విషయసారము.

అతిక్రియమయిన విషయమగుటచే నుఖముగా ననుష్ఠింపదగినదిగాను,
సన్ధ్యయును ఆయాసంబును లేకుండుటచే నుఖముగా చేయదగినదిగాను, తన
స్వామిని ప్రత్యక్షముగా చూచి అతనికి ప్రీతినొనరించు భావనలో నుండుటచే ఆకర్ష
కముగాను, అత్యంతము లఘువుగా నుండునదయ్యు మహాసంసారభయంబును
పోగొట్టిటయిన మహాఫలంబు నిచ్చునదియు, ప్రత్యవాయలేకములేనిదై అందఱు
నధికారులగాన సకలలోకహితమై, దేశము కాలము దశ మున్నగువానినపేక్షింప
కుండుటచే కారణంబు నపేక్షింపకుండునదిగాను, విషయ ప్రభావంబుచే నిర్విఘ్న
ముగానుండుననునీకారణంబులచేతనే భీష్ములు దీనిని శ్రేష్ఠమయిన ధర్మముగా
సమ్మతించిరి. ఇయ్యదియే ఇతర మహర్షులకును సమ్మతము.

సర్వేహనుషధరాగౌ ముత్తిమో వైష్ణవో విధిః ॥

[సమస్త ధర్మములలోను వైష్ణవ విధి యుత్తమము.]

రక్షతే భగవాన్ విష్ణుః భక్తానాత్మశరీరవత్ ॥

[క్రి విష్ణువు భక్తులను తన శరీరమువలె కాపాడును.]

మూ. పరమం యో మహత్తైః, పరమం యో మహత్త్వైః ।

పరమం యో మహద్భృహ్య, పరమంయః పరాయణమ్ ॥ (:-)

పవిత్రాణాం పవిత్రం యః, మంగళానాంచ మంగళమ్ ।

అర్థము. యః = ఎవడు. పరమం = సమాధికరహితమైన, మహత్ = గొప్ప, తైః = తేజమా ; యః = ఎవడు, పరమం. మహత్, తపః = ఈశుడో ; యః, పరమమ్, మహత్, బ్రహ్మ = మహనీయుడో ; యః, పరమం, పరాయణమ్ = ప్రాప్యహా (పునఃపాప్యహా) ; యః, పవిత్రాణాం = పరిశుద్ధికరములకును, పవిత్రమ్ = పరిశుద్ధికరమా ; మంగళానాం = మంగళములకును, మంగళమ్ = మంగళమా ;

గోవింద భక్త్య భృథికం శ్రేయశ్చాన్యన్న విద్యతే ॥ (వి. ధ.)

[గోవింద భక్తీకన్న సుత్రమయిన వేలు శ్రేయస్సులేదు] ఇత్యాది ఋషి వాక్యములు చూడనగును.

(అవతారిక.) ఇక నాలుగు శ్లోకంబులచే ఉచేయవిషయకప్రశ్నకు బదులు చెప్పచు, శ్రీమన్నారాయణనామసహస్రంబును వినుటకై ధర్మరాజు నాజ్ఞాపించుచున్నారు. మొదటి యొకటిన్నర శ్లోకముచే రెండవ ప్రశ్నకు త్రురము చెప్పచున్నారు.

భ గ వం తు డు సూ ర్యా ది

తే జో రూ ప ము గ ల వా డు.

“పరమం యో మహత్తైః” ఇనట చెప్పబడు “పరమం యోమహత్తైః” మున్నగు విశేషణములాలిను, భగవంతుడగు సూర్యుని గోరదగినది గాన అదిమే పరమపురుషార్థంబగునని తెలుపును. * పరంశ్రోతిరుపసంపద్య * (ఛా. ఉ. 8-12.) [పరంశ్రోతిని బొంది] * తస్మాదిత్యో భాముపయుజ్య భాతి * [మారు డు వాని కాంతిని బొంది ప్రకాశించుచున్నాడు] అను శ్రుతుత్పత్తిత్యాన్వయః ప్రకాశముగా నుండగనే సూర్యాది తేజస్సులకును తేజంబు నిచ్చునదై, “పరమం యో మహత్తపః” [మహత్] ఆపరిచ్ఛిన్నమై, [పరమం] సమము అధికము లేనిదై, [తపః] * యోచేచేభ్యః ఆతపతి * (ఆర. 3-12.) [ఎవడు

జేనతలను నలుప్రక్కలుండును తపించునో;] * తమిశ్విరాణాం పరమం మహే
శ్వరమ్ * (శ్వే. ఉ. 6) [ఈశ్వరులకందతికును పరమమహేశ్వరుడయిన
వానిని.] * ఏష సర్వేశ్వరః * (బృ. ఉ. 6. 4-22.) [ఈతడు సర్వేశ్వరుడు.]
ఇత్యాది ప్రమాణోద్ధృత్యా తపోమాపమై ప్రకాశించువాడెవ్వడో; (అనగా
సకలంబును పాలించువాడెవ్వడో) [బ్రహ్మ] అనంతకల్యాణగుణగణాశ్రయకుండగుటచే
స్వయము వర్ధిల్లి, అనంత శక్తిమంతుడగుటచే సకలంబును వర్ధిల్లజేయువాడెవ్వడో;
[పవిత్రాణాం పవిత్రం యః] రసస్థమోగుణాశ్రయకమై వికారమునొందు అచేత
నముయొక్క దోషములు, ఆయాయచేతనసంబంధించుచేగల్గు అజ్ఞానము భగవ
దపరాధము రాగద్వేషములు మున్నగు చేతనదోషములు అను పీనిని శ్రుత్యుక్తరీత్యా
సమూలముగ తొలగించు పరమపాపనందెవ్వడో; ఆ శ్రుత్యాదులంజూడుడు.

ఏతం హ వా నతపతి ||

(తై. న. 9.)

[ఈతని నొకండును శపింపజేయుటలేదు.]

తద్యథా పుష్కరపలాశే ఆపః నశిష్యంతే || (ఛా. ఉ. 4. 14-3)

[అది యెట్లనగా; తామరపాకులో నీరు అంటకుండునట్లు...]

తద్యథా, ఇషీకతూలమగ్నా ప్రోతం ప్రదూయేత

(ఛా. ఉ. 5. 24-3.)

తత్సక్తత దుష్కృతే ధూనుతే ||

(కాషీ. 1-4.)

[అది యెట్లనగా; నిప్పులో వేసిన దూదిపగిది పుణ్యపాపములు మాడును.]

తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనః పరమం

సామ్యముపైతి ||

(ము. ఉ. 3. 1-3)

[విద్వాంసుడవ్వడు పుణ్యపాపములను రెంటిని తొలగించుకొని నిర్దోషియై
పరమసామ్యంబు నొందును.]

క్షేత్రజ్ఞస్వేత్వరజ్ఞానాత్ విశుద్ధిః పరమా మతా ॥

(యా. పృ. ప్రా. కాండ శ్లో. 34)

[క్షేత్రజ్ఞుడగు జీవునకు ఈశ్వరజ్ఞానమునే పరమార్థము గలనట్లు చెప్పబడినది.]

ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం స్నానాదిషుచకర్మసః ।

ప్రాయశ్చిత్తైః సర్వస్య చ మహాత్మ్యేభిష్ట శ్రుతిః ॥

[స్నానాదిషుచస్తకర్మములయందును దేవుడయిన శ్రీమన్నారాయణుని ధ్యానింపవలయును. సమస్తపాపంబులకును అదియే ప్రాచుశ్చిత్తముగనని శ్రుతి.]

యోచూమజం అనాదించ వేత్తి... సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥

(గీ. 17-3)

[ఎవ్వడు అనాదియగు నన్నెఱుంగునో ; వాడు సమస్త పాపంబులనుండి విడుదలను.]

పావనః సర్వలోకానాం శ్చ మేవ రఘునందన ॥

(శ్రీరా. ఉ. ౪౩.)

[ఓ రాఘవా! సమస్తలోకంబులకును మీరే పరిశుభులు.]

ప్రాయశ్చిత్తైః స్య శేషాణి తపః కర్మాత్మకానివై ।

యానితేషా మశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం సరమ్ ॥

(వి. పు. 2-6-29.)

[ప్రాయశ్చిత్తైః సమస్తకర్మంబునకన్న శ్రీకృష్ణవాసుస్మరణము శ్రేష్ఠము.]

యథాగ్నిరుద్ధతశిఖః కక్షం దహతి సానిలః ।

తథా చిత్తస్థితోవిష్ణుః యోగినాం సర్వకిల్బిషమ్ ॥

(వి. పు. 6-7-74)

[జ్వాలితోగూడిన అగ్ని, గాలితో గూడి గడ్డివామని చహించునట్లు యోగుని హృదయంబుననుండు విష్ణువు సమస్త పాపంబును తొలగించును.] ఇత్యాదులు చూడవగును.

ధగనత్సంబంధముచేతనే

తీర్థాదులకును శుద్ధి.

మూలమున " పరమం మహత్ పవిత్రం " అని చెప్పియుండుటచే తీర్థాది పరిశుద్ధవస్తువులకును ఆతనిసంబంధముచేతనే పరిశుద్ధి గల్గునట్లు ఏర్పడుచున్నది. ఈసంబంధము ఇతర చేతనములను, వాయ్వాది అచేతనములను ఇతర పదార్థములను పరిశుద్ధి చేయుచున్నవటయు క్రియుక్తము కాబాలదు. కనుకనే పరాశర శౌనకాదులు శుభాశ్రయమును విచారింపుచున్నప్పుడు

అశుద్ధాస్తే సహస్రాస్తు గేవాద్యాః కర్మయోగయః ||

(వి. పు. 6-7-77.)

[కర్మాధీనముగ నుంచు దేవాదులు అశుద్ధులు.]

అబ్రహ్మ స్తంబ పర్యంతాః జగదస్తర్గ్యవస్థితాః |

[ప్రాణినః కర్మజనిత సంసారవశవర్తినః || (వి. ధ. 75.)

[ప్రపంచమునగల బ్రహ్మదేవుడు మొదలు శృణుముకఱకునుండు సమస్త వస్తువులును కర్మముచేత నేర్పడు సంసారమునకు నశ్యములై యుండును.]

అని యితర చేతనములను ఎట్టి త్రోసిపెసిరి.

అట్లయిన, కాస్త్రములు దేవతలను కొండలను శుద్ధికరులుగ చెప్పియున్నవే యన్న ; అదిగూడ పరమపురుషుని ఉపాసించియు, ఆతని శ్రీపాదతీరంబును శిరంబున ధరించియు నిట్లు అనేకవిధములుగా ఆతని సేవించి లభించిన మాహాశ్మయే యని పురాణ ప్రసిద్ధము.

విష్ణువామ పదాంగుష్ఠ వినిస్సృతస్య జలస్యైత న్మాహాత్మ్యమ్ ||

(వి. పు. 4-4-30.)

[విష్ణువుయొక్క ఎడమకాలినుండి ప్రవహించిన ఆజలమునకు (గంగకు) ఇంతటి మాహాత్మ్యము.]

విష్ణోరాయతనం హ్యేషః సహ్యాపాం పతిరచ్యతే ॥

[జలము విష్ణువుయొక్క-స్థానము. కనుకనే అతనిని అపాంపతి (జలమునకుపతి) యందును.]

ఆన్నట్లు గంగాదులకును సాధారణబలుంబునకును పుణ్యక్షేత్రములకును విష్ణుగర్భోక్తరీత్యా తదీయసంబంధముచేగల్గిన మహిమదష్టు ఇతరములేదు.

ఇటులే కాలముగూడ, శ్రవణము ద్వాదశి శ్రీజయంతి మున్నగు దినములలో నవతరించెననియు. శయనించె శయనంబునుండిలేచెననియు, ఆశ్మదభిమానించిన తిథి నక్షత్రమనియు నిట్లు ఆతని సంబంధముచేతనే పరిశుద్ధికరముగా చెప్పబడియె.

యజ్ఞము దానము తపస్సు మున్నగుక్రియలు ఆతనియారాధనరూపమగుటచే పరిశుద్ధికరములగును. బ్రాహ్మణాది జాతులు ఆతనిని ప్రతిపాదించు వేదాధ్యయనాదులకు ప్రధానాధికారులుగానుండుటచే పరిశుద్ధికరములగును.

విష్ణుం క్రాంతం వాసుదేవం విజానన్ విప్రోవిప్రత్వ
మాఘ్నయాత్ తత్త్వదర్శీ ॥

[సర్వత్ర వ్యాపించిన వాసుదేవుని యధాశంబుగా నెరింగిన విప్రప్రజే తత్త్వము నెఱింగినవాడు. వాడే విప్రత్వమునొందినవాడగును] అను శ్రుతివాక్యముచే స్థిరమగుచున్నది. శ్రుతిస్మృత్యాదులకూడ

నారాయణపరాః వేదాః ॥

(భాగ. 2-5-15.)

[వేదములు నారాయణపరములు.]

(శ్రుతిస్మృతీ మమైవాహ్లా ॥

(వి. ధ.)

[శ్రుతి స్మృతులు నా యజ్ఞారూపములు.] అను ప్రమాణరీత్యా ఆతని విషయమై యాతనియజ్ఞారూపముగానుండుటచే పరిశుద్ధికరములు. మహాభారతంబున అరణ్యపర్వంబున తీర్థయాత్రా ప్రకరణమున:—

పుణ్యాద్వారవతీ (అని యారంభించి)

మూ. దైవతం దేవతానాంచ భూతానాం యోగ్యయః పితా॥(౧౦)

యతః సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే ।

(అర్థము.) యః=ఎవడు, దేవతానాంచ=దేవతల కందఱకును, దైవతమ్=దైవమో; యః=ఎవడు, భూతానాం=ప్రాణులకు, అప్యయః=నాశములేని. పితా=తండ్రియో, యతః-ఎవని (నలన) నుండి, సర్వాణి భూతాని=నమస్త్రభూతములు (ప్రాణులు), ఆదియుగాగమే=ప్రథమసృష్టికాలమున, భవన్తి=కలుగుచున్నవో;

ఆస్తే హరిరచిన్త్యాత్మా తజ్జైవ మధుసూదనః ।

తత్పుణ్యం తత్పరంబ్రహ్మ తత్తీర్థం తత్తిపోవనమ్ ॥

(భా. అర. ౮౮-౨౪.)

[హరిరక పుణ్యమయినదియని యారంభించి అపార్జునసగోచరుడగు విష్ణువు అచటనే యున్నాడు. కనుక అదియే పుణ్యము, అదియే పరమప్రాప్యము, అదియే తీర్థము, అదియే తిపోవనము.] అని వానిసంబంధముచేతనే దేశము పరమపావనముగా చెప్పబడియె.

పవిత్రతాణాంహి గోవిందః పవిత్రం పరముచ్యతే ।

పుణ్యానామపి పుణ్యోశా ॥

(భా. అర. ౮౮-౨౮)

[పరిశుద్ధవస్తువులన్నిటిలోను శ్రీ గోవిందుడే పరమ పవిత్రముగా చెప్పబడుచున్నాడు. పుణ్యములన్నిటిలోను ఇతండే పుణ్యము.] అని ఆతనినే పరమ పుణ్యముగా జెప్పి ముగించె.]

ఆతడే పరమ మంగళము.

[మంగళానాంచ మంగళమ్] మంచివాసనగల పుష్పము చందనము దేవతా(స్త్రీ) అమృతధార సంసార సంబంధము తొలగి అతినిర్మలమైన అపరమితానంద రూపుడైయుండు జీవాత్మ అను వీనికన్న పరమాత్మయే తొరదగినవాడుగాన ఆతడే మంగళములన్నిటికంటె పరమ మంగళమగును.

(అవతారిక.) 'కిమేకందైవతంలాకే' అను మొదటి ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

బ్రహ్మాదులకు నిమిత్తకారణము ఆతడే.

[దేవతానామ్] బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతలందఱకు నాతడే మహాదేవత. ఏలయన గా; నమస్త్రప్రాణులకును ఆతడేగదా పిత! అందును.

యస్మింశ్చ ప్రళయం గూర్త్వి పునరేవ యుగక్షయే ॥ (౧౧)

పునరేవ = మరలయు, యుగక్షయే = ప్రళయకాలమున, యస్మిన్ = ఎవని యందు, ప్రళయం గూర్త్వి = లయమునొందుచున్నవో

అపత్కాలమున తిరస్కరించు ఔపాధిక పితవలెగాక పరావర్తింపచు నాగు లేక ప్రకాశించు తండ్రి యగును. ఆ పితృల్కమును హింసించుచున్నాడు. -- [యతః ఇత్యాది] బ్రహ్మదేవుడు మొదలు స్తంభము (తృణము) వఱకుగల సమస్త భూతములును ఎవనినుండి ఆదిసృష్టిలో గలుగుచున్నవో; ఆదిసృష్టిలో ఆదిసృష్టిలో; అనగా బ్రహ్మదేవుని సృష్టించినమీద నానిమూలముగా ప్రపంచమును సృష్టించుటచే సకల ప్రప్తయగు బ్రహ్మదేవునిగూడ తానే సృష్టించుచున్నాడని తెలుపుటకై ఆదిసృష్టిలో అనినది. దీనిచే ప్రపంచమునకు భగవంతుడు నిమిత్త కారణముని తేల్చినది.

ఉపాదానకారణముకూడ అతిథే.

[యస్మింశ్చ ఇత్యాది] మరల యుగాంతమున ఎవనియందు సమస్త భూతములును లయించుచున్నవో; ఉపాదానకారణమునందే కార్యములన్నియు లయించును. అందుచే (అనగా ఈతనియందే లయించుటచే) ఈతడే యుపాదాన కారణముగును.

[చ.] మూలమందలిచకారము సహకారికారణమునుండే అతడేయని తెలుపుచున్నది. ఇట్టి లక్షణములుగలదానినే పరతత్వముగా గ్రహింపఁ జెప్పి యున్నది.

యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యేన జాతాని

జీనన్తి । యత్ప్రియన్తి అభినంచితన్తి । తద్విజ్ఞానస్య ॥

తద్భ్రహ్మేతి ॥

(తె. ఆ. భృ. ౧.)

[దేనినుండి యీ సమస్తప్రాణులును గల్గుచున్నవో, పుట్టినవి ఎవనివలన జీవించుచున్నవో, ఎవనియందు లయము నొందుచున్నవో; అతడే పరబ్రహ్మమని యెఱుంగుము.]

జన్మాద్యస్య యతః

(బ్ర. సూ. ౧.౧.౨)

[దీనికి జన్మాదులు ఎవనివలన గల్గుచున్నవో అతడే బ్రహ్మము.]

బ్రహ్మమే శ్రీ ఉపాదాన నిమిత్త సహకారి కారణములుగా నుండునట్లు నూత్రములలో విచారించి నిష్కర్షించిరి.

బ్రహ్మవసం బ్రహ్మ సవృక్ష ఆసీత్ (అష్ట. ౨. ప్ర. 8. అను. 7.)

[బ్రహ్మమే వనము. బ్రహ్మమే వృక్షముగా నగును.]

ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టా న్తానురోధాత్ (బ్ర. సూ. 1-4-23.)

[ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతములకు పాసగునట్లు అతడే యుపాదానము.] అను నదికరణమున నీ విషయమును విమర్శించి నిర్ణయించియుండుటను జూడుడు.

దీనిచే, * ఉపాదానస్తు భగవాన్ నిమిత్తంతు మహేశ్వరః * అని భగవంతుడు ఉపాదానకారణంబనియు, శివుడు నిమిత్తకారణంబనియు చెప్పవలయును అవేదికముగాన అనాదరిణీయంబని తేలినది.

భగవంతుని ఉపాదానకారణముగా చెప్పినచో వానికి వికారాదిదోషములు గలుగనేరవాయన్న; అతనికి శరీరముగానుండు ప్రకృత్యాదులకు గల్గు వికారము ననుసరించి అతనిని ఉపాదానముగా చెప్పి యుండుటచే ఆదోషమునకు ప్రసక్తియేలేదు. ఈ విషయమును * యథోక్తనాభిః * అని యారంభించి శ్రుతియే పరిహరించె.

సకలశాస్త్రములలోను అతడే పరుడని ప్రసిద్ధముగా నుండుటచే “సః దైవతమ్” అనక “యః దైవతమ్” అని చెప్పబడియె. ఇక దీనిని వివరింతము. పరతత్వముయొక్క లక్షణంబును తత్వస్థితిని ఉపాసనమును తత్త్వాప్తిని ప్రతిపాదింప నేర్పడిన ఉపనిషత్తులలోను ఇతర శాస్త్రములలోను సత్ అసత్ అక్షరము మున్నగు పదములను ప్రత్యేకముగాను పరము మున్నగు పదములతో చేర్చియు సామాన్యముగా పరతత్వమును చెప్పి, అట్టి పరతత్వము బ్రహ్మదేవుడా? విష్ణువా? మహేశ్వరుడా? ఇతరదేవతలా? అని ప్రశ్న చేసి నిర్ధారణచేయు ఘట్టమున:—

నారాయణ పరం బ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరః (తై.నా. 11.)

[నారాయణుడే పరబ్రహ్మము, నారాయణుడే పరతత్వము.]

ఇత్యాదివాక్యములచే వీనినే పరదేవతగా కంతతః చెప్పియుండుట, పరదేవతను యథార్థంబుగా నెఱింగిన పరాశరులు వ్యాసులు వాల్మీకి మున్నగు పరమమహర్షులును దీనినే పేదసిద్ధాంతముగా వీనినే పరతత్వముగా నిశ్చయించియుండుట

శ్రీ కారణమనగా కార్యమునకు ముందు నిశ్చయముగా నుండునది. అది మున్విధము. (1) నిమిత్తకారణము. (2) ఉపాదానకారణము (3) సహకారి కారణము అని. ఘటముచేయుటకు కుమ్మరి మున్ను దండచక్రాదులు ఇవి కావలయును. మున్ను ఉపాదానకారణముగాను, దండచక్రాదులు సహకారి కారణములుగాను, కుమ్మరి నిమిత్తకారణముగాను అగునని శాస్త్రీకారులు.

మున్నగు కారణములచే నారాయణునినిరంకుశైశ్వర్యమును ఇతిరులయవర్ణమును బుద్ధిమంతులు స్పష్టముగా నెఱుంగగలరు. ఇవిష్టయంబును ఉత్తరమీమాంసలో దహరాధికరణము వైశ్వానరాధికరణము మున్నగువానిలోను, సమన్వయాధికరణమున మనయాచార్యులును స్పష్టముగానుపపాదించిరిగాన ఆ విషయమును మనము అధిరముగా వివరించుట యనవసరము. దీనినే ఆశంకారులును కూరత్తొగ్గ్రాసలును సంగ్రహముగా సాయించియున్నారు.

త్వాం శీలరూపచరితైః పరమప్రకృష్టసత్వేన సాత్వికతఃసా
ప్రబలైశ్చ శాస్త్రైః | ప్రఖ్యాతదైవ పరమార్థవిదాం మనైశ్చ
వైవాసురప్రకృతయః ప్రభవన్తి బోధ్యమ్ || (స్తో. ర. 15)

[శీలము రూపము చరితము అప్రాకృతశుద్ధసత్వము సాత్వికపురాణములు వ్యాసపరాశరాదులవచనంబులు అనుపీనిచే నిన్ను పరమపురుషునిగాగొని అనుభవించు నలనియుండుటను ఆ యసురప్రకృతులు ఎఱుగకున్నారు.]

తత్సార్థతత్పరపరశ్చ తవేదవాక్యైః సామర్థ్యతః స్మృతిభిః
ప్రభ తాదృశీభిః | త్వమేన తత్పరసాత్వికసత్పురాణైః
దైవజ్ఞధీభిరపి నిశ్చినుమః పరేశమ్ || (వై. ప్ర. 15.)

[తత్సార్థంబును ప్రతిపాదించు అనేకవేదవాక్యములచేతను అట్టి స్మృతులచేతను తత్పరమైన సాత్వికపురాణములచేతను పూర్వులసిద్ధాంతాభిప్రాయములచేతను నిన్ను పరమేశ్వరునిగా నిశ్చయింతుము.]

రూపశ్రియా పరమయా పరమేణ ధామ్నా చిత్తైశ్చ
కైశ్చిదుచిత్తైః భవతశ్చరితైః | చిత్తైరనిష్కావపదైః
అపరైశ్చ కైశ్చిత్ నిశ్చిన్వతే త్వయి విపశ్చిత ఈశిల్పశ్చమ్ ||
(వై. ప్ర. 26.)

[శ్రేష్ఠమైన దివ్యమంగళవిగ్రహశోభచేతను, పరమవదము గలిగియుండుట చేతను, విచిత్రమైన కొన్ని దివ్యచరిత్రములచేతను, దాచిపెట్టజాలని కొన్ని చిహ్నములచేతను, ఇతరములగు మఱికొన్ని కారణములచేతను మహనీయులు నీయందే ఈశ్వరత్వమును నిర్ణయించుచున్నారు.]

(అవతారిక.) ఇట్లు సమస్తచేతనులను తత్వము ఇయ్యది హితమియ్యది అని నిర్ణయించి, ఇక అందఱికిని హితమైన మఱొక హితవిశేషమును నిర్ణయించి చెప్పుదలంచి భీష్ములు యుద్ధిష్ఠిరుని విన నియమించుచున్నారు :—

తస్యలోక ప్రధానస్యే త్యాది. క్రిందజెప్పిన రీతిగా మహామహిమ కాళియై, సమస్తలోకప్రధానండుగుటచే సర్వేశ్వరై, జగన్నాథుండగుటచే సర్వనియంతయులకు చిష్ణువుయొక్క నామధేయములు సకలవిధపాపములను

తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే !

విష్ణోర్నామసహస్రం మే శ్రుణు పాపభయాపహమ్ ॥ (౧౨)

యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః ।

ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే ॥ (౧౩)

భూపతే ! ఓతూడా ! తస్య = అట్టి వైభవయుక్తుడై, లోకప్రధానస్య = లోకములకున్నటికిని ప్రధానుడై, జగన్నాథస్య = లోకనాథుడై యుండు, విష్ణోః = విష్ణువు యొక్క, పాపభయాపహమ్ = పాపమును భయమును పోగొట్టు, నామసహస్రమ్ = సహస్రనామములను, మే = నాసమీపమునుండి, శ్రుణు = వినుము.

మహాత్మనః = మహామహినుకాలియైయుండు భగవంతునియొక్క, యాని నామాని = ఏనామధేయములు, గౌణాని = గుణనిమిత్తముగా నేర్పడినవో ; విఖ్యాతాని = ప్రసిద్ధములుగా నుండునవో ; ఋషిభిః = మహర్షులచే, పరిగీతాని = అంతట అనుసంధింప బడునవో ; తాని = వానిని, భూతయే = సత్తగల్గుటకొఱకు, వక్ష్యామి = చెప్పెదను.

వానిచే గల్గు భయమును తొలగించునవిగాన వానినామసహస్రమును చెప్పెద వినుము.

విననభినివేశముతో తానుగావచ్చి ప్రశ్నచేసిన ధర్మపుత్రునిజూచి భీష్ములు “ భూపతే శ్రృణు ” అని పిలిచి వినుమని నియమించుటచే, భగవద్విషయమును వినువారును చెప్పవారును దుర్లభులని తేలినది.

ఇక చెప్పనారంభించుచున్నారు. “ యానినామాని ” ఇత్యాది.

భగవంతునియొక్క కల్యాణగుణములమూలముగాను దివ్యచేష్టితమలమూలముగాను ఏర్పడినవిగై [విఖ్యాతాని] లోకమునను పేదమునను అధికముగా ప్రయోగింపబడి ప్రసిద్ధిమై [ఋషిభిః] వేదార్థంబును యథార్థముగా గనుంగొనిన సనకససత్కుమార నారదాదులచే [పరిగీతాని] ఈనామము ఈకారణముచే నేర్పడినది ఈయర్థమును చెప్పినది అని అత్యాదరముతో అంతట సంకీర్తనముగావింప, తుష్కదలు ఒక్కొక్క పుష్పమునుండి తేనెను సేకరించి ఒకచోట మొత్తముగా పెట్టునట్లు పేదవ్యాచులచే వానినుండి యొక్కొక్కనామముగా సేకరించి స్తోత్రరూపముగా చేర్చబడి, అనంతరము సత్సంప్రదాయపరంపరగా మనవఱకు వచ్చిన యాభగవన్నామములను [భూతయే] అనాదికాలముగా సంసారంబునపడి యాపునెడియుండు జీవరాసులు సత్తకొందియుజ్జీవించుటకై మీకు చెప్పెద. ఇట్టిపరమపురుషుని ఎఱుగుటచే సద్భావమును, ఎఱుగకుండుటచే అసద్భావమును ఆత్మకు గల్గునట్లు శ్రుతిప్రసిద్ధము.

భగవన్నామములు అనంతములుగాన వాని నన్నిటిని జెప్పుట కష్టము. కనుక చెప్పినంతవఱకు విన్నవారికి ఆత్మలాభము గల్గినని [మహాత్మనః] అను పదముచే తెలియుచున్నది.

సగుణ నిర్గుణ వాక్య విచారము.

“సగుణబ్రహ్మవిద్య నిర్గుణబ్రహ్మవిద్య అని రెండు విద్యలుగలవు. సుఖశాంతిమైన బ్రహ్మమును నేవించునట్లు చెప్పబడువిద్య సగుణబ్రహ్మవిద్య. గుణములేని బ్రహ్మమును నేవించునట్లు చెప్పబడువిద్య నిర్గుణబ్రహ్మవిద్య. వీనిలో మోక్షమును సాధించునది నిర్గుణబ్రహ్మవిద్య. ఇతర ఫలములను సాధించునది సగుణబ్రహ్మవిద్య” అని కొందఱందురు. వారు ఈ సహస్రనామపాఠాత్ ప్రకరణమునగల * ముచ్చ్యతే జన్తః జన్త సంసార బంధనాత్, యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్ * అను వాక్యములచే మోక్షోపాయత్వము శుష్టముగా చెప్పబడియుండియు అద్వానిని వినకయుండు చెటివాని యగుదురు. అంతియేకాక, సగుణబ్రహ్మము నిర్గుణబ్రహ్మము అని రెండుబ్రహ్మము లేర్పడి నీయదైవతమతంబునకే వానిగల్గించును. “పరమైశ్వర్య, అధికతమైశ్వర్య” అని దీనియందు చెప్పబడి యుండుటచే సకలకాస్త్యములలోను అత్యధిక సారతమమైన యర్థంబును ప్రతిపాదింప నేర్పడినయిద్వానిని సామాన్య ఫలవిషయకమన్నచో; ఇ సగుణబ్రహ్మవిద్యకును నిర్గుణబ్రహ్మవిద్యకును ఏర్పడిన దీనిని గొప్పదియగు ఫల మెచ్చటగలదో తెల్పుము. సగుణము నిర్గుణము అనునీరెండును పరస్పరము పిరుద్ధముగా నుండుటచే ఒకటి ఉపాయముగాను, వలొకటి ఫలముగాను కాబాలదుగాన సగుణబ్రహ్మవిద్య నిర్గుణ బ్రహ్మమును పొందుటకై యేర్పడినది అని చెప్పటయు తగదు.

బ్రహ్మమునకు గుణములుగనబడుచుండ, గుణములు లేవనుటకు నేమి కారణము? అది యవిద్య యన్నచో; జననమరణమోహాది సంసారదోషములచే మూర్ఖిల్లి మరణింప బోవువానికి పరమావధమైన బ్రహ్మమే, అవిద్య భ్రమము మున్నగు సమస్త దోషములకును ఉనికిపట్టుగా నుండుననియు గుణలేశముకూడ లేదనియు చెప్పుట అత్యాశ్చర్యమైన వేదరహస్యముగా నున్నది. అదిగాదు. ఆ బ్రహ్మకేవలమైన దోషము మిథ్య (అసత్యము) అన్నచో; అట్లయినచో నీమతరీత్యా ఆ బ్రహ్మమునకు గుణము లేననుట గూడ మిథ్యయేయగును గాదా? అప్పుడు దోషము మిథ్యగాన దోషము లేదనియు, గుణము లేదనుట మిథ్యగాన గుణములు గలవనియు ఒప్పుకొన్నట్లు తెలిసినదే. దీనిని నొప్పు లేదే. ఇంకొకవేడుక చూడును. బ్రహ్మమున కేర్పడిన యాయనిద్యను పోగొట్టు వారెవరు? అదైవతవిద్యానిష్ఠుడన్నచో; ఇది పూర్వోక్తిమున నన్న నత్యాశ్చర్యమైనది. పరబ్రహ్మము సంసారమున పడియుండును. దానిని సంసారియు త్రరింపజేయును. ఆహా! అత్యాశ్చర్యము. సగుణవేదవాక్యము నిరర్థకమగుటకు నేమికారణము? నిర్గుణవాక్యము బాధించుచున్నదే యన్న; అట్లయినచో, సగుణవాక్యము నిర్గుణ వాక్యమునెల బాధింపగూడదు? ప్రామాణ్యంబును పరస్పరవిరోధంబును రెంటికిని సమమేగదా? ఇంకవారు, సగుణశ్రుతులు మిథ్యావిషయప్రతిపాదకములనియు, నిర్గుణశ్రుతులు సత్యవిషయప్రతిపాదకములనియు నొకవ్యవస్థ నేర్పించి వేదవాక్యములను రక్షించునట్లు ఆభినయించుటయంతయు కల్ల. ఏల అనగా; ప్రమాణ విషయంబునుచూచి ఇది మిథ్యా విషయమన్నచో దానికి భంగమేర్పడునుగదా? కనుక వేదవచనములను రక్షించు నెవముతో విచ్ఛలవిడిగ జెప్పినచో దానిని పాడు

చేసినట్లే యగును. కుఱియు, గుణమును నిషేధించుననిన ఆనిషేధమును మిథ్యా విషయమే గదా! అప్పుడా నిషేధము కార్యకరమగునో; ఇట్లు వారల పక్షమున ననేగోషము లగుపడుచుండుటచే నావిచారము నిక చాలింతము.

స్వమతము.

ఈవిషయమున తత్వదర్శులు చేసియుండు వ్యవస్థానికవివరింతము. జ్ఞాన కర్తృదులగుపాదించుశ్రుతి కల్యాణగుణవిషయకము, నిర్గుణశ్రుతి రాగద్వేష విషయకము. ఏలయనగా; * సత్యకామః సత్యసంకల్పః * (ఛా. ఉ. 8. 1. 5.) ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు మంగళవిషయముగాగదా ప్రవర్తించినవి? నిర్గుణబని సామాన్యముగా నిషేధించియుండునది ఆ కల్యాణగుణవిషయములుదన్ను నితరములను, ఇట్టివిషయమున వ్యవస్థచేయవచ్చునగదా! ఇట్లే లోకమున (1) బ్రాహ్మణ పరివ్రాజకన్యాయము మున్నగు అనేకన్యాయములు ప్రసిద్ధములు.

ఇదిగాక నిర్గుణవాదులమొదలుపెట్టినట్లు ఛాందోగ్యోపనిషత్తులో 'అపహతపాప్యా' అని యారంభించి * సత్యకామః సత్యసంకల్పః * (8. 1. 5.) అన్నంతవఱకును, * యత్తద్రదేశ్యమ్ నిత్యం విభుమ్ సర్వగతమ్ సుసూక్ష్మమ్ తదవ్యయమ్ యద్భూతయోనిమ్ పరిపశ్యన్తి ధీరాః * (ముండకోపనిషత్తు 1. 1. 6.) అనియు దోష నిషేధమును గుణవిధియు నొకవ్యాప్తముననే గనబడుచున్నవే.

ఈ విషయమున 'స్తంభము గలదు. కుంభము లేదు' అన్నట్లు కొన్ని న్యాయములను విచారించుట యనవసరము. ఏలయనగా; పరమాత్మను అదృశ్యునిగా జెప్పినది వానికల్యాణగుణ విషయకమని * అదృశ్యత్వాది గుణకోధనోక్తేః * (బ్ర. సూ. 1. 2. 22.) [ధర్మమున్నట్లుచెప్పటచే అదృశ్యత్వాది గుణములు గలవాడు పరమాత్మయే] అని సూత్రకారులు వివరించిరి. ఈ విషయమును

సత్వాదయో న సస్తి శే యత్రచ ప్రాకృతా గుణాః

(వి. పు. 1. 9. 44)

[ఈర్ష్యరునియందు ప్రాకృతములగు సత్వాది గుణములులేవు.]

సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకోఽసౌ

(వి. పు. 6. 5. 54)

[ఈతడు సమస్త కల్యాణగుణస్వరూపుడు.] అని స్పష్టముగా పరాశరులు చెప్పిరి.

(1) 'బ్రాహ్మణ పరివ్రాజకానానయ' అని న్యాయాకారము. బ్రాహ్మణులను పరివ్రాజకులను (సన్యాసులను) పిలుచుకొని రమ్మనియె నొకడు. పరివ్రాజకులుకూడ బ్రాహ్మణులేగాన వారును బ్రాహ్మణపదంబుననే చేరియుండ ప్రత్యేకముగా వారిని జెప్పియుండుటచే బ్రాహ్మణపదమునకు పరివ్రాజకులుదన్ను నితర బ్రాహ్మణులనియర్థము. ఇట్లే ప్రకృతమునకూడ చూడగలరు.

ఇంతవఱకు, వికారాదిహేయగుణములులేక సమస్తకల్యాణగుణములు పరిపూర్ణముగా నుండునది బ్రహ్మము అని తేలినది. ఇట్లే శాస్త్రములు :—

ఏతంసి సర్వాణి కామాన్యభిసంవిశంతి ॥

సర్వస్య వశీ సర్వస్యేతానః ॥

(బృ. ఉ. 6.4.22.)

[మనోహరములన్నియు వీనిని పొందును. సమస్తమును వశము కావించుకొనును. సమస్తమునకు నీకుడు.]

సత్యకామః సత్యసంకల్పః

(ఛా. ఉ. 8. 1. 5.)

[సత్యమైన పురుషార్థములు గలవాఁడు, సత్యమగు సంకల్పము గలవాఁడు.]

యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్

(ము. ఉ. 1.1.10.)

[ఎవడు సర్వజ్ఞుడో; ఎవడు సమస్తమును ఎఱుగునో;]

పరాస్య శక్తిః వివిధైవ శ్రూయతే

స్వాభావికీ జ్ఞాన బలక్రియాచ ॥

(శ్వే. ఉ. 6.)

[వీనియొక్క గోఘృత శక్తి అనేకవిధములుగా వివరించుచున్నది. వీనిజ్ఞానబలక్రియలు స్వభావసిద్ధములు.]

మాతా పితా భ్రాతా నివాసః శరణం సహృద్దత్తిర్నారాయణః॥

(సు. ఉ. 6.)

[తల్లి తండ్రి సోదరుడు రక్షకుఁడు స్నేహితుడు గతి సమస్తమును నారాయణుడే.]

సర్వకర్మా సర్వగంధః సర్వరసః

(ఛా. ఉ. 3. 14.)

[సమస్తవ్యాపారములను చేయువాడు సమస్తగంధస్వరూపుఁడు సర్వరస స్వరూపుడు.] ఇత్యాదులు.

ఆనందవల్లిలో, భగవ. తునియొక్క జ్ఞానము బలము యౌవనము మున్నగు కల్యాణగుణములు అపరిమితముగా నుండుటచే ఆనందమును నాతని గుణవిశేషమును మాత్రము అనుభవింపనొడఁగి అదియు సమితముగా నుండుటచే *యతో వాచో నివర్తంతే! అప్రాప్య మనసా సహ* అని వాక్కును మనసును మలిపివేయుచున్నది. శ్రీ విష్ణుపురాణమున భగవచ్ఛబ్ద నిర్వచన ప్రారణమున *శుద్ధే మహాచిహ్నాత్యాఖ్యే* (వి. శ్లో. 6-5-72) అని యారంభించి ఈ విషయము విస్తారముగా చెప్పబడియున్నది.

సభాపర్యమున భీష్ములు

జ్ఞానన్మథ్తాః మయా రాజౌ బహవః పర్యుపాసితాః ।

తేహం గుణవతాం శౌరేః అహం గుణవతో గుణాన్ ॥

సమాగతానామశ్రౌషం బహున్ బహుమతాన్ సతామ్ ।

గుణైరన్యానతిక్రమ్య హరిరర్చ్యతమో మతః ॥ (భా. సభా. 37.12.)

[సీ. ఊడా ! జ్ఞానముచే వృద్ధులగు అనేకులను నేను ఉపాసించితిని. గుణవంతులగు వానిలనన్నిధిలో గుణవంతుడగు నారాయణుని గుణములను వింటిని. లోకమున బహుమానింపదగినవారిలో గుణములచే సత్తీయంపండినవాడు అతడే. కనుక అతడే పూజింపదగినవాడు.]

వద్నాయుతైర్యస్య గుణా నశక్యాః వక్తుమ్ సమేతైరపి సర్వలోకైః ।

మహాత్మనః శబ్దచక్రాసిపాణేః విష్ణోర్విష్ణోర్వసుదేవాత్పజస్య ॥

(భా. కర్ణ. 80.56.)

[సమస్త ప్రాణులును పదివేల సంవత్సరములు గూడియుండి వర్ణించినను, శంఖ చక్రాది దివ్యాయుధములుగలవాడై సర్వలోకవ్యాపియై సర్వోత్కృష్టుడైయుండు ఆ వాసుదేవునిగుణములు వచింపజాలనివి.]

చతుర్ముఖాయుర్యది కోటివక్త్రైః భవేన్నరః క్వాపి విశుద్ధచేతాః ।

స తే గుణానామయుతైకమంశం వదేన్నవా, దేవవరప్రసీద ॥

(వా. పు.)

[ఒక పురుషుడు. బ్రహ్మదేవునివయస్సును కోటిముఖములను నిర్మల జ్ఞానమును గలవాడైనచో, వాడు నీగుణములలో అయితంబున (10000) నొక యంశంబును చెప్పు జాలునో జాలడో ; సందేహముగాన దేవా ! నీవే దయచేయవలయును.]

యథా రత్నాని జలధేః అసంఖ్యయాని పుత్రక ।

తథా గుణాహ్యనంతస్య అసంఖ్యయా మహాత్మనః ॥ (మా. పు.)

[పుత్రా ! సమద్రమునగల రత్నము లెట్లు లెక్కింపజాలనివో ; అటులే అమహాత్ముని గుణములుగూడ అసంఖ్యయములు.]

సహి షస్య గుణాస్సర్వే సర్వైర్మునిగణైః రపి ।

నక్తు శక్యా ఏయక్తస్య సత్త్వాద్వైరభిలైర్భుజైః ॥ (జై. 4.)

[సత్త్వాది ప్రాకృత గుణములు లేని పరమపురుషునికల్యాణగుణములను సమస్త మునింబులు ఒకచో జేరినను చెప్పుజాలవు.]

శ్రీరామాయణ మహాభారతములలోను ఈ యయము స్పష్టము

ఉపాధివశంబుచే బ్రహ్మము సుసరించును (సంసార మొందును. సంసార మనగా-ప్రకృతిబంధము) అనియు, స్వభావముగానే బ్రహ్మము వికారము నొందును అనియు చెప్పవారలు బ్రహ్మమునందు సమస్తదోషములు నుండునట్లు ఒప్పుకొనుటచే వారలకు “పవిత్రం మంగళం పరమ్” ఇత్యాది వాక్యములు విరోధించును.

యతో వాచో నివర్తంతే (తై. ఆ. 4.) అను శ్రుతివాక్యమునకు బ్రహ్మము ప్రమాణవిషయము కాజాలదు అని అర్థముగాదు. అట్లు చెప్పినచో బ్రహ్మము శశవిషాణమువలె తుచ్చమగును. (కుండేటి కొమ్మనలెలేనిదగును). అదిగాక *యతో వాచః నివర్తంతే, అప్రాప్య మనసాసహ! ఆనందం బ్రహ్మాణో విద్వాక్* ఇత్యాది శ్రుతులు, బ్రహ్మము ప్రమాణవిషయము గాకుండునని అబ్రహ్మంబునుండి వాక్కున మనసును మఱినిట్లు చెప్పటచే (అవి) విరోధించును. బ్రహ్మప్రతిపాదక శాస్త్రంబులును వ్యర్థములగును. *అథాఽతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా* అని సూత్ర కారులు బ్రహ్మవిచారముచేయ నారంభించినదియు వ్యర్థమగును. *నదసాం వాచ్యముత్తమమ్* నావేద విన్ననుతే తం బృహన్తమ్* (కాతక 3-9.) *శాస్త్ర యోనిత్యత్* (బ్ర.సూ. 1.1.3.) ఇత్యాది వాక్యములు కోపించును. *సైషాఽఽ నందస్య మీమాగ్ంసా భవతి* అని యారంభించి *తే యే శతం మానుషా ఆనందాః | స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః* (తై. ఆనం. 8. 1.) ఇత్యాది వాక్యములచే వాని యానందగుణమును చతుర్ముఖుని యానందసమంబుగా చెప్పజూచినదియు విరోధించును. కనుక. *ప్రకృతైతావత్సంహి* (బ్ర.సూ. 3. 2. 21.) అను సూత్ర న్యాయరీతిగా ఆనంద గుణమునకు మితమేలేదు అనియే చెప్పునగును. దీనినే కూరత్వాన్వయముకూడ సాధించిరి :—

శ్రుతిస్తవానందముఖాన్ హరే ర్గుణాన్ ఇయత్తయా

మాతుమివోద్యతాసతీ | ఉవాచ వాచా మనసా సహాచితాన్

నివృత్తిమేచత్యవధేరసంభవాత్ ||

[ఓ పరమపురుషా! శ్రుతి, నీయొక్క ఆనందాదికల్యాణగుణములను, పరిచ్ఛేదింప దలంచి అందు ఆనంద విషయంబును అంత బట్టినెంచి మనస్సుతోగూడి ప్రసక్తింపినదై ఆ యానందగుణమునకు మితములేకుండుటచే ఇక మనకు ఏలుగాదు. ము లుటయే యుచితంబని పలికెను.]

దీనిచే *న యత్ర నాథ విద్యంతే నామజాత్యాదికల్పనాః* [నాథా! నీయందు నామజాత్యాదులకల్పన లేదు] అను శ్లోకంబుకూడ వ్యాఖ్యాతంబయ్యె. లోకనామజాత్యాదులేలేవు. విలక్షణనామజాత్యాదులు గలవని తేలినదిగదా? లేనిచో

నామములేదనిచెప్పి 'నాధ!' (స్వామీ) అని సంబోధించుట అసంగతంబగునే! కనుక నామజాత్యులు లేవు అను వాద్యంబునకు విలక్షణంబులగు స్వామిరూపంబులగు నామరూపాదులు గలవాడగుటచే నాధారణంబునగు లోకంబులగు పరిమితంబులగు నామంబులచే వచింపదగినవాడవుగావు అని భావము. ఈ విషయమే,

నామకర్త స్వరూపాణి న పరిచ్ఛేదగోచరే ।

యన్యాఖిలప్రమాణాని స విష్ణుర్గర్భగస్తవ ॥ (వి. పు. 5. 2. 19.)

[ఎవనినామంబులును దివ్యచ్ఛేద్యతంబులును దివ్యస్వరూపంబును అపరిమితంబులో, సమస్తప్రమాణంబులును ఎవనిని ప్రతిపాదించుచున్నవో; ఆ విష్ణునే నీగర్భంబునగలడు.] అని స్పష్టముగా జెప్పబడియున్నది చూడుడు.

ఇవిగాక, మఱికొండఱు 'ఈనామంబులచే ప్రతిపాదించబడు అర్థములకు ప్రవృత్తినియిత్తి ము లేదనియు, అట్లుండినను ఆయగళంబున తాత్పర్యము లేకుండు'చే అది యప్రమాణంబనియు నందురు. ఇదియు ససంగతము. ఈనామంబులను విన్నంతనే అర్థము స్ఫురించుచుండుగా, స్వతఃప్రమాణంబుగ దీనిని అపరిపింపనగునా? ఆపవాదవాక్యములేవయిన గలవా?

కాకయు, * యాని నామాని గౌణాని * ఆస్యజానంతో నామచిద్వివక్షన * (విష్ణు. సూ.) ఇత్యాదులచే భగవద్గుణంబుల నెఱింగింపవలయునని తాత్పర్యమున్నట్లు తెలియుచున్నదిగదా? 'మంత్రములవలె ఇది శాస్త్రాంతర్యోక్తగుణంబులను స్ఫురింపజేయుచున్నది' అని కొందఱుండురు. ఆ మతమునను గుణములేదని యేర్పడలేదు. అంతియేకాక గుణవిషయంబున నిది దృఢప్రమాణముగానే యగును. కనుకనే ఆద్యంతములయందు గుణాదులకుత్పన్నముచెప్పి దృఢపఱచి, మధ్యలో స్మరణమునకే ఆనామములు విధింపబడియె.

ఈ నామంబులలో నేదే నొక నామము సకల ఫలప్రదముగా నుండును. భగవచ్చాస్తాదులందు ద్వాదశాక్షర అష్టాక్షర షడక్షరారులలో మూలరూపముగానో వ్యాఖ్యానరూపముగానో ఏదే నొకనామము పరిణమించి స్వతంత్రములై సకలార్థంబులయందును వినియోగించుటగలదుగదా? కనుకనే "నామచిద్వివక్షన" అను శ్రుతివాక్యంబున ఏకవచనమును సమంజసంబగును.

ఉచ్చారణమాత్రంబుననే ఉపకరించునవియయ్యు, వానియర్థంబునెఱింగియుండినచో అతిశీఘ్రముగా మనసు పరివర్తమై పావనంబగునని నామనిర్వచనాధ్యయంబున స్పష్టము.

మా. విష్ణోర్నామ సహస్రస్య వేదవ్యాసో మహావ్రసిః ।
 ఛందోఽనుష్టుప్తథాదేవః భగవాన్ దేవకీసుతః ॥ (౧౩)
 అమృతాంశూద్భవోబిజం శక్తిర్దేవకీపద్మచః ।
 త్రిసామా హృదయం తస్య శాస్త్ర్యత్వే వినియుక్యతే ॥ (౧౪)
 ఉపోద్ఘాతప్రకరణం సంపూర్ణమ్.

అస్తాషీన్నామభిః వ్యాసః సశిష్యో మధుసూదనమ్ ।
 యేహం నిరుక్తం పరమం భగవత్ వత్తుమర్హసి ॥
 శుశ్రూషోః శ్రద్ధధానస్య ప్రజాపతిపతేర్హ రేః ।
 శ్రుత్వా భవేయం యత్పూతః శరచ్ఛంద్ర ఇవాఽమలా ॥

(భా. శా. ౩42.1.)

[వ్యాసులు శిష్యులతోగూడ స్తోత్రముచేసిన యానామముల నిర్వచనంబును (ఆనామములేర్పడిన కారణంబును) నామజెప్పువలయును. సర్వలోక జనకుండగు ఆ భగవంతునినామంబులను విన్నచో శరత్కాలంబునవలె సమస్తపాపంబులును తొలంగి నిర్మలంబుడగుదును.]

ధృతరాష్ట్రః॥ భూయో మే పుణ్డరీకాక్షమ్ సంజయోఽఽచక్ష్య
 పృచ్ఛతే నామకర్మార్థ విత్తాత ప్రాప్నుయోం పురుషోత్తమమ్ ॥

(భా. ఉ. 59.1.)

[ధృతరాష్ట్రుడు అడుగుచున్నాడు :—సంజయా ! పుణ్డరీకాక్షునిమహిమంబును వినగోరి ప్రశ్నించిన నాకు ఇంకొకమాట చెప్పువలయును. వాని నామకర్మార్థంబులను ఎఱింగినచో అపురుషోత్తమనే చెందినవాడగుదును.]

పీనిని వినియోగించుప్రకారము ఉద్యోగపర్వము మోక్షధర్మము వైష్ణవ ధర్మము నిర్వచనాధ్యాయము అను పీనిలోను, ఆయామంత్రకల్పములందుగల వచనంబులలోను స్పష్టముగాన అచ్చట చూడవగును.

శ్రీ పెరుంబూదూరు
 కిడాచి రామానుజాచార్యులు తెనిగించిన
 శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున
 ఉపోద్ఘాత ప్రకరణము ముగిసెను.

సహస్రనామాధ్యాయమున చేరినందున శిష్టసంప్రదాయమున అందఱును పారాయణమున ఆనుసంధించుటచే వ్యాఖ్యానము చేయబడును.

(భట్టరు వ్యాఖ్యానముగాదు.)

మూ. విష్ణుం జిష్ణుం మహావిష్ణుం ప్రథవిష్ణుం మహేశ్వరమ్ ।
అనేకరూపదైత్యాన్తం సమామి పురుషోత్తమమ్ ॥
అస్య శ్రీ విష్ణోః దివ్యసహస్రనామస్తోత్రమహామస్తాస్య,
శ్రీవేదవ్యాసో భగవాన్ ఋషిః । అనుష్టుప్ ఛందః । శ్రీమహా
విష్ణుః పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా । అమృతాం
శూద్ధవోభానురితి బీజమ్ । దేవకీసద్వనః స్రష్టేతి శక్తిః ।
ఉద్భవః క్షోభణో దేవత్యతి పరమోమస్తాః । శబ్దభృన్సద్వక్త్ర
చక్రేతి కీలకమ్ । శాక్తజ్ఞానాగదాధర ఇత్యస్తోత్రమ్ ॥
రథాగ్రపాణిరశోభ్యత్యతి నేత్రమ్ । త్రిసామాసామగః
సామేతి కవచమ్ । ఆనందమపరబ్రహ్మేతి యోనిః । ఋతు
స్సందర్శనః కాలత్యతి దిగ్బధః । శ్రీవిశ్వరూపత్యతి ధ్యానమ్ ।
శ్రీ మహావిష్ణుకై జగద్రూపే సహస్రనామజపే విని
యోగః ॥

ఉపదేశ గమ్యమును రహస్యమునకు చే దీనికి వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడలేదు..

శ్లో॥ ధ్యానమ్ ॥ క్షీరోదన్వత్ప్రదేశే శుచిమణి విలసత్సైకతే మాక్తి
కానామ్, మాలాక్ష్మ ప్తాసనస్థః స్ఫటికమణినిభైః మాక్తికైర్మణి
తాగ్భిః । శుభ్రైర్భైర్దదైర్భైరుపరి విరచితైః ముక్తపీయూష
వస్త్రైః, ఆనందీనః పునీయాదరినశినగదాశబ్దపాణిర్ముకుందః ॥ (౧)

(తా.) నిర్మలములగు వజ్రములచే ప్రకాశించు ఇసుకదిబ్బలుగల క్షీరసముద్ర
తీరమున మత్స్యముల మాలలచే నలంకరింపబడిన దివ్యాననముననుండువాడై, స్ఫటిక
మణిపలె ప్రకాశించు ముక్తాహారములచే భూషింపబడిన దివ్యదేహముగలవాడై, ఉపరి
భాగమున అనేకమేఘములు ఆమృతవర్షమును వర్షింప దానిచే మహానందము నొందిన
వాడై, శంఖము చక్రము గద నశినము వీనిని ధరించినవాడునైయుండు శ్రీమన్నా
రాయణుడు మనలను పరిశుభ్రులగు గావించుగాక.

శ్లో॥ భూః పాదాయస్య నాభిః వియదనుః అనిలః చంద్రసూర్యౌచ
నేత్రే, కర్ణావాశాశ్శిరోద్వ్యర్ముఖమపిదహనో యస్యవాస్తేయ
మధ్ధిః । అన్తస్థస్య యస్య విశ్వం సురసరళగగోభోగిగన్ధర్వ
దైత్యైః, చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రిభువనవపుషం విష్ణు
మీశం సమామి ॥ (౨)

(తా.) ఎవనికి భూమి పాదములో, ఆకాశము నాభియో, వాయువు ప్రాణమో, చంద్రసూర్యులు నేత్రములో, దిక్కులు కర్ణములో, స్వర్గము శిరమో, అగ్ని ముఖమో, సముద్రము వస్త్రమో, దేవతలు మనుష్యులు పక్షులు గోవులు సర్పములు గంధర్వులు అసురులు ఇత్యాద్య నేకవిధముగానుండు నీ ప్రపంచము ఎవనిగర్భముననుండు విచిత్రముగా రమించునో, అంతట వ్యాపించి సర్వనియామకమైయుండు ఆ భగవంతుని నమస్కరించెదను.

శ్లో॥ శాంతాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశమ్
విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాంగమ్ ।
లక్ష్మీకాన్తం కమలసయనం యోగిహృద్ధ్యాసగమ్యమ్
వందే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైకనాథమ్ ॥ (౩)

(తా.) శాంతమగు నాకారముతో ఆదిశేషునిమీద శయనించినవాడై, తామరను బోలిన నాభిగలవాడై, దేవతలకు నీకుడై, ప్రపంచాకారుడై, ఆకాశమువలె అంతట వ్యాపించియుండువాడై, నీలమేఘశ్యామలుడై, పుండరీకాక్షుడై, యోగులచే ధ్యానింపబడువాడై, సంసారభయంబును తొలగించువాడై, సకలలోకనాథుడై యుండు విష్ణువును మ్రొక్కెదను.

శ్లో॥ మేఘుశ్యామం పీతకాశేయవాసమ్
శ్రీవత్సాంకన్ కాన్తభోద్భాసితాంగమ్ ।
పుణ్యోపేతం పుణ్డరీకాయతామమ్
విష్ణుం వందే సర్వలోకైకనాథమ్ ॥ (౪)

(తా.) కాలమేఘమువలె నీలవర్ణుడై, పీతాంబరధారియై, శ్రీవత్సంబును ధరించిన వాడై, కాన్తభంబును రత్నముచే ప్రకాశించు వక్షమునుగలవాడై, పుణ్యపురుషులచే సేవింపబడినవాడై, తామరవలె దీర్ఘమగు నేత్రములుగలవాడై, సర్వలోకనాథుడై యుండు విష్ణువును నమస్కరించెదను.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ విష్ణు సహస్ర నామ భాష్యము

[ప్రథమ శతకము.]

1. వి శ్వ మ్.

(అర్థము) విశ్వమ్=సర్వత్ర పూర్ణము.

ప్రకరణానుసారంబుగను వ్యాకరణనిరుక్తగులననుసరించియు పునరుక్త్యాది
దోషంబులులేక శ్రుతిస్మృత్యాదిసంవాదప్రమాణంబులనుదహరించి ప్రతినామంబు
నకును అర్థము చెప్పబడును.

మొట్టమొదట భగవంతునిసర్వతోముఖపూర్ణత్వము చెప్పబడుచున్నది :—

1. వి శ్వ మ్ .

“విశతి అవయవానితి విశ్వమ్” ప్రతిఅవయవములందును ప్రవేశించును.

మోక్షధర్మంబున సంయమునికి పంచ శిఖులు :— * విశనాద్విశ్వమిత్యాహః
లోకానాం కాశిన త్తమ! లోకాంశ్చ విశ్వమేవేతి ప్రవదన్తి నరాధిప॥ * (మో. ధ.)
[రాజా! సర్వేశ్వరుండు సమస్త ప్రాణులయందును బ్రవేశించుటచే ఆతనిని
'విశ్వము' అనియందురు. అట్టి యా విశ్వరూపి అంతట వ్యాపించియుండుటచే
లోకముగూడ విశ్వమనబడును].

స్వాభావికంబులును అనవధికాతిశయంబులును మంగళస్థానంబులగు
స్వరూపము గూఢము గుణము విభూతి అను వీనిచే పరిపూర్ణుడు అనిభావము.
విశ్వశబ్దము సమస్తంబును చెప్పనదియయ్య మొట్టమొదట భగవంతునిపూర్తిని
జెప్పటయే యుచితంబుగాన ఆదిలో నీయర్థముచేయబడియె.

కార్యభూతులగు బ్రహ్మాదులనామంబులచే జగత్కారణభూతుడగు విష్ణువు
స్తోత్రము చేయబడును అనియొకరు అనిరి. సమస్తనామంబులును యోగరూఢిచే
భగవంతునియందు స్వశబ్దంబుచేతనే వాడబడుటచే నిట్లు అప్రాధాన్యార్థకల్పన
మనంగతము. ఈ ప్రపంచము (విశ్వము) బ్రహ్మముకన్న నితరముగాకుండుటచే
బ్రహ్మప్రపంచంబులకు అభేదంబుననియెచోకదు. విశ్వశబ్దము అభేదార్థము
గాకుండుటచే ఇదియు నసంగతము.

ఈ నామంబున చెప్పబడిన పూర్తి నే ఇతర నామములు వివరించుచున్నవి. (1.)

(అవతారిక.) భగవంతునియొక్క విభవంబగు ప్రపంచంబునందు అను
ప్రవేశంబు చెప్పబడుచున్నది.

2. విష్ణుః. 3. నమట్యారః. 4. భూతభవ్యభవత్ప్రభుః.

విష్ణుః = అంతట వ్యాపించియుండువాడు. నమట్యారః = వశముగావించుకొనువాడు. భూతభవ్యభవత్ప్రభుః = ముక్కలంబునకును స్వామి.

2. విష్ణుః (259-363.)

“విశతీతి విష్ణుః” చిదచిదాత్మకంబగు తనవిభూతిసంత ప్రవేశించువాడు.

* వివేశ భూతాని సరాచరాణి * (తై. నా. 6.1.4.) [సరాచరాత్మకంబగు భూతంబులలో ప్రవేశించె] * తదేవానస్సావేశత్ * (తై. ఆ. 2.6.2.) [వాని యందు తానే అనుప్రవేశము కావించె.] * వ్యాప్య సర్వానిమాణ్ లోకాన్ స్థితః సర్వత్ర కేశవః । తతశ్చ విష్ణునామాసి విశేర్థాతోః ప్రవేశనాత్ * (పా. సం.) [కేశవా! నీవు ఈ సమస్తలోకంబునందును వ్యాపించియుండువుగాన విశప్రవేశనే అను ధాతువునుండి యేర్పడిన విష్ణునామంబును ధరించియున్నాను.]

విశ్వమ్, విష్ణుః, అను నీ రెండు నామంబులును వ్యాప్తి నే దెల్పుచునుండియు విశ్వశబ్దము పూర్తిని, విష్ణు శబ్దము వ్యాప్తిని చెప్పటచే వునరుక్తి (చెప్పినదానినే మరల చెప్పట) అను దోషము లేదు.

(2.)

(అవతారిక.) ఈవ్యాప్తి ఆకాశాదులవ్యాప్తివలెగాక విలక్షణ ప్రయోజనముగలది అని నుడువబడును.

3. నమట్యారః.

“వషట్ కరోతీతి నమట్యారః” సమస్తంబును తనవశము గావించుకొనువాడు.

* సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః * (బృ. ఉ. 6.4.22.) [సమస్తంబును తన వశము గావించుకొన్నవాడు. సమస్తంబును నియమించువాడు.] * జగద్వశే వర్తతేదమ్ * (భా. ఆ. 149, 137) [ఈ జగత్తు వాని వశంబున నుండును.] (3.)

4. భూత భవ్య భవత్ప్రభుః.

“భూత-భవ్య-భవతామ్ ప్రభుః” ఇట్లు సమస్తంబును వశీకరించుటచే భూత-భవిష్య - ద్వర్తమానంబులు అనునీమాడుకాలంబులందుండు సమస్తవదార్థంబు లకును స్వామి. అనగా శేషి.

* పతిమ్ విశ్వస్య * (తై. నా. 6.11.) [లోకంబునకు స్వామి.] * పతిమ్ పతీనామ్ * (శ్వే. ఉ. 6-7.) [పతులకందఱును పతిని] * భూతస్య జాతః పతిరేక ఆనీత్ * (4. కా. 1.8.) [భూతంబులకు పతి ఒకడే అయ్యెను.] * తత్పురుషస్య విశ్వమ్ * (తై. బ్రహ్మ.) [ప్రపంచము ఆ పురుషునిది] * యన్యేమాః ప్రదిశః..... * (4. కా. 1.8.) [ఈ దిశలోనుండునవియన్నియు ఎవనిదో...]]

5. భూతకృత్. 6. భూతభృత్. 7. భావః.

భూతకృత్ = భూతములను సృజించువాడు. భూతభృత్ = భూతములను భరించువాడు. భావః = విశిష్టాకారుడు.

* కృష్ణస్య హి కృతే భూతమిదం విశ్వం చరాచరమ్ * (భా. స. 38.23.)
[చరాచరాత్మకంబగు నీ ప్రపంచము కృష్ణునికొకకేగదా?] * భూత భవ్య భవన్నాథః
కేశవః కేశనూదనః * (భా. స. 31.11) [కేశని సంహరించిన కేశవుడు త్రికాలంబునగల
పదార్థంబులకు స్వామి] * జగన్నాథస్య భూపతే * (భా. అను. 149.12.) [రాజా!
జగన్నాథుడగు కృష్ణునియొక్క...] ఇత్యాదిప్రమాణములనేకములు. (4.)

(అవతారిక.) ఇక విదునామములు ఆతడు శేషిగా నుండుటను
వివరించుచున్నవి:—

5. భూతకృత్.

“భూతాని కరోతీతి భూతకృత్” సమస్తభూతములను సృతంత్రుడై
సృజించువాడు.

* స్వీదం బ్రహ్మణాహౌవ సృష్టమ్ * [ఈసర్వంబును బ్రహ్మము
చేతనే సృజింపబడియె.] * యతోహ ఇమాని భూతాని జాయంతే * (తై. భృ. 1.)
[ఈ భూతములు ఎవనినుండి వెలువడునో.] (5.)

6. భూతభృత్.

“భూతాని విభర్తీతి భూతభృత్” భూతములను భరించువాడు.

* విశ్వం విభర్తి భవనస్య నాభిః * (తై. నా. 1.2.) [లోకములకంతయు
నాభిస్థానమైయుండి సమస్తంబును భరించును.] * తద్యథా రథస్యారేఖ నేమి
రర్పితా, నాభావరాః అర్పితాః, ఏవమేవ ఏతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్పర్షితాః,
ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేష్పర్షితాః * (కా. 3. 9.) [అది యెట్లనగా; బండిచక్రములలో,
అరమున (బండికంటియాకున) నేమి (బండికంటి కడకమ్మి) గ్రుచ్చబడి, అది బండి
కంటినడిమితుమున ఎట్లు గ్రుచ్చబడియుండునో; అటులే ఈ భూతములన్నియు
ప్రజ్ఞామాత్రముగు ఆత్మతోటిలో గ్రుచ్చబడి, అది ప్రాణస్వరూపియగు పరమాత్మ
యందు గ్రుచ్చబడియుండును.] * సదాధార పృథివీమ్ * (4.కా.1.8.) [సత్తును
ఆధారముగాగల పృథివిని] * విభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః * (గీ. 15.17.) [మల్లోకంబు
లను నిర్వికారుడై యీశ్వరుడు భరించును.] (6.)

7. భావః.

“భవతీతి భావః” క్రిందచెప్పియుండునవియు మీదచెప్పబోవునవియునగు
సకలవిభూతులతోగూడి నెమిలిపురితోగూడి నెమిలి ప్రకాశించునట్లు ప్రకా
శించువాడు.

8. భూతాత్మా. 9. భూతభావనః.

భూతాత్మా = భూతములకు ఆత్మ. భూతభావనః = భూతములను స్మరి
గావించువాడు.

సమస్తభూతములును భగవంతునియందు ప్రకారతయా అంతర్భవించి
యుండుటచే సమస్తంబును వానివిభూతిగా చెప్పబడును. (7.)

(అవతారిక.) ఇట్లు సమస్త భూతములును వాని విభూతిగానుండుననగా
వానికి శరీరముగా నుండుటయే అని అనబడును: —

8. భూతాత్మా.

“భూతానామ్ ఆత్మా భూతాత్మా” తనకు శరీరముగానుండు సమస్తభూతం
బులకును ఆత్మ. ఆత్మయనగా, శరీరంబున వ్యాపించి ఆ శరీరంబును ప్రసరింపజేయు
నదియు చిహ్నింపజేయునదియునగును. అటులే పగమాత్మగూడ, సమస్తంబును
ప్రవర్తింపజేయుచు నిహింపజేయుచునుండుటచే వాడు ఆత్మ అనబడును. గృహము
క్షేత్రము భార్య బిడ్డలు మున్నగువారికన్న శరీరము ఆత్మకు అత్యంతము పరితంత్ర
ముగా నుండుటచే శరీరము ఆత్మకు అత్యంతము అంతరంగవిభూతియగును. అటులే
సమస్తభూతములును భగవంతునకు శరీరమువలె అత్యంతము పరితంత్రమై అంతరంగమై
యుండును.

* యః పృథివ్యాం తిష్ఠత్ * (బృ. ఉ. 5.7.3.) [ఎవడు పృథివిలోనుండునో:]
* య ఆత్మని తిష్ఠత్ * (మా. శా.) [ఎవడు ఆత్మలోనుండునో:] * యస్య పృథివీ
శరీరమ్ * (బృ. ఉ. 5.7.3) [ఎవనికి పృథివి శరీరమో:] * యస్మాద్భూతాత్మా శరీరమ్ *
(మా. శా.) [ఎవనికి ఆత్మ శరీరమో:] * ఏష సర్వభూతాంతరాత్మా * (సు. ఉ. 7)
[ఈతడు సమస్తభూతంబులకు సంతరాత్మ.] * జగత్సర్వం శరీరంతే * (శ్రీ. రా. యుద్ధ.
126-26) [లోకమంతయు నీకు శరీరంబగును.] * తాని సర్వాణి తవ్యపుః *
(వి. పు. 1. 22. 85.) [అవి యన్నియు వానిశరీరము.] * తస్మై హరే స్తనః *
(వి. పు. 1. 22. 38.) [అవియన్నియు హరియొక్క శరీరము.] ఇత్యాది ప్రమాణంబు
లనేకములుగలవు.

(8.)

9. భూతభావనః.

“భూతాని భావయతీతి భూత భావనః” ఇట్లు తనకు శరీరముగానుండు
భూతములకు ధారకపోషకభోగ్యములనిచ్చి పృథ్వికావించును.

* భూతభావన భూతేశ * (గీ. 10. 15.) [భూతములను పాలించువాడా!
భూతంబులతోపాడా!] * ఏష భూతపాలః * (బృ. ఉ. 6. 4. 22.) [భూతంబులను
పాలించువాడు నీడు.]

ఇట్లు స్వరూపము స్థితి ప్రవృత్తి పాలనము అనునీనిచే భగవంతుని శేషిత్వము
ఉపపాదించబడియె. ఉత్పాదన (సృజించుట) రక్షణాదులకేది విషయమగునో; దాని

10. పూతాత్మా.

పూతాత్మా = కున్ద స్వభావుడు.

కున్దేశ్యభూతుడెవ్వడో; వాడే దానికి శేషి (స్వామి) యగును. భగవంతుడు సమస్తభూతులులకును ఉన్దేశ్యుండగుటచే ఆతడు భూతములకు శేషిగానగును. దీనినే * శేషః పరార్థత్వాత్ * (పూ. మీ. 3. 1. 1.) [పరునకుగానే యుండుటచే వీడు శేషభూతుడగును] అని వచించె. (9.)

(అనంతాక్షరం) ఈరక్షిల్లు ఆత్మగానుండుటచే సంసారియగు జీవాత్మకువలె ఈతనికిని, శరీరముగానుండు చేతనాచేతనములదోషములు సంబంధించునా? అనగ :—

10. పూతాత్మా.

“పూతః ఆత్మా యస్యసః పూతాత్మా” వీడు పరిశుభ్రస్వభావుడుగాన ఆదోషములు సంబంధింపవు.

జీవాత్మకు మాత్మలకు శరీరసంబంధము కుల్యముగానుండియు జీవాత్మయే కర్మఫలంబులకు భుజించి దుఃఖించును. పరమాత్మయో వీనిని భుజింపజేయుచు స్వతంత్రుడై ప్రకాశించును. ఎట్లనగా; లోకంబున ఎవనినయిన ఒకడు కొరడాతో గొట్టునపుడు ఆ కొరడాతోడి సంబంధము శిక్షించువానికిని శిక్షింపబడు వానికిని సమముగానుండియు, అదుఃఖమును (నొప్పిని) శిక్షింపబడువాడు మాత్రమే పొందునుగాని శిక్షించువాడు పొందడు. అటులే వాడుడు.

* జహత్త్యేనాం భుక్తభోగామకోఽన్యః * (తై. నా. 6. 10. 5.) [భోగంబును భుజించు దీనిని పుట్టుక లేని పేటొకడు విడిపించుచున్నాడు] * ద్వా సుప్త్యా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే | తయోరన్యః పిష్ఠులం స్వాద్వత్తి అనశ్చన్నోఽభిచాకశీతి * (ము. ఉ. 3. 1. 1.) [ఒక చెట్టును (శరీరంబును) రెండు పక్షులు (జీవాత్మ పరమాత్మలు) పొందియుండును. వానిలో నొకటి (జీవాత్మ) ఆ చెట్టుయొక్క ఫలములను (సుఖదుఃఖములను) అనుభవించును. మరొకటి (పరమాత్మ) అనుభవింపక అంతట ప్రకాశించును.] * ఏష సర్వ భూతాంతరాత్మా అపహతిపాప్యా * (ను. ఉ. 7.) [వీడు సమస్తభూతంబులకును అంతరాత్మ. పాపములు తొలగినవాడు.] * న మాం కర్మాణి లిప్యంతి * (గీ. 4. 14.) [నన్ను కర్మంబులు చేరవు.] * పశ్య దేవస్య మాహాత్మ్యం మహిమానంచ నారద | శుభాశుభైః కర్మభిర్యః న లిప్యతి కదాచన * (భా. శాంతి. 340. 2గీ.) [నారదా! దేవునిమాహాత్మ్యంబును దైభవంబును చూడుము. ఆతడు శుభాశుభ కర్మంబులచే నొకప్పుడును సంబంధింపబడడు.] * సంభోగ ప్రాప్తిరితిచ్ఛన్, వై శేష్యాత్ * (బ్ర. సూ. 1. 2. 8.) [విశేషవిధియుండుటచే పరమాత్మకు భోగంబున సంబంధములేదు.] (10.)

11. పరమాత్మా. (చ) 12. ముక్తానాం పరమాగతిః.

పరమాత్మా = తనకు పైగా నొక యాత్మలేనివాడు ముక్తానాం పరమా
గతిః = ముక్తులకు పరమగతిగానుండువాడు.

(అవతారిక) ఈతడు సమస్తభూతంబులకును ఆత్మయగునట్లు, ఈతనికి గూడనొక యాత్మగలదా? అనఁగ;

11. పరమాత్మా.

“పరః మా అన్యేతి పరమ్, పరమశ్చాసౌ ఆత్మాచ సమాత్మా” అనఁగ నొకయాత్మ లేనివాడు.

* అత్యేక్యః * (తై. నా. 6. 11.) [తనకు తానే యాత్మయని] * తస్మాద్ధాన్యస్య పరః కించనాస * (అష్టర. 2. 8. 9.) [వానికిపైగా పరమ మతొకడులేడు.] * న తత్పమశ్చాన్యధివశ్య దృశ్యతే * (శ్వే. 6. 8.) [నానిక సముడో అధికుడో కనబడడు] * యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కిచ్చిత్ * (శ్వే. ఉ. 3. 9.) [ఎవనికన్న పరమైన మతొకటిలేదో;] * న హం పుష్టరీకాక్షాత్ దృశ్యతే భరతస్థ భి పరంహి పుష్టరీకాక్షాత్ న భూతం న భవిష్యతి * [భరతప్రేక్షా! పుండరీకాక్షునికన్న పరమైన వేతొకవస్తువులేదు. పుండరీకాక్షునికన్న పరమైన మతొకవస్తువు ఇంతవఱకును లేదు. ఇకను గలుగదు.] * న దైవం శశవాత్ పరమ్ * (భా. ఆశ్వ. శేష. 2. 21.) [శేశునికి పరమైన దైవములేదు.] * యస్మాత్పరస్మా త్పురుషాదనంతాత్ అనాదిమధ్యా దధికం న కిచ్చిత్ * [అదిమధ్యాంత రహితుండగు పరమపురుషుని మించిన వస్తువులేదు.] * మత్తః సతతం నాన్యత్ కించిదస్తి * (గీ. 7. 7.) [నన్ను మించిన పరవస్తువు మతొకటిలేదు.] * పరంహ్య మృతమేతస్మాద్విశ్వరూపాన్న విద్యతే * [విశ్వరూపుండగుమీనికన్న నిత్యమయిన పరవస్తువు మతొకటిలేదు.] * పరః పరాణామ్ పరమః సమాత్మా * (వి.పు. 1-2-10) [పరమగు ఆత్మకోటుల కన్నిటికిని పరుడగు తనవలె మతొకడు తనకులేక ప్రకాశించు వాడు పరమాత్మ.] (11.)

12. ముక్తానామ్ పరమాగతిః.

ప్రకృతిబంధంబగు అవిద్య కర్మవాసన రుచి విపాకము అనునావరణంబులను పరిత్యజించినవారు ముక్తులు. వారలకు పరమగతియగు ఆ భగవంతుడే పొందదగినవాడు.

ముక్తులు అవిద్యాదులను పరిత్యజించిన వారలని యనేకప్రమాణంబులు ఘోషించుచున్నవి. * తత్సకృత దుష్కృతే విధూనతే (కా. ఉ. 1.4.) [అది (ఆత్మ) పుణ్యపాపంబులను త్రోసివేయుచున్నది.] * అశ్వ ఇవ రోమాశి విధూయ పాపమ్ * (భా. ఉ. 8. 18.) [గుడ్డము రోమములను విడిచించునట్లు పాపమును విడిచించి]

* నామరూపే విహాయ * (ము. ఉ. 3. 28.) [నామరూపంబులను విడిచి.] * తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపాద్విముక్తః జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాతైః * (శ్వే. ఉ. 4. 16.) [విద్వాంసుడప్పుడు పుణ్యపాపంబులనుండి విడబడినవాడై దీని నెఱింగి సమస్త పాపంబులనుండి వీడబడును.] * భిద్యతే హృదయగ్రస్థిః * (ము. ఉ. 2. 9. 9.) * మాయామేతాం తరన్తి తే * (గీ. 7. 14.) [వారీమాయను దాటుచున్నారు.] * యే హీనాః సప్తదశభిః గుణైః కర్మభిరేవచ కలాః పంచదశ త్యక్త్వా తే ముక్తా ఇతి నిశ్చయః * (భా. శా. స్థి. 335. 40.) [ఎవరు పదునేడు గుణములచేతను కర్మములచేతను వీడబడినవారై పదునైదు కలలను విడిచెడిరొ; వారలె ముక్తులని నిశ్చయము] ఇత్యాదుల నేకములు.

ఇట్లు సంసారంబును బంధము నొలగినవారిలకు (ముక్తులకు) అసంతృప్తినానంద భుజ్యమనూహంబును అపహత పాపపుణ్యము మొదలు సత్యసంకల్పత్వము వలకుంగల ననిమిది గుణములును భోగంబును పరమాత్మకు సమముగా గ్రహ్యననియు శుద్ధసత్య మయంబగు శరీరము గ్రహ్యననియు సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది.

* దివ్యసచక్షుషా మనసా ఏతాన్ కామాన్ పశ్యన్ తమతే * (భా. ఉ. 8. 12. 5.) [దివ్యనేత్రమగు మనసుచే ఈ పురుషార్థంబులను జూచి యనుభవించును.] * సర్వశాసః పరమం సామ్యమపైతి * (ము. ఉ. 3. 1. 3.) [హేయసంబంధములేక పరమసామ్యంబు నొందును.] * మమ సాధర్మ్యమాగతాః * (గీ. 14. 2.) [నాతో (పరమాత్మతో) సాధర్మ్యము నొందినవారు.] * ఏవమపుషగ్యాసాశ్చూర్వభా వాదవిరోధం బాదరాయణః * (బ్ర. సూ. 4. 4. 7) [ఇట్లు కూడ చెప్పియుండుటచే పూర్వమువలె శరీరముండుటలో సందేహములేదని న్యాసులందురు.] * జక్షత్క్రిడక్ సమూహః * (భా. ఉ. 8. 12. 3.) [భుజించుచు క్రీడించుచు రమించుచు నుండును.] * కామాన్నీ కామరూప్యనుసంచరన్ * (తై. భ్య. 10. 5.) [ఇప్తమగు అనేకరూపముల ధరించి పరపాత్మననుసరించి కామములను అనుభవించును.] * తం బ్రహ్మగంగః ప్రవిశతి * (కా. ఉ. 1. 5.) [బ్రహ్మగంధము వానియందు ప్రవేశించును.] * తం బ్రహ్మలంకారేణ అలంకర్వన్తి * (కా. ఉ. 1. 4.) [వానిని బ్రహ్మలంకారంబులచే నలంకరింతురు.] * ద్వాదశకాహపదుభయవిధం బాదరాయణః * (బ్ర. సూ. 4. 4. 12.) [ద్వాదశకాహమువలె రెండు విధంబులును తగునని న్యాసులందురు.]

“ముక్తానామ్” అను బహువచనంబుచే ముక్తులనేకులనియు వారలలో నొకరికొకరికి భేదంబులు గలవనియు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. * పరామృతాత్ పరిమృచ్ఛన్తి సర్వే * (ము. ఉ. 3. 2. 8.) [సమస్తలకును పరుడై నిత్యుడై యుండు భగవంతునిచే నందఱు ముక్తులగుదురు.] ఇత్యాదులు.

భగవంతుని “సాక్షీ” అని పైన (నామము. 15, 517) చెప్పియుండుటను, ఇతడు ముక్తులకు గతి అని చెప్పియుండుటను జూడ “పరమాత్మకన్న జీవులు భిన్నులు” అని తెలిసెడిని. * జుష్టం యథా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమితి

వీరశోకః * (ము. ఉ. ౩. 1. 2.) [సమస్తగుణసంపన్నుడై స్వేచ్ఛాసంపన్నుడై ప్రవృత్తులైన బుడై తనకు శేషియైయుండు భగవంతునిజూచి శోకపరుడైయు నొలగి నానిమహిమంబు నెఱుంగును.] * పుంగవాత్మానం ప్రేరితాఽంచ మత్స్య * (శ్లో. ఉ. 1. 6.) [చక్రతివిదూరుడగు ఆత్మను, వానిని నియమించు పరమాత్మను ఎఱింగి] * పురుషము పైతి దివ్యమ్ * (ము. ఉ. ౩. 2. 8.) [దివ్యులను పరమాకాశంబును ప్రకాశించి తన యనుభవంబును ఇచ్చు భగవంతునిొందును.] * సహబ్రహ్మణా వివశ్చితా * (శ్లో. ఆ. 2. 1. 2.) [అనేకవిధంబుగా నూడుగు జ్ఞానశాలియగు పరమాత్మతోగూడ.] * పుష్కారోత్థితప సుపద్య * (ఛా. ఉ.) [పుష్కారోత్థినిబొంది.] * ముక్తోపస్థస్య వ్యసదేశాచ్చ * (బ్ర. సూ. 1. 3. 2.) [ముక్తులు పొందదగిన పరమాత్మస్వరూపంబును శోధించుటవలనను] ఇత్యాదులు.

నెయ్యెల? జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదము మోక్షభంగమున స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది చూడుడు :—* సహ నారాయ శోక్ష్ణేయః సర్వాత్మా పురుషహి సః | న లిప్యతే మలైశ్చాపి పద్యపత్రయివాంభసా || కర్మాత్మా త్వనశో యో2. సామాత్మ బంధై స్సయుజ్యతే | స సప్తదశకేనాపి రాశినా యుజ్యతేతు సః | * (భా. తాన్తి. 362. 14.) [సకలాంతర్యామియై సర్వవ్యాపియైయుండువాడు నారాయణుండగును. వాడు పద్యపత్రములొని నీయనలె కర్మంబులచే నంటబడుడు. వానికన్ననిహినుడై పద్మవత్ పద్యంబుండు జీవాత్మయే మోక్షబంధంబులను రెంటిని బొందును. వీడే పరియేడు రాసులతోను చేరును.]

దీనిచే, “సత్యమయిన లేక మిథ్యాభూతమైన ఉపాధిచే బ్రహ్మము ఆవరింపబడి, కుండలోనుండు దీపమువలె భేదవ్యవహారవిషయమైయుండి సంపరించును. ముక్తిలో జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదమేలేదు” అనుమతము శాస్త్రములచేతనే తిరస్కరింపబడినదని తేలినది.

ఇట్లు * పరమం సామ్యముపైతి * [పరమ సామ్యంబును బొందును] అని పరమాత్మతో నత్యంతసామ్యము చెప్పియుండుటచే జీవులనేకులుగా నుండియు * బ్రహ్మచేద బ్రహ్మైవ భవతి * (ము. ఉ. 3. 2. 9.) [బ్రహ్మము నెఱింగినవాడు బ్రహ్మమే యగును] అని అభేదముగా చెప్పటయు తగును. జీవుడును పరమాత్మయు శరీర శరీరభావంబు నొందియుండుటచే భేదములేక ఒకే వస్తువుగాను వ్యవహరింపవచ్చును. అసలే భేదములేదని చెప్పినచో ఆపక్షమున ముక్తిదశలో భేదమును సామ్యంబును వచించువాక్యములు విరోధించును.

భేదము ఉపాధివశంబుచే నెర్పడినది అని చెప్పువారలు ముక్తస్వరూపంబునకే భంగమనొప్పకొనవలయునుగాన వారలకు ముక్తి పురుషార్థము కాజాలదు. ముక్తిదశలో చెప్పిన భేదవాదమును విరోధించును.

ఈ సామ్యమే ముక్తిలో అభేదముగా * తద్భవ భావమావన్నః తనాసౌ పరమాత్మనా | భవత్వ భేద * (వి. పు. 6. 7. 95.) అని వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. తత్=ఆ పరమాత్మయొక్క, భావ=జ్ఞానశక్త్యాది స్వభావములయొక్క, భావమే=ఆవిర్భావంబును

ఆపన్నః=పొందినవాడై, పరమాత్మతో నభేదంబు నొందునని యర్థము. దీనిచే పరమాత్మగూ సదృశములగు గుణంబులు జీవాత్మకు ఆవిర్భవించునని తేలినది. భేదమే లేదు అను పక్షమున రెండవభావశబ్దము వ్యర్థమగును. మఱియు, ముక్తిలో భేదము లేదనుటకు భావమేమనగా దేవుడు మనుష్యుడు ఇత్యాది భేదములు ఆత్మయందు లేదనుటయే. ఈ విషయము. * దేవాదిభేదైషధ్యస్తే నాస్తే గీవావరోహి సః * (వి. పు. 2. 14. 33.) [దేవాదిభేదములు నొలగినచో ఆత్మలకు తారతమ్యమేలేదు.] అని స్పష్టముగా చెప్పుబడెను. ఏలయనగా; ఆభేదములు శరీరము నాశ్రయించి ఆత్మకు ఆవరణముగా నుండును.

“ మున్నాం మమాత్తిః ” అనునెడ ఆత్మమునకు ఆశించి పొందదగినది అని యర్థము. దీనిచే పరమాత్మకును జీవునకును శేషశేషిభావము స్పష్టముగా నెఱింగింపబడియె. చూడుడు :— * ఏతమానన్మమమాత్మానముపసజ్జిమ్య * (తై. ఆ. 2. 8. 6.) [ఆనందమయుండగు నీ మాత్మను పొంది.] * సేవసేవ ధాతా గచ్ఛతి. తేన తేన సహ గచ్ఛతి తద్వధా తరుణవత్సా వత్సమ్, వత్సోవా మాతరమ్ * [శేషియైట్లెట్లు ఏగునో; అట్లట్లు వానితోగూడ వీడు నేగును. అది యెట్లునగా; ఆపు తనదూడను, దూడ ఆయావునువలె.] * ఛాయావా సత్త్వమునగచ్ఛేత్ * [నీడవలె శుద్ధసత్త్వని వెంబడించును.] * తథా ప్రకారమ్ * [ఆతడెట్లులో వీడునట్లులే.]

జీవాత్మయొక్క స్వాభావికమగు ఈశేషత్వము జ్ఞానాదిగుణంబులువలె మోక్షదశలొకూడ నశింపదు. దానికావరణముగానుండిన అవిద్యాదులు నశించుటచే అధికముగా ప్రకాశించును. * స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే * (ఛా. ఉ. 8. 12. 2.) [తన రూపముతో ప్రకాశించును.] * యథా న క్రియతే జ్యోతిస్త్వి మలప్రతాళనాన్మణేః ; తథా హేయగుణాన్యస్మాత్ అవబోధాదయో గుణాః । ప్రకాశ్యస్తే న జన్యస్తే నిత్యా ఏవాత్మనో హి తే । జ్ఞానం వైరాగ్య మైశ్వర్యమ్ ధర్మశ్చ మనుజేశ్వరి । ఆత్మనో బ్రహ్మభూతస్య నిత్యమేతచ్ఛ్రుత్వయమ్ * (వి. ధ. 1.) [పులుకడగినరత్నము ప్రకాశించునట్లు ఆత్మమీదనుండు ప్రకృతియొక్క హేయగుణంబులు నశింపగా జ్ఞానాదిగుణంబులు ప్రకాశించునుగాని అవి క్రొత్తగా పుట్టునవిగావు. ఏలయనగా; అవియన్నియునాత్మకు నిత్యముగానుండునవి. జ్ఞానము వైరాగ్యము ఐశ్వర్యము ధర్మము అను నీనాలుగును పరమాత్మసామ్యంబు నొందిన ఆత్మకు నిత్యములైనవి.] * సంపద్యావిర్భవః స్వేన శబ్దాత్ * (బ్ర. సూ. 4. 4. 1.) [పరమాత్మ ధర్మంబులు గల్గునని శ్రుతిచెప్పియుండుటచే పరమాత్మతో వీడు చేరునపుడు వీనిగుణంబులూవిర్భవించును.]

అట్లయినచో, * ఆహ్నితి స్వారాజ్యమ్ * (తై. శ్. 6. 2.) [స్వారాజ్యంబు నొందును.] * స స్వరాట్ భవతి * (ఛా. ఉ. 7. 25. 2.) [వాడు స్వరాట్లగును.] అను శ్రుతుల నుదాహరించి నూత్రకారులు * అతి ఏ వాఽనన్యధిగతిః * (బ్ర. సూ. 4. 4. 9.) అని స్వతంత్రుడుగా నిర్ణయించియుండ, పరతంత్రుడనుట యెట్లుతగును. అంతియేకాక పరతంత్రుడన్నచో అయ్యది పురుషార్థంబగునా? అని శంకింపవలదు. ఏలయనగా;

అనన్యార్థివతి అనిన భగవంతునిదప్పు ఇతరములగు శ్రేష్ఠ స్వాదులను అధిపతులుగా నొందినవాడు అని యర్థముగాని నాథుడే లేడు అని యర్థములేదు. అట్లయినచో 'అనధిపతిః' [అధిపతియేలేనివాడు] అనియే చెప్పియుండురు. 'అనన్యార్థివతిః' అని చెప్పియుండరు. అంతేకాక, ప్రియతముడగు తనపతికి పరతంత్రముగా నుండుటను పురుషార్థముగాదని చెప్పటయు తగదు. రాజానకు వానిపత్నులు పరతంత్రయై యుండియు దానిని (రాజపత్నిగానుండుటను) పురుషార్థముగా ప్రార్థించుచున్నాగు గదా?

ఇంక, గుణంబులచే నీకర్వరసామ్యంబును ప్రతిపాదించి వీనికి ప్రాధాన్యము చెప్పిన స్థలములలో కేవలశేషిభావంబుదప్పు ఇతరభోగములు మాత్రము సమముగా నుండునని చెప్పవలయుండుటను చూడుడు :—

* జగద్వ్యాపారవర్జమ్, భోగమాత్ర సామ్యలిక్ష్ణాచ్చ * (బ్ర. సూ. 4.4.17.21.) [జగద్వ్యాపారముదప్పు భోగమాత్రముచే వీనికిని వానికిని సామ్యము.] * పారతంత్ర్యం పరేవుంసే ప్రాప్య నిర్గతబంధనః | స్వాతంత్ర్యరూతులం లభ్యా తేనైవసహ వాదతే * (వి. త.) [బంధంబునుండి వీడబడినవాడు పరమపురుషునియందు పారతంత్ర్యంబు నొంది పురుషమువలె ప్రకృతివసుడుగాక శ్రేష్ఠమైన స్వాతంత్ర్యము లభించి వానితో సమించును.] * స్వత్వమాత్మని సజ్జాతం స్వామిత్యం బ్రహ్మణిస్థితమ్ | ఉభయోరేష సంబంధః స పరోఽభిమతౌ మమ, * (వి. త.) [చేతననియందు స్వత్వము (సాక్షుగా నుండుట) గలదు. పరబ్రహ్మంబునందు స్వామిత్యముగలదు. వీరలకుంగల ఈస్యస్వామి భావసంబంధముతప్ప వేఱుసంబంధము నాకభిమతంబుగాదు.]

మఱియు, నారాయణీయాదులయందు శ్వేతద్వీపవాసులు దివ్యరూపంబుధరించి భగవద్దాస్యంబును గోరునట్లుదెల్పి, ముక్తలకుంగూడనిదియే లక్షణంబని నిరూపించిరి.

ముక్తానాం పరమా గతిః “పరమా గతిః” అని గతికి పరమా అను విశేషము చెప్పియుండుటచే ముక్తినించువారలకు వీరికన్న సామాన్యమయిన గతి యొకటి గలదని తెలియును. అదియే కైవల్యమనబడును. ఇది జరామరణాదులు లోలగి కేవలము ఆత్మనుభవమే పురుషార్థముగా గోరువారలకేర్పడును. పరమ పదంబునకును సంసారము (ప్రకృతిమండలము) నకును మధ్యనుండునదీ లోకము.

భగవత్ప్రాప్తి నే పరమగతి గా శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. * సోఽధ్యక్షః పారమాస్మితి * (క. ఉ. 3. 9.) * ఆత్మలభ్యాన్న పరం విద్యతేఽన్యత్ * [ఆత్మ లాభంబుకన్న పరమైన పురుషార్థము మఱొకటి లేదు.] * సాకాష్టా సా పరాగతిః * (క. ఉ. 3. 11.) [అదియే మేర; అదియే పరమగతి.] ఇత్యాదులు. (12.)

(అవతారిక.) దీనినే అయిదునామంబులచే నుపపాదించుచున్నారు:—

13. అవ్యయః.

14. పురుషః.

అవ్యయః = ముఱింపనివాడు.

పురుషః = ఆధికముగా నిచ్చువాడు.

13. అవ్యయః.

“న వీయతే న వ్యపగమ్యతే అస్మాదితి అవ్యయః” దీనిని పొందినవాడు సంసారంబునకు ముఱిండు.

సంసార సాగరంబునుదాటి కష్టపడి తనచరణారవిందంబును బొందినవానిని భగవంతుడు సంసారంబునకు ముఱిండు పంపడు. కనుకనే శాస్త్రములిట్లు ఘోషించుచున్నవి.

* ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవ మావర్తన్నావర్తంతే * [దీనిచే పొందువారలు ఈ మానవలోకంబునను ముఱిరారు.] * నచపునరావర్తంతే, నచ పునరావర్తంతే * (ఛా. ఉ. 8. 15. 1.) [మఱిలరాడు, మఱిలరాడు.] * అనావృత్తిః శబ్దాత్, అనావృత్తిః శబ్దాత్ * (బ్ర. సూ. 4. 4. 22.) [శాస్త్రము మఱిలడని చెప్పియుండుటచే పరమపదంబు నొందినవాడు తిరిగిరాడు.] * సత్త్వం వహతి సూక్ష్మత్వాత్ పరం నారాయణం ప్రభుమ్ | పరమాత్మానమాసాద్య పరం వైకుంఠ మీశ్వరమ్ | అమృతత్వాయ కల్పేత న నివర్తతే నై పునః * (య. స్కంధ.) [నూళ్ళుండగుటచే ప్రకృతికిమరుడై అంతట వ్యాపించినవాడై సర్వులకు గతియై సర్వ సాక్షియై పరమై న వైకుంఠంబును స్థానముగాగలవాడై యుండు పరమాత్మనుపొంది సత్త్వనిష్ఠుడగును. వాడు ముఱిలరాడు.] * ప్రాప్నోతి పరమంస్థానం యత్ప్రాప్య న నివర్తతే * (హ.) [మఱిలరాని ఆపరమ స్థానంబును వాడు పొందును. (13.)

14. పురుషః. (407)

“పురు బహు, నునోతీతి పురుషః” ముక్తలకు అవాఙ్మనసగోచరంబగు తన గుణానుభవంబును ఆధికముగా ఇచ్చువాడు.

* ఏష హ్యేవానందయాతి * (తై. ఆ. 7.1.) [వీడేగదా ఆనందింపజేయును.] * సోఽక్షుతే సర్వాః కామాః సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా * (తై. ఆ. 1.2.) [సర్వజ్ఞుండగు పరబ్రహ్మతోగూడ వాడు సమస్తకామంబులను అనుభవించును.] * దివ్యేన చతుషా మనసా ఏతాః కామాః పశ్యన్ రమతే * (ఛా. ఉ. 8.12.5.) [దివ్యనేత్రంబును మనసుచే ఈ పురుషార్థంబులనంతమాచుచు రమించును.] * జక్షత్ క్షీడన్ రమమాణః * (ఛా. ఉ. 8. 12. 3.) [భుజించును క్షీడించును రమించును.] * కామాన్నీ కామరూపీ * (తై. భృ. 10.5.) [అనేకరూపంబులను ధరించి కామమనబడు భగవద్గుణంబుల ననుభవించును.] (14.)

15. సాక్షీ.

16. తేత్రజ్ఞః.

సాక్షీ = చూచువాడు.

తేత్రజ్ఞః = శరీరంబు నిచ్చువాడు.

15. సాక్షీ. (517)

“స్వయం సాక్షాత్కరోతీతి సాక్షీ” ఇట్లు వాగలను ఆనందింపజేయుచు, తానుగూడ ప్రీతుడై వారలను కూడించుచు నుండును.

* బ్రహ్మణా విపశ్చితా * (తై. ఆ. 1.1.2.) [అనే విధముగా చూడనగు జ్ఞానశాలియగు పరమాత్మతోగూడ సమస్త కామంబులను అనుభవించునా. (15.)

16. తేత్రజ్ఞః.

(1) “తేత్రం జానాతీతి తేత్రజ్ఞః” ముక్తులకు తన యనుభవంబు నిచ్చుటకై దానికి దగిన శరీర మిట్టిదియని యెఱింగినవాడు.

(2) లేక, తన భోగసమృద్ధిగల్గుఫలంబగుటచే పరమాత్మా ము తేత్రమనబడును. దానిని శరీరముగాగలవాడు అనియు జెప్పవచ్చును. * ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ * (తై. శీ. 6.2.) [ఆకాశంబును శరీరముగాగలది బ్రహ్మము.]

శ్రీ నారాయణీయంబున * ముక్తానాస్తు గతిః బ్రహ్మకేత్రజ్ఞ ఇతి కల్పవృతే * అని ముక్తప్రాప్తుడగు పరమపురుషుని తేత్రజ్ఞ నామముచేతనే నిర్దేశింపబడి యుండుటం జూడుడు.

ముక్తులు భగవదనుభవము చేయుటకనియే యేర్పడిన స్థానమాకాశమగును. * పరమేవోమక్ సోఽశ్చుతే * (తై. ఆ. 21.) [పరమాకాశంబున నాన జనుభవించును.] * స మోదేత త్రివిప్యపే * [అతడు మూడవలోకంబున సంతరించునా.] * అపునర్నభూయో రాశీర్నస్త్యైః * [మఱిజననంబును గోరువందువారలకు అభీష్టంబును పెరుగజేసి రక్షించునది.] * యత్పురాణమాకాశం తత్ర మే స్థానం కుర్వక్ న పునర్భవాయ * [పురాతనమయిన ఆకాశంబుననుండు ఉత్కృష్టంబగు నా స్థానంబు నొందినవాడు మకల జనింపడు.] * యన్మత్సా న నివర్తంత తద్దామ పరమం మమ * (గీ. 8. 21.) [దేనినొంది మఱిజుడో; పరమమయిన అదియే నా స్థానము.] * శ్రుతి ప్రమాణాగమమజ్జలైస్తు యుక్తే జరా మృత్యుభయాదతితః; తతో నిమిత్తే చ ఫలే వినష్టే అలిక్ష్మాకాశ మలిక్ష్మపః * (భా.మో.) [వేదాదులందు చెప్పినట్లు మోక్షాధికారి తనకుమలసిన అమానిత్వాది కల్యాణ గుణసంపన్నుడై భగవదుపాసనంబునుచేసి దానిచే జరామరణాది భయంబులందాటి పిమ్మట బంధహేతువయిన అవిద్యాదులును వానిఫలముగు బంధమును తొలగగా దేవమనుష్యాది లక్షణంబులుపోయి ప్రకృతినంబంధములేని పరమాకాశంబును పొంది నిత్యముగా వసించును.] * ఏకాన్తినః సదా బ్రహ్మ ధ్యాయంతే యోగినోహి యే । తేహం తత్పరమంస్థానం యదైవ పశ్యన్తి మారయః * (వి.పు. 1. 6. 39.) [ఏ యోగులు.

17. అక్షరః (వచనం).

18. యోగః.

అక్షరః = తగ్గనివాడు.

యోగః = ఉపాయమైనవాడు.

పరబ్రహ్మమునే యాశ్రయించి సదా దానినే చింతించుచుండుటో; వారలకు నిష్ఠా నూరులు సదా అనుభవించు స్థానము పరమపదము లభించును. * తస్మై శ్రీకృష్ణాయ తేజః విష్ణోతి వినిశ్చయః * (బ్రా.) [అదియే మోక్షము. అదియే విష్ణువుయొక్క సరంజ్యోతిస్తదూపకగు స్థానవిశేషము. అని వేదాంతనిశ్చయము.] * కార్యాణాంకారణం పూర్వం వచసాం వాచ్య ముత్తమమ్ ' యోగానామ్ పరమాం సిద్ధిమ్ పరమం తే పదం విదుః * (జి.) [కార్యములవంతయు కారణమై వాక్కులకంతకు ఉత్తమమయిన అర్థమై యోగులకు సంతోషపడెద్యుండు ఈ సానింబును పరమ పదమందురు.] ఇత్యాది సమాణములు అనేకములు గలవు.

ఆ పరమపదంబున 'అపరాజిత' అను నొక షట్టణము గలను. ఆషట్టణంబున సహస్రస్తంభములుగల రత్నమంటపమునందు పరివ్రంకంబున లక్ష్మితోనుండు శ్రీమన్నారాయణుడు నిత్యము క్రలచే అనుభవించుచున్న ఛాందోగ్యము, తైత్తిరీయము, కాషీత్రేయమున్నగువానిలో ప్రసిద్ధిము.

(16)

17. అక్షరః.

“న త్కరతీతి అక్షరః” ముఖలచే నిట్లు అనవరతము ఎడతెగక అనుభవించబడుచునుండియు గుణములు పైపైగా అభివృద్ధియగుచుండు నేగాని తగ్గవు. (అనగా తగ్గని గుణములు గలవాడు.)

* నిరవద్యః పరప్రాప్తే నిరధిష్ఠోఽక్షరక్రమః * (వి. ధ 5. 1. 49.) [పరమ పాంశులచే అవద్యింబులవంతయుతోలగి సుకృతిలో అధిష్ఠానములేనివాడై నిర్వికారుడై ప్రకాశించును.]

ఈ క్రమముగానే శారీరకకాస్త్యమున నాలుగవ అధ్యాయంబున మోక్షస్వరూపము నిర్ణయింపబడియున్నది. ఈ నాలుగవ అధ్యాయంబున చెప్పినఫలము మోక్షము గాదనియు, ఇది సామాన్యఫల విషయమనియు కొందఱుచెప్పిరి. అట్లయినచో, క్రింది మూడధ్యాయంబులందు చెప్పిన సాధనములును ఉపదేశించిన శ్రుత్యాదులును సామాన్య ఫల విషయకంబులయే తేలినప్పిట్లు నవతరించిన యీ నాలుగవ అధ్యాయంబునకు గూడ సామాన్యఫలమే విషయమన్నచో ఈ శారీరక కాస్త్యంబున మోక్షమే చెప్పుబడలేదు అని యేర్పడును గాన ఈ వాదము యుక్తియు క్రమ గాబాలదు. (17.)

18. యోగః.

“యుజ్యతే ప్రాప్యతే అనేనేతి యోగః.” దీనిచే మోక్షము పొందబడును గాన 'యోగః' అనగా ఉపాయము. ఇట్లు ముక్తలకు పరమప్రాప్త్యుడవడో; వాడే ముక్తికింగూడ నిరుపాధికంబగు నుపాయము (సాధనము) అగును.

19. యోగవిదాం నేతా.

20. ప్రధానపురుషేశ్వరః.

యోగవిదాం నేతా = యోగవిత్తులను నిర్వహించువాడు. ప్రధానపురుషేశ్వరః = స్రవ్యతికిని జీవకోటికిని నియామకుడు.

* ఏషశ్చేవానన్దయాతి * (తై. ఆ. 2. 6. 1.) [ఈతడేగదా ఆనందింపజేయును.] * తథ్ఘోతువ్యపదేశాచ్చ * (బ్ర. సూ. 1.1.15.) [వాడే కారణంబని చెప్పటచేతను.] * ఆహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మామహః * (గీ. 18. 66.) [నేను నిన్ను సమస్తపాపంబులనుండి విడిపించెదను.] (18.)

19. యోగవిదాం నేతా.

‘యోగవిదామ్’ ఇట్లు తన్ను ఉపాయముగా స్వీకరింపక రన్మభానాదులను ఉపాయముగా గొనినవారలకును, ‘నేతా’ ఫలపర్యవ్రముగా అగునట్లు నిర్వాహకుడు.

* తేహమేవాసుకమ్పర్ణమ్ * (గీ. 10. 11.) [వారలను అనుగ్రహించుటకుగానే.] * తేహమహం సమున్మర్తా * (గీ. 12. 7.) [వారలను నేను ఉద్ధరించెదను.] (19.)

(అవతారిక.) దీనినే ఉపపాదించుచున్నాను.

20. ప్రధానపురుషేశ్వరః.

“ప్రధానస్య పురుషాశ్చ ఈశ్వరః” బంధకారిణులగు స్రవ్యతికిని, దానిచే బంధింపబడు జీవకోటికిని ఈశ్వరుడు నియంతుడు.

* సంయుక్తమేతత్క్షరమక్షరంచ వ్యక్తవ్యక్తిమ్ భరతే విశ్వమీశః । అనీశ్చాత్మా బధ్యతే భోక్తృభావాత్ జ్ఞాత్వా దేవమ్ ముచ్యతే సర్వపాదైః * (శ్వే. ఉ. 1. 8.) [ఒకటిగాచేరి వ్యక్తముగాను అవ్యక్తముగాను (ఇంద్రియములకు కనబడునదిగాను కనబడకుండునదిగాను) ప్రకాశించు చేతనాచేతనరూపమును సమస్తప్రపంచంబును సర్వనియంతయును భగవంతుడు భరించును. అందు జీవాత్మ కర్మవశుడై దానిఫలము ననుభవించువాడై పరవశుడైయుండుటచే బంధంబునకు లోబడును. పిమ్మట దేవుని ఎఱింగినచో సకలపాశంబులనుండి విడబడును.] * ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ పతిర్గణేశః * (శ్వే. ఉ. 6. 16.) [ప్రధానమనబడు అచేతనంబునకును, క్షేత్రజ్ఞుండనబడు చేతనునకును, పరః-గుణంబులీకుడు.] * క్షరాత్మానాపీశతే దేవసీకః * (శ్వే. ఉ. 1. 20.) [క్షరమనబడు అచేతనంబును అత్యున్న స్వయంప్రకాశుండగు భగవంతుడు పాలించును.]

ఇటులే భగవంతుడు తనమాయచే అపరాధమొనర్చినవారలను సంసారబంధంబున బంధించియు, తన్నాక్రయించినవారలను సంసారబంధంబునుండి విడిపించియు క్షీడించును. * సంసారమోక్షస్థితి బంధసౌతుః * [సంసారబంధమునుండి విడబడుటకును సంసారంబున కట్టువడుటకును కారణభూతుడు.] (20.)

21. నారసింహవపుః.

22. శ్రీమూకే.

23. కేశవః.

24. పురుషోత్తమః.

నారసింహవపుః = నరసింహ రూపముగలవాడు. శ్రీమూకే = సుందరుడు.

కేశవః = కేశములు గలవాడు.

పురుషోత్తమః = పురుషులకన్న

నుత్తముడు.

(అవతారిక.) తనభక్తులకుగల్గు విఘ్నములను తొలగించువాడని మున్నగును. —

21. నారసింహవపుః.

“నారసింహస్య వపుః యస్యః నారసింహ వపుః” భక్తుడగు ప్రహ్లాదుని భయంబును తొలగించుటకై యాతడపేక్షించిన క్షణంబుననే దివ్యమగు నరసింహ రూపంబును ధరించినవాడు.

(21.)

22. శ్రీమూకే (180-222)

పరస్పరవిరుద్ధములగు మనుష్యరూపమును సింహరూపమును చేరియుండు రూపమును పరిగ్రహించినను సౌందర్యలావణ్యాదులచే అతిమనోహరముగా ప్రకాశించువాడు. నరరూప సింహరూపములుచేరిన యీ సౌందర్యంబును జూచినవారు శుద్ధ (కేవల) సునామో శుద్ధసింహమునో చూచినవో “ఇది యేమి వికారరూపము” అని ఏపగించునట్లు సుందరమయిన రూపముగలవాడు. అట్టి సుందరరూపంబును పరిగ్రహించి లోకములను గాపాడెను.

* దంష్ట్రాకరాలం సురభీతి నాశనం కృత్వా వపుఃస్య స్వసింహరూపిణా త్రాతం జగద్వేన * [కొలచే భయంకరంబగు, దేవతలభయంబును తొలగించెడి స్వసింహరూపంబును పరిగ్రహించి యెవనిచే ముల్లోకములు కాపాడఁపడినవో; వానిని నమస్కరింతుము.]

(22.)

(అవతారిక.) ఇట్టి సౌందర్యాదులకుం దగిన లక్షణంబేమనగా;

23. కేశవః (654)

“ప్రశస్తాః కేశాః అస్యనస్తీతి కేశవః” అచ్చర్యములగు కుటిలంబులగు నీలకేశములం గలవాడు.

(23.)

24. పురుషోత్తమః

“పురుషేభ్యః ఉత్తమః పురుషోత్తమః” లోకస్థాధిపతియగు భగవంతునకున్నట్లు చెప్పబడే అతడు సాధారణదేవతా అని శంకింపనగుదు; వాడు పురుషోత్తముడు. పురుషులకన్న ఉత్కృష్టుడు. నమోదు నంబు.

25. సర్వః.

26. శర్వః.

సర్వః = అంతట వ్యాపించియుండువాడు శర్వః = హింసించువాడు.

ఇచట, పురుషశబ్దముచే జ్ఞానవత్త్వము చెప్పబడుటచే జ్ఞానహీనంబగు అచేతనంబునకు ఉత్కర్షము చెప్పబడియె. 'ఉత్కర్ష' అనుచే జ్ఞానవంతులగు చేతనుల కన్న ఉత్కర్షము చెప్పబడియె. తమకు ప్రత్యయముయొక్క సామర్థ్యంబునలన నేర్పడిన "తరక్" ప్రత్యయంబుచే నిర్మలకన్న నుత్కర్షము చెప్పబడియె. ఇట్లు ఆతడు సర్వోత్కృష్టుడని తెలిసెడి.

ఈ యర్థము పరమగుహ్యంబని * ద్వావిహా పురుషో లోకే * (గీ. 15.16.) అను ప్రకరణంబున గీతలో సాయించిరి. ఈ పురుషోత్తమ శబ్దంబుచే, భోక్తృయగు చేత నుడు భోగ్యమగు ప్రకృతి, ప్రేతయగు (ప్రేరితుడు) ఈశ్వరుడు అను ఈ మూడు తత్త్వములు ప్రత్యేకము భిన్నములుగా ఉండునట్లు ఏర్పడునుగాన బ్రహ్మమే వికారంబు నొందునను పక్షము నిరసంపబడియె.

బ్రహ్మ (పరబ్రహ్మ) మే వికారంబు నొందును అనియు, బ్రహ్మమే జనన పరణాది సంసారంబు నొందుననియు శ్రీమన్నారాయణ నికన్న సరిరిక్తమగుబ్రహ్మ మొకటి గలదనియు, అవ్యక్తమును దానినుండి విడబడిన ముక్తులును ఈశ్వరుడును బ్రహ్మమున లయించి దానినుండి యుత్పత్తి నొందుచున్నారు అనియు ఇత్యాది పక్షములు పురుషోత్తమపదంబుతోను సమస్త ప్రపంచాంత సిద్ధాంతంబులతోను విరోధించును.

25. సర్వః.

"సరతి గచ్ఛతీతి సర్వః" ఇట్లు దేనిని ఆపేక్షింపక లోకవిలక్షణంబగు తనస్సేతికి దగినట్లు ఉపేక్షింపక సకలంబును శరీరమువలె అభిమానించి అంతట వ్యాపించి యుండువాడు. ఈ వ్యాప్తివలననే భగవంతుడు సర్వస్వరూపిగా జెప్పబడియె.

* అసతశ్చ సతతైవ సర్వస్య ప్రభవాప్యయః । సర్వస్యచ సదాజ్ఞానాత్ సర్వమేన ప్రపక్షతే * (భా. ఉ. 70. 13.) [అసత్తును సత్తును అగు సమస్తంబు నకును పుట్టుస్థలముగాను కలవుగానునయి సమస్తంబును ఎల్లప్పుడును ఎఱుంగుటచే నీతడు సర్వపదనబడును.] * యేన సర్వమిదం ప్రోతమ్ * అని యారంభించి * సవై సర్వమిదమ్ * (తై. నా. 6. 50.) అనునంతవఱకు వేదములొను స్పష్టము. * సర్వం సమాప్నోషి తతోసి సర్వః * [సమస్తంబును వ్యాపించియుండుటంజేసి నీవు సర్వపదవాచ్యుడగునవు.] ఇత్యాదులు.

(25.)

26. శర్వః.

"అశుభం శృణోతి హింసతీతి శర్వః" తనకు శరీరభూతులగు ప్రాణుల యనిష్టంబులను నరంభజేయువాడు.

(26.)

27. శివః.

28. స్థాణుః.

శివః = మంగళకరుడు. స్థాణుః = దృఢముగా నుండువాడు.

27. శివః. (607)

“శేరతే తే అస్మిన్ ఇతి శివః” వారలకు కుభంబును ఇచ్చువాడు.

శాశ్వతమ్ శివమ్ అచ్యుతమ్ (తై.నా. 6.11.) [స్థిరమైనదియు మంగళమైనదియు తొలగనదియు] *స్థిరతే సకలకల్యాణభాజనమ్* (వి. ధ.) [వానిని తలంచినంతనే సకల కల్యాణంబులకును పాత్రుడగును.] *మంగళమ్ భగవాన్ విష్ణుః* [మంత్రాణ్య పరిపూర్ణుండగు భగవంతుడు మంగళరూపి.] *మంగళాయ తనం వారిః* [మంగళంబునకు స్థానము హరి.] *మంగళానాఞ్చ మంగళమ్* (భా. ఆను. 149. 10.) [మంగళముల కంతకు మంగళము.] *మజ్జల్యమ్ మజ్జలమ్ విష్ణుమ్* [మంగళకరుండును మంగళంబు నగు విష్ణువును.] ఇత్యాదులు (27.)

28. స్థాణుః.

“త్వత్త్వీతి స్థాణుః” అనుగ్రహ విషయంబున దృఢముగా నిలుచువాడు.

భగవత్సంబంధము. ప్రాయశ్చిత్తాదిసామాన్యధర్మమువలెనో కారీరి-చిత్ర-దర్శన-పూర్ణమాసానులవలెనో అపేక్షితంబునుమాత్రమొసగి తన ఋణము (అప్పు) తీర్చుకొని విరమించునదిగాదు. ప్రబల విఘ్నంబులచే నడ్డుపడునదిగాదు. నశించునదిగాదు. అపమాంసపడునదిగాదు. సమస్తాకుభంబులను తొలగించి సకలభీష్టంబులను ఒసంగిన పిమ్మట గూడ విశ్రమింపక శాశ్వతముగా ప్రకాశించును.

ఏకో బహునామ్ యో విదధాతి కామాన్ (శ్వే.ఉ. 6.13.) [ఒక్కడే పలువురకు నెనడు సమస్తాభీష్టంబులనిచ్చునో.] *ఏతద్ద్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్* [అక్షరస్వరూపుండగు వీనినే యెఱింగినచో, ఎవడు చేనిని గోరునో; వాని కది చేకూరును.] *సకల ఫలప్రసాదో విష్ణుః* [సకల ఫలంబులను నొసంగువాడువిష్ణువే గదా?] *రత్నపర్వత మారుహ్య యథా రత్నం నశో మనే! సత్త్వాసరూపహృదతే తథా కృష్ణత మనోరథాన్* (వి. ధ. 7.3.) [రత్న పర్వతంబునెక్కి యెల్లరత్నములను శక్తియున్నకొలది కైకొనునో; అటులే కృష్ణునండి మనస్సులొరతలంచినవానిసంతయు కైకొనును.] *భౌమం మనోరథమ్ స్వర్గమ్ స్వోనస్త్వం చ యత్పదమ్* [ప్రాప్నోత్యా రాధితే విష్ణో ముక్తిమప్యతిగుర్లభామ్* (వి. పు. 3.8.8.) [విష్ణువునారాధించినచో భూమిలోని కోరికలను స్వర్గంబును స్వర్గవాసులు గొనియాడదగిన పదంబును అతి దుర్లభంబగు ముక్తిని పొందును.] *యద్దుర్లభమ్ యదప్రాప్యం మనసోయదగోచరమ్ తదస్య ప్రాప్తం ధ్యాతే దదాతి మగునూదనః* [ఏది దుర్లభమో, ఏది అప్రాప్యమో, మనసునకును ఏది అగోచరమో, దానింగూడ ప్రాప్తింపకయే ధ్యానమాత్రముననే భగవంతుడిచ్చును.] (28.)

29. భూతాదిః.

30. నిధిరవ్యయః.

31. సంభవః.

32. భావనః.

భూతాదిః=సాక్షులచే గ్రహింపబడువాడు. నిధిః వ్యయః=నాశము లేని నిధిగా నుండువాడు. సంభవః=అంతట అవతరించువాడు. భావనః=ఉద్భవించు జేయువాడు.

29. భూతాదిః.

“భూతైః ఆదీయతే ఉపాదీయతే ఇతి భూతాదిః” ఇట్లు స్మృతానే యుడుగా (కోరదగినవాడుగా) నుండుటచే సమస్తప్రాణులచేతను గ్రహింపబడుచున్నాడు.

* క్షిప్రజయా కరిష్యామో యేషాన్-యమాత్మా * (బృ. ఉ. 6. 4. 22) [ఈ పరమాత్మలేనంతవఱకు ప్రజలతోనే కార్యము చేయగలము.] * ఏతేవయం సర్వ సమృద్ధికామాః ఏషావయంసో భవితా ప్రశాస్తా * [మాకు మీడు స్వామి కాగలడు గాన మేము సమస్త సమృద్ధులను నకలాభీష్టించులను పొందినవామే.] (29.)

30. నిధిరవ్యయః.

“అవ్యయః=నాశము లేని, నిధిః=నిధి.” కనుకనే జనంబులచే నుహానమునలె రక్షింపబడును. సర్వదా సకలవిధంబుగా అనుభవించినను కొంగనైనను తగ్గని నిధివలె ప్రకాశించువాడు.

* భద్రభా హిరణ్య నిధిమ్ నిహితమ్ * (ఘా. ఉ. 8.3.2.) [నువర్ణమయమయిన నిధిని గుహలో పెట్టియుండునట్లుండును.] (30.)

31. సంభవః.

“సమంతాత్ భవః యస్యనః” నిధివలె జాగరూకతతో పెట్టిబడియుండియు తన్నుగోరిన వారలను సంక్షేపింపగోరి రామకృష్ణాద్య నేకరూపంబుల నెట్టి పలు సారులు అంతట ఆవిర్భవించువాడు.

“బహుధా విజాయతే” (పు. నూ. 21.) [పరివిధములగా పుట్టుచున్నాడు.] * బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని * (గీ. 4. 5.) [నాకు అనేకజన్మములు గడచినవి.] * యదాయదా హి ధర్మస్య క్లానిర్భవతి భారత! అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదా త్మానం సృజామ్యహమ్ * (గీ. 4.7.) [ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమునకు హనిగల్గునో; అధర్మము వృద్ధియగునో; అప్పుడప్పుడు నేను పుట్టెదను.] (31.)

32. భావనః.

“భావయతి ఉజ్జీవయతీతి భావనః” ఇట్లువతరించి అనిష్ట నివారణాదులచే సాధువులను ఉజ్జీవింపజేయువాడు.

33. భర్తా. 34. ప్రభవః. 35. ప్రభుః.

భర్తా=పోషించువాడు. ప్రభవః=ఉత్కృష్టముగు జన్మముగలవాడు.
ప్రభుః=సమగ్ధుడు.

* పరిత్రాణాయ సామూహామ్ * (గీ. 4. 8.) [సాధువులను రక్షింప నేను పుట్టెదను.] (32.)

33. భర్తా.

“వి భర్తే పుష్టాతీతి భర్తా” వారలకు తన్నే ఇచ్చి పోషించువాడు. (33.)

34. ప్రభవః.

“ప్రకృప్తః భవః జన్మయస్యసః” ఇట్లు ఆతడవతరించుట ఆతనికి ఉత్కృష్టంబుగాన ఉత్కృష్టముగు జన్మము గలవాడు. జన్మమునకుత్కృష్టమనగా దోషరహితము లేకుండుటయు దీని నెఱింగినంతనే సకలజన్మంబులును నిర్మూలనంబగుటయు.

* అజాయమానః బహుధా విశాయతే, కస్య ధీరాః పరిగానన్తి యోనిమ్ * (పు. సూ. 21.) [పుట్టుకలేనివాడు పలువిధంబుగా పుట్టును. బుద్ధిగంతులలో శ్రేష్ఠులు (ధీరాః=ధీమతామక్రసరాః) అజన్మహేతువు నెఱుంగుదురు. * నైష గర్భత్వమాపేదే నయో న్యామవసత్ప్రభుః | ఆత్మనస్తేజసాకృష్ణః సర్వేషాం కురుతే గతిమ్ * (భా. స. 62. 35.) [ఈతడు గర్భరూపంబు చాల్చలేదు. యోనివాసము చేయలేదు. కురుతేజనుచేతనే సర్వులకును గతిని గల్గించును.] * అప్రమేయ మనాద్యస్తమ్ కామాజ్ఞానమజమ్ సృష్టమ్ | పాణ్డవస్తర్కయాహుః కర్మభిః దేవసమ్మితైః * (భా.) [అపరిచ్ఛిన్నుడై అద్యంతరహితుడై యుండియు తన యిచ్ఛచే మనుష్యుడుగా పుట్టియున్నాడని అర్జునుడు కృష్ణుని వైవికచేష్టలచే నెఱింగెను.] * జన్మకర్మచ మే దివ్యమ్ ఏవం యో వేత్తి తత్వతః | శ్లోక్త్యా దేహం పునర్జన్మనైతి మామేతి సోఽర్జున * (గీ. 4. 9.) [అర్జునా! నాజన్మములును నాకర్మములును నాకే అశ్చర్యముగానుండును. దీని నెఱింగినవాడు మఱి జన్మంబు నొందడు. నన్నే పొందగలడు.] (34.)

35. ప్రభుః (300)

“ప్రభవతీతి ప్రభుః” ఇట్లు పారతంత్ర్యము నింపియుండు మనుష్యాది జన్మంబులకు దవతరించినను ప్రతిజన్మంబునను బ్రహ్మాండ్రాదులకుంగూడ దుర్బలములగు భోగ - మోక్షాదిఫలంబుల నిచ్చుటలో సమగ్ధుడు. ఈ వృత్తాంతము చింతయన్ని శిశుపాలాదులకు సాయుజ్యంబు నిచ్చుటచే స్ఫుప్తము. (35.)

36. ఈశ్వరః.

37. స్వయంభూః.

ఈశ్వరః=విశ్వస్యము గలవాడు. స్వయంభూః=స్వచ్ఛచే అనబోయేవాడు.

36. ఈశ్వరః. (75)

“ఈష్టే ఇతి ఈశ్వరః.” పరమపదంబున పరమేష్ఠిగానుండుటకన్న అవతారంబున తనయొక్కర్యము అధికముగానుపయోగపడుటచే అనతారంబులందు విశ్వర్యముగలవాడు.

* మానుషీమ్ తనుమాశ్రితమ్ | పరంభావమజానన్తః * (గీ. 9. 11.) [మనుష్య శరీరంబు నొందియుండు నాయొక్క సుహృత్త్వంబు నెఱుంగక మూఢులు నన్ను అవమానించుచున్నారు.] * భూతానామీశ్వరోఽపి సకా * (గీ. 4. 6.) [భూతములకు నీశ్వరుడుగానుండియు నామాయచే (సంకల్పముముచే) పుట్టెదను.] ఇత్యాదులు. (36.)

37. స్వయంభూః.

“స్వయమేవ భవతీతి స్వయంభూః” ఇట్టింత ప్రభవంబు వచ్చుటకు గారణంబేమనగా; లీలాది తనప్రయోజనంబులకై, తన యిచ్ఛచే తనకే యనాచారణంబున పరమసత్త్వహయంబగు ప్రకృతిని దేవతీర్యజ్ఞునుష్యాది సజాతీయముగావించుకొని స్వయముగా అవతరించుటచే బ్రహ్మాదులువలె ఇతరులకు పరతంత్రముగాకుండుటచేతనే (ఇంత మహిమంబు గల్గినది.)

* స్వయంభూః బ్రహ్మ పరమం కవీనామ్ * [తనకుతానే బుట్టినబ్రహ్మము కవులగు నిత్యనూరులకన్న సుత్యుష్టమైనది] * ప్రకృతిమ్ స్వామ్ అధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా * (గీ. 4. 6.) [నా ప్రకృతితోనే నా సంకల్పముచే నేనే పుట్టెదను.] * బ్రహ్మ తేజోమయం దివ్యమాశ్చర్యం ద్విష్టవాసని | అహమ్ స భరతశ్రేష్ఠ! మతేజస్తేనాతనమ్ | ప్రకృతిస్సా మమ పరావృత్తా వ్యక్తాచ భారత | తాం ప్రవిశ్య భవన్తీశామక్తా భరతసత్తమ * (హ. పం.) [వైదికపురానయనఘట్టమున లీలాపకరణంబులగు నెండు ప్రకృతులను వివరించినప్పుట బ్రహ్మతేజోరూపమై ఆశ్చర్యమై దివ్యమైయుండు దేనినిచూచితివా? ఓ భరతశ్రేష్ఠ! నేనే అది, అది సనాతనమైన నా తేజమే. ఉత్కృష్టమైన నా ప్రకృతి వ్యక్తముగాను అవ్యక్తముగాను ఉండును. వానిని బ్రజేశించియే ముక్తలందఱు సత్త నొందుదురు.] * సర్వలోకేశ్వరః సాక్షాత్ లోకానాం హితకామ్యయా * (శ్రీ. రా.) [లోకంబుల ననుగ్రహింప సాక్షాత్ సర్వేశ్వరుండు అవతరించె.] * సహి దేవైరున్దీప్య రావణస్య వధార్థిభిః | అఘోమానుషే లోకే జగ్జ్ఞే విష్ణుః సనాతనః * (శ్రీ. రా. అ. 1. 7.) [రావణవధయందు గోరిన దేవతల ప్రార్థనంబుమీద శ్రీమన్నారాయణుండు ఈలోకంబున అవతరించె.] (37.)

38. శంభుః.

39. ఆదిత్యః.

40. పుషకరాక్షుః.

శంభుః = సుఖమును గల్గించువాడు. ఆదిత్యః = సూర్యమండలవాని.

పుషకరాక్షుః = పుండరీకాక్షుడు.

38. శంభుః.

‘శం=సుఖం, భావయతీతి శంభుః’ ఇట్లవతరించి తనసౌందర్యసౌశీల్యాది గుణంబులను ప్రకటించుటచే జనులకు సుఖమును గల్గించువాడు.

* విశ్వాక్షమ్ విశ్వశంభువమ్ * (తై. నా. 6-11) [సమస్తంబును చూడదగిన నేత్రములు గలవాడై సమస్త మంగళంబులకును జన్మస్థానమైయుండు వానిని.] * రూపాదార్యగుణైః పుంసామ్ దృష్టిచిత్తైః హరిణమ్ * (శ్రీ. రా. అ. 3. 29) [రూపము ఔదార్యము గుణము వీనిచే పురుషుల మనసును దృష్టిని ఆకర్షించువానిని] * చంద్రకాంతానాం రామమతీప్రియదర్శనమ్ * (శ్రీ. రా. అ. 3. 28) [చంద్రునికన్న మనోహరమయిన ముఖముగల అతి ప్రియముతో చూడదగిన శ్రీరామచంద్రునిజూచి తృప్తినిొందలేదు.] (38.)

(అవతారిక.) ఇక నీయవతారంబులకు నుదాహరణముగా సూర్యమండలంబున వసించు పురుషుని జెప్పుచున్నారు.

39. ఆదిత్యః. (568)

“ఆదిత్యః నివాసః అస్మీతి ఆదిత్యః” భగవంతుడు సూర్యమండలంబున వసించునట్లు బ్రహ్మ మిమాంసాదులలోగలడు.

* అస్తస్తద్భిర్లోపదేశాత్ * (బ్ర. సూ. 1-1-21) [ఆతని ధర్మంబులు చెప్పుబడి యుండుటచే ఆసూర్యమండలంబున వాతండు గలడు.] * ఏషోఽస్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషోద్భవతే (ఛా. ఉ. 1-6-4) [సూర్యమండలమధ్యంబున సువర్ణరూపి యగు పురుషుడిదిగో కనబడుచున్నాడు.] * స యశ్చాయంపురుషే । యశ్చాసా వాదిత్యే * (తై. అ. 2. 8. 5.) [సూర్యమండలంబుననుండువాడే వాడు.] * కేవ్యయ స్సదా సవితృమండల మధ్యవర్తే వారాయణః సరసిజాననసన్ని విష్ణుః! కేయూరవాక్ మకరమండలవాక్ కిరీటీ హరీ హిరణ్మయవపుః ధృత శంఖచక్రః * (బృ. ప) [సూర్య మండల మధ్యంబుననుండు పద్మాననంబున సువవిష్టుడై కేయూరములు (బాహువులి) మకరమండలంబులు కిరీటము హారములుగల సువర్ణశరీరముగల్గిన శ్రీమన్నారాయణుడు ధ్యానింపదగినవాడు.] (39.)

40. పుషకరాక్షుః. (561)

‘పుష్కరవత్ పుష్కరీకవత్ అక్షిణీ యస్యసః’ సర్వైశ్వర్యత్వ చిహ్నముగు తామరను బోలిన కన్నులుగలవాడు.

41. మహాస్వనః.

42. అనాదినిధనః.

మహాస్వనః = పూజ్యమగు శబ్దముగలవాడు.

అనాదినిధనః = ఆద్యస్తమ

లేనివాడు.

* తస్య యథా కర్పాసం పుణ్డరీకమేషమక్షిణీ * (ఛా. ఉ. 1-6-7) [సూర్యునిచే వికసించబడిన తామరలవలెనుండు నేత్రములు గలవాడు. (40.)

(1) వత్సారిక.) వానికి వేటాకలక్షణము చెప్పుచున్నారు.

41. మహాస్వనః.

“మహాస్వనః యస్యసః మహాస్వనః”

ఈ పదంబునకు మూడువిధములుగా అర్థము సుడువుచున్నారు.

(1) * తస్య ఉదితినామ్ * (ఛా. ఉ. 1-6-7.) [వానికి ఉత్ అనిపేరు.] అనినట్లు ‘ఉత్’ అను నామముగలవాడు.

(2) * నైషా త్రయేవ విద్యా తపతి య ఏషోఽస్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః * (తై. నా. 6-13) [సూర్యమండలమధ్యంబున స్వర్ణమయపురుషుడై ప్రకాశించునది సాక్షాద్దేవస్వరూపమయిన బ్రహ్మవిద్య.] అనినట్లు సూర్యమండల వర్తియగు భగవంతుని నారురూపంబులు వేదంబున జెప్పబడియుండుటచే వేదంబున పూజ్యమగు శబ్దముగలవాడు.

(3) * విద్యాసహాయవంతం మామ్ ఆదిత్యస్థం సనాతనమ్ * (భా. మో.) [సావిత్రివిద్యా ప్రతిపాద్యుడై సూర్యమండల మధ్యంబుననుండు సనాతనమండగు నన్ను] అనినట్లు సావిత్రివిద్యాప్రతిపాద్యుడగుటచే పూజ్యమయిన శబ్దముగలవాడు.

42. అనాదినిధనః.

“న విద్యేతే ఆదినిధనే అస్యేతి అనాదినిధనః” నిత్యయావనుండగుటచే ఉత్పత్తి జర (ముసలితనము) మున్నగు దోషములు లేక నిత్యముగా ప్రకాశించు దివ్యమంగళవిగ్రహము (విగ్రహము = శరీరము) గలవాడు.

ఈనామము భగవంతునియాత్మస్వరూపమునకు నిత్యత్వమును చెప్పనది అని శాంబుండుగు అది తస్య. ఆత్మస్వరూపమునకు ఆద్యంబులు లేకుండటంబు బ్రహ్మది సకలత్వ సాధారణంబగుటచే నిత్యుని యొక యుత్కర్షణము కాజాలదు గాన ఇది దివ్యమంగళవిగ్రహ విషయము గానే యగును.

* భారూపస్యస్యసంకల్పః * (ఛా. ఉ. 3-14-2.) [కాంతిరూపుడై సత్య సంకల్పుడై] * హిరణ్మయః పురుషః * (తై. నా. 6-13) [స్వర్ణమయుండగు పురుషుడు.] * విద్యుతః పురుషాదధి * (తై. నా. 6-1-8.) [మెలుపుమంటి పురుషుని

మీద.] * ఆదిత్యవర్ణనమసః పరస్తాత్ * (పు. నూ. 20) [తమన్నుకు ఆప్రక్క (ఆవల) సూర్యవర్ణనై ప్రకాశించువాడు.] * సర్వకర్తా సర్వగ్రహః సర్వరసః * (ఛా. ఉ. 3-14-2) [సమస్తకర్తృస్వరూపుడు. సమస్తగ్రంథస్వరూపుడు. సమస్తరస స్వరూపుడు.] * రుక్మాభం స్వప్నభీగమ్యం విద్యాత్తు పురుషం పరమ్ * (మ. స్మృ.-12-122) [స్వప్నశరీరుడై స్వప్నబుద్ధి విషయమైయుండు అపరమ పురుషుని ఎఱుంగగలడు] * పురుషః పుణ్డరీకాభః * (వ. పు.) [తామరసుబోలిన కాంతిగలవాడు.] ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదులచే భగవంతునకభిమతంబులగు సౌందర్యయావనాది గుణంబులు నిండియుండుటచే తానే కోరి పరిగ్రహించిన నిత్యమయిన రూపమున్నట్లు తేటపడుచున్నది.

* సదైకరూప రూపాయ * (వి. పు. 1-2-1.) [ఎప్పుడు నొకరీతిగానుండు రూపముగలవాడు.] * శ్రీవత్సవక్షః నిత్యత్రీః * (శ్రీ-రా. 114-15) [శ్రీవత్సంబను మచ్చును వక్షమున గలవాడును ఎల్లప్పుడు లక్ష్మీని గలవాడును.] * సవేద భగవాన్ కాలః సర్వమాత్మవశం నయేత్ * (పా.) [కాలస్వరూపియగు ఆభగవంతుడే సర్వంబును తన వశము గావించును.] * నాస్తివిష్ణోః పరంతత్త్వం తస్యకాలాత్పరా తనుః * [విష్ణుని మించిన పరతత్త్వములేదు. వాని శరీరము కాలాతీతము.] అనియు వీనికి శరీరముండు నట్లు స్పష్టముగా చెప్పబడియుండుటచేతను, సర్వదా కారణావస్థలోనుండుటచేతను, తమన్నుకుపైగా నుండుటచే జన్మాదిదోషములు లేకుండుటచేతను ఇట్టి దివ్యమంగళ విగ్రహాయుత్తని ఉపాసించువానికి అట్టి విగ్రహము లభించునట్లు తెల్పి తత్కృతు న్యాయంబుచేతను, ఈ దివ్య శరీరము నిత్యముగా నుండునట్లు నిశ్చయమయ్యెడిని. -

తాస్త్రిమలిట్లు భగవంతునకు శరీరముండునట్లు స్పష్టముగా చెల్పియుండ, భగవంతునకు శరీరము అగంతుకము (వచ్చిచేరనిది) అనియు, అనిత్యము అనియు చెప్పయుత్తలకు ప్రసక్తియే లేదు. దీనికి దగినట్లు రూపములేదు అని యావపాదించు వాక్యములకు హేయరూపము లేదనియే అర్థము చెప్పనగును.

* న భూతసంఘసంస్థానః దేహోఽస్య పరమాత్మనః | న తస్య ప్రాకృతా ఘూర్తిః మాంసమేదోఽస్థి సంభవా * [ఈ పరమాత్మదేహము పంచభూతంబుల కూడికచే నేర్పడినదిగాదు గాన వానిరూపము మాంసాదులచే నేర్పడిన ప్రాకృత శరీరముకాదు.] అని స్పష్టముగా నీవిషయము చెప్పబడియుండుటంజూడుడు. నూత్ర కారులవలె * రూపంపాత్రింద్రియమన్తఃకరణప్రత్యక్షనిద్రేశాత్ * [అంతఃకరణంబుచే స్రవ్యక్షీకరింపబడునట్లు చెప్పబడియుండుటచే ఇంద్రియంబులకు అగోచరంబగు శరీరముండుటయు దగును.] అని వాక్యకారులును, * అజ్ఞానైవ విశ్వస్థుబోరూపమ్ * [జగత్కర్తృకు రూపముండుట ఉచితమే] అని ద్రవిడ భాష్యకారులును ఆదిత్య మణ్డిలాంతర్వర్తియగు పరబ్రహ్మమునకు నిత్యశరీరమున్నట్లు నిరూపించియున్నారు.

కనుకనే ఆవతారములందుగూడ భగవచ్చరీరంబులకు అద్యంతంబులు లేవు. లోకమున తేరలానుండి బయటవచ్చునట్లు పరమపదంబునుండి వచ్చును పోవును. * భుజైశ్చతుర్భుః సహితం మమేదం రూపం విశిష్టం దివి సంస్థితంచ | భూమాగతం

43. ధాతా.

44. విధాతా.

ధాతా = ధరించువాడు.

విధాతా = ఆవిర్భవించజేయువాడు.

పూజయతా ప్రమేయం సదాపి తస్మిన్ నివసామి దేవాః * [చతుర్భుజంబులతోగూడిన నాయాశరీరము, విలక్షణమై దేవలోకంబునందు ఉండి ఇప్పుడు భూమిలో ఆవాభూనస గోచరమై ప్రకాశించును. ఓ దేవతలారా! అట్టిదానిలో నేనెప్పుడు వసించెను.] * స్వలోకమాగచ్ఛ గతజ్వరః చిరం సురేంద్రుః త్తమ్ గతదోషశిష్టిషమ్ * (శ్రీరా. బా. 15-53) [విష్వక్సేనులచే పాలింపబడిన నీలోకంబునకు వచ్చి చేరము.] * వివేక వైష్ణవం తేజః సశరీరః సహానుగః * (శ్రీ. రా. ఉ. 110-12) [శరీరంబుతోగూడి తమ్ముడును తానును వైష్ణవతేజంబును ప్రవేశించెను.] అని యీ విషయంబును మహర్షులు పరమ రహస్యముగా జెప్పిరి. (42.)

(అవతారిక.) కారణభూతుడగు భగవంతునకు బ్రహ్మాదులకన్న వైలక్షణ్యంబును దెల్పుచున్నారు.

43. ధాతా. (951)

“గర్భం దధాతీతి ధాతా” భగవంతుడు కారణంబయ్యు బ్రహ్మాదులకన్న ఈతనికింగల భేదిమేమనగా; సకలకారణమై అచిత్తస్వప్తియయిన ప్రకృతియందు చిత్తస్వప్తియగు బ్రహ్మయను గర్భంబును ధరించువాడు. (బ్రహ్మదేవునే సృజించు వాడు అని భావము.)

* మను యోనిరృహద్భ్రహ్మ తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహమ్ * (గీ. 14-3) [ప్రకృతి, నాజేయు ప్రాణి సృష్టికి గారణమైనది. దానిలో నేను నాచేతనప్రకృతిని గర్భముగా ధరించుచున్నాను.] * ధాతా క్షేత్రే కర్మబీజభూతుం గర్భం దధాతి * (మా. సం.) [సర్వస్వ క్షేత్రంబున కర్మంబునకు బీజమయిన గర్భంబును ధరించుచున్నాడు.] * అప ఏన ససర్జాఽఽదౌ తాను వీర్యమపాస్పజత్ * (మ. స్కం. 1-8) [అదిలో జలంబునే సృజించెను. పానిలో వీర్యంబును విడిచెను.] ఇత్యాదులు. (43.)

44. విధాతా. (485)

“తం గర్భం విదధాతి ఆవిర్భవయతీతి విధాతా” = ఆ గర్భంబును ఆవిర్భవించజేయువాడు.

* యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వమ్ * (శ్వే. ఉ. 6-18) [ఎవడు మొట్టమొదట బ్రహ్మదేవుని కలిగించునో.] * అథపునరేవ నారాయణః * [మఱియు చిమ్మట్ట నారాయణుండు] అని యారంభించి, * తత్ర బ్రహ్మ చతుర్ముఖోఽజాయత * [వాని నుండి చతుర్ముఖ బ్రహ్మ జనించెను.] * తస్మాద్విరాడజాయత * (పు. నూ. 5) [వాని నుండి విరాట్పూర్వమే] * హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానమ్ * [ఇదిగో బ్రహ్మదేవుడు

45. ధాతురుత్తమః. 46. అప్రమేయః. 47. హృషీకేశః.

ధాతురుత్తమః = బ్రహ్మదేవునికన్న సుత్యక్ష్మణుడు. అప్రమేయః = అపరిచేద్యుడు. హృషీకేశః = ఇంద్రియములకు నీకుడు.

పుట్టుచున్నాడు చూడుడు.] *తస్మైజ్ఞే స్వయం బ్రహ్మ సర్వలోకపితామహః * (మ. స్తో. 1-9.) [దానినుండి సర్వలోకపితామహుడగు బ్రహ్మదేవుడు జనించెను.] ఇత్యాదులు. (44.)

(అవతారిక.) ఈ సృష్టికర్తృత్వము బ్రహ్మదేవాదులకునుండుటచే నీతడు వారలలో నొకడాయనను; కాదు. వారలకన్న విలక్షణుడనుచున్నారు:—

45. ధాతురుత్తమః.

ధాతుః = బ్రహ్మదేవునకన్న, ఉత్తమః = ఉత్త్యక్ష్మణుడు.

బ్రహ్మదేవునకన్న సుత్తముడన్నప్పుడే యాతడు సృజించిన ప్రజాపతులు మున్నగు వారలకును ఉత్త్యక్ష్మణుడని తనుతటనే యేర్పడుటచే నయ్యది ప్రత్యేకముగా జెప్పవలదు.

*తత్త్వం నారాయణః పరః * (త్రై. నా. 6-11) [నారాయణుడే పరతత్త్వము,] పరాహపురాణంబున * ఏతేషాంకతమోదేవః సర్వః కోవాధవా పరః * [వీరలలో సుత్యక్ష్మణుడేవుడెవ్వడు?] అని ప్రశ్నచేసి * పరో నారాయణోదేవః తస్మాజ్జాతః చతుర్ముఖః * [నారాయణదేవుడు పరుడు, వానినుండి చతుర్ముఖ బ్రహ్మ జనించె] అని యుత్తరము చెప్పిరి. ఇత్యాదులు. (45.)

46. అప్రమేయః.

“ప్రమాతుం శక్యః ప్రమేయః. న ప్రమేయః అప్రమేయః.”

బ్రహ్మాదుల కరణంబుచే పరిచ్ఛేదింపజాలనివాడు. * యం నాయం భగవాన్ బ్రహ్మ జానాతి పురుషోత్తమమ్ * [పురుషోత్తమని ఈ బ్రహ్మదేవుం డెఱుంగడు.] * నహ్యదిమధ్యాంత మజస్య యస్య విదోః వయం సర్వయస్య ధాతోః | నచ స్వరూపం న పరప్రభావం నచైవసారం పరమేశ్వరస్య * [ఆ నారాయణునియొది మధ్యాంతంబును ప్రభావంబును బలమునుగూడ నెఱుంగము అని బ్రహ్మదేవుడు తానే చెప్పియున్నాడు.] బ్రహ్మరుద్ర సంవాదంబున * న న శక్యస్త్యయా ద్రష్టుమ్ మయాఽన్యైర్వాపి సత్తమ్ * [జ్ఞానంబుచే జూడదగిన వీనిని నేనో నీనో ఇతరులూ చూడ నశక్తులము.] (46.)

47. హృషీకేశః.

“హృషీకాణాం ఇంద్రియాణాం ఈశః” హృషీకంబులనగా ఇంద్రియములు. వానిని నియమించువాడు, బ్రహ్మాదుల ఇంద్రియంబులూ ఈతని యధీనంబులై యుంక నపుడు వారు వీనినెట్లు పరిచ్ఛేదింపగలరు? అని భావము.

48. పద్మనాభః. 49. అమరప్రభుః. 50. విశ్వకర్మా.

పద్మనాభః = పద్మమును నాభిలో గలవాడు. అమరప్రభుః = దేవతలకు నిర్వాహకుడు. విశ్వకర్మా = సమస్తవ్యాపారములం గలవాడు.

* హృషీకాణ్ఠింద్రియాణ్యాహుః తేషామిశో యతోభవాత్ । హృషీకేశస్తతో విష్ణుః ఖ్యాతోదేవేషు కేశవః * (హ. పం.) [కేశవా! హృషీకములనగా ఇంద్రియములు. ఆ ఇంద్రియములకు ఈశ్వరుండగుటచే నన్ను వేదములు హృషీకేశుండని చెప్పచున్నవి.] (47.)

(అవతారిక.) క్రింద జెప్పిన విషయంబులను వివరించుచున్నారు:—

48. పద్మనాభః (198-348)

“పద్మః నాథో యస్యసః పద్మనాభః” బ్రహ్మదేవుని యుత్పత్తిస్థానమైన పద్మమును నాభిలో గలవాడు.

* ధాతుర్నాభ్యం పుష్కరం ప్రాదుర్భవతి * [భగవంతుని నాభిలో పద్మము పుట్టును.] (48.)

49. అమరప్రభుః.

“అమరాణామ్ ప్రభుః అమరప్రభుః” ఆ బ్రహ్మాదిదేవులకు సృష్టాది అధికారంబుల నొసంగి నిర్వహించువాడు.

* మహర్ణవే శయానోఽపు మంత్ర్యం పూర్వమజీజనః । ప్రాజాపత్యిం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితమ్ * (శ్రీ. రా. ఉ. 104-4) [మహాసముద్రంబున జలంబున శయనించియుండు మీరు మొట్టమొదట నన్ను సృజించితిరి. సమస్తప్రజలకును పతిగా నుండు ఈయధికారంబును నాకు మీరొసంగితిరి.] * ఏతా న్వో విబుధశ్రేష్ఠా ప్రసాదక్రోధశ్చ స్మృతో । తదాదర్శిత పథానా సృష్టిసంహారకారకా * (భా. మో. 189-19) [ఈ బ్రహ్మదేవుడును రుద్రుడును ప్రసాదము కోపము వీనిచే పుట్టినవారలు. వాడు నియమించిన విధముగా సృష్టిసంహారంబుల నొనరించు చున్నారు.] ఇత్యాదులు. (49.)

50. విశ్వకర్మా.

“విశ్వం కర్మ జగద్వ్యాపారః యస్యసః విశ్వకర్మా” క్రిందజెప్పినట్లు బ్రహ్మసృష్టికి ముందును వెనుకను గల జగద్వ్యాపారంబులను జేయువాడు.

* విశ్వకర్మణః సమవర్తతాధి * (పు. నూ. 19) [సమస్తవ్యాపారంబులను చేయువానిని అధికరించి గలడు.] * పురుషం విశ్వకర్మణమూదిదేవమజం విభుమ్ * [సమస్త కర్మంబులను చేయువాడై అదిదేవుడై పుట్టుక లేనివాడై విభువైయుండు పురుషుని.] (50.)

51. మనుః. 52. త్వష్టా. 53. స్థవిష్ఠః. 54. స్థవిరః.

మనుః = మననము చేయువాడు. త్వష్టా = విభజించువాడు. స్థవిష్ఠః = స్థూలమైనవాడు. స్థవిరః = సకలకాలంబుననుండువాడు.

51. మనుః.

“మన్యతే ఇతి మనుః” కేవల సంకల్పలేశంబు చేతనే ఇంతటి వ్యాపారంబు లను చేయువాడు.

(51.)

52. త్వష్టా.

“త్వక్షతి తనూకరోతీతి త్వష్టా” ఇట్లు నిర్మింపబడిన నామరూపంబులచే దేవుడు మనుష్యుడు తిర్యక్కు స్థావరము ఇత్యాదిరీతిగా విచిత్రముగా విభజించువాడు.

* త్వష్టారం రూపాణి విమర్శంతమ్ వివశ్చిమ్ * (ఆర. 3. ప్ర. 11. అను.)
[సర్వజ్ఞుడై రూపంబులను వివిధముగా సృజించు జగత్కర్తను.] (52.)

53. స్థవిష్ఠః. (437)

“అయతతిశయేన స్థూలః స్థవిష్ఠః” నూత్నైవస్థలోనుండువాడు స్థూలా వస్థగా పరిణమించును. అనగా, తన సంకల్ప ప్రకారము విస్తరింప నుద్దేశించి, నూత్నముగు అన్యత్నాది క్రమంబుచే దేవ-మనుష్య-తిర్యక్-స్థావరంబులనియు వానికి విషయంబులగు శబ్దస్పర్శాది గుణంబులనియు అవి యుండు పదునాలుగులోకంబులు గల బ్రహ్మాండంబనియు ఇత్యాది విధంబుగా విస్తరించునని భావము.

* నాస్త్రిన్ద్రో విస్తరస్య మే * (గీ. 10. 19) [నావిస్తారంబునకు అంతంబు లేదు.] * విస్తారః సర్వభూతస్య విష్ణోః సర్వమిదం జగత్ * (వి.పు. 1-17-84)
[సమస్తభూతంబులకును అంతరాత్మయగు విష్ణువుయొక్క విస్తారము ఈ జగ మంతయు] ఇత్యాదుః.

(53.)

54. స్థవిరః.

“సర్వకాలం తిష్ఠతీతి స్థవిరః” ఇట్లు సంకల్పమాలముగా సమస్తంబునకును కారణంబగుచుండియు మన్ను మున్నగు కారణంబులకన్న విలక్షణుడు. ఏలయునగా; ఈతడు కాలచే కాలంబు నపేక్షించినను, దానికి పశుడు గాకుండును. ప్రకృతితః ఆకాలమే వీనికి పశమైయుండును. కనుక కాలవిశేషంబు నపేక్షించు పాలు పెరుగు మున్నగువానికన్న విలక్షణుడు అని తేలుచున్నది.

* కాలస్యచరౌ మృత్యోశ్చ జంగమస్థావరస్యచ. ఈశితా భగవానేకః సత్యమే తద్భ్రమీతే * [కాలంబునకును మృత్యువునకును జంగమంబునకును స్థావరంబునకును అభగవంతుడొకడే న్వామి. ఈ విషయంబును సత్యముగా నీతి జెప్పచున్నాడను.] (54.)

55. ధ్రువః. 56. అగ్రాహ్యః. 57. శాశ్వతః.

58. కృష్ణః. 59. లోహితాక్షః.

ధ్రువః = చలింపనివాడు. అగ్రాహ్యః = గ్రహింపబాలనివాడు. శాశ్వతః = నిత్యుడు. కృష్ణః = ఆనందించువాడు. లోహితాక్షః = కెందామర వంటి కన్నులం గలవాడు.

55. ధ్రువః. (390)

“ధ్రువతీతి ధ్రువః” అనంతముగ పరిణమించినను వికారంబు లేకుండుటచే తన స్వరూపంబునుండి జాడక స్థిరముగానిచ్చువాడు. * అజయ్యః శాశ్వతః ధ్రువః * [జయింపబాలనివాడు స్థిరుడు.] * అవికారాయ శుద్ధాయ * (వి. పు. 1-2-1.) [వికారము లేని శుద్ధుడగు విష్ణువును మొక్కెదము.] (55.)

56. అగ్రాహ్యః.

“గ్రహీతుమ్ శక్యః గ్రాహ్యః | న గ్రాహ్యః అగ్రాహ్యః” నూలు సాలె వానికి వశమగునట్లు, వీడు కారణముగా నుండుటచే నెవరికియిన వశుండగునాయన్న ; కాదు. ఎవరివలనను గ్రహింప శక్యముగానివాడు.

* వైస మూర్ధ్వన్నతిర్యచ్చ న మధ్యే పరిజగ్రభత్ * (తై. నా. 6-1-9) [వీనిని వైసను క్రిందను మధ్యను ఎచ్చటను గ్రహింపబాలము.] (56.)

57. శాశ్వతః.

“శశ్వత్ భవః శాశ్వతః” ఇటులే ప్రవాహమువలె ఎల్లప్పుడు జగద్వాన్తి పారము చేయుచుండుటచే నిత్యుడు.

* అపుత్యచ్ఛ్నాస్తత స్త్యేతే సర్గస్థిత్యంతసంయమాః * (వి. పు. 1-2-26) [ఈ సృష్టిస్థితి సంహారంబులు ఎడబాటులేక సర్వదా ఉండును.] (57.)

58. కృష్ణః. (554)

“కృష్ణతీతి కృష్ణః” ఇట్టి లీలారంబుచే మిక్కిలి యానందించువాడు. దీనికి ఋషుల నిరక్తమే ప్రమాణము. * కృషిర్భూవాచకః శబ్దః ణచ్చ నిర్వృతివాచకః | కృష్ణః తద్భావయోగాచ్చ * (భా. ఉ. 69-5) [‘కృష్’ అనునది భూమికి వాచకము. ‘ణ’ ఆనందంబునకు వాచకము. ఆస్వభావముండుటచే కృష్ణుండను పేరు వీనికిగల్గె.]

59. లోహితాక్షః.

“లోహితే అక్షిణీ యస్యసః లోహితాక్షః” ఇట్టి యానందంబును ప్రకటించు రమ్యుడును ఎట్టిదామరవంటి నేత్రములు గలవాడు. (59.)

60. ప్రతర్దనః. 61. ప్రభూతః. 62. త్రికకుద్ధామ.

ప్రతర్దనః = సంహరించువాడు. ప్రభూతః = సమృద్ధుడు. త్రికకుద్ధామ =
త్రిపాద్విభూతిని స్థానముగా గలవాడు.

60. ప్రతర్దనః.

“ప్రతర్దయతి సంహరతీతి ప్రతర్దనః” ఇట్లు సృజించిన ఏదో సమస్తంబును సంహరించువాడు నగును.

* యస్య బ్రహ్మచ త్తత్రంచ ఉభే భవత ఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం క ఇద్ధా నేద * [బ్రాహ్మణక్షత్రియరూపంబులగు నీరెండును ఏవని ఆన్ముమగునో; మృత్యువు ఊరుగాయగా నగునో; వాని నెవ్వ డెఱుంగగలడు.] * అత్త... * (బ్ర. సూ. 1-2-9) [అంతను దినువాడు.] (60.)

61. ప్రభూతః.

ఇట్లు సర్వసంహారము గావించియు ఎప్పుడును నశింపక అనంతంబగు భోగంబునకు ఉపకరణంబుగాను పరమపదముగలవాడుగాను ఉండుటచే సమృద్ధుడు. (61.)

62. (1) త్రికకుద్ధామ, (2) త్రికకుబ్ధామ,
(3) (1) త్రికకుత్ (2) ధామ.

ఈ నామంబునకు నిట్లు మూడువిధములుగా వ్యాఖ్యనముగలదు. త్రికకుద్ధామ అనియు త్రికకుబ్ధామ అనియు పాఠాంతరములు. త్రికకుత్ అనియు ధామ అనియు భిన్న నామములు అని.

(1) త్రికకుత్ = త్రిపాద్విభూతిని, ధామ = స్థానముగా గలవాడు.

ఆతడిట్లు సృజించునట్లును, సంహరించునట్లును చెప్పినదంతయు వానివిభూతులలో అణుముత్రంబునేగదా ! ఇక ఈ విషయంబు నుపపాదించుచున్నారు.

త్రికకుద్ధామ. త్రిపాద్విభూతిని (మూడుభాగములు గల పరమపదంబును) స్థానముగా గలవాడు. * పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని, త్రిపాదస్యామృతం దివి * (పు. సూ. 3) [వానివిభూతిలో ఈ ప్రపంచమంతయు పాతికభాగమే. మిగిలిన ముప్పాతికభాగము నిత్యమైనది. పై నుండునది.] * యస్మాయతాయంతాంశే విశ్వశక్తిరియంస్థితా * (వి. పు. 1-9-53) [ఎవనియొక్క పదికేలలోని యంశంబున ఈ జగచ్చక్తి యుండునో;] అనునీ ప్రమాణంబుచే అది పరమ మహత్స్వరూపంబనియు, ఇది అణుమాత్రంబనియు స్పష్టమగుచున్నది.

(2) “త్రికకుబ్ధామ” జ్ఞానము బలము విశ్వరూపము వీర్యము శక్తి తేజస్సు అను నాణుగుణంబులు గలవాడు.

63. పవిత్రమ్.

64. మంగళం పరమ్.

పవిత్రమ్ = పరిశుభ్రము. మంగళమ్ పరమ్ = పరమమంగళమైనవాడు.

(1) “త్రికతుత్” * తథేవాసు త్రికతుదః వారోహం యాపమాస్థితః । త్రికతుత్తేన విఖ్యాతః శరీరస్య ప్రమాపణాత్ * (భా. సూ. నా. 343-63) [అటులే మూడు మూపురములుగల్గినవిగాన “త్రికతుత్” అని నరహావతారంబునకు పేరుగల్గె.] అనునీప్రమాణరీతిగా షరాహావతారంబున మూడు మూపురములుగలవాడు.

(2) “ధామ” = ఇది వేణునామము, తేజస్సు అని యుగ్ధము. (62.)

(అవతారిక.) ఇంతవఱకు గూఢవిభవరూపంబులగు నిరూపకధర్మములను చెప్పి ఆమార్గముగా నిరూపింపబడు స్వరూపంబున ప్రవేశించుచున్నాడు :—

63. పవిత్రమ్.

“పూతో భవతీతి పవిత్రమ్” అఖిలహేయప్రత్యనికస్వరూపుడగుటచే పరిశుభ్రుడు. (63.)

64. మంగళమ్ పరమ్.

ఒకే నామము. స్వయంప్రకాశానందరూపియై కల్యాణరూపుడైయుండు వాడు.

స్వభావసిద్ధమై భగవంతునకు నిత్యమై నిరచన్యమై నిస్సీమమైయుండు గుణంబులను విభవంబులను అనుభవ వైభవంబులను అనుభోగ్యంబులై యుండునవయ్యో, స్వతః సమస్తదోషంబులకును శత్రువైయుండు భగవంతుడు పరావర్ణ్యచే దేనిని అపేక్షింపక నిత్యతృప్తుడై ప్రకాశించునని నిరూపించుట ముఖ్యముగదా.

* ఆనందమయోఽభ్యాసాత్ * (బ్ర. సూ. 1-1-13.) [ఆనందనల్లిలో పలు సారులు చెప్పబడే భగవంతుడానందమయూడు] * ఆనందో బ్రహ్మ * (శ్రే. భృ. “) [బ్రహ్మము ఆనంద రూపము.] * అతర్థ మనిర్దేశ్యమపదాన్య లక్షణమ్ * [అలలోలి ఇదేదని నిరూపింపబాలని ఆపరిచ్ఛిన్నమైయుండు ఆనంద రూపము.....] ఇత్యాదులు.

ఇచట బ్రహ్మస్వరూపము జ్ఞానమాత్రసంబనియు జ్ఞానాదిగుణంబులు లేవనియు కొందఱందురు. ఆ మతము “అఖండ ఖండనం” బను గ్రంథంబున ఆనంద విధములుగా ఖండింపబడియుండును.

బ్రహ్మము జ్ఞానస్వరూపము ఆనందస్వరూపము అని శ్రుతిలో జెప్పబడు ఆశయంచేమనగా; జ్ఞానము ఆనందము విశ్వరూపము మున్నగు గుణంబులుగల్గియుండియు, అత్యంత మనుకూలమై స్వతః ప్రకాశించు జ్ఞానరూపమై ఆత్మస్వరూపముండవలయు.

65. ఈశానః.

ఈశానః = పాలకుడు.

ఎట్లనగా ; రత్నము దీపము సూర్యుడు మున్నగునవి ఇతర పదార్థంబులను ప్రకాశింపజేయును. తామును ఆప్రకాశంబునపేక్షింపకయే ప్రకాశించును. దీనిచే కాంతియనియు కాంతిమత్తు (కాంతిగలది) అనియు రత్నాదులకు ప్రసిద్ధి యేర్పడినది. అటులే పరమాత్మ జ్ఞానంబుచే సమస్తంబును ప్రత్యక్షముగా జూచును. తానుగూడ దానినపేక్షింపక స్వయముగ ప్రకాశించును. దీనిచేతనే జ్ఞానమనియు, జ్ఞాత (జ్ఞానస్వరూపుడు) యనియు, వ్యవహరింపబడును. లేక, దానికింగల గుణంబులలో జ్ఞానంబును గుణము సారమగుటచే జ్ఞాన స్వరూపుడని పేరొందెననియు చెప్పవచ్చును. దీనికి ప్రమాణము *తగ్గుణసారత్వాత్ తద్వ్యవచేశః* (బ. సూ. 2-3.29). [ఆ గుణము సారమగుటచే దానింగొనియే అది నిరూపింపబడును] అను బ్రహ్మసూత్రవ్యాయమే.

ఇట్లనుటచే *సత్యం జ్ఞానం ఆనందం బ్రహ్మ* (తై. ఆ. 2-1-1.) అను శ్రుతిలో బ్రహ్మమును జ్ఞాన స్వరూపముగాను, *యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్* (ము. ఉ. 1-1-10) అను శ్రుతిలో జ్ఞానముగలదిగాను చెప్పట పరస్పర విరుద్ధంబగునే అను సందేహంబునకు ప్రసక్తియేలేదు.

యథా జీవః ప్రకాంతాత్మా హ్రస్వోవా యదివా మహాకాః | జ్ఞానాత్మానం తథావిద్యాత్. పురుషం సర్వజన్తమ (వాల్మీకీయాధ్యాత్మము) [జీవుడెట్లు ప్రకృతి వలె వికారాదులనిొందక ఏకరూపముగానుండియు చిన్నవిగాను పెద్దవిగాను ఉండు సమస్తవస్తువులలో హ్రస్వముగాను మహత్తుగాను అయి వ్యాపించి యుండునో ; అటులే భగవంతుడుగూడ జ్ఞానస్వరూపుడై సమస్త ప్రాణులందు హ్రస్వుడైయుండును.] అని వాల్మీకీయాధ్యాత్మంబున జీవప్రసంగము వచ్చినప్పుడు చెప్పబడియుండుటను చూడుడు. (114.)

65. ఈశానః.

“ఈష్టే ఇతి ఈశానః” క్రిందజెప్పిన స్వభావములు బధిముక్త నిత్యులకు గూడ ఒకప్పుడు ప్రకాశముగా గనబడుచుండును. ఒకప్పుడు దాగియుండును కనుక వారలకన్న కరమాత్మకుంగల భేదమేమనగా ; [ఈశానః] ఈతడు తన్ను ఇతర పదార్థములను సకలావస్థలలోను పోలించు స్వభావముగలవాడు.

తమోశ్వరణాం పరమం మహేశ్వరమ్ (శ్వే. ఉ. 6-7). [ఈశ్వరుల కన్న పరమమహేశ్వరుడగువానిని.] *నత్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే నచేతా నైవ తస్య లింగమ్ | స కారణం కరణాధిపాధిపః సచాస్యకశ్చిజ్జనితా నచాధిపః* (శ్వే. ఉ. 6-9). [ఏనికి వేయిక పతిలేడు, ఏనికి మహాక యజమాని లేడు. లౌకిక లింగములు లేవు. ఏనిని సృజించినవాడు డులే. అధిపుడు లేడు.] *సర్వస్యవశీ

66. ప్రాణదః.

67. ప్రాణః.

68. జ్యేష్ఠః.

[ప్రాణదః = బలమునిచ్చువాడు.

[ప్రాణః = ప్రాణమైనవాడు. జ్యేష్ఠః =

కొనియాడదగినవాడు (లేక) నృపుడు.

సర్వస్యేశానః సర్వస్వాధిపతిః స న సాధునా చర్మణా భూయాత్, నో ఏవా
సాధునా కనీయాత్, ఏష సర్వేశ్వరః ఏష భూతాధిపతిః ఏష భూతపాలః ఏష సేతు
ర్విభరణః ఏషాం లోకానామనంభేదాయ * (బృ. ఉ. 6-4-22.) [సమస్తంబును
వశము గావించుకొన్నవాడు. సమస్తంబును పాలించువాడు. సర్వంబునకు
నధిపతి. వీడు మనకు శుభంబుల నొనరించునుండవలయునేగాని పేటువిధముగా
నుండజనదు. వీడు భూతపాలుడు. ఈలోకములంతయు కలియకుండ విభజించి...
పెట్టు సేతువు.] ఇత్యాదులు.

భగవంతునకిట్లు పాలనస్వభావము స్వాభావికముగానుండునట్లు ప్రమాణం
బులు తెల్పుచుండుటచే భగవంతునకు విశ్వరథ సర్వజ్ఞత్వాదిగుణంబులు కాల్పనికంబు
అనియు పరిణామమనియు చెప్పవారలవాదములకు జలాంజలి విడువబడియె. (65.)

(అవతారిక.) ఈమైశ్వర్యంబునకు ప్రథమ విషయమును జెప్పుచున్నారు.

66. ప్రాణదః. (323-409-956.)

“ప్రాణం దదాతీతి ప్రాణదః” నిత్యనూరులకు సర్వదా తన్ను సేవించుటయను
అనుభవంబునకును కైంకర్యంబునకును కావలసిన బలమును ఇచ్చువాడు.

* య ఆత్మదాః బలదాః * (4 కాం. 1. ప్ర. అ. 8.) [భగవంతుడు భక్తులకు
తన్ను అనుభవించదగినట్లు ఇచ్చి ఆ యనుభవంబునకు దగిన బలంబునుగూడ ఇచ్చును.]

* స దైవః ప్రాణ ఆవిశతి * (బృ. ఉ. 3-5-20) [ఆ దేవుడు ప్రాణంబు నాపె
శించును.] ఇత్యాదులు.

(66.)

67. ప్రాణః (322-408.)

“ప్రాణీతి అనేన ఇతి ప్రాణః” అటులే వారలకు ఉజ్జీవన హేతువుగా
నుండుటచే ప్రాణముగానుండువాడు.

* తతో దేవానాం నిరవర్తతాసురేశః * (కాం. 4. ప్ర. 1. అ. 8.) [ప్రియ్యుట
దేవతలకంటెఱుకును ఒకడే ప్రాణభూతుడై ధరించుచుండెను.] ఇత్యాదుల నేకములు
గలవు.

(67.)

68. జ్యేష్ఠః.

“ఆయనుతిశయేష బ్రహ్మస్యః, పృథ్వి ఇతివా జ్యేష్ఠః”

(1) తానును నిత్యనూరులను సర్వదా సర్వప్రకారంబుగా అనుభవించి
వశముగైచి ఆపారంబును మైశ్వర్యముగలవాడగుటచే ఆత్మంతము కొనియాడదగిన

69. శ్రేష్ఠః.

70. ప్రజాపతిః.

[శ్రేష్ఠః = స్తోత్రము చేయదగినవాడు. ప్రజాపతిః = నిత్యసూరులకు స్వామి.

వాడు. * భగవాన్ వాసుదేవః జాగ్రయసీ విభూతిః * [భగవంతుడగు వాసుదేవుడే కొనియాడదగిన విభూతి.] * బ్రహ్మైవ భూతానాం శ్రేష్ఠమ్ * [బ్రహ్మమే భూతములలో గొనియాడదగినది.]

(2) లేక, అందఱకును పూర్వమే యుండఁటచే వృద్ధుడు. * ఏన ప్రకృతి రవ్యక్తః కర్తాచైవ సనాతనః | పర్వ సర్వభూతేభ్యః తస్మాద్వృద్ధతమోఽచ్యుతః * (భా. సభా. 38-౪4.) [ఈతడే ప్రకృతి, అవ్యక్తుడు, కాశకుడై కర్తయైయుండు చేతనుడు, సమస్తభూతంబులకన్న పురుషుడు. కనుకనే అచ్యుతుడే సర్వులకును పెద్దవాడుగా జెప్పబడియె.] (68.)

69. శ్రేష్ఠః.

“అయమతిశయేన ప్రశస్యతమః శ్రేష్ఠః” భగవంతుని అనిత్యసూరులు అనవరతమునుభవించుటచే గల్గిన శ్రీతిచే స్తోత్రముచేయుచుండురు.

* తద్విప్రాసో విపన్యవః జాగృవాగ్ంసః సమింధతే, విష్ణోర్యత్పరమంపదమ్ * (మ. ఉ. 8.) [విష్ణువుయొక్క పరమమయిన స్థానంబునొందిన బ్రహ్మచేత్రులగు నిత్యసూరులు సర్వదా స్తోత్రముచేయువారై పరబ్రహ్మమును సాక్షాత్కరించుచు ప్రకాశింతురు. “విపన్యవః” = స్తోత్రముచేయువాఁడు. సకలకైంకర్యంబులకు నిది యుపలక్షణము.] * తస్మై దేవా ఉపాసతే * [తస్మై = వానికి శేషభూతులై, దేవాః తముపాసతే = నిత్యసూరులు వానిని సేవించుచున్నారు.] (69.)

(అవతారిక.) ఇట్లు స్తోత్రము చేయునట్లు వానికిని వీరలకునుగల సంబంధంబేమనగా చెప్పుచున్నారు:—

70. ప్రజాపతిః (199.)

“ప్రజానాం నిత్యసూరీణామ్ పతిః ప్రజాపతిః” ప్రజలనగా నిత్యసూరులు. ‘బస్థముక్తేభ్యః ప్రకర్షణ జాయంతే ఇతి ప్రజాః సూరయః, తేషాం పతిః స్వామి’ [బస్థులును ముత్తులనగు ఆత్మకోటికన్న ఉత్కృష్టులగుటచే నిత్యసూరులు ప్రజలనబడుదురు. వారలచే సర్వదా పరిచర్య చేయబడువాడు.] నిత్యసూరులుత్కృష్ట లగుటకు ప్రమాణములు:—‘ఋతస్య పదే కవయో నిపాన్తి’ (ఆర. మ. 3. ఆ. 11.) [సత్యమగు స్థానంబున న్నుతి శీలరగు నిత్యసూరులు ప్రకాశించుచున్నారు.] * యత్ర పూర్వోసాధ్యః సన్తి దేవా : * (కా. 3. ప్ర. 5. ఆ. 11.) [ఎచట పరమసాధ్యము చేమాతిన పూర్వులగు దేవులు (నిత్యసూరులు) వసించురో;] * తద్విష్ణోః పరమం పదగ్ం సదా పశ్యన్తి సూరయః (పు. సూ. 14.) [విష్ణువుయొక్క పరమపదంబును నిత్యసూరులు సదా సేవించుచున్నారు.] ఇత్యాదులు. (70.)

(అవతారిక.) ఇట్లునుభవించదగిన దేశవిశేషంబును చెప్పుచున్నారు.

71. హిరణ్యగర్భః 72. భూగర్భః 73.. మాధవః

హిరణ్యగర్భః = పరమపదంబున. పసించువాడు. భూగర్భః = భూమిని
గర్భంబుననుంచి కాపాడువాడు. మాధవః = శ్రీయఃపతి.

71. హిరణ్యగర్భః. (412.)

“హిరణ్యస్య గర్భః హిరణ్యగర్భః” స్వర్ణలోకంబగు పరమపదంబున
పసించువాడు. నిర్దోషమై నిత్యమై పరమసత్యమయమైయుండుటచే నువ్వణ్ణమువలె
ప్రకాశించు పరమపదంబున నిత్యవాసము కావించువాడు.

* హిరణ్యయే పరే లోకే విరజం బ్రహ్మ నిష్కలమ్ | తచ్చుభ్రం శ్రోతిషాం
జ్యోతిః తద్యదాత్మవిదోవిదుః | న తత్ర సూర్యో భాతి..... * ఇత్యాది. (ము. ఉ.
2-2-10.) [స్వర్ణమయంబగు పరలోకంబున రజోగుణము లేని పరిపూర్ణమగు
బ్రహ్మము విరాజిల్లును. శ్రోతులకన్న శ్రోతియగు ఆ బ్రహ్మమునే ఆత్మసాక్షా
త్కారము చేకూడినవారెఱుంగుదురు. అచట సూర్యుడు ప్రకాశింపడు.....
ఇత్యాది.]

(71.)

(అవతారిక.) ఆతనికింగల దివ్యమహిమలను (శ్రీ-భూ-దేవులను) రెండు
నామంబులచే చెప్పుచున్నారు :—

72. భూగర్భః.

“భూః గర్భః యస్యనేః భూగర్భః” * ప్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్నోః *
(పు. సూ. 9.) [ప్రీయనగా భూమి. భూమియు లక్ష్మీయు నీకు పత్నులు.]
అనినట్లు ప్రీయనియు తమ యనియు పేరించిన భూదేవికి సర్వదా తనయను
భవంబునిచ్చి గర్భమువలె కాపాడువాడు. * మహీమ్ దేవీమ్ విష్ణుపత్నీమజూర్యామ్ *
(అష్ట. 3. ప్ర. 1. అను. 2.) [విష్ణు పత్నియగు భూదేవిని.]

(72.)

73. మాధవః. (169-741.)

“మాయా ధవః మాధవః” మాయనగా లక్ష్మి. ఆ లక్ష్మికి, ధవః = పతి
లక్ష్మీపతి. * అస్మేకానా జగతః విష్ణుపత్నీ * (నీలా) * ప్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్నోః *
(పు. సూ. 9) [భూమియు లక్ష్మీయు నీకు పత్నులు.]

ఈ లక్ష్మికి స్వరూపమువలె, నిత్యనిర్మలరూపము స్వాభావికముగు పరమైశ్వ
ర్యము సకల జగత్తునకును తల్లిగానుండుట భగవంతునితో నిత్యసంబధంము అదియు
స్వాభావికముగా నుండుట మున్నగునవి తత్త్విపరకా ప్రాంతంబులలో స్పష్టము. వేదమున
గూడ శ్రీమాక్తము మేధానూక్తము శ్రద్ధానూక్తము ఉత్తరనారాయణము కాశీతీ
బ్రాహ్మణము ఇత్యాదులందు ఇవి విస్తరింపబడియున్నవి.

74. మధుసూదనః. 75. ఈశ్వరః. 76. విక్రమి.

మధుసూదనః = ఇంద్రియములను శిక్షించువాడు. ఈశ్వరః = స్వచ్ఛందుడు.

విక్రమి = పరాక్రమము గలవాడు.

* నిత్యైవేష జగన్మాతా విష్ణోః శ్రీరసపాయినీ / యథా సర్వగతో విష్ణుః తథైవేయం ద్విజోత్తమః * (వి. పు. 1-9-17) [నిత్యగానుండు నీలోకమాత విష్ణువునొక ఊణమయినను వీడకయుండును. విష్ణువువలె లక్ష్మీయు వానిలోగూడి యంతట వ్యాపించియుండును.] ఇత్యాది ప్రమాణంబు లనేకములు. * సీతాయాశ్చరితమ్ మహత్ * (శ్రీ. రా. బా. 4-7.) [శ్రీరామాయణంబున సీత (లక్ష్మి) యొక్క చరిత్రమే అధికము] * శ్రద్ధయాదేవః దేవత్వమక్నుతే * (కాశ. ప్ర. 3. ఆ. 3.) [లక్ష్మి సంబంధముండుటవలననే భగవంతుడుగూడ దేవుడయ్యె.] (73.)

(అవతారిక.) ఇట్లు సర్వనిర్వాహకుడుగాను అనురనిరసవాదులచే అసమానుడుగాను ఉండువాడనుచున్నారు :—

74. మధుసూదనః.

“మధుమ్ సూదయతీతి మధుసూదనః”

(1) మధువను రాక్షసుని జంపినవాడు

లేక, (2) నిత్యసూరల యింద్రియంబును శిక్షించువాడు.

* మధురింద్రియనామా స తతో మధునిఘాటినః * [మధువనగా ఇంద్రియములు. వానిని నిరసించుటచే మధుసూదనుడయ్యె.] అను ఋషుల నిరుక్తరీత్యా నిత్యసూరల యింద్రియంబులను తనయందే లయమగునట్లు చేయుచున్నాడు. అనగా నిత్యసూరల యింద్రియంబులకు విషయమై ఎల్లప్పుడు తన్ను ఒసగి రక్షించువాడు అని భావము. (74.)

75. ఈశ్వరః. (36.)

“ఈశ్వే ఇతి ఈశ్వరః” భోగభూమి ఇట్లు అపారముగా నుండినను దాని యందు స్వేచ్ఛగా నుండువాడు. * యత్ర కామగమా వశీ * [ఎచట స్వేచ్ఛా విహారము గావించి స్వతంత్రుడై సకలంబును వశము గావించుకొనియుండునో ;] (75.)

76. విక్రమి. (909.)

“విక్రమః అస్యాస్త్రీతి విక్రమి” తన సంతల్పంబునకు విరోధముగా సంభవించినవానిని నిరసించు పరాక్రమస్వభావుడు.

77. ధన్వీ. 78. మేధావీ. 79. విక్రమః. 80. క్రమః.

ధన్వీ = ధనుస్సుగలవాడు. మేధావీ = సర్వజ్ఞుడు. విక్రమః = గరుడ వాహనుడు. క్రమః = బలిసినవాడు.

* మనవైన జగత్సృష్టి సంహారాన్ని కరోతి యః । తస్మాద్విపక్షపక్షే కియానుద్యుపవిస్తాః * (వి. పు. 5-22-15) [జగత్సృష్టిసంహారంబుల నెవడు తనసంకల్పమాత్రంబుచేతనే కావించునో; అట్టివాడు తనశత్రునిరసనంబున యత్నించుట ఏమాత్రము.] (76.)

77. ధన్వీ.

“ధనుః అస్యాస్తీతి ధన్వీ” ఇట్లు సాటిలేని పౌరుషంబునను దగినను శార్ఙ్గంబును ధనుస్సును నిర్వదా ధరించువాడు. ధనుస్సును మాత్రము చెప్పినది సమస్త దివ్యా యుధంబులకు సుపలక్షణము.

* శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశః పురుషః పురుషోత్తమః । అజితః ఖడ్గధృగ్విష్ణుః * (శ్రీరా. యుద్ధ. 120-15) [బ్రహ్మాస్తుతిస్సర్గముః—శార్ఙ్గంబును ధనుస్సును ధరించిన వాడు, ఇంద్రియనియామకుడు, సర్వవ్యాపకుడు, పరమపురుషుడు, స్వతంత్రుడు, ఖడ్గమును ధరించినవాడు విష్ణువు.] * శరాః నానావిధాకారాః ధనురాయత విగ్రహామ్ । అను ప్రజన్తికాకుస్థం సర్వే పురుషవిగ్రహః * [ధనుస్సును అనేకవిధంబులగు బాణములును పురుషరూపముతో రాముని వెంబడించుచున్నవి.] (77.)

78. మేధావీ.

“మేధా అస్యాస్తీతి మేధావీ” మేధయనగా స్వాభావికంబగు సర్వజ్ఞత. వానిని గలవాడు. సృభావసిద్ధమైన అమితిమైన సర్వజ్ఞతనుగలవాడు. (78.)

79. విక్రమః.

“వినా క్రమః యస్యసః విక్రమః” విఅనగా పక్షి (గరుత్మంతుడు) దానిచే, క్రమః=పోవువాడు. అనగా వేదమయుండగు గరుడునిమీద నెక్కి అచ్చటచ్చట స్వేచ్ఛగా విహరించువాడు.

* తత్పురుషాయవిద్యుహే సువర్ణపక్షాయభీమహి । శన్నా గరుడః ప్రవోద యాత్ * (తై. నా. 6-1-24) [అమహాపురుషునికి శేషభూతుని చింతితము. సువర్ణపక్షములుగల్గియుండుటచే వానినే ధ్యానింతుము. కనుక ఆగరుడుడు మనలను అనుగ్రహించుగాక.] (79.)

80. క్రమః.

“క్రమతే ఇతి క్రమః” ఇట్టి మహా విభూతిగల్గియుండుటచే బలిసినవాడు. (80.)

81. అనుత్తమః.

82. దురాధర్షః.

అనుత్తమః = పరమైన వస్తువులేనివాడు. దురాధర్షః = చలింపజాలనివాడు.

81. అనుత్తమః

“అవిద్యమానః ఉత్తమః యస్మాన్మః అనుత్తమః” తన్నుమించిన పరమైన వస్తువు మఱొకటిలేదు. *తస్మాద్ధాన్యన్నపరః కిచ్చానాన * (అష్ట. 2. ప్ర. 8. అ. 9.) [వానిని మించిన పరమైన వస్తువు మఱొకటిలేనివాడు.] *తేనార్హతి బ్రహ్మణా స్పృధితుమ్ కః * (అష్ట. 2. ప్ర. 7) [ఆ పరబ్రహ్మముతో నెదిరింపగల వాడెవ్వడు.] *మత్తః పరతరమ్ నాన్యత్కిచ్చిదస్తీ ధనశ్చయ * (గీ. 7-7.) [అర్జునా! నన్ను మించిన మఱొకటి లేదు.] *పరంహ్యపరమేతస్మాద్విశ్వరూపాన్నవిద్యతే * [ఈ విశ్వరూపంబునకన్న పరమగు మఱొక వస్తువు లేదు.] ఇత్యాదులు. (81.)

82. దురాధర్షః.

“దుఃఖేనాపి అధర్షితుమ్ ప్రధర్షితుమ్ అశక్యః దురాధర్షః” గాంధీర్యాతి శయంబుచే సముద్రమువలె ఎవరిచేతను చలింపింపజాలనివాడు. *గమ్భీరః పరమాదేవః * [పరమపురుషుడు గంభీరుడు.] *మహాదధిమివాక్షోభ్యమ్ * [సముద్రమువలె కలతఁజెట్టజాలనివాడు.] *గామ్భీర్యాత్సగరోపమమ్ * [గాంధీర్యముచే సముద్రమువంటి వానిని.]

ఇంతవఱకు నుపసాదించిన

విషయములు సంగ్రహముగా

దెల్పుబడును.

కాలాతీతమై వికారనాశములులేనిదై తమస్సుకును పైగనుండునదై నిత్యమై పునరావృత్తిలేనిదై భగవత్పరమపదంబునందు పరమపదంబున శ్రీ భూములను దివ్యమహిమలతోగూడి కాపీతకిలో చెప్పబడిన పర్యంకవిద్యారీతిగా రత్నమయంబగు దివ్యాస్థానంబున దివ్యపర్యంకంబుననుండి అనంతవైనతేయ (గరుడుడు) విష్ణుకేస నాది నిత్యసూరులచే త్రైంకర్యము చేయబడువాడైయుండు భగవంతునియొక్క సకల వేదరహస్యంబగు సర్వైశ్వర్యము వివరింపబడియె. ఈ విషయము వాయుప్రోక్షంబగు శైవపురాణంబునగూడ స్పష్టము :—

*వైకుంఠేతు పరలోకే శ్రియాసార్థం జగత్పతిః | ఆస్తే విష్ణురచిత్రాత్మా భక్తైః భాగవతైస్సహ * (శై.) [వైకుంఠంబున పరలోకంబున జగత్పతియగు విష్ణువు లక్ష్మీతోను భక్తులతోను భాగవతులతోనుగూడి వసించుచున్నాడు.] (82.)

83. కృతజ్ఞః 84. కృతిః 85. ఆత్మవాక్ 86. సురేశః

కృతజ్ఞః=చేసినమేలు దలంచువాడు. కృతిః=చేయువాడు. ఆత్మవాక్= ఆత్మలనుగలవాడు. సురేశః=దేవతలకు స్వామి.

83.. కృతజ్ఞః. (536)

“కృతం జానాతీతి కృతజ్ఞః” క్రింద జెప్పినట్లు భగవద్దాస్యమే ఆత్మకు స్వరూపంబనియు తనకు స్వాతంత్ర్యము లేదనియు నీవిషయంబును చూచి, అనాద్యవిద్యా మహిమంబుచే స్వతంత్రులుగా దలంచి జననమరణాది సంసారంబున పడియుండు ఆత్మకోటులు తనవిషయంబున నేదయిన స్వల్పముగా నుకృతంబు నొనరించినను దాని నెఱుంగుచున్నాడు.

* అపి చేత్సుదురాచారః... సమ్యగ్వ్యవసితోహి సః * (గీ. 9-30) [వాడెంత దురాచారపరుడయ్యు నన్నే నమ్మియుండుటచే వాడు సాధువే యగును.]

తాను కావించు నుపకారంబులకు ప్రత్యుపకారంబు నపేక్షింపడు. కనుకనే * గోవిందేతి యదాక్రష్టత్ కృష్ణా మమ్ దూరవాసిన్మ్ । ఋణం ప్రవృద్ధిమివ మే హృదయాన్నాపసర్పతి * (భా. ఉ. 58-22.) [ద్రోపది దూరమున (ద్వారకలో) పసించు వానిని నన్ను * శంఖచక్రగదాపాణే ద్వారకానిలయాఽచ్యుత । గోవింద * అని పిలిచెనే; అదియే వృద్ధియైన అప్పువలె నాహృదయంబునుండి కడలక స్థిరముగా నున్నది.] అని నిర్వేదంబునొందియుండెను. (83.)

84. కృతిః.

“క్రియతే ఇతి కృతిః” ఇట్లు వారు కావించు నుకృతములు తన యనుగ్రహ మాలముగా అగునట్లు చేయువాడు.

* ఏషవవ సాధుకర్మ కారయతి, తమ్ యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీపతి * (కా-3-9) [ఎవరిని పీడు సర్గతి నొందింపజూచునో; వారలచే సత్కార్యంబులను చేయించును.] (84.)

85. ఆత్మవాక్.

“ఆత్మానః ఆస్య సంతీతి ఆత్మవాక్” అట్టినుకృత విశేషములనుచేయు ఆత్మల స్వరూపాదులును వీని యధీనంబున నుండును. (85.)

86. సురేశః.

“సురాణామ్ ఈశః సురేశః” దేవనాథుడు, అనగా; ఆ సంసారులలో అభ్యుఖలంబుల నపేక్షించు బ్రహ్మాదులకు వారలుగోరిన ఫలంబులనిచ్చి రక్షించువాడు.

87. శరణమ్.

88. శర్మ.

89. విశ్వరేతాః.

శరణమ్=రక్షకుడు.

శర్మ=అనందస్వరూపి.

విశ్వరేతాః=సమస్తంబును

కార్యముగాగలవాడు.

* యస్య ప్రసాదా దహ మచ్యుతస్య భూతః ప్రజాసర్వకరోఽస్తకారీ ।
 త్రోధాచ్చ రుద్రః స్థితిహేతుభూతః * (వి.పు.4-1-85) [బ్రహ్మవ్యాసము :—
 ఏ మహావిష్ణువుయొక్క అనుగ్రహంబుచే నేను ప్రాణులను సృజించువాడనయితినో ;
 ఎవనికోపంబుచే రుద్రుడు సర్వనాశకుడయ్యెనో] ఇత్యాదులు. (86.)

87. శరణమ్.

“శృణోతి రక్షతీతి శరణమ్” సమస్తప్రాణులకును నిరుపాధికమగు నుపాయమైనవాడు.

* తంహ దేవమాత్మబుద్ధిప్రసాదమ్ ముముక్షురైవ శరణమహమ్ ప్రపద్యే *
 (శ్వే. ఉ. 6-18) [చేతననిబుద్ధి విశ్రమించుస్థలమై యుండునట్టి, నాబుద్ధిని ప్రసన్నము
 గావించు అవరదేవుని మోక్షమునుగోరు నేను శరణంబునొందెదను.] * నివాసః
 శరణం సుహృత్ గతిః నారాయణః * (సు. ఉ. 6) [నివాసము రక్షకుడు సుహృత్తు
 గతి అంతయు నారాయణుడే.] * శరణ్యమ్ శరణంచ త్వామ్ ఆహుర్దివ్యాః
 మహర్షయః * [శరణమొందదగినవాడును నీవే, రక్షకుడును నీవే, అని మహర్షులు
 చెప్పుదురు.] (87.)

88. శర్మ.

“శృణోతి సుఖయతీతి శర్మ” శర్మ=సుఖము. పరమ పురుషార్థము. అనంద
 స్వరూపియని భావము.

* సర్వగన్ధః సర్వరసః * (ఛా. ఉ. 3-14.) [సర్వగంధస్వరూపి, సర్వరస
 స్వరూపి.] * ఆనందోబ్రహ్మ * (తై.భృ.6) [బ్రహ్మము అనందస్వరూపముగలది. (88.)

(అవతారిక.) ఇక భగవానుడే ఉపాయముగాను ఉపేయముగాను
 ఉండుటను చెప్పుచున్నాడు.

89. విశ్వరేతాః.

“విశ్వమ్ రేతః కార్యం యస్యసః విశ్వరేతాః” తన్ను ఎఱింగి తనకు పరి
 చర్య గావించుటకే ప్రజలకు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాది సమస్తంబును చేయువాడు.

* ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణః మనస్సర్వేంద్రియాణిచ । ఖం వాయుః జ్యోతిరాపః
 వృధీషి విశ్వస్య ధారిణీ * (ము.ఉ.2.1.3) [మీనినుండి ప్రాణము మనస్సు సమస్తేంద్రి
 యంబులు ఆకాశము వాయువు తేజస్సు జలము సమస్తంబునకును ఆధారమగు

90. ప్రజాభవః 91. అహః. 92. సంవత్సరః. 93. వ్యాలః.

ప్రజాభవః = ప్రజలెల్లరు తనకేగలవాడు. అహః = హీనులు లేనివాడు.
సంవత్సరః = వసించువాడు. వ్యాలః = తనయధీనము గావించుకొనువాడు.

భూమి ఇవి పుట్టును.] * నష్టపాణాః ప్రభవన్తి తస్మాత్ * (ము.ఉ.2.1.8)
[ప్రాణసప్తకములు వానినుండి పుట్టును.] * భవన్తి భావాః భూతానామ్ మత్త
వీవ పృథగ్వధాః * (గీ. 10. 5) [భూతములు పొందు బహుగుణంబులు నా సంకల్ప
ముననే గల్గుచుండును.] * విచిత్రా దేహసంపత్తిః ఈశ్వరాయ నివేదితుమ్ | పూర్వ
మేవ కృతా బ్రహ్మకౌ హస్తపాదాది సంయుతా * (వి. త.) [హస్తపాదా
దులతోజేరిన విచిత్రముగు ఈదేహసంపత్తి భగవత్కైంకర్యంబునకై పూర్వమే
సృజింపబడియె.] (89.)

90. ప్రజాభవః.

“ప్రజాః భవన్తి అస్మిక్ ఇతి ప్రజాభవః” సమస్తప్రజలను తానిచ్చిన ఉప
కరణంబులచేతనే తనకు అభిముఖులగునట్లు గావించుకొనువాడు. (90.)

91. అహః.

(1) * అహః అహీనమ్ (మూ. సం) అను నిరుక్తిరీత్యా హీనముగా నొకడును
లేనివాడు. * నహి కల్యాణకృత్కృత్ దుర్గతిమ్ తాత గచ్ఛతి * (గీ. 6-40.)
[సత్కర్మంబుల నొనరించినవాడెప్పుడును దుర్గతివొందడు.]

(2) లేక, అహః అనగా పగలు. అనాదియగు అవిద్యయను నిద్రనుండి-
లేచినవానికి పగలుగా నుండువాడు. (91.)

92. సంవత్సరః. (423)

“సంవసంతీతి సంవత్సరః” ఇట్లు అత్య అనాద్యవిద్యనుండి లేచినప్పుడు దానికి
తనవిషయముగు బుద్ధినిచ్చి రక్షించుటకు ప్రతీక్షించుచు అంతటవసించువాడు.
* దదామి బుద్ధియోగమ్ తమ్ యేన మాముపయాన్తి తే * (గీ. 10-10) [వారు దేనిచే
నన్ను పొందగలరో, అట్టి బుద్ధియోగంబును నేరొసంగెద.] * తేషామహమ్ సముద్ధర్తా *
(గీ. 12. 7) [వారి నెల్లరను సంసార సాగరంబునుండి దాటజేయుదును.] * ఆనయై నం
హరిశ్రేష్ఠ ! దక్షమస్యాభయం మయా * (శ్రీ-రా-యు. 18. 34) [సుగ్రీవా ! విభీషణుని
పిలుచుకొని యేతెంచుము, విభీషణునకు పూర్వమే అభయము ఇవ్వబడియె.] (92.)

93. వ్యాలః.

“వ్యాలాతీ ఆదత్తే ఇతి వ్యాలః” అభయంబునిచ్చి వారలను తనయధీనము
గావించుకొనువాడు. (93.)

94. ప్రత్యయః. 95. సర్వదర్శనః. 96. అజః. 97. సర్వేశ్వరః.

ప్రత్యయః = విశ్వసింపజేయువాడు. సర్వదర్శనః = సమస్తంబును చూపువాడు. అజః = నివసించువాడు. సర్వేశ్వరః = అందఱును వేగముగా పొందువాడు.

94. ప్రత్యయః.

“ప్రత్యేతీతి ప్రత్యయః” పిచ్చుట వారలను తనయందు విశ్వసింపజేయువాడు. (విశ్వాసము = నమ్మకము.)

* భూయోభూయోశి తే బ్రహ్మ విశ్వాస్యః పురుషోత్తమః * (వి. త.)
[పురుషోత్తముడు సేమ విశ్వసింప (నమ్మియుండ) దగినవాడు.] (94.)

95. సర్వదర్శనః.

“సర్వం దర్శయతీతి సర్వదర్శనః” అనంతరము వారలకు తన మహిమంబు నంతయు జూపువాడు.

* తమక్రతుష్ పశ్యతి వీశళోకః ధాతుః ప్రసాదాత్ మహిమానమిశక్తి * (శ్లో. ఉ. 3-27) [మహిమహిమకాలియై సకలనియామకుడై ఎవరి ప్రయత్నముచేతను సాధిపజాలనివాడైయుండు వానిని సకలరక్షకుండగు వానికృపామాత్రంబుచేతనే సమస్తశోకంబును తీరునట్లు చూచును.] * శబ్దైశ్చ ఆత్మా విప్రుణుతే తిమాగ్ం స్వాప్ * (ము. ఉ. 3. 2. 3) [వానికి ఈ పరమాత్మ తన స్వరూపంబును ప్రకాశింపజేయును.] (95.)

96. అజః. (206-524)

“అజతి క్షిపతీతి అజః” వారు తన్ను పొందకుండజేయు విరోధులను నిరసించువాడు.

* తేహమేవానుకమన్వర్థం అహమన్జానజప్ తమః । నాశయామ్యత్మ భావస్థః జ్ఞానసీపేన భాసంతా * (గీ. 17. 11) [వారలమీద కరుణచే నేను వారల హృదయ క్షీరబుననుడి స్వయంప్రకాశంబగు జ్ఞానంబును దీపంబుచే అజ్ఞానాంధకారంబును తొలగించెదను.] * అహం త్వార్థపాపేభ్యః మోక్షయిష్యామి మాకుచః * (గీ. 18. 46) [నేను నిన్ను సమస్తపాపంబునుండి తొలగించెదను. దుఃఖింపవలదు.] (96.)

97. సర్వేశ్వరః.

“సర్వా ఆశు ఆశ్నుతే వ్యాప్నోతీతి సర్వేశ్వరః” శక్తులను అశక్తుల నగు సమస్తప్రాణులను శరణంబు నొందిన తమాత్రాన వారల యనిష్టంబును మహరించుటకై వేగముగా వచ్చి చేరుచాడు. * వివిషణానాశు జగామ సుగమచ * (శ్రీ. రా. 13. 34) [వివిషణులతో శీఘ్రముగా చేరెను.] (97.)

98. సిద్ధిః.

99. సిద్ధిః

100. సర్వాదిః.

సిద్ధిః = సిద్ధిమైనవాడు.

సిద్ధిః = సాధింపదగినవాడు.

సర్వాదిః = సమస్త

పురుషార్థములకును ఆదిభూతుడు.

98. సిద్ధిః. (825)

అట్లు శరణులు నొందినవారికి ఏదేనొక సాధన విశేషంబున సాధింపదగినట్లు గాకుండ సిద్ధముగానుండువాడు. *న్యాస ఇత్యాచార్యనీషిణో బ్రహ్మణమ్* (తై. నా. 6, 50.) [బ్రహ్మంబును న్యాసంబనియందును పండితులు.] (98.)

99. సిద్ధిః.

“సేద్యతే ఇతి సిద్ధిః” ఇతరోపాయంబులచేతను సాధింపదగినవాడు.

యదిచ్ఛతో బ్రహ్మచర్యమ్ చరన్తి (క.ఉ.) [దేనింగోరి బ్రహ్మచర్యంబు ననుష్ఠింతురో ;] (99.)

100. సర్వాదిః.

“సర్వేషామ్ పురుషార్థానామ్ ఆదిః మూలమ్ ఇతి సర్వాదిః” వీరలకు సమస్త పురుషార్థంబులను అనుగ్రహింప మూలభూతుడు.

యే త్యామ్ దేవమ్ ద్రువమ్ భక్తాః పురాణమ్ పురుషో త్తమమ్ |పాశ్చువన్తి సదా కామాక్ ఇహ లోకే పరత్రచ (శ్రీ. రా. యు. 120-31) [ఎవరు, పురాణుడై పురుషోత్తముడైయుండు నీమీద స్థిరమయిన భక్తి నొందియున్నారో; వారీలోకంబునను పరలోకంబునను సదా సమస్తపురుషార్థంబులను పొందుదురు.] *సర్వాక్ కామాక్ పాశ్చువన్తే విశాలాక్ తైలోక్యైస్త్రిక్. కృష్ణనామాభిధానాత్* [కృష్ణనామస్మరణంబుగావించినచో; ముట్లోకంబునగల సమస్త కామంబులను పొందుదురు.] (100.)

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున

ప్రథమ శతకము ముగిసెను.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ద్వి తీ య శ త క ము.

101. అచ్యుతః. 102. వృషాకపిః. 103. అమేయాత్మా.

అచ్యుతః = వీడనివాడు. వృషాకపిః = ధర్మవరాహ స్వరూపి. అమే
యాత్మా = పరిచ్ఛేదించజాలనివాడు.

101. అచ్యుతః. (320-557)

“న చ్యుతః అచ్యుతః” క్రిందజెప్పినట్లు శరణంబు నొందినవారిని నడలక
ఉండువాడు.

* యస్మాన్నచ్యుతపూర్వోహమ్ అచ్యుతః తేన కర్మణా * [నేనెప్పు
డును శరణాగతులను వదలకుండుటచే అచ్యుతుండను నామము నాకు గల్గె.] * తస్యా
హమ్ న ప్రణశ్యామి * [వారలకు నేను నశింపను.] * న త్యజేయమ్ కథిష్యే *
(శ్రీరా. యు. 18-3) [శరణంబుని వచ్చినవారలను విడువను.] (101.)

(అవతారిక.) ఆయచ్యుతునే ధర్మవరాహముగా జెప్పుచున్నారు.

102. వృషాకపిః.

“వృషశ్చాసౌ కపిశ్చ వృషాకపిః” ధర్మవరాహ స్వరూపి. ఇట్లు అర్థము
చేయుటకు * కపిర్వరాహశ్రేష్ఠశ్చ ధర్మశ్చ వృష ఉచ్యతే. తస్మాద్వృషా కపిం
ప్రాప్తా కాశ్యపో మాం ప్రజాపతిః * (భా. శాన్తి. 343-59) [కపి యనగా
వరాహశ్రేష్ఠము. వృష యనగా ధర్మము. ధర్మవరాహంబగుటచే వృషాకపియని
కశ్యపప్రజాపతి వచించె] అను ఋషుల నిరుక్తమే ప్రమాణము. (102.)

103. అమేయాత్మా. (189)

“అమేయః ఆత్మా యస్యః ఆమేయాత్మా” అశ్రితుల ననుగ్రహించు విష
యంబున ఇంతయని పరిచ్ఛేదించజాలనివాడు.

* అతో జ్యాయాగ్ంశ్చ పురుషః * (పు. సూ.). [క్రింద జెప్పిన వీనికన్న పెద్ద
వాడు పరమపురుషుడు.] * భూయాంశ్చాతో జనార్దనః * [దీనికన్న జనార్దనుడు
పెద్దవాడు.] (103.)

104. సర్వయోగవినిస్సృతః.

105. వసుః.

106. వసుమనాః.

107. సత్యః.

సర్వయోగ వినిస్సృతః = సమస్తోపాయంబులచేతను పొందిదగినవాడు.
 వసుః=వసించువాడు. వసుమనాః=నిధియందువలె మనసుగలవాడు.
 సమాత్మా=సమమగు మనసుగలవాడు.

104. సర్వయోగవినిస్సృతః.

“సర్వయోగైరపి వినిస్సృతః ప్రాప్యః సర్వయోగ వినిస్సృతః” శాస్త్రోక్తం
 బులగు ఉపాయంబులచేతను తనబుద్ధికి దోచిన ఉపాయంబులచేతను సుఖముగా
 పొందిదగినవాడు.

* స్వబుద్ధిమాత్రనిష్ఠః=తః పరమాత్మా జగత్ప్రభుః । వైశ్వర్యానుభవ
 ప్రీతో జ్ఞాతారమనుసేవతే * [పురుషుడు తన బుద్ధికి లోచినట్లుగా విచారింప నారం
 భించినను వానికి ఆమార్గముననే తాను విషయమై తనయైశ్వర్యంబునంతయు
 వాడనుభవింపనిచ్చి దానిచే సంతృప్తుడై బ్రహ్మవిదుడగు వానిని అనుసరించు
 చున్నాడు.] * యస్మాత్ సద్భక్తియైక్యానామ్ ప్రపన్నానాం క్రమంవిహా । ప్రసాద
 మేతి మస్తే శస్త్రవిరాద్భావితాత్మనామ్ ॥ కింపునైవ క్రియాజ్ఞానసంపూర్ణానాంతు
 పాపహర । శ్రద్ధాభక్తిపరాణాఞ్చ బోధితానాం చైకైకైః * (పా. సం.) [మంచి
 భక్తితో, కిమంబును వీడి తమకుదోచినట్లు ఆశ్రయించిన వారలను ఈ మంత్రరాజము
 అనుగ్రహించునన్న ! కర్మజ్ఞానపూర్ణులై ఆచార్యులచే నుపదేశింపబడినవారై యుండు
 వారలను అనుగ్రహించునిని చెప్పవలయునా యేమి ?]

(104.)

105. వసుః. (271-701)

“వసతీతి వసుః” వారలయందు అతి ప్రీతితో వసించువాడు. (105.)

106. వసుమనాః. (702)

“వసుసేవ మనః యస్యః వసుమనాః” నిధియందెంత ప్రీతియుండునో;
 అంత ప్రీతిని వారలయందు గలవాడు. * సమహాత్మా నుదుర్లభః * (గీ. 7-19) [ఆ
 మహాత్ము నాకు దుర్లభుడు.] (106.)

107. సత్యః. (213-873)

“సత్సు సాధుః సత్యః” ఆ సాధువులకు దగినవాడు. (107.)

108. సమాత్మా. 109. సమ్మితః. 110. సమః.

111. అమోఘః. 112. పుణ్డరీకాక్షః.

సత్యః = సాధువులకుం దగినవాడు. సమ్మితః = పరిచ్ఛేదించబడినవాడు.
సమః = సమమైనవాడు. అమోఘః = వ్యర్థముగానివాడు. పుణ్డరీ
కాక్షః = వైకుంఠవాసులకు నేత్రమైనవాడు.

108. సమాత్మా.

“సమః ఆత్మా యస్య సమాత్మా” వారు గుణాదులచే హెచ్చు తక్కు
వగా నుండినను విచారింపక అందఱయందును సమమగు మనసుతో నుండువాడు.
* సమాహం సర్వభూతేషు * (గీ. 9.29) [సమస్తభూతములయందును నేను
సమముగా నుండును.] (108.)

109 సమ్మితః.

“సమ్మిక్ మితః సమ్మితః” చక్కగా పరిచ్ఛేదించబడినవాడు. తన భక్తులచే
తమ కణగిన వాడని పరిచ్ఛేదించబడినవాడు.

* ఊనమోడశవర్షో మే రామా రాజీవలోచనః * (శ్రీరా. బాల. 20. 2.)
[తామరనుబోలిన నేత్రముగల నారాముడు పదాఱు (సంవత్సరముల) వయస్సు
పూర్తిగానివాడు.] * మమాఽయం తనయో నిజః * (వి. పు. 5-5-5) [నీడు
నాపుత్రుడు.] అను దశరథ వసుదేవాదులవననంబులం దిది స్పష్టము. (109.)

110. సమః.

పరిచితులు అపరిచితులు అను భేదములేక అంతరియందును సమముగా
నుండువాడు. (110.)

111. అమోఘః. (156)

“న మోఘః అమోఘః” వారలకును తనకునుగల సంబంధము వ్యర్థముగాక
ఫలించజేయువాడు.

* అమోఘమ్ దర్శనం రామ నచఽమోఘః స్తవః తవ! అమోఘాస్తే
భవిష్యన్తి భక్తిమన్తశ్చ యే నరాః * (శ్రీరా. యు. 120-1) [రామా! నీ
దర్శనము వ్యర్థముగానిది, అటులే నీ స్తోత్రమును వ్యర్థముగానిది. మనుష్యజన్మము నెత్తి
యూండు ఎవరు నీయందు భక్తి గల్గియుండురో, వారును నిష్ఫలంబు నొందరు.] (111.)

112. పుణ్డరీకాక్షః.

“పుణ్డరీకస్య అక్షీవ పుణ్డరీకాక్షః” వైకుంఠవాసులకు నేత్రమువంటివాడు.
* పుణ్డరీకం పరంధామ నియమక్షరమప్యయమ్! తద్భవాన్ పుణ్డరీకాక్షః *.

113. వృషకర్మా.

114. వృషాకృతిః.

115. రుద్రః.

116. బహుశిరాః.

వృషకర్మా=ధర్మమును కార్యముగలవాడు. వృషాకృతిః=ధర్మమును రూపము
గలవాడు. రుద్రః=వీడ్వజేయువాడు. బహుశిరాః=అనేక శిరసులు
గలవాడు.

(భా.ఉ.69-6) [పుండరీకంబనగా నిత్యమై నాశములేనిదై నిర్వికారమైయుండు పరమ
పదము. దానికి నిర్వాహకుండగుటచే నిన్ను పుండరీకాక్షుడందురు.] ఆను ఆర్షనిర్వచ
నానుసారముగా వైకుంఠవాసులకు నేత్రమువంటివాడు. * దివీచ చక్షురాతతమ్ *
(పు. సూ.) [పరమాకాశంబున విస్తారమయిన నేత్రమువంటివాడు.] (112.)

113. వృషకర్మా. — 114. వృషాకృతిః.

“వృషః కర్మ యస్యసః వృషకర్మా” “వృషా ఆకృతిః యస్యసః వృషా
కృతిః” వీడిట్లు పరమేశ్వరుడయ్య క్రింద జెప్పినట్లు మనలకు మేలుకలిగించుటచే
ధర్మమును కర్మములు గలవాడు. వృషాకృతిః=అటులే. దేహమును ధర్మరూపముగా
నుండును. అనగా; తాపత్రయంబును పోగొట్టు అమృతప్రవాహమువలె శీతలంబగు
కార్యంబును ఆకారంబును గలవాడగుటచే వృషకర్మా - వృషాకృతిః అనబడియె..
(వృష-శీతలము.)

* విశ్వమాప్రాయయక్ కాన్త్యా పూర్ణేవ్యయతతుల్యయా * (పా. సం.)
[వదివేల పూర్ణచంద్రులకు సమమును కాంతిచే ప్రపంచంబును వర్ధిల్లించేయుచు
ప్రకాశించును.] (113-114.)

115. రుద్రః.

“రోదయతీతి రుద్రః” ఇట్టి రూపంబును చేష్టితంబులను చూపించి చూపణుల
హృదయంబును కరగించి వారలు ఆనంద బాష్పంబుతో వీడ్చునట్లు చేయువాడు.

* అష్టదశీతనేత్రామ్బుః పులకీకృతగాత్రవాక్ । సదా పరగుణావిష్టః ద్రష్టవ్యః
సర్వదేహిభిః * (వి. త.) [ఆనందాతిశయంచే శీతలంబగు కన్నీరు నిండిన నేత్రంబు
లును, గగుర్పాటునొందిన శరీరంబును గలిగి, సదా పరమాత్మయొక్క కల్యాణగుణంబు
లందు మైమఱచియుండు మహనీయుడు అందఱుచేతను చూడదగినవాడు.] (115.)

116. బహుశిరాః.

“బహూని శిరాంసి యస్యసః బహుశిరాః” అనంతరూపముతో అనేకము
లగు తలలుగలవాడు. (116.)

117. బ్రభుః.

118. విశ్వయోనిః.

119. శుచిశ్రవాః.

120. అమృతః.

బ్రభుః=భరించువాడు. విశ్వయోనిః=అందఱను తనతో చేర్చుకొనువాడు.
 శుచిశ్రవాః=శుద్ధములగు శ్రోత్రములు గలవాడు. అమృతః=అమృతము
 వంటివాడు.

117. బ్రభుః.

“భరతీతి బ్రభుః” అనంతగూపంబుతో భూమినంతయు భరించువాడు.
 (అనంతుడు=అదిశేషుడు.) * యస్య సా సకలా కృణ్యే ఫణామణిశిలారుణాః । చిభ్ర
 మాలాం లోకానామ్ * [సమస్తమయిన భూమియు ఎవని పడగలోనుండు మాణి
 క్యముయొక్క కాంతిచే ఎఱ్ఱగా ప్రకాశించునో; అతడే మాలవలె వసుసగానుండు
 ఈలోకంబును భరించును.] (117.)

118. విశ్వయోనిః. (151)

“విశ్వేషం యోనిః విశ్వయోనిః” అధర్వవరాచుడు తన్నాశ్రయించిన
 వారలనందఱను అనంతునిరూపమువలె సర్వసాధారణంబగు రూపంబుతో తనతో
 జేర్చుకొనుచున్నాడు. (118.)

119. శుచిశ్రవాః.

“శుచీని శృణోతీతి శుచిశ్రవాః” భక్తులు హృదయశుద్ధితో చెప్పు వార్తలను
 వినువాడు. శుచియనగా పరిశుద్ధము. అనగా భక్తితోగూడినది అని భావము.

* శుచీని శ్రవణీయాని శృణోమిహ ధనష్టాయ । నచ పాపాని గృహ్లామి
 తతోఽహం వై శుచిశ్రవాః * (భా.శా.మో.3:44-61) [శుద్ధముగాను మధురముగాను
 ఉండు విషయములను ఇచ్చట వినుచున్నాడను. అర్జునా! పాప విషయములను నా
 శ్రోత్రంబున గ్రహింపకుండును. కనుకనే నన్ను “శుచిశ్రవాః” అని యందురు.]

భగవంతుడు, భక్తితో సమర్పించినదానినే శుద్ధముగా చూచును. * విదు
 రాన్నాని బుభుజే శుచీని గుణవన్తిచ * (భా.ఉ.9:0-43) [శుద్ధములగు అనగా భక్తితో
 సమర్పింపబడిన విదురునియన్నములను కృష్ణుడు భుజించెను.] ఇత్యాదులు. (119.)

120. అమృతః.

“న మ్రియతే అనేనేతి అమృతః” వారలకు మధురముగాను, జరా (ముసలి
 తనము) మరణాదులను వారించుచును, సర్వదా అనుభవించియు చాలునను తృప్తి
 కలుగకయు ఉండుటవలన అమృతమువలెనుండువాడు. * అమృతస్యేవ నాతృప్యక్
 ప్రేక్షమాణాః జనార్దనమ్ * [జనార్దనునిచూచినవారు అమృతపానము గావించువారి
 వలె తృప్తి నొందరైరి.] (120.)

121. శాశ్వతస్థాణుః.

122. వరారోహః.

శాశ్వతస్థాణుః = నిత్యుడై స్థిరుడై యుండువాడు. వరారోహః = శ్రేష్ఠమగు పాపినిగలవాడు.

(అవతారిక.) ఈ మాధుర్యశక్తియొక్క అల్పాంశముండుటచే సముద్ర సారంబునుగూడ అమృతంబని లోకులు వాడుచున్నారుగాన దానికన్న దీనికింగల విశేషంబును జెప్పచున్నారు.

121. శాశ్వత స్థాణుః.

“శాశ్వతశ్చాపసా స్థాణుశ్చ శాశ్వతస్థాణుః” ఈతడు, ఆయమృతమువలె అనిత్యముగాక పునరావృత్తి (మళ్ళిపుట్టుట) లేక నిత్యబోధుడుగా నుండును. (121.)

(అవతారిక.) కనుకనే

122. వరారోహః.

“వరః ఆరోహః యస్యనః వరారోహః” శ్రేష్ఠమగు ఆరోహంబును (అనగా ప్రాప్తిని) గలవాడు అనగా, ఇతర పురుషార్థంబుల నొందుట నిష్కష్టముగాను పీనిని జెందుట అత్యుత్కృష్టముగాను ఉండును. * ఏలేనై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః * [పరమాత్మస్థానంబునకివి నరకములే.]

పరము పూర్వహము విభవము అని పరబ్రహ్మస్వరూపము మూడు విధములుగా నుండును అని భాగవత సిద్ధాంతము.

(1) పరమనగా, కార్యముగాక కారణమాత్రమై, కార్యముతో సంబంధించక షష్టాణ్యపూర్ణమై, మహాత్మ్యమువలెనుండి అనంతమై నిత్యమై వెలయు భోగ విభూతిని ఏకశ్చత్రంబున నేలుటయు ముక్తులచే నేవింపబడుటయు నిరుపాధికతయు గల స్థితి.

(2) పూర్వహంబనగా : మోక్షకాములను సృజింపగోరి, దానికై సృష్టి స్థితిలయంబులు శాస్త్రంబులు శాస్త్రార్థంబులు శాస్త్రఫలంబులు ధ్యానము ఆరాధనము లీల అనుష్ఠి కార్యంబులకు దిగినట్లు పరస్పరూపగుణంబులను విభజించుకొని లీలా విభూతిని నిర్వహించి ముక్తికి సాధనమై చతుర్విధమై యుండుస్థితి.

(3) విభవంబనగా : ఆపూర్వహచ్ఛాయతో దేవ-మనుష్య-తిర్యక్-స్థావరంబులను తన విభూతివలె తన యిచ్ఛచే నీవ్వకరించు అవతారవర్గము. ఇది శ్రీ సాత్వతంబున స్పృష్టము. చూడుడు. * షష్టాణ్య విగ్రహం దేవం భాస్వజ్జ్వలనతేజనమ్ | సర్వతః సౌఢిపాదం చై * ఇత్యుపక్రమ్య * పరమేతత్సమాఖ్యాతం ఏకం సర్వాశ్రయం నిత్యమ్ | ఏకాత్మరస్య త్రయంచాస్యత్ జ్ఞానాదైర్భేదితంగుణైః | విద్యేతత్ పూర్వహ

సంజ్ఞంవై నిశ్చేయసఫలప్రదమ్ । ముఖ్యానవృత్తిభేదేన యుక్తం జ్ఞానాదిభిః
గుణైః । నానాకృతిచ తద్విధి విభవమ్ భుక్తిముక్తిదమ్ * (సా. సం.) [షడ్గుణంబు
లును ప్రకాశించు శరీరంబును జ్వలించు అగ్నివలె ప్రకాశించు తేజంబును అంతట
కరచరణంబులును గల దేవుని... (అని యారంభించి) ఇదియే సమస్తంబునకు నాశ్ర
యమై సర్వ వ్యాపకమై ప్రకాశించు పరస్వరూపంబగును. దీనిమూలముగా నితరము
లగు మూడు స్వరూపములు గలవు. అది జ్ఞానాదిగుణంబులచే భేదించియుండును.
ఇదియే పూర్వహంబని పేరొందినదనియు మోక్షంబను పురుషార్థంబును ఇచ్ఛన్
దనియు నేఱుంగుము. జ్ఞానాదిగుణంబులచే ముఖ్యముగా ననువర్తింపబడినదై భోగ
మోక్షంబులను సాధించునదై నానావిధమై యుండునది విభవంబనబడును. అని
యెఱుంగుము.]

ఆ విభవావతారంబులలో (1) కొన్ని మత్స్యసూక్ష్మాదులవలె సాక్షాత్తుగా
నుండును, (2) మఱికొన్ని ఋషియని పేరొందియుండు పరశురామవ్యాసాదు
లందువలె ఆధిష్ఠించియుండును. (3) ఇంకయు గొన్ని అసురసంహారకాలంబున
రుద్రుని బాణంబున తన శక్తిని ఆవేశింప జేసినట్లు ఆయా కార్యకాలంబున తన శక్తిని
మాత్రము వేళింపజేయును. (4) మఱికొన్ని అర్చావిగ్రహాదివృత్తులందు తానే నేరుగా
వచ్చి యవతరించును. ఇట్లు నాలుగు విధంబులుగను.

“బ్రహ్మాదులను పరమపురుషునితో అభేదముగా శ్రుతులు చెప్పటచే వార
లనుగూడ వాని యవతారంబనవచ్చునే” అని కొందఱు శంకింతురు. ఇది మూఢు
లకు గట్ట శంకయే. ఏలయనగా ; మనలను తృణాదులనుగూడ వానితోనభేదముగా
జెప్పియుండుటచే మనమును తృణాదులునుగూడ భగవదవతారముగా చెప్పవలసి
వచ్చును. * సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ * (ఛా. ఉ. 3-14-1.) ఇత్యాదులచే సర్వమును
బ్రహ్మముగా శ్రుతి చెప్పియున్నదిదా ? ఇంకను, బ్రహ్మాదులను భగవదవతారములలో
చేర్చలేదు. వారలను దేవమునుష్టాదులవలె సృష్టినిషయముగానే శాస్త్రంబున చెప్పబడి
యున్నది. కాకయు చతుర్ముఖ బ్రహ్మాదులను భగవదవతారంబునకన్న ప్రత్యేకముగా
భగవచ్ఛాస్త్రంబులందు చెప్పబడియుండుటను చూడుడు. * జ్ఞానోపదేశస్తా భగవాన్
కపిలాక్ష స్త్వధోక్షజః । విద్యామూర్తిశ్చతుర్వక్తః । బ్రహ్మైవై లోకపూజితః ॥ తదంశ
భూతోవై యస్య విశ్వవృక్షానలక్షణః * (పా. సం.) [జ్ఞానోపదేశము గావించు
కపిలాక్షుడు శ్రీమన్నారాయణ స్వరూపుడు. విద్యామూర్తియై పూజితుండగు బ్రహ్మ
దేవుడు ప్రపంచరూపముగా ప్రకాశించుటకై వానియంశముగా పుట్టినవాడు]
ఇత్యాదులు. ఇవి యన్నియు నచ్చటచ్చట విస్తరింపబడును.

(122.)

(అవతారిక.) ‘పరాశోహః’ అనునితవజుంగల నామంబులచే

పరత్వము చెప్పబడియె. ధర్మపుత్రుడు ప్రావ్య విషయముగాచేసిన * కిషోకమ్
దైవతం లోకే కింవాప్యేకం పరాయణమ్ * ఇత్యాది ప్రశ్నలకును వాని సమాధాన

123. మహాతపాః.

124. సర్వగః.

మహాతపాః = పూజ్యమగు జ్ఞానముగలవాడు.
చేరువాడు.

సర్వగః = సమస్తంబును

ములకును ప్రాయశః ఇదియే విషయమగును. ఇక * స్తువంత్య కమ్ * ఇత్యాది ఉపేయ విషయముగా చేసిన ప్రశ్నలకును ఉత్తరములకును విషయముగా వ్యూహము చెప్పబడును.

అందు వాసుదేవుని పరుడుగా క్రింద వ్యాఖ్యానింపబడియె. ఇప్పుడు సంకర్షణ విషయము చెప్పబడును.

123. మహాతపాః.

“మహాత్ పూజ్యమ్ తపః జ్ఞానం యస్యసః మహాతపాః” పూజ్యమగు జ్ఞానముగలవాడు.

ఇకమీద భగవంతునిషష్టాణంబులు చెప్పబడగలవు. ఆ గుణంబులలో జ్ఞానబలములు సంకర్షణమూర్తికి నిష్కర్షింపబడియుండునవి. [వీనిలో జ్ఞానము ఈ నామంబునను బలము వై నామంబునను చెప్పబడును.] జ్ఞానమనగా; ప్రాణులు బహుకాలముగా పడుచుండు సంసారదుఃఖమును తొలగింపవలయునను ఇచ్చు. అదియే యింత జ్ఞానశక్తియుచే చెప్పబడును. ఇయ్యదియే శపశ్శబ్దంబునకు అర్థము.

* యస్య జ్ఞానమయం తపః * (ము. ఉ. 1. 1.) [ఎననికి జ్ఞానమయంబగు తపస్సుగలదో.] (123.)

124. సర్వగః.

“సర్వాకౌ గచ్ఛతీతి సర్వగః” ధరించు సామర్థ్యంబును బలముతో అత్యవరే ధరించుచు, సంహరించిన వానినన్నిటిని ప్రవేశించువాడు. సంకర్షణనామము సంహరించుట వలననే గల్గినట్లు నిర్వచింపబడును. (నామము 556.) (124.)

(అవతారిక.) ఇక సంహరించినవానిని సృజింపబూను ప్రద్యుమ్న మూర్తి చెప్పబడును. ఆ ప్రద్యుమ్నమూర్తికి విశ్వరూపు పీఠము అను రెండు గుణంబులు గలవు. అవి క్రమముగా రెండు నామంబులచే జెప్పబడును :—

125. సర్వవిత్.

126. భానుః.

127. విష్వక్సేనః.

128. జనార్దనః.

సర్వవిత్ = సమస్తంబును పొందువాడు.

భానుః = ప్రకాశించువాడు.

విష్వక్సేనః = నలుదిక్కులందును రక్ష్యవర్గంబును గలవాడు. జనార్దనః = జనంబులను పీడించువాడు.

125. సర్వవిత్.

“సర్వమ్ విస్తృతి సర్వవిత్” సమస్తకార్యవర్గంబును సృజించి లభించువాడు. జగత్సృష్టికార్య రూపమగు విశ్వరమిచట చెప్పబడియె. (125.)

126. భానుః. (285)

“భాతీతి భానుః” సమస్తంబును నిర్మించియు తాను కొంచుమయినను వికారమునొందక ప్రకాశించును. దీనిచే అవికారంబును వీర్యము చెప్పబడియె. (126.)

(అవతారిక) అనంతరము సృజంపబడినవానిని స్థాపించు అనిగుర్ధమూర్తిని జెప్పుచున్నారు. (ఆ యనిగుర్ధమూర్తికి గల శక్తి తేజస్సులు అను గుణంబులు క్రమముగా రెండు నామంబులచే చెప్పబడును.)

127. విష్వక్సేనః.

“ఇనేన స్వామినా ఈశ్వరేణ సహ వర్తతే ఇతి నేనా / విష్వాచీ నేనా యస్య సః విష్వక్సేనః” ఇను డనగా స్వామి. వానితోగూడియుండునది నేన. ఈశ్వరునితో గూడియుండునది. దీనిచే రక్షకునకుగల రక్ష్యవర్గము చెప్పబడియె. అట్టిరక్ష్యవర్గంబులను ‘విష్వక్’ నలుదిక్కులందునుగలవాడు విష్వక్సేనః. అనగా నలుదిక్కులందును రక్ష్య వర్గంబును గలవాడని భావము. ఇచట సామర్థ్యశరీరంబగు శక్తి చెప్పబడియె. (127.)

128. జనార్దనః.

“జనాన్ అర్దయతీతి జనార్దనః” రక్షణ విరోధులను అనగా భక్త విరోధులను నిరవేక్షుడై నిరసించువాడు. * దమ్యత్రాణాజ్జనార్దనః * (భా.ఉ.71-8) [దొంగలనుండి కాపాడియుండుటచే జనార్దనుడనబడును.] ఇచట నిరవేక్షణముగా జేయుటయను తేజస్సు చెప్పబడియె.

భగవంతునకు సమస్తగుణంబులును పూర్ణముగా నుండెడివయ్య ఇచట జెప్పబడిన గుణవ్యవస్థ (అనగా ఆయా మూర్తులందుమాత్రము ఆయాగుణము లుండునట్లు చెప్పట) ఆయాగుణముల యవిష్కారమును (ప్రపాధాన్యమును) బట్టి అని యిట్లు మూలసంహితలో స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది. (128.)

129. వేదః. 130. వేదవిత్. 131. అవ్యజ్ఞః. 132. వేదాజ్ఞః.

వేదః = పాండిత్యమువాడు. వేదవిత్ = వేదార్థంబు నెఱుంగువాడు.

అవ్యజ్ఞః = వేదాంగములచే అహీనుడు. వేదాజ్ఞః = వేదములను శరీరముగా గలవాడు.

(అవతారిక.) ఉద్దేశక్రమముగా సంకర్షణునిశాస్త్రప్రదాతృత్వమును చెప్పుచున్నారు.

129. వేదః.

“శాస్త్రాణి విస్తన్తి ఆస్మిన్నితి వేదః” సృష్టిచే కరణంబుల నొందిన సద్వస్తువులను భగవంతునినుండి శాస్త్రంబులను లభించుచున్నాడు.

* యోవై వేదాంశ్చ ప్రహీణోతి తస్మై * [ఎవడు వేదములను వాని కిచ్చునో;] కనుకనే ఉపాయము, ఆగమము, మార్గము, నేత, బ్రాహ్మణుడు, ఆచార్యుడు అని సుకర్షణశబ్దంబునకు అర్థము చెప్పుచురు. (129.)

130. వేదవిత్. (133)

“వేదం వేదార్థం వేత్తీతి వేదవిత్” సంశయము (సందేహము) ప్రమాదము (పొరబాటు) మున్నగునవి లేక వేదార్థంబు నెఱుంగువాడు. ఇచట వేదశబ్దంబునకు వేదార్థంబని యర్థము.

* వేదవిదేవ చాఽహమ్ * (గీ. 15. 15) [వేదంబు నెఱింగినవాడును నేనే.] (130.)

131. అవ్యజ్ఞః.

“విగతాని అక్తోని యస్యస్యః వ్యజ్ఞః | న వ్యజ్ఞః అవ్యః” శీతా వ్యాకరణాది వేదాంగంబులను తానే కస్పించుటచే వేదాంగంబులచే అహీనుడు. (131.)

132. వేదాజ్ఞః.

“వేదాః అజ్ఞమ్ యస్యస్యః వేదాజ్ఞః”

(1) అనేకశాఖలనుగల వేదంబులను శరీరముగా గలవాడు. అనగా వేదంబుల నెఱింగినవానిబుద్ధికి విషయంబగుచున్నాడు అని భావము. * నాఽవేద విస్మనుతే తం బృహన్తమ్ * (కా. 3-55) [వేదంబుల నెఱుంగనివాడు, మహా నీయుండగు వానిని (దేవుని) స్మరింపజాలడు.] * విస్మనుతే వేదమయం శరీరమ్ * [వేదమయంబగు శరీరంబును వదలును.]

(2) లేక * శ్రుతి స్మృతీ మమైవాజ్ఞా శ్రుతి స్మృతులు నాయాజ్ఞా గూఢములే.] * దైవం పితృనంచ కర్తవ్యమ్... ఇతి తస్మాన్మనుశాసనమ్ * [దేవ సంబంధములును పితృసంబంధములునగు కార్యములను చేయవలయును... ఇయ్యది హానియాజ్ఞ.] ఇత్యాదులచే వేదంబునుభగవదాజ్ఞగా చెప్పబడియుండుటచే వేదంబును తన యాజ్ఞగా గలవాడు.

(132.)

133. వేదవిత్. 134. కవిః. 135. లోకాధ్యక్షః.

136. సురాధ్యక్షః. 137. ధర్మాధ్యక్షః.

వేదవిత్ = వేద ధర్మములను అనుష్ఠింపజేయువాడు. కవిః = చూచువాడు.

లోకాధ్యక్షః = లోకస్వామి. సురాధ్యక్షః = దేవస్వామి. ధర్మా

ధ్యక్షః = ధర్మస్వామి.

133. వేదవిత్. (130)

“వేదం విస్తతి అనుష్ఠానేన లభతే ఇతి వేదవిత్” వేదార్థంబును అనుష్ఠింపజేసి పొందువాడు. ప్రద్యుమ్నుడు.

ఇది ప్రద్యుమ్నుస్వరూపుని చెప్పును. వేదంబునగా వేదార్థము. దానిని అనుష్ఠింపజేసి ఆమూలముగా పొందుటచే ప్రద్యుమ్నుని ‘వేదవిత్’ అని వచింతురు. కనుకనే ప్రద్యుమ్నుని ధర్మమనియు ప్రకాశింపజేయువాడనియు ప్రసక్తింపజేయువాడనియు నందురు. (133.)

134. కవిః.

“కాతి పశ్యతీతి కవిః” వాడే మధురంబులను చూచువాడు. (134.)

(అవతారిక.) ఈ యర్థంబునే మీది మూడు నామంబులుపాదించుచున్నవి:—

135. లోకాధ్యక్షః,

136. సురాధ్యక్షః,

137. ధర్మాధ్యక్షః.

(1) “లోకానా మధ్యక్షః లోకాధ్యక్షః.” (2) “సురాణామ్ ఆధ్యక్షః సురాధ్యక్షః” (3) “ధర్మస్య ఆధ్యక్షః ధర్మాధ్యక్షః” లోకంబునగా ధర్మామస్తాన యోగ్యులు, మరులనగా వారలు ఆరాధించు దేవతలు, ధర్మమనగా వానికి సాధనము. వీనికన్నిటికిని స్వామి; అనగా ‡ అదృష్టస్థానంబుననుండి ఫలంబు నిచ్చువాడు అనిరుద్ధుడు అని భావము.

‡ అదృష్టంబునగా; మన మీలోకంబున ఆయా కాలంబున చేయు యాగాది కార్యంబులు తత్క్షణమే నశించును. ఆయాగాదులఫలము కాలాంతరముననే గల్గును. కనుక, మనము చేసిన ధర్మములు నశింపకయో, చేయని ధర్మములు ప్రవేశింపకయో ఒకటి రక్షించుచుండును. దానికి అదృష్టమనిపేరు. అని మీమాంసకులందురు.

138. కృతాకృతః.

139. చతురాత్మా.

140. చతుర్వ్యూహః.

141. చతుర్ద్వంద్వః.

కృతాకృతః = ప్రవృత్తిధర్మ నివృత్తిధర్మస్వరూపి. చతురాత్మా = నాలుగు రూపంబులను గలవాడు. చతుర్వ్యూహః = నాలుగు వ్యూహములు గలవాడు. చతుర్ద్వంద్వః = నాలుగుకోటిలుగలవాడు.

138. కృతాకృతః.

“కృతశ్చాసౌ అకృతశ్చ కృతాకృతః” కృతమనగా, సంసారంబున ప్రవర్తించజేసి అనిత్య ఫలంబులను ఇచ్చుటచే ప్రవృత్తిధర్మము. అకృతమనగా, సంసారంబునుండి నివర్తించజేసి నిత్యఫలంబునిచ్చుటచే నివృత్తిధర్మము. ఈ రెండు రూపములుగాను అనిరుద్ధంబుండును. (138.)

139. చతురాత్మా. (775)

“చత్వారః ఆత్మానః యస్యసః చతురాత్మా” క్రింద జెప్పినట్లు వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుష్ణు అనిరుద్ధులు అప నాలుగు రూపంబులను గలువాడు. (139.)

(అవతారిక.) ఒకడే ఎట్లు నాలుగువిధంబులుగా నుండగలడనగా చెప్పచున్నారు:—

140. చతుర్వ్యూహః. (773)

“చత్వారః వ్యూహః యస్యసః చతుర్వ్యూహః” క్రింద చెప్పిన ప్రయోజనంబులనుగాను, ధ్యానించదగినస్వరూపమిట్టిదియని తెలుపుటకుగాను, ఆఱుకల్యాణగుణంబులను మొత్తముగాను విభజించియు అంగీకరించి, ఆయాకల్యాణగుణ ప్రకాశకముగా నేర్పడిన అవయవము వర్ణము ఆయుధము వాహనము స్వజము మున్నగువానితోను జాగ్రదాది నాలుగవస్థలతోనుగూడి నాలుగు విధంబులుగా విభజింపబడియుండును. (140.)

141. చతుర్ద్వంద్వః.

“చత్రస్రః దంష్ట్రాః యస్యసః చతుర్ద్వంద్వః” ఇట్టి వ్యూహములకు గారణంబగు పరస్పరరూపమున నాలుగుకోటిలుగలవాడు. నాలుగుకోటిలుండుట మహాపురుషలక్షణము.

* చతుర్దశ సమద్వంద్వః చతుర్ద్వంద్వః చతుర్దశిః * (శ్రీరా. సు. 35. 19)
[పదునాలుగు స్థలిములు జంటజంటగా సమముగానుండువాడు, నాలుగు కోటిలు గలవాడు, నాలుగు గతులు గలవాడు శ్రీరామచంద్రుడు.] (141.)

142. చతుర్భుజః. 143. భ్రాజిష్ఠః. 144. భోజనమ్.

145. భోక్తా. 146. సహిష్ణుః.

చతుర్భుజః = నాలుగుభుజములు గలవాడు. భ్రాజిష్ఠః = ప్రకాశించువాడు.
భోజనమ్ = భుజింపబడువాడు. భోక్తా = భుజించువాడు. సహిష్ణుః =
సహించువాడు.

142. చతుర్భుజః.

“చత్వారిః భుజాః యస్యసః చతుర్భుజః” అటులే నాలుగు భుజములు
గలవాడు. పరస్వరూపమిటులే యుండునని చెప్పబడియుండునది.

* చతుర్భుజముదారాజ్ఞమ్ చక్రాద్యాయుధభూషణమ్ * (వి. పు.)
[నాలుగు భుజంబులను గంభీరమగు రూపంబును చక్రాది ఆయుధంబులను
భూషణముగా ధరించినవానిని.] * భుజైశ్చతుర్భిః సముపేతమ్ * (వి. పు.)
[నాలుగు భుజంబులతో గూడియుండువానిని.] ఇత్యాదులు. (142.)

143. భ్రాజిష్ఠః.

“భ్రాజతే ఇతి భ్రాజిష్ఠః” వీనిన్నిటితోను తన్ను ఉపాసించువారలకు
ప్రకాశించువాడు. (143.)

144. భోజనమ్.

“భుజ్యతే ఇతి భోజనమ్” ఉపాసించు వారలచే నుభయముగా భుజింపబడు
వాడు. అనగా అనుభవింపబడువాడు. (144.)

145. భోక్తా. (502)

“భుజ్తే ఇతి భోక్తా” భక్తులు ప్రీతితో సమర్పించినవానిని అల్పషయినను
అమృతమువలె స్వీకరించువాడు.

* పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి । తదవమ్
భక్త్యవహృతం అక్నామి ప్రయతాత్మనః * (గీ. 9. 26.) [పత్రమో పుష్పమో
ఫలమో తీర్థమో ఏదయిననునతః ; భక్తీతో నాకు సమర్పించినచో వానిభక్తిని
మాత్రము చూచి భుజింతును.] * భోక్తారం యజ్ఞతపసామ్ * (గీ. 5. 29.)
[యజ్ఞము తపస్సు వీనిని భుజించువానిని.] (145.)

146. సహిష్ణుః. (570)

“సహతే ఇతి సహిష్ణుః” భక్తులయందుగల ఆదరముచే, ముందు వెనుక సు
పాదించినవియు తెలిసియో తెలియకయో ఎల్లప్పుడును సర్వప్రకారంబులచే వృద్ధి
గావించబడినవియు విధినిషేధరూపమగుతనయాజ్ఞనుమీటి చేసినవియు తన్ను

147. జగదాదిజః.

148. అనఘః.

149. విజయః.

150. జేతా.

జగదాదిజః = త్రిమూర్తులలో నొకడు.

అనఘః = పాపములేనివాడు.

విజయః = జయమునకు కారణభూతుడు. జేతా = స్థాపించినవాడు.

అపమానించుట నిందించుట మున్నగునవియు సమస్తమును సహించు తనకును సహింప జాలనవియు తనభక్తవిషయంబునకావింపబడినవియునగు అమితములగు అపరాధములను అన్నిటిని సహించువాడు. ఇట్టి తుమ గొట్టుకు కారణంజేమనగా! ఇది వానికి స్వభావమే. దానినే 'సహిష్ణు' పదంబుననుండు ఇష్టుచ ప్రత్యయము (అనగా 'ష్ణు' అనునది) తెలుపుచున్నది.

(146.)

(అనతారిక.) వ్యూహమితవఱకు చెప్పబడియె. ఇక విభవము చెప్పుబడును.

147. జగదాదిజః.

“జగతః ఆదిషు జాయతే ఇతి జగదాదిజః” జగదాదిగానుండు బ్రహ్మవిష్ణుశివులలో నొకడుగా అవతరించినవాడు. *యస్య ప్రసాదాదహమచ్యుతస్య భూతప్రజాసర్గకరోఽస్తకారీ। క్రోధాచ్చ రుద్రః* (వి. పు. 4-1-39) [ఏయచ్యుతుని యనుగ్రహంబుచే నేను ప్రాణులను సృజింప గల్గితి నో; ఎవనికోపంబుచే రుద్రుడు సంహరించువాడయ్యెనో] *రక్షార్థం సర్వభూతానామ్ విష్ణుత్వముపజగ్నివాక్* (భా. ఉద్యో. 2-11) [భూతంబులను రక్షింప త్రిమూర్తులలోవిష్ణువయ్యె.] (147.)

148. అనఘః. (835)

“న అఘః అనఘః” ఇట్లు సంసారమండలంబున నవతరించినను పాపంబునకు విరోధి.

(148.)

149. విజయః.

“విజయతే అస్మాదితి విజయః” బ్రహ్మరుద్రులను ఇతరమూర్తులను సృష్టిసంహారరూప వ్యాపారంబులందు జయము నొందుటయు వీనివలననే. కనుక వారల జయమునకును కారణభూతుడు వీడే యగును.

తదాదర్శితపంథానా సృష్టిసంహారకారకా (భా. మో. 169-19). [ఆవిష్ణువు ప్రదర్శించిన మార్గముననే సృష్టిసంహారంబులగావించువారు.] (149.)

150. జేతా.

“జయతీతి జేతా” ఆ బ్రహ్మరుద్రులను తనయిష్టంబుననుండునట్లు స్థాపించినవాడు.]

(150.)

151. విశ్వయోనిః.

152. పునర్వసుః.

153. ఉపేంద్రః.

154. వామనః.

విశ్వయోనిః = జగత్కారణభూతుడు. పునర్వసుః = మఱిల వసించువాడు.

ఉపేంద్రః = ఇంద్రునితమ్ముడు. వామనః = సుఖమునిచ్చువాడు.

151. విశ్వయోనిః. (118)

“విశ్వస్య కార్యప్రపంచస్య యోనిః కారణమ్ విశ్వయోనిః” బ్రహ్మది
మూలముగా కార్యప్రపంచమును విశ్వంబునకు కారణభూతుడు. (151.)

152. పునర్వసుః.

“పునః అంతరాశ్మయే వసతీతి పునర్వసుః” బ్రహ్మదిదేవతలయందు
మఱిల అంతరాశ్మయే వసించువాడు.

* దేవానామ్ బహునిహితమ్ గుహాసు * [దేవతలహితంబునుగోరి వారలహ్మ
దయంబును గుహలో వసించును.] * తవాంతరాత్మా మమచ యేచాశ్మే దేహి
సంజ్ఞితాః * (భా. మె. 179. 4.) [బ్రహ్మ చెప్పును. నీకును నాకును సమస్త
ప్రాణులకును అంతరాత్మగానుండువాడు.] (152.)

(అవతారిక.) అదితిపుత్రులలో కడపటిదియగు అవతారంబును (వామ
నావతారమును) చెప్పుచున్నారు.

153. ఉపేంద్రః.

“ఉపగతః ఇచ్ఛిమ్ ఉపేన్ద్రః” ఇంద్రునితమ్ముడుగా సమీపించిరవాడు.
* జఘన్యజస్స సర్వేషాం అదిత్యానాం గుణాధికః | ద్వాదశే వాదితేః పుత్రాః
శక్రముఖ్యాః సరాధిపః | తేషామవరణో విష్ణుః యత్ర లోకాః ప్రతిష్ఠితాః * [అదితి
పుత్రులలో కడపటివాడుగా పుట్టిరవాడు గుణంబులచేంద్రుని మించిరవాడు.
సరశ్రేష్ఠుడా! అదితికి పుత్రులు ఇంద్రాదులు పన్నిరుగురు. వారలలో కడపటి
వాడు సమస్తలోకంబులు నధిష్ఠించియుండు సాక్షా ద్విష్ణువే.] (153.)

154. వామనః.

“ద్రష్టాక్ స్వకావ్రాత్యా వామాని సుఖాని నయతీతి వామనః” వాడే
ఇంద్రక్షణాన్తమై మహాబలియాగంబున తనదివ్యశరీరకాంతిచే చూపఱులకు
సుఖంబునిచ్చువాడు. * ద్రష్టాక్ స్వకావ్రాత్యా వామాని సుఖాని నయతి *
(శ్రుతివాక్యము.) [చూపఱులకు తన కాంతిచే సుఖముగల్గించును.] * స వామనో
దివ్యశరీరధృక్ * [దివ్యశరీరంబును ధరించియుండుటచే వాడు వామనుడు.] (154.)

155. ప్రాంతః. 156. అమోఘః. 157. శుచిః.

ప్రాంతః = పొడుగయినవాడు. అమోఘః = వ్యర్థముగాని ప్రభావము గలవాడు. శుచిః = పరిశుద్ధుడు.

155. ప్రాంతః.

“ప్రాశ్నుతే సర్వం వ్యాప్నోతీతి ప్రాంతః” వెంటనే యంతటవ్యాపించి పొడుగయినవాడు.

* తోయేతు పతితే హస్తే వామనోఽభూదవామనః । తస్య విక్రమతో భూమిం చంద్రాదిత్యై స్తనాన్తరే । నభః ప్రక్రమమాణస్య నాభ్యాంతో సమవృత్తా * [మహాబలియొక్క దానజలము కరంబున పడినంతనే వామనుడుగా (పొట్టిగా) నుండిన వాడు అవామనుడగయ్యె (పొడుయ్యె). వాడట్లు భూమిని ఆక్రమించునపుడు చంద్ర సూర్యులు పక్షిభాగంబుననుండిరి.] * వామనో రక్షతు సదా భవస్తమ్ యః క్షణాద భూత్ * [ఒకక్షణంబుననే త్రివిక్రమరూపంబునొందిన వామనుడు నిన్ను ఎల్లప్పుడు రక్షించుగాక.] ఈ వృత్తాంతంబునే వేదమిట్లు ఘోషిల్లును:—* ఇదమ్ విష్ణుః విచక్రమే * (పు. సూ.) [విష్ణువు దీనిని ఆక్రమించిరి.] * తీణి పదా విచక్రమే * (పు. సూ.) [మూడడుగులచే గొలిచిరి.] * విచక్రమే పృథివీమేవ ఏతామ్ * (పు. సూ.) [పీఠ భూమిని గొలిచెను.] (155.)

156. అమోఘః. (111)

“నాస్తి మోఘః యస్యః అమోఘః” బలిన ఇంద్రుని భేదములేక ఇట్లు కృతార్థముగావించుటచే వ్యర్థముగాని ప్రభావముగలవాడు.

* అనుగ్రహంచాపి బలేరనుక్తేమమ్ చకార యశ్చేంద్రపదోపమం క్షణాత్ । సురాశ్చ యజ్ఞాంశభుజః * (వి. ధ. 43-35.) [ఎవడు క్షణకాలాబుననే బలిచక్రవర్తికి ఇంద్రపదంబునకు సమంబున ఉత్తమపదంబునిచ్చి దేవతలను యజ్ఞాంశము భుజించునట్లు కావించెనో;] * యత్రామ్బు విన్యస్య బలిర్భగ్నోజ్ఞాన వాప భోగాన్వసుధాతలస్థః । తథామరత్నం త్రిదశాధిపత్యం మన్వన్తరం పూర్ణమపేత శత్రుః * (వి. ధ.) [బలిచక్రవర్తి ఎవనికి నీటినొసగి (దానముచేసి) నిరంతరము గంబులొందెనో; అటులే యింద్రుడు నిరంకుశముగా దేవతలయాధిపత్యం బునొందెనో;] ఇత్యాదుః. (156.)

157. శుచిః. (252)

ఇట్లుపకారంబొనరించియు ప్రత్యుపకారంబును ఆ పేక్షింపకుండుటచే పరిశుద్ధుడు. (157.)

158. ఊర్జితః. 159. అతీంద్రః. 160. సంగ్రహః. 161. సర్గః.

162. ధృతాత్మా. 163. నియమః. 164. యమః.

ఊర్జితః=బలిష్ఠుడు. అతీంద్రః=ఇంద్రునిమీదినవాడు. సంగ్రహః=గ్రహింపబడువాడు. సర్గః = సృజింపబడువాడు. ధృతాత్మా = ఆత్మలను ధరించువాడు. నియమః=అణచువాడు. యమః=ఇచ్చువాడు.

158. ఊర్జితః.

“ఊర్జా బలం అస్య సజ్జాతా ఊర్జితః” అక్కాలంబున పఱుకొనిన నముచి మున్నగు శత్రువులను నిరసించుటయందు దృఢమగు బలముగలవాడు. (158.)

159. అతీంద్రః.

“ఇంద్రోఽహం అతిక్రాంతః అతీంద్రః” ఇంద్రునికి తమ్ముడుగా పుట్టినను విశ్వరూపు చేష్టలములు వీనిచే ఇంద్రుని మించినవాడు.

* అతివాద్వింద్రః రాక్షసః * [ఇంద్రుడు వాయువు పీఠలకార్యంబులను మించినవానిని.] (159.)

160. సంగ్రహః.

“సమ్యక్ గృహ్యతే ఇతి సంగ్రహః” ఇట్లుండియు భక్తులచే నుఖముగా నేవింపబడువాడు. (160.)

161. సర్గః.

“సృజ్యతే ఇతి సర్గః” త్రివిక్రముడై లోకమంతవ్యాపించిన పాదపద్మంబులను గల ఈతడు భక్తానుగ్రహార్థమై తన్నుతానే తనచేతనే సృజించుకొనినవాడు.

* నిస్సృష్టాత్మా సుహృత్సుచ * (శ్రీరా. యు. 17-36) [భక్తులవిషయమై తన్ను తానే సృజించుకొనును.] (161.)

162. ధృతాత్మా.

“ధృతాః ఆత్మానః యేనసః ధృతాత్మా” ఇట్లు తన్నే ఇచ్చి ఆత్మలను ధరించువాడు. (162.)

163. నియమః. (869)

“నియమ్యంతే అనేనేతి నియమః” ఆనూత్మకొటులకు విరోధులగు బలీచక్రవర్తి మున్నగువారలను అణచినవాడు. (163.)

164. యమః. (870)

“యచ్ఛతీతి యమః” ఇట్లు సమస్తంబును విరోధములేక అనుకూలముగా నుండునట్లు చేసెయిచ్చువాడు.

165. వేద్యః.

166. వైద్యః.

167. సదాయోగీ.

168. వీరహః.

వేద్యః=ఎఱుంగజాలినవాడు. వైద్యః=విద్య నెఱిగినవాడు. సదాయోగీ= ఎల్లప్పుడును మేలుకొనియుండువాడు. వీరహః=వీరులను జయించువాడు.

“యః పృథివీమస్తరో యమయతి” (బృ. ఉ. 5-7,3) [ఎవడు భూమిలోపల నుండి ప్రవర్తింపజేయునో.] * యమో వై వస్వతో రాజా యస్తవైష హృది స్థితః । తేనచేదవివాదస్తే మాగక్ష్ణాం మాకురూగమః * (మ. స్కం. 8-92) [నియామకుడై సర్వకాలంబునను నర్వదేశంబునను ప్రకాశించుచు, సర్వులను ఆనందింపజేయువాడగు నొకడు నీ హృదయంబున గలడు. నీకు వానితో వివాదము లేకున్నచో నీవు గంగకును వెళ్ళవలదు, కురుక్షేత్రంబునకును వెళ్ళవలదు.] (164.)

165. వేద్యః.

* వేదితుమ్ శక్యః వేద్యః * ఇట్లవతరించి ఇంద్రియంబులకు విషయము గాకుండువానినిగూడ ప్రకాశింపజేయుటచే అందఱచేతను ముఖముగా ఎఱుంగ జాలిన వాడు. (165.)

166. వైద్యః.

“విద్యా మథీతే ఇతి వైద్యః” ఇట్లు తన్నాశ్రయించువారలను బాధించు సంసారంబును తొలగించు ఔషధమగు విద్యను ఎఱిగినవాడు. (166.)

167. సదాయోగీ.

“సదా యోగః అస్యాస్తీతి సదాయోగీ” ఇట్టి విషయంబున సదా మేలు కొనియుండును.

* య ఏష మత్తేషు జాగర్తి * [ఎవడు వీరులు నిద్రించునపుడు మేలుకొని యుండునో.] (167.)

168. వీరహః. (747-927)

“వీరా హస్తీతి వీరహః” తన్ను ఎఱుంగ ప్రవర్తించినపుడు ఎఱుంగ కుండ విరోధంబుచేయు వీరులను నిరసించువాడు.

* అసత్యమప్రతిష్ఠస్తే జగదాహురనీశ్వరమ్ * (గీ. 16-8.) అనుప్రసంగించి * తానహం ద్వివతః క్రూరాక్ సంసారేషు సరాధమాక్ । ఓపామ్యజ్జసమశుభాక్ అసురీష్యేవ యోనిషు * (గీ. 16-18.) ఇత్యాదులు. [అఖిలజగంబును అనీశ్వరము అప్రతిష్ఠము అనియందును. ఆసురప్రకృతులు.....అట్టి క్రూరులను ద్వేషులను సరాధములను సంసారంబుననే ఆసురప్రకృతిజన్మంబుననే ఎల్లప్పుడును త్రోసివేయుదును.] (168.)

169. మాధవః.

170. మధుః.

171. అతీంద్రియః.

172. మహామాయః.

మాధవః = (1) మాయను పరవిద్యకుస్వామి (2) మానధ్యానయోగంబులు గలవాడు. మధుః = తేనెపంటివాడు. అతీంద్రియః = ఇంద్రియంబుల నతిక్రమించినవాడు. మహామాయః = గొప్ప మాయగలవాడు.

169. మాధవః. (73-741)

“మాయాః ధవః మాధవః” (1) అనంతరము, తనవిషయముగూ పరబ్రహ్మ విద్యను ప్రపంచపజేయుటచే ‘మా’ యను విద్యకునాగుడు. * మా విద్యాచ హరేః ప్రోక్తా తస్యా ఈశో యతో భవాః । తస్మాన్మాధవనామాసి ధవః స్వామితి శబ్దితః * (హ. పం.) [ఓహరీ! మాయగా పరవిద్య, దానికి మీరు స్వామిగానుండుటచే మాధవులగుదురు. ధవ అనగా స్వామి.]

(2) తేక * మానాత్ ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ విద్ధి భారత మాధవమ్ * (భా. ఉ. 69-4.) [మానధ్యానయోగంబులుగలవాడగుటచే వానిని మాధవునిగా నెఱుంగుము] అను ఋషినిరుక్తరీత్యా మానధ్యానయోగంబులను గలవాడు. (169.)

170. మధుః.

“మన్యతే ఇతి మధుః” ఆపరవిద్యను లభించినవారలకు తేనెవలె నింపుగా నుండువాడు. * నుద్ధ్య ఉత్సః * (పు. నూ.) [మధుప్రవాహము.]

* ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమ్ * (గీ. 7-17) [జ్ఞానికి నేను అత్యంతము ప్రియుడను గదా!] (170.)

(అవతారిక.) అనంతరము మధురమధు (తేనె) సముద్రముపంటి స్వరూపముగలవాడగు గుణవిష్ణుండగు భగవంతునియందు, క్రిందజెప్పిన పరవ్రాహ్మ విభవంబుల హృదయంబులైన సాక్షుణ్యంబును చెప్పదలంచి మొట్టమొదట స్వరూపంబును శోధించుచున్నారు.

171. అతీంద్రియః.

“ఇంద్రియాణి అతిక్రాంత్యః అతీంద్రియః” జ్ఞానోపకరణంబులగు ఇంద్రియంబులను అతిక్రమించినవాడు. (171.)

(అవతారిక.) అది యెట్లనగా ;

172. మహామాయః .

“మహతీ మాయా యస్యసః మహామాయః” తన్నాశ్రయించిన వారులదప్ప ఇతరులందిలు తెరపంటి మాయచే కప్పుబడి యుండుటవలన ఇతరులచే చూడబడని వాడు.

173. మహాత్మాహః.

174. మహాబలః.

మహాత్మాహః = అధికమగు ఉత్సాహమునుగలవాడు. మహాబలః = గొప్ప బలముగలవాడు.

* గుణమాయాసమావృతః * (జి. 1-3.) [గుణమయంబగు మాయచే ఆవరింపబడినవాడు.]

ఇచ్చట మాయయనగా మిథ్యగాదని మీది చెప్పబడును. (నైకమాయా నామము. 303.)

(అనంతారిక) సాంఖ్యులు అత్యును జ్ఞానరూపుడుగా నొప్పుకొందురు. అయినను వాడు కర్తృకాబాలడు. తామర మీదనుండు నీరువలె ప్రకృతిలో సంబంధింపక ఉదాసీనుడై అలనుడైయుండును అని యందురు. దానిని ఖండించుచున్నారు :—

173. మహాత్మాహః.

[ఇక షాన్ముఖము చెప్పబడును. ఆయాఱు గుణంబులలో కర్తృత్వరూపమగు నైశ్వర్యము ప్రధానముగాన మొట్టమొదట విశ్వర్యరూపగుంబును అనుభవించుచున్నారు.]

“మహాత్ ఉత్సాహః యస్యసః” కర్తృత్వమును గొప్ప విశ్వర్యమునుగలవాడు. ఉత్సాహంబనగా కర్తృత్వంబను విశ్వర్యము. దానిని అత్యధికముగాగలవాడు. ఇతరుల ప్రేరణలేకయే తనసంకల్పమాత్రంబుచేతనే సమస్తంబును సృజించుటచే సాంఖ్యులు చెప్పనట్లు అకర్తృత్వములేదు. వీడు కర్తయగును. స్వాతంత్ర్యకూన్యమగు కర్తృత్వముండుటచేతనే ఈతడు భగవంతుడయ్యె. ఈశక్తిలేశంబున అణుమాత్రములగు అణిమాది విశ్వర్యంబులు బ్రహ్మాదులందు సంబంధించుటచేతనే వారలకు అపరిమితవైభవము గల్గుచున్నది. (173.)

174. మహాబలః.

“మహత్ బలం యస్యసః మహాబలః” సహాయాంతరంబునపేక్షింపకయే సృజించు మహాబలముగలవాడు.

ఈబలముండుటచేతనే వీడు ఎంతగొప్ప కార్యంబుచేసినను శ్రమములేక తనమహిమంబుమీదనే నిల్చియుండి ఆధారాంతరంబునపేక్షింపక ఇతరులచే చేయజాలని వ్యాపారంబులను గావించుచు సమస్తంబును శరీరమువలె భరించును. మూలసంహితలోనిదిస్పష్టము. ఈబలంబున అణుమాత్రమే జలము వాయువు పర్వతము భూమి అనువీనిలో నుండును. (174.)

(అనంతారిక.) జగత్కారణవస్తువునకు సర్వజ్ఞత్వములేదని కొండ అంగురు, అమతంబును ఖండించుచున్నారు.

175. మహాబుద్ధి.

మహాబుద్ధిః=గొప్పజ్ఞానము గలవాడు.

175. మహాబుద్ధి.

“మహతీ బుద్ధిః యస్య సః మహాబుద్ధిః” సంశయభ్రమాదులలేక సర్వంబు నెఱుంగదగు జ్ఞానముగలవాడు.

ఈ జ్ఞానమే సర్వదేశ సర్వకాల సర్వస్వభావములయందును, సమీపంబునను దూరంబునను ఉండు సమస్తంబును విషయీకరించును. సర్వంబు నెఱుంగుటచే సందేహ భ్రమాదులలేక యథార్థమైయుండును. క్షేత్రము కర్మవిపాకము మున్నగు వానితో సంబంధింపకయు స్వాభావికముగాను ఉండుటచే నిత్యమైయుండును. చక్షురాది (కన్ను మున్నగు) ఇంద్రియంబులను అపేక్షింపకుండును. ఈశ్వర స్వాతంత్ర్యంబుచే ఆయింద్రియంబులను ఒకప్పుడు అపేక్షించినను అపేక్షించును. కనుకనే “పుణ్డరీకాక్షః, శుచిశ్రవాః” (112-139 వనాములు) అని చెప్పబడి యున్నవి. యావరసాదులను గ్రహించునపుడు ఆ యా యింద్రియంబులుండవలయునను నియమములేదు. సకలఇంద్రియంబులచేతను సమస్త కార్యములును చేయనగును. సాధారణముగా తిర్యగ్జాతులగు సర్పాదులు కంటిచే చూచుచుండును. వినుచునుండును. (కనుకనే సర్పంబును ‘చక్షుశ్రవాః’ అనగా చెప్తులే కన్నులుగాగలివి అనియందురు.) అట్లుండ సర్వోత్తమండగు భగవంతునకీయల్పశక్తి దుర్లభమా? ఇదియే జయ సంగీతలా * సర్వతః శ్రుతిమాంశ్చాసౌ యథాదృచ్ఛావరోరగః * [నేత్రం బులచే చూచు సర్వమువలె వీడు అంతట శ్రోత్రములుగలవాడు.] అని స్పష్టముగా చెప్పబడియుండును.

మఱియు ఈజ్ఞానము విశదముగానుండుటచే కఠతలామలకంబువలె సమస్తం బును నిర్వహించునదియగుటచే అమోఘమైయుండును. * విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతో ముఖః * (తై. నా. 6. 1. 12.) [అంతట నేత్రములుగలవాడు. అంతట ముఖముగలవాడు.] * పశ్యత్యచక్షుః స కృణోత్యకర్ణః * (తే. ఉ. 3. 19.) [కన్ను లేకయే చూచును. శ్రోత్రములులే యే వినును.] * సర్వతోఽక్షః శిరోముఖమ్ * (తై. ఉ.) [అంతట నేత్రములు శిరములు ముఖములు గలవాడు.] ఇత్యదులు. శ్రీమన్నాథమునులు గూడ * యో వేత్తి యుగపత్యర్వం ప్రత్యక్షేణ సదాస్వతః * (నారాయణతత్వము) [ఎవడు ఒకప్పుడే సమస్తంబును ప్రత్యక్షముగా ఎల్లప్పుడును స్వతః చూచునో] అని సాన్నిధి.

ఇట్లుండ కొండెలు, నేత్రంబులచేతనే సమస్తంబును చూచు వాడెట్లు సర్వజ్ఞుడగును? అని సర్వజ్ఞుండగు భగవంతుని నిందించురు. అయ్యవి జౌద్ధిమతము ననుసరించినవి. లేనిచో సకలశాస్త్రంబునను విరోధించును గదా? నేత్రంబులచేతనే విను సర్పారులందును, కాకి. గుడ్డగూబమున్నగువానియందును, మంత్రసిద్ధాపథ

175. మహావీర్యః.

177. మహాశక్తిః.

మహావీర్యః=గొప్ప వీర్యముగలవాడు. మహాశక్తిః=గొప్ప శక్తిని గలవాడు.

తపః ప్రభావాదులు సిద్ధించినవారలందును ఆయా యింద్రియముల నేతనే ఆయావ్యాపారములగునను నియమములేక తారతమ్యముండుటను ప్రత్యక్షముగా చూచుచుండునపుడు కాస్త్రసిద్ధిబగు భగవంతునిసర్వజ్ఞతావిషయమందుమాత్రము హాని చెప్పుట పరిహాసాస్పదముగానుండును. భగవంతుని యితర గణములును ఇటులే విచిత్రముగానుండును. ఈజ్ఞానముయొక్క అల్పాంశము మాత్రము బద్ధమున నిశ్చలందుగలదు.

(175.)

176. మహావీర్యః.

“మహత్ వీర్యమ్ యస్యసః” వీర్యమనగా వికారమునకు గారణము లుండినను వికారము నొందకుండుట. అట్టివీర్యమును గలవాడు.

పెరుగునకు కారణంబగు పాలు, పెరుగుగా మారునపుడు వికారము నొందునట్లు జగత్కారణభూతుడయ్యు కొంచమైనను వికారము నొందడు. అగరువు - కస్తూరి - పుష్పాదులవాసనవలె భగవంతుడు తనసన్నిధిమాత్రముచేతనే అపరిమిత కార్యములు జేయును.

* తస్య సన్నిధిరూత్రేణ గర్భః షోభాయ జాయతే । మనసో నోపకర్తుత్వాత్, తథాఽసౌ పరమేశ్వరః * [తాను సంబంధించినంతమాత్రాన గంధము కలత జేందించును. మనోవ్యాపారము నొకింతయు నపేక్షింపదు. అటులే పరమేశ్వరుడుగూడ చేయును.] దీనిలోని యణుమాత్రమే యోగీశ్వరాదులందు గలదు.

(176.)

177. మహాశక్తిః.

“మహతీ శక్తిః యస్యసః మహాశక్తిః” నిమిత్తకారణముగాను ఉపాదానకారణముగాను ఉండు గొప్ప శక్తిని గలవాడు.

పశుపతిమతంబున పరబ్రహ్మంబును నిమిత్తకారణముమాత్రముగానందురు. అట్లుగాక ఉపాదానకారణముగూడ నాతడే యగును అను శక్తినిగలవాడు. ఈ శక్తి ఎట్టిదనగా; సాధనసమూహములను వినియోగించునదై, భగవచ్ఛరీరైకదేశంబగు ప్రకృతిని పరిణమింపజేయునదై, సామగ్రి ఉండినను లేకున్నను సదా సమస్తంబును సంపాదించునదై యుండును.

ఒకేవస్తువే ఉపాదానకారణముగాను నిమిత్తకారణముగాను ఎట్లు కావచ్చునని శంకింపవలదు. లోకమున సారేపురుగు నూలునకు ఉపాదానకారణముగాను నిమిత్తకారణముగాను ఉండుటను చూచుచున్నాముగదా ? అట్లుండ సర్వ శక్తుడైన భగవంతునకు ఇట్టి శక్తి దుర్లభంబగునా ?

178. మహాద్యుతిః

179. అనిర్దేశ్యవపుః.

మహాద్యుతిః. = గొప్ప కాంతిగలవాడు.

అనిర్దేశ్యవపుః = నిర్దేశింపజాలని

శరీరముగలవాడు.

ఈ శక్తిలోని యంశ భాగముమాత్రమే ప్రధానంబనబడు ప్రకృతిలోను, ప్రతి క్షణము పరిణమించు పాలు పెరుగు మున్నగు వస్తువులలోనుగలదు. (177.)

178. మహాద్యుతిః.

“మహాతీ ద్యుతిః యస్యసః మహాద్యుతిః” సహాయాంతరంబు నపేక్షించు కారణాంతరమువలెగాక ఇతరాపేక్ష లేక మహాతేజంబుతో గూడియుండువాడు. ఇదియే బాహ్యంధకార - ఆంతరాంధకారంబులను తొలగించు సూర్యాదులకు అనుకూలమై తద్విరుద్ధంబులకు భయంకరమై యుండును. దీనిబిందుమాత్రమే సూర్యచంద్రమాశీక్యాదులందు ప్రకాశించును.

[క్రిందజెప్పిన ఆట [173-178] నామములలోను గల మహాత్వ విశేషంబుచే ఈగుణంబులు కలామాత్రంబుచేతనే ఉచ్చస్వీచంబులగు సమస్తకార్యంబులను ప్రవర్తింపజేసి సమస్తమనకును విషయము లభింపక సమద్రంబున మహాప్రవాహములువలె భగవంతునియందు నిండియుండును అని తెలియుచున్నది. * పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శూయతే, స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ* (శ్వే. ఉ. 6-8) [వీని పరశక్తి పలువిధంబుగా చెప్పుబడును. జ్ఞానబలక్రియాదులు స్వాభావికములు.] * తేజో బలైశ్వర్య మహావభోధనువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః* (వి. పు. 6-5-85) [తేజము బలము ఐశ్వర్యము మహాజ్ఞానము వీర్యము శక్తి మున్నగు గుణంబు లొకరాశిగా నుండువాడు.] ఇత్యాదులు. భగవచ్ఛాస్త్రంబు లన్నింటికీని ఇదియే విషయము. ఈ యాట గుణంబులలోనే సౌశీల్య వాత్సల్యాది గుణంబులు ఏదే నొక ప్రయోజనంబు నకై అంతర్భవించును. (178.)

179. అనిర్దేశ్యవపుః (662)

“అనిర్దేశ్యమ్ వపుః యస్యసః అనిర్దేశ్యవపుః” ఇట్లు షాడ్గణ్య (ఆట గుణంబు లచే) పూర్ణండగుటచే సమానములేని శరీరము గలవాడు. అనగా ఇట్టిదని నిర్దేశింపజాలని శరీరము గలవాడు.

* షాడ్గణ్య విగ్రహమ్ దేవమ్ భాస్వజ్జ్వలనతేజసమ్* [ఆట గుణంబులను ప్రకాశించు దివ్య శరీరముగలవాడును అగ్నివంటి తేజంబుగలవాడునగు దేవుని] * బుద్ధిమనోఽర్థ ప్రత్యక్షవత్త్వమ్ భగవతి లక్షయామహే* (మా. స.) [బుద్ధి మనసు అర్థము ప్రత్యక్షము ఇవి యన్నియుభగవంతునియందున్నట్లు నిశ్చయింతము.]

ఇవిషయంబున నిర్మియు నిట్లు చెప్పుబడియుండును. “ఎవరు, బుద్ధి మనసు అవయవములు వీనింగలవారలో; వారల విభవము అగ్నిరమైయుండును. కనుక భగవంతునకు శరీరముండునట్లు చెప్పినచో అది యేరూపముగా నుండును? అని విచారించి.

180. శ్రీమూఁ. 181. అమేయాత్మా. 182. మహాద్విధృత్.

శ్రీమూఁ = ఆభరణ సంపదగలవాడు. అమేయాత్మా = గంభీర స్వభావుడు.
మహాద్విధృత్ = మందరపర్వతంబునెత్తినవాడు.

భగవచ్ఛరీరము పంచభూతముల సంబంధముగా నుండునా? అని శంకించి “భగవచ్ఛరీరము భగవద్రూపముగానే యుండును. భగవంతుడేరూపమో; ఆ రూపమే భగవంతుని శరీరంబును. ఆ భగవంతునిరూప మెట్టిదనగా; జ్ఞానస్వరూపము శక్తి స్వరూపము ఐశ్వర్య స్వరూపము. అది యెట్లునగా; చందనాది కాఢ్యములు స్వల్పించు నపుడు ఎట్లు మొత్తము అగ్నిమయముగానే యుండునో, మధుమయంబగు పాత్రంబును పానంబుచేసినచో అది యెట్లు మొత్తము మధురముగానే యుండునో; సునర్ల పిండంబును ఒరసినచో అది మొత్తము నెట్లు సునర్లముగానే యుండునో; ప్రాసాదము (మిడ్డె) ను చూడచూడ అది యెట్లు అందముగానుండునో; అటులే భగవంతుడు మొత్తమును జ్ఞానముగాను ఐశ్వర్యముగాను శక్తిగాను మనము దేనింగోరిన నది గల్గినట్లుగానుండును.” అని. ఇదియే పంచోపనిషత్సయంబయిన శరీరంబని తైగా చెప్పబడును. ఈ శరీరము శుద్ధసత్త్వమయంబగుటచే, బంగారులోపాదిగిన రత్నమువలె భగవంతునిషడ్గుణంబులును ప్రకాశింపజేయుచుండును. త్రిగుణమయంబగు మర శరీరమువలె ఆ గుణంబులను దాగజేయునదిగాదు అని తత్త్వము” అని.

* రూపవర్ణాది నిర్దేశ విశేషణ వినశ్చిత్తః * (వి.పు.) [రూపము వర్ణము మున్నగునవి యుండునట్లు నిర్దేశించు విశేషణములు లేనివాడు.] (నిర్దేశ విశేషణంబనగా ఉపమాన విశేషణము. అదిలేనివాడు సాటిలేనివాడని భావము.) (179.)

180. శ్రీమూఁ. (22-222)

“శ్రీః అస్మాత్తి శ్రీమూఁ” ఆదివ్యశరీరంబునకుదగిన దివ్యాభరణసంపద గలవాడు. (180.)

181. అమేయాత్మా. (103)

“అమేయః ఆత్మా యస్యసః అమేయాత్మా” ఈ గుణంబులకును దివ్య దేహంబునకును దగినట్లు అతి గంభీరమగు స్వభావము గలవాడు. (181.)

182. మహాద్విధృత్.

“మహాత్మం అద్రిం ధరతీతి మహాద్విధృత్” మందరంబను మహాపర్వతంబును శ్రీరసముద్ర మధనకాలంబున ధరించినవాడుగాన ఆ గాంభీర్యాదులకుదగిన చేష్ట తంబులు గలవాడు. (182.)

183. మహేష్వాసః 184. మహీభర్తా. 185. శ్రీనివాసః.
186. సతాంగతిః. 187. అనిరుద్ధః. 188. సురానన్దః.

మహేష్వాసః = మహాశరం (బాణం) బులను విడుచువాడు. మహీభర్తా = భూమిని ధరించువాడు. శ్రీనివాసః = లక్ష్మీని గలవాడు. సతాంగతిః = ఆశ్రీతులకు గతియైనవాడు. అనిరుద్ధః = అడ్డగింప సాధ్యముగాని వాడు. సురానన్దః = దేవతలను ఆనందింపజేయువాడు.

183. మహేష్వాసః.

“ఇషూణామ్ ఆసః ఇష్వాసః, మహాః ఇష్వాసః యస్యసః మహేష్వాసః” సేతుబంధన రావణవధాదికాలంబున అతిమనోహరంబుగా బాణంబులను ప్రయోగించువాడు. (183.)

184. మహీభర్తా.

“మహీమ్ బిభర్తీతి మహీభర్తా” లీలగా భూమిని ధరించువాడు. (184.)

185. శ్రీనివాసః. (614)

“శ్రీయః నివాసః శ్రీనివాసః” క్షీర సముద్రంబును మధించి లభించిన లక్ష్మీ విలాసముగా వక్షంబు నారోపించునట్లు కావించుకొన్నవాడు. (185.)

186. సతాంగతిః. (451)

ఇట్లు యధేచ్ఛగా విహరించుచుండియు ఆశ్రీతులకు ప్రయము కామించు వాడగుటచే వారలకు ప్రాప్త్యుడు. (186.)

187. అనిరుద్ధః. (644.)

“న నిరుద్ధః అనిరుద్ధః” ఇట్లు సకలవిరోధులను నిరసించి సమస్త జీవ లోకంబునకును రక్షణంబగు దివ్యచేష్టితంబులుగలవాడగుటచే ఎవరివలనను అడ్డగింప సాధ్యముగానివాడు.

* అపరిమితచేష్టో భగవాన్ అనిరుద్ధః * (మా. స.) [భగవంతుడగు అనిరుద్ధుడు అపరిమిత దివ్యచేష్టితంబులుగలవాడు.] (187.)

(అవతారిక.) అనంతరము అవతారంబులకెల్ల మూలకండుంబగు అనిరుద్ధుడు కామించియుండు హంసావతారమును చెప్పుచున్నారు.

188. సురానన్దః.

“సురాః ఆనన్దన్తి అస్మాదితి సురానన్దః” ఆపద్బంధువుగానుండుటచే దేవతలనానందింపజేయువాడు. (188.)

189. గోవిందః. 190. గోవిదాం పతిః. 191. మరీచిః.

192. దమనః.

193. హంసః.

గోవిందః = నుతింపబడినవాడు. గోవిదాం పతిః = వేదవాక్కు నెఱింగిన వారలను రక్షించువాడు. మరీచిః = కిరణమువంటివాడు. దమనః = శమింపజేయువాడు. హంసః = హంసస్వరూపి.

189. గోవిందః. (543.)

“గాః వాచః విదవతీతి గోవిందః” దేవతలస్తోత్రరూపములగు వాక్కులను పొందినవాడు. (189.)

190. గోవిదామ్ పతిః.

‘గో’ అనగా వేదవాక్కులు. ఆవాక్కుల నెఱింగినవారలు గోవిదులు. వారలను రక్షించువాడు. అనగా, వేదవిత్తులగు జ్ఞానులచే జ్ఞానయజ్ఞంబుచే ఆరాధింపబడి వారలను రక్షించువాడు.

* హంసమూర్తి మథాత్మానం జ్ఞానయజ్ఞభుజం స్మరేత్ * [హంసమూర్తి యగు పరమాత్మను జ్ఞానయజ్ఞంబును భుజించువాడుగా స్మరింపగలడు.] (190.)

191. మరీచిః.

హంసావతారంబుచే పుట్టుగ్రంథులగు జంతువులకును నిర్మలమగు తన రూపంబుతో కిరణమువలె ప్రకాశించువాడు.

* కుండేద్ధ స్థిగ్ధ కాత్తిశ్చ * [మొల్లపూవలెను చంద్రునివలెను మనో హరంబగు కాంతినిగలవాడు.] అని హంసుని ధ్యానస్లోకము. (191.)

192. దమనః.

“దామ్యతీతి దమనః” కాంతియను గంగా ప్రవాహంబుచే సంసార తాపంబును శమింపజేయువాడు. (192.)

(అవతారిక.) ఇట్టివాడెవ్వడనగా ;

193. హంసః.

(1) “హన్తి మనోహరం గచ్ఛతీతి హంసః” మనోహరముగా నేగువాడు.

(2) * హన్తా సక్తానామ్ * అను మూల సంహితా రీతిగా ఆశ్రతుల సంగంబును నిరసించువాడు. * సత్సత్త్వ కుభాశ్రయ పరమహంసాయ * [శ్రేష్ఠమగు సత్త్వ మణింబులకు స్థానంబగు పరమహంసునికొఱికు.] అని వీరి ధ్యానమున గలదు. (193.)

194. సుపర్ణః. 195. భుజగోత్తమః.
196. హిరణ్యనాభః. 197. సుతపాః.

సుపర్ణః=(1) సుందరములగు తొక్కలు గలవాడు. (2) సంసారమునుండి దరిచేర్చువాడు. భుజగోత్తమః=అది కేషునకు నాభుడు. హిరణ్యనాభః=స్వర్ణమయముగు నాభిని గలవాడు. సుతపాః=మంచి జ్ఞానము గలవాడు.

194. సుపర్ణః. (859.)

(1) “శోభనే పుష్టే పక్షౌ యస్యసః సుపర్ణః” సుందరంబులగు తొక్కలుగలవాడు.

(2) “సుష్టం పారం నయతీతి సుపర్ణః” నిరుక్తరీతిగా సంసారంబునుండి దరిజేర్చువాడు.

(194)

(అవతారిక.) “పద్మనాభో ౭ మరప్రభుః” (నామము 48-49.) అని పూర్వహంబున కడపటివాడగు అనిరుద్ధుడు పద్మనాభుడుగా చెప్పబడియె. ఇక ఇచట అవతారంబులందు ప్రథముండగు పద్మనాభుని చెప్పుచున్నారు.

195. భుజగోత్తమః.

“భుజగస్య ఉత్తమః కేషీ భుజగోత్తమః” అది కేషుండను శయనంబున శయనించుటచే అది కేషునకునాభుడు.

* సుష్టౌప భగవాన్ విష్ణురప్పయ్యా మేక ఏవహి । నాగస్య భోగే మహతి కేషస్యామితలేజసః * (భా. ఆ.) [విష్ణువు తానొకడే ఒంటరిగా జలంబున శయనంబున కేషశయనంబున శయనించిరి.] * భోగిశయ్యాగతః కేతే త్రైలోక్య గ్రాసంబుంహితః * (వి. పు.) [త్రైలోక్యంబును ఆరగించిన సంతసంబుచే కేషశయనంబున పరుండె.]

(195.)

196. హిరణ్యనాభః.

“హిరణ్యమ్ నాభౌ యస్యసః హిరణ్యనాభః” అతడే స్వర్ణమయంబుగు నాభినిగలవాడు. (చూ. నామము 198.)

(196.)

197. సుతపాః.

“శోభనం తపః జ్ఞానం యస్యసః సుతపాః” తపస్సు అనగా జ్ఞానము. మంచి జ్ఞానమును శరీరముగాగలవాడును అతడే.

198. పద్మనాభః.

199. ప్రజాపతిః.

200. అమృత్యుః.

పద్మనాభః=తామరను నాభిలో గలవాడు.

ప్రజాపతిః=ప్రజలకు నాథుడు.

అమృత్యుః=మృత్యువునకు విరోధి.

* దివ్యబోధ తనుష్టభుః * [దివ్య జ్ఞానంబును శరీరముగాగలవిభువు.] అని వారిధ్యానస్థోకము. (197.)

198. పద్మనాభః. (48-346)

“పద్మమ్ నాభౌ యస్యసః పద్మినాభః” తామరను నాభిలోగలవాడు. పద్మనాభ హిరణ్యనాభ నామంబుల (198-199.) యర్థము బ్రహ్మాంబు పురాణంబున స్పష్టము.

* కదాచి త్రస్య సుప్తస్య నాభ్యమ్ కామాదజాయత | దివ్యమష్టదలం భూరి పద్మజం పాణ్డవమ్ మహత్ | యస్య హేమమయీ దివ్యా కర్ణికా మేరుర్యతే * [సంకల్పంబుచే నిడించు వానినాభినుండి పృథివీసంబంధమై అష్టదళంబులతోగూడిన శెడతామర ఒకటి గలిగె. దానికి సువర్ణమయంబగు మేరుపర్వతమే తామరదుర్వుగానయ్యె.] (198.)

199. ప్రజాపతిః. (70.)

“ప్రజానామ్ పతిః ప్రజాపతిః” కనుకనే బ్రహ్మాదినమస్తప్రజలకునుస్వామి. ఇది నైమిత్తికసృష్టి ప్రళయ విషయము. (199.)

(అనంతరిక.) అనంతకము నృసింహావతారము చెప్పబడును.

200. అమృత్యుః.

మృత్యువునకును మృత్యువుగాన మృత్యు విరోధి.

(200.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున
ద్వితీయ శతకము సంపూర్ణము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

తృ తీ య శ త క ము.

201. సర్వదృక్. 202. సింహాః. 203. సంధాతా.

204. సంధిమాన్. 205. స్థిరః. 206. అజః.

సర్వదృక్=అందఱను చూచువాడు. సింహాః=సింహస్వరూపి. సంధాతా=
చేరదీయువాడు. సంధిమాన్=చేరియుండువాడు. స్థిరః=చలింప
కుండువాడు. అజః=జన్మము లేనివాడు.

201. సర్వదృక్. (577.)

“సర్వాన్ పశ్యతీతి సర్వదృక్” ఆస్మసింహుడు, అనుకూల - ప్రతికూల -
తటస్థులు అనుసందతను వారవారలకు దగినట్లు నియమింపచూచువాడు. వాడు
సర్వతోముఖుడుగాన నివసంభవించును. (201.)

(అవతారిక.) ఆతడెవ్వడనగాః—

202. సింహాః. (489.)

“సింహతీతి సింహాః” శత్రువులు అను మదపుటేనుగులను తుదముట్టించు
భయంకరంబగు మహానృసింహమూర్తి. (202.)

203. సంధాతా.

“సంధాతీతి సంధాతా” ఆతడట్లు శత్రువులు అను మదపుటేనుగులను
సంహరించు భయంకరుండయ్య ఆశ్రితులగు ప్రహ్లాదాదులను చేరదీయువాడు. (203.)

204. సంధిమాన్.

“సంధిః అస్యాస్తీతి సంధిమాన్” వారలతో నిత్యము చేరియుండువాడు.

205. స్థిరః.

“తిష్ఠతీతి స్థిరః” చేరునపుడు వారలయపచారంబులంజూచి వెనుదీయక
స్థిరముగానిలుచువాడు. (205.)

206. అజః. (96-524.)

“న జాయతే ఇతి అజః” స్తంభంబునుండి సంభవించియుండుటచే
ఇతరులవలె పుట్టనివాడు.

207. దుర్మర్షణః.

208. శాస్తా.

209. విశ్రుతాత్మా.

210. సురారిహః.

దుర్మర్షణః = సహింసజాలనివాడు. శాస్తా = శిక్షించువాడు. విశ్రుతాత్మా = సుప్రసిద్ధ వృత్తాంతములు గలవాడు. సురారిహః = హిరణ్యకశిపును సంహరించినవాడు.

* న జాయతే జనిత్ర్యామ్ యదజస్తస్మాదనేకజత్ * [జన్మంబునిచ్చు ప్రకృతిలాః పుట్టడుగాన స్వయం జ్యోతియగు భగవంతుని అజాడందురు.] (206.)

207. దుర్మర్షణః.

“దుఃఖేనాపి మర్షితుమ్ అశక్యః దుర్మర్షణః” విరోధులచే సహింస జాలనివాడు.

* రథాఙ్గశఙ్ఖధాతారమ్ బ్రహ్మమూర్తిమ్ సుభీషణమ్ * [శంఖచక్రం బులనుధరించి భయంకరుడై ప్రకాశించు బ్రహ్మమూర్తిని] అని వారిధ్యానంబున నున్నము. (207.)

208. శాస్తా.

“శాస్తీతి శాస్తా” సమస్త దుర్జనులను ఈడేహంబుతో శిక్షించువాడు.

* ని నాదవిత్రాసిత దానవః * (వి. పు.) [తనధ్వనిచే దానవులను భయ పఱచినవాడు.] * ద్రవన్తి చైత్యాః * (వి. పు.) [చైత్యులు పాణిపోవుదురు.] (208.)

209. విశ్రుతాత్మా.

“విశ్రుతః ఆత్మా యస్యసః విశ్రుతాత్మా” అతడే ఎప్పుడును ఎచ్చటను అందఱును ఆశ్చర్యమొందునట్లు సుప్రసిద్ధంబగు సహింసావతారవృత్తాంతంబునుగలవాడు.

* అశేషదేవేళ! నరేశ్వరేశ్వరైః * [సమస్తదేవులకును నాథుడా! మనుష్యుల నాథులకును నాథులచే.....] ఇత్యాది. (209.)

210. సురారిహః.

“సురారిం హస్తీతి సురారిహః” దేవతలకు శత్రువగు హిరణ్యకశిపును వక్షంబును చీల్చి చంపినవాడు.

* సత్సత్సకరజ్జుశ్చేదీప్తేనోభయపాణినా! సంయచ్ఛతే యథా సమ్యక్ భయానాం సోఽభయం పరమ్ * [శుద్ధసత్త్వమయంబగు వజ్రములచే వెలసిల్లు రెండుహస్తంబులచేతను భయంబును తొలగించినవాడగుటచే వాడే శ్రేష్ఠమగు అభయస్థానము.] అని ధ్యానశ్లోకము. (210.)

(అవతారిక.) అనంతరము మత్స్యావతారము వర్ణించబడును.

211. గురుః గురుతమః. 212. ధామ. 213. సత్యః.
 214. సత్యపరాక్రమః 215. నిమిషః.
 216. అనిమిషః. 217. స్రగ్వీ.

గురుతమః గురుః=గురువులకును గురువు. ధామ=ఆధారమైనవాడు. సత్యః=సత్యపురుషులకుం దగినవాడు. సత్యపరాక్రమః=సత్యమగు వ్యాపారము గలవాడు. నిమిషః=చూడకుండువాడు. అనిమిషః=చూచువాడు. స్రగ్వీ=మాలను ధరించినవాడు.

211. గురుధ్వరుతమః.

“గురుతమః గురుః” సమస్తవిద్యలకును పరమాచార్యుడు. * స పూర్వేషామపి గురుః * (ప్రా.శా.) [పూర్వులకుండాడ గురువువాడే.] * పూజ్యశ్చ గురుర్గరీమాన్ * (గీ. 11-43) [పూజ్యుడును పరమగురువును నీవే.] (211.)

212. ధామ. (62)

సంహారకాలంబున నశించు చరాచరంబులకు ఆధారమైనవాడు. (212.)

213. సత్యః. (107-673)

“సత్య సాధుః సత్యః” అక్కాలంబున నాశ్రయించిన మన్వాదినత్యురుషులకు సాధువుగా (తగినవాడుగా) నుండినవాడు. (213.)

214. సత్యపరాక్రమః.

“సత్యః పరాక్రమః వ్యాపారః యస్యసః సత్యపరాక్రమః” వారలయందు సత్యమగు అనగా కపటములేని వ్యాపారములు గలవాడు. (214.)

215. నిమిషః.

“నిమిషతీతి నిమిషః” వారల (అశ్రీతుల) విరోధులను కన్ను తెరిచిచూడకుండువాడు. (215.)

216. అనిమిషః.

“న నిమిషతీతి అనిమిషః” సత్పురుషులను జాగ్రత్తో కన్ను తెరిచి చూచుచుండు దివ్యమగు మత్స్యవిరూపంబు గలవాడు. (216.)

217. స్రగ్వీ.

“స్రక్ అస్మాస్తీతి స్రగ్వీ” ఇట్లు తిర్యక్కుగానుండియు పరత్వనూచకంబగు వైజయంతియనుమాలను ధరించినవాడు. (217.)

218. వాచస్పతిః. 219. ఉదారధీః. 220. అగ్రణీః.
 221. గ్రామణీః. 222. శ్రీమాణ్.
 223. న్యాయః. 224. నేతా.

వాచస్పతిః = వాగీశుడు. ఉదారధీః = గంభీర హృదయుడు. అగ్రణీః = పైకి
 గొనిపోవువాడు. గ్రామణీః = సమూహమును చేర్చువాడు.
 శ్రీమాణ్ = విశ్వర్యముగలవాడు. న్యాయః = న్యాయము చేయువాడు.
 నేతా = నిర్వాహకుడు.

218. వాచస్పతిః. (579)

“వాచః పతిః వాచస్పతిః” (అలుకస్సమాసము వాడే వేదోపబృంహణంబగు
 మాతృవృత్తురాణంబును రచించియుండుటచే వాక్కునకు పతి. (218.)

219. ఉదారధీః.

“ఉదారా ధీః యస్యసః ఉదారధీః” ఇట్లందఱును ఉజ్జీవించునట్లు సంకల్పిం
 చుటచే గంభీరమగు బుద్ధిగలవాడు. (219.)

220. అగ్రణీః.

“అగ్రం నయతీతి అగ్రణీః” అటులే భక్తులను ఉత్తమస్థానంబునకు గొని
 పోవువాడు. (220.)

221. గ్రామణీః.

“గ్రామం సమాజమ్ నయతీతి గ్రామణీః” నిత్యసూరుల సమూహంబును
 చేర్చువాడు. (221.)

222. శ్రీమాణ్. (22-180)

“శ్రీః అస్యాస్తీతి శ్రీమాణ్” మత్స్యవివతారంబయ్య * మత్స్యః కమల
 లోచనః * అను ప్రమాణరీతిగా కమలనేత్రుం డగుటచే పరిత్యజనూచకంబగు నైశ్వర్య
 ముచే ప్రకాశింపబడువాడు. (222.)

223. న్యాయః.

భక్తుల విషయంబున న్యాయంబులను చేయువాడు. (223.)

224. నేతా.

“నయతి నిర్వహతీతి నేతా” భక్తులు నియమించు కార్యంబులను చేయు
 టచే నిర్వాహకుడు. సంసారంబున తానుకూడ మునిగి మహనీయులను దరిజేర్చు
 వాడగుటచే ఆతని నిట్లు చెప్పట న్యాయమే యగును. (224.)

225. సమీరణః.

226. సహస్ర మూర్ధా.

సమీరణః = ఇష్టముల నొనరించువాడు. సహస్ర మూర్ధా = అనేకశిరములం గలవాడు.

225. సమీరణః.

“సమీరణే ఇష్టచేష్టాభవతీతి సమీరణః” భక్తులయిష్టంబుల నొనరించు వాడు.

(1) * కృత్యామీనమయీం సద్యః ప్రవివేశ రసాతలమ్ | వేదమూర్తిస్తతో వేదాక్ అని న్యే బ్రహ్మశోఽన్తికమ్ || జ్ఞానాదిగుణబుద్ధేన పక్షభూతేన భూషితమ్ | సోఽత్థ బ్రహ్మమదం శృణునిస్సృతేన విరాజితమ్ || కల్పావసాన సమయే వహస్తమ్ చైవ చిన్తయేత్ | నారూపామ్ వితతాం ఊణీమ్ ప్రజాపతిగుణాన్వితామ్ || ముక్తాఫలనిభేనైవ వపుషా నిర్మలేనచ | అనిమిలితనేత్రశ్చ మినాత్మా యతవాక్ తథా * [మత్స్యరూపంబు ధరించి వెంటనే పాతాళంబున బ్రవేశించె. సింహుట వేదమూర్తియగు ఆ భగవంతుడు వేదంబులను చతుర్ముఖునిసమీపంబునకు దెచ్చి, జ్ఞానాదిగుణంబులు తెక్కలుగా వెలయ, తన పరత్వముతోచు కొమ్ములచే ప్రకాశింప ప్రశయాంతంబున సమస్తంబును వహించువానిని చింతింపగలడు. సమస్త ప్రజలకును పతియగు భగవంతునిగుణంబులతో సంబంధించి అంతట వ్యాపించిన నావపలెనుండు భూమిని ముత్యమువంటి అతినిర్మలంబగు శరీరంబుచే ధరించి మత్స్యరూపంబునైతి నవాడు మానముగా ప్రకాశించుచున్నాడు.] అని వారి ధ్యానంబున ఈ విషయము లన్నియు స్పష్టము.

(225.)

(అవతారిక.) అనంతరము విద్యాప్రపంచంబునకనియే యవతరించిన ఈ యవతారంబును ప్రవీణుల పురుషనూక్తాది పరవిద్యలలోగల * సహస్రశీర్షా పురుషః* ఇత్యాది ప్రకారంబులు చెప్పుబడుచున్నవి.

226. సహస్ర మూర్ధా.

“సహస్రమ్ మూర్ధానః యస్యసః సహస్రమూర్ధా” సహస్రంబనగా అనేకము లని యర్థము. † అనేక శిరసులను గలవాడు.

(226.)

† దీనికి గారణంబేమనగా; ‘సహస్రమూర్ధా’ వెయ్యితలలు గలవాడు. ‘సహస్రాక్షః’ వెయ్యి కన్నులు గలవాడు అని యర్థము చెప్పినచో అసంగతం బగును. వెయ్యితలలుగలవానికి రెండువేలు నేత్రములుండవలయునుగదా? కనుక ఇచట సహస్రపదంబు అనేకార్థకంబే అని.

227. సహస్రాక్షః.

228. సహస్రపాత్.

229. విశ్వాత్మా.

సహస్రాక్షః = అనేక నేత్రములంగలవాడు. సహస్రపాత్ = అనేక పాదములంగలవాడు. విశ్వాత్మా = చ్రుపంచంబునకు సంతరాత్మ.

227. సహస్రాక్షః.

228. సహస్రపాత్.

“సహస్రమ్ అక్షీణి యస్యసః సహస్రాక్షః, సహస్రం పాదాః యస్యసః సహస్రపాత్” ఇచటను సహస్ర శబ్దము ఆనంత్యార్థకంచే. అనేక నేత్ర - పాదంబులంగలవాడు.

* విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖః * (త్రై. నా. 6-1-12) [అంతట నేత్రములను ముఖములను గలవాడు.] * సర్వతః పాణిపాదం తత్ * (గీ. 13-14) [అంతట కరచరణంబులంగలవాడు.]

ఇచట శిరసు నేత్రము పాదములు అను వీనినిమాత్రము చెప్పియున్నను ఇవి ఇతరకరణంబులకును ఉపలక్ష్యము. ఆయాకరణంబులకార్యములు చెప్పబడియే అని పూర్వాచార్యులందురు. ఇదియే యుచితమును అనేక శాస్త్రసంగతంబును అగును.

(227-228.)

229. విశ్వాత్మా.

“విశ్వస్య ఆత్మా విశ్వాత్మా” ఈజ్ఞానశక్తులచే సమస్తంబును వ్యాపించి యుండుటచే సమస్తంబునకును సంతరాత్మ.

* స భూమిం విశ్వతో వృత్వా * (పు. నూ.) [వాడు భూమిసంతయు వ్యాపించి...] * అహమాత్మా గుడాకేశ! సర్వభూతాశయస్థితః * (గీ. 10-20) [అక్షువా! సమస్తభూతముల హృదయంబులందు వసించి వాని కాధారముగ నుండువాడు నేనే.] ఇత్యాదులు.

(229.)

22 “సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షః సహస్రపాత్” అని యుండియు “పాతక్రమాదర్థక్రమేబలీయాత్” అను న్యాయానుసారము * సహస్రశీర్షా పురుషః! సహస్రాక్షః సహస్రపాత్! స భూమిం విశ్వతోవృత్వా * అను పురుషనూక్తానుసారము “సహస్రమూర్ధా, సహస్రాక్షః, సహస్రపాత్, విశ్వాత్మా”. అనుక్రమమున వ్యాఖ్యానింపబడెను.

230. ఆవర్తనః.

231. సివృత్తాత్మా.

232. సంవృత్తి.

233. సంప్రమర్దనః.

234. అహస్సంవర్తకః.

ఆవర్తనః=త్రిప్పించువాడు. నివృత్తాత్మా=శేష్ఠమగు స్వరూపముం గలవాడు.
 సంవృత్తి = దాగియుండువాడు. సంప్రమర్దనః = నశింపజేయువాడు.
 అహస్సంవర్తకః=కాలమును తిరుగునట్లు చేయువాడు.

230. ఆవర్తనః.

“ఆవర్తయతీతి ఆవర్తనః” సంసారంబును యుత్రంబును త్రిప్పించువాడు.

* తేనేదిం భ్రామ్యతే బ్రహ్మచక్రమ్ * (భార.) [వానిచే నీ బ్రహ్మచక్రము త్రిప్పింపబడును.] * భ్రామయత్ సర్వభూతాని * (గీ. 18-61) [సమస్త భూతములను త్రిప్పించును.] * కాలచక్రం జగచ్చక్రం యుగచక్రంచ కేశవః | ఆత్మయోగేన భగవాన్ పరివర్తయతేఽనశమ్. (భా. ఉ. 67-12) [కాలచక్రము జగచ్చక్రము యుగచక్రము వీని నన్నింటిని తనసంకల్పంబుచే కేశవుడు సదా తిరుగజేయును. (230.)

231. సివృత్తాత్మా. (403. 604-780.)

“నివృత్తః ఉద్గతః ఆత్మా స్వరూపం యస్యసః నివృత్తాత్మా” సంసార విభూతికన్న సుత్యుప్తంబగు నిత్య విభూతియను స్వరూపంబునుగలవాడు. (231.)

232. సంవృత్తి.

తమోగుణంబుచే మూఢులకు దాగియుండు (కనబడని) వాడు. (232.)

233. సంప్రమర్దనః.

“సంప్రమర్దయతీతి సంప్రమర్దనః” సంవర్ణంబగు తమస్సును, తన్నిలుంగుటచే నశింపజేయువాడు.

* తమేవం విద్వాన్మృత ఇహ భవతి * (పు. నూ. 20.) [వానిని క్షౌణ్డింగిన వాడు ఇచట నమృతుడగును.] * య ఏవం విదురమృతాస్తే భవన్తి | అథేతరే దుఃఖమేవాపియన్తి * (బృ. ఉ. 6-4-14.) [వీనినెవరు ఎఱుంగదురో; వారు అమృతుడగుదురు. వీని నెఱుంగనివారు దుఃఖంబునే పొందుచున్నారు.] (233.)

234. అహస్సంవర్తకః.

“అహః సంవర్తయతీతి అహస్సంవర్తకః” అహశ్శబ్దము కాలమునకు ఉపక్షణము. పగలు మున్నగు కాలంబును తిరుగునట్లు చేయువాడు.

* సర్వే నిమేషాః జఙ్గిరే విద్యుతః పురుషాదధి * (తై. నా. 6-1-8.) [నశలనిమిషంబులును విద్యుత్పురుషుండగు భగవంతునుండి జనించినవి.]

235. వహ్నిః.

236. అనిలః.

237. ధరణీధరః.

వహ్నిః = వహించువాడు. అనిలః = ఉజ్జీవింపజేయువాడు. ధరణీధరః = భూమిని ధరించువాడు.

కాలంబనగా, భూతభవిష్యద్వర్తమాన రూపమై పెద్ది చిన్నది అను జ్ఞానంబును పుటించునదై నిత్యము భగవంతునకు శ్రీడోపకరణంబైయుండునది. దానిని పరమ పురుషుడు ఆటువిధంబులగు వికారంబులంగల్పించునట్లును, ప్రకృతిని పురుషుని జేర్చుటకును విడదీయుటకును హేతువుగానుండునట్లును నియమించును. దానిని కొందఱు క్రింద చెప్పిన ప్రకృతియొక్క పరిణామపరంపరగానందురు. మఱికొందఱు దానిని స్వతంత్రముగా నందురు. ఈ విషయములు శ్రీపాష్కరసంహితలో స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది. (234.)

235. వహ్నిః.

“నహతీతి వహ్నిః” దేశరూపంబుచే విశ్వంబును వహించువాడు. వానిలో ప్రథమదేశము పరమపదము. ఇతరములు కోరినపుడు అంగీకరింపబడు ఆకాశము దిక్కు వానికోణములు మున్నగునవి.

* అస్యాచృతస్త్వివి * (పు. సూ. 3.) [దీనియొక్క అమృతంబగునంశము ఆకాశము.] * స్వే మహిమ్ని స్థితమ్ * [తనమహిమంబున తానే నిల్చియుండు వాడు]

దేశంబనగా ; ‘ఇచట, ఇది’ ఇత్యాది జ్ఞానంబునకు కారణంబగునది. అది బద్ధముక్త నిత్యులు అను త్రివిధచేతనలకునువాడు ఇచ్చినదేయగును. (235.)

236. అనిలః. (818.)

“అనితి ఉజ్జీవయతీతి అనిలః” ఇట్లు అందఱును ఉజ్జీవింపజేయువాడు. వీనికలామాత్రమే వాయువగును.

* ప్రాణాద్వాయురజాయత * (పు. సూ. 14.) [ప్రాణంబునుండి వాయువు పుట్టెను.] (236.)

237. ధరణీధరః.

“ధరణీమ్ ధరతీతి ధరణీధరః” భూమిని ధరించువాడు. ఇదియుప లక్షణము. ఆధారముగానుండు సమస్తంబును ధరించువాడు.

* సదాధారపుశివం ద్యాములేమామ్ * (కా. 4. ప్ర. 1. అ. 8.) [సత్యద వాచ్యుండగు పరమపురుషుడు భూమిని ఆకాశంబునుధరించును.] (237.)

238. సుప్రసాదః.

239. ప్రసన్నాత్మా.

240. విశ్వస్యక్.

241. విశ్వభుగ్విభుః.

సుప్రసాదః = మంచికృపగలవాడు. ప్రసన్నాత్మా = నిర్మలంబగు చింతగలవాడు. విశ్వస్యక్ = లోకమును సృజించువాడు. విశ్వభుగ్విభుః = లోకమును పాలించుప్రభువు.

238. సుప్రసాదః.

“ శోభనః ప్రసాదః యస్యసః సుప్రసాదః ” ఇట్లు కావించి తనకభిముఖులయిన వారలను క్షాంతించువాడు.

* తమక్రతుమ్ పశ్యతి పితరోః ధాతుః ప్రసాదాత్ * (శ్వే. ఉ. 3-20) [ఏయత్సంబుచేతను సాధింపజాలని వానిని సర్వరక్షకుండగు వానియనుగ్రహంబుచేతనే ఎట్టి శోకంబును లేక చూచును.] (238.)

(అవతారిక.) దీనికి గారణంబేమనగా;

239. ప్రసన్నాత్మా.

“ ప్రసన్నః ఆత్మా యస్యసః ప్రసన్నాత్మా ” స్వతః సకలాభీష్టంబులును సిద్ధింపబడినవాడగుటచే రాగాదులులేని మనసుగలవాడు.

అపూర్ణుడును కృపణుడును గదా దుర్లభుడుగానుండును. అది లేకుండుటచే సుఖముగా నారాధింపదగియుండును.

* అవిజిఘ్నత్యః అపిపానః సత్యకామః సత్యసంకల్పః * (ఛా. ఉ. 8. 1. 5) [నాశమొందనివాడు. దాహములేనివాడు. సత్యములగు కోరికలు గలవాడు. సత్యమగు ప్రతిజ్ఞగలవాడు.] * కాన్తిసమృద్ధమమృతిమ్ * (తై. శీ. 6-2) [కాన్తి విండిన అమృతంబును.] (239.)

240. విశ్వస్యక్.

“ విశ్వమ్ సృజతీతి విశ్వస్యక్ ” గుణదోషంబులనపేక్షింపక కేవలదాక్షిణ్యంబు చేతనే విశ్వంబును సృజించువాడు. (240.)

241. విశ్వభుగ్విభుః.

అటులే యంతట వ్యాపించి సమస్తంబును పాలించువాడు.

* సర్వాణి రూపాణి విచిత్ర భీరః । నామాని కృత్వాఽభివదన్యదాస్త్రే * (పు. సూ. 16) [సమస్తరూపంబులను తనసంకల్పంబుచే సృజించియు నిర్వికారుడై నామంబులంజేసితాను దానిలో సంబంధింపక జేయు విధముగా నుండును.] (241.)

242. సత్కర్తా.

243. సత్కృతిః.

244. సాధుః.

245. జహ్నుః.

సత్కర్తా=సత్కరించువాడు. సత్కృతిః=సత్కరింపబడినవాడు. సాధుః=సాధించువాడు. జహ్నుః=దాగజేయువాడు.

242. సత్కర్తా.

“సజ్జనాన్ సత్కరోతీతి సత్కర్తా” ఇట్టి సుఖిలుండగుటచే సత్తులను పూజించువాడు.

సజ్జనప్రతిపూజకః [సత్పురుషులను ఎదురుగాపోయిపూజించువాడు.] (242.)

243. సత్కృతిః.

వారలచే తానుగూడ సత్కరింపబడినవాడు. వారు శ్రద్ధతో సమర్పించునది అత్యల్పమయ్యు తన మహిమకు దగినట్లు దానిని లభించి మిక్కిలి సంతసించుచున్నాడు.

అహోహ్యేకాన్తినస్సర్వాన్ ప్రీణాతి భగవాన్ హరిః | విధిప్రయుక్తం పూజాఞ్చ గృహ్లాతి శిరసా స్వయమ్ [తన్నే యాశ్రయించియుండువారలను అందఱును జూచి భగవంతుడు ప్రీతి నొందుచున్నాడు. వారు చేయు పూజను తలచే తానే గ్రహించుచున్నాడు.] *శబర్యా పూజితః సమ్యక్* (రా. బా. 1-58) [రాముడు శబరిచే చక్కగా పూజింపబడెను.] *మాలాకారేణ పూజితః* (వి. పు. 5-19-29) [కృష్ణుడు మాలాకారునిచే పూజింపబడెను.] (243.)

244. సాధుః.

“సాధోతీతి సాధుః” భక్తుల పేక్షించిన దూత్యసారథ్యాదులను గావించువాడు. (244.)

245. జహ్నుః.

“అహహ్నతే ఇతి జహ్నుః” అభక్తులకు తనమహిమంబును ప్రదర్శింపక దాగునట్లు చేయువాడు.

చక్రస్తద్వాసుదేవస్య మాయయా వర్తతే విభోః | సాపహ్నావంకార వేషః (భా. ఉ. 8-7-2.) [ఆ వాసుదేవుని చక్రము మాయచే తిరుగును. కారవులు అభక్తులుగాన వారలకు గనబడుతుండును.] (245.)

(అవతారిక.) ఇట్లు సమస్తవిశేషణంబులచే విశేషించి చెప్పి, ఉపనిషత్తులలో ప్రతికాఖిలలోను (ఇది క్రింద వివరింపబడును.) చెప్పబడు షరవస్తవపు యొక్క ఆ సాధారణనామంబును చెప్పచున్నాడు. ఆయుపనిషత్తులు

246. నారాయణః.

247. నరః.

248. అసంఖ్యేయః.

249. అప్రమేయాత్మా.

నారాయణః = అంతట వ్యాపించియుండువాడు. నరః = విభూతిని గలవాడు. అసంఖ్యేయః = సంఖ్యనుమించిన నర సమాహములను గలవాడు. అప్రమేయాత్మా = అమిత స్వరూపుడు.

* నారాయణాయ విద్మహే * (తై. నా.) [నారాయణునికొకట చింతితము.]
 * నారాయణ పరం బ్రహ్మ * (తై. నా.) [నారాయణుడే పరబ్రహ్మము.]
 * ఏకోహవై నారాయణ ఆసీత్ * (మ. ఉ.) [నారాయణుండొకడే యుండెను.]
 * అథ పునరేవ నారాయణః * [అనంతరము మరల నారాయణుడు.] * చక్షుశ్చ ద్రిష్టవ్యంచ నారాయణః * (సు. ఉ. 6.) [నేత్రంబును నారాయణుడే చూడదగినదియు నారాయణుండే.] * దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః * (సు. ఉ. 6.) [దివ్యుడగు దేవుండు నారాయణుండొకడే.] ఇత్యాదులు. :—

246. నారాయణః.

“నరాణామ్ సమాహః నారాః, నారాః ఆయనమ్ యస్యసః నారాయణః”
 నారములనగా నిత్యవస్తువులసమాహము, వానిని ఆశ్రయముగాగలవాడు. ఇచట చెప్పవలసినవి కేషార్థములు పరమరహస్యంబగుటచే చెప్పబడనివయ్యె. సహచార్య సన్నిధిలో ఆయర్థవికేపంబులను వినగలరు. (246.)

(అవతారిక.) ఈరహస్యార్థమును గూఢముగా వ్యాఖ్యానించుచున్నారు.

247. నరః.

“నరః అస్మాస్తీతి నరః” నాశములేని చేతనాచేతనంబులు అనువిభూతిని గలవాడు. (247.)

248. అసంఖ్యేయః.

“అసంఖ్యేయాః అస్య సస్తీతి అసంఖ్యేయః” సంఖ్యనుమించిన ఆ నరసమాహములనుగలవాడు. (248.)

249. అప్రమేయాత్మా.

“అప్రమేయానామ్ ఆత్మా అప్రమేయాత్మా” ఇట్లు సంఖ్యనుమించిన చేతనాచేతనంబును ప్రతియొకటిని అమితముగా వ్యాపించియుండుటచే అమితంబగు (కొలదియిడజాలని) స్వరూపముగలవాడు. (249.)

250. విశిష్టః. 251. శిష్టకృత్. 252. శుచిః. 253. సిద్ధార్థః.

254. సిద్ధసంకల్పః. 255. సిద్ధదః. 256. సిద్ధిసాధనః.

విశిష్టః = విలక్షణుడు. శిష్టకృచ్ఛుచి = తన కనుకూలరను శభులు గావించు
కాంతిగలవాడు. సిద్ధార్థః = సకలార్థంబులును సిద్ధించినవాడు.
సిద్ధసంకల్పః = సిద్ధించిన సంకల్పంబును గలవాడు. సిద్ధిదః = సిద్ధుల
నిచ్చువాడు. సిద్ధి సాధనః = సిద్ధిరూపమగు సాధనమును గలవాడు.

250. విశిష్టః.

“విశిష్టతే ఇతి విశిష్టః” వారల నపేక్షింపక స్వయముగా విలక్షణంబగువాడు.
అనగా అధికుడైయుండువాడు. (250.)

251. శిష్టకృత్. 252. శుచిః. (157)

తనసంబంధంబుచే వారలను తనకు అనుగుణంబగునట్లు కావించు కాంతి
విశేషంబునుగలవాడు. (251-252.)

253. సిద్ధార్థః.

“సిద్ధః అర్థః యస్యసః సిద్ధార్థః” స్వతః అవాప్తసమస్తకాముండగుటచే
సకలంబును సిద్ధించినవాడు. (253.)

254. సిద్ధ సంకల్పః.

“సిద్ధః సంకల్పః యస్యసః సిద్ధసంకల్పః” * సత్యకామః సత్యసంకల్పః *
(ఛా. ఉ. 8. 15.) అనుశ్రుతిరీతిగా సంకల్పించినవి (తలంచినవి) అన్నియు సిద్ధించి
యుండువాడు. (254.)

255. సిద్ధిదః.

“సిద్ధీ దదాతీతి సిద్ధిదః” అశేష గరిమ మున్నగు సిద్ధులను సాధకులకు
నిచ్చువాడు. (255.)

256. సిద్ధిసాధనః.

“సిద్ధిః సాధనం యస్యసః” సిద్ధిరూపంబగు సాధనమునుగలవాడు. అనగా;
* యేతు ధర్మ్యావృత్తమిదమ్ * (గీ. 12-20.) [ఎవరు ధర్మరూపంబగు అమృ
తముగానుండు దీనిని ఉపాసించుకొని] అనినట్లు వానిని పొందగోరి సాధనంబును
అనుష్ఠించునపుడుగూడ ప్రియముగానుండువాడు. (256.)

257. వృషాహీ.

258. వృషభః.

259. విష్ణుః.

260. వృషపర్వా.

261. వృషోదరః.

వృషాహీ = ధర్మరూపముగ దినమును గలవాడు. వృషభః = వర్షించువాడు.
 విష్ణుః = అంతట వ్యాపించియుండువాడు. వృషపర్వా = ధర్మంబులను
 మెట్లుగాగలవాడు. వృషోదరః = ధార్మికముగ నుదరము గలవాడు.

257. వృషాహీ.

“వృషంచ తత్ ఆహశ్చ వృషాహః | వృషాహః అస్యాస్తీతి వృషాహీ”
 వీనినిపొందు ప్రథమదినము సమస్తసుంకశంబునకును అంకరాక్షణము కావించుదినము
 వలె ధర్మరూపము గానుండుటచే ధర్మ రూపంబగు దినంబునుగలవాడు.

* అద్యి మే సఫలం జన్మ సుప్రభాతాచ మే నిశా | యదున్నిద్రాబ్జపత్రాక్షం
 విష్ణోః ద్రక్ష్యేమ్యహం ముఖమ్ * (వి. పు. 5-17-3.) [నాజన్మమిష్టజే
 సఫలంబయ్యె. రాత్రియు సుప్రభాతమునిచ్చె. ఏల అనగా; పుండరీకాక్షుండగు
 విష్ణువుయొక్క ముఖమునిపుడు చూడగలనుగదా?.] ఇత్యాదులు. (257.)

258. వృషభః.

“వర్షతీతి వృషభః” ఇట్లు తన్నాశ్రయించు భక్తులకు సంసారతాపము
 తీరునట్లు అమృత వర్షమును వర్షించువాడు. (258.)

259. విష్ణుః. (2-663)

“వేవేస్తీతి విష్ణుః” ప్రాణులకేయకాలంబున ఏవియేవి కావలయునో
 ఆయావానిని ఆయాక్షణంబున తానే యిచ్చుచు, వారలను పదిలకుండుటచే
 అంతటను వ్యాపించియుండువాడు.

* న తదస్తి వినా యతస్యైత్ మయా భూతఞ్చరాచరమ్ * (గీ. 10-39)
 [ప్రపంచంబులోని చరాచరంబులందు నేను లేనట్టి భూతమే లేదు.] (259.)

260. వృషపర్వా.

“వృషాః పర్వాః యస్యః వృషపర్వా” వర్షాశ్రమ ధర్మంబులను తన్ను
 పొందుమార్గంబునకు అనుకూలంబగు మెట్లుగాగలవాడు. (260.)

261. వృషోదరః.

“వృషః ఉదరం యస్యః వృషోదరః” భక్తులు సమర్పించినదానిని
 పూర్ణముగా స్వీకరించుటచేతను ఆత్మలు ఆశ్రయించు స్థలంబగుటచేతను ధార్మికంబగు
 నుదరము గలవాడు. (261.)

262. వర్ధనః. 263. వర్ధమానః. 264. వివిక్తః.

265. శ్రుతిసాగరః. 266. సుభుజః. 267. దుర్ధరః.

వర్ధనః = వర్ధిల్లజేయువాడు. వర్ధమానః = వృద్ధినిొందువాడు. వివిక్తః = ఏకాంతమైనవాడు. శ్రుతిసాగరః = వేదంబులకు సముద్రమునంటివాడు. సుభుజః = సుందర బాహువు. దుర్ధరః = ధరింపజాలనివాడు.

262. వర్ధనః.

“వర్ధయతీతి వర్ధనః” తల్లివలె వారలను ఉదరంబుననిడి వర్ధిల్లజేయువాడు. (262.)

263. వర్ధమానః.

“వర్ధతే ఇతి వర్ధమానః” (1) వారలను వర్ధిల్లజేసి, తానుకూడ వృద్ధినిొందువాడు.

(2) లేక, ఇట్టి యపరిమితంబగు సమృద్ధిగలవాడు. (263.)

264. వివిక్తః.

“వివిచ్యతే ఇతి వివిక్తః” ఇట్లు లోకోత్తరంబగు పుత్రాంతము గలవాడగుటచే ఏకాంతమయినవాడు. (264.)

265. శ్రుతిసాగరః.

“శ్రుతీనాం సాగర ఇవ శ్రుతిసాగరః” ఇట్టి గుణంబులను ప్రతిపాదించు శ్రుతులకన్నింటిని నదులకు సముద్రమువలె ముగింపుస్థలంబుగానుండువాడు.

* నారాయణపరాః వేదాః * (భాగ. 2-5-15.) [వేదంబులన్నియు నారాయణపరంబులు.] * వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః * (గీ. 15-15.) [సమస్త వేదంబులచేతను నేనే యెఱుంగదగినవాడను.] (265.)

266. సుభుజః.

“శోభనాః భుజాః యస్యనః సుభుజః” అశ్రితంబభారంబు నోర్వదగిన అందంబులగు బాహువులుగలవాడు. (266.)

267. దుర్ధరః (720).

“ధర్తుమ్ అశక్యః దుర్ధరః” అట్టిగుఱుబుచే, ప్రళయకాలసముద్ర వేగంబును బాలురు ఇహకచే కట్టిన వంతెన ధరింపకుండునట్లు ఇతరులచే నోర్వజాలని ఘోరముగలవాడు. (267.)

268. వాగ్మీ.

269. మహేంద్రః.

270. వసుదః.

271. వసుః.

వాగ్మీ=వాక్కుగలవాడు. మహేంద్రః=పూజింపదగిన విశ్వరూపుగలవాడు.
 వసుదః=ధనమునిచ్చువాడు. వసుః=ధనముగా నుండువాడు.

268. వాగ్మీ.

“వాక్ అస్యాస్తీతి వాగ్మీ” వాని వాక్కు వేదరూపముగాను జయశీలముగాను మధురముగాను గంభీరముగాను ప్రియముగాను హితముగాను ఉండుటచే కొని యాడదగిన వాక్కున గలవాడు.

* వాగ్విప్రుతాశ్చ వేదాః * [వానివాక్కునుండి వెలువడినవియన్నియు వేదములే.] * ఉత్తరోత్తరయుక్తైశ్చ వక్త్రైశ్చ వాచస్పతిర్యథా । భూయః కథయ త్ప్రీతిశ్చైవతో నాస్తిమేఽమృతమ్ * [ఉత్తరోత్తరము యుక్తలను చెప్ప విషయంబున బృహస్పతివంటి వాచాలకుడు. శుల్లి చెప్పవలయును. వినచునే యుండియు అమృతపానము చేయుటవలె నాకు తృప్తిగలుగలేదు.] ఇత్యాదులు.

269. మహేంద్రః.

“మహాంశ్చాసౌ ఇన్ద్రశ్చ మహేంద్రః” ఇట్లంతట ప్రసరించుటచే గొని యాడదగిన పరిమైశ్వర్యముతో ప్రకాశించువాడు. (269.)

270. వసుదః.

“వసు దదాతీతి వసుదః” ఇట్టి మహానుహితుంబును గలవాడయ్యి ధనము మున్నగు అల్పపురుషార్థంబుల నపేక్షించు అల్పులకు వాని నిచ్చువాడు.

* దేవేన్ద్ర స్త్రీభువన మర్థమేకపిణ్డః * (వి. ధ. 43-47.) [దేవేన్ద్రుడు త్రైలోక్య రాజ్యంబును అపేక్షించె. కుబేరుడు ధనమును అపేక్షించె. ఇట్లుపేక్షించిన వారలకు వాని నిచ్చెను.] (270.)

271. వసుః. (105-701)

* వాసుదేవస్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః * (గీ. 7. 19) [సమస్తమును వాసుదేవుడేయనియుండు మహాత్ముండు దుర్లభుండు] అని తానే చెప్పినట్లుండు మహా నీయులకు తానే ధనముగా నుండువాడు. (271.)

(అవతారిక.) క్రిందజెప్పిన మహిమంబులకు దగియుండు విశ్వరూపంబును చెప్పుచున్నారు.

272. నైకరూపః.

273. బృహద్రూపః.

274. శిషివిష్టః.

275. ప్రకాశనః.

నైకరూపః = అనేకరూపములను ధరించినవాడు. బృహద్రూపః = పెద్ద రూపమును గలవాడు. శిషివిష్టః = కిరణంబుచే వ్యాపించినవాడు. ప్రకాశనః = ప్రకాశింపజేయువాడు.

272. నైకరూపః.

“నైకాని రూపాణి యస్యసః నైకరూపః” వారివారితలంపునకు దగి నట్లు పలువిధంబులగు రూపంబులను ధరించినవాడు.

* పశ్యామి త్వా సర్వతోఽనస్తరూపమ్ * (గీ. 11-16) [అంతట ఆపరిచ్ఛిన్న ముగా ప్రకాశించు దివ్యరూపంబు గల మిమ్ములను సేవించుచున్నాడను.] (272.)

273. బృహద్రూపః.

“బృహత్ రూపమ్ యస్యసః బృహద్రూపః” ఆరూపంబు లొక్కొక్క డియు దిక్కులందును ఆకాశంబునను వ్యాపించునట్లు పెద్దదిగానుండువాడు.

“ద్యావాపృథివీర్దిదమస్తరంహి వ్యాప్తం త్వమైకేన దిశశ్చ సర్వాః * (గీ. 11-20) [భూమికిని ఆకాశంబునకును మధ్యగల దిశలకెల్లను మీరొకచే వ్యాప్తి నొందితిరి.] (273.)

274. శిషివిష్టః.

“శిషిభిః ఆవిష్టః శిషివిష్టః” * శిషయో రశ్మయ ఉచ్యంతే తైరావిష్టః * [శిషియనగా కిరణంబులు. వానిచే వ్యాపించినవాడు] అను యాస్కనిరుక్తరీతిగా శిషి అనగా కిరణములు. ఆ కిరణంబులచే వ్యాపించినవాడు.

* శిషివిష్టేతి యచ్చాస్య పీతం రోమచయద్భవేత్ | తేనాపి విష్టం యత్కించీత్ శిషివిష్టం హి తత్స్మృతమ్ * (భా. శా. 343-41) [స్వర్ణవర్ణముగు పీనిరోమంబునకు శిషివిష్టంబనిపేరు, కనుక, దానిచే వ్యాపింపబడిన ప్రతివస్తువును శిషివిష్టమనియందురు.] * తేజోభిరావూర్య జగత్సమగ్రం... * [సమస్తలోకంబులను నీతేజంబులచే వ్యాపింప బడియున్నవి.] (274.)

275. ప్రకాశనః.

“ప్రకాశయతీతి ప్రకాశనః” ఆదివ్యరూపంబును సేవింపగోరు అర్జునాదులకు తనరూపంబును ప్రకాశింపజేయువాడు.

276. ఓజస్తేజోద్యుతిధరః.

277. ప్రకాశాత్మా.

278. ప్రతాపనః.

ఓజస్తేజోద్యుతిధరః = బలము పరాక్రమము కాంతి అను వీనిని ధరించువాడు.

ప్రకాశాత్మా = ప్రకాశించు స్వభావము గలవాడు. ప్రతాపనః = తపింపజేయువాడు.

* దివ్యస్దామి తే చతుః పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్ * (గీ. 11. 8)
 [దివ్యనేత్రంబును నీకిత్తును. ఆనేత్రంబుచే నాపరమైశ్వర్యంబును చూడుము.]
 * సుసద్గమిదం రూపం దృష్టవానసి యన్మమ * (గీ. 11-52) [అర్జునా!
 ఇతరులచూడజాలని నా యీ విశ్వరూపంబును సేవించితివి.] (275.)

276. ఓజస్తేజోద్యుతిధరః.

“ఓజస్తేజోద్యుతిని ధరతీతి ఓజస్తేజోద్యుతిధరః” ఓజస్సు అనగా బలము, తేజస్సు అనగా శక్తువులను జయించు శక్తి లేక కీర్తి, ద్యుతియనగా కాంతి, వీనిని ధరించువాడు.

* యథా ప్రదీప్తజ్వలనం పతన్జ్ఞాః విశన్తి నాశాయ సమృద్ధివేగాః * (గీ. 4. 29.) [జ్వలించు నగ్నిలో మిడుతలుపడి నశించునట్లు.] * స్థానే హృషీ కేశ తవ ప్రకోర్త్యా జగత్ప్రవృత్తతి * (గీ. 11. 36.) [ఓహృషీకేశా! నీకీర్తినిగని జగము సంపదించుచున్నది.] * దివి సూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగపదుత్థితా । యది భాస్వదృశీ సా స్యాత్ భాసస్తస్య మహాత్మనః * (గీ. 11-12.) [ఆకసంబున సూర్య సహస్రము ఏకకాలంబున నుదయించి ప్రకాశింపగలిగెనేని అమహాత్ముని కాంతికి ?క రీతిగ సాటికావచ్చును.] (276.)

277. ప్రకాశాత్మా.

“ప్రకాశః ఆత్మా యస్యసః ప్రకాశాత్మా” మూర్ఖులుగూడ ఒప్పుకొను నట్లు ప్రకాశమగు ఉత్కృష్ట ప్రభావముగలవాడు.

* త్వమేవ పుణ్డిరీకాత్ ! సర్వస్య జగతః ప్రభుః । తస్మాన్మే యదవశ్రేష్ఠ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి * (భా. ఉ.) [పుండరీకాత్! సమస్తలోకంబునకును మీరే ప్రభువుగావ ఓ యదవశ్రేష్ఠా! నన్ను అనుగ్రహింపవలయును.] అని కృతరాష్ట్రుడే ఒప్పుకొనెను. (277.)

278. ప్రతాపనః.

“ప్రతాపయతీతి ప్రతాపనః” * భాసస్తవోగ్రాః ప్రతపన్తి * అనినట్లు ఉగ్రమగు కాంతిచే లోకంబులను తపింపజేయువాడు. (278.)

279. ఋద్ధః.

280 స్పష్టాక్షరః.

281. మన్తః.

ఋద్ధః=సమృద్ధుడు. స్పష్టాక్షరః=సుస్పష్టముగా చేయబడిన వేదాక్షరములను
గలవాడు మన్తః=చింతించువారలను రక్షించువాడు.

279. ఋద్ధః. (353.)

పర్వకాలంబున వర్షిల్లు సముద్రమువలె సమృద్ధుడు.

* తతస్స పురుషవ్యాసః సజ్జగాద పునస్స్వయమ్ । తాన్దివ్యానఽద్భుతా
ఇన్ద్రితామృద్ధిమతై మర్దిదమ * (భా. ఉ.) [అనంతరము, దివ్యమై అత్యాశ్చర్య
కరమై విచిత్రమై సమృద్ధమైయుండు వచనంబులను ఆపురుషోత్తముడు తానే
చెప్పెను.] (279.)

280. స్పష్టాక్షరః.

“స్పష్టస్ అక్షరం యస్యసః స్పష్టాక్షరః” ఈసమృద్ధిచే వేదవాక్యములకు
అర్థంబునుగల్గించుటచే స్పష్టముగాచేయబడిన వేదాక్షరంబులనుగలవాడు. (280.)

281. మన్తః.

“మన్తారం త్రాయతే ఇతి మన్తః” * మన్తారం త్రాయతే నున్తః * అను
నిరుక్తిరీతిగా, క్రింద జెప్పినవానిని చింతించువారలను రక్షించువాడు.

* ప్రాణప్రమాణే ఈ స్మర్తుః శక్యః స్యాన్మృధునూదన * [మధుసూదనా !
ప్రాణముపోవునపుడు నిన్నెవడు స్మరింపగలడు ?] అని ప్రశ్నించిననారదుంజూచి
భగవంతుడనెను. * తృష్ణాలోయసమాక్షిర్ణాత్ ఘోరాత్ సంసారసాగరాత్ ।
అపారాత్ పారమాష్ఠితి యోమాం స్మరతి నిత్యశః * (బ్రాహ్మ) [ఎవడు
నిత్యము నన్ను స్మరించుచుండునో ; వాడు అశ అనునీరునిండి భయంకరమై
అపారమైయుండు సంసారసాగరంబునుండి దరిజేరును.] * స్థితే మనసి మన్తస్థే శరీరే
సతి యోనరః । ధాతుసామ్యే స్థితే స్మర్తా విశ్వరూపఞ్చ మామజమ్ । తతస్తం
మ్రీయమాణస్త క్త్యాపాషాణసన్నిభమ్ । అహంస్మరామి మద్భక్తమ్ సయామి
పరమాశ్లాఠిమ్ * (వ. పు.) [మనసు స్థిరమై శరీరము స్థిరమై ధాతువులన్నియు
సముమైయుండునపుడు ఏనరుడు జగద్రూపుడై జన్మములేనివాడైయుండు నన్ను
చింతించునో ; పిమ్మట శరీరము విడుచునపుడు కేవలము క్త్యాపాషాణాదులకు
సముదైయుండు నాభక్తుడగు వానిని నేనే స్మరించి సద్గతిని పొందజేయుదును.] (281.)

282. చంద్రాంశుః.

283. భాస్కరద్యుతిః.

284. అమృతాంశూద్భవః.

285. భానుః.

చంద్రాంశుః=ఆహ్లాదకరమును కాంతినిగలవాడు. భాస్కరద్యుతిః=నూరున్న వంటి తేజముగలవాడు. అమృతాంశూద్భవః=చంద్రునకు జన్మస్థలమైన వాడు. భానుః=ప్రకాశించువాడు.

282. చంద్రాంశుః.

“చంద్రస్యేవ అంశవః యస్యసః చంద్రాంశుః” ఇట్లు మననము చేయు వారలకు గట్లు శ్రమంబును బొలగించి ఆహ్లాదంబును (సంతోషమును) గలుగజేయు కాంతిని గలవాడు.

తే తం సోమనివోద్భవమ్ దృష్ట్వా [వారలు ఉదయించు చంద్రునివలె నుండు వానింజూచి] ఇత్యాదులు. (282.)

283. భాస్కరద్యుతిః.

“భాస్కరస్యేవ ద్యుతిః యస్యసః భాస్కరద్యుతిః” శత్రువులను పరిభవించ జేయు ప్రభావముగలవాడగుటచే నూరున్నవంటి తేజము (నెలుగు) గలవాడు.

రక్షాంసి భీతాని దిగోద్రవన్తి (గీ. 11-36) [భయము జనించి రాక్షసులు పరుగులిడిరి.] *శరబాలాంశుమాన్ శూరః కపే! రామ దివాకరః! శత్రురక్షోమయం తోయము స్రవోపం నమువ్యతి* (రా. సు. 37-16.) [హనుమంతుడా! బాణ సమాహంబులు అను కిరణంబులుగల రాముడను నూరున్న శత్రువులగు రాక్షసులు అను జలంబును ఇంచించగలడు.] *ఏవమేహోఽనురాణాఞ్చ సురాణాఞ్చైవ సర్వశః! భయాభయకరః కృష్ణః సర్వలోకేశ్వరః ప్రభుః* (భా. స. 62-26) [ఇట్టి కృష్ణుడు, తనభక్తులగు దేవతలకు అభయంబును శత్రువులకు అసురులకు భయంబును చేయుచుండును.] (283.)

284. అమృతాంశూద్భవః.

“అమృతాంశుః ఉష్ణవతి అస్మాదితి అమృతాంశూద్భవః” సమస్త తాపంబులను హరించు మృతసంజీవనమును అమృత రణంబులుగల చంద్రుడుగూడ, వీని హృదయంబునుండి పుట్టియుండుటచే ఆ హృదయంబునుండు శైత్యసంబంధముచేతనే శీతకిరణుడయ్యెను.]

చంద్రహః మనసోజాతః (పు. సూ.) [చంద్రుడు పరమపురుషునిహృదయంబునుండి పుట్టెను.] (284.)

285. భానుః. (12i)

“భాతీతి భానుః” అధికప్రకాశముగల నూరున్నుడుగూడ వీని తేజునుచేతనే బీచించునట్లు ప్రకాశించువాడు.

286. శశబిందుః.

287. సురేశ్వరః.

288. ఔషధమ్.

289. జగత్సేతుః.

శశబిందుః = అన్యాయమార్గమున నేగువారలను నశింపజేయువాడు. సురేశ్వరః = సన్మార్గంబున నేగువారలకు నిర్వాహకుడు. ఔషధమ్ = ఔషధము. జగత్సేతుః = లోకమునకు నేతువలె నుండువాడు.

* యస్యాదిలోక్య భాముపయుజ్య భాతి * [ఎవనికాంతిని ఉపయోగించి నూర్చుడు ప్రకాశించునో ;] (285.)

286. శశబిందుః.

“శశానాం కుటిలగతీనామ్ బిష్టః అపలపితా ఇతి శశబిష్టః” శశ అనగా వక్రమార్గము. వక్రమార్గంబున నేగువారలను నివర్తింపజేయువాడు (అనగా అన్యాయమార్గమున నేగువారలను నశింపజేయువాడు అని భావము.) (286.)

287. సురేశ్వరః.

“సురాణామ్ ఋజుగతీనాం దేవానామ్ ఈశ్వరః నిర్వాహకః సురేశ్వరః” సన్మార్గంబుననేగు దేవతలనిర్వాహకుండు.

* సర్వజిహ్వాం మృత్యుపదమ్ ఆర్జవం బ్రహ్మణః పదమ్ * [సంసారమార్గము సర్వవిధంబులచేతను వక్రముగానుండునది. బ్రహ్మమార్గము ఋజువుగానుండునది.]

288. ఔషధమ్.

సంసారంబును తీవ్రవిషంబును తొలగించు ప్రభావము గలవాడగుటచే ఔషధముగానుండువాడు.

* దేవాః దేవర్షయశ్చైవ యం యః దుఃఖభేషజమ్ * [దేవతలను దేవర్షులను ఎవనిని దుఃఖంబును తొలగించు మందుగా నిశ్చయింతురో ;] * ఏకాగ్రతా మూర్ఖబలేన లభ్యమ్ భవోషధస్త్యం భగవత్ ! కైత్రకః * [నిన్నే ధ్యానించుటయను వెలచే పొందదగిన సంసారంబునకు మందు నీవొకడే.] (288.)

289. జగత్సేతుః.

పుణ్యపాపములు కలసిపోకుండ నిరోధించుటచే లోకంబునకు నేతువువలెనుండువాడు. (అనగా, పుణ్యపాపఫలములను మాత్రక ఇచ్చువాడు.)

* ఏష నేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామ సమృద్ధాయ * (బృ-ఉ. 6-4-22.) [ఏడు ఈ లోకమర్యాదను చెడక పాలించు నేతువువంటినాడు.]

కనుకనే (అనగా వీడ్కట్లు రక్షించుచుండుటచేతనే) ప్రాణులకు తామొనర్చిన కార్యంబులకు ఫలంబు గల్గుచుండును. చేయనికార్యంబులకును ఫలము గలుగకుండును.

290. సత్యధర్మపరాక్రమః. 291. భూతభవ్య భవన్నాథః.

292. పవనః. 293. పావనః.

సత్యధర్మపరాక్రమః=సత్యమగు కల్యాణగుణములను చేష్టితములును గలవాడు.
భూతభవ్య భవన్నాథః=ముక్త్యులంబునకును స్వామి. పవనః=సంచరించువాడు. పావనః=పరిశుద్ధికరుడు.

* యథా ధేనుసహస్రేషు వత్సో విస్తతి మాతరమ్ । తథా పూర్వకృతం కర్మ కర్తారమనుగచ్ఛతి * [ఎట్లు గోసహస్రంబున (ఆవులమందిలో) దూడ తన తల్లి నెఱుంగునో; అటులే పూర్వకృతంబగు కర్మము చేసిన వానిని ఎఱుంగును.] * శుభ కృష్ణభూషాంజ్ఞాతి పాపకృత్ పాపమశ్నుతే * (రా. యు. 114-27) [శుభము నొనర్చినవాడు శుభము నొందును. పాపంబు నొనర్చినవాడు పాపంబునొందును.]

290. సత్యధర్మ పరాక్రమః.

“ సత్యాః ధర్మాః పరాక్రమాః యస్యసః సత్యధర్మపరాక్రమః ” ధర్మములనగా కల్యాణగుణంబులు, పరాక్రమములనగా చేష్టితములు, ఇవి సత్యముగానుండువాడు.

కనుకనే అష్టనుడు వానిగుణచేష్టితంబులనుప్రకమించి యట్లనియె, * సర్వమేతద్భూతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ * (గీ. 10-14) [కేశవా! నన్నుజూచి నీవు చెప్పనవి యన్నియు సత్యమే యగును.] అని. (290.)

291. భూతభవ్య భవన్నాథః.

“ భూతభవ్యభవతాం నాథః భూతభవ్య భవన్నాథః ” ఇట్టి యైశ్వర్యమును, త్రికాలంబునను గలిగియుండువాడు.

* భూతభవ్యభవన్నాథః కేశవః కేశినుదనః * (భా. సభా. 38-23.) [కేశిని నిరసించిన కేశవుండు భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందుగల వస్తువులకు స్వామి.] (291.)

292. పవనః.

“ పునాతి గచ్ఛతీతి పవనః ” ఇట్లు అంతట సదా స్వతః సంచరించువాడు. వీనిగంధలేశంబుచేతనే వాయువునకుగూడ సదాసంచరించుస్వభావము గలిగెను.

293. పావనః. (817.)

“ పావయతీతి పావనః ” అటులే తనసంబంధంబునొందిన గంగాదులను జగత్తులకు పరిశుద్ధికరంబులుగా చేయువాడు.

294. అనలః. 295. కామహః. 296. కామకృత్.

297. కాంతః. 298. కామః. 299. కామప్రదః.

అనలః=తృప్తిజేందనివాడు. కామహః=ఆశను తొలగించువాడు. కామకృత్= ఆశను గల్గించువాడు. కాంతః = సుందరుడు. కామః = మనోహరుడు. కామప్రదః=కోరినవాని నిచ్చువాడు.

* పావన స్సర్వలోకానాం త్వమేవరఘనస్తన * (రా.ఉ. 82. 4.)
[రామా! సమస్త లోకంబులకును మీ గొకరే పరిపరిధిగారు. అనియగ స్త్యులనిరి.]

294. అనలః. (716.)

“న అలః అనలః” ఇట్లనేక విధంబుగానుపకరించియు చాలునని తృప్తి జేందని కృపగలవాడు. ఇట్టిశక్తిలేశసంబంధము చేతనే అగ్నికిగూడ అనలుండను పేరుగల్గెను. (294.)

295. కామహః.

“కామం హస్తీతి కామహః” ఇట్టితనగుజాతిశయంబులంజూచినవారలకు శబ్దాదివిషయంబున ఆశను తొలగించువాడు.

* న కామకలుషం చిత్తం మమ లే పాదయోః స్థితమ్ * [కామంబుచే కలతజేందిన నామనస్సు నీపాదంబులయందు నిలిచియుండలేదు.] ఇత్యాదులు. (295.)

296. కామకృత్.

“కామం కరోతీతి కామకృత్” భోగమోక్షదులనుగూడ గోరునట్లు తానే చేయువాడు. (296.)

297. కాంతః. (660.)

“మనోహరుడు” సౌందర్య సౌకుమార్యాది శరీరగుణంబులచే అతిమనోహరముగానుండువాడు. (297.)

298. కామః.

“సుందరమైనవాడు” కిలము ఔదార్యము మున్నగు అత్యుగుణంబులచే మనోహరముగానుండువాడు. ఈ గుణబిందు మాత్రంబుచేతనే మన్మథుడు లోకంబులను మోహింపజేయుచున్నాడు. (298.)

299. కామప్రదః.

“కామం ప్రదదాతీతి కామప్రదః” తన్ను గోరువారలకును ఇతర పురుషార్థములను గోరువారలకును వారివారికి దగునట్లు అభీష్టంబుల నిచ్చువాడు. (299.)

300. ప్రభుః.

ప్రభుః=సమర్థుడు.

* ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ * (క. ఉ. 2-5.) [ఒకడై
ఆ నేకులకు ఇష్టంబుల నెవడు ఇచ్చునో ;] (299.)

300. ప్రభుః. (300.)

“ప్రభవతీతి ప్రభుః” ఈమనోజ్ఞాతిశయంబుచే సమస్తపాణులహృద
యంబును ఆపహరించుటయందు సమర్థుడు.

* రామః కమలపత్రాక్షః సర్వసత్త్వమనోహరః * (రా. సు. 35-8.) [పద్మ
పత్రమువంటి నేత్రముగల రాముడు సమస్తపాణులకును మనోహరుడుగా
నుండును.] (300.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున
తృతీయ శతకము ముగిసెను.

చ తు ర శ త క ము .

301. యుగాదికృత్ . 302. యుగావర్తః . 303. నైకమాయః .

యుగాదికృత్ = యుగాదిని కావించువాడు. యుగావర్తః = యుగములను మఱింపజేయువాడు. నైకమాయః = అనేకవిధములగు ఆశ్చర్యములను చేయువాడు.

(అవతారిక.) అనంతరము వీనియపరిమితాశ్చర్యరూపమును చెప్ప నారంభించి మొట్టమొదట పటపత్రకాయని ఉదాహరణముగా చెప్పచున్నారు :-

301. యుగాదికృత్ .

“యుగాదిమ్ కరోతీతి యుగాదికృత్” ప్రళయకాలంబున జగత్తుమునగ కుండ ప్రపత్తింపుటచే యుగాంతకాలంబున యుగాదిని కావించువాడు. (301.)

302. యుగావర్తః .

“యుగాని ఆవర్తయతీతి యుగావర్తః” తాను కావించు ధర్మవ్యవస్థచే కృతాదియుగంబులను మళ్ళి మళ్ళి మఱింపజేయువాడు. (302.)

303. నైకమాయః .

“నైకాః మాయాః యస్యసః నైకమాయః” చిన్నబాలకుడైయుండుట, అపరిమితంబులైన లోకములను మ్రింగుట, ఆధారములేక ఒకేజలమయముగానుండు నపుడు పటపత్రంబున శయనించుట మున్నగు ఇట్టిదని యూహించజాలని అనేకాశ్చర్యములను గలవాడు.

ఇవట, మాయాపదము మిథ్యావిషయంబును దెల్పునదిగాదు. సత్యవిషయంబున గూడ మాయాపదంబునకు ప్రయోగములు అనేకములుగలవు. * మాయాస్త్ర ప్రకృతిమ్ విద్యాత్ * (శ్వే. ఉ. 4-8.) అని అనేకార్థంబులను అనేకకార్యములను కావించు సత్యపుగు ప్రకృతి విషయంబునను, * మాయాతు పయనం జ్ఞానమ్ * సత్యతాదేవ మాయయా * విశ్వాని దేవ! పయనాని విద్వాన్ * అని జ్ఞానవిషయంబునను, * తేన మాయాసహస్రవ్రత శమ్భరస్యాశుగామినా | బాలస్య రక్షతా దేహమే కైకశ్యేననూదితమ్ * (వ. పు.) అని జ్ఞానంబుచే నాశముచేయజాలనిదై అస్త్రంబుల చేతనే నశింపజేయవలసినదైయుండు విషయంబునను, * మేఘోదయః సాగరసన్ని

304. మహాశసః. 305. అదృశ్యః. 306. వ్యక్తరూపః.

మహాశసః=తిండిపాకు. అదృశ్యః=హాపింపబాలనివాడు. వ్యక్తరూపః= స్పష్టమగు రూపముగలవాడు.

పుత్రిః ఇన్ద్రోద్విభాగః స్ఫురితాని వాయోః! విద్యుద్విభక్తిగతముష్ణరశ్మిః విష్ణోద్విచిత్రాః ప్రభవన్తి మాయాః * అని మహాశ్వర్యవిషయంబునను ఈ మాయాపదము ప్రయోగింపబడియున్నది. * తతో మే పుణివీపాల విష్ణయస్సుమహానభూత్. లోకం దృష్ట్వా సమస్తేషు || ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్నితస్తాత సదేవః షరమాద్భుతః | ఆశ్చర్యం భరతశ్రేష్ఠ * (భా. ఆ. 188-94) అని ఎట్లు అనే ప్రయోగములు గలవు. (303.)

304. మహాశసః.

“మహత్ అశనం యస్యసః మహాశసః” సమస్తజగత్తును మింగుటచేపెద్ద ఆహారంబును భుజించువాడు.

* యచ్చకించీన్మయా లోకే దృష్టం స్థావరజङ्గమమ్ | తదపశ్యమహమ్ సర్వం తస్య కుక్షే మహాత్మనః * (భా. ఆ. 188-122) [లోకంబున చరాచరములుగా గనబడు సమస్తంబును ఆమహనీయునికడుపున చూడఁగల్గితిని.] (304.)

305. అదృశ్యః.

“ద్రష్టం శక్యః దృశ్యః, న దృశ్యః అదృశ్యః” ఇట్టిదని యూహింపబాలని పుత్రాంతము గలవాడు.

* కథంస్వయం శిశుఃశేతే లోకే నాశముపాగతే! తపసా చిన్తయంశ్చాపి తం శిశుం నోపలక్షయే * (భా. ఆ. 188-94) [లోకమంతయు నశించినపుడు ఈ చిన్న శిశువుమాత్రము ఎట్లు పరుండి నిద్రంపగలడు? అని జ్ఞానదృష్టితో ఎంతచింతించియు ఇట్టిదని యెఱుంగలేకున్నాను.] (305.)

306. వ్యక్తరూపః.

“వ్యక్తమ్ రూపమ్ యస్యసః వ్యక్తరూపః” అట్లుండియు ఆశ్రతులగు మార్కండేయాదులకు సుఖముగా కనబడు రూపము గలవాడు.

* అతఃపుష్పసజ్జాతః శ్రీవత్సకృతలక్షణః! సాక్షాల్లక్ష్య ఇవావాసః స సదాప్రతిభాతి మే * (భా. ఆ. 188. 96) [నల్లయగిన పూవంటి వర్ణముగలవాడును లక్ష్మీవాసస్థానంబునగువాడును నాకెవ్వడును కనబడుచున్నాడు.] * తస్య తామ్రతతో తాత! చరణౌ సుప్రతిష్ఠితౌ | సుజాతమృదురక్రాభిః అక్లుభీభిరలఙ్ఘితౌ | ప్రణతేన మయా మూర్ధ్నా గృహీత్వాహ్యభివన్దితౌ | (భా. ఆ. 188-133) [మృదువులగు ఎఱ్ఱని వ్రేళ్ళచే నలంకరింపబడిన పాదంబులను నవ స్కరించి నాశిరంబుచేపొందగల్గితిని. (306.)

307. సహస్రజిత్. 308. అనన్తజిత్. 309. ఇష్టః.

310. అవిశిష్టః. 311. శిష్టేష్టః.

సహస్రజిత్ = కల్పకాలమును జయించినవాడు. అనన్తజిత్ = మితములేక ప్రకాశించువాడు. ఇష్టః = కోరికబడినవాడు. అవిశిష్టః = నిలక్షణుడు. శిష్టేష్టః = శిష్టులశిష్టుడు.

307. సహస్రజిత్.

“సహస్రం జయతీతి సహస్రజిత్ * వెయ్యియుగములుగల కల్పకాలమంతయు అట్లు శయనించియే జయించువాడు.

* యావద్యుగానాం విప్రక్షే! సహస్రం పరివర్తతే తావత్స్వపిమి * (భా. అ. 189-41) [వెయ్యియుగములు పోవునంతవఱకు శయనించియుండును.] (307.)

308. అనన్తజిత్.

“అన్తమ్ పరిమితశిశురూపస్య మహిమావధిమ్ జయతి అభిభవతీతి అన్తజిత్ । న అన్తజిత్ అనన్తజిత్ ” ఇట్లు చిన్న బాలకుడైయుండియు తనమహిమంతిశయంబును ఎవరిచేతను ఒకప్పుడును ఏవిధంబుగనయినను ఎఱుంగజాలనియట్లు ప్రకాశించువాడు.

* అన్తశ్శరీరే తస్యాహమ్ పర్రాజామధికంశతమ్ । నహి పశ్యామి తస్యాహమ్ అన్తమ్ దేవస్య కర్పిచిత్ ॥ ఆసాదయామి నైవాన్తం తస్య రాజస్మహాత్మనః * (భా. అ. 124-125.) [వానిశరీరంబున నూఱుసంవత్సరములకన్న నధికముగా నుండియు ఆ దేవునియంతంబును ఏవిధంబునను చూడలేదు. ఊడా! వానియంతంబును పొందలేదు.] (308.)

309. ఇష్టః. 310. అవిశిష్టః.

ఇట్లు తనయుడరంబున ధరింపబడిన ప్రాణులను తారతమ్యములేక తనకృపా మూత్రంబుచేతనే తల్లినలె ఇష్టముగా రక్షించువాడు. (309-310.)

311. శిష్టేష్టః.

“శిష్టానామ్ పరమపురుషార్థత్వేన ఇష్టః శిష్టేష్టః” పండితాగ్రేసరులగు మూర్ఖుడే మూఱులచే ఉత్కృష్ట పురుషార్థముగా గోరబడినవాడు.

* స త స్థానా నిరహంకారా నిత్యమధ్యాత్మ కోవిదాః । మామేవ సతతం విప్రాః చింతయన్త ఉపాసతే * (భా. అ. 189-167.) [సత్యగుణప్రధానులై

312. శిఖిణ్డీ.

313. నహుషః.

314. వృషః.

315. క్రోధహః.

శిఖిణ్డీ. = శిఖరమునుగలవాడు. నహుషః = బంధించువాడు. వృషః =
వృషించువాడు. క్రోధహః = కోపమును జయించినవాడు.

అహంకారరహితులై సదా ఆత్మధ్యానపరులైయుండు బ్రహ్మవిత్తులు నన్నే
చింతించుచునుపాసింతురు.] * అసీనస్తమ్ సరవ్యాఘ్రమ్ పశ్యాన్యమిత తేజసమ్ *
(భా. ఆ. 188-129) [మహా తేజస్వీయగు అనరక్తేష్ఠుని చూచుచున్నాడను.] (311.)

312. శిఖిణ్డీ.

“శిఖిణ్డః ఆస్యాస్తీతి శిఖిణ్డీ” అసరిమితమై ఎవరివలనను తిరస్కరింపజాలని
విశ్వరూపముగల పరమ తేజంబనుశిఖరంబునుగలవాడు. (312.)

313. నహుషః.

“నహ్యతి బధ్నాతీతి నహుషః” తనమాయచే బీవులను కట్టువాడు.
* తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః * [అచటా వేటొకడు తనమాయచే
అడ్డగింపబడియుండును.] (313.)

314. వృషః.

“వృష తీతి వృషః” సముద్రమధ్య ప్రకేశించి త్రాంతుడైయుండు మార్కం
డేయాదులతాపము తీరునట్లు అస్పృతసమానంబగు తనకాంతిచేతను వచనంబుచేతను
చల్లగా వృషించువాడు.

* తతో మామబ్రవీద్బాలః స పద్మనిభలోచనః | శ్రీవత్సధారి ద్యుతిమాన్
వాక్యం శ్రుతిసుఖావహమ్ | జానామి త్వౌమ్ పరిశ్రాంతమ్ తదా విశ్రమకాజ్ఞీషీమ్ *
(భా. ఆ. 188-94) [పిమ్మట తామరనుబోలిన నేత్రములుగల అబాలకుడు శ్రీవత్సంబను
చిన్నముగలవాడు మహాకాంతినిగలవాడు విననింపుగా నిట్లుపల్కెను. నీవు
పరిశ్రాంతుడై నట్లు ఎఱుంగుదును అని] ఇత్యాదులు. (314.)

(అవతారిక.) ఇక పరశురామావతారమును చెప్పచున్నాడు.

315. క్రోధహః.

“క్రోధం హస్తీతి క్రోధహః” ఇరుపదియొకమాటు త్షత్రియులను నిరసించిన
కోపంబును కాశ్యపను హస్తప్రాఛ్ఛనంబుచే పోగొట్టినవాడు. (315.)

316. క్రోధకృత్. 317. కర్తా. 318. విశ్వబాహుః.
319. మహీధరః. 320. అచ్యుతః. 321. ప్రథితః.

క్రోధకృత్ = కోపమును గల్గించినవాడు. కర్తా = తెగగొట్టినవాడు. విశ్వ
బాహుః = వ్యాపించిన బాహువులు గలవాడు. మహీధరః = భూమిని
ధరించినవాడు. అచ్యుతః = జాతినివాడు. ప్రథితః = ప్రసిద్ధుడు.

316. క్రోధకృత్.

“క్రోధం కరోతీతి క్రోధకృత్” మొట్టమొదట అక్షత్రియులకు కోపము
గల్గించినవాడు. (316.)

317. కర్తా. (382)

“కృన్తతీతి కర్తా” ఆ కోపంబునకు మూలకారణంబగు కార్తవీర్యార్జునుని
నడికినవాడు. (317.)

318. విశ్వబాహుః.

“విశ్వస్యై బాహూ యస్యసః విశ్వబాహుః” ఇట్లు దుష్టనిరాసార్థమై
వ్యాపించిన బాహువులు గలవాడు. (318.)

319. మహీధరః. (371)

“మహీమ్ ధరతీతి మహీధరః” ఇట్లు భారంబును తొలగించి భూమిని
ధరించినవాడు. (319.)

320. అచ్యుతః. (557-101)

“న చ్యుతః అచ్యుతః” బ్రహ్మాదులతో సమానముగా నవతరించినను
విశ్వరూపు జాతికుండువాడు.

* చ్యవనోత్పత్తియై క్షేప బ్రహ్మాగ్ని పరుణాదిపా । యస్మాన్న చ్యవనో
ఘోనాత్తస్మా త్సశీర్ష్యతే 2 చ్యుతః * [జటుగడగిన బ్రహ్మాండవరుణాదులతో
సమముగా నవతరించినను నీస్థానంబునుండి జటుగక స్థిరముగానుండుటచే నీకు అచ్యు
తుండను నామముగల్గెను.] (320.)

321. ప్రథితః.

“ప్రథతే ఇతి ప్రథితః” ఇట్లు ప్రసిద్ధుడైనవాడు. * తస్య నామ మహా
చ్యుతః * (తై. 2-1-9.) [వానికి యే గొప్పది.] * యశస్వైకభాజనమ్ *
(రా.) [క్రి ర్ని ముఖ్యుడుగ పాత్రము.] (321.)

322. ప్రాణః. 323. ప్రాణదః. 324. వాసవానుజః.
 325. అపానిధిః. 326. అధిష్ఠానమ్. 327. అప్రమత్తః.

ప్రాణః=ప్రాణముగా నుండువాడు. ప్రాణదః = బలమునిచ్చువాడు. వాస
 వానుజః = ఇంద్రునితమ్ముడు. అపానిధిః = జలమునకు స్థానమైన
 వాడు. అధిష్ఠానమ్ = ఆధారమైనవాడు. అప్రమత్తః = జాగ్రత
 గలవాడు.

322. ప్రాణః. (67-408)

“ప్రాణీతీతి ప్రాణః” తన్నాశ్రయించిరవారలకు ప్రాణముగానుండువాడు.

* ప్రాణో ౭ స్మి ప్రక్షాల్తా, తస్మామాయురమృతమిత్యపాస్వ * (కా.
 బ్రా.) ప్రక్షానాకారుండగు నేను ప్రాణముగానుందును. అట్టివన్ను ఆయుస్సనియు
 అమృతమనియు ఉపాసించుము.] (322.)

(అవతారిక.) ఇక కూర్మావతారము.

323. ప్రాణదః. (66-409-956)

“ప్రాణం బలం దదాతీతి ప్రాణదః” దేవతలకు సముద్రమథనంబునను
 వలసిన బలంబు నిచ్చినవాడు. (323.)

324. వాసవానుజః.

“వాసవమ్ ఆనుజాయతే ఇతి వాసవానుజః” అమృతంబునుగోరిన
 ఇంద్రునికై వానికిబిమ్మట బుట్టినవాడు. (324.)

325. అపానిధిః.

మథించునపుడు సముద్రంబును ధరించుటచే జలంబులకు నిధి (స్థానము.) (325.)

326. అధిష్ఠానమ్.

“అధి తిష్ఠత్యస్మిన్నితి అధిష్ఠానమ్” * మందరాచారధిష్ఠానం భ్రమతో ౭ ఖా
 స్మహామునే * [మునిసత్తమా! తిరుగుచుండు మందర పర్వతంబునకు ఆధారమయ్యెను.]
 అనిసట్లు మథనకాలంబున మందర పర్వతంబునకు ఆధారమైనవాడు. (326.)

327. అప్రమత్తః.

“న ప్రమత్తః అప్రమత్తః” వీనిని రక్షించు విషయాంబున మిక్కిలి జాగ్రత
 గలవాడు. (327.)

328. ప్రతిష్ఠితః. 329. స్కందః. 330. స్కందధరః.
 331. ధుర్యః. 332. వరదః. 333. వాయువాహనః.

ప్రతిష్ఠితః = స్థిరముగా నుండువాడు. స్కందః = శోషింపజేయువాడు.
 స్కందధరః = సుబ్రహ్మణ్యుని ధరించినవాడు. ధుర్యః = భారమును
 వహించువాడు. వరదః = వరముల నిచ్చువాడు. వాయువాహనః =
 వాయువును వీవజేయువాడు.

328. ప్రతిష్ఠితః.

ఇతరంబు నపేక్షింపక తన మహిమలో తానే స్థిరముగా నుండువాడు.

* స భగవః క్వ ప్రతిష్ఠితః?...స్వే మహిమ్ని * (ఛా. ఉ. 7-24-1.) [ఆ భగ
 వంతు డెచట స్థిరముగా నుండును?...తన మహిమంబున స్థిరముగానుండును.]
 * స్వే మహిమ్ని స్థితమ్ దేవమ్ * (వి. పు.) [తన మహిమంబున నిల్చియుండు
 దేవుని.] (328.)

329. స్కందః.

“స్కందయతి శోషయతీతి స్కందః” అనురాదులను శోషింపజేయువాడు. (329.)

330. స్కందధరః.

“స్కందమ్ ధరతీతి స్కందధరః” దేవతల సేనాపతులగు సుబ్రహ్మణ్యుని
 గూడ తనవిభూతిగా ధరించువాడు.

* సేనానీ నామహం స్కందః * (గీ. 10-24) [సేనాపతులలో నేను స్కందు
 డను.] అని సుబ్రహ్మణ్యునిగూడ తన విభూతిగా చెప్పియున్నాడు. (330.)

331. ధుర్యః.

“ధురం వహతీతి ధుర్యః” లోకముల భారంబును వహించువాడు. (331.)

332. వరదః.

“వరాఁ దదాతీతి వరదః” లోకకార్యములను నిర్వహించు దేవతలకు
 అట్టి శక్తి గలుగునట్లు వరమునిచ్చువాడు. (332.)

(అవతారిక.) అది యెట్లనగా;

333. వాయువాహనః. (860)

“వాయుం వాహయతీతి వాయువాహనః” జగత్ప్రాయమైయుండు వాయు
 వును వీవజేయువాడు. (333.)

(అవతారిక.) ఇక పండ్రెండు అధ్యాయములు చెప్పబడును.

334. వాసుదేవః.

335. బృహద్భానుః

336. ఆదిదేవః.

వాసుదేవః = వ్యాపించుచు క్రిడించువాడు. బృహద్భానుః = గొప్పకీరణములను గలవాడు. ఆదిదేవః = మొట్టమొదట క్రిడించువాడు.

334. వాసుదేవః. (700-714.)

“వాసుశ్చాసౌ దేవశ్చ వాసుదేవః” వాసుః అనగా నూర్వ్యుడు తనకీరణములచే ఆవరించునట్లు ప్రపంచమును వ్యాపించి తనయందు దానిని వసంపదేశి కానును వానియందు వసించువాడు. ‘దేవః’ అనగా క్రిందజెప్పినట్లు క్రిడించువాడు, జయముగోరువాడు, ప్రకాశించువాడు, స్తోత్రము చేయబడువాడు, సోమప్రవాడు, అని ఇట్లు వాసుదేవపదంబుచే జగంబున వ్యాపించి క్రిడించువాడని వేదము.

“ఛాపియామి జగత్సంభూత్యా నూర్వ్య ఇవాంశుభిః | సర్వభూతాధివాసశ్చ వాసుదేవస్తతః స్ఫుతః | (భా. మౌ. 166.) [సమస్తలోకములను, నూర్వ్యుడు కీరణములచే ఆవరించియున్నట్లు నేను ఆవరించియున్నాను. సమస్త భూతములకును శాంతివిష్టుగా అగుదును. కనుక నన్ను వాసుదేవుడందురు.] * సర్వత్రాసౌ సమస్తశ్చ ససర్వత్రేతివై యతః | తత్ సన్ వాసుదేవేతి విద్యద్భిః పరిపత్యతే * (వి. పు 1-2-12.) [ఏమి అంతటవసించును. వీనియందును అన్నియు వసించును. కనుకనే వీనిని వాసుదేవుడందురు.]

ఇచట చెప్పవలసిన విషయములు పరమరహస్యంబులగుటచే అధికముగా చెప్పబడలేదు. సదాచార్య సన్నిధిలో వినగలను. (334.)

(అవతారిక.) దానినే వివరించుచున్నారు. † అందు భోగవిభూతిచే మరహాకాశముగా ప్రకాశించు ప్రకారమును తెల్పుచున్నారు.

335. బృహద్భానుః.

“బృహన్తః భావనః యశ్యసః బృహద్భానుః” అంతట వ్యాపించిన కీరణములను గలవాడు. (335.)

(అవతారిక.) లీలావిభూతిమై క్రిందించు విధమును చెప్పుచున్నారు.

336. ఆదిదేవః. (491)

“ఆదిశ్చాసౌ దేవశ్చ ఆదిదేవః” లోకమునకు మూలకారణముగానుండి జగత్సృష్టిచున్నగువానిచే క్రిడించువాడు.

†. వాసుదేవ శబ్దంబునగల “దేవః” అను పదంబునకు విను అర్థములు చెప్పబడినవి. ఈ యర్థంబులను వివరించుచున్నారు అని భావము.

337. పురస్థరః.

338. అశోకః.

339. తారణః.

340. తారః.

341. శూరః.

పురస్థరః = త్రిపురములను పడగొట్టినవాడు. అశోకః = శోకమునకు విశోధి.

తారణః = గక్షించువాడు. తారః = తప్పించువాడు. శూరః = జయశీలుడు.

* సప్రయోజ్య వియోగ్యాఽయంకామకారరకః ప్రభుః । క్షీడతే భగవాన్ *
(భా. అ. 30-40) [చేర్చియు విభజించియు జగత్ప్రభువగు నీతడు తలచినట్లు క్షీడిం
చును.] ఇత్యాదులు. (336.)

(అవతారిక.) ప్రపంచమును ఆవరించియుండుటచే అసత్తులను నివా
రించు విధంబును నాలుగు నామంబులచే తెల్పుచున్నారు :—

337. పురస్థరః.

“పురాణి దారయతీతి పురస్థరః” అనుగులయొక్క మూడుపురంబులను
పడగొట్టినవాడు. ఇట్లుచే ఆధిపతి వికంబులగు అనుగులు పిశాచములు పిడుగు
కాపము మున్నగువానినుండి రక్షించు విధముకూడ చెప్పబడినదాయె. (337.)

338. అశోకః. (338)

“న శోకః ఆశోకః” ఆధ్యాత్మికంబులగు శోకము మోహము ఆకలి
మున్నగువానినుండి రక్షించువాడు. (338.)

339. తారణః.

“తారయతీతి తారణః” ఆధిభౌతికంబులగు శత్రుచోరిన్యాధ్యాదులనుండి
రక్షించువాడు. (339.)

340. తారః. (340)

“తారయతీతి తారః” సమస్త సంసారభయంబునుండి రక్షించువాడు.

* గర్భజన్మజరామరణాదిసంసార సాగరమహాభయాయతరయతీతి తస్మాద్యుతే
తారః * (అ. 3.) [గర్భము జన్మము జర మరణము మున్నగు సంసారభయంబు
నుండి దాటించుటచే తారుడనబడియె.] (340.)

(అవతారిక.) జయించు స్వభావంబును చెప్పచున్నారు.

341. శూరః. (341)

జయించు స్వభావముగల సమస్తదగుటచే జయశీలుడు. (341.)

(అవతారిక.) క్రింద జెప్పినవానినన్నిటిని తనవిశేషభక్తులకు ప్రద
ర్శించుటకై వారలసమీపంబునకు పోవుటను చెప్పచున్నారు :—

342. శౌరిః. 343. జనేశ్వరః. 344. అనుకూలః.
345. శతావర్తః. 346. పద్మీ.

శౌరిః = పసుదేవుని పుత్రుడు. జనేశ్వరః = జనంబులకు నీశ్వరుడు.
అనుకూలః = (1) తీర్చునున సంచరించువాడు. (2) భక్తులకు వశుడు.
శతావర్తః = నూలునుభూగ వాడు. పద్మీ = లీలారవిందంబును గల వాడు.

342. శౌరిః. (349)

“హూన్యై వసుశేవస్య అవత్యం శౌరిః” హూదగు ననుజేవునిపుత్రుడు. అవగా, వాగులకు తన మహిమంబును విడిచింపటి అని భావము. (342.)

343. జనేశ్వరః.

“జనానామ జేశ్వరః జనేశ్వరః” ఇట్లు నూ. పు. ను మునుగునట్లు ప్రకాశించు విశ్వరూపి అను మహాప్రవాహంబును గలవాడగుటచే జనంబులకు నీశ్వరుండు. (343.)

344. అనుకూలః.

(1) ఈత డిట్లుండియు స్వతః మహనీయుండగుటచే గర్వము మదము అభిమానము మున్నగునవి లేకుండుటవలన తీరంబును (హద్దును) అనుసరించినవాడు. * వీర్యవాక్ నచ వీర్యేణ పశుతా స్వేన విస్మితః * [వీడు మహావీర్యవంతుడయ్యు తన వీర్యంబుచే గర్వింపకుండువాడు]

(2) లేక భక్తులకు వశమైనవాడు. * హస్తావలక్ష్మ్యోహేయః భక్తిక్రీతః జనార్దనః * [జనార్దనుడు భక్తిచే కీర్తునైనపుడు స్వాధీనుడుగా నుండును.] (344.)

345. శతావర్తః.

“శతమ్ అవర్తః యస్యనః శతావర్తః” ఇట్లు అతిశయముగానుండు తన యైశ్వర్యము హద్దును మీఠకుండునట్లు అడ్డగించుటచే ఇటుకు స్థలంబులందు పోజాలని ప్రవాహము నుల్కొందునట్లు నుల్కొ నొందియుండును. (345.)

(అవతారిక.) ఇట్లు వాసుదేవునిగుణంబులను వివరించి రూపంబును వివరించుచున్నారు:—

346. పద్మీ.

“పద్మమ్ నిత్యమ్ అస్మాస్తీతి పద్మీ” లీలారవిందంబుతో నిత్యము ప్రకాశించువాడు. (346.)

347. పద్మ నిభేక్షణః. 348. పద్మనాభః. 349. అరవిందాక్షః.
 350. పద్మగర్భః. 351. శరీరభృత్.

పద్మనిభేక్షణః=పద్మమువలటి చూపులుగలవాడు. పద్మనాభః=పద్మమువంటి నాభినిగలవాడు. అరవిందాక్షః=తామరలవంటి కన్నులుగలవాడు. పద్మగర్భః = పద్మమున వసించువాడు. శరీరభృత్ = శరీరమును పోషించువాడు.

347. పద్మనిభేక్షణః.

“పద్మనిభమ్ ఈక్షణమ్ యస్యసః పద్మనిభేక్షణః” నిర్మలంబగు కమలము చలించుటవలె, అశ్రేతులక్రమమును తొలగించు రమణీయంబగు వీక్షణము (చూపు) గలవాడు. (347.)

348. పద్మనాభః. (48-198)

“పద్మమివ నాభీ యస్యసః పద్మనాభః” పద్మమువంటి నాభినిగలవాడు. (348.)

349. అరవిందాక్షః.

“అరవిందే ఇవ అక్షీణీ యస్యసః అరవిందాక్షః” తామరవలె అందముగ నేత్రములు గలవాడు. (349.)

350. పద్మగర్భః.

“పద్మేన గిర్యతే సాంతైః అవస్థాప్యతే ఇతి పద్మగర్భః”

(1) తనవలె పరిమళించు మృదువగు ఆననస్మంబున వసించువాడు.

(2) లేక, తన్ను ఉపాసించువారలహృదయకవలంబున పసించియుండు వాడు. * దహరం విపాశ్చం పరనేశ్వభూతం యత్కుండరీకమ్ * (త్రై-నా. 6 10-23) [హృదయపుండరీకంబను ఏడహారాకాశము పాపము తొలగిస్తే పరమపురుషునికీ మేలైనవాసస్థానమగునో;] * దహరం పుండరీకం నేశ్వ * (భా. 8-1-1.) * నారాయణః సరసిజాసన సన్నివిష్టః * [పద్మాసనంబున నుపవిష్టాడు నారాయణుడు.] (350.)

351. శరీరభృత్.

“శరీరం స్వశరీరభూతం ఉపాసకం విభక్తి పుష్టాతీతి శరీరభృత్” ఇట్లు యోగుల హృదయకవలంబుననుండి తనగుణులుచే తనకు శరీరముగా నుండు ఉపాసకులను పోషించువాడు. ఉపాసింపబడు పరమపురుషునిగుణంబులచేతనే ఉపాసకులకు పోషణము. ఆ యుపాసకులు వానికి ఆత్మగాను శరీరముగాను ఉండురు.

* వనతి హృది సనాతనేచ తస్మిన్ ఇవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్య యాదుః * (వి. పు. 3-7-24) [పురాణపురుషుడు హృదయంబున వసించునపుడు

352 మహర్షిః. 353. ఋద్ధః. 354. వృద్ధాత్మా.

355. మహాక్షః. 356. గరుడధ్వజః.

మహర్షిః=సంపన్నుడు. ఋద్ధః=సమృద్ధుడు. వృద్ధాత్మా=పెరిగిన స్వరూపము గలవాడు. మహాక్షః = గరుడవాహనుడు. గరుడధ్వజః = గరుడధ్వజుడు.

పురుషుడు లోకమున సౌమ్యరూపముతో నుండును.] * బ్రహ్మవిద ఇవ సౌమ్య తే ముఖా భాతి * (రా. ఉ.) [నీముఖము బ్రహ్మవిత్తుయొక్క ముఖమువలె ప్రకాశించుచున్నది] * అతే భగవాన్ విష్ణుః భక్తానాత్మశరీరవత్ * [విష్ణువు భక్తులను తనశరీరమువలె రక్షించును.] (351.)

(అచత్రాక.) అనంతరము విభూతిచేతను వానినే వివరించుచున్నారు.

352. మహర్షిః.

“మహతీ ఋద్ధిః యస్యసః మహర్షిః” వారలకు యోగక్షేమంబులకు దగిన ఆపారమగు విభూతిని గలవాడు. (352.)

353. ఋద్ధః. (279)

వారల సమృద్ధిచే తానుకూడ సమృద్ధుడుగానుండువాడు.

* అభిషేచన లక్ష్మ్యాం రాక్షసేష్వపి విశేషణమ్! కృత్యత్యక్తః తదా రామః విజ్వరః ప్రముచోదహ * (రా. బా. 1-85) [రామచంద్రుడు విశేషణము లొకలో రాక్షసరాజుగా అభిషేకముచేసె చింతలతోలగి సంతసించెను.] (353.)

354. వృద్ధాత్మా.

“వృద్ధః ఆత్మా యస్యసః వృద్ధాత్మా” ఇట్టిమహామహిమంబును ఏకదేశమున అణచుకొనునట్లు పెరిగిన దివ్యాత్మస్వరూపము గలవాడు. (354.)

355. మహాక్షః.

“మహాక్షో అక్షః యస్యసః మహాక్షః” భగవంతుని వహించుటచే రథావయవమువలెనుండు కేదమయ్యండగు గరుత్మంతుడు అక్షశబ్దముచే చెప్పబడును. ఆ గరుడుని వాహనముగా గలవాడు. (355.)

356. గరుడధ్వజః.

“గరుడః ధ్వజః యస్యసః గరుడధ్వజః” ఆగరుత్మాతునే ధ్వజముగాను గలవాడు. ధ్వజేష్వరత్వంబునకు గరుడధ్వజత్వముగూడ నొక అసాధారణవిషామము. (356.)

357. అతులః.

358 శరభః.

359. భీమః.

360 సమయజ్ఞః.

అతులః=సాటిలేనివాడు. శరభః=శిశువువాడు. భీమః=భయంకరుడు.
సమయజ్ఞః=(1) నిరూపము నెఱింగినవాడు. (2) కాలము నెఱింగిన
వాడు. (3) వ్రతము నెఱింగినవాడు.

357. అతులః.

“న విద్యతే తులాయశ్చసః అతులః” గరుడధ్వజుండగుటచే సాటిలేకుండు
వాడు.

* న తస్య ప్రతిమా అస్తి * (తై. 2.) [వానికి సమముగ వస్తువులేదు.] (357.)

358 శరభః.

“శృణాతీతి శరభః” తనవ్యవస్థను మీఱినవారలను శిశించువాడు. (358.)

359. భీమః (948)

“విభృత్యస్మాదితి భీమః” విశిఖు శిశించుటచే వారలకు భయంకరుడు
గానుండును. వీనియందుగల భయముచేతనే నాయ్యాదిదేవతలు తమతమవ్యవస్థను
మీఱుందురు.

* భీమ ౭ స్మాద్వాతః పవలే * (తై. ఆ. 8.) [వీనియందుగల భయంబుచే
తనే వాయువు వీచుచున్నాడు.] ఇత్యాదుః. * యాదేవాగ్నిస్తపతి భూమీ త్రి
పతి సూర్యః భూదిన్వ్యోశ్చ వాయుశ్చ * (క. ఉ. 2-3.) [వీనియందుగల భయము
చేతనే అగ్ని దిహించును. సూర్యుడు తపించును. ఇంద్రుడు వాయువు తమవ్యవస్థను
చెల్లించును.] (359.)

360. సమయజ్ఞః.

“సమయం జానాతీతి సమయజ్ఞః”

(1) ఆయగ్ని పైగా జ్వలింపవలయును, వాయువు సదా వీచుచుండవలయును,
ఇత్యాదివిధంబున ఆ యాదేవతలగుండగిన సమయంబును ఆనగా అధికా నియమంబును
నెఱింగినవాడు. * సూర్యాచన్వనుసౌ ధాతా యశాశూర్య మకల్మయత్ * (తై. ఉ.)
[సూర్యుండ్రులను ధాత పూర్వమువలె సృజించెను.]

(2) భక్తులకు తన్ను ఒసగుకాలుబునెఱింగినవాడు.

(3) భక్తులకు అభయ ప్రదానముకావించు వ్రతము నెఱింగినవాడు. (360.)

361. (క) హవిః.

(ఖ) హరిః.

(గ) హవిర్హరిః. 362. సర్వలక్షణలక్షణ్యః.

(క) హవిః = ఇచ్ఛువాడు, పుచ్చుకొనువాడు. హరిః = తొలగించువాడు.
 హరిర్హరిః = హవిస్సులను కైగొనువాడు. సర్వలక్షణలక్షణ్యః =
 సమస్తలక్షణములతోను కూడియుండునట్లు ఎఱుంగదగినవాడు.

361. (క) హవిః. (703)

* తస్య తావదేవచిరం చావన్న విమోక్ష్యే, అథ సంపత్నేయి *
 (భా. ౮-14-2.) [వానికి నేను విడిపించునంతయే కాలః శంభము. విమోక్ష్యే చేర్చు
 కొందును.] అను శ్రుతిపద్యము సమయంబు నెఱింగి వారలకు సిరినిస్తును.
 వారిన్ను హవిస్సును తాను పుచ్చుకొనును. (361.క.)

(ఖ) హరిః. (656)

“హరతీతి హరిః” వారలకు గట్లు విఘ్నములను తొలగించువాడు.
 * హరిర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైః పి స్మృతేః । అనిచ్ఛమాఽపి సంస్కృతైః
 దహత్యేవహి పాపకః * [చెడుకలుపుతో దలంచినను హరి పాపంబులను
 పోగొట్టును. ఎట్లనగా; ఇచ్చలేక తాకినను అగ్ని దహించును గదా? (361.ఖ.)

(గ) హవిర్హరిః.

“హవిః హరతీతి హవిర్హరిః” ఒకే నామము. యాగంబున హవిర్హరిగ
 ములను కైకొనువాడు. * ఇదోపహాశం గేహేషు హరే భాగం క్రతుష్వహసే ।
 వల్లశ్చ మే హరిః శ్రేష్ఠః తస్మాత్ హరిరహం స్మృతః * (భా. కా. 343-34.) యాగం
 బున యజ్ఞభాగంబునుకైకొందును. హరితవల్లము (ఆకుపచ్చ) గలవాడను. కనుకనే
 నన్ను హరి అనియుండును. (361.గ.)

(అవతారిక.) అనంతరము లక్ష్మీపతిమూర్తి చెప్పబడును.

362. సర్వలక్షణలక్షణ్యః.

“సర్వలక్షణైః లక్షణ్యః సర్వలక్షణలక్షణ్యః” సాక్షాత్కృష్టి సదా
 ఆలింగనము కావించుకొని యుండుటచే నను సమస్తలక్షణంబులతోను కూడియుండు
 నట్లు ఎఱుంగదగినవాడు.

* ధ్యాయేత్కమలగర్భాభవం నేపం లక్ష్మీపతీస్తతః । కమలాలయసేవితే
 విసూషిత కరద్వయసే * [శంఖగ్రంథులనుధరించి తామరయొక్క అంతర్భాగము
 వలె ప్రకాశించు లక్ష్మీపతిని చింతింపగలడు.] (362.)

333. లక్ష్మీవాక్. 334. సమితిజ్ఞయః. 335. విక్షరః
336. రోహితః. 337. మార్గః. 338. హేతుః.

లక్ష్మీవాక్ = లక్ష్మీతో గూడినవాడు. సమితిజ్ఞయః = యుద్ధమున జయించు
వాడు. విక్షరః = తగ్గకుండువాడు. రోహితః = ఎక్కునివాడు.
మార్గః = వెదకబడువాడు. హేతుః = కారణభూతుడు.

333. లక్ష్మీవాక్.

“లక్ష్మీః అస్మిన్నంతి లక్ష్మీవాక్” లక్ష్మీతో నదా కూడియుండువాడు.

* ద్వయస్థేషపరిణయే లీలయైవ సర్వయక్ । ప్రకాశయన్ననాదిత్వేన
అస్మనా ప్రప్రతేన్నహ * [అత్యుచితమగు తనకునుగల అనాదిసంబంధంబును ప్రకటించుచు
ప్రణయకాలంబున లీలగా దేవికి ద్వయమంత్రంబు నుపదేశించు...] (363.)

334. సమితిజ్ఞయః.

“సమితిం జయతీతి సమితిజ్ఞయః” తండ్రివలె హి శత్రుకార్యగుటచే,
ఏమ స్త్రలోకపితగుగు తనకు దాస్యముగావించు విషయంబున వివాదించు జీవకోటులను
ఈలక్ష్మీచేతనే వివాదంబున జయించి వశముగావించుకొనువాడు. (364.)

335. విక్షరః.

“విగతః క్షరః యస్యసః విక్షరః” ఇట్లు భక్తులమీదిగల ప్రీతి
తగ్గకుండువాడు. (365.)

336. రోహితః.

లక్ష్మీపతీమూర్తికి తామరయొక్క అంతర్భాగమువంటి శరీరమందున్నదే
ఎక్కునివర్ణముగలవాడు. చూ. ‘సర్వలక్షణ లక్షణ్యః’ నామము 362. (ప్రమాణము.)

337. మార్గః. (398)

“మృగ్యతే ఇతి మార్గః” ఇప్తసిద్ధికై ఉపాసకులచే వెదకబడువాడు. (367.)

338. హేతుః.

ఇప్తసిద్ధికి కారణమైనవాడు.

(368.)

369. దామోదరః.

370. సహః.

371. మహీధరః.

372. మహాభాగః.

దామోదరః=(1) లోకములను ఉదరమున (కడుపులో) గలవాడు. (2) సుఖము నిచ్చువాడు. (3) దామమును (త్రాటిని) ఉదరమున గలవాడు. సహః = సహించినవాడు. మహీధరః = భూమిని ధరించినవాడు. మహాభాగః=మహాసౌభాగ్యమును గలవాడు.

369. దామోదరః.

“దామాని ఉదరే యస్యసః దామోదరః” 1. * దామాని లోకనామాని భాన్తి యస్మద్దరానైతే. తేన దామోదరో దేవః * [దామ అని పేరొందిన లోకములు ఉదరంబున ఉండుటచే వాడు దామోదరుడనని పేరొందెను.] అను నిరుక్తరీతిగా లోకములను కడుపులో గలవాడు.

(2) * దేవానాం సుఖశంసిత్వాత్ దామాద్రామోదరం విదుః * (భా. ఉ. 71-9) [దేవతలకు సుఖంబోనంచువాడగుటచే దామోదరుండగును.] అను నిరుక్తరీతిగా దేవతలకు సుఖంబోనంచువాడు.

(3) * తతస్స దామోదరతాం ప్రసయాదామబధనాత్ * (వి. పు. 5-6-20) [త్రాటిచే కట్టుకుంటుచే వాడు దామోదరుడయ్యెను.] అనినట్లు లక్ష్మీయు గోరదగణ చాతుర్యము గలవాడయ్యె ఆశిసులయందుగల వాత్సల్యంబుచే యశోదయొక్క కట్టుకులోబడియుండెను గాన దామమును (త్రాటిని) ఉదరంబున గలవాడు. (369.)

370. సహః.

“సహతే ఇతి సహః” . యశోద యిట్లు ఒనరించిన తద్దినభర్త్యు నాదుల సోఽపృథ్వినియుండినవాడు. (370.)

371. మహీధరః. (319)

“మహ్యః ధరః మహీధరః” భూభారంబును తొలగించుటచే భూమిని ధరించినవాడు. (371.)

372. మహాభాగః.

“మహాభాగః సౌభాగ్యం యస్యసః మహాభాగః” సీతాదిహాదళ (వదాణువేలు) స్త్రీసహస్రంబును సుక్ష్మీణీ సత్యభామాదులును కోరి వరింపదగిన మహా సౌభాగ్యము గలవాడు. (372.)

373. నేగవాణ్. 374. అమితాశనః. 375. ఉద్భవః.
376. ఊర్ధ్వః. 377. దేవః. 378. శ్రీగర్భః.

నేగవాణ్ = నేగముగలవాడు. అమితాశనః = అమితముగా భుజించినవాడు
ఉద్భవః = సుసారనివృత్తుడు. ఊర్ధ్వః = కలతబెట్టువాడు.
దేవః = క్రీడించువాడు. శ్రీ గర్భః = లక్ష్మిని వర్ధిల్లజేయువాడు.

373. నేగవాణ్.

“వేగః అస్మాత్ప్రీతి నేగవాణ్” మనుజులవలె ఆట్లాడునపుడు గూడ
అపరిమితమైన పరమైశ్వర్యశక్తియొక్క నేగముగలవాడు. (373.)

(అవతారిక.) అది యెట్లునగా :-

374. అమితాశనః.

“అమితమ్ అశనం యస్యసః అమితాశనః” అపరిమితముగా ఇంద్రునికై
శక్తించిన ఆహారంబును భుజించినవాడు. వీడట్లు భుజించుచుంజూచి గోవులు
ఆశ్చర్యంబుగొంది * దేవోవా దానవోవా త్వమ్ ? * (వి. పు. 5-13-121.)
[నీవు దేవుడా? లేక దానవుడా?] అని ప్రశ్నించుచుండుటంజూడుడు. (374.)

375. ఉద్భవః. (796.)

“ఉద్భవః భవః యస్మాత్స్యః ఉద్భవః” * దామోదరం బద్ధహరమ్ *
(వి. పు. 1-9-144.) అనినట్లు తన బంధంబుల తలచినవారలకు సుసారబంధంబును
తొలగించుటచే సుసారబంధంబును పోగొట్టువాడు. (375.)

376. ఊర్ధ్వః.

“ఊర్ధ్వః శ్రీతీర్థి ఊర్ధ్వః” బంధనాస్తలగు జీవరాసులను, అజీవరాసులను
బంధించు ప్రకృతిని ప్రళయనంతరము సృష్టికాలమున కలతబెట్టువాడు. అనగా
ఉత్పత్తియగునట్లుచేయువాడు. (376.)

377. దేవః.

“దేవ్యః శ్రీతీర్థి దేవః” మాయయను పాశంబుచే బీవులను, వ్యాఘ్ర
వరాహాది జుతువలవలె బంధించి క్రీడించువాడు. (377.)

378. శ్రీగర్భః.

“శ్రీః గర్భః యస్యసః శ్రీగర్భః” ఇష్టోగక్రీడాసహాయంబుచే లక్ష్మిని
సంతరింపజేసి వర్ధిల్లజేయువాడు.

379. పరమేశ్వరః

380. కరణమ్

381. కారణమ్

382. కర్తా.

పరమేశ్వరః = పరమేశ్వరుడు.

కరణమ్ = సాధనముగా నుండువాడు.

కారణమ్ = కారణభూతుడు.

కర్తా = స్వతంత్రుడు.

* విష్ణులేహనపాయినీ * (వి. పు. 2. 914-4.) [ఈలక్ష్మీ భగవంతుని విడిచియుండను.] (378.)

379. పరమేశ్వరః.

“పరమశ్చానో ఈశ్వరః పరమేశ్వరః” ఇట్లు పక్షి కోరి పూడి యగుచుటచే తనపరమేశ్వరస్వరూపుని పొందినవాడు. (379)

380. కరణమ్

“క్రమశః ఇతి కరణమ్” భక్తులు తన్ను పొందుటకు లాసి సాధనముగా నుండుటచే స్వప్రాప్తిసాధనములలో శ్రేష్ఠమైనవాడు. లోకంబున, జ్ఞానకరణంబులగు శ్రోత్రాదులును, క్రియావకరణంబులగు కరచరణాదులును ఈతని శక్తిలేశంబు నొందియుండుటచేతనే కరణంబుని పేరొందినవి.

* చక్షుశ్చ ద్రష్టవ్యశ్చ నారాయణః, శ్రోత్రశ్చ శ్రోతవ్యశ్చ నారాయణః * (మ. ఉ.) [నేత్రంబును కనబడునదియు నారాయణుడే, శ్రోత్రంబును వినబడునదియు నారాయణుడే.] ఇత్యాది. (380.)

381. కారణమ్.

“కారయతీతి కారణమ్” ఆయాకరణంబులచే ప్రాణిలకు ఆయాకార్యంబులను గావించు దేవతగా నుండువాడు. (381.)

382. కర్తా. (317.)

“కరోతీతి కర్తా” ఆయాకార్యంబులకుఁ దిక్కానై, ఆ కార్యముల ఫలంబులను భుజించు జీవుడు ఎట్లు తననుభవముఖాదులకు అభిమానియైయుండునో; అటులే సర్వేశ్వరుడుగూడ అజీవులకన్న అధికముగా వారలనుభవములకు అభిమానియై యుండును.

* వ్యసనేషు మనుష్యాకాం భృశం భవతి దుఃఖితః! ఉత్సవేషువ సర్వేషు పితేవ పరినువృత్తిః * (శ్రిరా. ఆయా. 2-41.) [మనుజులకు కష్టము వచ్చినప్పుడు రాముడు మిక్కిలి దుఃఖించును. ఉత్సవకాలంబులందు లండ్రవలె సంతసించును.]

383. నికర్తా. 384. గహనః. 385. గుహాః.

విర్త = వికారము నొందువాడు. గహనః = అగోచరుడు. గుహాః = రక్షించువాడు.

కనుకనే * బహుస్యామ్ ప్రజాయేయ * (తై. 2-6-2.) అనితానే బహువుగా పుట్టునట్లు ఆభిమానించుచున్నాడు. తేనిచో “న బహుస్యామ్...” అనియుంచును. (382.)

383. నికర్తా.

“వికరోతీతి నికర్తా” జీవులు ఆఫలంబులను అనుభవించునపుడు తాను గూడ హస్త శోకంబులచే వికారమునొందుచున్నాడు.

“బ్రహ్మాంబునకు వికారముగ్గనట్లు చెప్పట దోషముగాదా? యన్న, దోషముగానేగు. తనకై వికారమునొందుటయే దోషము, పరాధమై వికారము నొందుట దోషముగాదు గుణమేయగును.”

తేనిచో ‘పరదుఃఖదుఃఖిత్యమ్’ (ఇతరుల దుఃఖమునకు దుఃఖించుటయే దయ) మున్నగు గుణంబులు వీరికుండునట్లు చెప్పట విరోధించును. (383.)

384. గహనః. (548.)

ఇట్లు ప్రాణుల జ్ఞానాయతనంబగు నాత్మకును భోగమునకును భోగోపకరణంబులకును తాను అభిమానిగానుండునను మహాగుణము గల్గియుండుటచే ఆ విషయంబున ఈ రీతియనిచెప్పటగు బుద్ధికి అగోచరుడుగానుండువాడు.

* సప్తచైవ సప్తస్మిన్ విజానన్తి దేవాః * [గూడనేయుండు నానిని దేవతలు గూడ ఎఱుంగరు.] ఇత్యాదులు. (384.)

385. గుహాః.

“గుహతీతి గుహాః” ఇట్లు లోకమంతను రక్షించువాడు. (385.)

(అవతారిక.) ఇక ధువమూర్తి చెప్పబడును.

కనుకనే * వ్యసోఽథ మనుష్యాణామ్ * (నామము. 3-2.) ఇత్యాది శ్రీరామాయణ శ్లో. మున శ్రీరామగుణవ్యవస్థన ప్రకరణంబున రాముడు దుఃఖించునట్లును శుభపించునట్లును చెప్పబడెను.

385. వ్యవసాయః 387. వ్యవస్థానః. 388. సంస్థానః.

389. స్థానదః. 390. ధ్రువః 391. పరధిః.

వ్యవసాయః = బుధించువాడు. వ్యవస్థానః = వ్యవస్థను గావించువాడు.
సంస్థానః = సమాప్తిగా నుండువాడు. స్థానదః = పరమపదము నిచ్చు
వాడు. ధ్రువః = స్థాపించినవాడు. పరధిః = ఉత్కృష్టముగు విశ్వరూప
మును గలవాడు.

386. వ్యవసాయః.

“విశేషే... ఆవసేయతే బధ్యతే చోనితిశ్చప్రమితీ నివసానాయః” స్రువమూర్తి,
సక్షత్రములకు నాధారముగు ఆ కాశంబును శక్తిగముగాగలవాడగు... దేవశ్చక్రంబులను
వ్రతయగు బంధించుకొనియుండును.

* భవచక్ర భృతమ్ దేవస * [సంసారచక్రంబును భరించు దేవని.] (386.)

387. వ్యవస్థానః.

“వ్యవస్థితే అస్మిన్నితి వ్యవస్థానః” కల ముచూర్తము ఇత్యాద్యనే
విభముగా చెప్పబడు కాలము నయందే స్థాపింపబడియుండువాడు. (387.)

388. సంస్థానః.

“సంత్యితే సమాప్యతే అస్మిన్నితి సంస్థానః” సమస్తము తనయందే
ముగించునట్లు ఉండువాడు. (388.)

389. స్థానదః.

“స్థానం దినాతీతి స్థానదః” పరమపదంబును స్థానంబునిచ్చువాడు. (389.)

390. ధ్రువః. (55)

“ధ్రువతి క్షిరయతీతి ధ్రువః” ఉత్తమంబగు తనస్థానంబు నిచ్చుటచే ఆర్వాచీను
డగు ధ్రువునిగూడ ధ్రువముగా (కాశ్వతముగా) కావించినవాడు. (390.)

(అవతారిక.) ఇక మృతసంజీవనంబగు రామకథ ప్రారంభింపబడును.

391. పరధిః.

“పరా ఋద్ధిః యన్యసః పరధిః” సర్వేశ్వరత్వంబునకన్న సుత్కృష్టముగు
కత్యాణుగుణసమృద్ధిని గలవాడు.

392. పరమస్పష్టః. 393. తుష్టః. 394. పుష్టః.

పరమస్పష్టః = స్పష్టమగు పరత్వము గలవాడు. తుష్టః = సంతృప్తుడు.
పుష్టః = పరిపూర్ణుడు.

* విష్ణునానద్యతో వీచ్యే సోఽనర్హియదన్యః * (శ్రీరా. బా. 1-18) అని రాముని గురైకి దేశంబునకు ద్విద్వాంతముగా సంద్రాదులను చెప్పినట్లు, (అనుత్పన్నులగు ఆ సంద్రాదులతో గూడ) పుష్కలమును గూడ సమానముగా చెప్పబడియుండుటం జూడును. అంతేకాక. * ఆప్యైవ అంగం బ్రహ్మనిర్మలమ్ ! గేనానాం హృదయం సౌమ్యం సహ్యై రామః పరస్తపః * (శ్రీరా. అ. 2-33) [ఆహ్రిత్యంబను మూలప్రకటితము, అహ్రిత్యంబను ముద్రిత్యరూపంబును, ప్రకృతిపరిణామంబగు ప్రపంచంబును, దేవతలశ్చంద్రియంబునకు శుభశ్రయంబగు పరమరహస్యంబును సమస్తంబును శత్రువులను జయించు శ్రీరాముడే] అని పరత్వావస్థయు ఈ యవతానంగానే చెప్పబడెను. (391.)

392. పరమస్పష్టః.

“పరమస్పష్టా సౌ స్పష్టశ్చ పరమస్పష్టః” తన పరత్వము స్పష్టముగా ప్రకాశించునట్లుండువాడు.

* వ్యైవే పమహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః * (శ్రీరా. యు. 114-14) [వీడు పమహాయోగ సంసన్నుడై సనాతనుడై ప్రకాశించు పరమాత్మ.] (392.)

393. తుష్టః.

“తుష్టతీతి తుష్టః” అధికృతులకుందచ్చ ఇతరులకునుపయోగములేని పరత్వము కన్న ఈయవతారంబున మనుష్యసామాన్యంబునకు యోగ్యమగు దశరథపుత్రత్వంబును జగత్పాలనంబును రెండును చేరియుండ గల్గుటచే సంతృప్తుడు.

* పితరం రోచయామాన తదా దశరథస్ వృషస్ * (శ్రీం. బా. 15-31.) [ఆవృషమ విష్ణువు దశరథ మహారాజును శంఢిగా పరించెను.] * మహాచిత్తమతి త్పాత్రం ధర్మం స్వం బహుమన్యతే * (శ్రీరా. అ. 1-16.) [ఇత్యైవమశంబు సకుందగిన దయాదాక్షిణ్యాశుండునిల్చి త్పాత్రయధర్మమును ప్రజాపాలకంబును గౌరవించును.] * ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజస్ * (రా. యు. 120-11.) [నేను నన్ను దశరథ పుత్రుడగు రాముడుగా నేదలంచి యుండెద.] (393.)

394. పుష్టః.

“పుష్టతీతి పుష్టః” ఇట్టి మహాగుణంబులచే పరిపూర్ణుడు.

* తమేవం గుణసమ్పన్నం రామమ్ * (రా. బా. 1-19.) [ఇట్టిగుణంబులతో గూడియుండు రాముని.] (394.)

395. శుభేక్షణః

396. రామః.

397. విరామః.

శుభేక్షణః = శుభమగు దర్శనము గొనగాను. రామః = రమింపజేయువాడను.
విరామః = తొలగించువాడు.

395. శుభేక్షణః.

“శుభమ్ ఈక్షణం యస్యనః శుభేక్షణః”

(1) ఇట్టి నైశ్యర్యశీలాదులను తిరస్కరించునట్టి శీతలములైయుండు తామరి లనుపోలిన శత్రువులుగలవాడు. * సుభూరా యత్ర తామ్రాక్షః సాక్షాద్విష్ణుని న స్వయమ్ | రామః * (రా. అ. 2-13.) [అందఱుగల సుబోమలును, విశాములై పోని కైయుండు శత్రువులుగల రామడు సాక్షాద్విష్ణువునలె ప్రకాశించెను.]

(2) లేక. తన్ను చూచుటయు తాను చూచుటయు అను రెండును శుభముగా నుండునట్లు ప్రకాశించువాడు. * యశ్చ రామం న పశ్యేత్త యశ్చ రామో న పశ్యతి | నిశితస్య వస్త్రేణోక్తే స్వాత్మాస్యేనం విగర్హితై * (రా. అ. 17-18.) [రాముని ఎవడు చూడలేదో, రామును ఎవనిని చూడలేదో, వాడులోకంబున నిండింపబడి వసించును. వాని మనసుగూడ వానిని విందించును.] (395.)

396. రామః.

“రమ్యతే అస్మిన్నితి రామః” తనగుణహావంబులచే పశింపబడిన నిమగ్త ప్రాణులును తనయందు రమించునట్లు ప్రకాశించువాడు.

* రామో రమయతాం శ్రేష్ఠః * (రా. అ. 53-1.) [రాముడు రమింప జేయువారలలో శ్రేష్ఠుడు.] * గుణాభిరామం రామశ్చ * (రా. సు. 16-1.) [గుణులచే అభిరాముండగు రాముని.] * తథా సర్వప్రజాకాన్తైః ప్రీతినష్టాననైః పితౄః | గురౌర్విరుదచే రామః దీప్తున్మూర్త్య ఇవాంశుభిః * (రా. అ. 1-33.) [అటులే తృప్తివలెనందఱికును అభిమతులైన గుణములతో రాముడు సూర్యకు కాంతిచే ప్రకాశించునట్లు ప్రకాశించుచుండెను.] (396.)

397. విరామః.

“విరమ్యతే అస్మిన్నితి విరామః” వరంబునిచ్చిన బ్రహ్మాదులును, ఈబ్రహ్మడు లిచ్చిన అవస్థత్వము (గాతము లేకుండుట) మున్నగు వరంబులును, అవరంబులనొం దిన రావణాదులును వీనియందు ఫలింపక తొలంగుదురు.

* బ్రహ్మో స్వయంభూశ్చకురాననోవా...తాతం న శక్తాః యుధి రామ వధ్యమ్ * (రా. సు. 51-55) [స్వయముగా నుద్భవించిన చతుర్ముఖుండగు బ్రహ్మ... రామునిచే చంపదగినవానిని కాపాడజాలరు.] ఇత్యాదులు. (397.)

398. (క) విరతః. (ఖ) మార్గః.

(గ) విరజోమార్గః. 399. నేయః.

(క) విరతః=విరమించిరవాణః. (ఖ) మార్గః=వెదకబడువాడు. (గ) విరజో
మార్గః=దోషములేని మార్గమును గలవాడు. నేయః=నియమింపదగిన
వాడు.

398. (క) విరతః.

స్వతః నిరసేక్షుండగుటచే అతి తుద్రయలగు రాజ్యాదులను ఉపేక్షించి విర
మించినవాడు.

* నచాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోఽపకర్షతి * (రా. ఆ. 16-32) [గొప్పది
యగు వీరిదానలక్ష్మిని రాజ్యనాశము అపహరించలేదు.] * స పితృర్వచనం శ్రీమాం
అభిషేకాత్పరం ప్రియమ్ * (రా. సు. 33-24) [రాముడు తండ్రివచనంబును అభిషేకం
బునకన్న పరమప్రియముగా గ్రహించెను.] * ధర్మాపదేశాత్ప్రజితశ్చ రాజ్యం
సాక్షాత్ప్రకరణ్యం నయతః పదాతిమ్ | నాసీద్విభావస్య నభీన శోకః * (రా. సు.
39-29) [ధర్మ నిమిత్తమై రాజ్యంబును వదిలినప్పుడును, నన్ను నిరణ్యంబునకు
గోవింపినప్పుడును నాచనికి కష్టమో భయమో దుఃఖమో లేవో!]

(ఖ) మార్గః. (367)

'మార్గ్యతే ఇతి మార్గః' ధర్మాబ్జాది మహర్షులచే వెదకబడువాడు.

(గ) విరజోమార్గః.

"విరజో మార్గః" అనియు సాతాంతరము గలదు. వృషభు ఒకే నామము.
అర్థము. — "విరజాః మార్గః యస్యసః విరజోమార్గః" విరజోమారును మార్గంబును
ప్రదర్శించువాడు.

* యా గతిర్యజ్ఞశీలానామ్ అహితాగ్నేశ్చ యా గతిః * (రా. ఆ. 68-29)
[యజ్ఞంబు లానరించినవారలకు నేగతియో ; నిత్యాగ్నిహోత్రులకు నేగతియో ; ...
అగతిః జూయువా ! నీవు ఏగుము.] (398.)

399. నేయః.

"నేయం అన్వేనేయః" సుహృత్తులచే (భక్తులచే) నియమింపదగినవాడు
అట్లా భక్తులు తన్ను అడ్డాపింపదగినంతవారలకు అరిగినవాడు అని భావము.

* అజ్ఞప్ర్యోఽహం తపస్వినామ్ * (రా. ఆ. 6-23.) [సుహృత్తులచే
అడ్డాపింపదగిన కింఃరుండుగా నేనుండును. * యజ్ఞస్వాభీప్సితం యజ్ఞం మం

400. నయః.

నయః=అకష్టము.

శ్రేయస్యవస్థితే! నియుక్త్వచాపి మాం కృత్యే సర్వం కర్తా ౭ స్మి తే వచః *
 (భా. స. 33-25.) [నీవు కోరియుండు యాగంబును చేయుము. నీవు నియమించు
 కార్యములు జేయ నేను సిద్ధముగానుండును. అని పుష్కడు తానే చెప్పియున్నాడు.]
 * అయమస్మి మహాబాహూ! బ్రూహి యశ్నే వివక్షితమ్! కరిష్యామిహ తత్సర్వం
 య త్వేం పక్ష్యసి భారత * (భా. ఉ. 71-5.) [నేనిదిగో సిద్ధముగానున్నాను.
 నీవు చెప్పగోరిన వానిని చెప్పుము. నీవు నియమించు అన్నిటిని చేయ సిద్ధముగా
 నుండును.] * వాయుచానోః సుహృత్వేన భక్త్యా పరమయాచ సః! శత్రూ
 ణామప్రకమ్యో ౭ పి లసుత్వే మగమత్కషేః * (రా. యు. 59-121.)
 [హనుమంతుని సుహృత్వేంబును పరమభక్తిని చూచి శత్రువులకు అప్రకంపు
 డయ్యు హనుమంతునకు లఘువుగా (తేలికగా) అయ్యె.] (చూ. నామము. 401.)

400. నయః.

“నీయస్తే అస్మిన్నితి నయః” ఆసుహృత్తులును ఆటలే తనవచనంబును
 ఆసుసరించునట్లు ఆకర్షించువాడు.

* రక్షితవ్యాప్తయ శశ్వత్ గర్భభూతాః తపోధనాః * (రా. ఆ. 1-20.)
 [నీయారస పుత్రులవంటి మహాష్టులు నీచే రక్షింపదగినవారలు.] * పాణ్డవానాం
 భవాన్ నాథః భవంతి ఛాక్రితాః వయమ్ * [నీవు పాండవులకు నాగుడవు.
 పాండవులును నిన్నే ఆశ్రయించియుండువారలు.] (400.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామవ్యాఖ్యానమున
 చతుర్థ శతకము
 సమాప్తము.

పంచమ శతకము.

401. అనయః.

402. వీరః.

అనయః = (1) మృదువుగానివాడు.

(2) శుభవిషయము లేనివాడు.

వీరః = పాటజేయువాడు.

401. అనయః.

(1) “న నయః అనయః” దుర్బుద్ధులగురావణాదులకు మృదువుగాకుండువాడు. *హిమవాక్ మగ్గరో మేఃః త్రైలోక్యంవా సహృదయైః | శక్యం భుజాభ్యాముద్ధర్తుం న సంఖ్యే భరతానుజః* (రా. యు. 59-111) [హిమవత్పర్వతంబునో మందర పర్వతంబునో మేరు పర్వతంబునో త్రైలోక్యంబునో భుజంబులచే నెత్తనగును. అయితే భరతుని దమ్ముడగు లక్ష్మణునిమాత్రము ఎత్తజాలడు.] (ప్రథమ యుద్ధమున తనశత్రుయుధంబుచే మూర్ఛిల్లిన లక్ష్మణుని రావణుడు ఎత్తజూచె. ఎత్తజాలడయ్యె. దీనికిం గారణముం డెల్పునది యీశ్లోకము. వెంటనే హనుమంతుడు ఎత్తుగా తేలికగానుండె. దానికి కారణమును తెల్పునది *వాయునూనోః * మా. నామము. 399 అను శ్లోకము.)

(2) లేక, ‘న అయః అనయః’ అయః అనగా శుభానహంబగు విధి. అదిలేనివాడు. అనగా, లోకంబునకు తన్నుదప్పు ఇతరమగు శుభవిషయము లేకుండువాడు. *ఏతే పయం సర్వసమృద్ధకామాః యేహమయం నో భవితా ప్రశాంతా* (రా. ఆ. 16-44) [మేము సర్వవిధంబులను కొఱతలేకుండువారము. ఏలననగా; మాకు ఏమి రక్షకుండుకాగలండు గదా?] (401.)

402. వీరః. (664)

“అజతీతి వీరః” రాక్షసులను భయపడి పాటజేయువాడు.

బ్రహ్మదష్టప్రకాశానాం విద్యుజ్జ్వలితవర్చసామ్ | స్ఫురత్ రాఘవభాణానాం విష్యధే రాక్షసేశ్వరః (రా. యు. 60-3.) [బ్రహ్మాదిండమువలె ప్రకాశించు మెఱపుతీగవలె జ్వలించు కాంతిగల రామభాణంబులను దలంచి రాక్షసరాజు మిక్కిలి బాధ నొందెను.] *మాతల్ల ఇవి సింహాన గరుడేనేవ పన్నగః | అభిభూతోభవత్రాణా రాఘవేణ మహాత్మనా* (రా. యు. 60-2) [ఏనుగు సింహముచేతను, సర్పము

403. శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః.

404. ధర్మః.

శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః = శక్తిమంతులచే గొనియాడబడినవాడు. ధర్మః = ధర్మస్వరూపి.

గరుడునిచేతనువలె రామునిచే రావణుడు తిరస్కరింపబడియె.] * వృక్షే వృక్షేచ పశ్యామి చీరకృష్ణాజినాద్భురమ్ | గృహీతభనుషం రామం పాశహస్తమివాస్తకమ్ * (రా. ఆ. 39-14) [మారీచుడు రావణునితో చెప్పుచున్నాడు. ప్రతివృక్షంబునందును పాశములను ధరించిన యమునివలె భనుస్సును ధరించియుండు రాముని చూచుచున్నాడను.] (402.)

403. శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః.

శక్తిగలవారలగు దేవారులచే మిక్కిలి కొనియాడబడినవాడు.

* అక్షయం మధుహస్తారం జానామి త్వం శుశ్రవరమ్ * (రా. చా. 76-17.) [వరశురామవాక్యము. [రామా! నిన్ను మధుపను రాక్షసునిజంపిన నిర్వికారుడగు దేవనాశునిగా నెఱుంగుదును.] * కగం దేవగణశ్రేష్ఠ! నాత్మా నమవబుధ్యసే * (రా. యు. 120-6) [దేవశ్రేష్ఠుడా! నీవేల నిన్నెఱుంగుచున్నావు?] * దేవాశ్చ దైత్యాశ్చ నిశాచరేష్వ! గస్తర్వవిద్యాధర నాగయక్షాః | రామస్య లోకత్రయనాయకస్య స్థాతుం న శక్తాః సమరేషు సర్వే * (రా. సు. 51-44) [రావణా! దేవతలలో దైత్యులలో గంధర్వులలో విద్యాధరులలో నాగులలో యక్షులలో ఎవరయినను సరే త్రిలోకనాథుడగు రామనియెదుట యుద్ధమున నిలువజాలరు.] * సర్వాణాం లోకాణాం స సంహృత్య సంహృతాణాం సచరాచరాణాం పునరేవ తదా స్రష్టం శక్తో రామో మహాశరైః * (రా. సు. 51-40) [రాముడు, సమస్తలోకంబులను సంహరించి, సంహరించిన చరాచరంబులనే మళ్ళి అటులే బాణంబులచేతనే సృజింపగలడు.] (403.)

404. ధర్మః.

“ధర్మతీతి ధర్మః” భోగమోక్షంబులకు సాధనముగానుండుటచే ధర్మరూపి.

* బ్రహ్మవిదాం వరః | లోకానాం త్వం పరోధర్మః * (రా. యు. 120-14.) [బ్రహ్మ విత్తులలో శ్రేష్ఠుడు. లోకంబునగల సమస్తధర్మములలోను నీవే శ్రేష్ఠమగు ధర్మము.] * ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది | పౌరుషేచాప్రతిద్వంద్వః శరైః స జహి రావణమ్ * (రా. యు. 91-73.) [దశరథ పుత్రుండగు రాముడు, ధర్మాత్మయై సత్యసంధుడై పరాక్రమంబునసాటిలేనివాడై యుండినచో ఓబాణమూ! నీవు ఈ యింద్రజిత్తును చంపుము. అనిచెప్పి లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తు మీద బాణమును ప్రయోగించిచంపెను.] * యేచ వేదవిదో విప్రాః యేచాధ్యాత్మ

405. ధర్మవిదుత్తమః.

406. వైకుంఠాః.

ధర్మవిదుత్తమః = ధర్మజ్ఞులలో శ్రేష్ఠుడు. వైకుంఠః = సంబంధము గల్గినట్లు
చేయువాడు.

విదోఽనాః! తే వదిన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్ * (భా. ఆ. 88-25.)
[వేద విష్టలగు బ్రాహ్మణులును, ఆత్మజ్ఞున సంపన్నులగువారును కృష్ణుని సనాతన
ధర్మముగా చెప్పుదురు.] * పుణ్యా ద్వారవతీ రత్ర యత్రాస్తే సుధుమాదనః।
సాక్షాద్దేవః పురాణోసౌ సహ ధర్మః సనాతనః * (భా. ఆ. 88-24.) [సనాతన
ధర్మస్వరూపియు సాక్షాత్పురాణపురుషుండునగు కృష్ణుడు వసించు ద్వారక పుణ్య
మొనర్చినది.] (404.)

405. ధర్మవిదుత్తమః.

“ధర్మవిత్తు ఉత్తమః ధర్మవిదుత్తమః” ధర్మమునెరింగియుండు
వసిష్ఠుడు వామదేవుడు మార్కండేయుడు మున్నగు మహర్షులకుః శిష్యుడయ్య వారును
ఈతనియందు ధర్మసందేహంబు నెఱుంగదగు నట్లుండుటచే ధర్మము నెరింగిన
వారలలో శ్రేష్ఠుడు.

* సర్వదాభిగతస్సద్భిః సముద్ర ఇన సింధుభిః * (రా. బా. 1-16.)
[సముద్రము నదులచే చుట్టబడియుండునట్లు రాముడు సాధువులచే ఎల్లప్పుడు చుట్టబడి
యుండును.] * ధర్మజ్ఞః సత్యసంధశ్చ * (రా. బా. 1, 12.) [ధర్మంబు
నెరింగినవాడు, సత్యసంధుడు.] * వేదవిద్భిః సుపూజితః * (రా. సు. 35-14.)
[వేదవిత్తులచే పూజింపబడినవాడు.] * యథావత్సాక్షివేదవిత్ * (రా. ఆ. 1, 20.)
[కాస్త్రరీతిగా అంగముతోగూడిన వేదంబులనెరింగినవాడు.] * త్వమప్రమేయశ్చ
దురాసదశ్చ జితేన్ద్రియశ్చోత్తమధార్మికశ్చ। అక్షయ్యోర్విశ్చ విచక్షణశ్చ
క్షేతిక్షమావాక్ తతశోపమాత్మః * (రా. కి. 24-31.) [రామ! నీవు
అప్రమేయుడవు. పాండజాలనివాడవు. జితేంద్రియుడవు. మహాధార్మికుడవు.
నాశములేని కీర్తిగలవాడవు. మహాపండితుండు. భూమివంటి ఓర్పునగలవాడవు.
ఎఱ్ఱని నేత్రములంగలవాడవు.] (405.)

406. వైకుంఠాః.

“విశ్వానామ్ ఆయం వైకుంఠః” *మయా సుశ్లేషితా భూమిః అద్విర్యోమచ
వాయువా। వాయుశ్చ తేజసాసార్ధం వైకుంఠత్వం తతోమమ * (భా. శా. 343-50.)
[భూమి జలముతోను, ఆకాశము వాయువుతోను, వాయువు తేజసుతోను నాచేత
సంబంధము గల్గింపబడినదిగాన నన్ను వైకుంఠుడనియందురు.] అను నిరుక్త రీతిగా

407. పురుషః.

408. ప్రాణః.

409. ప్రాణదః.

పురుషః-(1) పరమపావనుడు. (2) పాలించువాడు. ప్రాణః=జీవనమైన వాడు. ప్రాణదః=ప్రాణంబు నిచ్చువాడు.

సమస్తంబును సంబంధము గల్గునట్లు చేయువాడు. ఇది ఈ యవతారంబున (రామావతారంబున) ప్రత్యక్షము. వీనిసన్నిధిలో సమస్తప్రాణులును పరస్పరమపేక్షించుచుండును. వీడు లేనపుడు దేనిని అపేక్షింపక విరక్తిగా నుండును.

* రామసేవానుపశ్యంతః నాభ్యహింసకై పరస్పరమ్ * (రా. యు. 131-95)
[రామునే చూచుచు ప్రాణులు పరస్పరము హింసించుకొనక ఉండినవి.]

* వ్యసృజన్ కబలాన్ నాగాః గావో వత్సాన్నపాయయన్ । నప్తం దృష్ట్వా నాభ్యచన్తన్ విపులవాధనాగమమ్ । పుత్రం ప్రథమజం లద్ధ్వా జననీ నాభ్యనన్తతి * (రా. ఆ. 48-5) [రామును లేనపుడు ఏనుగులు కబళంబులను పీడినవి, గోవులు దూడలను పాలిన్వలేదు. అధికధనలాభము గల్గినను ఎవడును సంతసింపడయ్యె. ప్రథమపుత్రుని పొందినను తల్లి సంతసింపడయ్యె.] ఇత్యాదులు. (406.)

407. పురుషః. (14)

(1) * న యన్ పూర్వోఽస్మాత్ సర్వస్మాత్ పావృణః ఓషస్తస్మాత్ పురుషః * అను నిరుక్తిరీతిగా పరమపావనుడు. * పావృణః సర్వలోకానాం త్వమేవ రఘునన్దన * (రా. ఉ. 82-9) [రామా! సమస్తలోకంబులందును మీరొకలే పరిశుద్ధులు.] * తవాఽహచ్ఛక్తుమసౌమ్య! పూతా సౌమ్యేన మానద * (రా. ఆ. 74-13) [శబరివాక్యము. రామా! చల్లని సేకటాక్షంబుచే నేను పరిశుద్ధి నొందితిని.]

(2) లేక, “పిపర్తి పాలయతీతి పురుషః” సమస్తంబును పాలించువాడు. (407.)

408. ప్రాణః. (37-322)

“ప్రాణీతి అస్మాత్సర్వమితి ప్రాణః” అందింతు జీవించునట్లు చేయువాడు.

409. ప్రాణదః. (63-323-955)

“ప్రాణాన్ దదాతీతి ప్రాణదః” ప్రాణంబులనిచ్చువాడు. కనుకనే * అపివృక్షః పరిష్టానాః సప్రష్టాబ్కరకొరకాః * (రా. ఆ. 69-4) [రామ విరహంబున పువ్వులు మొలకలు మొగ్గలు అను వీనితో చెట్లుకూడ వాడినవి.] (409.)

410. ప్రణమః.

411. పృథుః.

412. హిరణ్యగర్భః.

413. శత్రుఘ్నః.

ప్రణమః = వంగజేయువాడు. పృథుః = బలిసినవాడు. హిరణ్యగర్భః =

(1) హృదయంబున ప్రకాశించువాడు. (2) స్వర్ణనిధికి సమమైనవాడు.

శత్రుఘ్నః = శత్రువులను చంపువాడు.

410. ప్రణమః.

“ప్రణమయతీతి ప్రణమః” తనగుణంబులచే చరాచరంబులను వంగజేయువాడు.

* హృదయాన్యాయమగ్ధేన జనస్య గుణవత్తయా * (రా. అ. 25. 2.)
[గుణంబులతిశయించియుండుటచే జనంబులహృదయంబులను మఢించిన (తఱచి) నట్లుండెను.] (410.)

411. పృథుః.

“ప్రథతే ఇతి పృథుః” క్రితచే బలిసినవాడు.

* పృథుశ్రీః పార్థివాత్మజః * [రాజపుత్రుడగు రాముఁడు గొప్ప కీర్తి గలవాడు.] * రామోనామ జన్తైః శ్రుతః * (రా. బా. 1. 8.) [రాముడని ప్రసిద్ధుడై జనులచే గొనియాడబడినవాడు] * తేషామతియశాః రామః * (రా. బా. 77-78.) [వారలలో ఐహా క్రితమంతుడగు రాముఁడు.] * యశసత్వై శ్శాసనమ్ * (రా. కి. 15-20.) [క్రితముఖ్యమగుస్థానము రాముడు.] (411.)

(అవతారిక.) అనంతర కాలంబున లేకుండు వారలచేతను ధ్యానింప బడుటచే వారలకు ఉపశరించు విధమును జెప్పచున్నారు :—

412. హిరణ్యగర్భః. (71.)

(1) “హిరణ్యస్య ధ్యాతృహృదయస్య గర్భః హిరణ్యగర్భః” హితముగాను రమణీయముగాను ఉండుటచే హిరణ్యము (బంగారము) వంటి ధ్యానించువారల హృదయంబున ప్రకాశించువాడు.

(2) లే, స్వర్ణనిధికి సమమైనవాడు.

(412.)

413. శత్రుఘ్నః.

“శత్రూన్ హన్తీతి శత్రుఘ్నః” అట్లు ధ్యానించువారలకు విరోధులగు శత్రుుదివిషయంబులను రావణుని చంపినట్లు చంపువాడు.

414. వ్యాప్తః. 415. వాయుః. 416. అధోక్షజః.

వ్యాప్తః = వ్యాపించినవాడు. వాయుః = పోవువాడు. అధోక్షజః = తగ్గకుండువాడు.

* దశేన్ద్రియాననం ఘోరం యో మనోరజనీచరమ్ | వివేకశరజాలేన శమం నయతి యోగినామ్ * (సా. సం.) [యోగులయొక్క, ఇంద్రియములు అను పదిముఖములతోగూడిన ఘోరమైన మనసు అను రాక్షసుని (రావణుని) ఎవడు వివేకము అను బాణసమూహంబుచే విషయంబున శమింపజేయానో;] (413.)

414. వ్యాప్తః.

“వ్యాప్తితీతి వ్యాప్తః” బాల - పుణి - శత్రు - మిత్ర - సేవకాఢి సమస్తలయందును సమమైన వాత్సల్యము గలవాడగుటచే అంతట వ్యాపించినవాడు.

* పౌరాణ స్వజనవన్నిత్యం కుశలం పరిపృచ్ఛతి | పుత్రేష్వగ్నిషు దాశేషు ప్రేష్య శిష్యగణేషుచ * (రా. అ. 2-37) [రాముడు, పట్టణంబున వసించువారలను తన జనంబులనువలె పుత్ర - అగ్ని - పత్ని - సేవక - శిష్యుల విషయంబున కుశల ప్రశ్నము గావించును.] * రిపూణామపి వత్సల * (రా. యా. 50-50) [శత్రువుల యందును ప్రీతిగలవాడా!] (414.)

415. వాయుః.

“వాతీతి వాయుః” తానే యచ్చటచ్చట వారలుండు స్థలంబులకు నేగువాడు.

* సోఽభ్యగచ్ఛన్మహాలేజాః శబరీం శత్రునూదనః * (రా. బా. 1. 57) [శత్రువులను సంహరించు మహాలేజస్వియగు రాముడు శబరియుండు స్థలాంబునకు నేగును.] * భరద్వాజాశ్రమంగత్వా * (రా. బా. 1-87) [రాముడు భరద్వాజాశ్రమంబునకు నేగి] * గుహమాసాద్యధర్మాత్మా * (రా. బా. 1-29) [రాముడు గుహుని జేంది.] (415.)

416. అధోక్షజః.

“అధః న క్షీయతే జాతు ఇతి అధోక్షజః” * అధో న క్షీయతే జాతు యస్మాత్తస్మాదధోక్షజః * (భా. ఉ. 89-10) అను నిరుక్తిరీతిగ, అందఱచేతను సదా అనుభవించుచు మనుండియు అమృతసముద్రమువలె కొంచమైనను తగ్గకుండువాడు.

* ఆఽయ్యం మధుహంతారమ్ * (చూ. నామము. 403) * అక్షయ్య క్షీర్తిశ్చ... * (చూ. నామము. 405) (416.)

417. ఋతుః.

418. సుదర్శనః.

419. కాలః.

420. పరమేశ్వరీ.

ఋతుః = గుణములతో గూడినవాడు.

సుదర్శనః = చూడదగినవాడు.

కాలః = చేర్చుకొనువాడు.

పరమేశ్వరీ = పరమపదంబుననుండువాడు.

417. ఋతుః.

“ఋచ్చతీతి ఋతుః” సదా నూతనములై అందఱకు నుల్లాసకరంబులై యుండు గుణంబులతో గూడినవాడు.

* ఘర్మాభివృద్ధిః పర్వస్యో హ్లాదియన్తమివప్రజాః * (రా. అ. 3. 29) [శ్రీపతి కాలంబున తపించియుండువారలు మేఘంబును చూచునట్లు, రామునెంతచూచినను దశరథుండు తృప్తి నొందఁడయ్యె.] (417.)

418. సుదర్శనః.

“శోభనం దర్శనం యస్యసః సుదర్శనః” గుణప్రభౌవంబునెఱుంగని వారలకుం గూడ తనదర్శనమే శుభముగానుండువాడు.

* సోమపత్ ప్రియదర్శనః * (రా. బా. 1. 18.) [చంద్రునివలె ఇంద్రుని దర్శనముగలవాడు.] (418.)

419. కాలః.

“కలతే సంకలితం భవతి అస్మిన్నితి ఇతి కాలః” ఇట్టి తనయాత్మ గుణంబులచే చరాచరంబులను తనయందు చేర్చుకొనువాడు. (419.)

420. పరమేశ్వరీ.

“పరమే తిష్ఠతీతి పరమేశ్వరీ” ఇట్లు ఇచట రావణుని వేటాడియు, లోకంబును రక్షించియు విహరించి మళ్ళి పరమస్థానంబగు వైకుంఠంబున నుండువాడు.

* వివేక వైష్ణవం తేజః సశరీరః సహానుగః * (రా. ఉ. 110-12.) [వైష్ణవంబగు తనశ్రోతికి (స్థానమునకు) తమ్మునితో ఆ శరీరంబుతోనే యేగెను.] * ఏవమేష మహాబాహుః ఇత్వైవకులవర్ధనః | రావణం సగణం హత్వా దివమాక్రమితా ప్రభుః * (భా. స. 55-47.) [ఇట్టిరాముడు రావణుని సేనలతోచంపి పరమపదంబునకు వేగగలడు.] (420.)

421. పరిగ్రహః.

422. ఉగ్రః.

423. సంవత్సరః.

424. దక్షః.

పరిగ్రహః = పరిగ్రహించువాడు.

ఉగ్రః = ఉగ్రుడు.

సంవత్సరః =

ఆదిశేషునిమీద వసించువాడు. దక్షః = శ్రీఘ్రముగా నుండువాడు.

421. పరిగ్రహః.

“పరితః గ్రహః యస్యసః పరిగ్రహః” తనసంబంధమునొందిన పురీషాను లును గ్రామవాసులునగు ప్రాణులు వారలసంబంధమునొందిన దేవతలు చెట్లు తీగలు మున్నగు వానికిని పరిమపదంబునిచ్చినవాడుగాన అంతల అనుగ్రహించినవాడు.

(అనంతారిక.) ఇవ తన శీలగుణంబున కసాధ్యులగు దుష్టులను శిక్షించు పాతాళవాసీయగు కల్కి వృత్తాంతము చెప్పుబడును.

422. ఉగ్రః.

“ఉచ్చతీతి ఉగ్రః” యుగాంతమున వాపసులతీశయించి వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ లన్నియు నశించునపుడు ఉగ్రముగా ప్రకాశించువాడు.

* కల్కిచ విష్ణుర్భగవాన్ నష్టధర్మావతారకృత్ । ఉర్వాగ్రం ఘోచ్చగణం హత్వాపైవస్థితో యశకలాయుగే * (పా. సం.) [భూమిలో ధర్మములన్నియు నశించినపుడు భగవంతుడగు విష్ణువు కల్కివతారమునెత్తి ఘోచ్చగణములనుచంపి కలియుగముననుండగలడు.] (422.)

423. సంవత్సరః (92)

“సంవసతీతి సంవత్సరః” పాతాళమున సంహారమునకువలసిన పరికరము లతో సమయము నెదురుచూచుచు ఆదిశేషునిమీదనుండువాడు.

* అనన్తశయనారూఢస్చక్రాద్యాయుధ భృన్దేన మూర్తేన పరి వారితస్ * (పా. సం. 12-169.) [అనంతుండను శయనముననుండి సశరీరములగు చక్రాద్యాయుధములచే చుట్టబడినవానిని ధ్యానింతుము.] (423.)

424. దక్షః. (917)

“దమ్యవధే దక్షతే ఇతి దక్షః” దొంగలగుఱ్ఱేచ్ఛులను సంహరించు విషయ మున శ్రీఘ్రముగానుండువాడు.

* క్షీప్రకారీ జనార్దనః * [జనార్దనుడు శ్రీఘ్రముగా చేయువాడు.] (424.)

425. విశ్రామః. 426. విశ్వదక్షిణః. 427. విస్తారః.

విశ్రామః=విశ్రాంతిసొందుస్థలము. విశ్వదక్షిణః=(1) అందఱులను దాక్షిణ్యముగలవాడు. (2) భూమిని దక్షిణగానిచ్చినవాడు. విస్తారః=విస్తరింపజేయువాడు.

425. విశ్రామః.

“విశ్రమయతీతి విశ్రామః” పాపమును పాపఫలమును అనుభవిచి దానిచే శ్రాంతులగు ప్రాణులకు అలసటను తీర్చుకొను స్థలము. (425.)

(అవతారిక.) అపచారమునొందినవారల విషయమున హితముచేయు విధమును చెప్పచున్నారు :—

426. విశ్వదక్షిణః.

(1) “విశ్వస్మిక్ దక్షతే ఇతి విశ్వదక్షిణః” ఇష్టములనొందించినవారలు అనిష్టములనొందించినవారలు అనునందఱయందును దాక్షిణ్యముగలవాడు. అపకారులను తీమించుటయే దాక్షిణ్యమనబడును. * స ఇమం సకలం లోకం ప్రసాద ముపనేష్యతి * (భా. ఆర. 190-96.) [వాడీ సమస్త లోకములను ప్రసన్నత నొందింపగలడు.]

(2) లేక, “అశ్వమేధే విశ్వం దక్షిణా యస్యః విశ్వదక్షిణః” అశ్వమేధ యాగమున భూమిని బ్రాహ్మణులకు దక్షిణగా నిచ్చినవాడు. * తత్సర్వం క్షయం కృత్వా ద్విజేభ్యః పృథీవీమిమామ్ వాజిమేధే మహాయజ్ఞే విధివత్సంవిధాస్యతి * (భా. ఆ. 191-1.) [పిమ్మట ఈకల్కిమూర్తి మోరులను జంపి తాజేయు అశ్వమేధ యాగమున బ్రాహ్మణులకు ఈ భూమిని దానము చేయగలడు.] (426.)

427. విస్తారః.

కలిబంబును తొలగించి కృతయుగమును ప్రవర్తించుచేయ జేదమగ్నాదను విస్తరింపజేసినవాడు.

* తతోఽధర్మవినాశోవై ధర్మవృద్ధిశ్చ భారత । భవిష్యతి కృతేప్రాప్తే క్రియా వాంశ్చ జనస్తథా * (భా. ఆ. 191-7.) [భారతా! అనంతరము కృతయుగము వచ్చినంతనే అధర్మవినాశమును, ధర్మ వృద్ధియుగమిది. అటులే మనుష్యులును సత్కర్మములను జేయువారలగుదురు.] (427.)

428. స్థావరస్థాణుః. 429. ప్రమాణమ్. 430. బీజమవ్యయమ్.

431. అర్థః.

432. అనర్థః.

స్థావరస్థాణుః = స్థాపించి శమించువాడు. ప్రమాణమ్ = వ్యవస్థను గావించువాడు. అవ్యయంబీజమ్ = నాశములేనికారణము. అర్థః = పురుషార్థముగా నుండువాడు. అనర్థః = ప్రార్థింపబడకుండువాడు.

428. స్థావరస్థాణుః.

“స్థావరశ్చ సా స్థాణుశ్చ స్థావరస్థాణుః” ఇట్లు ధర్మమును స్థాపించి, పిమ్మట శమించువాడు. (428.)

429. ప్రమాణమ్. (959)

“ప్రమీయతే అనేనేతి ప్రమాణమ్” పిమ్మట కృతయుగములోని ప్రాణులకు ఇది హితము, ఇది ఆహితము అను వ్యవస్థను గావించువాడు. ఈ శక్తిలేశము చేతనే ప్రత్యక్షులును ప్రమాణములగుచున్నవి.

* తచ్చీలమునపర్తక్తే మనుష్యాః లోకవాసిన్ః * (భా. అర. 191-3.)
[లోకమున వసించు మనుష్యులు వాని శీలముననుసరింతురు.] (429.)

430. బీజమవ్యయమ్.

ఇట్లు కలియుగాది దుష్కాలములందు ధర్మహర్షము నశించినప్పుడు ఆ ధర్మమును మఱి అంకురింపజేయుటచే నాశములేని బీజముగానుండువాడు. (430.)

431. అర్థః.

“అర్థ్యతే ఇతి అర్థః”. అనన్యప్రమాణములై భక్తిని మాత్రము అవలంబించిన ఉత్తమాధికారికి తానే పురుషార్థముగానుండువాడు.

* జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే | వాసుదేవస్సర్వమ్ * (గీ. 7-19.) [జ్ఞానముగలవాడు నన్ను పొందగలడు. ‘వాసుదేవుఁడే సర్వము’ అనియుండు మహనీయుండు దుష్టభుండు.] (431.)

432. అనర్థః.

“న అర్థ్యతే ఇతి అనర్థః” అల్పసుకృతమొనర్చిన అర్థకామపరులు దుష్ట ఫలముల నపేక్షించుటచేత వారలచే స్వయంపురుషార్థమగు తాను ప్రార్థింపబడకుండువాడు. (432.)

433. మహాకోశః.

434. మహాభోగః.

435. మహాధనః.

436. అనిర్విణ్ణః.

మహాకోశః = గొప్ప బొక్కసములగులవాడు. మహాభోగః = మహాభోగములం గలవాడు. మహాధనః = అధిక ధనముగలవాడు. అనిర్విణ్ణః = విరామము లేకుండువాడు.

433. మహాకోశః.

“మహాకోశః కోశాః యస్య సః మహాకోశః” ఎక్కువైనను అందఱును ఎన్ని విధముగా నిచ్చియు తగ్గవండుటచే పెద్దవియగు సంఖ్యగాఁగిదిగులు సముద్రము మేరుపర్వతము మున్నగువానిని బొక్కసముగాగలవాడు. (433.)

434. మహాభోగః.

“మహాభోగః యస్మాత్తః మహాభోగః” అగ్గముచే సాధింపదగిన భోగమును తనచేతనే విశేషముగా లభించునట్లుండువాడు.

* లభతేన తతః కామాక్ మయైవ విహితాక్ హితాక్ * (గీ. 7-22.)
[ఆ దేవతల మూలముగా వీని యభీష్టములును నాచేతనే యొసఁగబడును.] (434.)

435. మహాధనః.

“మహత్ ధనం యస్య సః మహాధనః” అనితమగు ధనముగలవాడు. దీనిని ప్రహ్లాదులు వివరించిరి :—

* మరీచిమిత్రైః దక్షైః తదైవానైః శ్రీరసస్తతః | ధర్మైః ప్రాప్తస్తథాచానైః శ్రీః
అర్థః కామస్తథా పరైః * (వి. పు. 1. 18. 23.) [మరీచి దక్షుండు మున్నగు అనేకులు ఆ భగవంతునుండి ధర్మమును బొందిరి. అటులే ఇతరుల నేకులు అగ్గమును బొందిరి. అటులే కామంబునుగూడ పలువురు లభించిరి.] (435.)

436. అనిర్విణ్ణః. (893)

“న నిర్విణ్ణః అనిర్విణ్ణః” ఇట్లు సుప్రయోదులను ఆయా యభీష్టదానములను మాటిమాటికి చేయుచునుండియు, సంసారులు శబ్దాదివిషయములందుగల ప్రీతిచే తన్ను అలక్ష్యము చేసినను, తాఁజేసిన కృషి నిష్ఫలంబయిననుగూడ మళ్ళి వారలను స్వాధీనము చేయనగునో యేమో అనునాశచే విరామములేక మరల ప్రయత్నించు వాడు. కనుకనే వీనికి జగద్వ్యాపారము ఎడతెగకుండును.

* అవ్యుచ్ఛిన్నాస్తతస్త్రేయే సర్వస్థితస్త్ర సయమాః * (వి. పు. 1-9-1.) [ఈ సృష్టి స్థితి సంహారములు ఎడతెగక అనాదిగా నడుచుచున్నవి.] (436.)

437. స్థవిష్టః. 438. భూః. 439. ధర్మయూపః.

440. మహామఖః. 441. నక్షత్రనేమిః.

స్థవిష్టః=బలిసినవాడు. భూః=సర్వాధారుడు. ధర్మయూపః=ధర్మమును
చేర్చుకొనువాడు. మహామఖః=పూజ్యుడును యజ్ఞంబును అవయ
వముగా గలవాడు. నక్షత్రనేమిః = జ్యోతిశ్చక్రమును ప్రవర్తింప
జేయువాడు.

437. స్థవిష్టః. (53)

నక్షత్ర మండలంబును శింశుమారచక్రరూపియై బలిసియుండువాడు.

* తారామయం భగవతః శింశుమారాకృతి ప్రబోః * (వి. పు. 2-9-1)
[భగవంతునియొక్క శింశుమారమును మొసలియాకారముగల చక్రము నక్షత్రమయ
ముగా నుండును.] (437.)

438. భూః.

“ద్రువానుబంధేన సర్వాధారో భవతీతి భూః” ద్రువునకే ఆధారముగా
నుండుటచే సర్వాధారమైనవాడు.

* తస్య పుచ్చే ద్రువః స్థితః * (వి. పు. 2-9) [దాని పుచ్చమున (తోకలో)
ద్రువుడు గలడు.] (438.)

439. ధర్మయూపః.

“ధర్మం యాతీతి ధర్మయూపః” ధర్మమును తత్వమును శిరసుగా చేర్చు
కొనువాడు.

* ధర్మోమూర్ధాన మాశ్రితః * [ధర్మము పీని శిరస్సును పొందియున్నది.]
* తచ్చిరో ధర్మః * [వాని శిరస్సు ధర్మము.] (439.)

440. మహామఖః.

“మహాకౌ మఖః అవయవః యస్యసః మహామఖః” ధర్మమును శరీరముగా
గలవాడగుటచే పూజ్యుడును యజ్ఞమును అవయవముగా గలవాడు. (440.)

441. నక్షత్రనేమిః.

“నక్షత్రం నయతీతి నక్షత్రనేమిః” జ్యోతిశ్చక్రమును ప్రవర్తింప
జేయువాడు.

442. నక్షత్రీ.

443. త్నమః.

444. త్నమః.

445. సమీహానః.

నక్షత్రీ=నక్షత్ర స్వగూఢి, త్నమః=వహించువాడు. త్నమః=కొంతబడిన వాడు. సమీహానః=నియమించువాడు.

* ఏష భ్రమకా భ్రమయతి చన్ద్రాదిత్యాదికాకాగ్రహకా । భ్రమస్తమసు తం యాన్తి నక్షత్రాణిచ చక్రవత్ * (వి. పు. 2-9-2) [వీడు తాను చుట్టును చంద్ర సూర్యాదిగ్రహములను చుట్టించును. అట్లు చుట్టువానిని నక్షత్రములు చక్రమువలె అనుసరించుచున్నవి.] (441.)

442. నక్షత్రీ.

“నక్షత్రమ్ అస్మిన్నస్త్రీతి నక్షత్రీ” శింశుమారాకారముగు నక్షత్రరూపము ధరించినవాడు.

* శింశుమారాకృతిప్రోక్షం యద్రూపం శ్లోతిషాందివి । నారాయ శో నయకా ధామ్నమ్ తస్యాధారః స్వయం హృది * (వి. పు. 2-9-4) [త్రోతిర్గణములకు మైగా శింశుమార చక్రమండునట్లు వీడి చెప్పుబడునదో; దానికాధారమై నాని హృదయమున సకలతేజోనియంతయుగు నారాయణుండు ప్రకాశించుచున్నాడు.] (442.)

443. త్నమః.

“త్నమతే ఇతి త్నమః” ఇట్లు సమస్తభూభారమును అనాయాసముగా వహించువాడు. (443.)

444. త్నమః (858)

అవాంతరప్రళయమున ఇతర నక్షత్రములు నశించినప్పుడు నాలుగు నక్షత్రము లతో మాత్రము ధ్రువసమీపమున నుండునని విష్ణుపురాణంబున చెప్పినట్లు అవాంతర ప్రళయకాలమున నక్షత్రాంతరములచే గొఱతబడినవాడు.

* తారకాః శింశుమారస్య నాస్తమేతి చతుష్టయమ్ * (వి. పు. 2-9-5) [శింశుమారచక్రముయొక్క నాలుగు నక్షత్రములు నశింపవు.] * యావన్నాతే ప్రదేశేతు మైత్రేయావస్థితో ధ్రువః । త్నయమాయాన్తితానస్తా భూమేరాభూత సంప్లవే * (వి. పు. 2-8-97) [అవాంతర ప్రళయకాలమున ధ్రువుండుండు ప్రదేశము వలకు నశించుచున్నవి.] (444.)

445. సమీహానః.

“సమీహాయతి ప్రేషయతీతి సమీహానః” అనంతరము సృష్టిలో అందఱను సదా ఆయాధికారములందు నియమించువాడు. (445.)

446. యజ్ఞః.

447. ఇజ్యః.

448. మహేజ్యః.

449. క్రతుః.

యజ్ఞః = యజ్ఞస్వరూపి. ఇజ్యః = ఆరాధింపబడువాడు. మహేజ్యః = మహాయజ్ఞస్వరూపి. క్రతుః = ఆరాధింపబడువాడు.

446. యజ్ఞః. (971)

యజ్ఞముగాను యజ్ఞసాధనముగాను చెప్పబడుటచే యజ్ఞస్వరూపి.

* ఇజ్యాఫలస్య భూరేషా ఇజ్యాచాత్ర ప్రతిష్ఠితా * [యజ్ఞమునకుత్పత్తిస్థానము వీడు. యజ్ఞమును వీనిచేతనే స్థిరంబగును.] * యజ్ఞోదై విష్ణుః * (య. వే.) [విష్ణువు యాగస్వరూపి.] (446.)

447. ఇజ్యః.

“ఇయామన్వతీతి ఇజ్యః” కామ్యఫలములను కోరువారలచే ఇంద్రాదిద్యౌరా ఆరాధింపబడువాడు.

‘యే యజన్తి పితౄణాం దేవాణాం బ్రాహ్మణాణాం సహుతాశనాణాం । సర్వ భూతాంతరాత్మానం విష్ణుమేవ యజన్తి తే’ * (భా. శా. 346-29) [ఎవరు పితృ - దేవతా - బ్రాహ్మణ - అగ్నులను ఆరాధింతురో; వారు సర్వభూతములకును అంతరాత్మ యగు విష్ణువునే ఆరాధించుచున్నారు.] * యేఽప్యన్యదేవతాభక్తాః యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః । తేఽపిమామేవ కాశ్యేయ యజన్త్యవిధి పూర్వకమ్ * (గీ. 9-23) [అగ్నిమా ! ఎవ్వరు ఇతర దేవతలకు భక్తులై భక్తితో ఆదేవతల నారాధింతురో; వారు గూడ మాగ్నిముతప్పియైనను (అనగా పరంపరగానైనను) నన్నే ఆరాధింతురు. (447.)

448. మహేజ్యః.

“మహతీ ఇజ్యా యస్మిన్ మహేజ్యః” కామమున నిచ్చురేని విలక్షణాధి కారులు సామెత్తుగా తన్ను ఆరాధించుటచే మహాయజ్ఞముగాగలవాడు.

* శత్రు సర్వాణి కర్మాణి మయి సస్మ్యస్య మప్తేరాః । అనన్యేనైవయోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే * (గీ. 12-6) [ఎవరు సర్వకర్మములను నాకు సమర్పించి మత్తురులై నిమగ్నములై నన్ను ఉపాసించుతురో; వారలకు సంసారమును తొలగింతును.] (448.)

449. క్రతుః.

“క్రియతే ఇతి క్రతుః” అగ్నిహోమము మున్నగు యాగములచే నారాధింపబడువాడు. (449.)

450. సత్త్వమ్.

451. సతాంగతిః.

452. సర్వదర్శి.

453. నివృత్తాత్మా.

454. సర్వజ్ఞః.

సత్త్వమ్ = సత్రయాగంబుచే నారాధింపబడువాడు. సతాంగతిః = సగ్గులకు గతియైనవాడు. సర్వదర్శి = ప్రవృత్తి ధర్మనివృత్తి ధర్మములను చూచువాడు. నివృత్తాత్మా = మఱిని మనస్సును గలవాడు. సర్వజ్ఞః = తన్నెఱింగినవాడు.

450. సత్త్వమ్.

“సతతం నీడతీతి సత్త్వమ్” బహుకాలము అనేక యజమానులుగూడి మాసోపవాసాదులచే చేయదగిన సత్త్రియాగంబుచే ఎల్లప్పుడును ఆరాధింపబడిన వాడు. (450.)

(అవతారిక.) ఇట్లంతనఱకు ప్రవృత్తి ధర్మనిష్ఠులగతి చెప్పబడియె. ఇక నివృత్తి ధర్మనిష్ఠులగతి చెప్పబడును.

451. సతాంగతిః. (186)

నివృత్తి ధర్మనిష్ఠులగు సత్తులకు గతియైనవాడు.

* నిర్ఘాత దోషపక్షానాం యతీనాం సంయతాత్మనామ్ । స్థానం తత్ పరమం విప్ర పుణ్యపాప పరిక్షయే * (వి. పు. 2-8-99) [విప్రా ! దోషమును పంకమును కడిగి యత్నుశీలరగు ద్విధమనస్కులకు పుణ్యపాపములు నశింపగా ఆపగమ పడము లభించును.] (451.)

452. సర్వదర్శి.

“సర్వా ద్వివిధావపి ప్రకృత్తినివృత్తిధర్మా ద్రష్టుమ్ శీలమస్యేతి సర్వదర్శి” ప్రవృత్తిధర్మ-నివృత్తి ధర్మములను అధ్యక్షుడై చూచువాడు. (452.)

(అవతారిక.) ఇక నివృత్తి ధర్మాచార్యులగు సరనారాయణావతారము చెప్పబడును.

453. నివృత్తాత్మా. (231-604-780)

“నివృత్తః ఆత్మా యస్యసః నివృత్తాత్మా” పరమ వైరాగ్యమును ప్రకటించుటకై విషయములనుండి మనస్సును మఱిించినవాడు. (453.)

454. సర్వజ్ఞః. (821)

“ఆత్మానం సర్వం జానాతీతి సర్వజ్ఞః” అటులే సర్వప్రకారములచేతను సర్వాంతర్యామిగా తన్నెఱింగినవాడు. (454.)

455. జ్ఞానమ్ ఉత్తమమ్. 456. సువ్రతః.

457. సుముఖః. 458. నూత్నః.

ఉత్తమజ్ఞానమ్ = ఉత్తమజ్ఞానస్వరూపి. సువ్రతః = మంచి వ్రతములను
అనుష్ఠించువాడు. సుముఖః = అందమగు ముఖములం గలవాడు.
నూత్నః = నూత్నస్వరూపి.

455. ఉత్తమమ్ జ్ఞానమ్.

ఉత్తమములగు వైష్ణవధర్మమున్నియు నెఱింగిన జ్ఞానస్వరూపి.

* పరమనిశం కాస్త్రం పాశ్చరాత్ర పురస్కరమ్ * [పాంచరాత్రాది
కాస్త్రములను సదా పఠించు వానిని.] (455.)

456. సువ్రతః. (524)

“శోభనం వ్రతం యస్యసః సువ్రతః” * న మే పాశ్చాత్రై కర్తవ్యమ్ *
(గీ. 3. 22) [అర్జునా! నాకు కర్తవ్యము అనునదియేలేదు.] అనినట్లు సావ్యముగాక
పరాధమై చేయుచుండుటచే మంచి వ్రతముల ననుష్ఠించువాడు.

* ఏ సాదేన తిష్ఠంత మాహరన్త్యా మారుతమ్ । పక్షమాసోపవాసాంశ్చ
దిశంత మనుచిత్తయేత్ * [ఒక పాదంబుతో నిలిచి వాయుభక్షణము గావించి
పక్షమాసోపనాసంబుల ననుష్ఠించువానిని సదా చింతింపగలడు.] (456.)

¶ 457 (a) సుముఖః.

“శోభనం ముఖం యస్యసః సుముఖః” జపాదుల ననుష్ఠించినపుడు వికారము
లేని అందమగు ముఖము గలవాడు.

* ఓక్కారలక్షణం మన్త్యం జపన్నాచారలక్షితమ్ * [ఓక్కారంబుతో
గూడిన మంత్రంబును లోపలనే జపించుచుండువానిని] * కృష్ణాయ కమలదళామల
నేత్రాయ * [తాచర పాపవలె నిర్మలమైన నేత్రములంగల కృష్ణనికొఱకు.] (457.)

458. (a) నూత్నః.

తనకుదానే నూత్నస్వరూపంబును నానృత్కరించినవాడు. (458.)

¶ నామము 457 మొదలు 463 వఱకు అమృత మధనపరముగాగూడ భావ్య
ముండుటచే a, b అను గుర్తు వేయబడియె. (రెండవపద్యము 195-వ పుటలో.)

459. సుఘోషః. 460. సుఖదః. 461. సుహృత్.

462. మనోహరః. 463. జితక్రోధః.

సుఘోషః = మంచి ఘోషముగలవాడు. సుఖదః = సుఖంబు నిచ్చువాడు.

సుహృత్ = మంచి మనసుగలవాడు. మనోహరః = మనస్సును

హరించువాడు. జితక్రోధః = కోపంబును జయించినవాడు.

459. (a) సుఘోషః.

“శోభనః ఘోషః యస్యసః సుఘోషః” ఉపనిషత్సంబంధమగు మంచి ఘోషంబును గలవాడు. (459.)

460. (a) సుఖదః. (590)

“సుఖం దదాతీతి సుఖదః” ఇట్లు సదాచారంబగు సమాధిని అనుష్ఠింప జేయుటచే ఆనందముగల వారలకు ఫలమగు పరమసుఖంబు నిచ్చువాడు (460.)

(అవతారిక.) వీ డిట్లు పరోపకారకీలుండుగా గుండుటకుఁగారణం బేమనఁగా :—

461-(a) సుహృత్.

“శోభనం హృదయం యస్యసః సుహృత్” ఉపకారంబు గొనరింపవలయు వారల విషయంబునగూడ ‘వీనికేమి మూడునో; మన మేమిచేయ నన్నును’ అని శుభంబునుగోరు మంచి మనసుగలవాడు. (461.)

462-(a) మనోహరః.

“మనః హరతీతి మనోహరః” వీ డిట్లు స్వతః మంచిమనసుగలవాడగుటచే వారల మనసును అపహరించినవాడు. (462.)

463-(a) జితక్రోధః.

“జితః క్రోధః యేనసః జితక్రోధః” వారల కోపాదులను జయించినవాడు.

లేక, “సుముఖి” (నామము. 457) మొదలు “జిత్రక్రోధః” (463) అను చింతవఃకు అమృతమధన పరముగాగూడ అర్థము చెప్పవచ్చును.

అమృత మధన కాలంబున :—

457-(b) సుముఖి.

* అనద్వామృతసమ్మన్వజ్జవనేనేష్టకాన్తినా । కలశాకృతిరూపేణ కరస్థేన విరాజితమ్ * [అనందంబును అమృతము నిండియుండు చంద్రునివలె ప్రకాశించు ముఖాకాశంబుతో అమృతకలశంబును కరించుచుండువాడు.] అనినట్లు అందమగు ముఖమునుగలవాడు.

458-(b) సూక్ష్మి.

అనురవిషయంబున గూఢమగు నభిప్రాయము గలవాడగుటచే సూక్ష్మి.

459-(b) సుఘోషః.

దేవానుర ఘోషమును, మగించునపుడు గల్గు ఘోషమును చేరియుండుటచే అదృశ్యమైన ఘోషముగలవాడు.

460-(b) సుఖదః.

దేవతలకు సుఖంబు నిచ్చినవాడు.

461-(b) సుహృత్.

దానికి గారణంబగు మంచి హృదయముగలవాడు.

462-(b) మనోహరః.

* త్రైలోక్యవిస్తయశరం కాంతాకృతిధరం స్మరేత్ * [ముగ్ధోకంబునకును ఆశ్చర్యకరుండగు సుందరాకారుని స్మరింపగలడు.] అనినట్లు అనురులయొక్క మనసును ఆపహరించినవాడు.

463 (b) జిత్రక్రోధః.

తనయండు ఆశ్చర్యంబును ప్రదర్శించి రాక్షసులకు దేవతలమీదనుండు కోపంబును జయించినవాడు.

464. వీరబాహుః. 465. విదారణః. 466. స్వాపనః.

467. స్వవశః. 468. వ్యాపీ. 469. నైకాత్మా.

వీరబాహుః = పరాక్రమముగల బాహువులం గలవాడు. విదారణః = వీల్చిన
వాడు. స్వాపనః = నిద్రింపజేయువాడు. స్వవశః = ఇష్టప్రకారము
నడచువాడు. వ్యాపీ = వ్యాపించినవాడు. నైకాత్మా = నేకరూపి.

464. వీర బాహుః.

“వీరాః బాహవః యస్యసః వీరబాహుః” రత్నమయములగు రంకణములు
కేయూరములు (బాహువురి) మాలలు మున్నగునవి చలించునట్లు వీరసముద్రమథన
ములంబున సంభ్రమించు మహాపరాక్రమముగల బలిసిన బాహువులం గలవాడు. (464.)

465. విదారణః.

“విదారయతీతి విదారణః” దివ్యాయుధంబులచే రాహుమున్నగువారిని
జీల్చినవాడు. (465.)

466. స్వాపనః.

“స్వాపయతీతి స్వాపనః” అట్లు నశింపగా మిగిలియుండువారలను అందఁ
బగు తనమండహాసము కటాక్షము భూవిలాసము వీనిచే పరవశులై నిద్రింపజేయు
వాడు. అనఁగా మైమఱచునట్లు చేయువాడు. (466.)

467. స్వవశః.

“స్వస్య వశః స్వవశః” వారిట్లు నిద్రింపగా (మైమఱచి యుండగా) తమ
భక్తులగు దేవతలతో యథేష్టయుగా విహరించువాడు. (467.)

468. వ్యాపీ.

“వ్యాప్తుం కీలమన్యేతి వ్యాపీ” దేవతలు మందరపర్వతము వాసుక్
మున్నగువారలకు శక్తి తగ్గినప్పుడు వారు తన శక్తిచే విశ్రమించునట్లు వారలయందు
వ్యాపించినవాడు. (468.)

469. నైకాత్మా.

“నైకే ఆత్మానః యస్యసః నైకాత్మా” అక్కాలంబున బ్రహ్మరూపముగాను,
మూర్తరూపముగాను, మోహినిరూపముగాను ఇట్లు నేకరూపంబులతో నుండినవాడు.

470. నైకకర్మకృత్.

471. వత్సరః.

472. వత్సలః.

473. వత్సీ.

నైకకర్మకృత్ = అనేకకార్యములను ఒనరించినవాడు. వత్సరః = వసించువాడు. వత్సలః = ప్రీతిగలవాడు. వత్సీ = అత్తవర్గమును గలవాడు.

470. నైకకర్మకృత్.

“నైకాని కర్మాశీ కరోతీతి నైకకర్మకృత్” సముద్రమథనకాలంబున మందరపర్వతంబును ధరించును, అనుసలను చంపియు, దేవతలకు అమృతంబు నిచ్చియు నిట్లు అనేకకార్యములను ఒనరించినవాడు. (470.)

(అవతారిక.) ఇక ధర్మ స్వరూపిని చెప్పచున్నారు :—

471. వత్సరః.

“వసతీతి వత్సరః” పురుషార్థములను వ్యవస్థపఱచుటకై అందఱి హృదయంబునను వసించుచుండువాడు. (471.)

(అవతారిక.) దీనికి గారణంబేమనగా :—

472. వత్సలః.

“వత్సో అస్య సంతీతి వత్సలః” దూడలగు అనగా తనయందు ప్రీతిగల చేత నులను ప్రేమించువాడు. చేతనులతో బహుకాలముగా వీనికి పరిచయముండియు, ఆచేతనుడు శరణంబనిమాత్రము (శివయొక్కకు) చేరినచో ఏకారణంబునకై వీడిట్లయ్యెనని విమర్శింపక అవ్వడినిని దూడయందు ఆవు హుంకారంబుగలదై పాలుకాటు పొదుగుగలదై ఏదిచేయనగునని యెఱుంగక తక్కినపడునట్లు ఈతడు నగుచున్నాడు. ఇది రావణాదుల విషయంబున స్పష్టము.

* విదితస్సహి ధర్మజ్ఞః శరణాగతవత్సలః* (రా. సు. 20-20) [ధర్మజ్ఞుడగు రాముడు శరణాగతుల విషయంబున, ఆవుదూడయందు పడుపాటు పడునని ప్రసిద్ధముగదా?]

ఇట్టి యుదారశీలుండగు భగవంతునకు ఉపశరణంబగుటచేతనే సాధారణముగ ధర్మము (స్నేహము) నకు గూడ వాత్సల్యమును పేరు గల్గెను. (472.)

473. వత్సీ.

“వత్సో అస్య సంతీతి వత్సీ” ఇట్లు నిత్యము తనచే పోషింపబడు అత్త వర్గములగు దూడలను అధికముగా గలవాడు. (473.)

474. రత్నగర్భః. 475. ధనేశ్వరః. 476. ధర్మగుప్తః.

477. ధర్మకృత్. 478. ధర్మి.

రత్నగర్భః = విశేషధనమును గలవాడు. ధనేశ్వరః = ధనంబును ఇచ్చువాడు.
 ధర్మగుప్తః = ధర్మమును రక్షించువాడు. ధర్మకృత్ = ధర్మమును
 చేయువాడు. ధర్మి = ధర్మముగలవాడు.

474. రత్నగర్భః.

“రత్నం గర్భే యస్యసః రత్నగర్భః” ధనంబును గోరువారలకు నివ్వగల
 విశేషధనమును గలవాడు. (474.)

475. ధనేశ్వరః.

“ధనస్య ఈశ్వరః ధనేశ్వరః” వారు కోరు ధనంబును శీఘ్రముగా
 నిచ్చువాడు. (475.)

476. ధర్మగుప్తః.

“ధర్మం గోపయతీతి ధర్మగుప్తః” ఇట్లు తానిచ్చిన అర్థకామములు దుర్విష
 యంబున బోకుండ నివర్తింపించి వీనిచే ధర్మంబును గాపాడువాడు.

* సాధుమార్గే శ్చింతానాశ్చ సంయచ్ఛంతం ధియాచ తౌ * [సాధుమార్గంబున
 నిర్మియుండువారలకు ఆరెంటిని ఆదరంబుతో నిచ్చువానిని...] (476.)

477. ధర్మకృత్.

“ధర్మం కరోతీతి ధర్మకృత్” ఇట్లందఱును ధార్మికులుగా జేయుటకై తనయను
 గ్రహంబునకు గారణంబగు ధర్మంబును నిర్వేతుకముగా గల్గించుటచే ధర్మమును
 చేయువాడు.

* ధర్మసామాన్య మమలం అనాది నిధనం విభుమ్ । దుర్లభం యత్ప్రబుధానాం
 తత్ప్రసాదధియావినా * [సమస్తధర్మస్వరూపమై నిర్మలమై అద్యంతరహితమై
 సర్వవ్యాపకమైయుండు అది ఎట్టిజ్ఞానులకును తనసంకల్పములేనిచో దుర్లభముగా
 నుండును.] (477.)

478. ధర్మి.

“ధర్మః అస్మాన్మీతి ధర్మి” ప్రసిద్ధమై లోకంబున శ్రవహరింపబడు
 ధర్మము వీనికి సర్వసాధారణంబగునుపకరణం బగుటచే ధర్మమునుగలవాడు. (478.)

479. సత్.

480. అక్షరమ్ సత్.

481. అసత్.

482. క్షరమ్.

సత్ = సత్స్వరూపి (అనగా ఎల్లప్పుడునుండువాడు). అక్షరమ్ = వికారము లేకుండువాడు. అసత్ = అసత్తుగా నుండువాడు. క్షరము = వికరించువాడు.

479. సత్.

ఈధర్మములచే సాధించబడు భగవంతుడు సత్తుగానుండుటచే సచ్చిబ్రహ్మచ్యుతము. (479.)

480. (సత్) అక్షరమ్.

ఇట్లు నిత్యుడై నిరుపాధికసత్స్వభావమువ్వుకై సాధువైయుండుటచే తన్మట్ల నశించుట మున్నగు వికారంబులు లేకుండువాడు.

* అపక్షయవినాశాభ్యాం పరిణామధిజన్మభిః । వర్జితః శత్యతే వత్సం యస్సదాఽస్తీతి కేవలమ్ * (వి. పు. 4-10.) [క్షయము (తన్మట్ల), వినాశము, పరిణామము, సమృద్ధి, జన్మము మున్నగునవిలేక సదా కలండుగాన ఎల్లప్పుడును ఉండువాడు అనిమాత్రమే చెప్పునగును.]

క్షమైనచో ఒకకాలమున నశించును. వీరికదిలేకుండుటచే అక్షరుడగును. దీనినే * సదేవ సోమ్య ఇదమగ్ర ఆసీత్ * (ఛా. ఉ. 6.2.1.) అని శ్రుతిచెప్పెను.

481. అసత్.

482. (అసత్) క్షరమ్.

హేయమగు భావంబుతో ఆశ్రయించినవారలవిషయంబున ఆసత్తుగాను క్షరముగాను ఉండువాడు. ఆసత్తులకు నిత్యమై నిరపధికమైయుండు సంసార భయంబునిచ్చుటచే ఇట్లు చెప్పబడియె. ఈ రెండు విషయంబులును శ్రుతి ప్రసిద్ధములు.

* ఏవఏవ సాధుకర్మ కారయతి; తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్మిసీషతి । ఏవఏవ ఆసాధుకర్మ కారయతి; తం యమభో నిసీషతి * (కా. ఉ. 3. 9.) [ఏడు, ఎవనిని ఈ లోకంబునుండి ఉద్ధరింపగోరునో; వానిచే ఏదే సత్కర్మములను చేయించును. ఎవనిని క్రింద పడద్రోయ గోరునో; వానిచే ఏదే అసత్కర్మంబులను చేయించును.]

(481-482.)

ఇచ్చట శంకరభాష్యరీతిగా “సదసత్క్షరమక్షరమ్” అని పాఠము. భట్టరల భాష్యరీతిగా “సత్క్షరమసత్క్షరమ్” అని పాఠము. ‘సత్’ అనుటను ప్రత్యేకనామముగాను, ‘అక్షరమ్’ అనుదానితో చేర్చియు భాష్యము చేసిరి.

483. అవిజ్ఞాతా. 484. సహస్రాంశుః. 485. విధాతా.

అవిజ్ఞాతా = ఎఱుంగకుండువాడు. సహస్రాంశుః = అమితమగు జ్ఞానముగలవాడు. విధాతా = విధించువాడు.

483. అవిజ్ఞాతా.

“న విజ్ఞాతా అవిజ్ఞాతా” సాగువుల (భక్తుల) యందు అనేకాపరాధంబులను చూచినను వారలను దండింపక త్నమించుటనుమాత్రమేగాదు, వారల యపరాధముండునట్లే ఎఱుంగకుండువాడు.

* ఉచ్యమానోఽపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే * (రా. అ. 1-10) (రాముడు తన్నెవరు కఠినముగా బల్గినను బదులుచెప్పు నెఱుంగకుండును.) * సర్వజ్ఞతామేవ ముపాలభామహే త్వంహ్యజ్ఞ ఏవాశ్రితదోషకోషణః * [నీ సర్వజ్ఞత్వము నిట్లు నిందించుచున్నాము. నీవు తెలియనివాడవే. ఏలయనగా, ఆశ్రితుల దోషంబుల నెఱుంగకున్నావే.] అని హరత్త్యభ్యుపసాదించిరి.

కొందఱు ‘పరమపురుషునకు జ్ఞానమాత్రమే యుండును. జ్ఞాతృత్వము లేదు. కనుకనే ఇట్ల ‘అవిజ్ఞాతా’ అని చెప్పబడియె’ అని వ్యాఖ్యానించిరి. వారు శ్రుతి ఆచార్యనేవ ఔచిత్యము న్యాయము అను పేని నెఱుంగకుండుటచే నిట్లుచెప్పిరి. వారల విషయంబున మనము దుఃఖింపవలయు నేగాని, నిరసింపటయనవసరము. (483.)

484. సహస్రాంశుః.

“సహస్రేషు అంశవః యస్యసః సహస్రాంశుః” అంశువనగా జ్ఞానము. అది అపరిమితము గా గలవాడు. అనగా సర్వజ్ఞుడు. ఆశ్రితుల అపరాధంబుల నెఱుంగకుండు వీడెట్లు సర్వజ్ఞుడుకాగలడు? అని శంకింపవలదు. అపరాధంబుల నెఱుంగకుండుట యనఃగా; అపరాధంబులను గమనింపక ఉపేక్షించుటయే. ఇటులే భగవంతుడుపేక్షించును. * దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్ * (రా. యు. 28-3) [వాని దోషములుండినను నేను గమనించను.] అని తానే వచించెనుగాని

* అపి నేత్ స దురాచారః భవతే మామనస్యభావః । సాగురేవ స మస్తవ్యః * (గీ. 9-30) [నాభక్తుడెంతదురాచారపరుడయ్యు అన్యచింతలేక నన్నే పూజించుటచే వాడు సాధువుగా నేయగును.] (484.)

485. విధాతా. (44)

“విధాతీతి విధాతా” ఆశ్రితుల పాపంబులను గమనింపకుండినను ఆపాప ఫలంబును ఆపాపమును అనుభవింపజేయు యమయాతనాదులును ఆశ్రితులును భాధింపవోయన్న; అవిఘాడ భగవంతునకధీనంబులగుటచే పీఠలను భాధింపజాలవు. యన్ముఠే యిట్లు చెప్పియుండుటంబు జూడుడు.

486. కృతలక్షణః.

కృతలక్షణః=లక్షణమును ఏర్పాటు చేసియుండువాడు.

* అహమమరపరార్పితేనధాతౌ సమ ఇతి లోకహితాహితే నియుక్తః * (వి. పు. 9-7-15) [దేవశ్రేష్ఠులచే పూజింపబడు ఆ సర్వరక్షకుండు నన్ను ఈపాణుల హితాహితంబులుందు నియమించెను.] అని. ఈ విషయంబున బ్రాహ్మము, వైష్ణవము, వామనము, నారసింహము, లైగ్గము, విష్ణుధర్మము, విష్ణుతత్త్వము, శ్రీభాగవతము ఇత్యాదులందుగల యమకింకర సంవాదంబును చూడఁగలరు. ¶ (485.)

(అవతారిక.) ఇట్లు వీడు అపరాధంబులను సహించుచునుండినచో త్యాజ్యంబు (వీడదగినవి) లకును ఉపాదేయంబు (గ్రహింపదగినవి) లకును భేదమేమి యనగా;

486. కృతలక్షణః.

“కృతం లక్షణం నో నసః కృతలక్షణః” విష్ణుసంబంధము నొందినవాఁడు ఉపాదేయుండు అని శ్రీరామాయణ మహాభారతాదులయందు తానే లక్షణము చెప్పి యుండుటచే విష్ణుసంబంధము లేనివాఁడు ఉపాదేయుండుగాడు అని తేలినది. ఇట్లుటచే పక్షపాతాది దోషంబులకు ప్రసయేక్తిలేదు.

* మిశ్రభావేన సంప్రాప్తమ్ * (రా. యు. 18-3.) [స్నేహభావముతో వచ్చిన వానిని నేనొకప్పుడును వీడను.] * చక్రాంతాః ప్రవేష్టవాళాః యావదాగమనం మమ । నాముద్రితాః ప్రవేష్టవాళాః యావదాగమనం మమ * (హ. వ.) [నేనువచ్చువఱకు చక్రాంకనముగలవారలనే ప్రవేశింపజేయవలయును. చక్రాంకనములేనివారలను నేను వచ్చువఱకు ప్రవేశింపజేయవలదు.] * సక్రాదిధారణం పుంసాం పరసంబంధ వేదనః । పతివ్రతానిమిత్తం హి వలయాదివిభూషణమ్ * (వి. త.) [వలయాదు లెట్లు సౌమంధ్యవిహ్వలంబులో; అటులే చక్రాది ధారణములు భగవత్సంబంధంబును సూచించునవి.] (486.)

¶ యమకింకర సంవాదము. * స్వభురుషమభివీక్ష్య పాశహస్తం వదితి యః కిల త్యక్తములే । పరిహర మధునూదనప్రపన్నాన్ ప్రహరహమ్ ఆన్యన్యజ్ఞాం న వైష్ణవానామ్ * [చాళంబునెత్తుకొనిపోవు తినకింకరునిజూచి యముడు వాని కర్ణమున నేకాంశముగా నిట్లుచెప్పెను. ‘నీవు విష్ణుభక్తులసమీపంబునకు నేగవలదు. నేనీతరులకే ప్రభువు, విష్ణుభక్తులకు నేను ప్రభువు కాబాలను’ అని. దీనిని తిరుమొలకై యాధ్వాన్య సిమనాన్యగ్గ తిరువనాదిలో * తిజమ్మేల్మిక్ కణ్డేర్ * (18) అను పాశురమున విస్తారముగా సాదించిరి.

487. గభస్తి నేమిః. 488. సత్త్వస్థః. 489. సింహః.

గభస్తి నేమిః=ప్రకాశమును చక్రమును గలవాడు. సత్త్వస్థః=హృదయంబున
నుండువాడు. సింహః=హింసించువాడు.

487. గభస్తి నేమిః.

“గభస్తి నేమిః యస్యః గభస్తి నేమిః” వీరలను రక్షించుటకై అతి
ప్రకాశమై వెయ్యి నేములుగల చక్రంబును ధరించినవాడు.

* వనతి మనసి యస్య సో ౭ వ్యయాత్మా పురుషవరస్య న తస్య దృష్టిపాతే ।
తవ గతి రథవా మమాస్తి చక్రప్రతిహతవీర్యబలస్య సో ౭ న్యలోక్యః* (వి. పు. 3. 35.)
[విద్వికారస్వరూపుడగు ఆపరమాత్మ ఎవనిహృదయంబున వసించుచుండునో; తన
చక్రంబుచే శత్రువులవీర్యబలంబును శశింపఃజేయు ఆపురుషుని దృష్టి విషయంబున
నీవో నేనో పోవ అనధికారులము. వాడు మననియామ్యకోటిలో జేరని విశాఖి
యుండు, అని యముడే చెప్పెను.] (487.)

488. సత్త్వస్థః.

“సత్త్వే హృదయే తిష్ఠతీతి సత్త్వస్థః” వీరలను పీడించు కర్మములు లేకుండు
టచే యమాదులు సమీపింపజాలరు. కర్మము లేకుండుటకు గారణంచే మరగా;
(సత్త్వస్థః) సత్త్వ మనగా హృదయము. వారలహృదయంబున భగవంతుడు
ఉండటచే కర్మములు భస్మములైనవి.

* హృది యది భగవాన్ అనాదిరాస్తే హారపి చక్రగదాధరో ౭ వ్యయాత్మా ।
తదఘమఘవిసూతకర్తృభిర్నం భవతి కథం ౭ తిగాన్ధకారమర్కే* (వి. పు. 2.
2-25) [విష్ణువు ఎవనిహృదయంబున వసించునో; వానిపాపంబులు, హాస్యని
యెదుట చీకటివలె నశించును.] * స్ఫటికమణిశిలామలః క్వ నిష్ఠః? మనసి
సృణాం కర్ణచ మశ్రూరాదిదోషః? (వి. పు. 3-7-22) [స్ఫటికమణివలె నతినిర్మ
లుండగు విష్ణువెక్కడ? ఆతడు వసించు మనుష్యుల హృదయంబున మత్స్యరాదిదోషంబు
లేక్కడ?] * కిష్కరా దద్దైపాశావా న యమో న చ యతమాః । సమసాస్తస్య
యస్యాత్మా కేశవాః మృగ సుదా* (వి. పు. 2. 2-28) [యముడో యనుకీ-
రులో గూతన (నరకేదన)లో అన్నియు విష్ణుభక్తులకు లేవు.] * యే విష్ణుభక్తాః
పురుషాః పృథివ్యాం యమస్య తే నిరిషయాః భవన్తి* (వా. పు.) [విష్ణు భక్తులు
యమునకు విషయులు గారు.] (488.)

489. సింహః. (202)

“హింసతీతి సింహః” దీని నెఱుంగక యమాదులు విష్ణుభక్తులను సమీ
పించినచో వారలను హింసించును.

490. భూతమహేశ్వరః.

భూతమహేశ్వరః=భూతములకు ఈశ్వరుడు.

* వాసుదేవపరం దృష్ట్యై వైష్ణవం దగ్ధ కిల్బిషమ్ | దేవాః విభీతాః సంయాన్తి ప్రణీపత్య యథాగతమ్ | స్వప్నో యమా ౭ పితౄ భక్తం వైష్ణవం దగ్ధ కిల్బిషమ్ | ఉత్థాయ ప్రాణలిగ్భూతా ననామ రః నన్దనః | తస్మాక్ సముజ్జయేద్భక్త్యా వైష్ణవాక్ విష్ణవన్నః | సయాతి విష్ణుసాయుజ్యం నాత్రకార్యా విచక్షణా * (వి. పు.) [వాసుదేవుడే గతియని యుండుటచే సమస్తపాపంబులను తొలగిన వైష్ణవునిజూచి దేవతలు భయపడి నమస్కరించి వచినట్లే వెళ్ళుదురు. మూర్ఖపుత్రుడగు యముడుగూడ ఈ వైష్ణవునిజూచి లేచి అంజలిచేసి నమస్కరించును. కనుక విష్ణుభక్తులను విష్ణువువలె నెవడు పూజించునో వాడు విష్ణుసాయుజ్యమునొందును. ఈవిషయంబున సంశయములేదు. అని మార్కండేయుడనెను.] * కాశికాద్విస్తథా దృష్ట్యా (ప్రహ) లోకపితామహః | ప్రత్యక్షమ్య యథాన్యాయం స్వాగతేనాభిప్రూజయత్ * (వి. పు.) [కాశికాపాఖ్యానంబున, భగవద్దాయకులగు కాశికాదులంజూచి బ్రహ్మ లేచి స్వాగతమిచ్చి పూజించెను.] అని ప్రారంభించి సవిసారముగా చెప్పుబడియె. * హరిపాదప్రపన్నానాం దూరీభూతాః స్వభావతః | లేమాస్తు సర్వ భూతానాం హరిచేవ పత్యతః | వైష్ణవేభ్యో ౭పి విభ్యన్తి దేవాః సరకరక్షకాః | అవమానక్రియాతేషాం సంహరత్యేలం జాత్ | కాలేనైతావతా తేషు సరకేషుహిక కశ్చన | నదృశ్యతే మహావీర్యవభావాత్పరమేష్ఠినః * (వి. త.) [విష్ణుభక్తులకు విష్ణువే స్వామియగుటజేసి వాంఛించుచు అందఱును దూరంబున నేగుదురు. దేవతలును సరకరక్షకులును విష్ణుభక్తులంజూచి భయపడుదురు. వారల సవమానించినచో లోకమంత నశించును. వానిప్రభావంబుచే ఇంతవఱకు ఎవరును సరకంబున పడలేదు.] అని సరకప్రస్తావనంబున చెప్పుబడియున్నది. * సరకే పశ్యమానస్తు యమేన పరిభాషితః | క్షిప్రియా నార్పితః దేవః కేశవః క్లేశనాశనః * (వి. ధ.) [సరకంబున బాధపడుచునుండువానింజూచి యముడు చెప్పుచున్నాడు. 'నీలింతకు పూర్వము కేశవుని పూజించలేదా?' అని.]

(489.)

(అనంతారిక)

[క్రింద జెప్పియుండు విషయంబులందు వాడు సమర్థుడుగా నుండుటకు గారణంబేమనగా;

490. భూతమహేశ్వరః.

“భూతానాం మహేశ్వరః భూతమహేశ్వరః” భూతంబులకు నీశ్వరులగు బ్రహ్మరుద్రాదులకు నియామకుడై వారలకు గారణమై వారలను నియమించు ప్రభావము గలవాడు.

(490.)

491. ఆదిదేవః. 492. మహాదేవః. 493. దేవేశః.
 494. దేవభృత్. 495. గురుః. 496. ఉత్తరః.

ఆదిదేవః = ఆదిదేవుడు. మహాదేవః = క్రీడించువాడు. దేవేశః = దేవతలకు ఈశ్వరుడు. దేవభృత్ = దేవతలను భరించువాడు. గురుః = గురువు. ఉత్తరః = (1) తప్పింపజేయువాడు. (2) లేచువాడు.

491. ఆదిదేవః. (330)

“ఆదిశ్చ సా దేవశ్చ ఆదిదేవః” అంటామను ఆదిగా ప్రకాశించువాడు. (491.)

492. మహాదేవః.

“మహాంశ్చ సా దేవశ్చ మహాదేవః” బ్రహ్మాదులను బంధివలె నాడు వాడు. (492.)

493. దేవేశః.

“దేవానామ్ ఈశః దేవేశః” ఆ బ్రహ్మాదులను తమతమ యధికారములందు నియమించువాడు. (493.)

494. దేవభృత్.

“దేవాన్ బిభర్తీతి దేవభృత్” బ్రహ్మాది దేవతలను యథేష్టముగ విని యోగించుచు భరించువాడు. (494.)

495. గురుః.

వేదంబులనే ఆదేవతలకు తమతమయధికారం బిట్టిడిని యుపదేశించుటచే గురువు.

* యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యోవై వేదాంశ్చ ప్రహి గోతి తస్మై *
 [నేడు బ్రహ్మను సృజించి వానికి వేదంబుల నుపదేశించెనో;]

హయగ్రీవోపాఖ్యానంబున ఈగురుత్వము స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది.
 * జగ్రాహ వేదాఃఖిలాన్ రసాతలగతాన్ హరిః! ప్రాదాచ్ఛ బ్రహ్మణే రాజన్ తతః
 స్వాం పశ్యతిం గోః * [విష్ణువు పాతాళంబునుండి వేదంబులను గ్రహించి బ్రహ్మ
 దేవున కిచ్చి తఃస్థానంబునకు నేగెను.] (495.)

496. ఉత్తరః.

(1) “ఉత్తరం ని అస్మాదితి ఉత్తరః” ఆదేవతలకు అనుగులచే గల్గు ఆపదలను తప్పింపజేయువాడు.

497. గోపతిః.

498. గోష్ఠా.

499. జ్ఞానగమ్యః.

500. పురాతనః.

గోపతిః=వాక్కులకు పతి. గోష్ఠా=రత్నము. జ్ఞానగమ్యః=సమాధిచే
పొందదగినవాడు. పురాతనః=అనాదిగా నుండువాడు.

(2) దేవతల స్త్రోతానుతరము వారలకార్యాగమై లేచువాడు. * ఏవం స్తుత
స్సభగవాన్ పురుషస్సర్వలోముఖః । అపహ నిద్రామధ తదా దేవకార్యాగ
ముత్థిరుః* (భా. శా. 3: -47) ఇట్లు స్త్రోతముచేయుచున్న ఆ భగవంతుడు నిద్రనువీడి
దేవకార్యాగమై లేచెను. (496.)

497. గోపతిః. (500)

“గవా పతిః గోపతిః” చందస్సు భాష అని వ్యవహరింపబడు సమస్త
వాక్కులకును పతి. (497.)

498. గోష్ఠా. (500)

“గోపాయతీలి గోష్ఠా” ఇట్లు సమస్త విద్యులను రక్షించుటచే
రక్షకుడు. (498.)

499. జ్ఞానగమ్యః.

“జ్ఞానేర గమ్యః జ్ఞానగమ్యః” పరవిద్యచే ఎఱుగబడు సమాధిచే పొంద
దగినవాడు గాన జ్ఞానంబుచే నెఱుంగదగినవాడు. (499.)

500. పురాతనః.

“పురా పూర్వం భవతీతి పురాతనః” ఇట్లు ప్రతీకల్పంబునను విద్యను
ప్రవర్తింపజేయుటచే అనాదిగా ప్రవర్తింపజేయువాడు. (500.)

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామవ్యాఖ్యానమున
పంచమ శతకము
సమాప్తము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

షష్ఠతకము.

501. శరీరభూతభృత్ .

502. భోక్తా.

503. కపీన్ద్రః.

504. భూరిదక్షిణః.

శరీరభూతభృత్ = శరీరముగానుండు తత్వములనుభరించువాడు. భోక్తా = భుజించువాడు. కపీన్ద్రః = వానరరూపమునెత్తిన దేవతలకు ప్రభువు. భూరిదక్షిణః = విశేషముగా దక్షిణ నిచ్చినవాడు.

501. శరీరభూతభృత్ .

“శరీరభూతం బిభక్తీతి శరీరభూతభృత్” తనకు శరీరముగానుండు తత్వములను వాయగ్రీవరూపముతో భరించువాడు. (501.)

502. భోక్తా. (145)

“భుక్త్యై ఇతి భోక్తా” హావ్యకవ్యములను భుజించువాడు ఈహయ గ్రీవుడు. (502.)

503. కపీన్ద్రః.

“కపీనాం ఇన్ద్రః కపీన్ద్రః” (ఇదిమొదలు రామావతారంబునే ప్రకారాంతరముగా అనుభవించుచున్నారు.) తనకు అసద్భుంబగు మనుష్యావతారంబు (రామావతారంబు) నెత్తి దానిలో తాను ప్రవర్తించజేసిన వేదోక్తకర్మములను ప్రవర్తించజేసి వానరరూపంబగు మాటువేషము ధరించిన దేవతలకు ప్రభువుగా నుడిచినవాడు.

* సర్వలోకేశ్వర స్వాత్మా లోకానాం శ్రీతకామ్యయా! సర్వైః పరివృతో దేవైః వానరత్వముపాగతైః * (రా. యు. 114-16) [సర్వలోకేశ్వరుండు లోకహితము చేయగోరి వానరరూపము ధరించిన సమస్తదేవతలతో పరివేష్టించబడియె.] (503.)

504. భూరిదక్షిణః.

“భూరయః దక్షిణాః యస్యసః భూరిదక్షిణః” లోకనిక్షణార్థమే అశ్వమేధాదియాగంబుల ననుష్ఠించి విశేషముగా దక్షిణనిచ్చినవాడు.

* అశ్వమేధశత్రైర్విష్టా తథా బహునువర్ణతైః | గవాం కోట్యయుకం దత్త్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి * (శ్రీరా. బా. 1-94) [రాముడు అశ్వమేధ యాగముచేసి అమితముగా మువర్ణంబును అనేకకోటిగోవులను దక్షిణగా నిచ్చి బ్రహ్మలోకంబునకు నేగును.] (504.)

505. సోమపక్ష.

506. అమృతపక్ష.

507. మక్ష.

508. పురుషిత్.

సోమపక్ష=సోమపానము కావించినవాడు. అమృతపక్ష=(1) అమృతపానము చేసినవాడు. (2) తన ఆసుభవంను పాలించువాడు. సోమక్ష=అమృతముగా నుండువాడు. పురుషిత్=పలుపురను జయించినవాడు.

505. సోమపక్ష.

“సోమం పిబతీతి సోమపక్షః” ఆ యశ్వమేధయాగంబున సోమపానము కావించినవాడు. (505.)

506. అమృతపక్ష.

(1) “అమృతం పిబతీతి అమృతపక్షః” *యత్కించీధ్యాయతే వచన్తా హవిర్మత్యైర్విధానతః | తత్సర్వం సమ్యగే కృత్వా విష్ణవే సమ్యగ్విచ్చతి * [అగ్నిలో హోమముచేసినవానిని అమృతముగా శేసి విష్ణువున కిచ్చును.] *అగ్నిహోమం సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రసరేవచ * (గీ. 9. :4) [సమస్త యాగములను అమృతమిచ్చువాడును నేనే. ఫలంబులనిచ్చువాడును నేనే.] అనినట్లు హవిఃపరిణామంబును అమృతంబును పానముచేసినవాడు.

(2) లేదా “అమృతం పాతీతి అమృతపక్షః” తనయనుష్ఠానంబుననుసరించినవారలకు పరమపదంబున తనయనుభవంబును అమృతంబునిచ్చి పాలించువాడు. *యద్రదేవాః అమృతమానశానా స్మృతీ మేధాపనన్యైర్వీరయన్త * [తే-ఊ-నా. 6-15] [ఏమాడంబోక బున దేవతలు అమృతపానము కావించునట్లు చెప్పుబడునో;] (506.)

507. సోమపక్ష.

సోమ శబ్దమిచ్చట అమృతవాచము. తనకును, తన్ను ఆనుభవించువారలకును అమృతముగా నుండువాడు.

*సఖిలమృతోపముః * [వాడు అమృతమువంటివాడు.] *మహాతపసా రామ మహాకాచాపి కర్మణా రాక్షా దశరథేనాసి లభ్యోఽమృతమివామరైః * (రా. ఆ. 66-3) [రామా! దశరథుడు, గొప్ప తపాబులానర్చి పలుపాటుపడి దేవతలు అమృతమునొందెనట్లు నిన్ను పొందెను.] *అమృతస్యేవ సాత్త్వవృక్షప్రేక్షమాణాః జనాన్తనమ్ * [విష్ణువును, అమృతమును చూచునట్లు ఎంతచూచియు తృప్తి నొందరైరి.] (507.)

508. పురుషిత్.

“పురుషో జయతీతి పురుషిత్” *సత్సేన లోకాన్ జయతి దీనాన్ దానేన రాఘవః | గురున్ శుకూపయా వీరః ధనుషా యుధి శాత్రవాన్ *

509. పురుషస్తమః.

510. వినయః.

511. జయః.

512. సత్యసద్ధః.

పురుషస్తమః = మహనీయులయందుండువాడు.

వినయః = అణచినవాడు.

జయః = ఆశ్రితులచే జయింపబడినవాడు.

సత్యసద్ధః = సత్యమగు

ప్రతిష్ఠగలవాడు.

(రా. అ. 12-29) [శ్రీరామచంద్రును, సత్యంబుచే లోకంబును, దీనజనంబులను దానముచేతను, శుశ్రూషచే గురువులను, శత్రువులను ధనుస్సుచేతను జయించినవాడు.] (508.)

509. పురుషస్తమః.

“పురుషస్తమః పురుషస్తమః” * స్నేహో మే హానో గాజః న్యయి నిత్యం ప్రతిష్ఠితః భక్తిశ్చ నియతా వీర! భావో నాన్యగ్ర గచ్ఛతి * (రా. ఉ.) [రామా! నీయందే నాకు స్నేహము హృదయముగ నున్నది. నా హృదయము నీవిషయమునందవృత్తి ఇతరవిషయంబులయందు నేగదు.] అనినట్లు చిన గుణాన్యు సాగరింబును పానముచేయగోరిన హనుమదాదులు నిత్యముగా నుపసాహితులు. (509.)

510. వినయః.

“వినీయతే అస్మాత్ ఇతి వినయః” మారీచాది దుర్గతులను తమ వీర్యాది గణంబులచే నణచినవాడు. (510.)

511. జయః.

“జీయతే ఆహ్వాప్యతే ఇతి జయః” ఆశ్రితులను విజయించుచు నుండుటచే ఆశ్రితులచే జయింపబడినవాడు. * ఆహ్వానిత హితవస్సనాన్ * (రా. అ. 12-13) [బ్రుహ్మలచే నాజ్ఞాపింపబడినవాడను.] * తతో నారాయణో విష్ణుః నియుక్తః సుర సత్తమైః * (రా. బా. 15-1.) [దేవతలచే నాజ్ఞాపింపబడిన నారాయణుని భూమిలో నవతరించెను.] (511.)

512. సత్యసద్ధః.

“సత్యా సంధా యస్యసః సత్యసద్ధః” ఆమహనీయులయందు గామించిన ప్రతిష్ఠ సత్యముగా నుండునట్లు ప్రవర్తించినవాడు.

* అనగహం జీవితం జహ్యం త్వంవాసీతే శత్రుణామ్ నతు ప్రతిష్ఠాం సంక్రమ్య బ్రాహ్మణేనో విశేషతః * (రా. అ. 20-19) [తా! నేను నాప్రాణంబును, లేక నిన్ను, లేక లక్ష్మణుని విడిచిన విడుతునేగాని కామించిన ప్రతిష్ఠను మాత్రము వదిలను. అందును బ్రాహ్మణవిషయంబున చెప్పవలయు నా! అని శ్రీరాము డేసీతతో జెప్పెను.] (512.)

513. దాశార్హః. 514. సాత్త్వతాంపతిః. 515. జీవః.
516. వినయితా. 517. సాక్షీ.

దాశార్హః=(1) దానమునకుం దగినవాడు. (2) దశార్హవంశంబున నవతరించి నవాడు. సాత్త్వతాంపతిః=(1) భాగవతులకు నాథుడు. (2) సాత్త్వత వంశ నిర్వాహకుడు. జీవః = జీవింపజేయువాడు. వినయితా = రక్షించువాడు. సాక్షీ=చూచువాడు.

513. దాశార్హః.

“దాశమ్ దానమ్ అహ్వతీతి దాశార్హః” (1) దాశ అనగా దానము. దానికి దగినవాడు. ధత్తులకు తన్ను ఇచ్చుటకును, అటులే భక్తులు తమ్యు వానికి నమర్పించుటకును దగినవాడు.

(2) “దశార్హస్యాయమ్ దాశార్హః” కృష్ణావతారంబున దశార్హవంశంబున (యదు వంశంబున) జనించినవాడు. (513.)

514. సాత్త్వతాం పతిః.

(1) పరమోత్త్వనిష్ఠులై తనసాదారవిండంబులం దిష్ట ఇతరవిషయంబులను చింతింపని భాగవతులకు పతియై యుండువాడు.

(2) సాత్త్వత వంశముగు యాదవవంశంబున జనించి దాని నిర్వాహకుడై యుండువాడు. (514.)

515. జీవః.

“జీవయతీతి జీవః” ఆభాగవతులను ఆత్మనాశము గలుగకుండ రక్షించి తనపరిచర్య నిచ్చి జీవింపజేయువాడు.

* ఆనందమూర్తిః భగవాన్ హరిః త్రైలోక్య పూజితః | బ్రహ్మం న సమాతే దేవి శీష్టైః స్వపరిచారకాః * [ఆనందమూర్తియగు భగవంతుడు తన భక్తులు దుఃఖింపగా చూడజాలడు.] (515.)

516. వినయితా.

“వినయతే రక్షతి ఇతి వినయితా” రాజకుమారుని బుజ్జగించునట్లు భక్తులను బుజ్జగించి రక్షించువాడు. (516.)

517. సాక్షీ. (15)

“సాక్షాత్ బ్రహ్మ సాక్షీ” భక్తులు సన్మార్గముననే ప్రవర్తించుటకై వారు చేయు కృత్యములను నేరుగా చూచుచునుండువాడు. (517.)

518. ముకుందః. 519. అమితవిక్రమః. 520. అమౌఘానిధిః.
 521. అనంతాత్మా. 522. మహోదధిశయః.

ముకుందః=మోక్షంబు నిచ్చువాడు. అమితవిక్రమః=అపరిమితంబగు బలము గలవాడు. అమౌఘానిధిః = సముద్రజలంబున ఆదికూర్కమై యుండువాడు. అనంతాత్మా=అదిశేషునకు ఆత్మగా నుండువాడు. మహోదధిశయః = సముద్రమున శయనించువాడు.

518. ముకుందః.

“ముక్తిం దదాతీతి ముకుందః” మోక్షమునిచ్చిననే జీవితము అని భక్తులు ప్రార్థించినప్పుడు వారలకు మోక్షము నిచ్చువాడు. (518.)

519. అమితవిక్రమః. (647)

“అమితః విక్రమః యస్యసః అమితవిక్రమః” వారు తన్ను ధ్యానించు నప్పుడును ఆరాధించునప్పుడును, అను సంధంపబడు తత్త్వసముదాయములనన్నింటిని ధరించు ఆధారశక్తియను అపరిమితబలంబును ధరించినవాడు.

* కాలవైశ్వానరశ్శాయీ నానాస్వాధో నివాసినః । ఆధారశక్తీసంజ్ఞస్యహ్య మూర్త్యస్యచ వై విభుః । అభిగూనతనుర్యోవై నానాభేదైశ్చ వర్తతే * (పా. సం.) [కాలవైశ్వానరుండనియు ఆధారశక్తియనియు పేర్కొని అశరీరియై పలువిధంబులుగా నేగువాడై క్రిందిలోకంబున నేకాకియైయుండు సర్వవ్యాపకుండగు భగవంతుడు ఆయాకాలంబున తనయిచ్చచే నంగీకరింపబడు శరీరముల నేకములుగలవు.] (519.)

520. అమౌఘానిధిః.

“అన్యుసి నిధీయతే ఇతి అమౌఘానిధిః” మంత్రరీతిగా, పాతాళంబున సముద్రజలంబున సమస్త లోకంబును ఉద్ధరించునట్టి ఆదికూర్కమై యుండువాడు. (520.)

521. అనంతాత్మా.

“అనంతస్య ఆత్మా అనంతాత్మా” దానిమీదనుండు సమస్త జగత్తునకును ఆధారస్థంభమగు అదిశేషునకును అంతరాత్మగా నుండువాడు.

* ఆధారశక్తేరుపరి విమలం దీప్తవిగ్రహమ్ । జ్వాలాశతసహస్రీర్ణం శబ్దచక్ర గదాధరమ్ । అనంతేశం న్యసేత్ * (జ. సం.) [ఆధారశక్తిమీద నిర్మలమై ప్రకాశించు దివ్యమృగవిగ్రహధారియై అనేకజ్వాలతో గూడినవాడై శంఖచక్రగదాధారియై ప్రకాశించు అనంతేశుని హృదయంబున స్థాపింపవలయును.] (521.)

522. మహోదధిశయః.

“మహోదధా శేతే ఇతి మహోదధిశయః” [వాఁడే ప్రళయకాలంబున అయనంతుండగు శయనంబున సముద్రములో శయనించువాడు.] (522.)

523. అస్తకః.

524. అజః.

525. మహార్హః.

526. స్వాభావ్యః.

అస్తకః = నాశముచేయువాడు. అజః = అకారమునకు అర్థమైనవాడు.
 మహార్హః = పూజింపదగినవాడు. స్వాభావ్యః = స్వామిగా నుండువాడు.

523. అస్తకః.

“అస్తం కరోతీతి అస్తకః” అప్పుడు సమస్తంబును నాశముచేయువాడు.

* అస్తే పృథ్వీ వ్యాః సలిలే దృశ్యే స్తం మహారగే * (రా. యు. 120-23.)
 [భూమి నశించుకాల్గున జలంబునందు మహాసర్పము మీఁది కనబడుచున్నావు.]

524. అజః. (93-206.)

అకాలంబున సమస్త తత్వములును లయంబునొందగా అప్పుడు తన స్వరూపంబును కేవలప్రణవప్రకృతియై సకలశబ్దకారణమెయుండు అకారంబునకు అర్థముగా చెప్పుకొనియుండువాడు. * తస్య ప్రకృతిరీనస్య యః పరస్య మహేశ్వరః * (తై. ఉ. 1¹-24.) [ప్రకృతిలో లయించిన దానియందు ఎవ్వడో; వాడే పరమేశ్వరుడు] (524.)

525. మహార్హః.

“మహమ్ అర్హతీతి మహాహః” అప్పుడు ప్రణవంబుచే పూజింపబడినవాడు.

* బ్రహ్మణే త్యా మహన ఓమిత్యాత్మానం యుజ్జీతైతదైవ మహోపనిషదం దేవానాం గుహ్యమ్ * (తై. ఉ. 63-78) [బ్రహ్మ శేజస్సుగు నీకు దాసుడని ఆత్మను సమర్పించగలడు. ఇదియే మహోపనిషదర్థమగు దేవరహస్యము.] (525.)

526. స్వాభావ్యః.

“వైవ్యః భావ్యతే ఇతి స్వాభావ్యః” ఇట్టి ప్రణవంబున మంత్రంబుచే తన సాత్త్వికానుండు ఆత్మకొంటులు తన్ను ఆశ్రయించునట్లు స్వామిగా నుండువాడు.

* స్వాజ్ఞీవనేచ్ఛా యది తే స్వనత్తాయాం స్పృహ యది | ఆత్మదాస్యం హః స్వామ్యం స్వభావంచసదాస్మర * (వి. త.) [స్వయంజ్ఞీవనంబునను స్వరూపస్థితిలోను నీకు ఇచ్చయిండినచో ఆత్మయొక్క దాస్యంబును విష్ణువుయొక్క స్వామిత్వంబును ఎల్లప్పుడును చింతించుము.] (526.)

527. జితామిత్రః.

528. ప్రమోదనః.

529. ఆనంద్యః.

530. నందనః.

జితామిత్రః = శత్రువులను బయంచినవాడు. ప్రమోదనః = ఆనందము గల్గించువాడు. ఆనంద్యః = ఆనందము గలవాడు. నందనః = ఆనందింప జేయువాడు.

527. జితామిత్రః.

“జితాః అమిత్రాః యేనసః జితామిత్రః” రహస్యాంబు నెఱుంగలేక విరోధించు భక్తులయొక్క అహంకార మమకార కామక్రోధాలను తొలగించు వాడు.

* కామ ఏష క్రోధ ఏషః రశోగుణసముద్భవః * (అని ప్రాసంగ్యము) * జహి శత్రుం మహాభాహూ కామరూపం దురాశయమ్ * (గీ. 3-37 నుంచి 43.) [అర్జునా! రాజస గుణంబుచే జనించు కామము, ఆమూలముగాజనించు క్రోధము కామరూపమైయుండు అడఁపశకన్యంబుగాని శత్రువును జయించుము.] అనుసంకేతము చేప్పబడియుండును. (527.)

528. ప్రమోదనః.

“ప్రమోదయతీతి ప్రమోదనః” ఇట్లు తన సంబంధమునొందిన వారలను వారు మొట్టమొదట తన్ను అనుసంధించునప్పుడే వారలకు సుతోషము గల్గించు వాడు. (528.)

(అవతారిక.) ఇక కపిలయూర్తిని వర్ణించుచున్నార : —

529. ఆనంద్యః.

“ఆనంద్యః అస్మాస్తీతి ఆనంద్యః” ఆనందవల్లలో విచారించబడిన వాచామ గోచరము ఆనందముగలవాడు. (529.)

530. నందనః.

“నందయతీతి నందనః”

(1) ఆ ఆనందించును ముక్తిదశలో చేరుటకు విచ్చి ఆనందింపజేయువాడు. * ఏషచేష్ఠావానందయాతి * (తై. ఉ. ఆ. 7.) [ఏడే ఆనందింపజేయుచున్నాడు.]

(2) లేక, ఆనందరూపుడగు వీనియల్పాంశంబును ఇతర ప్రాణులుపొంది ఆనందించుచున్నవి.] (530.)

531. సప్తః. 532. సత్యధర్మా.
533. త్రివిక్రమః.
534. మహర్షిః. 535. కపిలాచార్యః.

సప్తః = సప్తర్షిః. సత్యధర్మా = సత్యమైన వ్యాపారమును గలవాడు.
త్రివిక్రమః = వేదంబున వ్యాపించినవాడు. మహర్షిః =
వివిలసహర్షి. కపిలాచార్యః = కపిలాచార్యుడు.

531. సప్తః.

“సప్తసి అస్మిన్మిత్రే వసః” ఇట్టి యహరిహరంబులగు భోక్తలచేతను, భోగ్య వస్తువులచేతను, భోగోపదేశంబులచేతను, సప్తర్షిః యగువాడు. (531.)

532. సత్యధర్మా.

“సత్యం గర్భం యన్యథా సత్యధర్మ” ఇట్టి తన్ను ఆశ్రయించినవారలను ఆంధ్రము మొదలు ఆ తమవఱకు సరిగా నడచుటచే సత్యమైన వ్యాపారమును గలవాడు. (532.)

533. త్రివిక్రమః.

“త్రీక్ర విమతే ఇతి త్రివిక్రమః” ఇట్టి మహామహిమశాలియగుటచే, * త్రివిక్రమః త్రయోవేదాః కీర్తితాః మునిసత్తమైః । త్రయతే తాక్ తథా సర్వాక్ త్రివిక్రమ ఇతి స్మృతః * [త్రి అనగా మూడువేదంబులని మహర్షులంగరు. వాని నన్నిటిని వ్యాపించియుండటచే నిన్ను త్రివిక్రమడఁచుదు.] అను నిరుక్తిరీతిగా, సమస్తవేదంబులను విడ వాచ్యుడుగా నుండువాడు. (533.)

534. మహర్షిః.

“మహాత్మాసౌ ఋషిశ్చ మహర్షిః” ఈ వేదంబులను ప్రత్యక్షముగా చూడగల కపిలమహర్షి.

* శ్రుతిః ఋగాద్యైః వక్తృభ్యః ప్రోక్తిరస్తమతః స్మరేత్ * [ఋగాది వేదంబులను నెఱచునుండు వానిని స్మరింపగలడు.] * సాక్ష్యాన్యైః వక్తృ కపిలః పరమర్షిః స ఉచ్యతే * [సాంఖ్యంబును శిష్యు కపిలడు పరమర్షియగును.] (534.)

535. కపిలాచార్యః.

“కపిలాచార్యో ఆచార్యశ్చ కపిలాచార్యః” కపిల (గోరొనన) వర్ణముగల వాడగు ఆచార్యుడు, అనగా తత్త్వప్రవచనము గానించువాడు. (535.)

536. కృతజ్ఞః.

537. మేదినీపతిః.

538. త్రిపదః.

539. త్రిదశాధ్యక్షః.

కృతజ్ఞః = కృతజ్ఞుడు. మేదినీపతిః = భూమిని ధరించువాడు. త్రిపదః =
 (!) మూడు జ్ఞానములనుగలవాడు. (!) మూడు పదములను గల
 వాడు. (3) మూడు మూపురములనుగలవాడు. త్రిదశాధ్యక్షః =
 దేవతలకు స్వామి.

536. కృతజ్ఞః. (13)

“కృతిమేవ జానాతీతి కృతజ్ఞః” తనవిషయమున నపరాధముబోవరించిన
 నగరపుత్రులకై వారలపుత్రుడగు అంశుమంతుండు ప్రార్థింపగా దానినే సులంచినవాడు.

* కపిలముపగమ్య భక్తివ్రతః తదా తుష్టాన సచైవం భగవానాహ...నరం
 వృణోవ్య ఇతిచ * (వి. పు. 4-4-24, 26) [కపిలనివాసి భక్తివ్రతముడై అష్టదిక్కు
 నులించెను. అతడును వీనితో నిట్లు చెప్పెను.....వరంబును గోరుము అని.] (536.)

537. మేదినీపతిః.

“మేదిన్యాః పతిః మేదినీపతిః” * యస్మైయం వసుధా సర్వా వాసు
 దేవస్య భీమతః | కాపిలం రూపమాస్థాయ ధారయత్ప్రనిశం ధరామ్. * (రా. బౌ. 40-2)
 [ఈ భూమియంతయు సర్వజ్ఞుండగు ఏ వాసుడేవునిదో; వాడు కపిలరూపంబుతో
 నదా ఈ భూమిని ధరించుచున్నాడు.] అనినట్లు భూమిని ధరించువాడు. (537.)

538. త్రిపదః.

“త్రీణి పదాని యస్యసః త్రిపదః”

(1) చిత్త చిత్త చిత్త ఈశ్వరుడు అనుమూడు పదములను (అనగా జ్ఞానములను)
 కపిల రూపముతో బ్రకటించినవాడు.

(2) ప్రణవంబున అకార-ఉకార-మకారంబులు అను మూడు పదంబులను
 గలవాడు.

(3) వరాహరూపము ధరించినప్పుడు * తత్తైవానం త్రికపదః వారాహం రూప
 మాస్థితః * [అటులే మూడు మూపురములంగల వరాహరూపము ధరించితిని.]
 అనినట్లు మూడు మూపురముల గలవాడు. (538.)

539. త్రిదశాధ్యక్షః.

* త్రిదశానామ్ అధ్యక్షః త్రిదశాధ్యక్షః” ఈ వరాహరూపియగు భగవంతుడే
 ప్రళయపదలో సహాయముగా నుండుటచే బ్రహ్మాది దేవతలకు స్వామి. (539.)

540. మహాశృంగం.

541. కృతాంతకృత్.

542. మహావరాహః.

543. గోవిందః.

మహాశృంగం = పుస్తకములం గలవాడు. కృతాంతకృత్ = (1) హిరణ్యాక్షుని చంపినవాడు. (2) వరాహ స్మృతిచే తనసిద్ధాంతంబును ప్రకటించినవాడు. మహావరాహః = మహా వరాహమూర్తి. గోవిందః = భూమిని పొందినవాడు.

540. మహాశృంగం.

“మహాశృంగం యస్యను మహాశృంగః” అగ్రభాగంబున భూమండలంబును గల పాటిలేని కోతినుగలవాడు.

* ఏకశృంగో వరాహస్తవః * (రా. యు. 120-14) [ఒక శృంగుగల వరాహంబును నీవే.] * (540.)

541. కృతాంతకృత్.

(1) “కృతాంతం కృంతతి కృతాంతకృత్” యమునిబోలిన హిరణ్యాక్షుని చంపినవాడు. * హతో హిరణ్యాక్షమహాసుగః * [హిరణ్యాక్షుండను మహాసురుడు చంపబడియె.]

(2) “కృతాంతం కరోతితి కృతాంతకృత్” వరాహస్మృతి - వరాహ పురాణంబులచే తన సిద్ధాంతంబును ప్రకటించినవాడు. (541.)

542. మహావరాహః.

“మహాశ్వాసో నిరాహశ్చ మహావరాహః” * తనస్సముత్క్షిప్య ధరాం స్వదింస్త్రియా మహావరాహః స్ఫుటపద్మలోచనః । రసాతలాదుత్పలపత్రసన్నిభః సముత్థితో నీలజవాచలోమహాక్షః * (వి. పు. 1-4-26) [ఈతడు పిమ్మట మహావరాహరూపియై భూమిని పాతాళంబునుండి వైకృతైన.] అనినట్లు మహావరాహమూర్తియై ప్రకాశించినవాడు. (542.)

543. గోవిందః. (189)

“గాం విస్తతే ఇతి గోవిందః” * నష్టాశ్చ ధరణీం పూర్వమవిస్తాశ్చగుహాజ్ఞతామ్ । గోవింద ఇతి తేనాహమ్ * (భా. శా. 343-42) [పూర్వము భూమి నష్టమై గుహలోనుండగా దానిని పొందితినిగాన నన్ను గోవిందుడనియందురు.] అనునిరుక్తి రీతిగా నష్టమైన భూమిని వరాహరూపియై మల్లి పొందినవాడు. (543.)

(అవతారిక.) ఇక రహస్య విషయము చెప్పబడును.

544. సుషేణః. 545. కనకాబ్జదీ. 546. గుహ్యం.

547. గభీరః. 548. గహనః.

సుషేణః = పంచోపనిషత్తులను శరీరముగా గ్రహించును. కనకాబ్జదీ =
 దివ్యాభరణములను గలవాడు. గుహ్యం = చోరజాలకుండువాడు.
 గభీరః = గంభీరుడు. గహనః = చోరజాలకుండువాడు.

544. సుషేణః.

“సుశోభనా నేనా యస్యసః సుషేణః” ఇత్యముక్తానిశ్చయం అను త్రివిధ
 చేతనకోటులను జయించుటకును పరణంబగుటచే నేననలేనుడు శుభావస్థయందు
 లగు పశ్చోపనిషత్తులను శరీరముగా గ్రహించును. (544.)

545. కనకాబ్జదీ.

“కనకాని అబ్జదాని అస్య సస్తీతి కనకాబ్జదీ” క్రిందజెప్పిన దివ్యదేహంబు
 నకు దీని సువర్ణమయంబగు (అనగా అప్రాకృతద్రవ్యమునైన పశ్చోపనిషత్తులను
 లగు) అనేకదివ్యాభరణంబులను ధరించునాడు. (545.)

546. గుహ్యం.

“గుహ్యతే ఇతి గుహ్యః” ఇట్లు పంచోపనిషత్తులయంబగుదివ్యదేహంబుచే
 దాచుబడినవాడు. (546.)

547. గభీరః.

అతినిర్మలంబగు తనదివ్యదేహంబున ఈశ్వరత్వంబునకుదగిన గాంధీర్వము
 గలవాడు. వీనితో సంబంధించినంతమాత్రాన అనాద్యవిద్యనే గూఢితుండయిన
 సంసారి చేతనుడు చిల్లయొరసినజలమువలె నిర్మలుండై అతి గంభీరుండై ప్రకాశించు
 చుండ; స్వతః ప్రకాశుండగు ఆ భగవంతుడు ప్రకాశించుననుట చెప్పనయ్యునా
 యేమి? (547.)

548. గహనః.

రత్నాకరంబగు సముద్రము లోపలనుండురత్నదులు స్పష్టముగా కనబడు
 నంత నిర్మలంబుగానుండినను లోపలచొరజాలకుండునట్లు, భగవంతునిదివ్యమంగళ
 విగ్రహము దివ్యాత్మ స్వరూపంబునకు ప్రకాశముగానుండినను చొరజాలకుండును.

549. గుప్త్యం.

550. చక్రగదాధరం.

551. వేదాం.

552. స్వాగతం.

553. అజితం.

గుప్త్యం = రక్షింపబడినవాడు. చక్రగదాధరం = దివ్యాయుధములను ధరించినవాడు. వేదాం = ప్రవచించినవాడు. స్వాగతం = స్వాగతముగా రావడం. అజితం = అజితముగా గలవాడు.

549. గుప్త్యం.

తన గోరింపబడినవాడు. పూర్వమునుండి రక్షింపబడినవాడు. (549.)

(అనంతరం.) ఎన్నట? ఏ అంగములతో రక్షింపబడుననగా;

550. చక్రగదాధరం.

“చక్రగదాధరం చక్రగదాధరం” * తమ పరమో ధాతా శక్తిచక్రగదాధరం * (రా. యు. 11-14.) “చక్రగదాధరం” అనగా చక్రగదాధరం. చక్రగదాధరం అనగా చక్రగదాధరం. చక్రగదాధరం అనగా చక్రగదాధరం. (550.)

551. వేదాం.

“విద్యాధిపతి వేదాం” అపరిమితం అని అర్థం. వేదాం అనగా వేదాం. (551.)

552. స్వాగతం.

“స్వం అగ్రం యశ్యసః స్వాగతం” పరమపదంబున తనయాధిరాజ్యంబు నకుందగన చక్రచామరాది సకలంగంబులతో నుండువాడు. (552.)

553. అజితం.

క్రిందజెప్పిన పంచోపనిషత్తులచే నేర్పడి నిత్యమైయుండుటచే లీలావిభూతి వలె ఉన్నట్టివి నాశాదులు లేక నిత్యమైన అజిత అను దివ్యనగరముగలవాడు.

* పురం హిరణ్మయం బ్రహ్మ వివేకాపరాజితా * (ఆ. 1-116.) [మనస్సు మయము అపరాజిత అను పట్టణంబున బ్రహ్మముగలదు.] (553.)

554. కృష్ణః. 555. దృఢః. 556. సంకర్షణః.

557. అచ్యుతః. 558. వరుణః. 559. వారుణః.

కృష్ణః = నల్లని శరీరము గలవాడు. దృఢః = స్థూలమైనవాడు. సంకర్షణః = సంకర్షణుడు. అచ్యుతః = జూలనివాడు. వరుణః = ఆననిండువాడు. వారుణః = వరించువారలను గలవాడు.

554. కృష్ణః. (58)

కాశమేనుమవరి నల్లని శరీరముగలవాడు. "సంకర్షణవతారములుగూడ పశ్చాత్తపనిపన్యాయంబులే. * కృష్ణామి నీదినంపార్శ్వ భూత్వా కృష్ణాయనోనువాహ. కృష్ణావృష్ణ మే యస్మాత్ తేన కృష్ణోఽహమస్తున * (భ. వా. 14-19.) [అర్జునా! నేను నల్లని కొయ్యగుడ్డలయై భూమిని చీల్చియుండుటవలనను, కృష్ణ వర్ణుండగుటవలనను నన్ను కృష్ణ డనియుండును.]

క్రిందజెప్పిన అర్థములన్నియు శ్రీ విష్ణుశత్రవంబున స్పష్టము. (554.)

555. దృఢః.

ఈనిత్యశరీరంబుననే ఉపాసకానుగ్రహగమై పూజాసూక్తియు అందు కొంచుము స్థూలమైనవాడు. (555.)

556. సంకర్షణః.

"సంకర్షణవతీతి సంకర్షణః" వాడెవ్వడనగా, చేతనాచేతనంబులను తమయందు ఒకటిగా చేరునట్లు ఆకర్షించు సంకర్షణ భగవంతుడు. (556.)

557. అచ్యుతః. (101-320)

"న చ్యవతే ఇతి అచ్యుతః" * చ్యవనోష్పత్తియుక్తేషు బ్రహ్మానాం వరుణాదిషు! యస్మాన్నచ్యవనే స్థానాత్ తస్మాత్ సక్తిర్త్యనేఽచ్యుతః * అను ఋషి నిరుక్తరీతిగా పూజావంబుగూడ తన స్థానంబునుండి జూలనివాడు. (557.)

558. వరుణః.

"వ్రీయతే సర్వమనేనేతి వరుణః" * తేనేదమావృతమి * అనినట్లు సమస్తమును ఆవరించియుండువాడు. (558.)

559. వారుణః.

"వూయతే ఇతి వరుణః, తత్రభవః వారుణః" * తేషు చాప్యహమ్ * (గీ. 9-21) [వారలయందును నేనుండును] అనినట్లు తన్ను వరించువారలను పలువురను గలవాడు. (559.)

560. వృక్షః. 561. పుష్కరాక్షః. 562. మహామనాః.

563. భగవాన్.

564. భగవః.

వృక్షః = వరించునాడు. పుష్కరాక్షః = పోషించు నేత్రములు గలవాడు.
మహామనాః = ఉదారముగు హృదయము గలవాడు. భగవాన్ =
పూజ్యుడు. భగవః = షాస్త్రాణ్య పరిపూర్ణుడు.

560. వృక్షః.

“వృక్షే వృక్షే ఇతి వృక్షః” అట్లు తన్ను వరించువారలలో తన్ను
ఎవ్వరు నీడవలె అను వర్తించునో; వారలకు తన సర్వస్వమునిచ్చి వారల యథా
కాధాబులను సహించుచు వారలను వరించునాడు.

* నివాసవృక్షః సామూహమాపన్నానాం పరాగతిః * (రా. కి. 15-19)
[సాధువులు ఉద్ధరించదగిన వృక్షము. ఆపదవృద్ధివారలకు శరణము.] (560.)

561. పుష్కరాక్షః. (40)

“పుష్కరే అక్షిణీ యస్యసః పుష్కరాక్షః” వారలయందు కృపను
వర్షించి పోషించు నేత్రులగులవాడు. (561.)

562. మహామనాః.

“మహితో మనః యస్యసః మహామనాః” వారలయందు అత్యుదారంబగు
హృదయము గలవాడు. (562.)

563. భగవాన్.

“భగః అస్మాన్ స్త్రీతి భగవాన్” ఇట్లు సమస్తదోషంబులకును విరోధియై
కల్యాణగుణస్వరూపియై యుండుటచే పరమపూజ్యుడై యుండువాడు. (563.)

564. భగవః.

“భగవః షాస్త్రాణ్యమ్ హన్తి ప్రాప్నోతితి భగవః” * విశ్వరూప్య
సమగ్రస్య వీర్యస్య యశః సుక్రియః! జ్ఞానవైరాగ్యయోగైర్వషణ్ణాం భగ ఇతిరణా *
(వి. పు. 6-5-74) [విశ్వరూపుడు వీర్యము యశస్సు సంపద జ్ఞానము వైరాగ్యము
అను నీయాలు గుణంబులకు భగంబనిపేరు.] అను వచనరీతిగా భగమనగా
షాస్త్రాణ్యము. దానిని, హన్తి = పొందుచున్నాడు. (హన హింసాగత్యోః అని
ధాతువు. ఇచట గమనార్థకము.) జ్ఞానైశ్వర్యాది గుణంబులచేతను అటులే ప్రకా
శించువాడు. ఇచట శ్రీ విష్ణు పురాణంబున ఆశవ యుశంబున చెప్పబడిన భగవచ్ఛబ్ద
నిర్వచన ప్రకరణంబును సంక్షేపము. (564.)

565. నన్దీ (అనన్దీ.)

566. వనమాలీ.

567. హలాయుధః.

568. ఆదిత్యః.

ఆనన్దీ = (1) సందగోపుని తుక్రిగాగలవాడు. (2) ఆనందమువాడు.

వనమాలీ = వనమాలను గలవాడు. హలాయుధః = వానియైన ఆయుధ

ముగా గలవాడు. ఆదిత్యః = (1) 'ఆ' అను అక్షరముచే పొందుపరిచినవాడు. (2) దేవగో సుహృదు.

565. (1) నన్దీ. (2) (అనన్దీ.)

“నన్దః అస్మాస్తీతి నన్దీ” (1) పూర్వహరియైన పూర్వ నందస్థితియందు తన బలభద్రావతారంబున సందగోపుని తుక్రిగా గలవాడు.

(2) ‘ఆనన్దీ’ అనియు పేరు. దేవునివాడు. అనన్దము “ఆనన్దః అస్మాస్తీతి ఆనన్దీ” గోపికలను మధువును ఆనందపరుచుటచే ఆనందము వాడు అని యర్థము. (565.)

566. వనమాలీ.

“వనమాలా అస్మాస్తీతి వనమాలీ” తన సృష్టి జేరిన గంధాభిమానియగు వైజయంతీయను మాలనుధరించువాడు. (566.)

567. హలాయుధః.

“హలమ్ ఆయుధమ్ యస్యసః హలాయుధః” క్రిందజెప్పిన భూతములను సమృద్ధి గల్గించు హలము (నాగలి) అను నాయుధమును ధరించినవాడు.

* బలభద్రం సమృద్ధ్యర్థం సీరకర్మణి చిత్తగోచరః * [భూమిని దున్నుకొలలబాస సమృద్ధికై బలరాముని చింతింపగలడు.] (567.)

568. ఆదిత్యః. (39)

(1) “ఆతా ఇత్యః అదిత్యః” తన (సంకల్పం) బీజమప్రసాదుగా ‘ఆకారము’ చేత (ఆయను అక్షరముచేత) పొందదగినవాడు.

(2) “ఆదిత్యాః దేవక్యాః అవత్యంపునాః ఆదిత్యః” పూర్వజన్మంబున అదితిగానుండిన దేవకికి పుత్రుడు.

* దాక్షయణీ త్వమదితిః సంభూతా వసుధాతరే । నిశ్చ్యవ త్వం జగత్కాత్రీ ప్రసాదంవై కరోమ్యహం * (వి. ధ. 93-44) [దాక్షయణీ! పూర్వము నీవు అదితిగా జనించితివి. అట్టి నిన్ను నేనిప్పుడనుగ్రహించుచున్నాను.] అని దేవకితో భగవంతుడు చెప్పెను. (568.)

(అవతారిక.) ఇక నారాయణ విషయము చెప్పుబడును.

569. జ్యోతిరాదిత్యః.

570. సహస్త్వః.

571. గతిసత్తమః.

572. సుధన్వా.

జ్యోతిరాదిత్యః = జ్యోతిర్నియుండగు నాదిత్యుడు. సహస్త్వః = సహించిన వాడు. గతిసత్తమః = గతియని నమ్మి ఆశ్రయింపదగినవాడు. సుధన్వా = మంచిధనుస్సును ధరించినవాడు.

569. జ్యోతిరాదిత్యః.

“జ్యోతిశ్చాసౌ ఆదిత్యశ్చ జ్యోతిరాదిత్యః” ఈతనితేజస్సున మూర్త్యుని తేజస్సు చీకటివలె నగుటచే విడు జ్యోతి స్వరూపుండగు నాదిత్యుడు.

* తయార్థమని యుగ్యతతోః । నిష్ప్రభాణిచ తేజాంసి బ్రహ్మచైవాఽఽసనా చ్చ్యుతః * (భా. శా. 314-110) [వారిద్దఱును రుద్రునితో యుద్ధముచేయు నప్పుడు సేజుస్సులన్నియు కాంతిని వీడినవచ్చు. బ్రహ్మహడ ఆననంబునుండి జా శంసు.] (569.)

570. సహస్త్వః. (146.)

“సహతే ఇతి సహస్త్వః” అప్పుడు బ్రహ్మాదులయపరాధంబును సహించిన వాడు.

* ప్రసాదియామాన భవః దేవం నారాయణః ప్రభుమ్ । శరణం జగతామాద్యం వరేణ్యం నరదం పరిణేత ద్దేవే నరదోదేవః । తత్రోద్యోజితేంద్రియః । త్రిమూర్తయః త్రిత్రైలోకైః సహసత్తమః * (భా. శా. 314-119) [జగంబులకు ఆదిమై సర్వశ్రేష్ఠుడై అభీష్టములనిచ్చువాడై సమస్తపాపహరుడై సర్వవ్యాపకుడై యుండు శ్రీమన్నారాయణుని రుద్రుడు ప్రార్థించెను. అటులే అష్టంబులను తీర్చు ఆదేవదేవుడు కోపము తొలగి అతిప్రీతితో రుద్రునితో గూడెను.] (570.)

571. గతిసత్తమః.

“గతా సత్తమః గతిసత్తమః” ఆతడే పరమధర్మముల నుపదేశించు నాచార్యుడైయుండుటచే గతియని నమ్మి ఆశ్రయింపదగినవాడు.

* అ హోవ్యాసుగృహీతోఽద్యధర్మ ఏభిః సురైరిహ * (భా. శా. 335-17) [ఈ దేవతలచే ధర్మమివ్వడు అనుగ్రహింపబడియె.] (571.)

572. సుధన్వా.

“సు శోభనం ధనుః యస్యసః సుధన్వా” అమృతార్థమై దేవానుడులకు యుద్ధము గల్గినప్పుడు అనుర సుహార్థమై మంచి ధనుస్సును ధరించినవాడు. (572.)

573. ఖడ్జపరశుః. 574. దారుణః. 575. ద్రవిణప్రదః.

576. దివిస్పృక్. 577. సర్వదృక్.

ఖడ్జపరశుః=పరశువును ఖండించినవాడు. దారుణః=భయంకరుడు. ద్రవిణప్రదః=ధనమువంటి కాస్త్రములనిచ్చినవాడు. దివిస్పృక్=పరమ పదంబును స్పృశించినవాడు. సర్వదృక్=సమస్తంబును చూచిన వాడు.

573. ఖడ్జపరశుః.

“ఖడ్జః పరశుః యేనసః ఖడ్జపరశుః” ఇంద్రుని ధనుః ముగ్ధంబున పరశువును (గండ్రాడ్జులని) ఖండించినవాడు.

* అథ రుద్రవిఘ్నాత్థాం ఇషీకాం నగ ఉర్ధ్వైః । మస్త్రైశ్చ సమయాయాగ్రాహ సోఽభవత్ పరశుగర్భహితైః । పితృశ్చ సహసాగ్రదే ఖడ్జైః । సోఽస్థితాః స్త్రీదాః । తతోఽహం ఖడ్జపరశుః తతో మగశుఖడ్జినాత్ * (భి. థా. 511-80) (573.)

574. దారుణః.

“దారుణతీతి దారుణః” ఇల్లు దాహ్యశక్తిగలవాడని అనునాశ్రయమును ఖండించుటచే భయంకరుడు.

(574.)

(అవతారిక.) ఇక వ్యాసావతాగము.

575. ద్రవిణప్రదః.

“ద్రవిణం ప్రదదాతీతి ద్రవిణప్రదః” ధనమువలె నతి జ్ఞాఘ్రిములగు సమస్త కాస్త్రంబులను వాని యర్థంబులను జనంబులకు నిచ్చినవాడు.

* వహన్వై వామహస్తేన సర్వకాస్త్రాన్ధిసంప్రసాదయమ్ । దక్షిణేనచ కాస్త్రాన్ధిః । అదిశంశ్చ యథాస్థితాః * [సకల కాస్త్రార్థంబులను వాను (ఎడమ) హస్తమున ధరించి కుడిచేతితో ఆ యర్థంబులను ఉపదేశించుచు నుండు వ్యాసమూర్తిని ధ్యానిం తము.] అని వారిధ్యాన శ్లోకము. (575.)

576. దివిస్పృక్.

“దివి స్పృశతీతి దివిస్పృక్” పరమపదంబుననుండు తత్త్వరహస్యంబును గూడ పరమిచ్చచే స్పృశించినవాడు. అనగా, పరమార్థంబు వెఱింగినవాడని భావము. ఇది వారి మంత్రంబున ప్రసిద్ధము.

(576.)

577. సర్వదృక్. (201)

“సర్వం వశ్యతీతి సర్వదృక్” ఇతరంబులగు సమస్తవైభవంబులను చూచినవాడు.

(577.)

578. వ్యాసః. 579. వాచస్పతిః. 580. అయోనిజః.

581. త్రిసామా. 582. సామగః.

వ్యాసః = వేదంబులను విభజించినవాడు. వాచస్పతిః = మహాభారతంబును రచించినవాడు. అయోనిజః = అయోనిజుడు. త్రిసామా = సామ శ్రయంబును గలవాడు. సామగః = సామములను గానము చేయువాడు.

578. వ్యాసః.

“వ్యాస్యస్తే విభక్త్యై నేనాం తస్మై వ్యాసః” యుగానుసారముగా ముదిమియున్న మనుష్యులకేమియు పండితులను విభజించినవాడు.

“యుగానుసారబోధానామభిదిజ్ఞునాయనై । విభజంస్తు చతుర్థావై వేదమే తం త్రికాలవిత్ ” [యుగంబునకు దగిన జ్ఞానముగల జనంబులను సుఖముగా నుండ గోరి త్రికాలములకు వ్యభిచారి పెన్నము గానుండిన వేదంబును నాలుగువిధములుగా విభజించెను.] (578.)

579. వాచస్పతిః. (216)

ముదిమవేదిమగు శంహాభారతి వ్యాఖ్యములకు స్వామి. (579.)

580. అయోనిజః.

“న యోనిజః అయోనిజః” సారస్వతావతారంబున భగవంతునివాక్కునం జనించియుండుటచే అయోనిజుడు.

* అథ భూయో విగత్స్యప్రేన్ భోకన్తేనానువాదయత్ । సరస్వతీ ముచ్చచార తత్ర సారస్వతో_భవత్* (భా. శాం. 350-37) [అనంతరము మళ్ళి ముట్టాకంబును సృజించి ‘ఓమ్’ అను శబ్దమునుచ్ఛరించి సరస్వతిని ఉచ్చరించెను. దాని నుండి సారస్వతుడు పుట్టెను.] (580.)

581. త్రిసామా.

“త్రిణి సామాని యస్యసః త్రిసామా” బృహత్తు రథంతరము వామదేవ్యము అను మూడు సామంబులచే గానము చేయబడినవాడు. (581.)

582. సామగః.

“సామాని గాయతీతి సామగః” తామగూడ తనయనుభవంబుచే గల్గిన ప్రీతిచే అట్టి సామములను గానము చేయువాడు. (582.)

583. సామ 584. నిర్వాణమ్. 585. భేషజమ్.
586. భిషక్. 587. సన్న్యాసకృత్.

సామ=సాపములను నాశము చేయువాడు. నిర్వాణమ్=నిరముగితి నిమిత్తమైనవాడు. భేషజమ్=పరమాపథమైనవాడు. భిషక్=వైద్యుడు. సన్న్యాసకృత్=సాత్వికత్యాగంబుచే భేషుచుండువాడు.

583. సామ.

“స్వగాయకానాం పాపం స్యతి నాశయతీతి సామ” తిన్న గానము చేయువారలపాపములను నాశము చేయువాడు. (583.)

584. నిర్వాణమ్.

ఇట్లు పాపము తొలగినవారలకు పరమగతి నిమిత్తమైనవాడు. (584.)

585. భేషజమ్.

* దేవా దేవద్యుతైవ యం విదుః దుఃఖభేషజసః * అనినట్లు సంసారంబును వ్యాధికి పరమాపథమయినవాడు. (585.)

586. భిషక్.

“భిషజ్యతి చికిత్సతీతి భిషక్” సంసారంబునుగోగమునకు వెళింగి చికిత్సచేయువైద్యుడు. (586.)

(అవతారిక.) అతడెట్లు చికిత్సజేయుననగా ;

587. సన్న్యాసకృత్.

“సన్న్యాసేన కృత్సతీతి సన్న్యాసకృత్” విషయంబునందు వైరాగ్యంబును గలిగించువాడు. నాది అనునభిమానంబును తొలగించుట అను సాత్వికభరన్యాసము సన్న్యాసము. దానిచే రజస్తమస్సులను ఛేదించువాడు. భరన్యాసంబునగా భర్తయగు పరమపురుషునియందు తన భారంబును పెట్టుట.

* నేదాస్త విజ్ఞానసునిశ్చితార్థాః * (తై - ఉ. 10-24) [వేదాంతంబును విభజించి యెఱింగి దానిచే పరమాత్మంబును నిశ్చయించినవారు.] (587.)

588. శమః. 589. శాస్త్రః. 590. నిష్ఠా.
591. శాస్త్రీ. 592. పరాయణమ్. 593. శుభాజ్ఞః.

శమః=శాంతిని ఉపదేశించువాడు. శాస్త్రః=శాంతుడు. నిష్ఠా=స్థిరమై యుండు స్థలము. శాస్త్రీ=మఱచునట్లు చేయువాడు. పరాయణమ్= పరమభక్తిని గల్గించువాడు. శుభాజ్ఞః=అష్టాంగములను ఇచ్చువాడు.

588. శమః.

“శాస్త్ర్యపాయమాచప్యే ఇతి శమః” దీనికై ఇచ్చు భయము కోపము మున్నగువానిని అణచవలయునను ఉపాయము నుపదేశించువాడు. (588.)

589 శాస్త్రః.

“శామ్యశీతి శాస్త్రః” సముద్రమువలె అపారమహిమ గల్గియుండియు అలలేక స్తబ్ధముగానుండు సముద్రమువలె కొంచెమైనను అహంకారములేక శాంతుడై యుండువాడు. (589.)

590. నిష్ఠా.

“నిష్ఠాయతే అస్మిన్నితి నిష్ఠా” విరక్తులగు మహనీయుల హృదయంబులను స్థిరముగా నసంపదగిన స్థలముగా నొందియుండువాడు. (590.)

591. శాస్త్రీ.

“శ్యామన్తి అస్మిన్నితి శాస్త్రీ” వారు పరసమాధినుండి తన్ను అనుభవించునప్పుడు తాముండుస్థితిని మఱచునట్లు చేయువాడు. (591.)

592. పరాయణమ్.

“పరమ్ అయనం అస్మాదితి పరాయణమ్” అట్లు సమాధిసొందినవారలకు నెంటున మోక్షంబునిచ్చు పరమభక్తిని అనుగ్రహించు ఉపాయమైనవాడు.

* నిష్ఠుః శాస్త్రః...మధ్యస్థిం లభతే పరామ్ * (గీ. 18-53, 54) [మఘకారము తొలగినవాడు శాంతుడు...నాయంను పరమభక్తిని పొందగలడు.] (592.)

593. శుభాజ్ఞః. (708.)

“శుభాని అక్ష్మాని యస్యసః శుభాజ్ఞః” ఇట్లు తనయందు భక్తిసేయుటకు అనువగ్య అష్టాంగములను ఇచ్చువాడు. (593.)

శ్రీ అష్టాంగములు (1) యమము (2) నియమము (3) ప్రాణాయామము (4) ప్రత్యాయోగము (5) భ్యాసము (6) ధారణ (7) మననము (8) మహాధి అనునవి.

594. శాన్తిదః.

595. స్రష్టా.

596. కుముదః.

597. కువలేశయః.

శాన్తిదః=శాంతి నిచ్చినవాడు. స్రష్టా=సృజించువాడు. కుముదః=ప్రకృతి మండలంబున సంతసించువాడు. కువలేశయః=శీవులను నియమించువాడు.

594. శాన్తిదః.

“శాన్తిం దదాతీతి శాన్తిదః” ఇట్లు భక్తియోగము చేహానీనహరిలకు మళ్ళి సంసారమార్గంబునకేగకుండునట్లు తన సాయుజ్యంబును శాంతినిచ్చువాడు.

* విశ్వస్యైకం పరివేష్టితారం జ్ఞాత్వా శివం శాన్తి మత్యంతమేతి * (శ్వే. ఉ. 2-7) [లోకమంతయు నొకడై వ్యాపించి మంగళాకారుడైయుండు పరమాత్మను ఎఱింగి పరమశాంతిని పొందుచున్నాడు.] * తత్త్వ 'సాదాత్' పరాన్ శాన్తిం స్థానం ప్రాప్నోసి కాశ్యతమ్ * (గీ. 18-62) [ఆసర్వేశ్వరునియనుగ్రహంబుచే పరమ శాంతిని కాశ్యతమైన స్థానమును పొందగలవు.] (594.)

595. స్రష్టా. (990)

“సృజతీతి స్రష్టా” ఇట్లు మోక్షాపేక్షగలవారలను ప్రకృతినుండి విడిపించి, భోగంబునచ్చగల వారలను వారల కర్మానుసారముగా సృష్టించువాడు. (595.)

596. కుముదః. (813)

“కా మోదతే ఇతి కుముదః” ఇట్లు బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతముగల ప్రాణులకు వారల స్థితికి దగిన భోగంబులను గల్గించు భూమియగు ప్రకృతిమండలంబున ఆ ప్రాణులను చేర్చి అనుభవించజేసి తాను సంతసించువాడు.

* అనీశశ్చాత్మా బధ్యతే భోక్తృభావాత్ * (శ్వే. ఉ. 1-8.) [పరతంత్రుడగు ఆత్మ భోక్తయై కట్టువడును.] (596.)

597. కువలేశయః.

“కా భూమా ఆనంసారం భ్రామ్యస్తీతి కువలాః జీవాః, కువలాశ్చతే శశాశ్చ కువలేశాః, కువలేశాః యాతీతి కువలేశయః” భూమిలో సంసారమున్నంత

598. గోహితః.

599. గోపతిః.

600. గోష్ఠా.

గోహితః = ప్రకృతికి వ్యవస్థాపకుడు. గోపతిః = స్వర్గమునకు నాథుడు.
గోష్ఠా = రక్షకుడు.

వతికు చుట్టుచునుండుటచే 'కువలాః' అనగా జీవులు. 'కువలేశాః' తమ దేహేంద్రియాదులకు తామే యీశ్వరులుగా అభిమానించియుండువారు. అట్టి వారలను అటులే అభిమానించియుండునట్లు నియమించువాడు. (అనగా తమ దేహంబులకు తామే యీశ్వరులమని యభిమానించియుండువారలను అటులేయుండునట్లు నియమించువాడని భావము.) (597.)

598. గోహితః.

“గోః ప్రకృతేః హితః గోహితః” సంసారంబును విత్తనంబును చుట్లు భూమి యగు ప్రకృతి మండలుబున కధిపాతయై కార్యము చేయుటచే వ్యవస్థాపకుడు. (598.)

599. గోపతిః. (497)

“గోః భూమేః పతిః గోపతిః” భోగభూమియగు స్వర్గంబునకుగూడ నాథుడు. (599.)

600. గోష్ఠా. (498)

“గోపాయతీతి గోష్ఠా” కర్మఫలంబుగు ఈ చక్రమును రక్షించువాడు.

(600.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున
ష థ శ త క ము
న మా ప్ర ము.

సప్తమ శతకము.

601. వృషభాక్షః. 602. వృషప్రియః. 603. అనివర్తి.

వృషభాక్షః = ధర్మమును బండికన్నుగాగలవాడు. వృషప్రియః = ధర్మములను ప్రీయములుగాగలవాడు. అనివర్తి = నివర్తింపజేయనివాడు.

601. వృషభాక్షః.

“వృషభః అక్షః యస్యసః వృషభాక్షః” వృషభ మనగా ధర్మము. దానినే సంసారంబను చక్రంబునకు బండికన్నుగా గలవాడను. (అనగా ధర్మముల ముగా కర్మఫలములను రక్షించువాడు అని భావము.) (601.)

602. వృషప్రియః.

“వృషే ప్రవర్తకనివర్తకా ధర్మా శ్రియా యస్యసః వృషప్రియః” ఇట్లు ప్రవర్తక నివర్తక ధర్మములను ప్రీయములుగా గలవాడను. వానికి ప్రీయముగానుండుటచేతనే ఈ రెండు కర్మములను ధర్మములైనవి. శ్రుతిలో ‘చేయవలయును’ అని విధించు విధియు వాని ప్రీతిచే దల్పుచున్నది. ఇది * ఫలమశ ఉపపత్తేః * (బ. సూ. 3. 2. 37.) అను బ్రహ్మ సూత్ర వ్యాఖ్యానంబున స్పష్టము. కనుకనే ద్రుమదాచార్యులు గూడ ఇట్లనిరి :-

* ఫల సంభిభత్సయాహి కర్మభిరాత్మానం పిప్రీషత్తి । సప్రీతోఽయం ఫలా యేతిహి శాస్త్రే మరాదా * [ఫలము గలుగవలయునను నిచ్చుతోనే కర్మంబుల నొనరించి పరమాత్మను తృప్తిజేంచుచున్నారు. వాడు ప్రీతుడైనవా ఫలంబునిష్ఠుడగుడనియే శాస్త్ర మర్వాద.] అని. (602.)

603. అనివర్తి.

“ప్రవృత్తిరతాన్ సంసారాన్ న నివర్తయతీతి అనివర్తి” వారలలో ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠులను ధూమాదిమార్గంబుచే పితృలోకాదుల నొండజేసి మళ్ళి సంసారంబునకే ముఖించుటచే వారలను సంసారమండలంబునండి నివర్తింపజేయని వాడు. కనుకనే సంసారము విరామములేకున్నది.

§ క్రింద చెప్పబడిన కర్మఫలంబునకు ధర్మము సాధనమగుటచే కర్మ ఫలము చక్రమైనప్పుడు ఇది బండికన్నుగానుండుట న్యాయమే.

604. నివృత్తాత్మా. 605. సంక్షేప్తా. 606. క్షేమకృత్.

607. శివః. 608. శ్రీవత్సవత్సాః

నివృత్తాత్మా=నివృత్తి ధర్మనిష్ఠులగు ఆత్మలను గలవాడు. సంక్షేప్తా=సంకోచింప జేయువాడు. క్షేమకృత్=క్షేమము గల్గించువాడు. శివః=మంగళకరుడు. శ్రీవత్సవత్సాః=శ్రీవత్సంబును, వత్సంబున గలవాడు.

* ధూమారాత్రిస్తథా కృష్ణః షణ్ణాసాః దక్షిణాయనమ్ | తత్రచాన్యమసంజ్యోతిః యోగీ ప్రాప్య నిర్వర్తతే * (గీ. 8. 25.) [ధూమము రాత్రి కృష్ణపక్షము దక్షిణాయనము వీనిలో మరణించిన యోగి చంద్రితేజంబునొంది వలయును.] * కృతాత్మ్య సేనుశయవాక్ * (3. 1. 8.) అను బ్రహ్మ సూత్ర వ్యాఖ్యానంబున ఈ విషయము విచారింపబడియుండును. (603.)

604. నివృత్తాత్మా. (231-453-780.)

“నివృత్తాః ఆత్మానః యస్యసః నివృత్తాత్మా” నివృత్తి ధర్మనిష్ఠులగు ఆత్మలను తనదిగా గలవాడు. (604.)

605. సంక్షేప్తా.

“సంక్షిపతీని సంక్షేప్తా” ప్రవృత్తి ధర్మనిష్ఠులయొక్క స్వాభావిక జ్ఞానంబును సంకోచింపజేయువాడు. (605.)

606. క్షేమకృత్.

“క్షేమం కరోతీతి క్షేమకృత్” నివృత్తి ధర్మనిష్ఠులకు ఆజ్ఞానసంకోచంబును తొలగించి క్షేమమును (మోక్షమును) కలిగించువాడు. (606.)

607 శివః. (27.)

ఇట్లు భోగంబునను మోక్షంబునను ఆపేతుగలవారలకు మంగళము గల్గింప వాడు.

* సంసారమోక్షస్థితి బంధహేతుః * [సంసారము మోక్షము స్థితి బంధము వీనికి హేతువైనవాడు.] (607.)

608. శ్రీవత్సవత్సాః.

“శ్రీవత్సః వత్ససి యస్యసః శ్రీవత్సవత్సాః” నియామ్యులగు చేతన వర్గంబు, కన్న వీనిని విభజింపజేయు లక్ష్మీపతిత్వంబుననదృష్టమాచకంబగు † శ్రీవత్సంబును వత్సంబున గలవాడు. (608.)

† మహా పురుషుల క్షణంబుగు తెల్లని శృంగుకలనుడిని శ్రీవత్సమందురు.

609. శ్రీవాసః.

610. శ్రీపతిః.

611. శ్రీమతాంవరః.

612. శ్రీదః.

శ్రీవాసః = లక్ష్మీకి వాసస్థానము. శ్రీపతిః = లక్ష్మీపతి. శ్రీమతాంవరః =
శ్రీమంతులలో శ్రేష్ఠుడు. శ్రీదః = లక్ష్మీకి జీవనాధారముగనుండు
వాడు.

609. శ్రీవాసః.

“శ్రీః వసత్యస్మిన్ ఇతి శ్రీవాసః” శ్రీమహాలక్ష్మి నిత్యము యథేచ్ఛగా
విహరించు కల్పక వృక్షంబులు నిండియుండు ఉద్యానమువంటివాడు. (609.)

610. శ్రీపతిః.

“శ్రియః పతిః శ్రీపతిః” * తుల్య శీలవయోవృత్తామ్ * (రా. సు. 16.5.)
అని నట్లు ఆ లక్ష్మీకిదిగిన స్వయంవర నాయకుండు.
* ప్రీత్య తే లక్ష్మీశ్చ పత్యాత్రి * (పు. నూ.) [భూదేవియు శ్రీదేవియు
నీకు పత్నులు.] * అన్యేకానా జగతో విష్ణుపత్నీ * [విష్ణు పత్ని ఈ జగత్తు
నకు ఈశ్వరి.] (610.)

611. శ్రీమతాం వరః.

శ్రీమహాలక్ష్మి సదా సాదిరంబుగా కన్నార జూచియానందించుటకు పాత్రము
భగవంతుండు. బ్రహ్మాదులొయన్న ; ఆలక్ష్మి ఏదేనొకకాలవిశేషంబును ఏదే నొకకార్యా
ర్థమై కటాక్షించునపుడు విధివశంబుగా పడు కటాక్ష లేఖంబునకు పాత్రులై దానిచే
సామ్రాజ్యలక్ష్మియొంది ‘శ్రీమాన్’ అను పేరును పొందుచున్నారు. కనుక అట్టి బ్రహ్మ
దులుడగును శ్రేష్ఠుండు.

* శుక్లమాల్యామృరధరా స్నాతా భూషణభూషితా । పశ్యతాం సర్వ
దేవానాం యయా వక్షస్థలం హరేః । తయా వలంకితాః దేవాః హరివక్షస్థల
స్థయా । లక్ష్మ్య మైత్రేయ సహసా పరాం నిర్వృతి మాగతాః * (వి. పు. 19-106)
[స్నానమొనర్చి తెల్లని మాలలను వస్త్రంబులను ధరించి భూషణంబులచే భూషితయై
వచ్చి లక్ష్మి విష్ణువుయొక్క వక్షస్థలంబునొందెను. మైత్రేయా ! విష్ణువక్షస్థలంబు
నొందిన ఆలక్ష్మిచే కటాక్షింపబడిన దేవతలు పరమతృప్తినిొందిరి.] (611.)

612. శ్రీదః.

“శ్రియం దదాతీతి శ్రీదః” నిత్యమై నిర్వాణజమైయుండు ప్రేమరస
సంపదను ఆలక్ష్మికి నిచ్చువాడు. అనగా ఆలక్ష్మికి జీవనాధారముగానుండువాడు.
విని ఆశ్రయించుటచేతనే లక్ష్మికి ‘శ్రీ’ అను నామముగల్గె.

613. శ్రీశః.

614. శ్రీనివాసః.

615. శ్రీనిధిః.

616. శ్రీవిభావనః.

శ్రీశః=లక్ష్మీకి నీకుడు. శ్రీనివాసః=లక్ష్మీకివాసస్థలము. శ్రీనిధిః=లక్ష్మీకి నిధి. శ్రీవిభావనః=లక్ష్మీ సంబంధముచేతనే ప్రసిద్ధి నొందినవాడు.

* నచ సీలాత్వయా హీనా నచాఽహమపి రాఘవః | మహూర్తమపి జీవావశః
జలాన్తతస్య వివోద్భృతా * (రా. ఆ. 53. 31.) [రామా! నిన్ను వీడినచో
నీతయు, నేను జీవింపము. అట్లుండినచో; జలంబునుండి యెత్తివేసిన మత్స్యము
వలె నొక ముహూర్తమే జీవించియుండుము.] * విష్ణో రేహఽనపాయినీ *
(వి. పు. 19-144.) [లక్ష్మీ విష్ణువును వీడకుండును.] (612,)

613. శ్రీశః.

(1) “శ్రీయః ఈశః శ్రీశః” లక్ష్మీకిని లక్ష్మీత్వము గల్గుటకు గారణం
బగుటచే లక్ష్మీకి నీకుడు.

(2) లేక, “శ్రీః ఈశా యస్యసః శ్రీశః” సర్వావస్థలలోను లక్ష్మీని
నియామికగా గలవాడు.

* ఆదావాత్మగుణత్వేన భోగ్యరూపేణ విగ్రహే | ఆధారకస్వరూపేణ దానీ
భావేన వా సదా * [అదిలో ఆత్మగుణముగాను, విగ్రహంబున భోగ్యరూపముగాను
ఆధార స్వరూపముగాను, లేక దానీభావంబుతోను ఉండును.] (613.)

614. శ్రీనివాసః. (185)

“శ్రీయో నివాసః శ్రీనివాసః” కల్పక వృక్షంబునకు కల్పకవల్లి (తీగ) వలె
లక్ష్మీకి ప్రాకుగా నుండువాడు. (614.)

615. శ్రీనిధిః.

“శ్రీః నిధీయతే అస్మిన్నితి శ్రీనిధిః” పెట్టెలో బెట్టబడిన రత్నమాలవలె
లక్ష్మీకి వీనియందు పెట్టబడియుండును. (615.)

616. శ్రీవిభావనః.

“శ్రీయా విభావ్యతే ఇతి శ్రీవిభావనః” * అప్రమేయం హి తత్తేజః
యస్య సా జనకాత్మజా * (రా. ఆ. 37-18) [నీత ఎవనికో; వాని తేజస్సు బుద్ధికి
అగోచరముగా నుండును.] అని మారీచుడు చెప్పినట్లు లక్ష్మీసంబంధముచేతనే ప్రసిద్ధి
నొందినవాడు. (616.)

617. శ్రీధరః.

618. శ్రీకరః.

619. శ్రేయశ్శ్రీమాన్.

620. లోకత్రయాశ్రయః.

శ్రీధరః=లక్ష్మీని స్వయే ధరించినవాడు. శ్రీకరః=అనతారములందు తనకుదగినట్లు లక్ష్మీనికావించుకొనినవాడు. శ్రేయశ్శ్రీమాన్ = లక్ష్మీతో సదా కూడియుండువాడు. లోకత్రయాశ్రయః = ముల్లోకంబునకు ఆశ్రయముగానుండువాడు.

617. శ్రీధరః.

“శ్రేయం ధరతీతి శ్రీధరః” రత్నము కాంగిని, పువ్వు పెరిమళంబును, చంద్రుడు వెన్నెలను అమృతము మాధుర్యమును పొందియుండునట్లు లక్ష్మీని స్వభావముగా ధరించినవాడు.

* న విహతుం మయా శక్త్యా కీర్తిరాత్మవతో యథా * (రా. అ. 30-29)
[మనస్వీయగు పురుషుడెట్లు కీర్తిని విడువజాలడో; అటులే ఈశీతను విడువజాలను.]

618. శ్రీకరః.

“శ్రేయం కరోతీతి శ్రీకరః” పరత్వైవస్థలోవలె పూర్వహితాలములలోను తనకు దగినట్లు లక్ష్మీని కావించుకొనినవాడు. అనగా తాను మనుష్యుడుగా పుట్టినప్పుడు లక్ష్మీని మనుష్యదేహముతోను, దేవరూపము నొందినప్పుడు దేవరూపముతోను ఉండునట్లు కావించుకొనినవాడు.

* దేవత్వే దేవదేహీయం మనుష్యత్వేచ మానషీ. విష్ణోర్దేహీనురూపాంవై కరోత్సేషాఽత్యంతస్థనః * (వి. పు. 1-9-142) [విష్ణువు దేవరూపముధరించినప్పుడు దేవరూపముతోను మనుష్యరూపము ధరించినప్పుడు మనుష్యరూపముతోను ఇట్లు విష్ణు శరీరంబునకుదగినట్లు తాను శరీరంబునుధరించి వానిని విడకుండును.]

619. శ్రేయశ్శ్రీమాన్.

“శ్రేయసే శ్రీయతే ఇతి శ్రేయశ్శ్రీః, సా నిత్యమస్తీతి శ్రేయశ్శ్రీమాన్” సర్వపురుషార్థములును సిద్ధించుటకై ఆశ్రయింపబడు లక్ష్మీతో నిత్యముగూడియుండువాడు. ఇది శ్రీ మాక్త శ్రీరామాయణ శ్రీవిష్ణుపురాణాదులలో ప్రసిద్ధము. (619.)

620. లోకత్రయాశ్రయః.

“లోకత్రయస్య ఆశ్రయః లోకత్రయాశ్రయః” జగన్మాతయగు లక్ష్మీతో గూడి సదా సమస్తంబునకును తండ్రవలె ఆశ్రయముగా నుండువాడు.

* త్వం మాతా సర్వలోకానాం దేవదేవో హరిః పితా * (వి. పు. 1-9-125)
[నమస్తలోకంబునకును నీవు తల్లివి. విష్ణువు తండ్రి.] (620.)

621. స్వత్వః.

622. స్వజ్ఞః.

623. శతానందః.

624. నన్దిః.

625. జ్యోతిర్గణేశ్వరః.

స్వత్వః=మంచి నేత్రాది కరణంబులను గలవాడు. స్వజ్ఞః=దివ్యశరీరముగలవాడు. శతానందః=అపరిమితముగ ఆనందించువాడు. నన్దిః=సమృద్ధుడు. జ్యోతిర్గణేశ్వరః=నిత్యసూరులకు నీకుడు.

621. స్వత్వః.

“శోభనం అక్షి యస్యసః స్వత్వః” లక్ష్మీసాందర్యంబను అమృతసముద్రంబును పూర్ణముగా అనుభవించుచున్న నేత్రాదికరణములంగలవాడు. (621.)

622. స్వజ్ఞః.

“ను శోభనమ్ అగ్గం యస్యసః స్వజ్ఞః” ఆలక్ష్మీయు కొరదగిన దివ్యదేహము గలవాడు. (622.)

623. శతానందః.

“శతమ్ అపరిమితః ఆనందః యస్యసః శతానందః” పరస్పరము ప్రేమయరసము ప్రవహించు అపరిమితానందము గలవాడు. (623.)

624. నన్దిః.

“నందతి సమృద్ధిశీతి నన్దిః” ఇట్లు ఎల్లప్పుడును అంతటను సర్వప్రకారంబులచేతను ఈ లక్ష్మీచే సమృద్ధిచొందినవాడు. (624.)

625. జ్యోతిర్గణేశ్వరః.

“జ్యోతిర్గణస్య ఈశ్వరః జ్యోతిర్గణేశ్వరః” జ్యోతిర్భూతము ఇచ్చట * మరీచీనాం పదమిచ్చన్తి నేధసః * (పు. సూ.) [పరమాత్మయొక్క జ్యోతిర్మయంబగు స్థానంబును గోరుచున్నారు.] * పూర్వే సాధ్యస్సన్తి దేవాః * (పు. సూ.) [పరమసాధ్యము చేసూతిన దేవులు గోరుచున్నారు.] అను పురుషనూక్తరీతిగా నదా ప్రకాశించు నిత్యసూరులను చెప్పెను. ఇద్దఱకును (అనగా లక్ష్మీకిని నారాయణునకును) అనుసూలులై తేజోరూపులై ప్రకాశించు అనంత గరుడవిష్వక్సేనాదిపరిచారకగణంబులచే నేవించబడుటచే వారలకు నీశ్వరుడు.

(అనంతాగిక.) ఇట్లు ఇంతవఱకు పరావర్ణలోనిరహస్యము చెప్పబడియె. ఇక సాశీల్యముయొక్క పరమావధిలోని రహస్యమును చెప్పదున్నారు.

626. విజితాత్మా. 627. విధేయాత్మా. 628. సతీ-ర్తి.

629. ఛిన్నసంశయః. 630. ఉదీర్ఘః.

విజితాత్మా=భక్తులచేజయింపబడిన మనస్సుగలవాడు. విధేయాత్మా=భక్తులకు విధేయమగు మనస్సుగలవాడు. సతీ-ర్తిః=మంచి ర్తిగలవాడు. ఛిన్నసంశయః=అశ్రయణ విషయంబునగల్గు సందేహంబులను దీర్చువాడు. ఉదీర్ఘః=ప్రకాశించువాడు.

626. విజితాత్మా.

“విజితః ఆత్మా యస్యసః విజితాత్మా” ఇట్లు మహాలక్ష్మితో నిత్యసంబంధము నొందిన మనస్సుగలవాడయ్యి తన్నాశ్రయించినవారలకు వశమయిన మనస్సుగలవాడు. (626.)

627. విధేయాత్మా.

“విధేయః ఆత్మా యస్యసః విధేయాత్మా” అభక్తులకు విధేయుడైనప్పుడు వారు ‘ఇచటికి రమ్మ, ఇచటనుండుము, ఇచటగూర్చుండుము, దీనిని భుజించుము’ అని విధించునట్లుండువాడు. (627.)

628. సతీ-ర్తి.

“సతీ కీర్తిః యస్యసః సతీ-ర్తిః” ఇట్టి సౌశీల్యముండియు మంచి కీర్తిగలవాడు.

* యథా సర్వేశ్వరః కృష్ణః ప్రోచ్యతే సర్వపణ్డితైః । తథాపి స్వల్పమేవోక్తం భూతాథ్ కతమా స్తుతిః * [కృష్ణుని సర్వేశ్వరునిగా పండితులు చెప్పుచున్నారు. అది స్వల్పమాత్రమేయగును. యథార్థవిషయంబున స్తోత్రమెంత ?] * స్థానో హృషీకేశ తవ ప్రకీర్త్య * (గీ. 11-36.) [కృష్ణా నీకీర్తిచే లోకమంతయు సంతసించుచున్నది.] (628.)

629. ఛిన్నసంశయః.

“ఛిన్నః సంశయః యేనసః ఛిన్నసంశయః” ఇట్లు సౌశీల్యగుణయుక్తుడగుటచే తన్ను ఎఱుంగుటయు సాధించుటయు పొందుటయు నులభమో దుర్లభమో అని అవిషయంబున గల్గు సందేహంబులను తొలగించువాడు. (అనగా తనవిషయంబున గల్గు సందేహములను సౌలభ్యంబుచే తీర్చువాడు, అని భావము.) (629.)

630. ఉదీర్ఘః.

అది యెట్లునగా ? (ఉదీర్ఘః) కర్మచతుస్కులును (సంసారులును) ప్రత్యక్షముగా చూడనగునట్లు రామకృష్ణాదిరూపములతో అవతరించినవాడు. (630.)

631. సర్వతత్వక్షుః. 632. అనీశః 633. శాశ్వతస్థిరః.
634. భూశయః. 635. భూషణః.

సర్వతత్వక్షుః = అందఱి నేత్రములును తనమీద నేగలవాడు. అనీశః = పరతంత్రుడు. శాశ్వతస్థిరః = సదా స్థిరముగా నుండువాడు. భూశయః = దివ్య దేశములందు ఆవిర్భవించువాడు. భూషణః = ఇట్టి శీలగుణంబుచే తన్ను అలంకరించుకొన్నవాడు.

631. సర్వతత్వక్షుః.

“సర్వతః చ సూక్ష్మీయస్యసః సర్వతత్వక్షుః” అట్లవతరించి అస్పదాదుల నేత్రములకు సాక్షాత్కరించుటచే అందఱి నేత్రములును వీనిమందే గలవాడు. దీనిచే సంశయము లొలగినవిధము చెప్పబడినదాయె. స్పష్టమై ప్రశ్నకు మైయుండువిషయంబున సంగేహమునకు ప్రసక్తియేలేదుగదా? కనుకనే “భిన్న సంశయః” అని చెప్పబడియె.

(631.)

632. అనీశః.

“న ఈశః అనీశః” అటులే స్వాసము అలంకారము మున్నగు తన వ్యాపారములన్నియు వారలయధీనముగా నుండుటచే వారలకు వీడు పరతంత్రుడు.

(632.)

633. శాశ్వతస్థిరః.

“శాశ్వతశ్చ సా స్థిరశ్చ శాశ్వతస్థిరః” అటులే సదా ప్రత్యక్షముగా నేవించి యనుభవించునట్లు అనేకబింబములను తనశరీరముగా ధరించి ఎల్లప్పుడు నుండువాడు.

(633.)

634. భూశయః.

“భూమౌ శేతే ఇతి భూశయః” భక్తులు తన నిత్యసాన్నిధ్యంబు నపేక్షించి స్వయంవ్యక్తమానుషాదిరూపమైయుండు ఆయతనాది (ఇల్లు-గుడి మున్నగునవి) భూములంకాపి ఇచటనుండవలయునని ప్రార్థింపగా, వారలననుగ్రహించుటకై వానిలో నా విర్భవించువాడు.

(634.)

635. భూషణః.

“భూషయతీతి భూషణః” ఇట్టిశీలగుణాతిశయంబుచే శ్రియఃపతియగు తన్ను అలంకరించుకొనువాడు.

శ్రీమంతులు నిత్యదరిద్రుల గృహంబుల కతిథులైవచ్చి వారలిచ్చు భోజనంబుల నారగించి (భుజించి) వారలతో సమానయోగక్షేమముగానుండినచో అది వారలకు (శ్రీమంతులకు) భూషణము కాజాలదు. భూషణమే యగును.

(635.)

636. భూతిః. 637. విశోకః-అశోకః. 638. శోకనాశనః.

639. అర్చిష్టాత్. 640. అర్చితః.

భూతిః=భక్తులకు విశ్వరూపుగా నుండువాడు. విశోకః (అశోకః)=శోకము తొలగినవాడు. శోకనాశనః = దుఃఖమును తొలగించువాడు. అర్చిష్టాత్=తేజముగలవాడు. అర్చితః=అర్చనతొలగించుగలవాడు.

636. భూతిః.

ఇశోపాయంబులను ఎఱుంగనివారలకు పుత్రమిత్రక్షేత్రాది విశ్వరూపులుగా నుండువాడు. (636.)

637. విశోకః - అశోకః. (638.)

“విగతః శోకః యస్యసః విశోకః” ఇట్లు ఒకప్రాణిచైనను నాథహీనముగా విడువకుండుటచే అవిషయంబున శోకము తొలగినవాడు. “అశోకః” అనియు పాఠముగలదు. అప్పుడు నిదియే యర్థము. (637.)

638. శోకనాశనః.

“శోకం నాశయతీతి శోకనాశనః” వారలకు తనవియోగంబుచే గల్గు శోకంబును తొలగించువాడు.

* సోఽహం భగవన్మౌచామి తమ్భాభగవాన్ శోకస్య పారం తారయతు * (ఛా. ఉ. 7-1-3.) [స్వామి! అట్టి నేను దుఃఖించుటచే మహాత్మయును మీరు ఆశోకమును తీర్చవలయును.] (638.)

639. అర్చిష్టాత్.

“అర్చిః అస్యాస్తీతి అర్చిష్టాత్” వారలయొక్క బాహ్యశేత్రము అభ్యంతర శేత్రము అను రెండు శేత్రంబులను తెఱచించు దివ్యతేజంబునుగలవాడు. (639.)

640. అర్చితః.

“అర్చా అస్య సజ్జాతా ఇతి అర్చితః” ఇట్లు ప్రకాశించు అర్చన తారంబును ధరించినవాడు.

ఈయర్చనతారము, పరత్వము వలె దూరదేశముననుండునదిగాదు. విభవావతారమువలె ఏదేనొక కాలవిశేషంబున ఏదేనొక స్థలవిశేషంబునమాత్రమే యుండునదిగాదు. ఎల్లప్పుడును సకలక్షేత్రగృహములలో ప్రవృత్తముగానుండును. దీనితత్వరహస్యము భగవచ్ఛాస్త్రము బోధాయనస్మృతి వైష్ణవస్మృతి పురాణములు మున్నగువానిలోను విష్ణు ధర్మమునను సుప్రసిద్ధము.

641. కుమ్భః.

642. విశుద్ధాత్మా.

కుమ్భః=కోరబడినవాడు. విశుద్ధాత్మా=పరిశుద్ధస్వభావుడు.

* సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవదనేశ్చ జామ్ । కృత్వా మనః ప్రీతి
 కరీమ్ సువర్ణరజతాదిభిః..... తామర్పయేత్ తాం ప్రణమేత్ తాం యజేత్ తాం
 విచిత్తయేత్ । విశత్యపాస్త్రవోషస్తు తామేవ బ్రహ్మదూపిశీమ్ * ఇత్యాది.
 (వి. ధ. 103. 19-22.) [అందముగలదై ప్రసన్నమగు ముఖము నేత్రములు
 గలదై యుండునట్లు తనకిష్టమగు విధంబున విష్ణు ప్రతిమను సువర్ణము వెండి మున్నగు
 లోహములచే నిర్మించి..... దానినే ననుసక్రమపలయును. దానినే పూజింప
 పలయును. దానినే ధ్యానించవలయును. ఇట్లు కావించినచో వాడు సమస్త
 పాపములను తొలగి ఆ విష్ణు పాదారివిండుంబులగుండును.] (610.)

641. కుమ్భః.

(1) “కామ్యతే ఇతి కుమ్భః” ఆ ప్రతిమలో భక్తులు గోగు సౌందర్యా
 దులతోనే భగవంతుడు నుండునట్లు వారలచే కోరబడువాడు.

(2) లేక “కౌ భాతీతి కుంభః” తేత్రాదిభూమిలో ధ్యానారాధనా
 దులకు విషయముగా ప్రకాశించువాడు.

(3) లేక, “కౌ భాతీతి కుమ్భః” ఆ దివ్య తేత్రములయందు జన్మము మరణము
 మున్నగు సర్వసంబంధముండినను భక్తులకు యమకింకరులభయంబును తొలగించి
 ప్రకాశించువాడు.

* అధ్వావనిషు సర్వాను నిత్యం కురంతి సన్నిధిమ్ । ముక్తయే సర్వ
 భూతానాం విశేషేణతు నై భువి * [భూమిలో అచ్చటచ్చట సమస్త
 ప్రాణులకును ముక్తినిగలిగింప వారు సంఘరించు మార్గములందెల్ల నిత్యముగా సన్నిధి
 గావించుచునుండును.]

భగవంతుడు అర్చారూపముతోనుండు దివ్యతేత్రములయందు మరణించిన
 వారలను తాను నేరుగానో లేక తనకింకరులమూలముగానో (యమభటులను జయించి)
 వారలను శోధించి వారలకు ఆ జన్మంబుననో లేక పుణ్యమగు జన్మాంతరంబుననో
 తనపాదారివిండుంబులను చేర్చుకొనునట్లు శాస్త్రంబులందు స్పష్టము. (641.)

642. విశుద్ధాత్మా.

“విశుద్ధిశ్చ సౌ ఆత్మాచ విశుద్ధాత్మా” తన్నాక్రయించినవారలకు తార
 తమ్యము లేక అండులును తనసర్వస్వంబును అనుగ్రహించుటచే పరిశుద్ధస్వభావుడు.

643. విశోధనః. 644. అనిరుద్ధః. 645. అప్రతిరథః.

646. ప్రద్యుమ్నః. 647. అమితవిక్రమః.

విశోధనః=శోధించువాడు. అనిరుద్ధః=అనిరుద్ధ స్వరూపి. అప్రతిరథః=సాటిలేనివాడు. ప్రద్యుమ్నః=పురుషోత్తముడు. అమితవిక్రమః=త్రివిక్రముడు.

643. విశోధనః.

“విశోధయతీతి విశోధనః” తనక్షేత్రంబులందు మరలించినవారలను శోధించి తనప్రాప్తికి దగినట్లు గావించుకొనువాడు. (643.)

(అవతారిక.) అనంతరము, క్షేత్రవిశేషంబులను పూర్వోన్మిత పూర్వహ రూపముగాను విభవరూపముగాను విచ్ఛేదియుండు విధమును చెప్పుచున్నారు :—

644. అనిరుద్ధః. (187.)

* జనార్దనాఖ్యాయా దేవ స్త్వనిరుద్ధో జగత్ప్రభుః । భూభాగే నసుభాష్టాభ్యే నిత్య సన్నిహితః స్థితః * [అనిరుద్ధుడు, భూమిలో నసుభాండంబను భూభాగ మున జనార్దనరూపంబుతో సేవసాదించుచున్నాడు.] అను ఋషుల నిర్వచితరీతిగా భూమిలో నసుభాండంబను క్షేత్రంబున జనార్దనరూపంబుతోనుండు అనిరుద్ధ స్వరూపుడు. (644.)

645. అప్రతిరథః.

“న ప్రతిరథః అప్రతిరథః” వాడే జనార్దనుండగుటచే విరోధులను నశింప జేయువిషయంబున తనకు ఎదురుగా కేటాకరథము లేనివాడు. (అనగా, విరోధులను తొలగించు విషయంబున సాటిలేనివాడు.) (645.)

646. ప్రద్యుమ్నః.

“ప్రకృప్తం ద్యుమ్నం యశ్యసః, ప్రద్యుమ్నః” తన్ను ప్రకాశింప జేయుటయు నైశ్వర్యము గలవాడు. పురుషోత్తముడు. (646.)

647. అమితవిక్రమః. (519.)

* యామనం. జలమౌక్తిక్య దేవదేవః త్రివిక్రమః । స్థితః కసులసమూర్థ పృథ్విశ్చ నుగతిప్రదః * అనివట్లు యమునా తీర్థంబుననుండు త్రివిక్రముడు. (647.)

648. కాలనేమినిహః. 649. శౌరిః. 650. సూరః.

కాలనేమినిహః=కలిగోమంబులను తొలగించువాడు. శౌరిః=తిరుక్కణ్ణపురము
అను దివ్యదేశముననుండు శౌరిరాజులు. సూరః=శ్రీరాముడు.

648. కాలనేమినిహః.

“కాలస్య నేమిం నిహన్తీతి కాలనేమినిహః” * అవిద్యాఖ్యాచ యా
యోనిః కాలచక్రస్య దుర్ధరా । సా మయీయం సమాశ్రిత్య విగ్రహం విఘనోతిచ ।
ధ్యాయేత్ ప్రసంగం చ దేవమ్ * [కాలసక్రముయొక్క అవిద్యయను బండికంటి
నాశ్రయించి కదలింపుచునుండుదానిప్రచారంబును ఆచరించు దేవుని ధ్యానింతుము.]
అను కాలనేమినిహః అను ధ్యానమున చెప్పినట్లు, క్రిందఁజెప్పిన క్షేత్రములందుండి
కలికల్పమంబును తొలగించువాఁడు. (648.)

649. శౌరిః. (342.)

“సూరిస్య వసుదేవస్య ఆనందస్య శౌరిః” * ఉత్పలావదకే ౧ దేశే శౌరి
సంఖ్యోఽచ్యుతః స్థితః * అనినట్లు తిరుక్కణ్ణపురము అను దివ్యదేశంబున శౌరిరాజు
లను నామముతోనుండువాఁడు. (649.)

650. సూరః. (341.)

* ధరాధరే చిత్రకూటే రక్షఃక్షయకరోమహాః । సంస్థితశ్చ పరోరామః
పద్మపత్రాయ తేక్షణః * [చిత్రకూట పర్వతంబున రాక్షసులనుజంపిన శ్రీరాముండు
గలఁడు.] అనినట్లు చిత్రకూటంబున విచ్చేసియుండు శ్రీరాముండు. (650.)

౧ ఇచట అస్త్రదాచార్యులగు శ్రీమాన్ ఉ. వే. ప్రతివాది భయంకరం
అణ్ణంగరాచార్యులువారు సాదించుదు :- కొన్ని శోశములందు. ‘ఉత్పలావదకే’
అను పాఠముగలదు. అది ప్రామాదికము. ‘ఉత్పలావదకే’ అనునదే శుద్ధ
పాఠము. ‘పలము=మాంసము. అది శోషించినవారు ఉత్పలరు, శరీరశోషణంబుచే
మాంసముతొలగి దేహమును ఉపేక్షించియుండు ముముక్షువులు. * తేషాం మమా
వతోవాసముత్పలావదకం విదుః * అను ప్రమాణీత్యా వారలకు రక్షకుడగు
సర్వేశ్వరుడు పసింపుట్టలము [ఉత్ + పల + అవత్ + అకము] అని యర్థము. ఇది
* శరణముశుద్ధియై ఉత్పలావదకత్తిలే ప్రసిద్ధమ్ * (అచార్యహృదయము,
ప్రకరణము 3. సూత్రము 32) అనుసూత్రమున మణవాశమానుసలవాఖ్యా
నంబున స్పష్టము అని.

651. శూరజనేశ్వరః.

652. త్రిలోకాత్మా.

653. త్రిలోకేశః.

654. కేశవః.

శూరజనేశ్వరః = శూరులగు సుగ్రీవాదులకు నీశ్వరుడు. త్రిలోకాత్మా =
త్రిలోకనాథుడు. త్రిలోకేశః = విశ్వేశ్వరుడు. కేశవః = కేశవుడు.

651. శూరజనేశ్వరః.

“శూరజనానామ్ ఈశ్వరః శూరజనేశ్వరః” అరామునది విశేషణము.
అరాముండు శూరులగు సుగ్రీవ హనుమదాది శూరులకు నియామకుడు. (651.)

652. త్రిలోకాత్మా.

* మగధామణ్డలే విప్ర మహామేధధరాశ్రితః। సంస్థితో లోకనాథాత్మా
దేవదేవో జనార్దనః * అనినట్లు మగధదేవుని విచ్చేసియుండు త్రిలోకనాథుడు.
(అనగా, భక్తానుగ్రహార్థమై ముట్టొకంబునను నీగువాండు అనియగ్గము.) (652.)

653. త్రిలోకేశః.

* తుభమాసాద్య భూభాగం ప్రాగ్ శ్యోతిషపురే తథా। దేవం విశ్వేశ్వ
రాఖ్యంతు స్థితమేత్య స్మగోచరాత్ * అనినట్లు ప్రాగ్ శ్యోతిషపురంబున విచ్చేసి
యుండు విశ్వేశ్వరుడు. (653.)

654. కేశవః. (23.)

* కేశవః కేశవః లోకే ద్వైరూప్యేణ క్షితా స్థితః। మధురాభ్యే మహా
దేవత్రే వారాణస్యామపి ద్విజ * [మధురలోను కాశిలోను క్లేశహరుండగు
కేశవుండు గలడు.] అనినట్లు మధురలోను కాశిలోను విచ్చేసియుండు
కేశవుడు.

* క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్। అహం తవాక్లే
పభూత్ తస్మాక్తే కేశవనామవాక్ * (హ. పం. 279. 47.) [క అనగా
అశక్తి. శేష (రుద్రుండు) ఈశుండను. మేమిద్దఱు నీశరీరంబునుండి గల్గినవారము.
కనుక నీకు కేశవుండు అను నామముగల్గె.] (654.)

655. కేశిహః. 656. హరిః. 657. కామదేవః.

658. కామపాలః. 659. కామీ. 660. కాన్తః.

కేశిహః=కేశియనుదానపునిచంపినవాడు. హరిః=హరి. కామదేవః=కామదేవుడు. కామపాలః=పురుషార్థంబులను గాలించువాడు. కామీ=కోరబడువాడు. కాన్తః=మనోజ్ఞుడు.

(అనంతారిక.) ఈ కేశవశబ్దమునను తానే వేటొక నిర్వచనము చెప్పుచున్నారు :—

655. కేశిహః.

“కేశినం హస్తీతి కేశిహః” * కేశవం కేశిహన్తారమ్ * అనినట్లు కేశియను దానపునిచంపినవాడు. (655.)

656. హరిః. (361)

* గిరౌ గోష్ఠినాశ్వేతు దేవః సర్వేశ్వరోహరిః । సంస్థితః పూజితః స్థానే * అనినట్లు గోవృషసమర్పితంబున హరియను నామముతో విచ్ఛేదియుండువాడు. (656.)

657. కామదేవః.

* కామదేవస్తై భగవాన్ సర్వేషాం సర్వకామదః । శబ్దరాలయమాసాద్య సంస్థితోఽస్మరసార్పితః * అనినట్లు శంకరాలయక్షేత్రంబున ఆంధ్రీకును సమస్తపురుషార్థంబులను అప్పరములచే పూజించబడి కామదేవుండను పేరుతో విచ్ఛేదియుండువాడు. ‘కామదేవః’ అనగా కామంబుల నిచ్చువాడని యర్థము. (657.)

658. కామపాలః.

“కామం పాలయతీతి కామపాలః” అట్లు తానిచ్చిన పురుషార్థంబులను తానే రక్షించువాడు. (658.)

659. కామీ.

“కామాః అస్య సస్తీతి కామీ” పురుషార్థంబులను అధికముగా నిచ్చుటచే కోరబడువాడు. (659.)

660. కాన్తః. (297)

అతడు సగ్రతః మనోజ్ఞుడుగానుండును. కనుకనే అప్పరములుగూడ పూజింతురు. (నానుము 677)

ఇటులే ఇకమిదిగూడ ఆయానామసామర్థ్యంబుచే ఆయాక్షేత్ర సంబంధము నూహింపవలయును. (660.)

661. కృతాగమః. 662. అనిర్దేశ్యవపుః. 663. విష్ణుః
664. వీరః. 665. అనన్తః.

కృతాగమః=మంత్ర విద్యలను రచించినవాడు. అనిర్దేశ్యవపుః=నిర్దేశింపబాలని శరీరముగలవాడు. విష్ణుః = వ్యాపించినవాడు. వీరః = నిరసింపబడువాడు. అనన్తః=అపరిమితమైనవాడు.

(అవతారిక.) అనంతరము శక్తిశానతారమును చెప్పుచున్నాడు:--

661. కృతాగమః. (795)

“కృతః ఆగమః యేనసః కృతాగమః” * నానామస్త్రావయ్యం దివ్యాం శక్తియశ్చ మలాత్కనామ్ * అను ఋషివచనరీతిగా పలువిధములగు మంత్ర విద్యలను రచించినవాడు. (661.)

662. అనిర్దేశ్యవపుః. (179)

“అనిర్దేశ్యం వపుః యశ్యసః అనిర్దేశ్యవపుః” * యుగానుసారకాత్త్విశ్చ * అనినట్లు ఆయా ఋషివచనరీతిగా పలువిధములగు మంత్ర విద్యలను రచించినవాడు. (662.)

663. విష్ణుః. (2-259.)

“వేదేష్టి వ్యాప్తితీతి విష్ణుః” ఇట్లు తన శక్తిచే లోకంబును వ్యాపించినవాడు.

* యస్మాద్విష్ణుమిదం సర్వం తస్య శక్త్యా న హత్యసః | తస్మాత్తస్య ప్రాచ్యతే విష్ణుః విశేధాత్మో ప్రకేశనాత్ * (అ. పు.) [ఆ మహనీయుడు తన శక్తిచే ఈ ప్రపంచమంతయు వ్యాపించియుండుటచే వానిని విష్ణువు అనియందును.] (663.)

664. వీరః. (402.)

“అజతి క్షిపతి హినస్తీతి వీరః” * అజ్ఞాప్రతీక్షణేన గదాచక్ర ద్వయేనను | ప్రేరేతేన హినస్త్యాశు సాధునన్తావకారిణః * [తనయాజ్ఞను ఎదురుచూచు గదాచక్రములను నియోగించి సాధువులను హింసించువారలను చంపుచున్నాడు.] అనినట్లు సాధువులను హింసించువారలను గదాచక్రంబులను నియోగించి నిరసింపబడువాడు. (664.)

665. అనన్తః.

“న అన్తః యశ్యసః అనన్తః” దేశము కాలము నన్తపు మీచే అపరిమితమైనవాడు. (అనగా, ఎట్టిప్పుడును అంతటను సకలవిధంబులచేతను ప్రకృతిమహాదేవభావము.)

666. ధన్వజ్ఞయః.

667. బ్రహ్మణ్యః.

668. బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ.

669. బ్రహ్మ.

ధన్వజ్ఞయః = ధన్వమును జయించినవాడు. బ్రహ్మణ్యః = ప్రకృతికిని ఆత్మకును హితమైనవాడు. బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ = చతురుఖ బ్రహ్మకును నిరూపకుడు. బ్రహ్మ = బ్రహ్మ స్వరూపమై వెలయువాడు.

* నాస్త్యన్తో విస్తరస్య మే * (గీ. 10. 19.) [నావిస్తారంబునకు అవధియేలేదు. * అన్యైశ్చైవాన్తాన్తస్యన్త బ్రహ్మ * (య. 7. కా. 3-4.) [ఇది ఈ బ్రహ్మమగుటచే దీనికి అవధి లేదు.] (665.)

(అనంతారిక.) వీనిగుణవిభూతులుగూడ ఇటులే అపరిమితముగా నుండుననుచున్నారు: --

666. ధన్వజ్ఞయః.

“ధనం బలతీతి ధన్వజ్ఞయః” వీనిని పొందవలయునను ఆశ సంపాదించినచో దానియందు లోభము, దానిని గణించుట, దానిని గీలించుట మున్నగు సమస్తంబును ధనంబునన్న వీనివిషయమున అభి ముగానుండుటచే స్వర్ణగత్నాధనంబులను మీఠి యుండువాడు. (666.)

667. బ్రహ్మణ్యః.

“బృహతే హితః బ్రహ్మణ్యః” ప్రకృతికిని ఆత్మకును హితమైనవాడు. అపరిమితసోగమోక్షములు అను రెండు నిర్వర్ణభావములచే అనుగమించుటచే బృహత్తుగా (పెద్దిగా) నుండు చేతనమునకును, అపరిమితభోగోపకరణంబులుగా పరిణమించుటచే బృహత్తుగా (పెద్దిగా) నుండు అచేతనమునకును, క్షతిభోగాది సర్వావస్థలను హేతువై హితమైయుండువాడు. (667.)

668. బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ.

“బ్రహ్మకృతః బ్రహ్మ బ్రహ్మకృద్బ్రహ్మ” (బ్రహ్మకృత్) ప్రకృతియొక్క కార్యవర్గమును మహదాసంకారాదివిసౌరములను చేయు చతుర్ముఖబ్రహ్మకును, (బ్రహ్మ) నిరూపకుండు. (అనగా సర్వసప్తయగు బ్రహ్మజేవునకును నిరూపకుడు అని భావము.) (668.)

669. బ్రహ్మ.

“బృహతి వర్ధతే ఇతి బ్రహ్మ” ఇట్లు వృద్ధిక్రమముగాను అవృద్ధిక్రమముగాను వుండు సమష్టివృద్ధిపురుషులను బలియంజేయుచు, తానుహృదయ సరళిశయ కల్యాణ

670. బ్రహ్మవివర్ధనః.

671. బ్రహ్మవీత్.

672. బ్రాహ్మణః.

673. బ్రహ్మీ.

బ్రహ్మవివర్ధనః = ధర్మములను వృద్ధిచేంచువాడు. 'బ్రహ్మ' = పదిమంది
 నెఱింగినవాడు. బ్రాహ్మణః = (1) బ్రాహ్మణుడు. (2) వేదమును
 పఠించువాడు. బ్రహ్మీ = సమస్తమును అవదిగొనినవాడు.

గుణములచేతను విభవములచేతను బలిసి సమస్తదాతవేద్యమగు పరబ్రహ్మ
 స్వరూపమై ప్రకాశించువాడు.

* బృహత్వైత్ బృహణత్వైచ్చ బ్రహ్మాతి పరిశీతైః * (669.)

670. బ్రహ్మవివర్ధనః.

“బ్రహ్మ వివర్ధయతీతి బ్రహ్మవివర్ధనః” * తస్య బ్రహ్మ * (శ్లో. భృ.
 2. 1.) అను శ్రుతిరీతిగా, ఇట్లు పృథక్పైదు ప్రసూచమున కాదికారములగు తపను
 మున్నగు ధర్మములను వృద్ధిచేంచువాడు. (670.)

671. బ్రహ్మవీత్.

“బ్రహ్మ వేత్తీతి బ్రహ్మవీత్” పరబ్రహ్మ వాచకంబగుటచే బ్రహ్మమనఁబడు
 వేదంబునందెఱింగినవాడు.

* అనానిధనం బ్రహ్మ న దేవాః స్వయోవిదుః । గతస్తద్వేద భగవాన్
 ధాతా నారాయణః స్వయమ్ * (భా. సా. 3. 80. 19.) [“నారాయణుడు వేదంబును
 దేవతలూ మహ్మలూ ఎఱుంగరు. ఆనారాయణుడొక్కడే యెఱుంగును.”] (671.)

672. బ్రాహ్మణః.

(1) ఆవేదంబున ఎఱుంగఁదగినవానిని వ్యవస్థాయుటకై తాను ఆత్మ
 గోత్రాదులందు కత్తెత్తేయాదిబ్రాహ్మణరూపంబుతో అవతరించినవాడు.

(2) “బ్రహ్మ నయతీతి బ్రాహ్మణః” * బ్రహ్మ న వివర్ధయతి * అను
 నిరుక్తిరీతిగా వేదంబును పఠించువాడు. (672.)

673. బ్రహ్మీ.

“బ్రహ్మ ఆస్మాక్తీతి బ్రహ్మీ” * సర్వబ్రహ్మమయోహరిః * [సర్వ
 వస్తు స్వరూపము విష్ణువు] అను వచన రీతిగా ప్రమాణ ప్రమేయ రూపముగానుండు
 సమస్త పదార్థములను అవదిగా గలవాడు. (673.)

674. బ్రహ్మజ్ఞః. 675. బ్రాహ్మణప్రియః. 676. మహాక్రమః.

బ్రహ్మజ్ఞః = సద్బ్రాహ్మణుల నెఱింగినవాడు. బ్రాహ్మణప్రియః = వేదాధికారులందు ప్రీతిగలవాడు. మహాక్రమః = గొప్ప మెట్లు గలవాడు.

674. బ్రహ్మజ్ఞః.

“బ్రహ్మ సదం బ్రాహ్మతీతి బ్రహ్మజ్ఞః” * వేదవిదేవచూహమ్ * (గీ. 15. 15.) అనుగీతారీతిగా సదంబును అర్థవ్యంతము సాక్షాత్కరించినవాడు. (674.)

675. బ్రాహ్మణప్రియః.

“బ్రాహ్మణాః ప్రియాః యస్యసః బ్రాహ్మణప్రియః” బ్రాహ్మణులనంగా వేదాధికారులు. వారలయందు ప్రీతిగలవాడు.

* ఘృత్సం శపసం పశుపం వదస్తం యో బ్రాహ్మణం న ప్రణమేద్యి థ్వామ్ * [కొట్టినను శపించినను కఠినముగా పల్కినను ఎవడు బ్రాహ్మణుని తగినట్లు పూజించి సమస్కరింపలేదో; వాడు నానుజేరినవాడు గాడు.] * యేతు ధర్మాన్యతమిదం యథోక్తం పర్యపాసతే శ్రద్ధాసాః మత్పరమాః భక్తాస్తేఽతీవ మేప్రియాః * (గీ. 12. 20.) [ఎవరు ధర్మరూపమగునవ్యతముగానుండు ఈభక్తి యోగంబుచే నన్ను శ్రద్ధతోను మత్పరమై భక్తితోను ఉపాసెంతులో; వారే నా భక్తనగులు. నాప్రియులు.] * విప్రప్రసాదాదనురాజ్ జయామి * (వి.భ. 52-23.) [బ్రాహ్మణులయనుగ్రహంబుచే రాక్షసులను జయించుచున్నాను.] (675.)

(అవతారిక.) అనంతరము వారలవిషయమున వానికిగల్గు వాత్సల్యాతి శయమును చెప్పచున్నారు :—

676. మహాక్రమః.

“మహాక్రమః యస్యసః మహాక్రమః” సర్వోత్కృష్టమైనదిగు తన్ను పొందునట్లు సంసారంబును పాతాళంబునుండి జీవులను దిరిగిజేర్చుగోరి గొప్పమెట్లును గట్టియుండువాడు. (అనగా, చేతనుల యుజ్జీవనార్థమై ఉపాయములను క్రమక్రమముగా ప్రదర్శించియుండువాడు, అని భావము.)

తల్లియెట్లు చంటిబిడ్డకు మొట్టమొదట చంటిపాలునుగుడిపించుట, పిమ్మట ఆఫాపాలును గుడిపించుట, పిమ్మట ఆహారంబునిచ్చుట, పిమ్మట భోగాదులను అనుభవంపఁజేయుట అనునీక్రమంబున చేయఁచుండునో; అటులే సర్వవ్యయంబుగూడ నుత్పత్తియగునోనికీ మొట్టమొదట తనయందు ద్వేషంబును తొలగించి, అనంతరము

677. మహాకర్మా. 678. మహాతేజాః. 679. మహారగః.

మహాకర్మా = గొప్ప కార్యములంగలవాడు. మహాతేజాః = గొప్ప కంటి
గలవాడు. మహారగః = గొప్పవాడగు తాను పృథ్వియంబున
ప్రవేశించువాడు.

అభిముఖ్యంబును గల్గించి సిమ్మట అనువర్తించి చేసి, దానిమీద స్థానమును దాని
మీద శక్తిని అనంతము విశ్వాసంబును గలిగించి ఇట్లు ప్రవృత్తియుగా శాసన
స్వాధీనముగావించును.

* జన్మాంతరసహస్రేషు తపోధ్యానసమాధిభిః । సంజాం క్షీణసాపానాం
కృష్ణే భ క్తిః ప్రజాయతే * (వి. ధ.) [అనేక జన్మలంబులందు తపస్సు ధ్యానము
యోగము మన్నగువానిచే పాపముల నెరిగిన ననులగు కృష్ణనిమిష భ క్తిగర్భము.]
* బహూనామ్ జన్మనాం క్షేప్తానవాస్కానాం ప్రపద్యతే * (గీ. 7-19.) [అనేక
పుణ్య జన్మములనుబొంది చిప్తచిహ్నాన్నియై నన్నుబొందగలడు] * అభ్యాస
యోగయంత్రేన మామిచ్ఛాప్తం ధనశ్చయ * (గీ. 1-9.) [అట్లునా! అభ్యాస
యోగంబుచేసి సిమ్మట నన్ను బొందజూడుము.] (676.)

677. మహాకర్మా (793.)

“మహత్ కర్మ యస్యసః మహాకర్మా” క్రిమిగీటాగులన తెనుండు అల్లు
ప్రాణులనుగూడ తనమహావిధవంబులను అనుభవించునట్లు ఉచ్చస్థితికి దెచ్చటచే
అత్యాశ్చర్యములగు కార్యములంగలవాడు. (677.)

678. మహాతేజాః.

“మహత్ తేజః యస్యసః మహాతేజాః” ఇట్లు తానునులగు గల్లు
అనాదియగు అజ్ఞానంబును తొలగించు మహాకాంతిని గలవాడు. (678.)

679. మహారగః.

“ఉరసా గచ్ఛతీతి ఉరగః, మహాశ్చాసౌ ఉరగశ్చ మహారగః” అది
యెట్లనగా? (మహారగః) గొప్పవాడగు తాను అత్యల్పులనుగొంది వారల
కరణంబులందు ప్రవేశించి అంగును వారలహృదయంబున ప్రవేశించి వారల
యజ్ఞానంబును తొలగించువాడు.

* యో న విత్తైర్మ విభక్తైః న వాసోభిః న భూషణైః । తోవ్యతే హృదయే నైవ
కస్తమీశం న పూజయేత్ * (వి. ధ. 10-69.) [ఎవడు ద్రవ్యములచేతనో
విభవంబులచేతనో వస్త్రంబులచేతనో భూషణంబులచేతనో సంతోషంపక కేవల
హృదయముచేతనే సంతుష్టమవో; వానిని ఎవడు పూజింపకుండును.] (679.)

680. మహాక్రతుః. 681. మహాయజ్ఞా. 682. మహాయజ్ఞః.

మహాక్రతుః = సులభముగా ఆంధ్రీకరించినవాడు.

మహాయజ్ఞా =

ఉత్క్రష్టమైన గూఢము చేయువారలంగలవాడు.

మహాయజ్ఞః =

గొప్ప గూఢములంగలవాడు.

680. మహాక్రతుః.

“మహాక్రతుః క్రతుః యస్యసః మహాక్రతుః” అతిసులభముగా చేయగల (క్రతు) ఆరాధనముగలవాడు.

* యత్క్రతుః యజ్ఞానం యజ్ఞానం దిగ్దాని యత్. యత్తపస్యసి కౌస్తేయ తస్మైర్మహాయజ్ఞః * (గీ. 9-27.) [శీనిని చేయుచుంటివో, చేనినిచేయుచుంటివో, చేనినిల్చుచుంటివో, చేనినినుగుచుంటివో, చేనిని తపము చేయుచుంటివో వానినన్నిటిని నాకే సమర్పింపుము.] (680.)

681. మహాయజ్ఞా.

“మహాస్తాః యజ్ఞానః యస్యసః మహాయజ్ఞా” ఇతరులను పూజించు వారలన్న తన్ను పూజించువారలు ఉత్క్రష్టమైన గూఢములను యజ్ఞముచేయువారలను గూర్చువాడు.

* తేషామేకాన్తినః శ్రేష్ఠాః తేషానన్యదేవతాః * [భగవంతుని దప్ప ఇతర దైవమును ప్రార్థించు గాన వీరలలో ఏకాంతులే శ్రేష్ఠులు.] (681.)

682. మహాయజ్ఞః.

“మహాక్రతుః క్రతుః యస్యసః మహాయజ్ఞః” ఇతర యాగంబులకన్న ఉత్క్రష్టమైన అభిగమనము విశుద్ధము మున్నగు గొప్ప యాగంబులను గలవాడు. (అనగా, ఇతర యాగంబులకన్న తన్నారాధించుటను గొప్పదిగా గలవాడు అని భావము.)

* సర్వేషాంకిల భర్గాణామస్తేనా వైష్ణవో విధిః * [సమస్తగర్భముల కన్న వైష్ణవధర్మము ఉత్తమము.] * రక్షతే భగవాన్ విష్ణుః భక్తానాత్మ శరీరవత్ * [విష్ణువు భక్తులను తనశరీరమువలె రక్షించును.] * యాః క్రియాః సంప్రయంతిః స్యుః ఏకాన్తతబుద్ధిభిః । తస్మిన్యాః శిరసా దేవః ప్రతి గృహ్లాతివై స్థయమ్ * [పరమైకాంతులగు జనులచే కావించబడు సమస్త పూజలను భగవంతుడు తనశరీరముచే అంగీకరించును.] * అహోహ్యేకాన్తిన స్మర్యాక్ ప్రజాతి భగవాన్ హరిః । విధిప్రయంతాం పూజాశ్చ గృహ్లాతి శిరసా స్థయమ్ * (సా. సం.) [ఏకాంతులగు పరమభాగవతులను భగవంతుడు సుతరింపఁ దయును. వారుచేయు పూజను తనశరీరముతో తానే గ్రహించును.] (682.)

683. మహాహవిః. 684. స్తవ్యః. 685. స్తవప్రియః.

మహాహవిః = గొప్ప హా' మును గలవాడు. స్తవ్యః = స్తోత్రంబునఘడిన
వాడు. స్తవప్రియః=స్తోత్ర ప్రియుడు.

683. మహాహవిః.

(1) “మహాన్తి హరింషి యస్యసః మహాహవిః” వింశాదులలేని
పరమసాత్వికంబగు హవిస్సును గలవాడు. * బ్రహ్మగోపణం బ్రహ్మహాః *
(గీ. 4-24.) [బ్రహ్మగుణంబులగు సాధనంబులచే చేయబడు బ్రహ్మగుణంబులగు
హవిస్సును.]

(2) * ఇదమహం మామమృతయోనా నూత్య స్తోత్రిషి బహూమి *
(శై. ఉ. 1-25.) [నేను ఈ నన్ను అమృతకారణంబగు సూర్యునిస్తోత్రములలో
హామముచేసెద.] అనినట్లు జీవాత్మయను మహత్తగు హవిస్సును గలవాడు (683.)

(అనంతారిక.) ఇట్టింతనఱకు మానసకాయకి వ్యాపారంబులచే
ఆరాధించుట చెప్పబడియె. ఇక వాచికవ్యాపారంబుచే నారాధించుటను చెప్ప
చున్నార :—

684. స్తవ్యః.

“స్తోతుమ్ అర్హః స్తవ్యః” పరమమంగళములై నిత్యములై నిరసభవములై
నిష్కంజములైయుండు గుణంబులును, స్వోస్థిములైయుండు నామసహస్రంబును
గల భగవంతుండే స్తోత్రంబునకు దగినవాడు. దీనికి విశిష్టగుణంబులు గలవారగుటచే
దేవతాంతరింబులు స్తోత్రముచేయఁ గినవారుగారు.

* ఆదర్శం యథా సాత్వి ధనవత్తం ధనేచ్ఛయా । తథాచేద్విశ్వకర్తాగం
తో నముచ్యేత బంధనాత్ * [ధనముగోరువాడు ధనికుని ఎంతో దరముతో
స్తోత్రముచేయునో; అట్లు భగవంతుని చేసినచో ఎవడు సంసారబంధనంబునుండి
విడుదలకందును?]

(684.)

685. స్తవప్రియః.

“స్తవః ప్రియః యస్యసః స్తవప్రియః” ఎట్లయినను, ఏభావతోనైనను,
ఎవడైనను, తన్ను గౌరవించవలయునను తలంపుతోనో, లిరస్కరించవలయునను
తలంపుతోనో, గుణసంక్లిష్టముగావించు తలంపుతోనో చేయబడునది తనవిషయమై
యుండినచో దానిని మిక్కిలి ప్రియముగాచూచును. ఈ విషయము ఘంటా
శ్రావణ వృత్తాంతంబున స్పష్టము.

(685.)

686. స్తోత్రమ్.

687. స్తుతిః.

688. స్తోతా.

689. రణప్రియః.

స్తోత్ర = స్తోత్రమును పూర్తికానించు గొనువాడు. స్తుతిః = స్తోత్రము చేయు
డువాడు. స్తోతా = స్తోత్రము చేయువాడు. రణప్రియః = యుద్ధ
మున ప్రీతిగలవాడు.

686. స్తోత్రమ్.

“స్త్వానశే అనేన అయమితి స్తోత్రమ్” శనస్తోత్రమయ్య దానిని తాను
అనుగ్రహించి పూర్తిగావిచునువాడు. అనగా, తన్ను స్తోత్రము చేయుటకు
వలసిన స్తోత్రమును ఇచ్చి తానే ఆస్తోత్రమును పూర్తిచేయించుకొనును అని
భావము. ఈ విషయము గ్రంథము స్తోత్రము చేసినప్పుడు స్పష్టము. (686.)

687. స్తుతిః.

“స్త్వాయశే అయమితి స్తుతిః” సహస్రనామములగు ఆటకీషుడు నీటి
యాపియగురుడుడు నిత్యనూరులు బ్రహ్మాగులు అస్మదాసులు (మనబోటివారు)
మున్నగువారిని తారతమ్యము లేక సర్వికాలంబులందును తమతమయ్యుపిదికై
స్తోత్రము చేయబడువాడు.

* అశేషదేశికనరేశ్వరేశకలైః సదా స్తుతం యచ్ఛరితం మహాద్భుతమ్ *
[సమస్తదేవతలచేతను రాజులచేతను ఇతరులచేతను సదా స్తోత్రము చేయబడిన
అత్యద్భుతంబగు వానిచరిత్రంబును] ఇత్యాదుః. (687.)

688. స్తోతా.

“స్తోతీతి స్తోతా” తన్ను స్తోత్రము చేయువానిని తానే స్తోత్రము
చేయువాడు. ఇది కృష్ణనిశ్చలాన యాత్రలో స్పష్టము. (688.)

689. రణప్రియః.

“ప్రియః రణః యస్యసః రణప్రియః” సాధుపరిత్రాణమునకై అనుర
రాక్షసాసులతో యుద్ధము చేయుటలో ఇచ్చగలవాడు. ఇది శ్రీ రామాయణ
మహాభారతాదులలో స్పష్టము.

* తతస్సుకామం సుగ్రీవమంగదంచ మహాబలమ్ । చకార రాఘవః ప్రీతః
హత్యా రావణమహనే * (రా. యు. 111-31.) [విమృట రాముడు యుద్ధంబున
రావణుని జంపి దానిచే సుగ్రీవుని మహాబలవంతుడైన అంగదుని మిక్కిలి సంత
సింపజేసెను.] (689.)

690. పూర్ణః.

691. పూరయితా.

692. పుణ్యః.

693. పుణ్యకీర్తిః.

694. అనామయః.

పూర్ణః = పూర్ణుడు. పూరయితా = మనోరథమును పూర్తి చేయుచువాడు.
 పుణ్యః = పవిత్రముగావించువాడు. పుణ్యకీర్తిః = పవిత్రగుణము
 కీర్తిగలవాడు. అనామయః = సంసారమును తొలగించువాడు.

(అవతారిక.) అధికవ్యయము ఆత్మసాధనము నడిపి సత్కరింపఁగుండ
 ఇట్లు కేవల స్తోత్రమాత్రముచే వీడు సాధ్యుడగుటకు గాఢబోధనముగాఁ—

690. పూర్ణః.

అవాప్తసమస్తకాముండుగాన స్థియముగానే పూర్ణుడు. (690.)

691. పూరయితా.

ఇట్లు పూర్ణదయ్య అగ్రాస్థనివలె స్తోత్రంబున పేక్షించుచు స్తోత్రముచేయు
 వానిమనోరథంబును పూర్తిచేయుచువాడు. (691.)

692. పుణ్యః. (925)

“పునాతీతి పుణ్యః” పాపలగుడ తనస్తోత్రమునకువయోగించునట్లు
 పవిత్రస్థముగావించువాడు. (692.)

693. పుణ్యకీర్తిః.

“పుణ్యా కీర్తిః యస్యసః పుణ్యకీర్తిః” తనసంకీర్తనంబును అటులే
 సకలపాపంబును తొలగించునంత పవిత్రస్థముగా గలవాడు.

* నామ సంకీర్తనం భక్త్యై విలయనమనుత్రమస్య । మైత్రేయా శేష
 పాపానాం ధాతునామిన పాపకః * [మైత్రేయా! భక్తితో నామసంకీర్తన
 మొనరించుటయు, వానిగుణములందు అవగాహించుటయు అగ్ని వృక్షదులను
 దిహించురట్లు సమస్త పాపనాశకంబగును.] * అవశేనాపి యన్నామ్ని కీర్తితే
 సర్వైతకైః । పునాకా విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్యై వృగైరివ * (పు.
 8, 91.) [ఎవనిచేరు అవశముగా క్షనను కీర్తించినచో సింహంబునకు భయపడి
 మృగములుపాటునట్లు మనుష్యుడు సమస్త పాపంబులనుండి తొలగబడును.] (693.)

694. అనామయః.

ఇట్లు తనసంబంధమును దివ్యైషధముచే సంసారమును వ్యాధిని తొలగించుటచే
 సంసారమను వ్యాధికి విరోధి. భగవంతుని అనుభవించుకొండ చేతనులకక్తిని
 ఆర్జించుటచే సంసారమే వ్యాధిగా చెప్పుబడెను. (694.)

696. మనోజవనః.

696. తీర్థకరః.

697. వసురేతాః.

698. వసుప్రదః.

మనోజవనః = మనసుకన్న నేగముగలవాడు. తీర్థకరః = తీర్థములనుగలవాడు.
వసురేతాః = తేజసునే కారణముగాగలవాడు. వసుప్రదః = వసుదేవుని
పుత్రుడుగా పుట్టినవాడు.

695. మనోజవనః.

“మనసః జవనః స్వస్థః మనోజవనః” భక్తులకు సంసారమును వ్యాధిని
శీఘ్రముగా తొలగించుటచే మనసు కన్న అతి నేగముగలవాడు.

* సప్తశతపథము సామం స్వల్పంవా య-వా బ-వా । విష్ణోరాలయ వివ్యాస
ప్రారంభోదేవ నశ్యః * (వి. ధ. 83-20.) [పత్త (విడు) జన్మములందు
సంపాదించి బసిన పాపము స్వల్పమయ్యు అధికమయ్యు విష్ణువుయొక్క ఆలయంబున
ఒక అడుగు పెట్టినంతనే నశించును.] (695.)

696. తీర్థకరః.

(1) “తీర్థాని కరోతీతి తీర్థకరః” స్మరించినను కీర్తించినను ఆ
మాత్రంబుననే సమస్తంబును తనవలె పరిశుద్ధముగా చేయు గంగా-పుష్కరాదితీర్థంబుల
కును పరిశుద్ధి కారణమైనవాడు.

(2) శ్రుశిస్త్వత్వాది శాస్త్రంబులను ప్రవర్తింప జేసినవాడు. * యోగ
జ్ఞానం... ఏతత్సర్వం జనాదకానాత్ * [యోగజ్ఞానము సాంఖ్యము... ఇవి యన్నియు
విష్ణువునుండి గల్గినవి.] (చూ. ఫలశ్రుతి. శ్లో. 19.)

(3) సముద్రమువలె అగాధమై దుష్ప్రవేశకమైయుండు తనవిషయమున
ప్రవేశించుటకుఁ గిన ఘట్టములను గట్టినవాడు. (696.)

(అవతారిక.) ఇక కృష్ణావతారమును చెప్పుచున్నారు.

697. వసురేతాః.

“వసుః రేతః యసః సః వసురేతాః” తనదివ్యతేజస్సునే అవతారమునకు
కారణముగా గలవాడు. వసువనగా తేజస్సు. (697.)

698. వసుప్రదః. (699.)

“నను నిధిమ్ పుత్రత్వేన ప్రదదాతీతి వసుప్రదః” పరమనిధియగు తన్నే
దేవదేవులకు పుత్రుఁడుగా నిచ్చినవాడు. (698.)

699. వసుప్రదః.

700. వాసుదేవః.

వసుప్రదః = వసుదేవునకు గౌరవము నిచ్చినవాడు. వాసుదేవః = వసుదేవ
పుత్రుడు.

699. వసుప్రదః. (698.)

“వసు తేజః ప్రదదాతీతి వసుప్రదః” దేవతీననుదేవులకు జగత్పితామహు
తనకును తండ్రిగానుండుట అను మహాతేజుండు నిచ్చినవాడు. (699.)

700. వాసుదేవః. (334-714.)

“వసుదేవస్య అపత్యం పుమాన్ వాసుదేవః” వసుదేవునికి పుత్రుడుగా
అవతరించినవాడు. (700.)

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామవ్యాఖ్యానమున
సప్తమ శతకము
సమాప్తము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

అష్టమ శతకము.

701. వసుః.

702. వసుమనాః.

703. హవిః.

704. సద్గతిః.

వసుః = వసించువాడు. వసుమనాః = వసుదేవునిమీదినున్నవసునగులవాడు.

హవిః = కొనియేగబడినవాడు. సద్గతిః = సాధువులకుగతియైనవాడు.

(అనంతాగ్రంథం.) ఈయవతారంబునకు మూలకారణంబగు శ్రీరసాగర వాసమును చెప్పచున్నాడు :—

701. వసుః. (105-271.)

“వసుః” వసుః అవతారములకు మూలంబుగా శ్రీరసముద్రంబున వసించువాడు. * అతఁడొకానాం హితారాయ శ్రీగోదే ససత్రి ప్రభుః * (భా. స. 17-21.) [వాడు లోకాంతార్థమే శ్రీరసముద్రంబున వసించునున్నాడు] * ఏను నానాయకః ప్రమాదాత్ శ్రీగోదానిని కేటవతి నానందస్య క్షముత్సర్జయ హ్యగతౌ మధురామ్భరీయే * (సా. స. 113-114.) శ్రీరసముద్రంబున వసించు శ్రీమన్నారాయణుడే శేషంబునగును పిడిచి మధురామ్బరీయ వచ్చెను.] ఇత్యాదులు. (701.)

702. వసుమనాః. (105.)

“వసుమనాః” వసుమనాః “వసుమనాః” దేవదత్తుని దత్తుడగునట్లును, సత్యభామను భావించునట్లును, సీతను నేనునీ భీముడగునట్లును, వసుదేవుడు వసుశబ్దంబుచే చెప్పబడెను. అట్లేక బద్ధహృదయగు శ్రీరసముద్రంబున వసించుచుండియు వసుదేవుని యందు చుననుగలవాడు. (702.)

703. హవిః. (361.)

“హవిః” హవిః “హవిః” వీడిల్లు దేవత సగుదేవులయందు వాసముచేయ గోరుచుండియు, వారలు వీనికి కంఠునిచే నేభయంబుగలనోయని వీనిమీదగల ప్రత్యుత్తరంబుచే వీనికత్తిని చూడక యశోదాసందగోపురసమీపంబునకు కొని పోవడినవాడు. (703.)

704. సద్గతిః.

“సతాం గతిః సద్గతిః” అవతరించినపుడే అనుచులయాపదను తొలగించుచుచే వసుదేవది సాధువులకు గతియైనవాడు.

* సతాం సత్సోపమధికం ప్రళయం చక్షురతుః * (వి. పు. 5-3-4.) [సాధువులకు అధికసంతోషకరుడై చుట్టలు అను చండమారులంబునకు శాంత పరుడైయుండువాడు.....] (704.)

705. సత్కృతిః.

706. సత్తా.

707. సద్భూతిః.

708. సత్పరాయణమ్. (ణః)

సత్కృతిః = సత్కర్తృములను గలవాడు. సత్త్వి = సత్త్వ ఆయునివాడు.

సద్భూతిః = సాధువులకు విశ్వరూపమైయుండువాడు. (1) సత్పరాయణ

ణః = సాధువులకు పరమగతిగానుండువాడు. (2) సత్పరాయణః -

సాధువులే తనకు గతిగానుండువాడు.

705. సత్కృతిః.

“సత్యః కృతయః యస్యసః స కృతిః” పాలు పుగు దొంగలొంట, లోకటితో గట్టవడుట, రాస్తోడ మున్నగుదివ్య చేష్టలంబులను సరించి కని విని కని యానందించువారలయొక్క సుసాంబంధును తొలగించుటచే సత్కర్తృ బును గలవాడు. (705.)

706. సత్తా.

సత్తులకు తానే సతగానుండువాడు.

* స తది స్త్రీ వినా యత్యైక్ మయా * (గీ. 10-39.) [నన్ను విడిచి ఏది ధరించెయుండదు.] అనినట్లు వాడు లేనప్పుడు ఏదియు ధరించెయుండదు. (706.)

707. సద్భూతిః.

“సతాం భూతిః సద్భూతిః” సాధువులకు పుత్ర మిత్ర-బంధు-మాత-సార భృషిసమస్తంబును తానేయై యుండువాడు. (707.)

708. (1) సత్పరాయణమ్. (2) సత్పరాయణః.

(1) “సతాం పరాయణమ్ సత్పరాయణమ్” * కృష్ణాశ్రయాః కృష్ణబలాః కృష్ణనాథాశ్చ పాణ్డవాః । కృష్ణః పరాయణంతేహమ్ * (భా. ఉ. 173 24) [పాండవలు, కృష్ణనేయాశ్రయించినవారై, ఆకృష్ణనిచేతనే బలముగలవారై, కృష్ణనే నాథునిగాన న్రివసించెయుండువారిలు. అట్టి పాండవులకు కృష్ణుడే పరమ సాధనంబుగా నుండను.] అనినట్లు సత్తులకు పరమగతిగా నుండువాడు.

(2) ‘సత్పరాయణః’ అనియు పాఠముగలదు. అప్పుడు, “సన్త్యజపరాయణం యస్యసః సత్పరాయణః” సాధువులే తనకు పరమగతిగా దలంచెయుండువాడు.

* మమ ప్రాణాహి పాణ్డవాః * (భా. ఉ. 90-33) [పాండవులు నాకు ప్రాణ భూతులుగారా?] * పాణ్డవానాం భవాన్నాథః భవస్తత్కాశ్రితాః పయమ్ *

709. తూరసేనః.

710. యదుశ్రేష్ఠః.

711. సన్నివాసః.

712. సుయామునః.

తూరసేనః = తూరులను సేనగా గలవాడు. యదుశ్రేష్ఠః = యాదవులలో శ్రేష్ఠుడు. సన్నివాసః = సాధువులకు విశ్రాంతిస్థలము. సుయామునః = యమునానదిలో కావించిన జలక్రీడాదులను పుణ్యముగా గలవాడు.

(భా. స. 21-10) [నీవు సాండవులకు నాగుడవు. మేమును నిన్నే యాశ్రయించియుండువారము.] * జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్ * (గీ. 7-18) [జ్ఞాని నాయాత్మగానే సేను లెందును.] (708.)

709. తూరసేనః

“తూరాః సేనాః యస్యసః తూరసేనః” యాదవసాండవాదితూరులను భూభారంబును నొలిగించుటకై సహాయముగాగలవాడు. (709.)

710. యదుశ్రేష్ఠః

“యగ్గానాం శ్రేష్ఠః యదుశ్రేష్ఠః” యదాతిశాసంబుచే అహోగతిహించిన యదువంశంబును ఉద్ధరింపజేసినందున యదువులలో శ్రేష్ఠుడు.

* అయం స కథ్యతే ప్రాజ్ఞైః పురాణాగ్ధ విశారదైః । గోపాలా యాదవం వంశం మగ్నమగ్నగిర్నిరస్యతి * (వి. పు.) [అదిచేపుడు గోపాలుడై యవతరించి యదువంశంబును ఉద్ధరింపజేయ గలడు, అని పురాణాగ్ధంబు నెఱిగినవారలచే చెప్పబడినవాడు పి డే.] (710.)

711. సన్నివాసః.

“నితాం నివాసః సన్నివాసః” సనకాదిసాధువులకు విశ్రాంతిస్థలముగా నుండువాడు.

* సవస్తనాద్యైః మునిభిః సిద్ధియోగైరకల్మషైః । సజ్జివ్యమానం తత్రైష్టే నాసాగ్రన్యస్తలోచితైః * (వి. 5-842.) [యోగము చేకూరియుండుటచే పరిశుద్ధులగు సనందనాదిమునులచే ఎల్లప్పుడు చింతింపబడువానిని.] (711.)

712. సుయామునః.

“శోభనం యమునం యస్యసః సుయామునః” తాను యమునానదిలో కావించిన జలక్రీడ రాసక్రీడ పుష్పావచయము మున్నగు కృత్యములను పుణ్యముగా గలవాడు. (712.)

713. భూతావాసః.

714. వాసుదేవః

715. సర్వాసునిలయః.

716. అనలః.

భూతావాసః = సమస్తభూతంబులకును వాసస్థలము. వాసుదేవః = వాసుదేవ
 పూర్వహమైయుండువాడు. సర్వాసునిల నిల = అలలన్నిటానులకును
 ఆధారభూతుడు. అనలః = (1) శ్మశ్రితి కేంద్రమిది. (2) అహింస
 జాలనివాస.

713. భూతావాసః.

“భూతావామ్ ఆవాసః భూతావాసః” కృష్ణార్జునసంవాదమునందు
 పరత్వదశ మందువలె సమస్త భూతంబులకును వాసస్థలమైనవాడు. (713.)

714. వాసుదేవః. (334-700)

“వాసుశ్చ సౌ దేవశ్చ వాసుదేవః” వసుదేవునినిగూడ ముగ్ధు ధ్యాదశా
 కరమంత్రంబు నుపదేశించిన పూర్వహవాసుదేవుఁడై ప్రకాశించువాఁడు. (714.)

715. సర్వాసునిలయః.

“సర్వేషామ్ అనూనాం నిలయః సర్వాసునిలయః” అంబులన్నిటానుల
 కును ఆధారముగానుండువాఁడు.

* అనూన్యమివ సూర్యేణ నివాతమివ వాయునా । కృష్ణేన సమపేతేన
 జవృషే భారతం పురమ్. * (భా. స. 33-15) [సూర్యుని వలెకయుండి సూర్యుని
 పొందినట్లును, వాయువులెకయుండి వాయువును పొందినట్లును, భారతపట్టణము
 కృష్ణునిపొంది సంతరించినది.] ఇత్యాదుః. (715.)

716. అనలః. (294)

(1) “న అలః అనలః” భక్తులకు తాను సమస్తకార్యంబులను చేసియు
 తృప్తికొందినివాడు. * ఋణం ప్రవృద్ధిమివ మే మృదయాన్నాపసర్పతి *
 (భా. ఉ. 8-22) [పెరిగిన అప్పువలె ద్రోవది గోవిందా అని పిల్చినది నామృద
 యంబునుండి తొలగదయ్యె.]

(2) తన భక్తులవిషయంబున కావించిన అపరాధములను సహింపజాలని
 వాడు. * ద్వౌత మే వధకారేన్ద్రిక్ న త్తవ్యై కథశ్చన । యజ్ఞవిఘ్నకరం

717. దర్పహః.

718. దర్పదః.

719. (1) అదృష్టః. (2) దృష్టః. 720. సుధర్మరః.

దర్పహః=దేవతలగర్వంబు నణచినవాడు. దర్పదః = గర్వంబును గల్గించినవాడు. (1) అదృష్టః=గర్వింపకుండువాడు. (2) దృష్టః=గర్వించినవాడు. దుర్మరః=(1) ధరింపజాలని కేస్తలంగలవాడు. (2) గ్రహించజాలనివాడు.

హన్యాస పాణ్డవానాశ్చ దుర్మదస్ * [చరణలసినప్పుడు వీరలృద్ధిగా తమింపను. చుసేయేతీరుదును. నారెవ్వరినగా, యాగవిష్ణు మొనరించినవారలు, పాడవులకు శత్రువులు అనుపించు.] (716.)

717. దర్పహః.

“దర్పం హతీతి దర్పహః” గోవర్ధనోద్ధారణము సారిజాతాపహరణము మున్నగువానిచే దేవతలగర్వంబునణచినవాడు. (717.)

718. దర్పదః.

“గర్వం దదాతీతి దర్పదః” శత్రువులను నిరసించి ఎవరికిని జయింపరాని దానైకావుని నిర్మించి శంఖనిధి పద్మనిధి దేవపారిశాఠము దేవసభ మున్నగువాని నిచ్చియుండుటచే నిర్భరులగు యాదవులకు మనుషానాకులను జేయించి గర్వంబును గల్గించినవాడు. (718.)

719. (1) అదృష్టః. (2) దృష్టః

(1) “న దృష్టః అదృష్టః” అట్లుండియు తాను గర్వింపకుండువాడు. * ఏవంవిధాని కర్మాణి కృత్వా గరుడవాహనః । న విస్మయముపాగచ్ఛత్ పారమైష్ఠ్యేన తేజసా * (భా. స. 51-29) [ఆగరుడవాహనుః డిట్టికార్యంబులొనరించియు పరంశ్రోతిస్వరూపంబగు తనమహిమంబును గూర్చి కొంచెమైనను గర్వింపలేదు.]

(2) లేక, “దృష్టః” అనికేదము. యశోదాదేవియొక్క లాలనాకులచే గర్వింపినవాడు. (719.)

720. సుధర్మరః. (267)

“గుఃఖోనాపి ధర్మమ్ అశక్యః దుర్ధరః”

(1) బాలక్రీడ లొనరించినప్పుడు మదిపుటేనుగునలె యశోదానందగోవులచే ధరింపజాలనిచేష్టల నొనరించినవాడు. * యదిశక్నోషి గచ్ఛ త్వమతిచచ్ఛలచేష్టిత * (వి. పు. 5-6-15) [సరితుంటరి! నీకుశక్తియుండినచో వట్లము.] అని యశోద యనెను.

721. అపరాజితః.

అపరాజితః=పాండవులకు అపజయముగలుగకుండ చేసినవాడు.

(2) లేక, దురాస్థులచే గ్రహింపఁజాలనివాడు. * ఇమంహి పృథ్వీకాత్మం జిఘృక్షన్త్యభిచేతసః | పతేనాగ్నిం ప్రబ్రలితుం యథా బాలో యథాఽబలాః * (భా. ఉ. 129-16) [జ్వలింతు అగ్నిని బాలుఁ డానియో నష్టంబుతో బట్టి జూచునట్లు ఈయల్పులు కృష్ణుని గ్రహింప గోరుచున్నారు.] * దుర్గోహః పాణినా వాయుః దుస్పరః పాణినా శశీ | దుర్ధా పృథివీ మూర్ధ్నా దుర్బాహః కేశవో బలాత్ * (భా. ఉ. 129-40) [వాయువును హస్తంబులచే పట్టి జాలము. చంద్రుని స్పర్శింపఁజాలము. ఇటులే శశివుని బలుబుచే గ్రహింపఁ జాలము.] ఇత్యాదులు. (720.)

721. అపరాజితః. (866)

“అపరాజితః అస్య సస్తీతి అపరాజితః” భాగవత్పుస్తకమున వెలువడినట్లు బలవత్పక్షింపక తన్నుమాత్రము సహాయముగా ఆపేషించినంతమాత్రాన పాండవులకు అపజయము కలుగకుండ జేసినవాడు.

* యస్య స్వం పురుషవ్యాఘ్రు సారథ్య ముపశ్రివాత్ | స్రువవీవ జయస్తస్య స తస్యాస్తీ పరాజయః * (భా. ఉ. 52-12) [ఓ పురుషవ్రేష్ణఁడా! నీ వివనికి సారథిగానుందువో; వానికి జయము నిశ్చయము. వానిగఁపజయము గలుగదు.] * శక్తోహం ధనుషైకేన నిహంతం సర్వపాణ్డవాన్ | యద్యేషా నో భవేద్దోష్టా విష్ణుః కారణపూరుషః * [ప్రస్తుడు ఈపాండవులకు రక్షకుఁడుగా లేకుండినచో పాండవులను ఒక బాణముచేతనే చంపుదును.] * యథాహం నాభిజానామి హనుదేవపరాజయమ్ | మాతుశ్చ పాణిగ్రహణం సముద్రస్యచ శోసణమ్ | ఏతేన సత్యవాక్యేన సిద్ధితామగదోహ్యాయమ్ (చ. సం.) [వాసుదేవుఁడు అపజయంబునొందియుండుట నెఱుంగను. ఎట్లనగా, నాతల్లియొక్క వివాహంబును నేనెఱుంగను. సముద్రము శోషించియెఱుంగను. కనుక ఈ సత్యవాక్యంబుచే ఈ వ్యాధి తొలగుగాక.] (721.)

(అవతారిక.) దుర్బలులగు పాండవులను బలవంతులగు కౌరవులు జయింపకుండుటకు కారణం చేసినవాడు:—

722. విశ్వమూర్తిః.

723. మహామూర్తిః.

724. దీప్తమూర్తిః.

725. అమూర్తిమాణ్.

విశ్వమూర్తిః = ప్రపంచంబును శరీరముగాగలవాడు. మహామూర్తిః = విశ్వ
రూపంబున పెళ్ళశరీరంబును గలవాడు. దీప్తమూర్తిః = ప్రకాశించు
నది యన్నియు తన మూర్తిగా గలవాడు. అమూర్తిమాణ్ = అవ్యక్త
రూపు సాక్షి.

722. విశ్వమూర్తిః.

“విశ్వమ్ మూర్తిః యస్యసః విశ్వమూర్తిః” * అహమాత్మా గుడాకేశ !
సంభూతాశయస్థితః * (గీ. 10-11) అస్థనా సర్వభూతములహృదయంబులందు
వసించి వానికాధారముగనుండువాడు నేనే] అనినట్లు సమస్తప్రపంచంబును తనకు
శరీరముగాగలవాడు. కనుక నే తనకొప్పులగు పాండవులు జయించునట్లును తనకన్నిప్పులగు
కౌన్తలు జయించుతుండునట్లును ప్రవర్తింపజేసెను. (722.)

723. మహామూర్తిః.

“మహతీ మూర్తిః యస్యసః మహామూర్తిః” విశ్వరూపంబును
ప్రదర్శించినప్పుడు ప్రపంచమంతయు ఆశ్రయించునట్టి పెద్దదిగు శరీరముగలవాడు.
* ఇహైకస్థం జగత్ కృష్ణం పశ్యాద్య సచరాచరమ్! మమ దేహే గుడాకేశ!
యచ్చాన్యస్థస్థు మ్హసి * (గీ. 11-7) [అస్థనా! చరాచరాత్మకంబగు సమస్త
ప్రపంచంబును నాశరీరైకదేశంబుననే ఉండుటంజూడుము. ఇంక నేదేనియాళ్చ
ర్యంబులనుచూడ గోరినను చూడుము.] (723.)

724. దీప్తమూర్తిః.

“దీప్తా మూర్తిః యస్యసః దీప్తమూర్తిః” ప్రపంచంబున నేదేనొక
వస్తువు ఏదేనొకగుణవిశేషంబుచే ప్రకాశించినచో అవియన్నియు తనవిశేష
మూర్తిగా గలవాడు.

* యద్యదిభూతిమత్స్వత్వం శ్రీమదూర్తితమేపవా ! తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం
మమ తేనోఽంశసంభవమ్ * (గీ. 10-41) [విశ్వరూపుగలదియు బలముగలదియు
నై భవముగలదియునగు ప్రాణియేదిగలదో; అది నాతేజసుయొక్క అంశంబునుండి
పుట్టినదిగా ఎఱుంగుము.] (724.)

725. అమూర్తిమాణ్.

“నాస్తి మూర్తిః యేహాస్తే అమూర్తయః, అమూర్తయః అస్య సస్తితి
అమూర్తిమాణ్” శరీరములేని మూలప్రకృతి జీవాత్మ మున్నగువానిని తనదిగా
గలవాడు.

726. అనేకమూర్తిః.

727. అన్యక్షః.

728. శతమూర్తిః.

అనేకమూర్తిః = అనేకశరీరములను కృష్ణావతారింబును పరిగ్రహించినవాడు.

అన్యక్షః = అవతారింబున తనవహించు బయలుపడకుండువాడు.

శతమూర్తిః = అనేకరూపములను గలవాడు.

* యస్యాఽఽత్మా శరీరమ్ * (శ. బ్ర. 11-6-30) [ఎవనికీ ఆత్మ శరీరమో.....] * యస్యాఽన్యక్షం శరీరమ్ * (సు. ఉ. 7) [ఎవనికీ అన్యక్షము శరీరమో.....]

ఇచట అమూర్తిమాత్రం అనగా శరీరములేనివాడు, అని కొందఱు వ్యాఖ్యానించిరి. అట్లయినచో క్రిందను మీదను భగవంతునకు శరీరముండునట్లు చెప్పటమే అవాక్యములు విఘోధించును. కాకయు, 'అమూర్తి' అనగా 'అమూర్తిమాత్రం' అని సుతపుత్రయం (మాత్రం) బుతోచెప్పటయు నన్యమగును. కనుక క్రిందజేసిన వ్యాఖ్యానమేయత్తము.

(726.)

726. అనేకమూర్తిః.

“అనేకాః మూర్తయః యస్యసః అనేకమూర్తిః” కృష్ణావతారింబును వాసుదేవాది నాలుగు బ్రాహ్మ మూర్తులను వీడకుండుటచేతను, * మోక్షశక్తి సమగ్రాశీ శతమేకమే తతోఽధికమ్ । తావన్తి చక్రే గూఢాశీ భగవాన్ దేవసుతః * (వి.పు. 5-32-18.) [గీ. 11-6-30] గోపాలకు సగినట్లు నేననుభవించును భగవంతుడు తానుగూడ అన్నిరూపములను ధరించెను.] అనినట్లు ఈవృత్తాంతంబున అనేకమూర్తులను పరిగ్రహించియుండుటచేతను అనేకరూపములను పరిగ్రహించినవాడు.

(726.)

727. అన్యక్షః.

“న వ్యక్షః అన్యక్షః” అనతారకాలంబున తనవహించు బయలుపడకుండునట్లు మనుష్యభావంబుచే దాగించుకొని యుండువాడు.

* నాఽహం ప్రకాశస్సర్వస్య * (గీ. 7. 25.) [నేనంద్రుడు ప్రకాశించువాడనుగాను. * నాఽహం వేదైర్నతపసా * (గీ. 11-53.) [నన్ను వేదంబులచేతనో లేక తపంబులచేతనో చూడజాలదు.] ఇత్యాదులు. (727.)

728. శతమూర్తిః.

“శతం మూర్తయః యస్యసః శతమూర్తిః” తన్నుచూడ గోరిన అష్టమనకు విశ్వరూపంబును ప్రదర్శించినపుడు అనేక మూర్తులను గలవాడు

* పశ్య మే పార్థ! రూపాశీ శతోఽథ సహస్రశః * (గీ. 11. 5.) [అర్జునా! నాయీయ నేకరూపములను చూడుము.]

(728.)

729. శతాననః.

730. ఏకః.

731. నైకః.

732. సః.

శతాననః = అనేకముఖములంగలవాడు. ఏకః = అద్వితీయుడు. నైకః = అనేకుడు. సః = నిశ్చయింపజేయువాడు.

729. శతాననః.

“శతం అననాని యస్యసః శతాననః” * అనేకవర్తనననమ్ *
(గీ. 11-10.) అనినట్లు విశ్వరూపకాలమున అనేకముఖములను గలవాడు. (729.)

730. ఏకః.

క్రిందజెప్పిన మహిమంబులతో గూడియుండు తననలె మతొకఁడు లేకుండుటచే రెండు మున్నగు సంఖ్యలే తానొకఁడైయుండువాడు. అనగా అద్వితీయుడు. ఇట్లు గ్రాహ్యణులు, మగురు శక్తియులు, మున్నగు స్థలాబులందు బ్రాహ్మ్యము శక్తియత్యము మున్నగు జాతిధర్మములు సమానముగానుండుటచే రెండు మూఁడు మున్నగు సంఖ్యలుండునట్లు, భగవంతునకుఁగల సర్వేశ్వరత్వాదివిహ్నంబులు మతొకరి యందుండిననే రెండు మున్నగు సంఖ్యలకు ప్రసక్తియుండును. అనగా భగవంతునకు సమమగు వేటొక స్వక్రియుండిననే రెండు అనబడు ద్వితీయముండును. అది లేదుగావ వీఁడు అద్వితీయుడు. కనుకనే ‘ఏకము’ అని అద్వైతముగా జెప్పబడినె.

* ఏక ఇద్రాజా నగతో బభూవ * (య. నీ. కా. 4-1-39.) [జగంబుకంత నొకడే రాజైయుండును.] * న తస్య ప్రతిమాఽస్తి * [వానికి సమమయినవాఁడు లేఁడు.] ఇత్యాదులు. (730.)

(అనంతారిక.) ఇచ్చట ఏకమన్నది, ఈశ్వరునిదప్ప వేటొకటి లేకుండుటచే దానిని చెప్పననియు, సర్వము వానిమీకారంబగుటచే దానిని చెప్పు ననియు కొందఱుండురు. అది ప్రమాణవిరుద్ధము. క్రింద జెప్పినట్లు వీనివంటి మహామహిమశాలి మతొకఁడు లేఁడు అనియే సిద్ధాంతము. దీనిని వివరించుచున్నారు:—

731. నైకః.

“న ఏకః నైకః” తనకు విభూతియై విజాతీయమైయుండు సమస్త పదార్థంబులంగలవాఁడైయుండుటచే అనేకుడు.

* నాన్తోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరస్తవ ! * (గీ. 10-40.) [అర్జునా! దివ్యములగు నాపై భవంబులకు అంతిమేలేను.] (731.)

732. సః.

“స్యతి నిశ్చయికరోతీతి సః” ఇట్టి సిద్ధాంతంబును ఆచార్యుఁడు నిశ్చయింప జేయువాఁడు. (732.)

733. వః.

734. కః.

735. కిమ్.

736. యత్.

737. తత్.

వః=వసించునాడు. వః=సకళించునాడు. కిమ్=నిష్ఠా చేయదగినవాడు.
యత్=ప్రయత్నించువాడు. తత్=స్థానభక్తులను గల్గించునాడు.

733. వః.

“వనతీతి వః” * వసన్తి తత్ర గౌతాని భూతాత్మన్యగిలాత్మని । సవ
భూతేష్వశేషేషు సకారార్థస్తతోమునే * [సమస్తస్థానములు గలవనియు గా
నొంది వానికంతరాత్మగానుండు పరమపురుషుని గాండు సమస్తభూతములును
వసించును. వాడును సమస్త ప్రాణులును వసించుచున్నాడు. సమస్త వాడే
సకారార్థంబగును.] అను నిరుక్తిరీతిగా సమస్త భూతములును వసించువాడు.

734. కః.

“కనతి దీప్యతే ఇతి కః” మలిన పదాస్థింబులుందు తాను వసించుచుచుడియు
ప్రకాశముగానుండువాడు. (734.)

735. కిమ్.

తత్త్వంబు నెఱుంగగోరినవారలచే నియపాధికముగా ప్రశ్న చేయదగినవాడు.
* సోఽన్వేష్యవ్యః స విజిజ్ఞానితవ్యః * (ఛా. ఉ. 8-7-1.) [వాడు
వెదకదగినవాడు. వాడు విచారించి యెఱుంగ దగినవాడు.] (735.)

736. యత్.

“యతలే ఇతి యత్” భక్తులను రక్షించుటకై సదా ప్రయత్నించువాడు.
* కృష్ణ కృష్ణేతి కృష్ణేతి యో మాం స్మరతి నిత్యశః । జలం భిత్త్వా యథా
పద్ధం నృకాదుద్ధరావ్యహమ్ * [ఎవడు నిత్యము కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ అని స్మరించునో;
జలంబును చీల్చుకొని తామర మొవడునట్లు నరకంబునుండి వానిని ఉద్ధరించెదను.]
* అహం స్మరామి మద్భక్తం నయామి పరమాంగతిమ్ * (వ. పు.) [నాభక్తుని
నేను స్మరించి పరమగతికొంద జేసెదను.] (736.)

737. తత్.

“తనోతీతి తత్” భక్తులకు జ్ఞానము భక్తి అను వీనిని గల్గించువాడు.
కనుక జ్ఞాన ప్రదానార్థమై గాయత్రిని జపించుచుదురు. (737.)

738. పదమను త్తమమ్.

739. లోకబద్ధుః.

740. లోకనాథః.

741. మాధవః.

పదమను త్తమమ్ = పరమప్రాప్త్యుడు.

లోకబద్ధుః = లోకములకుబంధువు.

లోకనాథః = లోకనాథుడు.

మాధవః = (1) లక్ష్మీపతి (2) యదు

వంశంబున అనంతరించినవాడు.

(3) మానాదులంగలవాడు.

738. పదమను త్తమమ్.

వారలకు పరమప్రాప్త్యమైనవాడు.

(738.)

(అవతారిక.) ఇంద్రుని తాత్పర్యము లేక అనగ్రహించుటకుఁ గాణంబగు సుబంధమును చెప్పచున్నారు :—

739. లోకబద్ధుః.

“లోకానాం బద్ధః లోకబద్ధః” సమస్త లోకంబులను తనజనంబుగా గలవాడు.

* మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్చరణం సుహృత్రి ర్హరాయణః *
(సు.ఉ.6.) [తల్లి తండ్రి సోదరుడు నివాసస్థానము శరణము మిత్రుడు గతి సమస్తము నారాయణుడే.]

(739.)

(అవతారిక.) ఈలోకబంధుత్వంబునకు అసాధారణ సంబంధంబును చెప్పచున్నారు :—

740. లోకనాథః.

“లోకానాం నాథః లోకనాథః” సమస్త లోకంబులకును నాథుడు.

(అవతారిక.) వీడు లోకబంధువగునప్పుడు లక్ష్మీసహితుడై తలి దండ్రులుగానుండటచే దానిని దెల్పుచున్నారు :—

741. మాధవః. (73-169)

(1) “మానూః ధవః మాధవః.” లక్ష్మీపతి.

(2) మధువని పేరించిన యాదవకులంబున అవతరించినవాడు.

(3) * మానాత్ ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ విద్ధి భాత! మాధవమ్ *
(భా. ఉ. 1-4) అను నిరుక్తిరీతిగా మాన ధ్యాన యోగంబుల గలవాడు. (741.)

(అవతారిక.) క్రిందజెప్పిన భగవంతునిస్వామిత్వంబునంకించియుండు భక్తులవిషయంబున ఆతడుండు స్థితిని చెప్పచున్నారు :—

742. భక్తవత్సలః.

743. సువర్ణవర్ణః.

744. హేమాశ్రితః.

745. వరాజ్ఞః.

భక్తవత్సలః = భక్తుల విషయంబున ప్రీతిగలవాడు. సువర్ణవర్ణః = బంగారు
వర్ణము గలవాడు. హేమాశ్రితః = శృంగారమున శరీరము గలవాడు.
వరాజ్ఞః = దివ్యమంగళవిగ్రహము గలవాడు.

742. భక్తవత్సలః.

“భక్తేషు వత్సలః భక్తవత్సలః” ఇష్టిభక్తులను అభిలషించువత్సల తనకు
వేటొకటి చుండునట్లు స్మరింపక సుస్థులను పూజించుచుండును. (742.)

743. సువర్ణవర్ణః.

“సువర్ణస్తేవ వర్ణః యశ్యసః సువర్ణావర్ణః” క్రింద జెప్పిన గుణములను
దగినట్లు బంగారంబు నొరసినట్లు ప్రకాశించు వర్ణము గలవాడు.

* యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణమ్ * (ము.ఉ. 3-3.) [సదా ప్రాజ్ఞుడై
స్వర్ణవర్ణుడైయుండువారిని ఎవ్వరు చూచునో ;] * రుక్మాభం స్వర్ణగమ్యచే *
(మ.శ్లో. 12-12°) [స్వప్నమువలె బుద్ధికి గోచరముగాని స్వర్ణవర్ణుని.] * హరిః పురుషః
పురుషః సర్వవివ సువర్ణః * (ఛా.ఉ. 1-6-6.) [సువర్ణమయముడగు పురుషుండు,
సమస్తమును సువర్ణమే.] (743.)

744. హేమాశ్రితః.

“హేమ అభ్రమ్ యశ్యసః హేమాశ్రితః” క్రింద జెప్పిన సర్వసత్త్వంబున కాధారమై
నిత్యమై శుద్ధ సత్త్వమయమై ప్రకాశించు శరీరము గలవాడు.

* య ఏవేఽస్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః సృశ్యతే * (ఛా.ఉ. 1-6-6.)
[సూర్యమండలసంధర్మంబుగ హిరణ్మయముండుగాను శుద్ధ సత్త్వమయముగాను ఉండు
పురుషుడవండు కనబడునో ;] (744.)

745. వరాజ్ఞః.

“వరమ్ అభ్రమ్ యశ్యసః వరాజ్ఞః” ఇట్లు ఉపనిషత్తులలో చెప్పుబడినదియు,
దేవతే గోరంబుడినదియు, దేవతీప్రార్థనంబుచే దివ్య దివ్వాంబులను ఉపసంహరించి
పదియవగు దివ్యమంగళవిగ్రహంబు గలవాడు.

746. చంద్రనాగ్దశీ.

747. వీరహా.

748. విషమః.

749. శూన్యః.

750. ఘృతాశీః

751. అచలః.

చంద్రనాగ్దశీ = ఆనందిమునిచ్చు నివ్యాభరణములంగలవాడు. వీరహా = అసుర
 వీరు ను చంపినవాడు. విషమః = వైషమ్యము గలవాడు. శూన్యః =
 దోషములు లేకుండువాడు. ఘృతాశీః = నేతిలో నిచ్చగలవాడు.
 అచలః = కదిలించజాలనివాడు.

* పుత్రేస్తీవరప్రతాభమ్ చతుర్బాహుం విశ్వే తమ్ । శ్రీనత్సనక్షసం జాతం
 తుష్టావా 2. నకసున్యభిః * (వి.పు. 5-3-8.) [విరసించిన స్త్రీకలువవంకి వర్ణముగల
 వాడై నాగుబాహువులతోను శ్రీనత్సంబను చిహ్నంబుతోను అనతరించి
 యుండువానిం జూచి ననుదేవులు ప్రోత్రము చేసిరి.] (745.)

746. చంద్రనాగ్దశీ.

“చంద్రనాని అభదాని ఆస్యసస్త్రీతి చంద్రనాగ్దశీ” చందినమువలె సంతసించ
 జేయు బాహువురి మున్నగు దివ్యాభరణంబులంగలవాడు. (746.)

747. వీరహా. (108-927)

“వీరాహా హస్తీతి వీరహా” చందిరిడ్డగానుండియు పూతనా - శకట -
 యనుశ్లాఘనాది దేవశత్రువులను నిశ్చేదముగా చంపినవాడు. (747.)

748. విషమః.

ఇట్లు దుష్టనిగ్రహమును శిష్టపరిపాలనమును చేయుచుండుటచే వైషమ్యము
 గలవాడు. (748.)

749. శూన్యః.

మనుష్యుడై యనతరించియు ఎట్టి దోషంబును లేనివాడు. (749.)

750. ఘృతాశీః.

“ఘృతే ఆశీః యస్యః ఘృతాశీః” (1) ప్రేషల్లెలో నుండు నెయ్యి
 మున్నగువానిలో నిచ్చగలవాడు.

(2) తనకల్యాణగుణంబులచే జగత్తును సంతరింపజేయుటలో ఇచ్చగలవాడు.

751. అచలః.

“న చలః అచలః” దుర్యోధనాది దుర్మాథులచే కదిలించజాలనివాడు. (751.)

752. చలః.

753. అమానీ.

754. మానదః.

755. మాన్యః.

చలః=సాండ్వాగులకై తనప్రతిష్ఠనుగడిచుచుచినవాడు. అమానీ=ఆహంకారము లేనివాడు. మానదః=గౌరవమునుగొనిచినవాడు. మాన్యః=గౌరవముగా దలంచువాడు.

752. చలః.

“చలతీతి చలః” తనవాక్రయుచిన సాండ్వాగులకై తనసత్వసంకల్పంబును వీడినవాడు. అనగా భారతయుద్ధంబున ఆయుధములన్నియును ప్రతిష్ఠాకానించియుండియు, భీష్మతో నడుచుచు యుద్ధమునందించుచుండు భీష్మ భాణంబులచే మార్చిన అర్జునునిరక్షణార్హమై తనప్రతిష్ఠనుగూడ వీడి చక్రాయుధంబును ఎత్తియుండుటచే తన ప్రతిష్ఠనుగడిచుచినవాడు.

* తమాత్తైచక్రం ప్రదాదస్తమునైః శ్రుద్ధం మహానానరజు సమీక్ష్య । సర్వాణి భూతాని భృశం వినేనుః క్షయం కురూణా మితి చిన్తయన్త్వైః ॥ స వాసుదేవః ప్రగృహీతచక్రః సంవర్తయిష్యన్నివ బీనలాంకమ్ । అభ్యుత్పత్తి- లోకగురుః బభావే భూతాని ధక్ష్విన్నివ హమకేతుః * (భా.భీ. 59-61.) [చక్రాయుధంబునెత్తి గర్జించును కోపావిష్టాడైయుండు కృష్ణుని జూచి ఇవ కారణంబు నశించిరిని సమర్థి ప్రాణులును సంతసించిరి.] (752.)

753. అమానీ.

“స మానీ అమానీ” భక్తుల నివయంబున అహంకారము లేనివాడు. కనుకనే మాతృదులను లజ్జలేక అంగీకరించెను. (753.)

754. మానదః.

“మానం దవాతీతి మానదః” అర్జునునకు మహారథికుడనియు, ఉగ్రసేన మహారాజునకును యుద్ధిస్తురునకును సార్వభౌముడనియు బహుమానంబును ఇచ్చినవాడు.

755. మాన్యః.

వారలకు సారథ్యాదులొనరించుటచే తనకు గౌరవముగా దలంచువాడు.

* స సారథే సాన్త్యైతకారవాణాం క్రుద్ధస్య ముచ్చేత రణేఽద్య కశ్చిత్ * [కోపావిష్టుడగు సాండ్వసారథిని యుద్ధంబున నెదిరించిన ఎవడును ప్రాణంబులతో మఱియు.] (755.)

(అవతారిక.) ఇట్లు కార్యంబులను గావించువాఁ డెవ్వడనగా :—

756. లోకస్వామి.

757. త్రిలోకధృత్.

758. సుమేధాః.

759. మేధజః.

లోకస్వామి=లోకనాథుడు. త్రిలోకధృత్=ముల్లోకంబును ధరించువాడు.
 సుమేధాః=మంచితలుపుగలవాడు. మేధజః=దేవకియొక్క యాగ
 కలముగా ఆవతరించినవాడు.

756. లోకస్వామి.

“లోకానాం స్వామి లోకస్వామి” సకలలోకనాయకుడు. (756.)

(అవతారిక.) ఇట్టి మహనీయుడు అతినీచులతో చేరుటకు గారణం
 జేయనగా :—

757. త్రిలోకధృత్.

“త్రిక్ లోకాక్ ధరతీతి త్రిలోకధృత్” ముల్లోకంబును ధరించుటయు
 పోషించుటయు తానే యగుటయే కారణము.

* విష్ణుభాగవతమిదం కృత్పుష్కం ఏకాంశేన స్థితో జగత్* (గీ.10-42) [నేనీ
 సమస్తలోకంబులను నామహిమంబున స్వల్పభాగంచేతనే నిల్పుచుందును.] (757.)

758. సుమేధాః.

“సుమోభనా మేధా యస్యసః సుమేధాః” తన్నారాధించువారలవిషయంబున
 మంచి తలంపు గలవాడు. (758.)

759. మేధజః.

“మేధే జాయతే ఇతి మేధజః” కనుకనే (అనగా భక్తుల విషయంబున
 మంచి తలంపు గలవాడగుటవలననే) దేవకి పుత్రునిగోరి గావించిన వ్రతంబును
 యాగంబున ఆవతరించినవాడు.

* స్తుతోహం యత్త్వయా పూర్వం పుత్రాశ్చిన్యా తదద్యతే | సకలం దేవి
 సజ్జాతం జాతోఽహం యత్ప్రవోదరాత్* (వి. పు. 5-3-14) [కృష్ణుడు దేవకితో
 చెప్పెను:—పూర్వము నీవు పుత్రుని గోరి ప్రార్థించితివి గదా! దానిని నెఱి
 వేర్చుటగనియే నే నిపుడు నీకు పుత్రుడుగా పుట్టియున్నాడను.] * సమ్యగారాధి
 తేనోక్తం యత్ప్రసన్నైవ తే శుభే | తత్కృతం సకలం దేవి* (వి.ధ. 33-39.)
 [నీ యారాధనంబుచే సంపన్నించి నేను చెప్పినవానినన్నింటిని నెఱివేర్చితిని] (759.)

760. ధన్యః. 761. సత్యమేధాః. 762. ధరాధరః.

ధన్యః = ధనముగలవాడు. సత్యమేధాః = అనతాగములైన పశుపక్షిమణులు సత్యముగానుండువాడు. ధరాధరః = గోవర్ధనపర్వతమును ధరించినవాడు.

760. ధన్యః.

“ధనం లగ్నా ధన్యః” దేవతీయంను జనించుట యనఁ దగులు మోదినవాఁడు.

* జాతోఽహం యత్తపోదరాత్ * (వి.పు. 5-13-24.) [నీ యుగగంఠు నుండి జనించితిని.] * అహం వో బాధవో జాతః * (వి.పు. 5-13-11.) [మీకు నేను బంధువుగానే పుట్టియున్నవాడను.] (చూ.నామము. 761.) (760.)

761. సత్యమేధాః.

“సత్యామేధా యస్య సః సత్యమేధాః” గోవులు పసుగేవుడు మున్నగు వారియందు పైకి నటనగా లేక సత్యమును బుద్ధితో గలసి మెలసియుండినవాఁడు.

కృష్ణుఁడు గోపాలరతో చెప్పుచున్నాడు :—* యదివోఽస్తి మయి ప్రీతిః క్లాఘ్యోఽహం భవతాం యది | తదాత్మబుద్ధిఃకృష్ణీ బుద్ధిర్నః క్రియతాం మయి * (వి.పు. 5-13-1.) [నామీఁడ మీకు ప్రీతియుండి, మీకు నేను క్లాఘ్యుడై యుంకిననో, నేను మీయొద్ద నుండునట్లు మీరుకూడ నామొక్క నుండగలరు.] * నాఽహం దేవః స గర్భర్వః స యతః సచ దానవః | అహం వో బాధవో జాతః స నశిఃస్త్రీ మతోఽన్యథా * (వి.పు. 5-13-11.) [నేను దేవుఁడు గాదు గంధర్వుఁడు గాదు. యక్షుఁడు గాదు. దానవుఁడు గాదు. మీ బంధువుగానే పుట్టిన వాడను. నన్ను నేటువిధముగా తలంపవలదు.] (761.)

762. ధరాధరః.

“ధరమ్ ఆధరతీతి ధరాధరః” ఇంద్రుడంపిన మంభనగ్నంబునుండి ప్రేవల్లెను రక్షింప గోవర్ధన పర్వతంబును ధరించినవాఁడు.

* తదేతద్దోలం గోష్ఠం త్రాతవ్యమధునా మయా | ఇమమృదిమహం దైర్ఘ్యాత్ ఉత్పాత్యామి శిలామయమ్ | ధారయిష్యామి గోష్ఠస్య పృథుఃశ్చత్రమి వాపరమ్ * (వి.పు. 5-11-13.) [ఇహుడే ప్రేవల్లెనంత గాపాడనలసియుండును గాన ఈపర్వతమును నోడుగువలె పైకెత్తి కాపాడెదను.] (762.)

703. తేజోవృషః.

704. ద్యుతిధరః.

705. సర్వశస్త్రభృతాం వరః.

706. ప్రగహః.

707. నిగహః.

తేజోవృషః=కాంతిని వర్ణించువాడు. ద్యుతిధరః=అతిపరిమళ దివ్యశక్తిని గలవాడు. సర్వశస్త్రభృతాంవరః=అస్త్రధారులలో శ్రేష్ఠుడు. ప్రగహః=భక్తులను తనవచనానుసారము నడపించువాడు. నిగహః=శత్రువులను నిరసించువాడు.

703. తేజోవృషః.

“తేజః స్వతీతి తేజోవృషః” సుహృత్తులను పాలించుటకు తేజఃస్వను వర్ణించువాడు. అనగా దీనికై తన శక్తిని ఉపయోగించువాడు అని భావము.

704. ద్యుతిధరః.

“ద్యుతిః ధరితీతి ద్యుతిధరః” పరిమళము (అనగా సుహృత్తులకై తనశక్తిని ఉపయోగించుటవలననే) నాలుడెక్కు జేసిద్రునిగూడ జయించునంత మనుష్యునకు దగని కాంతిని గలవాడు. (764.)

705. సర్వశస్త్రభృతాం వరః.

సర్వ - జరాసంధానుతో యుద్ధము చేసినప్పుడు అనేకాస్త్రంబులను ప్రయోగించుటచే అస్త్రధారులందఱలో శ్రేష్ఠుడు.

* మనుష్యధర్మశాస్త్ర లోని సా జగతిపతేః । అస్త్రాణ్యనేకాపాణి యదిరాతిభిః ముచ్చత * [శత్రువులమీఁద నానాస్త్రంబులను ప్రయోగించుట మనుష్యులవలె నటించు ఆభగవంతునియొక్క లీల.] (765.)

706. ప్రగహః.

“ప్రగృహ్యతే అనేకేతి ప్రగహః” పర్వమిడినట్లు అర్జునుని చేసినవాడు. (అనగా, స్వాధీనముకావించుకొనినవాడని భావము.) (766.)

707. నిగహః.

“నిగృహ్యతే శత్రవ ఇతి నిగహః” అర్జునునిపౌరుషంబునెదురుచూడక తనసాధర్మ్యవైదిత్ర్యంబుచేతనే శత్రువులను నిరసించినవాడు. (767.)

768. వ్యగ్రః.

769. వైకృత్యః.

770. గదాగ్రజః.

771. చతుర్మూర్తిః.

వ్యగ్రః = తొంగిరపగువాడు. వైకృత్యః = పలువిధముగా శత్రువులను బాధించువాడు. గదాగ్రజః = గదనకు ఆస్తి. చతుర్మూర్తిః = నాలుగుమూర్తులను గలవాడు.

768. వ్యగ్రః.

అస్సనునిశత్రువులను నశింపజేయువిషయంబున యుద్ధంబును కార్యంబును చేయునతికుసోర్వనివాడు.

* యే యన్తి యన్తేష్వ శనివ్రపీర ! యేఽవృతాః సత్త్వైరం తేఽపి యన్తు ! భీష్మం రథాత్ పశ్యత పాతకమానం దోణంచ సన్త్యే సాణం మయాఽద్య* (భా. భీ. 59-86.) [వీరా ! ఎవరెవరు పోవుచున్నారో, వారును ఇగటనుండు వారును అందఱును పోవుదురుగాక. నేనొకడే భీష్ముని ద్రోణుని యుద్ధంబున వారలగుంపుతో చంపెద చూడును.] (768.)

769. వైకృత్యః.

“వైకాని శృక్లోః వైరిబాధకాని యస్యసః వైకృత్యః” యుద్ధంబున బుద్ధిఃవర్ధ్యము, సారథ్యము, ఆయుధములను గ్రహింపనుండుటయను వ్యూహము, సమయమువచ్చినప్పుడు ఆయుధములను గ్రహించుట అనియిట్లు పలువిధంబుగా శత్రువులను బాధించు వ్యూహాంగంబులను గావించినవాడు. (769.)

770. గదాగ్రజః.

“గదస్య ఆగ్రజః గదాగ్రజః” వసుదేవునిపత్నియైన సునామకు పుత్రుండగు గదనకు ముందు పుట్టినవాడు. (770.)

(అవతారిక.) ఈ విభవావతారంబునగూడ దీనికి గారణంబగు వ్రాహ్మణమును జ్ఞాపక పఠిచుచున్నారు :-

771. చతుర్మూర్తిః.

“చత్రసః మూర్తయః యస్యసః చతుర్మూర్తిః” బలభద్ర-వాసుదేవ-ప్రద్యుమ్న-అనిరుద్ధులు అను నాలుగు మూర్తులతో యదుకులంబున అవతరించినవాడు.

772. చతుర్భాషాః.

773. చతుర్భాషాః.

774. చతుర్దశిః.

775. చతురాత్మా.

చతుర్భాషాః=నాలుగు భుజములతో అవతరించినవాడు. చతుర్భాషాః= నాలుగు వ్యూహములను గలవాడు. చతుర్దశిః = నాలుగు గతులను గలవాడు. చతురాత్మా=నాలుగు స్వరూపములం గలవాడు.

772. చతుర్భాషాః.

“చత్వారిః బాహవః యస్యసః చతుర్భాషాః” వ్యూహంబునకు మూలముగ వరస్వరూపముతో దేవగర్భంబున అవతరించుటచే నాలుగుబాహువులం గలవాఁడు.

* ఉపసంహర సర్వాశ్చక్ర రూపవేదచక్రతుర్భుజమ్ । జానాతు మావతారం తే సంగతం యం దితిఃస్మృజుః * (వి. పు. 5. 3. 13) [చతుర్భుజములతోనుండు ఈరూపంబును సంహరించుకొనుము. ఈ కంసుడు నీయవతారంబును ఎఱుంగకూడదు.] అని దేవదేవియే చెప్పియుండుటం జూడుడు. (772.)

773. చతుర్భాషాః. (140)

“చత్వారిః వ్యూహాః యస్యసః చతుర్భాషాః” ఈ యవతారంబున గూడ తనఋణంబులను చేర్చియు విభజించియు వ్యవస్థకావించుటచే నాలుగు వ్యూహములంగలవాఁడు. (అనగా, జ్ఞానము మున్నగు గుణాబులాలును వాసుదేవరూపంబున పూర్ణముగానుండును. ఇతరములగు మూడురూపములయందు రెండు రెండు గుణాబులు నిండియుండును. ఇట్లు నాలుగు వ్యూహములంగలవాడు, అని భావము.) (773.)

774. చతుర్దశిః

“చత్రస్రః గతయః ప్రాప్తయః యస్మిన్ సః చతుర్దశిః” ఇంద్రపదము బ్రహ్మదము వైశ్రవము మోక్షము అనబడు నాలుగువిధంబులగు గతులను ఉపాసకులతారతమ్యంబునకు దగినట్లు ఇచ్చువాడు. (774.)

775. చతురాత్మా. (139)

“చత్వారిః ఆత్మానః యస్యసః చతురాత్మా” జాగ్రత్-స్వప్న సుషుప్తి - తురీయము అను నాలుగు అవస్థలలోను నాలుగురూపములతో ప్రకాశించువాడు. (775.)

776. చతుర్భువః. 777. చతుర్వేదవిత్. 778. ఏకపాత్.

779. సమావర్తః.

780. నివృత్తాత్మా

చతుర్భువః=నాలుగు ప్రయోగములను. చతుర్వేదవిత్=నాలుగు వేదములను తెలిసినవారలకు స్వల్పముగా నెఱుంగుగియుండువాడు. ఏకపాత్=అంశావతారమైనవాడు. స స సర్వః=మన్ని, మన్ని అవతరించుచునుండువాడు. నివృత్తాత్మా=నిరీ శేతుడు.

776. చతుర్భువః.

“చతుర్భువః భావాః యస్యసః చతుర్భువః” మానుసేవ-సంపన్నాప్రకృష్టమ-అనిరుద్ధ మూర్త్యులలో లోకసృష్టి శాస్త్ర) ప్రదానము మున్నగునాలుగు ప్రయోజనములను ప్రకటించినవాడు. (776.)

777. చతుర్వేదవిత్.

“చతుర్వేదైః విద్యతే కణికామృతయా జ్ఞాయతే ఇతి చతుర్వేదవిత్” నాలుగువేదములను తెలిసినవారలకును తనమహిమార్జితములను స్వల్పమత్ర మే యెఱుంగదగునట్లుండువాడు. (777.)

778. ఏకపాత్.

“ఏకః పాదః యస్యసః ఏకపాత్” * అంశావతారో బ్రహ్మక్షే గ్మోఽయం యదుకులోదయః * (వి. పు. 3-1-2) [ఓ బ్రహ్మక్షే! యదుకులంబున నవతరించిన ఇదియే అంశావతారమగును.] అనినట్లు అంశావతారమైనవాడు. (778.)

779. సమావర్తః.

“సమవర్త ఆవర్తః యస్యసః సమావర్తః” ఈ పూజావిధిపంబును వీని యందు మాత్రమాత్రమే వచ్చునట్లుండువాడు. (అనగా మళ్ళి మళ్ళి అవతరించుచునుండు వాడని భావము.) (779.)

780. నివృత్తాత్మా. (231-453-504)

“నివృత్తః ఆత్మా యస్యసః నివృత్తాత్మా” నివాసముండై ఈజగద్వ్యాప్తి పారంబున ప్రవర్తించు నేగాని స్వతః అవాప్తసమస్తకాముండగుటచే దీనియందు కొంచెమైనను అపేక్ష లేకుండువాడు.

* అవాశీ అనాదరః” (భా. ఉ. 3-14) [నానముగా నుండును. కారణం చేయుటగా (అనాదరః) దేనియందును అపేక్ష లేదు.] (780.)

781. దుర్జయః. 782. దురత్రిక్రమః. 783. దుర్లభః.

784. దుర్గమః.

785. దుర్గః.

దుర్జయః = జయింపజాలనివాడు. దురత్రిక్రమః = అత్రిక్రమింపజాలనివాడు.

దుర్లభః = పొందజాలనివాడు. దుర్గమః = దాపింపజాలనివాడు.

దుర్గః = ప్రవేశింపజాలనివాడు.

781. దుర్జయః.

“దుఃఖేనాపి జేతుమ్ అశక్యః దుర్జయః” దేవమనుష్యాదుల శక్తిచే వశీకరింపజాలండుగాన జయింపజాలనివాడు.

* యన్నదర్శితవాసేనః కస్తదన్వేష్టు మ్హితి * [ఏడు తన్నుతానే చూప కుండినచో వీని నెవడు అన్వేషింపగలడు?] (781.)

782. దురత్రిక్రమః.

“దుఃఖేనాపి అత్రిక్రమితుం అశక్యః దురత్రిక్రమః” లోకులకు తనపాద మాలములందఱు వేటుగతి లేకుండుటచే ఎవరివలనను అత్రిక్రమింపజాలనివాడు.

* వాసుదేవమనారాధ్య కోమోక్షం సమవాత్సుయాత్ * [విష్ణువును పూజింపక మోక్షంబు నెవడు పొందగలడు?] (782.)

783. దుర్లభః.

“దుఃఖేనాపి లభ్యమ్ అశక్యః దుర్లభః” ఇంద్రియములను జయింపనివారలచే పొందజాలనివాడు.

* తస్యాప్యన్యమనస్కన్య సులభో న జనార్దనః * (వి. ధ. 73-6) [వేటు విషయంబున మనసు పడినవానికి విష్ణువు సులభుడుగాడు.] * అప్రాప్యః కేశవో రాజన్ ఇద్విద్యైరజితైః సృజామ్ * (భా. ఉ. 78-21.) [ఇంద్రియములను జయింపనివారలచే కేశవుడు పొంద దగినవాడుగాడు.] (783.)

784. దుర్గమః.

“దుఃఖేనాపి గన్తుమ్ అశక్యః దుర్గమః” కంటి నొప్పిగలవారు మధ్యాహ్న మూర్ఛని చూడజాలకుండునట్లు మహాతేజస్వియగుటచే ఎవరివలనను దాపింప జాలకుండువాడు. (784.)

785. దుర్గః.

“దుఃఖేన గచ్ఛత్ప్రత్రేతి దుర్గః” అవిద్య మున్నగు ఆవరణంబులు ఆచ్ఛాదించుకొనియుండుటచే ప్రవేశింపజాలనివాడు. (785.)

786. దురావాసః.

787. దురారిహః.

788. శుభ్రాజ్ఞః.

789. లోకసారజ్ఞః.

దురావాసః = దుర్బలమును వాసమును గలవాడు. దురారిహః = దుర్మార్గమున ప్రవేశించియుండువారలను నశింపజేయువాడు. శుభ్రాజ్ఞః = దివ్యమంగళ విగ్రహము స్వయం. లోకసారజ్ఞః = లోకమున సారములను ఉపదేశించి మోహింపజేయువాడు.

786. దురావాసః.

“దుఃఖేనాపి అవాసముతుమ్ అశర్యః దురావాసః” క్రింది చెప్పినట్లుండుటచే తన పాదారవిందవాసమును దుర్బలము గా గలవాడు. (786.)

(అవతారిక) ఇట్లు దుర్బలముగానుండుట, వీనిని పొందవలయునను ఇచ్చయేలేని పాపులవిషయంబని దెల్ప బుద్ధావతారంబును చెప్పచున్నారు. [ఇదిమొదలు “మహాగర్భః” (నా. 810) అను నామమువఱకు బుద్ధావతారవిషయము.]

787. దురారిహః.

“దురారిహో హస్తీతి దురారిహః” దుర్మార్గమున ప్రవేశించియుండుటచే తనకు శత్రువులుగానుండువారలను వేదమార్గమును విడువజేయుటయున్నగు అనేకోపాయంబులచే నశింపజేయువాడు.

* మాయామోహేన తే దైత్యాః ప్రకారైః బహుభిస్తథా । వృత్తాపితా యథా నైషాం త్రయీం కశ్చిదహోచయత్ । నిహతాశ్చ సురా దేవైః సన్మార్గపరిపత్తినః * (వి. పు. 3-18-34.) [అయసురులను మాయలచే పలువిధముగా మోహింపజేయగా వారందఱు వేదమార్గమునుగోరక సాధుమార్గ విరోధులైరి. అట్టివీగలు దేవతలచే చంపబడిరి.] (787.)

(అవతారిక.) వీడు వారలయందెట్లు ప్రవేశించుననగా ;

788. శుభ్రాజ్ఞః, (503.)

“శుభ్రమ్ అజ్ఞమ్ యస్యః శుభ్రాజ్ఞః” వీడు మిక్కిలి విశ్వసింపదగినవాడు అని మోహించునట్టి అతిమనోహరంబగు దివ్యమంగళ విగ్రహముగలవాడు. (788.)

(అవతారిక.) వాడెట్లు మోహింపజేయుననగా.

789. లోకసారజ్ఞః.

“లోకే సారమ్ గచ్ఛతీతి లోకసారజ్ఞః” బుద్ధావతారంబున లోకంబున సారములగు భోగమోక్షమార్గములను వారల కుపదేశించి మోహింపజేయువాడు. (789.)

790. సుతన్త్రః 791. తన్త్రవర్ధనః. 792. ఇన్ద్రోకర్మా.
793. మహాకర్మా. 794. కృతకర్మా.

సుతన్త్రః=అనురవశికారము అనువలను గలవాడు. తన్త్రవర్ధనః=సంసారమును తంతువును పెరుగజేసినవాడు. ఇన్ద్రోకర్మా=దేవతలకై ఇట్టి కార్యములం జేసినవాడు. మహాకర్మా = న్యాయముగు కార్యములం గలవాడు. కృతకర్మా=నాస్తికాచారములను ఆచరించినవాడు.

790. సుతన్త్రః.

“శోభనః తన్త్రః యస్యసః సుతన్త్రః” శాంతవేషాదులను ఆరోపించుకొని ప్రదర్శించు అనురవశికారము అను నలను వారు మీఠకుండునట్లు ఉండువాడు. (790.)

791. తన్త్రవర్ధనః.

“తన్త్రం వర్ధయతీతి తన్త్ర వర్ధనః” వారలకు నిట్లు పాపంబున రుచిని గల్గించి దానిచే సంసారంబును తంతువును పెరుగజేసినవాడు.

* తానహం ద్విపతః క్రూరాక్ సంసారేషు సరాధమాక్ । క్షిపామ్యజ్ఞానమశుభానానురీష్యేవ యోనిషు.....(గీ. 16-19.) [సన్మార్గవిరోధులగు ఆనరాధములను అనురయోనులయందు పడదొ]సి, వారు సదా సంసారదుఃఖమును అనుభవించునట్లు చేయుదును.] ఇత్యాది. (791.)

792. ఇన్ద్రోకర్మా.

“ఇన్ద్రోయ కర్మ యస్యసః ఇన్ద్రోకర్మా” * తమూచుః సకలాః దేవాః ప్రణిపాతపురస్కరమ్ । ప్రసీద నాథ దైత్యేభ్యః త్రాహీతి శరణార్థినః* (వి. పు. 3-17-36) అనినట్లు శరణమొందిన ఇంద్రాదిదేవతలకై ఇట్టికార్యములను గావించినవాడు. (792.)

793. మహాకర్మా. (677.)

“మహత్ కర్మ యస్యసః మహాకర్మా” ఇట్లు ఆశ్రితరక్షణార్థముగాను దురాచారపరులశిక్షణార్థముగాను వంచించవలసియుండుటచే న్యాయముగు కర్మములను గలవాడు. (793.)

794. కృతకర్మా.

“కృతం కర్మ యేనసః కృతకర్మా” వారలను వంచించుటకై తానుగూడ నాస్తికాచారములను ఆచరించినవాడు. (794.)

795. కృతాగమః. 796. ఉద్భవః. 797. సుందరః.

798. సుందః. 799. రత్ననాభః.

కృతాగమః = కై నాగమాది గ్రంథములను రచించినవాడు. ఉద్భవః = సంసారమునుండి దాటినట్లుండువాడు. సుందరః = అందగాడు. సుందః = తడిగాచేయువాడు. రత్ననాభః = అందమగు నాభినిగలవాడు.

795. కృతాగమః. (661.)

“కృతః ఆగమః యేనసః కృతాగమః” ఆ యస్మత్సానములను దృఢపఱచుటకై బుద్ధాగమకై నాగమాది మతగ్రంథములను రచించినవాడు. (795.)

796. ఉద్భవః. (375.)

“ఉద్భత ఇవ భవాత్ ఉద్భవః” మోక్షమును ఉపదేశించునట్లు అభినయించుటచే సంసారమును దాటినట్లుండువాడు. (796.)

797. సుందరః.

అయాసురప్రకృతుల సేత్రములను ఆక్రమించు సుందరరూపముగలవాడు. (797.)

798. సుందః.

“సుష్టు ఉనత్తి క్షేదయతీతి సుందః” తనసాంబర్యముచే అయాసురప్రకృతులమనంబున తడి గల్లునట్లు చేయువాడు. (798.)

799. రత్ననాభః.

“రత్నమివ నాభిః యస్యసః రత్ననాభః” తనసాంబిర్యమునకు దగినట్లు రత్నమువలె అందమగు నాభిని గలవాడు. (799.)

800. సులోచనః.

సులోచనః=అందములగు నేత్రములంగలవాడు.

800. సులోచనః.

“సుశోభనే లోచనే యస్యసః సులోచనః” అటులే తనవచనములందు మనంబునిడినవారలను అపహరించు నేత్రములంగలవాడు.

* పునశ్చ రక్తాద్ధరధృక్ మాయామోహోఽజితేక్షణః * (వి. పు. 3-18-16)
[ఎఱ్ఱనివస్త్రములను ధరించినవాడై తనకగపడినవారలను తనమాయచే మోహింపఁ జేయువాడు.] (800.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ వ్యాఖ్యానమున
అష్టమ శతకము
సమాప్తము.

న వ మ శ త క ము .

801. అర్క-ః.

802. వాజసనిః.

803. శృణ్ణీ.

804. జయంతిః.

805. సర్వవిజ్ఞయీ.

అర్క-ః=స్తోత్రము చేయబడినవాడు. వాజసనిః=విహిం విషయమున రుచిని గల్గించినవాడు. శృణ్ణీ=నెమిలిపించుమును ధరించినవాడు. జయంతిః=ఆ స్తికులను జయించినవాడు. సర్వవిజ్ఞయీ = సర్వజ్ఞులనుగూడ జయించినవాడు.

801. అర్క-ః.

“అర్కయతే స్తూయతే ఇతి అర్క-ః” ‘ఆహా ఏ డత మహనీయుండు ! పీఠే పరమధార్మికుండు’ అని వారలచే బుద్ధావతారమున స్తోత్రము చేయబడిన వాఁడు. (801.)

802. వాజసనిః.

“వాజస విహికమ్ అన్నమేవ సనతి సుభిజతీతి వాజసనిః” బుద్ధావతారంబున నాస్తిక్యవాదంబొనరించి విహికములగు అన్నాదులయందే రుచిని గల్గించినవాడు. ప్రతిదినంబును ప్రాతఃకాలమున దధ్యోదనంబును భుజించుట శుభకరమతాచారము.

803. శృణ్ణీ.

“శృణ్ణమ్ అస్యాస్తీతి శృణ్ణీ” జీవహింస చేయరాదనుటకు చిహ్నముగా నెమిలి పురిని కొమ్మువలె కరంబున ధరించియుండువాఁడు. (803.)

804. జయంతిః.

“జయంతీతి జయంతిః” జ్ఞానమే అత్యు, ప్రపంచమంతయు మిథ్య అను నిష్ఠి మిథ్యావాదములచే ఆ స్తిక్యవాదులను జయించినవాఁడు. (804.)

805. సర్వవిజ్ఞయీ.

“సర్వవిదః జేతం శీలమస్తేతి సర్వవిజ్ఞయీ” పీఠిట్లు ప్రమాణవిరుదములగు నాస్తిక్యవాదములచే సర్వజ్ఞులగు ఆ స్తికులనుగూడ జయించినవాఁడు. (805.)

806. సువర్ణబిందుః. 807. అక్షోభ్యః. 808. సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః.

809. మహాహ్రదః.

810. మహాగర్భః.

సువర్ణబిందుః = అతి చాతుర్యవాదిములచే అపలపించినవాడు. అక్షోభ్యః = గంభీరహృదయుడు. సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః = వాచాలగులలో శ్రేష్ఠుడు. మహాహ్రదః = మునుగునలెనుండువాడు. మహాగర్భః = రారవాది నరకములందు పడిద్రోయువాడు.

806. సువర్ణబిందుః.

“సువర్ణైః బిద్భతి అపరిపతీతి సువర్ణబిందుః” అతిచాతుర్యమైన అక్షరములు గల వాక్యములచే ఆత్మీయమతమును అపలపించినవాడు. (806.)

807. అక్షోభ్యః. (999)

“న అక్షోభ్యః అక్షోభ్యః” గంభీరహృదయుండగుటచే కలతనొందింపజాలని వాడు. (807.)

808. సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః.

“సర్వేషాం వాచః ఈశ్వరాణాం ఈశ్వరః” మహావాక్కులకంధటికును శ్రేష్ఠుడు. (808.)

809. మహాహ్రదః.

“మహాహ్రదా సా హ్రదశ్చ మహాహ్రదః” . పావులు మళ్ళి కలయెత్తక మునుగజేయునదియు, పుణ్యపుసులు మునిగిమునిగియానందించునట్లు తృప్తినించునదియునగు పెద్ద మడుపునలె నుండువాడు. (809.)

810. మహాగర్భః.

“మహాగర్భః గర్భాః యస్మాత్కే మహాగర్భః” ఇట్లు తమనాస్తికవాదములచే బాహ్యమతములందును కుదృష్టిమతములందును ప్రవేశించి నశించివారలను రారవాదినరకములు అనుపట్టుములందు పడద్రోయువాడు. (810.)

(అవతారిక.) ఇట్టితపఃశుభ్ర భగవదాజ్ఞారూపమును శాస్త్రసంబులును,

మీతినవారలగు అనురులను నిగ్రహించు ప్రకారము (బుద్ధావతారము) చెప్పబడియె. ఇక, తనదైవికసంపదను అనుభవించుటకై జనించిన శాస్త్రోపశ్యులను అనుగ్రహించు ప్రకారమును చెప్పచున్నారు :-

811. మహాభూతః.

812. మహానిధిః.

813. కుముదః.

814. కుస్తరః.

మహాభూతః = మహానీయులను సోత్తుగా గిలవాడు. మహానిధిః = ఆమహానీయులను ఆదరించువాడు. కుముదః = ప్రకృతిమండలంబున సంతసింపువాడు. కుస్తరః = (1) పరతత్వజ్ఞానము నిచ్చువాడు. (2) మోక్షము నిచ్చువాడు. (3) మొల్లపూవునలె నిగ్గులుడు. (4) పాపమును తొలగించువాడు. (పుట. 281.)

811. మహాభూతః.

“మహాస్త్రః భూతాః యస్యసః మహాభూతః” * మహాత్మానస్తు మాం ఘోర్థ * (గీ. 9 13.) [అర్జునా! మహానీయులు నన్ను పొందుదురు.] అనినట్లు మహానీయులను తనసోత్తుగా దలంచువాడు. (811.)

812. మహానిధిః.

“మహాస్త్రః నిధయః యస్యసః మహానిధిః” ఆ మహానీయులను నిధివలె అధిక ప్రేయముతో ఆదరించువాడు. (812.)

813. కుముదః. (596)

“కా ప్రకృతిమణ్డలే మోదతే ఇతి కుముదః” ఈ ప్రకృతిమండలంబుననే వారలతోఁ గలిసియుండి సంతసించువాడు. (813.)

814. కుస్తరః.

(1) “కుస్తమ్ పరతత్వజ్ఞానమ్ రాతి దవాతీతి కుస్తరః” కుస్తమనగా పరతత్వజ్ఞానము. * దదామి బుద్ధియోగం తమ్ * (గీ. 10-10.) [నేనే ఆబుద్ధియోగంబును వానికినిత్తును.] అనితానే చెప్పినట్లు వారలకు పరతత్వజ్ఞానంబు నిచ్చువాడు.

(2) “కుమ్ మోక్షభూమం రాతీతి కుస్తరః” మోక్షభూమి నిచ్చువాడు.

(3) కుందమనగా మొల్లపూవు. దానివలె అతినిగ్గులమైనవాడు. (814.)

815. కున్దః. 816. పర్జన్యః. 817. పావనః.
818. అనిలః. 819. అమృతాశః.

కున్దః = (1) పరభక్తి పరజ్ఞానాదుల నిచ్చువాడు. (2) తాను తొలగించిన పాపంబులు మళ్ళి దాపింపకుండ గావించువాడు. పర్జన్యః=తాపత్ర యంబును హరించువాడు. పావనః=విగువాడు. అనిలః=పేరకులు లేనివాడు. అమృతాశః=అమృతమును పానము చేయించువాడు.

815. కున్దః.

“కుమ్ దదాతీతి కున్దః” క్రమక్రమముగా పూర్వవాసనను జయించి జ్ఞాన భక్త్యాదులను పొందినవారలకు ఉత్తరోత్తరము పరభక్తిపరజ్ఞానాదిభూమి నిచ్చువాడు.

(815.)

లే క .

(814) కున్దరః “కుమ్ దారయతీతి కున్దరః” పాపంబును తొలగించువాడు. (815) కున్దః “కుమ్ దాయతి శోధయతీతి కున్దః” తాను తొలగించిన పాపము మళ్ళి దాపింపకుండునట్లు కావించువాడు.

816. పర్జన్యః.

“తాపత్రయం పర్జతి అర్దయతీతి పర్జన్యః” తనతత్త్వంబునెఱింగిన జ్ఞానులయొక్క తాపత్రయంబును హరించువాడు.

(816.)

817. పావనః. (293)

“పవతే గచ్ఛతీతి పావనః” భక్తుల తాపత్రయంబును హరించుటకై వారల యొదకు తానేయేగువాడు.

(817.)

818. అనిలః. (236.)

“నాస్తి ఇలః ప్రేరకః యస్యనః అనిలః” వారల ననుగ్రహించు విషయంబున ప్రేరకులు లేనివాడు.

* తదప్యప్రాప్తితం ధ్యాతోదదాతి మధుసూదనః * [మధుసూదనుని చింతించి నంతనే వాడు వీడుగోరని పురుషార్థము నిచ్చును.] (818.)

819. అమృతాశః.

“అమృతమ్ ఆశయతీతి అమృతాశః” తనగుణామృతంబును వారలను పానము చేయించువాడు.

(819.)

820. అమృతవపుః.

821. సర్వజ్ఞః.

822. సర్వతోముఖః.

823. సులభః.

824. సువ్రతః.

అమృతవపుః = అమృతమునంటి దేహముగలవాడు. సర్వజ్ఞః = సర్వజ్ఞుడు.
 సర్వతోముఖః = ఏదే నొక వ్యాజంబుచే పొందిదగినవాడు. సులభః =
 సులభుడు. సువ్రతః = శరణాగత రక్షణంబును వ్రతము గలవాడు.

820. అమృతవపుః.

“అమృతం వపుః యస్యసః అమృతవపుః” అమృతమువలె గోరదగిన
 దేహముగలవాడు. (820.)

821. సర్వజ్ఞః. (454.)

“సర్వం జానాతీతి సర్వజ్ఞః” భక్తులకు, ఇది శక్యము ఇది అశక్యము,
 ఇది సాధ్యము ఇది అసాధ్యము, అను సమస్తంబును ఎఱుంగినవాడు. (821.)

822. సర్వతోముఖః.

“సర్వతః ముఖం యస్యసః సర్వతోముఖః” ఈ యుపాయముచేతనే
 వీనిని సాధింపవచ్చును. ఇతరోపాయములచే సాధింపజాలడు అను నియమము
 లేక ఏమార్గమునైనను వ్యాజమాత్రముగా గొని భక్తులు ప్రవేశించి దిగియుండువాడు.

* ఆస్త్రోవా యదివా దృష్టః పరేషాం శరణాగతః * (రా. యు. 18-28.)
 [ఆర్తుడుగానో దృష్టుడుగానో శత్రువులనుండి వచ్చి శరణమునొందినవానిని
 రక్షింపవలయును. (ఆర్తుడు = ఆకుచెన్నము అనన్యగతిత్వము మన్నుగనవి గలవాడై
 ఆశ్రయించినవాడు, దృష్టుడు = పరిహాసాదులకై శరణము అని చెప్పినవాడు.)]

823. సులభః.

“సుఖేన లభ్యం శక్యః సులభః” కనుకనే వాడు అసంపాదుగానుండియు
 (అధికమూల్యము గలవాడయ్యు) సుఖముగా వెలలేకయే పొందదగినవాడు.
 కనుకనే, కృష్ణావతారంబున పలునంకరలుగల గూని యొకతె కృష్ణునకు కొంచెము
 చందనము నిచ్చి * వస్త్రే ప్రగృహ్య గోవిందం మమ గేహం వ్రతేతివై * (గోవిందుని
 వస్త్రంబును పట్టి యీడ్చి తన గృహంబునకు రమ్మని చెప్పెను) అని నిర్బంధించెను.

824. సువ్రతః. (456)

“సుతోభనం వ్రతం యస్యసః సువ్రతః” * సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచ
 యాచతే | అభయం సర్వభూతేభ్యః దదామ్యేతత్ వ్రతం మమ * (రా. యు. 18-33).
 [తన దోషరాశిని జూచి నెనుదీముక నాశరణ్యస్వరూపంబున నే నమ్మి మిత్రవేషముతో
 నైనను ఒకతూరియైనను కాయక ప్రవత్తియో లేక వాదికప్రవత్తియో చేసినచో.

825. సిద్ధః.

526. శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః.

సిద్ధః=అయత్న సాధ్యుఁడు.

శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః=శత్రువులను తపింపజేయువాడు.

వానికిని తత్సంబంధినంబంధులకును సర్వభూతములకును భయనిష్ప్రతిచేయుటయే నామఖ్య సంకల్పము. దేనిని తప్పినను దీనిని తప్పటలేదు. [అని తానే తెల్పినట్లు ఏరీతిగానైనను శరణమని నచ్చిన వారలను పాలించుట అను దృఢసతమును గలవాడు.]

(824.)

825. సిద్ధః. (96)

తనతత్త్వస్థితిని యథార్థము గా నెఱింగినవారలకు సాధింపవలసినట్లు లేక సిద్ధియుగా నుండువాడు.

(825.)

(అనతారిక.) ఇట్టింతవఱకు వానియొక్క పాపాదనతారములను తెల్పు నామములు చెప్పుబడినవి. ఇక వాని ఇతరులయందు అనుప్రవేశించి లోకరక్షణము గావించిన నామములను తెల్పుచున్నారు:—

826. శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః.

“శత్రుజిచ్ఛః శత్రూ తాపయతీతి శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః” శత్రువులను జయించు సామర్థ్యముగల కమన్దపురుషత్వాదులకు తన శక్తినిచ్చి వారల మూలముగా అనుర గంధర్వాదులను తపింపజేయువాడు.

* శతక్రతోః పృషభ గూపధారిణః కమన్దోఽతిరోషసమన్వితః భగవత్శృరాచర గుహః అచ్యుతశ్రవ తేజసా అపార్థియితో దేవాసుర సక్లామే సమస్తా నేవాసురాన్ని జహూన * (వి. పు. 4-2-31) [పృషభగూపంబును ధరించిన ఇంద్రునిమీఁద అతి రోషముతో నెక్కి కమన్దుండు చరాచర నాథుండగు అచ్యుతునిలేకనుచే అతి దాహకృత్ము గలవాడై దేవాసుర యుద్ధంబున అసురులను చంపెను.] * పురుకుతోన్ రసాతలగతశ్చాసౌ భగవత్తేజసాఽఽపార్థియితపిర్యః సకలగన్ధర్వాక్ జహూన * (వి. పు.) [పురుకుత్తుండు పాతాలుంబు నొంది భగవత్తేజంబుచే దృఢమగు పిర్యము గలవాడై గంధర్వుల నందఱును చంపెను.]

(826.)

827. న్యగ్రోధోదుమ్బరః.

828. అశ్వత్థః.

829. చాణూరాంధ్రనిషూదనః.

న్యగ్రోధోదుమ్బరః = అంజలియొనర్చువారలచే అడ్డగింపబడువాడు, పరమ పదముగలవాడు. అశ్వత్థః = ఇంద్రాదులయందు అనుప్రవేశించి సమస్తమును ప్రసర్తింపజేయువాడు. చాణూరాంధ్ర నిషూదనః = చాణూరాంధ్రనాశకుడు.

827. న్యగ్రోధోదుమ్బరః.

“న్యగ్రోధశ్చ సో ఉదుమ్బరశ్చ న్యగ్రోధోదుమ్బరః” (ఉత్ + అమ్బరః ఉదుమ్బరః, ఆర్షసంధి) ‘న్యగ్రోధః’ తాను అతిశ్రేష్ఠులచే నేవంపబడు చాడయ్యి, * అష్టాలిః పరమా ముద్రా క్షిప్తం దేవప్రసాదినీ * (అంజలి యనునది భగవంతుని వెంటనే స్వాధీనపఱచుకొనుటకు నేర్పడిన పరమసాధనము) * ర్భతాప రాధస్య హి తే నాన్యత్పశ్యామ్యహం క్షమమ్ | ఆచారేణాహ్లాదిం బధ్నాసి లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ * (రా. కి. 32-17) (సుగ్రీవా! అపరాధముగు నీకు లక్ష్మణునిచే అంజలి చేయుటందప్పు వేఱు ఉపాయంబులేదు.) అనినట్లు అతిసీమలచేతను తన యనుగ్రహంబును అపేక్షించి ప్రార్థింపబడువాడు. [ఉదుమ్బరః] అత్యుత్కృష్టముగు పరమపదము గలవాడు. అనగా, అంజలిచేయువారలచే తమ్యు అనుగ్రహించుమని అడ్డగించి నిల్చబడు వాడుగాను, పరమపదంబును గలవాడుగాను ఉండువాడు అనిభావము.

(827.)

(అవతారిక.) అనంతరము తనయంగభూతులగు ఆయాదేవతలయందు

అనుప్రవేశించి కావించు జగన్నియమనంబును తెల్పుచున్నారు :—

828. అశ్వత్థః.

“స శ్వః అశ్వః, తత్ ఏషామ్ అస్తీతి అశ్వాః ఇద్వాదయః, తేషా తిష్ఠతీతి అశ్వత్థః” ‘ఇష్టంబుండునది రేవుండదు’ అనునట్లు అనిత్యములగు ఇంద్రాది సానములయందుండువారలయందు అనుప్రవేశించి సమస్తమును ప్రసర్తింపజేయు వాడు. ఇది శ్రీ విష్ణు పురాణంబున స్పష్టము.

(828.)

829. చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః.

“చాణూరామ్ అన్ధ్రం నిషూదయతీతి చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః” ఆ యింద్రాదులకు విరోధియగు చాణూరుండను అనురాంధ్రముల్లని చంపినవాడు.

(829.)

830. సహస్రార్చిః.

831. సప్తజిహ్వః.

832. సప్తైధాః.

833. సప్తవాహనః.

సహస్రార్చిః = సహస్రకరణంబుల నిచ్చినవాడు. సప్తజిహ్వః = అగ్నిరూపి.
 సప్తైధాః = ఔపాసనాదులచే ఆరాధింపబడువాడు. సప్తవాహనః =
 సూర్యుని ప్రవర్తింపజేయువాడు.

830. సహస్రార్చిః.

“సహస్రమ్ అర్చింషి యస్యసః సహస్రార్చిః” పాచనము (వంటజేయుట) శోషణము ప్రతాపనము (తపించుట) మున్నగు ధర్మములకు అధ్యక్షములై లోకంబులను ఉపకరించు సహస్రకరణంబులను సూర్యునకు నిచ్చువాడు.

* యదాదిత్యగతం తేజః జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ | యచ్ఛ్రవోమసి యచ్ఛాగ్నో
 తత్తేజోవిధి మామకమ్ * (గీ. 15-12) [సమస్తలోకంబులను ప్రకాశింపజేయు
 సూర్యునియందుండు తేజసును, చంద్రుడు అగ్ని వీరలయందుండు తేజసును నా
 తేజసేయని యెఱుంగుము.] (830.)

831. సప్తజిహ్వః.

“సప్త జిహ్వః యస్యసః సప్తజిహ్వః” దేవతలకు హవిస్సును తెచ్చి
 యిచ్చు కాలి కరాలి మున్నగు ఏడుజ్వాలలతో అగ్నిలో ప్రకాశించువాడు.

* తద్వక్త్రోదేవతానాశ్చ హుతభుక్ పరమేశ్వరః | మన్త్రీశ్రాతం
 యదాదాయ హుతమాజ్య పురస్కరమ్ | బ్రహ్మర్షిభువనం సర్వం సప్తర్షయతే
 సర్వదా * (పా. సం.) [అగ్నిని ముఖముగాగల దేవతలలో హవిస్సును
 భుజించువాడు పరమేశ్వరుడు. మంత్రముచే పరిశుద్ధులగు నెయ్యి మున్నగు
 హోమద్రవ్యముచే బ్రహ్మాండమగు సమస్తలోకంబులకును సదా తృప్తిని వాడే
 గణించుచున్నాడు.] (831.)

832. సప్తైధాః.

“సప్త ఏధాంసి యస్యసః సప్తైధాః” ఔపాసనము మున్నగు ఏడు
 విధములగు వైదికక్రియలచే ఆరాధింపబడువాడు. (832.)

833. సప్తవాహనః.

(1) “సప్త వాహనాని యస్యసః సప్త వాహనః” గాయత్రి మున్నగు
 ఏడు ఛందస్సులను అశ్వములుగాగల సూర్యుని ప్రవర్తింపజేయువాడు.

(2) లేక, “సప్తవాయుస్కన్ధాక్ వహతి వాహయతీతి సప్తవాహనః”
 సప్తవాయుస్కంధములను అధిష్టించియుండువాడు. (833.)

834. అమూర్తిః.

835. అనఘః.

836. అచిత్త్యః.

837. భయకృత్.

838. భయనాశనః.

అమూర్తిః = అప్రాకృత దివ్యమంగళ విగ్రహము. అనఘః = గోపములేని వాడు. అచిత్త్యః = ఈపమానము లేనివాడు. భయకృత్ = భయమును గల్గించువాడు. భయనాశనః = భయమును తొలగించువాడు.

834. అమూర్తిః.

“న మూర్తిః యస్యసః అమూర్తిః” ఇట్లు తాను అధిష్ఠించియుండు పాంచ భౌతికమూర్తికన్న భిన్నమైన అప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహముగలవాడు. (834.)

835. అనఘః. (148.)

“నాస్తీ అఘం యస్యసః అనఘః” అక్కరివశ్యుండగుటచే అభూత చక్రంబున మునిగియుండు జీవునికన్న విలక్షణుడుగాన దోషములేనివాడు. (835.)

836. అచిత్త్యః.

“న చిత్త్యః అచిత్త్యః” ముక్తపురుషులకు సముదూరముగాను చింతింపజాలని వాడు. (అనగా, ఎట్టిగొప్పవస్తువుగానుండినను తనకు సమముగా చింతింప జాలనివాడు అని భావము.) (836.)

837. భయకృత్.

“భయం కరోతీతి భయకృత్” తనయాజ్ఞను మీఱువారలకు భయమును గల్గించువాడు. (చూ. నామము. 838.) (837.)

838. భయనాశనః.

“భయం నాశయతీతి భయనాశనః” అయితే తన యాజ్ఞను అనువర్తించు వారలభయంబును తొలగించువాడు.

* భయాభయకరః కృష్ణః * [భయంబును గల్గించువాడును తొలగించు వాడును కృష్ణుడే.] (838.)

(అవతారిక.) అనంతరము అణిమ మున్నగు అష్టైశ్వర్యములను అధిష్ఠించియుండుటను చెప్పచున్నారు :—

839. అణుః.

840. బృహత్.

841. కృశః.

842. స్థూలః.

843. గుణభృత్.

అణుః = అణిమ అను విశ్వర్యముగలవాడు. బృహత్ = మహిమ అను విశ్వర్యము గలవాడు. కృశః = లఘిమ అను విశ్వర్యము గలవాడు. స్థూలః = ప్రాప్తి అను విశ్వర్యము గలవాడు. గుణభృత్ = ఈశిత్వము అను విశ్వర్యము గలవాడు.

839. అణుః.

“సర్వమ్ అణతి గన్చతీతి అణుః” అతి సూక్ష్మమైన హృదయాకాశం బున అణి, దానిని సూక్ష్మమైన జీవాత్మలో ప్రవేశించు శక్తి గలవాడగుటచే ‘అణిమ’ అను విశ్వర్యము గలవాడు. కనుకనే * అణోరణియాన్ * (తై. ఉ.) అని వీనిని అణువుకన్న అణువుగా కుతి చెప్పెను. (839.)

840. బృహత్.

“బృహతీతి బృహత్” * మహతో మహియాన్ * (తై. ఉ.) [మహత్తుకన్న మహత్తుగానుండువాడు.] అనినట్లు అతివిస్తారముగానుండు పరమాకాశంబును తనయల్పభాగంబుననేయణుకొనునంత పరమమహత్తుగానుండుటచే ‘మహిమ’ అను నైశ్వర్యము గలవాడు. (840.)

841. కృశః.

“కృశతీతి కృశః” దూది వాయువు మున్నగువానికన్న తేలికగానుండుటచే అంతటను అడ్డము లేక పోవునట్లు చిక్కియుండువాడుగాన ‘లఘిమ’ అను నైశ్వర్యము గలవాడు. (841.)

842. స్థూలః.

“స్థితి స్థూలః” ఒకచోటనేయుండి సమస్తంబును స్పృశించు ‘ప్రాప్తి’ యను నైశ్వర్యము గలవాడగుటచే బలిసినవాడు. (842.)

843. గుణభృత్.

“గుణాన్ బిభర్తీతి గుణభృత్” తనసంకల్పంబుచే సమస్తంబును సర్వావస్థలోను తనగుణమువలె ధరించియుండువాడగుటచే ‘ఈశిత్వము’ అను నైశ్వర్యము గలవాడు. (843.)

844. నిర్గుణః.

845. మహాత్.

846. అధృతః.

847. స్వధృతః.

నిర్గుణః = పశిత్యము అనుభవ్యర్యము గలవాడు. మహాత్ = ప్రాకామ్యము అను విశ్వర్యము గలవాడు. అధృతః = కట్టుపడకుండువాడు. స్వధృతః = స్వాభావికమగు విశ్వర్యము గలవాడు.

844. నిర్గుణః.

“నిర్గుతః గుణః యశ్యసః నిర్గుణః” ఇట్లు సమస్తగుణమును భరించినను దానికి వశమగుచుండుటచే దానిగుణము కొంచెమైనను తనకు సంబంధించుకుండు వాడుగాన ‘పశిత్యము’ అను గుణము గలవాడు. (స్వత్రుడుని భావము.) (844.)

845. మహాత్.

“మహ్యతే ఇతి మహాత్” అన్నిటిలోను ఉత్కృష్టమగుటచే కోరినవి యన్నియు సిద్ధించు ప్రాకామ్యము అను మహాశ్వర్యము గలవాడు. (845.)

846. అధృతః.

“న ధృతః అధృతః” పరులచాయలో ప్రవేశించి వారలహృదయంబును పశికించుట, తన్ను ధ్యానించువారలహృదయంబున అధిష్ఠించుట, జీవునితో గూడినదియు జీవునితో గూడనిదియునగు శరీరంబున ప్రవేశించుట, ఇష్టేచ్ఛారాజ సత్కార్యంబులందు అధిష్ఠించుట అనునట్టి చతుర్విధంబగు వానియచ్ఛాచ్ఛా వ్యాపారంబులచే దేనియందును కట్టుపడకుండుటచే ధరింపబడకుండువాడు. (అనగా, ఇట్టివిశ్వరూపుడయ్యు తనమహిమంబుచే దేనియందును కట్టుపడకుండువాడు.) కనుకనే, పరమపదంబునకు నేగెదగిన సిద్ధిలేకుండియు (కృష్ణానతారమున) వైదిక పుత్రులను తనసంకల్పమూత్రంబుచే పరమపదంబునొందజేసెను. పునరావృత్తిలేని ఆపరమపదంబునొండి మళ్ళి యీసంసారసాగరంబున బ్రవేశింపజేసెను. దీనిచే చిత్తును అచిత్తును ఈవిధచిత్తులస్వరూపంబును మార్పు శక్తిగలవాడయ్యు, వాడు ఏదోయొకకారణంబుచే మార్పుకున్నాడని యూహింపబడుచున్నది. (846.)

(అవతారిక.) మంత్ర - ఓషధి - తప - స్సమాధులు సిద్ధించియుండు బద్ధసంసారులయొక్క అజీమా దైవిశ్వర్యంబులకున్న వీని దైవిశ్వర్యంబునకుం గల విశేష మేమనగా :-

847. స్వధృతః.

“స్వేన ధృతం స్వధృతం, స్వధృతమ్ అస్మాస్తీతి స్వధృతః” సమాధానిత కారణ విశేషంబుచే గల్గినవిగాక స్వతస్సిద్ధమగు వైశ్వర్యముగలవాడు. (847.)

848. స్వాస్యః.

849. ప్రాగ్వంశః.

850. వంశవర్ధనః.

851. భారభృత్.

స్వాస్యః = స్థిరమైన విశ్వర్యమును గలవాడు. ప్రాగ్వంశః = నిత్యనూరులకును ఉత్పత్తిస్థానమైనవాడు. వంశవర్ధనః = నిత్యనూరుల వంశమును వృద్ధి చేయించువాడు. భారభృత్ = ముక్తల భారమును వహించువాడు.

848. స్వాస్యః.

“నుశోభనా ఆస్యా స్థితిః యస్యసః స్వాస్యః” సంసారదశలో తిరోహితమై ముక్తిదశలో ఆవిర్భవించునట్టి ముక్తపురుషులైశ్వర్యమువలెగాక సదా ఆవిర్భవించియుండు విశ్వర్యమును స్థితినిగలవాడు.

* నైమి భగవతః సదాఽవిర్భవాత్ * [సదా ఆవిర్భవించియుండుటచే భగవంతుని కిట్లుగాదు.] (848)

849. ప్రాగ్వంశః.

“ప్రాచాం వంశః ప్రాగ్వంశః” అనాదిగా ముక్తులుగానుండు నిత్యనూరులకుగూడ ఉత్పత్తిస్థానమైనవాడు. సమస్తము వాని యిచ్చను అనువర్తించుచు నుండుటచే నిత్యనూరుల ధైశ్వర్యముగూడ వీని యిచ్ఛాధీనముగా నుండును.

* తదస్యగుణమైశ్వర్యం నాథ స్వాభావికం పరమ్ | నిరస్తాతిశయం యస్య తతః స్తోమ్యమి కిస్త్యహమ్ * (వి. పు.) [నాథా! ఎనిమిదిమడుగులుగానుండు విశ్వరింగును సహజముగా గల్గి తనకు పెంబున యతిశయము లేకుండు పరవస్తువును నే నెట్లు నుతింతును!] (849.)

(అవతారిక.) నిత్యనూరు కన్న వీరు విలక్షణులుగానుండుటకు గారణమును చెప్పుచున్నారు :—

850. వంశవర్ధనః.

“వంశం వృద్ధయతీతి వంశవర్ధనః” తనసంతానములుగానుండు నిత్యనూరుల వంశంబును (వర్గంబును) వృద్ధిచేయించువాడు. (850.)

851. భారభృత్.

“భారం విభర్తీతి భారభృత్” ముక్తులయొక్క సంసారభారంబును తొలగించుట, వారిలస్వరూపంబును ఆవిర్భవంపజేయుట, తనతో జేర్చుకొనుట అనునీవారలభారంబును వహించువాడు. (851.)

852. కథితః.

853. యోగీ.

854. యోగీశః.

855. సర్వకామదః.

కథితః=కాస్త్రములచే చెప్పబడినవాడు. యోగీ=అనుతితఃకుటనాసామర్థ్యముగలవాడు. యోగీశః=యోగమును నెఱవేర్చువాడు. సర్వకామదః=సమస్త ఫలంబుల నిచ్చువాడు.

852. కథితః.

క్రింద శిష్యునియు ఇక చెప్పగోవునవియునగు సమస్తగుణములతో గూడి యుండునట్లు సకలకాస్త్రములచేతను చెప్పబడినవాడు.

* వేదేషు సపురాణేషు సాక్ష్యోపాక్షేషు గీయసే * [వేదములు వేదాంగములు ఉపాంగములు పురాణములు అనువీనియందు నీవు చెప్పబడియున్నావు.] * వేదే రామాయణే పుణ్యే భారతే భరతర్షభ ! ఆనామ స్త్రీతగా? క్తేచ విష్ణుః సర్వత్ర గీయతే * [అర్జునా! పుణ్యముగు వేదమునను శ్రీరామాయణంబునను భారతంబునను ఆదిమొదలు అంతమువఱకు అంతట విష్ణువే చెప్పబడెను.] * వచసాం వాచ్యము త్తమమ్ * (జి. 1-7) [వాక్కులకు నుత్తమముగు అర్థముగా నుండువానిని] (852.)

853. యోగీ.

“యుజ్యతే ఇతి యోగః, సః అస్యాస్తీతి యోగీ” యోగము అనగా అభివృద్ధి కుటనా సామర్థ్యము. (కూడనివానినన్నింటిని చేర్చించుకొని) అదిగలవాడు. (853.)

854. యోగీశః.

“యోగినాం ఈశః యోగీశః” సనకసనందనాది యోగులయోగంబును నెఱవేర్చువాడు.

* సనన్దనాదీనపకల్మషాన్ మునీన్ చకార భూయోఽతిపవిత్రితం పదమ్ * (వి. పు.) [అపకలమహిలగు సనందనాదిమహర్షులను అతిపరిశుద్ధులుగా గావించినవాడు. (854.)

855. సర్వకామదః.

“సర్వాన్ కామాన్ దదాతీతి సర్వకామదః” యోగభ్రష్టులకుఁగూడ అఱిమాది సమస్తఫలంబులను యోగఫలంబుగా నిచ్చువాడు.

* ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకాన్ ఉషిత్వా కాశ్వతీః సమాః * (గీ. 8-41) [యోగభ్రష్టుఁడు పుణ్యపురుషులుండులోకంబున బహుదినములుండి...] (855.)

856. ఆశ్రమః.

857. శ్రమణః.

858. క్షామః.

859. సుపర్ణః.

ఆశ్రమః = విశ్రమింపజేయువాడు.

శ్రమణః = అభ్యసించజేయువాడు.

క్షామః = శక్తుడు. సుపర్ణః = దరిచేర్చువాడు.

856. ఆశ్రమః.

“ఆశ్రమ్యస్తే అనేనేతి ఆశ్రమః” ఆయోగభ్రష్టులు అశిమాదులనుండి నిష్పత్తులైనప్పుడు, బ్రహ్మవిత్తులగు శ్రీవైష్ణవుల గృహంబులందువారలకు జన్మంబునిచ్చి విశ్రమింపజేయువాడు.

* శుచీనాం శ్రమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే * (గీ. 6-41) [యోగభ్రష్టుఁడు పరిశుద్ధులగు శ్రీమంతులగృహంబున జనించును.] (856.)

857. శ్రమణః.

“శ్రమ్యస్తే అనేనేతి శ్రమణః” ఇట్లు అశిమాదిఫలంబుల ననుభవించియు మహనీయులగృహంబులందు జనించియునుండు ఈ యోగభ్రష్టులకు పూర్వజన్మంబున ప్రారంభించిన యోగంబును ఈ జన్మంబున శుభముగా అభ్యసించజేయువాఁడు.

* తత్ర తం బుద్ధినయోగం లభతే పార్వదేహికమ్ * (గీ. 6-43.) [యోగభ్రష్టుఁడు బ్రహ్మవిత్తులగృహంబున జనించి పూర్వజన్మంబున గల్గిన బుద్ధియోగంబును మఱి పొందును.] (857.)

858. క్షామః. (444.)

“క్షామస్తే అనేనేతి. క్షామః” తనధ్యానంబున ప్రవృత్తించినంతనే యోగభ్రష్టులనుగూడ ముక్తులుగా చేయకత్తుడు.

* నసౌ కల్యాణకృత్కృత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి * (గీ. 6-40.) [నకల శుభములొనఁగు సత్కార్యములనొనరించినవాఁడు దుర్గతినిొందఁడు.] (858.)

859. సుపర్ణః. (194.)

“సుప్థ పారం నయతీతి సుపర్ణః” ఇట్లు సమాధిదశ చేహరినవారు శుభముగా తమస్సుయొక్కతీరము చేరునట్లు చేయువాఁడు.

860. వాయువాహనః. 861. ధనుర్ధరః. 862. ధనుర్వేదః.

వాయువాహనః = గరుడునిచే ఉద్ధరించువాడు. ధనుర్ధరః = ధనుస్సును ధరించుచుండువాడు. ధనుర్వేదః = ధనుర్విద్య ప్రసక్తుడు.

* స్వపారం భగవాన్ నయతి * (మూ.సం.) [తనంతరింజును భగవంతుడు చేర్చుకొనుచున్నాడు.] * అనేకజన్మసంస్కార తతోయాతి మరణ గతిస్ * (గీ. 6-45.) [అనేక జన్మములంబడస శ్రేష్ఠుమగు ఈ యోగసంస్కరించును.] (859.)

860. వాయువాహనః. (333.)

“వాయునా వాహయతీతి వాయువాహనః” వారు స్రవలహేనువులచే పతితులైనచో వారలను ఆతివివేశాలియగు గరుత్మంతుని దేనుర్ధరింపజేయువాడు.

ఇట్లులే, పరమభాగవతుండగు వసువు బ్రహ్మగ్నిశాపంబుచే ఆఘోగతి నొందగా, వారిని గరుత్మంతునిచే సద్గతినిండజేసినట్లు శ్రీ విష్ణుతత్త్వంబున ప్రసద్ధము.

* అథవా పక్షిరాట్ తూర్ణమాగత్య స్వామినిః పదస్ సేవ్యతి * [అనంతరము గరుత్మంతుడు వేగముగా వచ్చి తన స్వామిపాదంబులను చేర్చును.] (860.)

861. ధనుర్ధరః.

“ధనుః ధరతీతి ధనుర్ధరః” ఇట్టియుపాసకులవిఘ్నాలను నిరసించుటకై తానే ధనుస్సును ధరించి యుండువాడు.

* ఏతద్ధంహి లోకేఽస్మిక్ శ్మత్రియైః ధార్యతే ధనుః * [దీనికై లోకంబున శ్మత్రియులు ధనుస్సును ధరించుచున్నారు.] * శ్మత్రియైః ధార్యతే చాపః సార్వభౌ భవేదితి * (రా. ఆ. 10-3.) [దీనవాదము వినగూడదనియే శ్మత్రియులు ధనుస్సును ధరించుచున్నారు.] (861.)

862. ధనుర్వేదః.

“ధనుః విద్యస్తీతి ధనుర్వేదః” మరనరేంద్రులు ధనుర్విద్యదలను అభించునట్లు ఆయాశాస్త్రంబులను బ్రవర్తించజేసినవాడు. (862.)

863. దట్టః. 864. దమయితా. 865. అదమః.

866. అపరాజితః. 867. సర్వసహః.

దట్టః = దండించువాడు. దమయితా = దండించినవాడు. అదమః = నిరంకుశుడు. అపరాజితః = నిరోధింపబడనివాడు. సర్వసహః = సమస్తంబును భరించువాడు.

863. దట్టః.

“దామ్యతీతి దట్టః” పదధన్యులను రక్షకులగు రాజులమూలముగా దండినీతిచే గుప్తులను దండించువాడు. (863.)

864. దమయితా.

“దమయతీతి దమయితా” తానుగూడ అటులే రాసకాదులను సాక్షాత్తుగా దండించినవాడు. (864.)

865. అదమః.

“న దమః అదమః” ఇట్లు తన్ను దండించువాడు లేకుండుటచే నిరంకుశముగానుండువాడు.

* ధన్య కుర్యాత్ జగత్సర్వం మనసైవ జన్యాసః! సకుః ప్రతన్నమ్ జగత్ శక్తం కిచ్చితేకర్తృం జన్యనే * (భా. ఉ. 67-8.) [జన్యమందు ఈ లోకమునంతను మనసుచేతనే భస్మముగరింప శక్తుడు. ఇవియన్నియు నొకటిగా గూడినను ఏమియు చేయజాలవు.] (865.)

866. అపరాజితః (721.)

“న పరాజితః అపరాజితః” ఇట్లు సర్వతోముఖంబుగా తనయాజ్ఞను చెల్లించుటచే ఎచ్చటను ఎక్కాలంబునను ఎవరిచేతను అడ్డగింపబడనివాడు.

* దాశార్హమపరాజితమ్ * [అపజయమునొందని దాశార్హుని.] (866.)

867. సర్వసహః.

“సర్వం సహతే విభర్తీతి సర్వసహః” మందాధికారులు ఆరాధించ భేదతాంతరంబులనుగూడ తన యాజ్ఞచే భరించువాడు. (867.)

868. నియంతా.

869. నియమః.

870. యమః.

871. సత్త్వవాక్.

నియంతా = నియమించువాడు. నియమః = తామేయిచ్చువాడు. యమః = రక్షించువాడు. సత్త్వవాక్ = శుద్ధసత్త్వగుణంబునుగలవాడు.

868. నియంతా.

“నియచ్ఛతీతి నియంతా” ఆదేవతలను ఆశ్రయించి వాగలకు ఆయా దేవతల యందు భక్తిగల్గునట్లు తామే నియమించువాఁడు.

* యోయో యాయాం తనుం భర్త్యః శ్రద్ధయాఽర్చిశుమిచ్ఛతి | లభతేచ తతః కామాక్ మయైవ విహితాక్ హితాక్ * (గీ. 7. 21.) [ఎవడెవడు నియే శరీరంబును శ్రద్ధతో పూజింపఁదలంచునో; వారలకందఱును నేనే ఆయా దేవతలమూలముగా ఫలముల నిచ్చుచుందును.] (868.)

869. నియమః. (163.)

“నియమ్యతే ఇతి నియమః” ఆయా దేవతలములముగా వారలకు ఆయువు భోగము మున్నగువానిని తానే యిచ్చువాఁడు.

* లభతేచ తతః కామాక్ మయైవ విహితాక్ హితాక్ * (గీ. 7-22.) [ఆదేవతలమూలముగా నేనిచ్చు అభీష్టములను పొందును.] (869.)

870. యమః. (164)

“యచ్ఛతీతి యమః” ఆయా ఫలనియామకులగు యమాదులనుగూడ స్వామిగా నుండి రక్షించువాడు.

* ప్రభవతి సంయమనే మమాపి విష్ణుః * (వి. పు. 3-7-13) [నన్నుగూడ నియమించి రక్షించువాఁడు విష్ణువే.] (870.)

(అవతారిక.) ఇట్టింతవఱకు రజస్తమస్సుల నియమనము చెప్పఁబడియె. ఇక, సత్త్వవిషయమును చెప్పుచున్నారు :—

871. సత్త్వవాక్.

“సత్త్వం అస్యాస్తీతి సత్త్వవాక్” మోక్షకారణముగు సత్త్వమునకు తానే అధిష్ఠాతగా నుండుటచే సత్త్వముగలవాడు. * మహాక్ ప్రభునైవ పురుషః సత్త్వవైశ్చ ప్రవర్తకః * (శ్వే. ఉ. 3-12) [మహాప్రభునగు పిఁడు సత్త్వప్రవర్తకుఁడు.]

872. సాత్త్వికః.

873. సత్యః.

874. సత్యధర్మపరాయణః.

875. అభిప్రాయః.

సాత్త్వికః = సత్త్వగుణఫలములను ఇచ్చువాడు. సత్యః = (1) యథార్థవైభవము గలవాడు. (2) సత్యమున నిల్చియుండువాడు. సత్యధర్మపరాయణః = సాత్త్వికులు చేయు ధర్మములను స్వీకరించువాడు. అభిప్రాయః = కోరబడువాడు.

బ్రహ్మాదులమూలముగా నీ సత్త్వమున్నులను అధిష్ఠించియుండును. సాత్త్వికా సత్యమును అధిష్ఠించియుండును. (871.)

872. సాత్త్వికః.

“సత్త్వం అష్టతీతి సాత్త్వికః” సత్త్వగుణఫలములగు ధర్మము జ్ఞానము వైరాగ్యము ఐశ్వర్యము అనువానికిని నియామకుండగుటచే సత్త్వగుణఫలముల నిచ్చువాడు. (872.)

873. సత్యః. (107-213)

(1) సాత్త్వికశాస్త్రంబులందు ప్రతిపాదించబడుటచే యథార్థవైభవము గలవాడు.

(2) * సత్యే ప్రతిష్ఠితః కృష్ణః సత్యమస్మిక్ ప్రతిష్ఠితమ్ | సత్త్వానంత్యేచ గోవిందః తస్మాత్సత్యః సతాం మహా* (భా.ఉ. 68-13) [కృష్ణుడు సత్యముననే నిలిచియుండువాడు. సత్యమును వీనియందు నిల్చియుండును. సత్తయు అసత్తయు గోవిందుడే. కనుకనే వానిని సత్యునిగానందురు.] అను భారతరీతిగా సత్యమున ప్రతిష్ఠితుడై యుండుటచే సత్యుడనబడినవాడు. (873.)

874. సత్యధర్మపరాయణః.

“సత్యః ధర్మః పరాయణం యస్యసః సత్యధర్మపరాయణః” సాత్త్వికాధికారులు చేయు ధర్మములను ప్రీతితో స్వీకరించువాడు. (874.)

875. అభిప్రాయః.

సత్యధర్మంబున నిష్ఠగలమహానీయాలచే పరమప్రయోజనముగా కోరబడు వాడు. (875.)

876. ప్రియార్హః.

877. అర్హః.

878. ప్రియకృత్.

879. ప్రీతివర్ధనః.

ప్రియార్హః = భానులను అనుగ్రహించువాడు. అర్హః = భానులకు దగినవాడు.

ప్రియకృత్ = ప్రియులుగా గావించువాడు. ప్రీతివర్ధనః = భక్తిని వృద్ధిజేసిండువాడు.

876. ప్రియార్హః.

“ప్రియం అర్హతీతి ప్రియార్హః” * తేషాం భావీ నిత్యయుక్తిః ఏకభక్తిః విశిష్యతే * (గీ. 7-17) [వారలలో భాని సదా నాతోనే గూడి నాయుండే భక్తి గలవాడై యుండుటచే వాడే శ్రేష్ఠుడు. అర్హకామపరమను ఆత్మప్రాప్తికాములను మీ తన్ను ప్రార్థించితే అను నౌదార్యముచే అనుగ్రహింపనును.] అనినట్లు ప్రియులగు భానులను అనుగ్రహించువాడు. (876.)

877. అర్హః.

“అర్హతీతి అర్హః” * ఆస్థితః సహి యక్తాత్మా మా మేవానుత్తమాంగతిమ్ * (గీ. 7-18) [నన్నీ పరమగలియని యాశ్రయించినవాడు నానుడగినవాడు.] అనినట్లు ఇతరంబునుగోరక భగవదేకపరాయఃబుండగువానికి (భానికి) దగినవాడు. (877.)

878. ప్రియకృత్.

“ప్రియాం కరోతీతి ప్రియకృత్” ప్రయోజనాంతరంబు నపేక్షించి తన్నాశ్రయించిన వారలనుగూడ చిట్టచివర తనకు ప్రియులుగా (అనగా తన్నే కోరునట్లు) గావించుకొనువాడు. (878.)

879. ప్రీతివర్ధనః.

“ప్రీతిం వర్ధయతీతి ప్రీతివర్ధనః” అటులే వారలకు పైపైగా తనగుంబులు జూపి తనయందు ప్రీతి (భక్తి) వృద్ధిజేయుట కావించువాడు.

* భజతాం ప్రీతి పూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తమ్ * (గీ. 10-10.) [ప్రీతితో నన్ను భజించువారలకు అట్టిబుద్ధియోగంబు నిత్తును.] (879.)

880. విహాయసగతిః.

881. జ్యోతిః.

882. సురుచిః.

విహాయసగతిః = పరమపదంబు నిచ్చువాడు. జ్యోతిః = అర్చిస్తుగానుండువాడు. సురుచిః = దినము గానుండువాడు.

880. విహాయసగతిః.

“విహాసం గమ్యతే ఇతి విహాయసగతిః” భక్తియొక్క పరమావధి నొందిన మహనీయులకు గతిగా పరమాకాశంబును (పరమపదంబును) ఇచ్చువాడు.

* భుక్త్యాచ మత్ప్రసాదతః | మమానుస్మరణం ప్రాప్త్య మమ లోకే నివత్స్యసి *
[సమస్త భోగంబులను అనుభవించి చిట్టచివర నాయనుగ్రహంబుచే నన్నే స్మరించి నాలోకంబున వసింపగలవు.] (880)

(అవతారిక.) ఇక † అర్చిరాది మార్గములను సరసగా చెప్పమన్నాడు:—

881. జ్యోతిః.

“ద్యోత్యతే అస్మాదితి జ్యోతిః” అర్చిస్తు అను ప్రథమపదమున నియమించువాడు.

* తేఽర్చిషమభిసంభవతి * (ఘా. 5-10-1) [వారు అర్చిరాదిలోకము నొందుదురు.] (881.)

882. సురుచిః.

“సుశోభనా రుచిః యస్యసః సురుచిః” సూర్యోదయంబుచే ప్రకాశించుటచే రుచియనగా దినము. దానిని నియమించువాడు.

† అర్చిరాది మార్గమనగా (అర్చిః ఆదిః యస్య మార్గస్య సః అర్చిరాదిః) మోక్షమునొందువారలు దేహావసానకాలంబున సుఖమ్నా నాడిమూలముగా బయలు వెడలిన పిమ్మట మోక్షంబునకు నేగుమార్గము. అర్చిస్తు (అగ్ని), దినము, శుక్లపక్షము, ఉత్తరాయణము, సంవత్సరము, వాయువు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, మేఘపు, పరుణుడు, ఇంద్రుడు, బ్రహ్మ అను వీరలలోకములమూలముగా ముక్తడగును. ఈ యాతివాహినులు (ముక్తుని పరమపదంబునకు గొనిపోవు దేవతలూ ఆతివాహినులు) ముక్తుని వూజించి తమ తమ లోకంబులనుండి పైపై నుండు లోకము వలకు చేర్చెనరు. అర్చిస్తు, దినము మున్నగునవి తత్త్వభిమానిదేవతలను చెప్పను. వీరలలో, మేఘపునకు అభిమానియగు అమానవుడు తనలోకమునకు వచ్చిచేరిన ముక్తుని అవటినుండి బ్రహ్మప్రాప్తి వలకు చేర్చును. ఈయమానవునకు పైనుండు నరుణాదులు తమతమలోకములలో, సహాయులుగానుండురు. ఇవి శ్రీభాష్యమునను (అథాయము ౪ పాదము ౮), పితౄలోకాచార్యులు సాయించిన ‘అర్చిరాది’ అను రహస్యమునను స్పష్టము.

883. హృతభుగ్విభుః.

884. రవిః.

885. విరోచనః.

886. సూర్యః.

హృతభుగ్విభుః = శుక్లపక్షముగానుండువాడు. రవిః = ఉత్తరాయణముగా
నుండువాడు. విరోచనః = సంవత్సరముగానుండువాడు. సూర్యః =
వాయులోకముగా నుండువాడు.

* అర్చిపోహః * (ఛా. ఉ. 5. 10-1.) [అర్చిస్తును గడచినచో
దినాభిమాని దేవత.] (882.)

883. హృతభుగ్విభుః.

అమృతముగా పరిణమించు హోమద్రవ్యములను భుజించు చంద్రునకు పూర్తి
గల్గించు శుక్లపక్షాభిమానిగానుండువాడు.

* అహ్నిః అపూర్వమాణః పక్షః * (ఛా. ఉ. 5-10-1.) [దినాభిమాని
నుండి శుక్ల పక్షాభిమాని నొందును.] (883.)

884. రవిః

“రూయతే శబ్దతే ఇతి రవిః” దేవతలు నిద్రనుండి మేల్కొనుకాలము
గాన రవియనగా ఉత్తరాయణము. దానికి అభిమానిగానుండువాడు.

* అపూర్వమాణపక్షాత్ యాక్ష్మదదుదక్షేతి మాసాక్ * (ఛా. ఉ. 5. 10-1.)
[శుక్లపక్షాభిమానినుండి షణ్మాసాత్మకంబగు ఉత్తరాయణాభిమానినొందును.] (884.)

885. విరోచనః.

“విరోచయతి విద్యోతయతీతి విరోచనః” ఉత్తరాయణము, దక్షిణా
యణము అను రెండు మార్గములచే రథము పోయి సూర్యుడు ప్రకాశించు సంవత్సరం
బునకు అభిమాని.

* మాసేభ్యః సంవత్సరమ్ * (ఛా. ఉ. 5. 10-1.) [మాసంబునుండి సంవత్స
రాభిమాని నొందును.] (885.)

886. సూర్యః.

“సరత్వస్మాదితి సూర్యః” అంతట సంచరింతులచే సూర్యుడనగా
వాయువు. ఆ వాయులోకాభిమాని. * స వాయులోకే * (ఛా. ఉ.) (886.)

887. సవితా.

888. రవిలోచనః.

889. అనన్తహృతభుగ్భక్తా.

890. సుఖదః.

సవితా = సూర్యలోకముగానుండువాడు. రవిలోచనః = చంద్ర - విద్యుత్ -
వరుణులుగానుండువాడు. అనన్తహృతభుగ్భక్తా = ఇంద్రుని
బ్రహ్మను గలవాడు. సుఖదః = తన్నుపొందుట అను సుఖము
నిచ్చువాడు.

887. సవితా. (969.)

“నూతే ఇతి సవితా” * సువత్సరాదాదిప్యమ్ * (ఛా. ఉ. 5. 10-1.)
అనినట్లు సూర్య లోకాభిమాని. (887.)

888. రవిలోచనః.

“రవిణా లోచయతీతి రవిలోచనః” సూర్యకేరణములద్వారా ప్రకాశించు
చంద్ర విద్యుద్వరుణాభిమాని.

* ఆదిత్యాచ్చవైమనమ్, చన్ద్రానామ్ విద్యుత్తమ్ * (ఛా. ఉ. 5. 10-1.)
[సూర్యునుండి చంద్రుని, చంద్రునుండి విద్యుత్లోకంబును.] * స వరుణలోకమ్ *
(కా. బ్రా. 1-3.) [వాండు వరుణలోకంబునందును.] (888.)

889. అనన్తహృతభుగ్భక్తా.

“అనన్తై హృతభుగ్భక్తారాయస్యసః అనన్తహృత భుగ్భక్తా” ‘హృతం
భుక్తే ఇతి హృతభుక్’ హోమముచేయబడిన హవిస్సును భుజించువాడు
ఇంద్రుడు. ‘భునక్తి ఇతి భోక్తా’ ప్రబలను గాపాడువాడు బ్రహ్మ. వీరి
లోకములను పొందజేయువాడు.

* స ఇన్ద్రోలోకమ్ స ప్రజాపతిలోకమ్ * [వాండింద్రలోకంబును,
వాండు బ్రహ్మలోకంబును చేర్చును.] (889.)

890. సుఖదః. (460.)

“సుఖం దదాతీతి సుఖదః” || అమానవునికరంబులచే స్పృశింపజేసి
సంసారంబును సవాసనగాల్చిరించి స్వప్రాప్తియను సుఖంబునిచ్చువాడు.

|| ఈయమానవుడు విరజానదీతీరంబుననుండుచోకనిత్యమారి. పిదప
సంసారవినిర్ముక్తులై యేతెంచువారలను తనకరంబులచే స్పృశించును. పిమ్మట
ముక్తులు తమప్రాకృతసూక్ష్మకరీరంబులను విడిచి దివ్య రూపంబులనొందుదురు.

891. నైకదా.

892. అగ్రజః.

నైకదా = గంధము మున్నగు అనేక వస్తువులని ద్వువారలం గలవాడు.

అగ్రజః = పరమభోగ్యముగా ఎదుట సేవసాదించువాడు.

* తత్పురుషోఽమానవస్స ఏవాన్ బ్రహ్మగమయతి * (ఛా. ఉ. 5-10-3.)
[అపురుషుడే అమానవుడు. వాణి వీరలను బ్రహ్మముతో చేర్చును.] (890.)

891. నైకదా.

“ఏకాని దదాతీతి ఏకదాః, స సేవదాః నైకదాః, నైకదాః అస్య సస్తీతి నైకదాః” అపరిమితములుగు దివ్యనూలు దివ్యజనములు దివ్యప్రములు మున్నగు బ్రహ్మలంకారములతో మున్నని ఎగుర్కొనుచు అనయొనైన చేర్చు దివ్యాపసరస్సులంగలవాడు.

* తం పశ్చాత్తాన్యపసరసః ఉపధాన్తి, శతర మాలాహస్తాః శతమష్టాన హస్తాః.....తం బ్రహ్మలంకారేణ అలంకర్వంతి * (కా. బ్రా. 1-4.) [వానిని ఐదునూలు అపసరస్త్రీలును మాలలతోను అంశనములతోను ఎగుర్కొని వచ్చి వానిని బ్రహ్మలంకారముచే నలంకరింతును.] (891.)

892. అగ్రజః.

“అగ్రే జాయతే ఇతి అగ్రజః” ఇట్లు అగ్నిరాదిగతిచే సమీపించిన ముక్తులయెదుట సకలైశ్వర్యరూపిణియగు లక్ష్మితోఁగూడి పర్యజ్ఞవిర్యలా జెప్పినట్లు పరమభోగ్యముగా సేవసాదించువాడు. (892.)

* స ఆగచ్ఛత్సమితౌజసం పర్యజ్ఞమ్.....ఉపక్రీరపబ్ధంహం తస్మిన్ బ్రహ్మస్తే తమితేవితాదేనైవాగ్ర ఆరోహతి తంబ్రహ్మహ కోఽసీతి... సా యా బ్రహ్మణి చిత్తర్యా వ్యష్టిః తాం చితిం జయతి తాం వ్యష్టిం వ్యక్తుతే * (కా. బ్రా.) [లక్ష్మిమున్నగు మహిషీలతో నాసీనుడైయుండు అభగవంతుని పర్యంకంబుమీద ముక్తుడు కాలుతో త్రొక్కి యెక్కును. “అప్పుడు వానిని పరమ పురుషుడు నీ వె వృ డ వ ని యడుగును.....బ్రహ్మమునందు నెట్టిచైతన్యమో, సృష్టివిశేషమో ఆ చైతన్యంబును ఆవిశేషంబును ముక్తుడు పొందును.] అని పర్యంక విద్యలా చెప్పబడియుండును.

893. అనిర్విణ్ణః.

894. సదామర్షీ.

895. లోకాధిష్ఠానమ్.

896. అద్భుతః.

అనిర్విణ్ణః = దుఃఖము తొలగినవాడు. సదామర్షీ = కైంకర్యంబును స్వీకరించువాడు. లోకాధిష్ఠానమ్ = ఉత్తమలోకములకు ఆధార భూతుడు. అద్భుతః = ఆశ్చర్యముగా నుండువాడు.

893. అనిర్విణ్ణః (436.)

“న నిర్విణ్ణః అనిర్విణ్ణః” అతిశయనిట్లు సంసారంబను పాతాళంబునుండి పైకెత్తి తన్ను పొందజేయుటచే వారు దుఃఖింపకుండుటంజూచి తాను దుఃఖము తొలగినవాడు.

* కృదికృత్యః తదా రాదుః విజ్వరః ప్రముమోహమా * (రా. బా. 1-85.)
[రాముడప్పుడు తనకృత్యములు తీరియుండుటచే చింతతొలగినవాడయ్యెను.] (893.)

894. సదామర్షీ.

“సదా మర్షితుం సోధుం శీలమన్యేభి సదామర్షీ” అదేమొదలు తాను లభించిన మహాఫలంబునకు ప్రతిఫలముగా ముక్తుడు ఎల్లప్పుడు చేయు కైంకర్యములను స్వీకరించువాడు.

* సోఽక్షుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా * (తై. ఉ.)
[వాడు సర్వజ్ఞుడును సకలబ్రహ్మముతోఁగూడి సకలాభీష్టంబులను అనుభవించును.]

(894.)

895. లోకాధిష్ఠానమ్.

“లోకానామ్ అధిష్ఠానమ్ లోకాధిష్ఠానమ్”

* అనుత్తమేషు లోకేషు * (ఘా. ఉ. 1-2.) అనినట్లు ముక్త పురుషులకు భోగ్యములగు ఉత్తమలోకములకు ఆధారముగానుండువాడు. (895.)

896. అద్భుతః.

అలోకములయందు సదా సర్వమును సర్వప్రకారముగా అనుభవించినను అప్పటికప్పుడు నూతనముగా గనబడుటచే అత్యాశ్చర్యముగానుండువాడు. (896.)

897. సనాత్.

898. సనాతనతమః.

899. కపిలః.

900. కపిరవ్యయః.

సనాత్ = భాగించుకొని అనుభవించుచువాడు. సనాతనతమః = ఎల్లప్పుడును భోగ్యముగా నుండువాడు. కపిలః = కాల మే ఘనస్థుడు. కపిరవ్యయః = నిత్యనందమును అనుభవించువాడు.

897. సనాత్.

ముత్తలచే భాగించుకొని అనుభవించుచువాడు. (897.)

898. సనాతనతమః.

ప్రాచీనుడయ్యి అప్పడే జనిం చినట్లు సదాభోగ్యముగానుండువాడు. (898.)

899. కపిలః.

విద్యున్నండల (మోపు సమాహము) మధ్యనునందుండు కాశమేఘమువంటి వర్ణముగలవాడు. (899.)

900. కపిరవ్యయః.

“కం నుఖం పిబతీతి కపిః, అవ్యయః కపిః” తానుగూడ అక్షయంబగు ఆనందంబును పానముచేయుచు అనుభవించువాడు. (900.)

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామవ్యాఖ్యానమున

స వ మ శ త క ము

సమాప్తము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ద శ మ శ త క ము.

901. స్వస్తిదః. 902. స్వస్తికృత్. 903. స్వస్తి.
904. స్వస్తిభుక్. 905. స్వస్తిదక్షిణః.

స్వస్తిదః = మంగళమునిచ్చువాడు. స్వస్తికృత్ = తేమమును కావించు
కొనువాడు. స్వస్తి = మంగళమూర్తి. స్వస్తిభుక్ = మంగళములను
పాలించువాడు. స్వస్తి దక్షిణః = శరీరాదులను భక్తులకునిచ్చువాడు.

901. స్వస్తిదః.

“స్వస్తి దదాతీతి స్వస్తిదః” భక్తులకు ఇట్లు మహామంగళంబు
నిచ్చువాడు. (901.)

902. స్వస్తికృత్.

“స్వస్తి రహాతీతి స్వస్తికృత్” తనయొక్క కల్యాణగుణంబులచే
తనభాగంబునకు తేమంబును కావించుకొనువాడు. (902.)

903. స్వస్తి.

తానే మహామంగళ మూర్తిగానుండువాడు. (903.)

904. స్వస్తిభుక్.

“స్వస్తి భుంక్తీతి స్వస్తిభుక్” ఈమంగళంబులను అన్నిటిని
పాలించువాడు. (904.)

905. స్వస్తిదక్షిణః.

“స్వస్తి దక్షిణా యస్యసః స్వస్తిదక్షిణః” తనహృదయభావమున
దివ్యశరీరము దివ్యశక్తి మున్నగు ఇతరమంగళంబులను తనదివ్యాత్మస్వరూపదా
సంబంధముగంబున ఋత్విక్రమంబుగానుండు నిత్యసూరులకు దక్షిణగానిచ్చువాడు.
[అనగా, తనకైంకర్యంబునకు దగినట్టి దివ్యశరీరము శక్తి మున్నగువానిని భక్తుల
కిచ్చువాడు అనిభాషము.] (905.)

906. అశ్రాద్రః.

907. కుణ్డలీ.

908. చక్రీ.

909. విక్రమీ.

910. ఊర్జితశాసనః.

911. శబ్దాతిగః.

అశ్రాద్రః=సౌమ్యః. కుణ్డలీ=దివ్యాభరణములను ధరించువాడు. చక్రీ=దివ్యాయుధములను ధరించువాడు. విక్రమీ = దివ్యచేష్టితములంగలవాడు. ఊర్జితశాసనః = దివ్యాస్థిలనిచ్చువాడు. శబ్దాతిగః = వేదాదులకునగోచరుడు.

906. అశ్రాద్రః.

“న శ్రాద్రః అశ్రాద్రః” యదైశ్వర్యముగలవాడయ్యె కల్యాణగుణంబులచే సౌమ్యుడు గానుండువాడు. (906.)

907. కుణ్డలీ.

“కుణ్డలమ్ అస్యాస్తీతి కుణ్డలీ” దీనికిదిగినట్లు నిత్యముగను నుండలాది దివ్యాభరణములను ధరించియుండువాడు. (907.)

908. చక్రీ (905.)

“చక్రమ్ అస్యాస్తీతి చక్రీ” ఈ దివ్యాభరణములనుండిగినట్లు చక్రాది దివ్యాయుధములను ధరించియుండువాడు. (908.)

909. విక్రమీ.

“విక్రమః అస్యాస్తీతి విక్రమీ” గాంభీర్యముననుండిగిన చేష్టితములను గలవాడు. (909.)

910. ఊర్జితశాసనః.

“ఊర్జితం శాసనం యస్యసః ఊర్జితశాసనః” బ్రహ్మాండ్రాదులచే మీఱజాలని దివ్యాస్థిలను చేయువాడు. (910.)

911. శబ్దాతిగః.

“శబ్దమ్ అతిగచ్ఛతీతి శబ్దాతిగః” అనేక జిహ్వ (నాలిక)లంగల ఆదిశేషుడు, అనేక కాళులుగల వేదము, సాక్షాత్ సరస్వతి వీరలచే ఇట్టిదని చెప్పు జాతని మహామహిమగలవాడు. (911.)

912. శబ్దసహాః.

913. శిశిరః.

914. శర్వరీకరః.

915. అక్రూరః.

శబ్దసహాః = గజేంద్రుని యజ్ఞపును విన్నవాడు. శిశిరః = అతివేగముగా వచ్చినవాడు. శర్వరీకరః = పంచాయుధముల నప్పుడు ధరించినవాడు. అక్రూరః = మొసలిని చీల్చినవాడు.

(అవతారిక.) గజేంద్రమోక్షవృత్తాంతమును చెప్పుచున్నారు:—

‡ 912. శబ్దసహాః.

“శబ్దం ఆర్తనాదం సహతి భారమివ వహతీతి శబ్దసహాః” స్వప్రముగా నుచ్చరింపజాలని జన్మమున (తిర్వ్యవృంబున) పుట్టియు ఆర్తితో శబ్దసహాః అశబ్దంబును సహభారముగా మోయువాడు. (అనగా గజేంద్రుడు మొసలిసోటిలా బడి ‘అదిమూలమా’ అని అరిచిన అజ్ఞును దుఃఖముతో విన్నవాడు అనిభావము.)

913. శిశిరః.

“శశతీతి శిశిరః” గజేంద్రునియార్తనాదమును విన్నంతనే వానిని రక్షించుటకై అతివేగముగా వచ్చినవాడు.

* శ్రుత్వా చక్రగదాధరః | సాన్నిధ్యం కల్పయామాణ తస్మిన్ సరసి *
[గజేంద్రునియార్తనాదమునువిని చక్రగదాధరుడై ఆసుడుగుయొక్క తీరంబునకు వచ్చెను.] (913.)

914. శర్వరీకరః.

“శర్వరీ కరే యన్యః శర్వరీకరః” అప్పుడు గజేంద్రునిరక్షణార్థమై శత్రువులను హింసించు పంచాయుధంబులను కరంబున ధరించుచుండువాడు. (914.)

915. అక్రూరః.

“కృన్వతీతి క్రూరః, న క్రూరః అక్రూరః” గజేంద్రుని విడిపించుటకై హస్తంబుననే ఆయుధంబులుండినను తొందరపడి మొసలిని చీల్చుకుండుటచే క్రూరుడు గానివాడు.

* గ్రాహగ్రస్తం గజేంద్రంచ తం గ్రాహంచ జలాశయాత్ | ఉజ్జహరా ప్రమేయాత్మా తరసా మధునూదనః *
[మొసలిచే పట్టువడిన గజేంద్రుని ఆమొసలిని అహ్రాదంబునుండి అతివేగముగా విష్ణువు మైకెత్తెను.] (915.)

‡ ఇది మొదలు 940-వ నామము వఱకు గజేంద్రమోక్షవృత్తాంతము.

916. పేశలః.

917. దక్షః.

918. దక్షిణః.

919. క్షమిణాం వరః.

920. విద్వత్తమః.

పేశలః=మనోహరుడు. దక్షః=వేగముగా వచ్చినవాడు. దక్షిణః=ప్రీతిని
జూపినవాడు. క్షమిణాం వరః = ఓర్పరులలో శ్రేష్ఠుడు.
విద్వత్తమః=చక్కగా ఎఱింగినవాడు.

916. పేశలః.

“పేశం లాతీతి పేశలః” అతిత్వరగా నేగునపుడు మూలం ఆభరణములు
కీతావృరము మున్నగునవి తాఱుమాటుగ నుండుటచే అతిమనోహరముగా
నుండినవాడు. (916.)

917. దక్షః. (424.)

“దక్షతే ఇతి దక్షః” గజేంద్రుని రక్షణార్థమై అతిశీఘ్రముగా
వచ్చినవాడు. (917.)

918. దక్షిణః.

“దక్షతే ఇతి దక్షిణః” వాఙ్విప్లు వేగముగా వచ్చియు ఏమి
ప్రయోజనము, సమయంబున రాలేక దూరంబున నేయుంటినే అని తన్ను నిందించుచు
మంచిమాటలచే గజేంద్రుని యోదార్పి ప్రేమజూపినవాడు.

* ప్రీతిమాన్ పుణ్డరీకాక్షః శరణాగతవత్సలః | భజన్తం గజరాజానం
మధురం మధునూననః * [పుండరీకాక్షుండగు మధునూదనుఁడు శరణాగత
వత్సలంఁడగుటచే గజేంద్రునియందు ప్రీతియు న్నందై వానితోనిట్లనియెను.] (918.)

919. క్షమిణాం వరః.

గజేంద్రునిజూచినపిమ్మటనే తనదుఃఖము తీరుటచే ఓర్పరులలో శ్రేష్ఠుఁడు.

920. విద్వత్తమః.

“అయమతిశయేన విద్వాక్ విద్వత్తమః” తన కరస్పర్శాదులచే ఆ గజేంద్రు
నకు చేయవలసిన చికిత్సలను చక్కగా నెఱింగినవాడు.

* ఏవముక్త్యా కురుశ్రేష్ఠ! గజేన్ద్రం మధునూదనః | స్పర్శయామాన
హస్తేన * [ఇట్లు చెప్పి విష్ణువు గజేంద్రుని తన హస్తంబుచే స్పృశించెను.] (920.)

921. వీరభయః. 922. పుణ్యశ్రవణకీర్తనః. 923. ఉత్తారణః.

924. దుష్కృతిహః.

925. పుణ్యః.

వీరభయః = భయమును తొలగించినవాడు. పుణ్యశ్రవణకీర్తనః = పరీశుద్ధులం గావించువాడు. ఉత్తారణః = దరిజేర్చినవాడు. దుష్కృతిహః = మొసలిని చంపినవాడు. పుణ్యః = పాపమును తొలగించువాడు.

921. వీరభయః.

“వీరం భయం యస్మాత్సృజ్యే వీరభయః” తానునచ్చునపుడు గల్గినశబ్దము చెవిసోకినంతనే గజేంద్రునిభయము తొలగనుట్లుండినవాడు. (921.)

922. పుణ్యశ్రవణకీర్తనః.

“పుణ్యే శ్రవణకీర్తనే యస్మాత్సృజ్యే పుణ్యశ్రవణకీర్తనః” * శ్రుతేనహి మరుశ్రేష్ఠ! స్మృతేన కథితేనవా | గజేంద్రమోక్షజేనైవ సద్యః పాపాన్ ప్రముచ్యతే * (అష్టనా! గజేంద్రమోక్షమును వినినను స్మరించినను చెప్పినను వెంటనే పాపము తొలగినవాడగును.) అనినట్లు గజేంద్రమోక్షమును వినినను శ్రీరించినను వారలపాపములను తొలగించువాడు. (922.)

923. ఉత్తారణః.

“ఉత్తారయతీతి ఉత్తారణః” గజేంద్రుని మొసలిని దరిజేర్చినవాడు. (923.)

924. దుష్కృతిహః.

“దుష్కృతిహ్ మస్తీతి దుష్కృతిహః” * స్థలస్థం దారయామాన గ్రాహం చక్రేణ మాధవః * (వి. ధ.) [తీరంబునుచేరిన మొసలిని మధునూద నుండు తనచక్రంబుచే చీల్చెను.] అనినట్లు భాగవతాపచారపడిన మొసలిని చక్రముచే సంహరించినవాడు. (924.)

925. పుణ్యః. (925)

“పునాతీతి పుణ్యః” ఈకీర్తిచే అస్మదాదులనుగూడ పాపములను తొలగించి శుద్ధులుగా చేయువాడు. (925.)

926. దుస్స్వప్ననాశనః.

927. వీరహః.

928. రక్షణః.

929. సన్తః.

930. జీవనః.

దుస్స్వప్ననాశనః = చెడ్డస్వప్నములను తొలగించువాడు.

వీరహః =

గజేంద్రుని ప్రకృతిబంధమునుండి విడిపించినవాడు. రక్షణః = రక్షించినవాడు. సన్తః = (1) ఆశ్రతులను వృద్ధిచేయుచువాడు. (2) ఆశ్రతులకు ఇష్టమునిచ్చువాడు. జీవనః = మొనరియొక్క శాపమును తొలగించినవాడు.

926. దుస్స్వప్ననాశనః.

“దుస్స్వప్నం నాశయతీతి దుస్స్వప్ననాశనః” * యే మాం తస్యైవ సరశ్చైవ.....దుస్స్వప్నం నశ్యతే తేహస్వ * * దుస్స్వప్నోపశమాయాఽలమ్ * (వి. ధ.) అనినట్లు గజేంద్రమోక్షవృత్తాంతంబును విన్నవారల దుస్స్వప్నంబులను తొలగించువాడు. (గజేంద్రమోక్ష కథాశ్రవణంబునకు దుస్స్వప్ననాశనము ధలముగా చెప్పబడియున్నది.) (926.)

927. వీరహః. (168-747)

“వీరం హస్తీతి వీరహః” * మోక్షయామాస నాగేన్ద్రం పాశేభ్యః శరణాగతమ్ * [శరణాగతుండగు గజేంద్రుని ప్రకృతిబంధమునుండి తొలగించెను.] అనినట్లు విరోధియగు మృత్యువును తొలగించి గజేంద్రుని ప్రకృతిబంధమునుండి విడిపించినవాడు. (927.)

928. రక్షణః.

“రక్షతీతి రక్షణః” స్మృశించుట కాగలించుకొనుట మంచిమాటలం జెప్పట మున్నగు వ్యాపారములచే గజేంద్రుని రక్షించినవాడు. (928.)

929. సన్తః.

(1) “సన్తనోతీతి సన్తః” ఆశ్రతులను వృద్ధిచేయుచువాడు. (2) ఆశ్రతులకు ఇష్టము నిచ్చువాడు. (929.)

930 జీవనః.

“జీవయతీతి జీవనః” తనహస్తంబులచే చంపుటచే * సహి దేవలకాపేన హూహూర్ధ్వంధర్వసత్తమః | గ్రాహత్వమగమత్క్రస్టాహ్ వధం ప్రాప్య దివంగతః * (వి. ధ.) [దేవలుండనుమహర్షి శాపంబుచే హూహూపను గంధర్వండు మొనరియొక్క విష్ణువుచే చంపబడి మర్చి స్వర్గంబునొందెను.] అనినట్లు మొనరిని కూడ శాపము తొలగించి గంధర్వునిగా జీవించజేసినవాడు. (930.)

931. పర్యవస్థితః. 932. అనన్తరూపః. 933. అనన్తశ్రీః.

934. జితమన్యుః. 935. భయాపహః.

పర్యవస్థితః = చుట్టుచుండినవాడు. అనన్తరూపః = అనేకరూపములను
ధరించువాడు. అనన్తశ్రీః = అనంతైశ్వర్యముగలవాడు.
జితమన్యుః = శోషమును జయించినవాడు. భయాపహః = భయమును
తొలగించువాడు.

931. పర్యవస్థితః.

“పరితః అనస్థితః పర్యవస్థితః” “ప్రీతిమాన్ పుష్కరీకాక్షః శరణాగత
వత్సలః” (వి. ధ.) [ప్రీతిగలవాడైన పుష్కరీకాక్షుడు శరణాగతవత్సలుడు]
అనినట్లు వాత్సల్యాతిశయంబుచే గజేంద్రుని చుట్టిచుట్టి వచ్చుచునుండినవాడు. (931.)

932. అనన్తరూపః.

“అనన్తాని రూపాణి యస్యసః అనన్తరూపః” భక్తులను రక్షించుటకై
అనేకదివ్యరూపములను ధరించువాడు. (932.)

933. అనన్తశ్రీః.

“అనన్తాః శ్రీయః యస్యసః అనన్తశ్రీః” * తతోదివ్యవపురృత్వా
హస్తీరాట్ పరమంపదమ్ । జగామ * (వి. ధ.) [విష్ణుట దివ్యశరీరంబును
గైకొని ఆ గజేంద్రుడు పరమపదంబునొందెను.] అనినట్లు గజేంద్రునకు ఈ శరీర
మును తొలగించి దివ్యశరీరమును అనుగ్రహించి తనసాయజ్యము నిచ్చుటచే ఆశ్రీతు
లకు నివ్వఁదగిన అనంతైశ్వర్యములంగలవాడు. (933.)

934. జితమన్యుః.

“జితః మన్యుః యేనసః జితమన్యుః” శరణాగతుండగు గజేంద్రునకు
కీడినరించిన జలఃటం (నీటిలోనుండు పురుగు) బగు మొసలిమీదంగల శోషమును
వెంటనే జయించినవాడు. (934.)

935. భయాపహః.

“భయమ్ అపహస్తీతి భయాపహః” ఇష్టివాత్సల్యముగలవాడగుటచే
అశ్రీతులకుగల్గె భయమును తొలగించువాడు.

* భయే మహతి మగ్నాంశ్చ త్రాతి నిత్యం జనార్దనః * [మహాభయంబును
మునిగియుండువారలను జనార్దనుడు రక్షించును.] (935.)

936. చతురశ్రః 937. గభీరాత్మా. 938. విదిశః.

939. వ్యాదిశః. 940. దిశః.

చతురశ్రః = యుక్తములగు కార్యములంజేయువాడు. గభీరాత్మా = గంభీర స్వభావుడు. విదిశః = అగోచరుడు. వ్యాదిశః = ఫలములనిచ్చువాడు. దిశః = బ్రహ్మాదులను కార్యములంగు నియమించువాడు.

936. చతురశ్రః.

గజేంద్రనియోగ్యుడు దివ్యాంబరాదులు తొలుతూ అగునట్లు నచ్చినను, అల్పముగు జలకీటముమీద కోపించినను తనభక్తునకు యుక్తములగు కార్యములంజేయువాడు. ఆశ్రీతులవిషయమున సంభ్రమమును, ఆశ్రితవిరోధాలవిషయమున అధిక కోపమును గల్గుటయు న్యాయమే.

(936.)

937. గభీరాత్మా.

“గభీరః ఆత్మా యస్యసః గభీరాత్మా” ఇట్లు బ్రహ్మాదులు గజేంద్రనివలె ఆశ్రయింపకుండినను, వారలచే నిష్టయింపఁజాలని గంభీర స్వభావుడు.

(937.)

938. విదిశః.

“విదిశాః దిశాః యస్యసః విదిశః” అతివిషయముతో గద్గదస్వరముతో నుతించు ఆబ్రహ్మాదుల వాక్కునకు అగోచరంబగు వఃహిమను గలవాడు.

(938.)

939. వ్యాదిశః.

“వ్యాదిశతీతి వ్యాదిశః” ఆ బ్రహ్మాదులుగోరిన స్థానంబుల నిచ్చినవాడు.

940. దిశః.

“దిశతీతి దిశః” గజేంద్రనివలె ఆబ్రహ్మాదులను అంతరంగులుగా చేసికొనక వారవారల కృత్యములందు నియమించువాడు.

* గజేంద్రమోక్షణం దృష్ట్యా సర్వే నేంద్రపురోగమాః । బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా దేవాః ప్రాజ్ఞాల్లయన్తవా । వన్దికే మహాత్మానం ప్రభుం నారాయణం హరిమ్ * (వి. భ. 69.) [గజేంద్ర మోక్షంబునుజూచి ఇంద్రాదిదేవతలందఱు బ్రహ్మను పురస్కరించుకొని అంజలిచేయుచు సర్వవ్యాపకుడై మహాత్మయైయుండు శ్రీమన్నారాయణుని నమస్కరించిరి.]

(940.)

941. అనాదిః, 942. భూర్భువః, 943. లక్ష్మీః.

944. సువీరః, 945. రుచిరాజ్ఞదః.

అనాదిః = స్వీకరింపబడనివాడు. భూర్భువః = స్థానమైనవాడు. లక్ష్మీః = సంపదగానుండువాడు. సువీరః = గొప్పశక్తిగలవాడు. రుచిరాజ్ఞదః = తనశరీరంబును భక్తులకు నిచ్చువాడు.

(అవతారిక.) తనభక్తులు తిగ్మగ్నాతిలోఁబుట్టియుండినను వారలకు వశుడుగానుండును; బ్రహ్మాదులకోయన్న అబ్బుఫలంబులనే యిచ్చుచుండును. దీనికిఁ గారణమును నెల్పుచున్నారు —

941. అనాదిః.

“అదీయతే ఇతి అదిః, న అదిః అనాదిః” బ్రహ్మాదులు అన్యపరులై పీనిని స్వామిగా స్వీకరింపకుండుటచే వారలను అబ్బుఫలముతో నినగ్నింప జేయును. (941.)

942. భూర్భువః.

“భవతీతి భూః, తస్య భువః భూర్భువః” భగవద్వాస్యమునంగీకరించుటచే అతృలాభమునొందినవారలకు తానే స్థానమైనవాఁడు.

* నినసివ్యసి మన్యోవ లత ఊర్ధ్వం న సంశయః * (గీ. 12-8.) [ఇది మొదలు నన్నే పొంది నాయందే నిలుతువు. దీనియందు సంశయములేదు.] (942.)

943. లక్ష్మీః.

* భవంతం మే రాజ్యంచ జీవితంచ సుఖానిచ * (రా. యు. 10-6.) [నారాజ్యము నాజీవితము నాసుఖము అన్నియు మీయధీనమే.] అనునట్లు ఆత్మలాభముకొందిన భక్తులకు తానే సమస్తసంపదగానుండువాఁడు. (943.)

944. సువీరః.

“సుతరాం వీరః సువీరః” భక్తులగుఁపదలను పరిహరించుటకు దగిన గొప్ప శక్తిగలవాడు. (944.)

945. రుచిరాజ్ఞదః.

“రుచిరం అజ్ఞం దదాతీతి రుచిరాజ్ఞదః” అతిమనోహరమైన తన శరీరమును భక్తులు అనుభవించుటకు నిచ్చువాడు. (945.)

946. జననః.

947. జనజన్మాదిః.

948. భీమః.

949. భీమపరాక్రమః.

జననః = జనింపజేయువాడు. జనజన్మాదిః = జనులజన్మంబునగు తామే
 ఫలముగానుండువాడు. భీమః = భయంబురుడు. భీమపరాక్రమః =
 భయంకరమగు పరాక్రమముగలవాడు.

(అవతారిక.) అనంతము భగవంతునిసమస్తవ్యాపారంబులకును
 ప్రయోజనమును చేర్చుచున్నారు:—

946. జననః.

“జనయతీతి జననః” తన్ను అనుభవించుటకుందగిన రరణంబులుగల
 పలువురను జనింపజేయువాడు. (946.)

947. జనజన్మాదిః.

“జనానాం జన్మనః ఆదిః జనజన్మాదిః” అట్టి జనములజన్మములకు తామే
 ప్రయోజనమైనవాడు. (అనగా, తన్ను అనుభవించుటకుగానే జనములను సృజించు
 వాడనిభావము.)

* అద్య మే సఫలు జన్మ * (వి. పు. 5. 1-73.) [ఇపుడే నాజన్మము
 సఫలమయ్యె.] * జన్మన్యవిఫలా నైకా యా గోవిందాశ్రయా క్రియా | సుజన్మ
 దేహమత్యస్తం తదేవాశ్రేషః ప్రభుః | యదేవ పులకోద్భాసి విష్ణునామని కీర్తితే *
 [ఏదిగోవిందునిగూర్చి చేయబడినదో; అదియొకటియే జన్మమునెత్తినందుకు సఫలమైన
 కార్యము. విష్ణునామమును చెప్పినంతనే ఏది గగుర్పాటు లొందునో; అదియే
 సుప్రసింతువులలోను శ్రేష్ఠమగుజన్మము.] ఇత్యాది. (947.)

948. భీమః. (359.)

“విగ్రహితి అస్మాదితి భీమః” తన్ను అనుభవించుకుండువారలకు గర్భవాసము
 నరకము మున్నగు దుఃఖములనిచ్చుటచే వారలకు భయంకరమైనవాడు. (948.)

949. భీమపరాక్రమః.

“భీమః పరాక్రమః యస్యసః భీమపరాక్రమః” లోములను హింసించు
 చుండిన హిరణ్యాదులవిషయమున భయంకరమగు పరాక్రమము గలవాడు.

950. ఆధారనిలయః.

951. ధాతా.

952. పుష్పహాసః.

953. ప్రజాగరః.

ఆధారనిలయః = ప్రహ్లాదాదులకు సాధారమగువాడు. ధాతా = నిర్వహించువాడు. పుష్పహాసః = పుష్పముయొక్క వికాసమువంటివాడు. ప్రజాగరః = మేలుకొనియుండువాడు.

ఇట్లు భయపడిచుటయు అనుగ్రహమేగాని నిగ్రహము కాజాలదు. పిచ్చిపట్టినవానికి సంకల్ప పేయుటచే వానికిని వానిచే భాధింపబడు అందఃకును హితముగా నుండునుగదా ?

(949.)

950. ఆధారనిలయః.

“ఆధారాణాం నిలయః ఆధారనిలయః” * వర్ణాశ్రమాచారపరాః సత్తః శాస్త్రైకతత్పరాః । తాస్యం ధరే! ధారయిష్యన్తి తేషు త్వత్సారమాహితమ్ * (వి. స్మృ.) [ఓ భూమి! వర్ణాశ్రమాచారనిరతులై శాస్త్రనిష్ఠులైయుండు సత్తులు నిన్ను ధరింపఁగలరు. భారము అప్పడు వారల మీఁద నిల్పును] అనినట్లు ధార్మికులగుటచే జగమునకు ఆదారముగానుండు ప్రహ్లాదవిభీషణపాండవాదులకు ఆధారముగానుండువాడు.

(950.)

951. ధాతా. (43.)

“దధాతీతి ధాతా” ధర్మాన్యుష్టానమునకై ఆచార్యపదంబును తానుగూడ నిర్వహించువాడు.

(951.)

952. పుష్పహాసః.

“పుష్పశ్రేష్ఠ హాసః యస్య సః పుష్పహాసః” ఇట్లు తన్ను అనుభవించు వారలకు వికసించిన పుష్పమువంటి తనభోగ్యతను ప్రకాశింపజేయువాఁడు. (952.)

953. ప్రజాగరః.

“ప్రజాగర్తీతి ప్రజాగరః” * య ఏషు నువ్రేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః * [ఎవఁడు వీరందఱు నిద్రించునప్పుడును వీరలకు ఇష్టంబు నిచ్చుటకై తాను మేలుకొని యుండునో;] అనినట్లు ఆశ్రితరక్షణార్థమై సదా మేలుకొనియుండువాఁడు.

(953.)

954. ఊర్ధ్వగః. 955. సత్పథాచారః. 956. ప్రాణదః.

957. ప్రణవః. 958. పణః.

ఊర్ధ్వగః = ఎక్కువవాడు. సత్పథాచారః = సన్మార్గమున ప్రవర్తించజేయువాడు. ప్రాణదః = ఆత్మోద్ధీవనమునిచ్చువాడు. ప్రణవః = మ్రోమిల్లజేయువాడు. పణః = శేషి, శిషి భావము చూపియుండువాడు.

954. ఊర్ధ్వగః.

“ఊర్ధ్వం గచ్ఛతీతి ఊర్ధ్వగః” వీడు నిగ్రంహించుటకు గారణమేమనగా [ఊర్ధ్వగః] వీడు స్వతః మహనీయుడు.

* మహాత్మనాం సంశ్రయస్సప్రేక్ష్యేనావసీత్యతిగుప్తతోఽపి *
[మహనీయులను ఆశ్రయించినవాడు ఎట్టి కష్టములనొందఁడు నశింపఁడు.] (954.)

955. సత్పథాచారః.

“సత్పథే ఆచారః యస్యసః సత్పథాచారః” తానిష్ఠుఁడై త్తుంగ స్వభావుఁడు గానుండుటకు ఫలముగా వారలను తనకు కైంకర్యము చేయుట అను సన్మార్గమున ప్రవర్తించజేయువాడు.

* అనిత్యమనుఖం లోకమిమం ప్రాప్య భజన్వ మాస * (గీ. 9-33.)
[ఈ లోకముఖము అనిత్యమై అనుఖమైయుండునని దలంచినన్న భజించుము.]

956. ప్రాణదః. (16, 323, 409.)

“ప్రాణం దదాతీతి ప్రాణదః” శబ్దాదివిషయాంతరసంగముచే అత్మనాశము నొందిన అత్మకోటికి ఆత్మోద్ధీవనము నిచ్చువాడు. (956.)

957. ప్రణవః.

“ప్రణామయతీతి ప్రణవః” చేతనునకును తనకునుగల స్వస్వామిభావ సంబంధమును దెల్పి వారలను తనచరణారవిందములందు ప్రణమిల్లి జేయువాడు.

* ప్రాణా సర్వాః పరమాత్మని ప్రణామయతి, ఏతస్మాత్ ప్రావ ఇతి * (అ. 3.) [సమస్తప్రాణములను పరమాత్మయగు తనయందు ప్రణామము కావించుటచే ప్రణవః అని చెప్పబడును.] (957.)

958. పణః.

“పణతే ఇతి పణః” తాను శేషి, ఇతరులు శేషభూతులు అను భావము మానునట్లుండువాడు. (అనగా భక్తులకు తాను దాసుడుగానుండు ననిభావము.) (958.)

959. ప్రమాణమ్. 960. ప్రాణనిలయః. 961. ప్రాణధృత్.
962. ప్రాణజీవనః. 963. తత్త్వమ్.

ప్రమాణమ్ = విశ్వాసమును గల్గించువాడు. ప్రాణనిలయః = ప్రాణములకు
స్థానమైనవాడు. ప్రాణధృత్ = జీవరాసులను రక్షించువాడు.
ప్రాణజీవనః = ఆత్మలను జీవింపజేయువాడు. తత్త్వమ్ = సారమైన
వాడు.

959. ప్రమాణమ్. (429)

“ప్రమీయతే అనేనేతి ప్రమాణమ్” ఇట్లు సంశయవిమర్శయములు లేక
వేదరహస్యముగు పరమార్థమున విశ్వాసమును గల్గించువాడు. (959.)

960. ప్రాణనిలయః.

“ప్రాణాః నిలీయంతే అస్మిన్నితి ప్రాణనిలయః” సర్వులు గూటిగా
నొడుగునట్లు ఆత్మవర్గమును ఆణచుకొనియుండువాడు. (960.)

961. ప్రాణధృత్.

“ప్రాణాః ధరతీతి ప్రాణధృత్” ఆ జీవరాసులను తల్లివలె పోషించు
వాడు. (961.)

962. ప్రాణజీవనః.

“ప్రాణాః జీవయతీతి ప్రాణజీవనః” అన్నపానాదులువలె ఆప్రాణ
లకు జీవనహేతువుగానుండి జీవింపజేయువాడు. (962.)

963. తత్త్వమ్.

“తతోభావః తత్త్వమ్” పాలు పెరుగు మున్నగువానిలో సారముగు
మీగడవలె చిత్తు అచిత్తు అను వీనిలో వ్యాప్త్యాదులచే సారమైనవాడు.

* పరమార్థము శేషస్య జగతః ప్రభవాప్యయస్య | శరణ్యం శరణం గచ్ఛత్
గోవిందం నావసీదతి * [పరమార్థమై సకలజగత్తులకు నుత్పత్తి స్థానమై లయస్థానమై
సర్వరక్షకుడై యుండు గోవిందుని శరణముండిన పిమ్మట దుఃఖింపడు.] * ఏకతోవా
జగత్ కృత్స్నయే ఏకతోవా జన్మావసాని | సారతో జగతి కృత్స్నా దతిరిత్యో జన్మావసాని *
[ఒకప్రక్క సమస్తలోకములను వత్సప్రక్క నిష్క్రమించుచున్న సమస్తలోక
ములకున్న సారముగా నుండుటచే విష్ణువే ఆధికుడుగానుండును.] (963.)

964. తత్త్వవిత్. 965. ఏకాత్మా. 966. జన్మమృత్యుజరాతిగః.

967. భూర్భువస్స్వస్తరుః.

968. తారః.

తత్త్వవిత్ = తనతత్త్వమును ఎఱిగినవాడు. ఏకాత్మా = తానొకడే శేషిగా నుండువాడు. జన్మమృత్యుజరాతిగః = జన్మము మరణము మునలి తనము అనునివి లేనివాడు. భూర్భువస్స్వస్తరుః = మల్లోకమునకును ఆశ్రయముగానుండువాడు. తారః = ఉత్తరించజేయువాడు.

964. తత్త్వవిత్.

“తత్త్వం వేత్తీతి తత్త్వవిత్” *త్వమేవ త్వాం వేథ్* [నిన్నునీవే యెఱుంగుదువు.] *స్వయమేవాత్మనాత్మానం వేథ్ త్వం పునమోత్తమ* [పున మోత్తమా! నిన్ను నీవే యెఱుంగుదువు.] అనినట్లు తనతత్త్వమును తానే యెఱింగి యుండువాడు. (964.)

965. ఏకాత్మా.

“ఏకః ఆత్మా యస్యసః ఏకాత్మా” చేతనాచేతనవ్యములకన్నిటికిని తానొకడే శేషిగాను భోక్తగాను అభిమానిగాను ఉండువాడు. (965.)

966. జన్మమృత్యుజరాతిగః.

“జన్మచ మృత్యుశ్చ జరాచ జన్మమృత్యుజరాః, తాః అతిగచ్ఛతీతి జన్మ మృత్యుజరాతిగః” వాఁడిట్లుండియు చేతనాచేతనధర్మములగు జన్మము మరణము జర (మునలితనము) ఇవిలేనివాడు. (966.)

967. భూర్భువస్స్వస్తరుః.

భూలోక-భువర్లోక- సువర్లోకములందు వసించు ప్రాణికోటికి పశులకు వాస స్థానమగు పారిజాతవృక్షమువలె ఆశ్రయముగా నుండువాడు.

సమాశ్రితాత్ బ్రహ్మతరోరపస్తాత్ నిస్సంశయః పక్ష్యఫలప్రపాతః [బ్రహ్మమను వృక్షమునాశ్రయించినచో పక్ష్యమగు ఫలము పడియేరదును.] (967.)

968. తారః. (340)

“తారయతీతి తారః” వారలను సంసారమనునముద్రమునుండి ఉత్త రించజేయువాడు. (968.)

969. సవితా. 970. ప్రసితామహాః. 971. యజ్ఞః.
972. యజ్ఞపతిః. 973. యజ్ఞా. 974. యజ్ఞాగ్నిః.

సవితా = సృజించువాడు. ప్రసితామహాః = బ్రహ్మతేవునికి తండ్రి. యజ్ఞః = యజ్ఞమైయుండువాడు. యజ్ఞపతిః = యజ్ఞమునకు పతి. యజ్ఞా = యజ్ఞమును అనుష్ఠించువాడు. యజ్ఞాగ్నిః = యజ్ఞమును అంగముగాగలవాడు.

969. సవితా. (887)

“నూతే ఇతి సవితా” సమస్తమును తానే సృజించువాడు. (969.)

970. ప్రసితామహాః.

“ప్రకృప్తే పితామహాః ప్రసితామహాః” పితామహుడని పేరొందిన బ్రహ్మదేవునికిని తండ్రి. (970.)

971. యజ్ఞః. (446)

తన్నారాధించుటయనెడి సమృద్ధిలేనివారలు ఆసమృద్ధిని గోరినచో వారలకు తానే యజ్ఞమైయుండువాడు. (971.)

972. యజ్ఞపతిః.

“యజ్ఞస్య పతిః యజ్ఞపతిః” తన్నారాధించుటయను యజ్ఞమునకు ఫలమునిచ్చుటచే యజ్ఞమునకు పతిమైనవాడు. (972.)

973. యజ్ఞా.

“యజతీతి యజ్ఞా” తనయారాధనరూపమైన యజ్ఞమును అనుష్ఠింప శక్తిలేనివారలకు బదులు తానేయనుష్ఠించుటచే తానే యాగముచేయువాడైయుండువాడు.

* తేహంతు పావనాయాఽహం నిత్యమేవ యుద్ధిష్ఠిర ! ఉభే సుధ్యేఽనుత్తిష్ఠామి హ్యస్మన్నం * ద్వితం మమ * (భా. ఆ.) [యుద్ధిష్ఠిరా ! వారందఱును పరిశుద్ధులగుటకై నిత్యము రెండు సంధ్యలలోను కర్మములనునేనే అనుష్ఠించుచున్నాను. ఈత్రేతము నాకు ఒకప్పుడును విడదగనిదిగాదు.] (973.)

974. యజ్ఞాగ్నిః.

“యజ్ఞః అగ్నిమ్ యస్యనః యజ్ఞాగ్నిః” శక్తులు అనుష్ఠించు యజ్ఞములన్నియు తాననుష్ఠించుయాగమునకు అణగినదిగా చేయువాడు. (974.)

975. యజ్ఞవాహనః. 976. యజ్ఞభృత్. 977. యజ్ఞకృత్.

978. యజ్ఞీ. 979. యజ్ఞభుక్.

యజ్ఞవాహనః = యజ్ఞమును నిర్వహించువాడు. యజ్ఞభృత్ = యజ్ఞమును పూర్తిగావించువాడు. యజ్ఞకృత్ = యజ్ఞమును సృజించినవాడు. యజ్ఞీ = యజ్ఞములచే ఆరాధింపబడువాడు. యజ్ఞభుక్ = యజ్ఞములను రక్షించువాడు.

975. యజ్ఞవాహనః.

“యజ్ఞం వాహయతీతి యజ్ఞవాహనః” వాహనకు యజ్ఞమున భక్తి శ్రద్ధలను ఇచ్చి నిర్వహించువాడు. (975.)

976. యజ్ఞభృత్.

“యజ్ఞం విధర్తీతి యజ్ఞభృత్” * ప్రమాదాత్ కుర్వతాం కర్మ ప్రచ్యవత్సర్వరేషు యత్ సురణాచేవ తద్విష్ణోః సంపూర్ణం స్యాదితి శ్రుతిః * [యాగంబున ప్రమాదముగ నేదేని లోపముగల్గినచో అది విష్ణునామస్మరణమత్రంబుననే తొలగి యాగము పూర్ణమగును అని శ్రుతి.] అనినట్లు వారలనుష్ఠించు యజ్ఞమున లోపముగల్గినచో తన్ను స్మరించుటచేతను తనకు పూర్ణాహుతిగావించుటచేతను ఆయాగమును పూర్తిగావించువాడు. (976.)

977. యజ్ఞకృత్.

“యజ్ఞం కరోతి సృజతీతి యజ్ఞకృత్” లోకహితార్థమై యజ్ఞమును ఆదిలా సృజించినవాడు. (977.)

978. యజ్ఞీ.

“యజ్ఞం ఆస్యాదీతి యజ్ఞీ” సమస్తయజ్ఞములచేత తామే ఆరాధింపబడువాడు. (978.)

979. యజ్ఞభుక్.

“యజ్ఞాన్ భుక్తేఽగతి యజ్ఞభుక్” సమస్తయజ్ఞములకునుగల్గు విఘ్నములను తొలగించి రక్షించువాడు. (979.)

980. యజ్ఞసాధనః.

981. యజ్ఞాన్తకృత్.

982. యజ్ఞగుహ్యమ్.

983. అన్నమ్.

యజ్ఞసాధనః = యజ్ఞములను సాధనముగా గలవాడు. యజ్ఞాన్తకృత్ = యజ్ఞమునకు సిద్ధాంతమును చేయువాడు. యజ్ఞగుహ్యమ్ = యజ్ఞరహస్యముగానుండువాడు. అన్నమ్ = అనుభవింపబడువాడు.

980. యజ్ఞసాధనః.

“యజ్ఞాః సాధనాని యస్యసః యజ్ఞసాధనః” క్షానమును గల్గించి ఆక్షానమాలముగా తన్ను పొందింపఁజేయుటచే యజ్ఞమును స్వప్రాప్తిసాధనముగాఁ గలవాడు. (980.)

981. యజ్ఞాన్తకృత్.

“యజ్ఞస్య అన్తం కరోతీతి యజ్ఞాన్తకృత్” యజ్ఞమొనర్చుట తనతత్వమును తెల్పుటకే అనుసిద్ధాంతమును చేసినవాడు.

* సర్వకర్మాభిలం పార్థ ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే * (గీ. 4-33.) [అర్జునా ! నకల కర్మములును జ్ఞానముననే సమాప్తినొందును.] (981.)

982. యజ్ఞగుహ్యమ్.

“యజ్ఞస్య గుహ్యమ్ యజ్ఞగుహ్యమ్” తాను నిరపేక్షుడయ్యి యజ్ఞాదులందు అపేక్షగలవానివలె పురోడాశాదులను భుజించి తాను తృప్తుడగుచు ఇతరులను గూడ తృప్తిజేయుచును అను విషయము యజ్ఞవిధ్యాదుల నెఱింగినవారుడవ్వు ఇతరు లెఱుంగకుండునట్లు రహస్యముగా నుండువాడు.

* విదుః కృష్ణం బ్రాహ్మణాః తత్సత్తో యే తేహం రాజాః సర్వయజ్ఞాః సమాప్తాః * [ఏ బ్రాహ్మణులు కృష్ణుని యభాగముగా నెఱుగుదురో ; వారే సమస్త యజ్ఞములను పూర్తి గావించినవారగుదురు.] (982.)

983. అన్నమ్.

“అద్యతే ఇత్యన్నమ్” ఇట్లు వాని సనుభవించు శక్తిని సంపాదించుకొన్న వారలకు అన్నమువలె ధారకముగా నుండువాడు. (అనగా, అన్నమువలె భక్తులచే అనుభవింపబడువాడు అని భావము.) (983.)

984. అన్నాదః.

985. ఆత్మయోనిః.

986. స్వయజ్ఞాతః.

987. వైఖానః.

988. సామగాయనః.

అన్నాదః = తన్ను అనుభవించువారలను అనుభవించువాడు. ఆత్మయోనిః = తనతో చేర్చుకొనువాడు. స్వయజ్ఞాతః = తన సంకల్పంబు చే నవతరించినవాడు. వైఖానః = దుఃఖమును తొలగించువాడు. సామగాయనః = సామగానముచేయువాడు.

984. అన్నాదః.

“అన్నమ్ అస్తీతి అన్నాదః” అన్నము అనగా అన్నమునలె భోగ్యులుగానుండువారలు. వారలను భోగ్యముగా తాముగూడ అనుభవించునాడు. (984.)

[నన - చ]

ఏవకారము అవధారజాఘకము. ఈ గుణములన్నియు వీనికి గలవు. ఇతరులకు లేదు అని గూర్చించును.

చకారము సముచ్చయార్థకము. క్రిందః జెప్పిన గుణములు ఇం చెప్పబోవు గుణములు అనునివి యన్నియు నొనియందే యుండుటను తెల్పును.

985. ఆత్మయోనిః.

“ఆత్మానం యాతీతి ఆత్మయోనిః” పాలతో శర్కరను చేర్చినట్లు ఇట్లు తన్ను అనుభవించువారలను తనతో చేర్చుకొనువాడు. (985.)

986. స్వయజ్ఞాతః.

ఇతరులప్రాధానాదులనపేక్షింపక తనసంకల్పంబు చే తానే యవతరించువాడు.

987. వైఖానః.

“విఖానయతీతి విఖానః, విఖాన ఏవ వైఖానః” అవతరించి భక్తులయొక్క సుహృదదుఃఖమును చీల్చి తొలగించువాడు. (987.)

988. సామగాయనః.

“సామాని గాయస్తీతి సామగాయనః, తే అస్య సస్తీతి సామగాయనః”

* ఏతత్ సామ గాయన్నాస్తే! హా 3 వు హా 3 వు హా 3 వు హా 3 వు * (తై.భృగు.-10)
ప్రతిపదమున హా 3 వు హా 3 వు హా 3 వు అను పాదంబును గానము చేయును.

989. దేవకీనందనః.

990. సప్తా.

991. క్షీతీశః.

992. పాపనాశనః.

993. శఙ్ఖభృత్.

దేవకీనందనః = దేవకీపుత్రుడు. సప్తా = సృజించువాడు. క్షీతీశః = భూమికి
 ఈశ్వరుడు. పాపనాశనః = పాపమును తొలగించువాడు.
 శఙ్ఖభృత్ = శంఖమును పోషించువాడు.

చున్నారు.] అనినట్లు స్వప్రాప్తియను మధువును గ్రోలి 'హావు హావు హావు'
 అని సామగానముచేయు ముక్తులను గలవాడు. (988.)

989. దేవకీనందనః.

“దేవక్యాః నందనః దేవకీనందనః” ఇట్టి మహానైభవముగలవాఁడు పరత్వా
 వస్థలోనుండువాఁడా? యన్న; కాఁడు. దేవకీపుత్రుఁడే.

* య ఏవ పృథుర్ధాక్షః సమ్మనీతే జనార్దనః * [ఎవఁడు విశాలములగు
 నేత్రములతోఁ గూడినీకు బంధునై యుండునో; వాఁడే జనార్దనుఁడు.] * ఏవ భూతం
 భవిష్యచ్చ భవచ్చ భరతైర్వభ * [ఓ యధిష్ఠిరా! భూతభవిష్యద్వర్తమానంబు
 లంగల సకలపదార్థములును ఏడే.] (989.)

990. సప్తా. (595)

“సృజతీతి సప్తా” పరత్వావస్థలోనుండి సృజించువాఁడును వాడే. (990.)

991. క్షీతీశః.

“క్షీత్యాః ఈశః క్షీతీశః” సర్వేశ్వరుఁడయ్యవతారములచే భూభారమును
 తొలగించుటచే భూమికి ఈశ్వరుడు. (991.)

992. పాపనాశనః.

“పాపం నాశయతీతి పాపనాశనః” నవనీతచార్యము రాసక్రీడ గోపికా
 వస్త్రాఽపహరణము మున్నగు అవతారదివ్యచేష్టితములను అనుభవించు తనభక్తులయొక్క
 బాహ్యభగ్యంతర పాపంబులను నాశముచేయువాఁడు. (992.)

993. శఙ్ఖభృత్.

“శఙ్ఖం విభర్తీతి శఙ్ఖభృత్” అవతారములందు తనపరమేశ్వర్యచిహ్న
 ములగు దివ్యాయుధములను ధరించియుండుటచే తనయధరామృతముచే పాంచజన్యమును
 (శంఖమును) పోషించువాడు. (993.)

994. నస్త్రీ.

995. చక్రీ.

996. శార్ఙ్గధన్వా.

997. గదాధరః.

998. రథాజ్ఞపాణిః.

నస్త్రీ = నందకముగలవాడు. చక్రీ = చక్రముగలవాడు. శార్ఙ్గధన్వా =
శార్ఙ్గముగలవాడు. గదాధరః = గదను ధరించియుండువాడు.
రథాజ్ఞపాణిః = చక్రమును ధరించియుండువాడు.

994. నస్త్రీ.

“నస్త్రకః అస్యాస్త్రీతి నస్త్రీ” భగవంతుడుగూడ ‘ఇది నన్ను సంతసించ
జేయఁగలదు’ అని ప్రార్థించఁదగియుండుటచే నందకమునఁబడు ఖడ్గంబును నిత్యము
ధరించియుండువాడు. (994.)

995. చక్రీ. (998)

“చక్రమ్ అస్యాస్త్రీతి చక్రీ” తమభృత్యులగు దేవతలకు శత్రువులుగానుండు
అసురరాక్షసాసులరక్తముచే కలుషితమగు జ్వాలలచే ప్రకాశించు చక్రమును
సదా ధరించియుండువాడు. (995.)

996. శార్ఙ్గధన్వా.

“శార్ఙ్గమ్ ధనుః యస్యసః శార్ఙ్గధన్వా” ధనుష్పంకారముచేతను
బాణవర్షములచేతను శత్రువులను తపింపఁ జేయు శార్ఙ్గంబును ధనుస్సును
ధరించినవాడు. (996.)

997. గదాధరః.

“గదాం ధారయతీతి గదాధరః” చుట్టినప్పుడు ప్రళయాగ్నివలె నిప్పును
విసిరివేసి శత్రువులను సంహరించి దానిచే సదా తనకు సంతోషమును గల్గించు
కామోదకీయను గదను ధరించినవాడు. (997.)

998. రథాజ్ఞపాణిః.

“రథాజ్ఞమ్ పాణో యస్యసః రథాజ్ఞపాణిః” వీనికిందగినట్లు సదా
ప్రకాశించు చక్రమును ధరించినవాడు.

పై జెప్పియుండు ‘చక్రీ’ (995) అను నామముచే స్వస్వామిభావసంబంధమును,
ఈ నామముచే సదా ప్రకాశించుటయు చెప్పబడుటచే ‘చక్రీ, రథాజ్ఞపాణిః’ అను
నామములకు పునరుక్తి లేదు. (998.)

999. అక్షోభ్యః. 1000. సర్వ ప్రహరణాయుధః.

అక్షోభ్యః = జయింపజాలనివాడు. సర్వప్రహరణాయుధః = సమస్త
ఆయుధములను ధరించియుండువాడు.

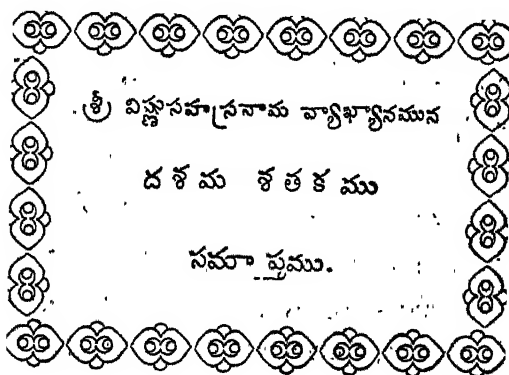
999. అక్షోభ్యః. (807.)

“న అక్షోభ్యః అక్షోభ్యః” శరణాగతులకు అభయప్రదాన మొనరించుటలో
గల ఉత్సాహమును తనమహిమలచే ఎవరివలనను జయింప జాలనివాడు. (999.)

1000. సర్వ ప్రహరణాయుధః.

“సర్వేషాం ప్రహరణాని సర్వప్రహరణాని ఆయుధాని యస్యసః సర్వ
ప్రహరణాయుధః” తన్నే రక్షకముగా ఆశ్రయించియుండువారలకు సకలా
నిష్ఠములను సమూలముగా తొలగించు అనంతములై అపారసామర్థ్యములంగలవై
తనకుందగినవై అనేకాభరణములాయివి అని సందేహించునట్లుండు సదా సర్వత్ర
సర్వప్రకారములచేతను ఆశ్రయించినవారలను రక్షించుట అను దీర్ఘ సత్రయాగమున
దీక్షితములై సర్వైశ్వర్యభారమును వహించియుండు ఇతరములగు దివ్యాయుధ
ములను గలవాండ్రు.

ఇట్లు సమస్తప్రహరణప్రత్యేకమై ఉపాధిసంఖ్యానిమిషియుత్తంగమంగళమై
ప్రకాశించు స్వరూప - రూప - గుణ - విభవ - చేష్టితములను గలవాండ్రై నిరంకు
శైశ్వర్యకాలియై ఆపత్సఖుడై అర్థికల్పకుండై ప్రపన్నులకు జీవనావధమై శ్రీయః
పతియై సాక్షాత్పరిపూర్ణుండైయుండు పురుషోత్తముని ఆశ్రయించినవారలకు
సమస్తసంపదలును సిద్ధించును. (1000.)

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ఫలశ్రుతి.

(అవతారిక.) అనంతరము ఈ సహస్రనామముయొక్క మహిమమును దెబ్బదలంచి భీష్ములు ధర్మపుత్రులతో చెప్పుచున్నారు :—

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః ।

నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామ్ అశేషేణ ప్రకీర్తితమ్ ॥ 1

అర్థము :—ఇతి=ఇట్లు, కీర్తనీయస్య = కీర్తింపదగిన, మహాత్మనః = మహాత్మయగు, కేశవస్య = కేశవునియొక్క, దివ్యానామ్ = దివ్యములగు, నామ్నామ్ = నామములయొక్క, ఇదం సహస్రమ్ = ఈవేయి, అశేషేణ = మొత్తము, ప్రకీర్తితమ్ = చెప్పబడియె.

తాత్పర్యము :—ఇట్టింతవఱకు కీర్తింపదగిన కేశవునియొక్క వెయ్యి నామములు మొత్తము చెప్పబడియె. (1.)

(అవతారిక.) ఇక అధికారినిర్ణయమును ఫలనిర్ణయమును చెప్పుచున్నారు :—

య ఇదం శ్రుణుయాన్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్ ।

నాశుభం ప్రాప్నుయాత్ కిచ్చిత్ సోఽముత్రేహ చ మానవః ॥ 2

అర్థము :—ఇదమ్ = దీనిని, యః = ఎవడు, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడు, శ్రుణుయాత్ = వినునో, యశ్చ = మఱియొప్పుడును, నిత్యం = ఎల్లప్పుడును, పరికీర్తయేత్ = చెప్పనో, సః మానవః = ఆనరుడు, అముత్ర = పరలోకమునను, ఇహ = ఈ లోకమునను, అశుభమ్ = అమంగళమును, సప్రాప్నుయాత్ = పొందడు.

తాత్పర్యము :—వారివారి యధికారమునకుదగినట్లు ఈ సహస్రనామమును వినువారలకును చెప్పవారలకును ఇహలోకమునందును పరలోకమునందును అశుభములన్నియు తొలగిను, అని ప్రామాన్యముగా ఫలముచెప్పబడియె. (2.)

(అవతారిక.) బ్రాహ్మణాది నాలుగు వర్ణములవారు ఎట్టిఫలమునుగోరక
దీనిని వినినను జపించినను వారలకు దీనిచే గల్గు ఫలమును చెప్పుచున్నారు:—

వేదాంతగో బ్రాహ్మణః స్యాత్ త్రియో విజయీ భవేత్ ।
వైశ్యో ధనసమృద్ధః స్యాత్ శూద్రః సుఖమవాప్నుయాత్ ॥ 3

అర్థము :—బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుడు, వేదాంతగః=వేదాంతముల
సెఱింగినవాడుగా, స్యాత్=అగును, త్రియః=త్రియుడు, విజయీ=జయ
శీలుడై, భవేత్=అగును, వైశ్యః=వైశ్యుడు, ధనసమృద్ధః=ధనముచే నిండినవాడుగా
స్యాత్=అగును, శూద్రః=శూద్రుడు, సుఖమ్=సుఖమును, అవాప్నుయాత్=
పొందును.

తాత్పర్యము :—ఫలంబును ఆపేక్షింపకయే, బ్రాహ్మణుడైనవాడైన
నామమును విన్నను పారాయణముచేసినను వేదాంతములసెఱింగినవాడగును,
త్రియుడు జయశీలుఁడగును, వైశ్యుడు ధనసమృద్ధుడగును, శూద్రుడు సుఖము
సొందును. (3.)

(అవతారిక.) ఆనంతరము ఫలమునపేక్షించినచో గల్గు ఫలమును
చెప్పుచున్నారు :—

ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయాత్ ధర్మమ్ అర్థార్థీచార్థమాప్నుయాత్ ।
కామానవాప్నుయాత్ కామీ ప్రజాగ్రీచాప్నుయాత్ ప్రజాః ॥

అర్థము :—ధర్మార్థీ = ధర్మమునుగోరినవాడు, ధర్మమ్=ధర్మమును,
ప్రాప్నుయాత్=పొందును, అర్థార్థీ=ధనమును గోరినవాడు, అర్థమ్=ధనమును,
అప్నుయాత్=పొందును, కామీ=కామమును గోరినవాడు, కామాన్=కామ
ములను, అవాప్నుయాత్=పొందును. ప్రజాగ్రీ=సంతతిని గోరినవాడు, ప్రజాః =
సంతానములను, అప్నుయాత్=పొందును.

తాత్పర్యము :—ధర్మము గోరినవాడు ధర్మమును, ధనము గోరినవాడు
ధనమును, ఇట్లులే సంతానమునో ఇతర ఫలములనో ఆపేక్షించినచో ఆఫలములను ఇట్లు
గోరిన ఫలములనన్నిటిని ఈ సమాసనామ పారాయణముచే లభించును. (4.)

భక్తిమాన్ యః నదోత్థాయ శుచిః తద్గతమానసః ।

సమాసం వాసుదేవస్య నామ్నా మేతత్ప్రకీర్తయేత్ ॥

యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్యమీవచ ।

అచలాం శ్రియమాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోన్యనుత్తమమ్ ॥ 6

అర్థము :—యః=ఎవడు, భక్తిమాన్=భక్తిగలవాడై, సదా= ఎల్లప్పుడు, ఉత్థాయ=ఉద్భుత్తుడై, సుచిః=సరిహద్దుడై, తత్తమావసః=వాని మీద కేమనస్సుగలవాడై, వాసుదేవస్య = వాసుదేవునియొక్క, నితన్ నాన్నాం సహస్రమ్=ఈ సహస్రనామమును, పఠి ర్తయేత్=శ్రీ యించునో ;

(సః=వాడు) విపులమ్=విశాలమగు, యశః=శ్రీ యిని, ప్రాప్నోతి=పొందును, జ్ఞాతిప్రాధాన్యమేవచ = జ్ఞాతులలో ప్రధానముగా నుండుటను, ప్రాప్నోతి=పొందును, అచలామ్=చలించని, శ్రియమ్=సంపదను, ఆప్నోతి=పొందును, అనుత్తమమ్= శ్రేష్ఠమైన, శ్రేయః = శ్రేయస్సును, ప్రాప్నోతి=పొందును.

తాత్పర్యము :—ఎవడు భక్తితో శుచిమై ఈసహస్రనామమును పారాయణము చేయునో, వాడు గొప్పగీర్తిని జ్ఞాతులలో ప్రాధాన్యమును గొప్ప సంపదను శ్రేయస్సును పొందును. (5-6)

న భయం క్వచిదాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విద్యతి ।

భవత్యరోగో ద్యుతిమాన్ బలరూపగుణాన్వితః ॥ 7

అర్థము :—క్వచిత్=ఒక్కడును, భయమ్=భయమును, నాప్నోతి= పొందడు. వీర్యమ్=వీర్యంబును, తేజశ్చ=తేజంబును, విద్యతి = పొందును. అరోగః = రోగములేనివాడుగను, ద్యుతిమాన్ = కాంతిగలవాడుగను, బలరూపగుణాన్వితః= బలము రూపము గుణము వీనితోఁగూడినవాడుగను, భవతి=అగును.

తాత్పర్యము :—ఈ సహస్రనామమును పారాయణము చేయువాడు భయమును పొందడు. వీర్యమును తేజస్సును పొందును. రోగము తొలగును. బలము రూపము గుణము మున్నగునవి గల్గును. (7.)

రోగార్తః ముచ్యతే రోగాత్ బద్ధః ముచ్యేత బద్ధనాత్ ।

భయాన్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః ॥ 8

అర్థము :—రోగార్తః=రోగముచే పీడింపబడినవాడు, రోగాత్ = రోగమునుండి, ముచ్యతే=విడువడును, బద్ధః = బంధింపబడినవాడు, బద్ధనాత్ = బంధమునుండి, ముచ్యేత = విడువడును, భీతః = భయపడినవాడు, భయాత్ = భయమునుండి, ముచ్యేత = విడువడును. ఆపన్నః = ఆపదనొందినవాడు, ఆపదః = ఆపదనుండి, ముచ్యేత = విడువడును.

తాత్పర్యము :—వ్యాధిగ్రస్తుడు పారాయణము చేసినచో వ్యాధి తొలగును. జయిలులోనుండువాడయినచో జయియిందు విడువడును. భీతుడైనచో భయము తొలగును. ఆపదనొందినవాడైనచో ఆపద తొలగును. (8.)

(అవతారిక.) అనంతరము భగవంతుని ఒకనినే అపేక్షించు అనన్యభక్తి గల పురుషునకు, వాడు ప్రాప్తింపకుండినను అన్యనివృత్తి తనంతటనే గల్గుననుచున్నారు :—

దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్ ।

స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః ॥

9

అర్థము :—పురుషః=పురుషుడు, నిత్యమ్=ప్రతిదినమును, భక్తి సమన్వితః=భక్తితోఁగూడి, పురుషోత్తమమ్ = పురుషోత్తముని, నామసహస్రేణ = సహస్రనామముచే, స్తువన్ (యది)=స్తోత్రము చేసినచో, ఆశు = శీఘ్రముగా, దుర్గాణి=కష్టములను, అతితరతి = దాటును. (9.)

తాత్పర్యము :—అనన్యప్రయోజనముగా ఈ సహస్రనామమును పారాయణము చేసినచో కష్టములన్నియు తనంతట తానే తొలగును.

వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యః వాసుదేవపరాయణః ।

సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥

10

అర్థము :—వాసుదేవాశ్రయః = వాసుదేవునే ఆశ్రయించినవాడై, వాసుదేవపరాయణః = వాసుదేవునే నమ్మినవాడైయుండు, మర్త్యః=మనుష్యుడు, సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా = సమస్తపాపములనుండి విడువడినవాడై, సనాతనమ్ = శాశ్వతమైన, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, యాతి=పొందును.

తాత్పర్యము :—విష్ణువునే యాశ్రయించి అనన్యభక్తితో పారాయణము చేయువాడు సమస్తపాపములను తొలగి మోక్షము నొందును. (10.)

స వాసుదేవభక్తానామ్ అశుభం విద్యతే క్వచిత్ ।

జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నైవోపజాయతే ॥

11

అర్థము :—వాసుదేవ భక్తానామ్=విష్ణుభక్తులకు, క్వచిత్ = ఎచటను, అశుభమ్=అమంగళము, నవిద్యతే=లేదు. జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయమ్ = జననము మరణము జర వ్యాధి వీనిచేగల్గుభయము, నైవోపజాయతే=కలుగనేరదు.

తాత్పర్యము : — విష్ణుభక్తులకు అమంగళమెప్పుడును నేరదు. అన్యాయములు గలుగదు. (11.)

(అవతారిక.) నియమముతో పారాయణముచేయు భక్తులకు అనుమతిగా గట్టి ఫలమును తెచ్చుచున్నారు :—

ఇమం స్తవమధీమానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః ।

యుజ్యేతాత్మసుఖతోన్విశ్రీఢ్యతీస్త్వత్కీర్తిన్ ॥ 12

అర్థము :—శ్రద్ధాభక్తి సమన్వితః=శ్రద్ధాభక్తి వీనితోగూడి, ఇమం స్తవమ్=ఈస్తోత్రమును, అధీయ నః=పఠించునతడు, అత్మసుఖతోన్వి శ్రీఢ్యతీస్త్వత్ కీర్తిన్=అత్మసుఖము ఓర్పు విశ్వరూపు ధైర్యము కీర్తిఅనువీనితో, యుజ్యేత= కూడును.

తాత్పర్యము :—నియమముతో పారాయణము చేసినచో సుఖ సంపదలు గల్గును. (12.)

న శ్రోధో నచ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః ।

భవంతి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే ॥ 13

అర్థము :—కృతపుణ్యానామ్=పుణ్యమొనరించినవారై, (దానిచే) పురుషోత్తమే=విష్ణువునియందు, భక్తానామ్ =భక్తిగలవారలకు, శ్రోధః న = కోపము గలుగనేరదు. మాత్సర్యం న=అనూయ గలుగనేరదు, లోభః న = ఆశ గలుగనేరదు, అశుభా మతిః న = చెడుబుద్ధి గలుగనేరదు.

తాత్పర్యము :—భగవద్భక్తి యనునది గొప్ప పుణ్యములయొక్క ఫలముగా గల్గునదిగాన, అదిగల్గినచో శ్రోధాదిదోషములు తమంతట తామే నశించును.

(అవతారిక.) క్రిందనిట్లు చెప్పినవి యన్నియు అర్థవాదములే యని భగవద్భక్తివిహీనులు శంకింతురని దలంచి, భగవద్భక్తిభావంబునకు అపాద్యమైనది ఏదియులేదుగాన దీనిని అతివాదంబనియో వేటువిధముగానో తలంపఁగూడదు అను నభిప్రాయంబుచే భగవత్ప్రభావంబును దెల్పుచున్నారు :—

ద్యౌ స్సచద్వారృతక్షత్రం ఖం దిశో భూః మహోదధిః ।

వాసుదేవస్య వీర్యేణ విభృతాని మహాత్మనః ॥ 14

అర్థము :—ద్యౌః=స్వర్గమును, సచద్వారృతక్షత్రమ్ = చంద్రుఁడు నూర్చుడు, సక్షత్రము అను వీనితోగూడిన, ఖమ్=అకాశమును, దిశః=దిక్కులును,

భూః = భూమియు, మహోదధిః = మహాసముద్రమును, మహాత్మనః = మహాత్మయగు, వాసుదేవస్య = వాసుదేవునియొక్క, పీఠ్యేణ = పీఠ్యముచే, విభృతాని = ధరింపఁబడినవి.

తాత్పర్యము :—స్వర్గము, చంద్రనూరులు నక్షత్రము అను వీనితో గూడిన ఆకాశము, దిక్కులు, భూమి, సముద్రము ఇవియన్నియు అనారాయణుని ప్రభావముచేతనే ధరింపబడియున్నవి. (14.)

(అవతారిక.) ఇట్లు సమస్తమును వానిశక్తిచే ధరింపఁబడియుండు నట్లు చెప్పి, అటులే సమస్తము వానికి వశమైయుండుననుచున్నారు :—

ససురాసురగన్ధర్వం సయత్రోరగరాక్షసమ్ ।

జగద్వశే నర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్ ॥ 15

అర్థము :—ససురాసురగన్ధర్వమ్=దేవ అసుర గంధర్వలతోగూడిన, సయత్రోరగరాక్షసమ్=యక్ష ఉరగ రాక్షసులతోగూడిన, సచరాచరమ్=చరాచర ములతోగూడిన, ఇదం జగత్=ఈ ప్రపంచము, కృష్ణస్య=కృష్ణునియొక్క, వశే=స్వాధీనమున, నర్తతే = ఉండును.

తాత్పర్యము :—దేవాసురాదులతోగూడిన ప్రపంచమంతయు కృష్ణునికి వశమైనది. (15.)

ఇన్ద్రియాణి మనోబుద్ధిః సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః ।

వాసుదేవాత్మకాన్యాయః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవచ ॥ 16

అర్థము :—ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములును, మనః=మనసును, బుద్ధిః = బుద్ధియు, సత్త్వమ్=సత్త్వమును, తేజః=కాంతియు, బలమ్=బలమును, ధృతిః = ధైర్యమును (అనునివియగు) క్షేత్రమ్=శరీరమును, క్షేత్రజ్ఞ ఏవచ=అత్మయు, వాసుదేవాత్మకాని = వాసుదేవరూపముగా, అన్యః=(కాన్త్రీములు) చెప్పబడున్నవి.

తాత్పర్యము :—ఇంద్రియము మనసు బుద్ధి సత్త్వము తేజసు బలము ధైర్యము ఇవి యన్నియునగు శరీరమును అత్మయు భగవదాత్మకములే. (16.)

(అవతారిక.) ఇహ తత్త్వశాస్త్రములన్నియు వానియధీనంబులేయని దెల్పి ఇప్పుడు మంధాధికారులభయమును తొలగింప అనుష్ఠానశాస్త్రములును అటులే వానియధీనములేయనుచున్నారు :—

సర్వాగమానామాచారః ప్రథమం పరికల్పితః ।

ఆచారప్రభవః ధర్మః ధర్మస్య ప్రభుః అచ్యుతః ॥

17

అర్థము :—సర్వాగమానామ్ = సమస్త ధర్మశాస్త్రములలోను, ఆచారః=సదాచారము, ప్రథమమ్=మొదటిదిగా, పరికల్పితః=చెప్పబడినది, ఆచారప్రభవః=ఆచారమునుండి వుట్టునది, ధర్మః=ధర్మము, ధర్మస్య=ధర్మమునకు, అచ్యుతః=విష్ణువు, ప్రభుః=స్వామి.

తాత్పర్యము :—సమస్తశాస్త్రములలోను మంచి నడతయే ముఖ్యముగా చెప్పబడియున్నది. ఆయాచారమునుండి ధర్మము గల్గును. ఆధర్మమునకు అచ్యుతుడే స్వామి.

(17.)

(అవతారిక.) ధర్మసంబంధులును వానినుండి గల్గినవారలేయనుచున్నారు :—

ఋషయః పితరః దేవాః మహాభూతాని ధాతవః ।

జగ్దమాజగ్దమశ్చైదం జగన్నారాయణోద్భవమ్ ॥

18

అర్థము :—ఋషయః=ఋషులును, పితరః=పితరులును, దేవాః=దేవతలును, మహాభూతాని=ఆకాశాదిమహాభూతములును, ధాతవః=ధాతువులును, [అని యిట్లుండు] జగ్దమాజగ్దమమ్ = చరాచరరూపముగానుండు, ఇదమ్ జగత్=ఈ లోకమును, నారాయణోద్భవమ్=నారాయణునియుండి వుట్టినది.

తాత్పర్యము :—ఋషులు పితరులు దేవతలు ఆకాశాదిమహాభూతములు ధాతువులు అను వీనితోగూడిన ఈ ప్రపంచమంతయు భగవంతునియుండి గల్గినవే.

(18.)

(అవతారిక.) జ్ఞానంబునకుగూడ వాడే కారణమనుచున్నారు :—

యోగజ్ఞానం తథా సాక్ష్యం విద్యాః శిల్పాదికర్తృచ ।

వేదాః శాస్త్రాగ్రేణి విజ్ఞానం ఏతత్సర్వం జనార్దనాత్ ॥

19

అర్థము :—యోగజ్ఞానమ్=యోగశాస్త్రమును, తథా=అటులే, సాక్ష్యమ్=తత్వనిర్ణయమును, విద్యాః=వ్యాకరణాదివిద్యలును, శిల్పాది=శిల్పము

మున్నగునదియు, కర్మచ=అనుష్ఠింపఁదగినకర్మమును, వేదా=సర్వప్రధానముగు
వేదములను, శాస్త్రా=స్మృతిహాసపురాణాదులును, విజ్ఞానము=అనునీ శాస్త్రము,
ఏతత్సర్వమ్=ఇవియన్నియు, జనార్దనాత్=విష్ణువునుండి (కలిగినవి.)

తాత్పర్యము :—యోగజ్ఞానాదిసమస్తంబును విష్ణువునుండియే
గల్గినవి.

(19.)

(అవతారిక.) ఇట్టి మహా విభూతివైచిత్ర్యంబుచే భగవంతునిమహా
నిర్వాహమును చెప్పుచున్నారు :—

ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః ।

త్రీకలోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మాభుక్షే విశ్వభుగవ్యయః॥ 20

అర్థము :—విష్ణుః=విష్ణువు, ఏకః=ఒకడే, అనేకశః=అనేకవిధమై,
పృథక్=వేరువేరుగానుండు, భూతాని=మహాభూతములను, త్రీకలోకాన్=
ములోకములను, వ్యాప్య=వ్యాపించి, భూతాత్మా=అభూతములను నాత్మయై, విశ్వ
భుక్=సర్వవిధంబునను పాలించుచు, అవ్యయః=వికారములేక, మహద్భూతమ్=
అవాఙ్మనసగోచరుడై, భుక్షే=లీలారసంబుననుభవించుచున్నాడు.

తాత్పర్యము :—విష్ణువాకడే అంతట వ్యాపించి సమస్తమునకును
అత్యయై అన్నిటిని పాలించుచు వికారములేక అవాఙ్మనసగోచరుడై అనుభవించు
చున్నాడు.

(20.)

ఇమం స్తవం భగవతః విష్ణోః వ్యాసేన కీర్తితమ్ ।

పరేద్య ఇచ్ఛేత్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం సుఖానిచ ॥ 21

అర్థము :—యః పురుషః=ఏ పురుషుండు, శ్రేయః=మోక్షమును, సుఖా
నిచ=ఈలోకముఖములను, ప్రాప్తుమ్=పొందుటకు, ఇచ్ఛేత్=కోరునో; (సః=
వాడు) వ్యాసేన=వ్యాసమహర్షిచే, కీర్తితమ్=చెప్పుబడిన, భగవతః=పార్థివ్యవరి
పూర్ణుడగు, విష్ణోః=విష్ణువుయొక్క, ఇమం స్తవమ్=ఈ స్తోత్రంబును, పరేత్=పరిపం
గలడు.

తాత్పర్యము :—మహామహిమశాలియగు భగవంతుండు ఈ స్తోత్రంబు
నకు విషయము, ఆ భగవంతుని పూర్ణముగాననుభవించు జ్ఞానమును వాక్కునుగల
వ్యాసులు స్తోత్రము చేయువారు, ఆయిద్దఃమహిమగానుండునది ఈ స్తోత్రము,
దీనిచే దోలఁగింపఁదగు మహాదారిద్ర్యముగల ఇజ్జగమంతయు ఈ స్తోత్రమునకు
అధికారి. కనుక, ఎవరైనను సరే; శ్రేయంబును గోరినచో వారి స్తోత్రంబును
సేవింప వచ్చును.

(21.)

విశ్వేశ్వరమజం దేవం జగతః ప్రభుమవ్యయమ్ ।

భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్ ॥ 22

న తే యాన్తి పరాభవమోన్నమ ఇతి.

ఇతి శ్రీమన్మహాభారతే శతసహస్రసంహితాయాం వైయాసిక్యాం ప్రాకృతాన్తిపర్వణి స్థితః సమ్మితి అనుశాసనికే పర్వణి దానధర్మప్రకరణాంతః కీమ్యయుద్ధిరసంవాదసూచః ఏకోనపశ్చాత్తదధికశతతమః శ్రీవిష్ణోః సహస్రనామస్తోత్రాధ్యాయః సమాప్తః.

అర్థము :—విశ్వేశ్వరమ=లోకేశ్వరుడై, అజమ=మృతములేనివాడై, దేవమ=స్వయంప్రకాశమానుడై, జగతః ప్రభుమ=లోకస్వామియై, అవ్యయమ్ = నాశములేనివాడైయుండు, పుష్కరాక్షమ్=పుష్కరీకాక్షుని, యే=ఎవరు, భజన్తి = సేవించుచున్నారో, తే=వారు, పరాభవమ్=పరిభవంబును, న యాన్తి=పొందరు.

తాత్పర్యము :—ఇట్లు స్వతః సమస్తకల్యాణగుణాకరుడై, ఆశ్రతులకు కల్పకవుక్షమై, పుష్కరీకమునంటి సేత్రములుగలవాడై శ్రీయఃపత్నియైయుండు భగవంతుని సేవించువారలకు పరిభవము గలదు. (22.)

ఈయర్థమును దృఢపఱచుటకై “న తే యాన్తి పరాభవమ్” అని యావర్తింపబడియి.

శ్లో॥ అస్మాకమత్ర పరత్రచ సర్వదుఃఖమ్

ఉన్మూల్య సంపదమశేషవిధాం విధాయ ।

శ్రీరఙ్గరాజమహాషీ సచ వైష్ణవానామ్

సశ్శాత్ సుఖం సహ జయేన సదా క్రియాన్తామ్ ॥

శ్రీ పరాశరభట్టారకులు సాయించిన
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామ వ్యాఖ్యానము
స మాప్త ము.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ ప్రశంస.

సహస్రనామాధ్యాయమున చేరకుండినను శిష్టసంప్రదాయమున అందఱును పారాయణమున అనుసంధి చుటచే వ్యాఖ్యానముచేయబడ ను.

[భట్టరు వ్యాఖ్యానముగాదు.]

అర్జున ఉవాచ :—

పద్మపత్రవిశాలాక్ష పద్మనాభ సురోత్తమ ।

భక్తనామసురక్తానాం త్రాతా భవ జనార్దన ॥

అర్జును :—అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు. పద్మపత్ర విశాలాక్ష = తామరాకువలె విశాలమగు నేత్రములు గలవాడా! పద్మనాభ = తామరను నాభిలో గలవాడా! సురోత్తమ = దేవతలలో శ్రేష్ఠుడా! జనార్దన = జనార్దనుడా! అసురక్తానామ్ = అతిక్రీతిగల, భక్తనామ్ = భక్తులకు, త్రాతా = రక్షకుడుగా, భవ = ఉండవలయును.

తాత్పర్యము :—తామరాకువలె విశాలమగు నేత్రములుగలవాడా! పద్మనాభుడా! దేవశ్రేష్ఠుడా! నీవు భక్తులకు రక్షకుడుగానుండవలయును.

శ్రీ భగవానువాచ :—

యో మాం నామసహస్రేణ స్తోతుమిచ్ఛతి పాణ్డవ ।

సోఽహమేకేన శ్లోకేన స్తుత ఏవ న సంశయః ॥

స్తుత ఏవ న సంశయ ఏవమేవ ఇతి ।

అర్జును :—భగవంతుడు చెప్పెను. పాణ్డవ = పాండువుత్రా! యః = ఎవడు, నామసహస్రేణ = సహస్రనామంబుచే, మామ్ = నన్ను, స్తోతుమ్ = స్తోత్రము చేయుటకు, ఇచ్ఛతి = కోరునో, సః = వాడు (చెప్పిన), ఏకేన శ్లోకేన = ఒక శ్లోకము చేతనే, అహమ్ = నేను, స్తుతేవ = స్తోత్రము చేయబడినవాడనీ, న సంశయః = సందేహములేదు.

తాత్పర్యము :—పాండుపుత్రా ! సహస్రనామముతో నన్ను స్తోత్రము చేయదలచినచో వాడొక స్తోత్రము చెప్పినంతనే నేను తృప్తుడగుదును అని భగవంతుడనెను.

వ్యాస ఉవాచ :—

వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్ప్రియమ్ ।

సర్వభూతానివాసితి వాసుదేవ సమోఽస్తు తే ॥

శ్రీవాసుదేవ సమోఽస్తు తే ఓం నమ ఇతి ॥

అర్థము :— వాసనాత్ = వసించుటచే, వాసుదేవస్య = వాసుదేవుడనగు బడు, తే = మీచేత, జగత్ప్రియమ్ = మూఁడులోకములును, వాసితమ్ = వాసము చేయఁబడినది, సర్వభూత నివాసః = సమస్తభూతములకును వాసస్థానముగా, అసి = అగుచున్నారు, వాసుదేవ = వసుదేవుని పుత్రుఁడా ! తే = నీకు, నమః అస్తు = నమస్కారము.

పార్వత్యువాచ :—

* కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామ సహస్రకమ్ ।

పత్యతే పండితైర్నిత్యం శ్రోతుమిచ్ఛాన్మృహం ప్రభో ॥

అర్థము :—లఘునా = నులభమగు, కేన ఉపాయేన = ఏయింపాయంబుచే, విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క, నామసహస్రకమ్ = సహస్రనామము, పండితైః = పండితులచే, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడును, పత్యతే = పఠించఁబడునో, ప్రభో = స్వామీ ! శ్రోతుమ్ = (ఆ యింపాయంబును) వినుటకు, ఇచ్ఛామి = కోరుచున్నాను.

* పార్వతి ప్రతిదినము శ్రీవిష్ణుసహస్రనామమును పారాయణము చేయుచుండును. ఒకప్పుడు పారాయణమధ్యమున ఈశ్వరుఁడురూపగా పార్వతి వేవేగముగా పారాయణంబును పూర్తిచేసి భర్తృశుశ్రూషకు వెళ్ళెను. అప్పుడు రుద్రునింజూచి పార్వతి 'నాథా ! శ్రీవిష్ణుసహస్రనామమును లఘువుగా పారాయణము చేయుటకు నేదయిన మార్గమున్నచో తెల్పవలయును' అనియడుగగా ఈశ్వరుడు 'శ్రీరామరామ ఆది శ్రీరామనామస్మరణము గావించినచో ప్రతిరామనామమును సహస్రనామమునకు సమమగును' అని చెప్పెను. అని పెద్దలిచట వితిహ్యాము చెప్పుదురు.

ఈశ్వర ఉవాచ :—

శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే ।

సహస్రనామతస్తుల్యం రామనామ వరాననే ॥

శ్రీరామనామ వరానన ఓమ్ నమ ఇతి.

అర్థము :—ఈశ్వరుడు చెప్పెను. మనోరమే = మనంబునకు ప్రియుండును, రామే = రామనియందు, శ్రీరామరామరామేతి = శ్రీరామరామరామ అని, రమే = రమించెదను, వరాననే = అందనుగు ముఖముగలదానా! రామనామ = రామనామము, సహస్రనామతః తుల్యమ్ = సహస్రనామంబునకు సమము.

బ్రహ్మోవాచ :—

సమోష్టనంతాయ సహస్రమూర్తయే

సహస్రపాదాక్షి శిరోరుబాహవే ।

సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే

సహస్రకోటియుగధారిణే నమః ॥

శ్రీ సహస్రకోటియుగధారిణే ఓమ్ నమ ఇతి.

అర్థము :—బ్రహ్మ చెప్పెను. అనంతాయ = అపరిచ్ఛిన్నుడై, సహస్రమూర్తయే = వెయ్యిమూర్తులను గలవాడై, సహస్రపాదాక్షిశిరోరుబాహవే = అనేక పాదములు నేత్రములు శిరంబులు ఊరువులు బాహువులుగలవాడై, సహస్రనామ్నే = వెయ్యినామములు గలవాడై, సహస్రకోటియుగధారిణే = అనేకకోటియుగములను ధరించుచుండువాడైయుండు, శాశ్వతే పురుషాయ = శాశ్వతపురుషునకు, నమః = నమస్కారము.

సజ్జయ ఉవాచ :—

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణః యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః ।

తత్ర శ్రీః విజయః భూతిః ధ్రువా నీతిః మతిర్మమ ॥

అర్థము :—సంజయుడు చెప్పెను. యత్ర = ఎచట, యోగేశ్వరః = యోగేశ్వరుండగు, కృష్ణః = కృష్ణుడొకఁడు, యత్ర = ఎచట, ధనుర్ధరః = ధనుస్సును

ధరించిన, పార్థః = అర్జునుడో, తత = అచట, శ్రీః = సంపదయు, విజయః = జయమును, భూతిః = విశ్వరూపును, నీతిః = నీతియు, ధ్రువా = నిశ్చయము, (అని) మమ = నాయొక్క, మలిః = నిశ్చయము.

శ్రీ భగవానువాచ :—

అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యపాసతే ।

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం ననామ్నసమ్ ॥

అర్థము :—భగవంతుడుచెప్పెను. యే జనాః = ఎవరు, అనన్యాః = అనన్య ప్రయోజనములై, మామ్ = నన్నే, చింతయంతః = ధ్యానించుచు, పర్యపాసతే = ఉపాసించుటో, నిత్యాభియుక్తానామ్ = నాతో నిత్య సంబంధమునుగోరు, తేషామ్ = వారలయొక్క యోగక్షేమమ్ = యోగమును (నన్ను పొందుటను), క్షేమమును (అపునరావృత్తిని), అనామ్ = నేను, ననామ్నసమ్ = పహించును.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్ ।

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥

సాధూనాం పరిత్రాణాయ = సాధువులను రక్షించుటకును, దుష్కృతామ్ వినాశాయ = దుష్టులను సంహరించుటకును, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ = ధర్మమును స్థాపించుటకును, యుగేయుగే = ప్రతియుగంబునను, సంభవామి = అవతరింతును.

తాత్పర్యము :—సాధువులను రక్షించుటకును, దుష్టులను చంపుటకును, ధర్మమును స్థాపించుటకును ప్రతియుగంబునను అవతరింతును అని కృష్ణుడనెను.

ఆర్తాః విషణ్ణాః శిథిలాశ్చ భీతాః

ఘోరేషుచ వ్యాధిషు వర్తమానాః ।

సజ్జీర్ణ్య నారాయణశబ్దమాత్రమ్

విముక్తదుఃఖాః సుఖినోభవన్తి ॥

ఆర్తాః = సంసారంబున పీడింపబడినవారును, విషణ్ణాః = మనఃకేశము నొందినవారును, శిథిలాః = ఇష్టసిద్ధినుండి వీడినవారును, భీతాః = భయపడినవారును, ఘోరేషు వ్యాధిషు వర్తమానాః = భయంకరంబగు వ్యాధిలోనుండువారును, నారాయణశబ్దమాత్రమ్ = నారాయణ అను శబ్దమును మాత్రము, సజ్జీర్ణ్య = చెప్పి, విముక్తదుఃఖాః = దుఃఖముతోలగి, సుఖినః = సుఖులై, భవన్తి = అగుదురు.

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనంచ యద్యవేత్ ।
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోస్తు తే ॥

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా
బుద్ధ్యాతనావా ప్రకృతేః స్వభావాత్ ।
కరోమి యద్యత్ సకలం పరస్మై
నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥

ఓమ్ సర్వం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ పెరుంబూదూరు కిడాంబి రామానుజాచార్యులు
తె ని గించి న
శ్రీ విష్ణుసహస్రనామవ్యాఖ్యానము
సంపూర్ణము. (9-8-1948.)

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామావలికి అకారాదిగా

అనుక్రమణిక.

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
అ		అధ్యతః ...	816
అక్షరః ...	915	అహోక్షజః ...	416
అక్షరః ...	17	అనఘః ...	148, 835
అక్షరమ్ ...	480	అనన్తః ...	665
అక్షోభ్యః ...	807-999	అనన్తజిత్ ...	308
అగ్రజః ...	892	అనన్తరూపః ...	932
అగ్రణీః ...	220	అనన్తశ్రీః ...	933
అగ్రాహ్యః ...	56	అనన్తహుతభుగ్భక్తా ...	889
అచలః ...	751	అనన్తాత్మా ...	521
అచిత్త్యః ...	836	అనయః ...	401
అచ్యుతః ...	101, 320, 557	అనన్దః ...	432
అజః ...	96, 206, 524	అనలః ...	294, 716
అజితః ...	553	అనాదిః ...	911
అణుః ...	839	అనాదినిధనః ...	42
అతీంద్రః ...	159	అనామయః ...	694
అతీంద్రియః ...	171	అనిమిషః ...	216
అతులః ...	357	అనిరుద్ధః ...	187, 614
అదృప్తః ...	719	అనిర్వేక్యవపుః ...	179, 662
అదృశ్యః ...	305	అనిర్విణ్ణః ...	436, 893
అద్భుతః ...	896	అనిలః ...	236, 818
అధిష్ఠానమ్ ...	326	అనిపక్తి ...	603

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
ఇ		ఓ	
ఇచ్చి: ...	447	ఓజస్తేకోద్యుతిధర: ...	276
ఇంద్రకర్మా ...	792		
ఇష్టోవిశిష్ట: ...	309	ఔ	
ఈ		ఔషధమ్ ...	288
ఈశాన: ...	65		
ఈశ్వర: ...	36, 75	క	
ఉ		క: ...	734
ఉగ్ర: ...	422	కథిత: ...	852
ఉత్తర: ...	496	కనకాంగదీ ...	545
ఉత్తరణ: ...	923	కపిరవ్యయ: ...	900
ఉదారధీ: ...	219	కపిల: ...	899
ఉదీగ్ధ: ...	630	కపిలాచార్య: ...	535
ఉద్భవ: ...	375, 796	కపీంద్ర: ...	503
ఉపేంద్ర: ...	153	కరణమ్ ...	380
ఊ		కర్తా ...	317, 382
ఊర్జిత: ...	158	కవి: ...	134
ఊర్జితశాసన: ...	910	కావ్య: ...	297, 660
ఊర్ధ్వకాగ: ...	954	కామ: ...	298
ఋ		కామకృత్ ...	296
ఋతు: ...	417	కామదేవ: ...	657
ఋద్ధ: ...	279, 353	కామపాల: ...	658
ఏ		కామప్రద: ...	299
ఏక: ...	730	కామహ: ...	295
ఏకపాత్ ...	978	కామి ...	659
ఏకాత్మా ...	965	కారణమ్ ...	381
		కాల: ...	419
		కాలనేమినిహ: ...	648
		కిమ్ ...	735
		కుణ్డలీ ...	907

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
చ			
చక్రగదాధరః ...	550	జయస్త్రః ...	804
చక్ర ...	908, 995	జహ్నుః ...	245
చతురశ్రః ...	936	జిత్రోధః ...	463
చతురాత్మా ...	139, 775	జితమస్యః ...	934
చతుర్గతిః ...	774	జితామిత్రః ...	527
చతుర్దంష్ట్రః ...	141	జీవః ...	515
చతుర్బాహుః ...	772	జీవనః ...	930
చతుర్భుజః ...	776	జేతా ...	150
చతుర్ముఖః ...	142	జ్ఞానగమ్యః ...	499
చతుర్ముర్తిః ...	771	జ్ఞానముత్యమమ్ ...	455
చతుర్వేదవిత్ ...	777	జ్యేష్ఠః ...	68
చతుర్యూహః ...	140, 773	జ్యోతిః ...	881
చందనాంగడి ...	746	జ్యోతిరాదిత్యః ...	569
చంద్రాంశుః ...	282	జ్యోతిర్నణేశ్వరః ...	625
చలః ...	752		
చామారాంధ్ర నిహదనః ...	829	త	
చి		తక్ ...	737
చిన్న సంశయః ...	629	తత్త్వమ్ ...	963
		తత్త్వవిత్ ...	964
		తత్త్వవర్ధనః ...	791
		తారః ...	340, 968
		తారణః ...	338
జ		తీర్థకరః ...	696
జగతస్సేతుః ...	289	తుష్టః ...	393
జగాదాదిజః ...	147	తేజోన్మయః ...	763
జనజన్మాదిః ...	947	త్రికుక్ ...	62
జననః ...	946	త్రికుద్ధాను ...	62
జనార్దనః ...	128	త్రిదశాధ్యక్షః ...	539
జనేశ్వరః ...	343	త్రిపదః ...	538
జన్మమృత్యుజరాతిగః ...	966	త్రిలోకధ్యక్ ...	757
జయః ...	511	త్రిలోకాత్మా ...	652

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
త్రిలోకేశః ...	653	దుస్స్విప్న నాశనః ...	926
త్రివిక్రమః ...	533	ద్వ్యధః ...	555
త్రిసాహ ...	581	దేవః ...	377
త్వష్టా ...	52	దేవోపసంహనః ...	989
ద		దేవభృత్ ...	494
		దేవేభ్యః ...	493
		ద్యుతిధరః ...	764
		ద్రివిలాప్రదః ...	575
		ధ	
దక్షః ...	917, 424	ధనస్థాయః ...	666
దక్షిణః ...	918	ధనుర్ధరః ...	861
దండః ...	863	ధనుర్జ్యేష్ఠః ...	862
దమః ...	865	ధనశ్రవరః ...	475
దమనః ...	192	ధన్యః ...	760
దమయితా ...	864	ధన్వీ ...	77
దర్పదః ...	718	ధరణీధరః ...	237
దర్పహా ...	717	ధరాధరః ...	762
దామోదరః ...	369	ధర్మః ...	404
దారుణః ...	574	ధర్మజ్ఞః ...	477
దాశావ్యః ...	513	ధర్మశక్తి ...	476
దివిష్టుక్ ...	576	ధర్మయూషః ...	439
దిశః ...	940	ధర్మవిదుత్తమః ...	405
దీప్తమూర్తిః ...	724	ధర్మాభ్యుత్తః ...	137
దురతిక్రమః ...	782	ధర్మి ...	478
దురాధర్షః ...	82	ధాతా ...	43, 951
దురాధిహా ...	787	ధాతుదత్తమః ...	45
దురావాసః ...	786	ధామ ...	62, 212
దుర్గః ...	785	ధుర్యః ...	331
దుర్గమః ...	784	ధృతాత్మా ...	162
దుర్జయః ...	781	ధ్రువః ...	55, 390
దుర్ధరః ...	267, 720		
దుర్మైక్షణః ...	207		
దుర్లభః ...	783		
దుష్కృతిహా ...	924		

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
న		నైకాత్మా ...	469
నక్షత్రసేమిః ...	441	నృగోహోనుమ్మరః ...	827
నక్షత్రీ ...	442	న్యాయః ...	223
నందః ...	531	ప	
నందకీ ...	994	పణః ...	958
నందనః ...	530	పదమనుత్తమమ్ ...	738
నందిః ...	624	పద్మగర్భః ...	350
నందీ ...	565	పద్మనాభః ...	48, 198, 348
నయః ...	400	పద్మనిధేశుః ...	347
నరః ...	247	పద్మీ ...	346
నహుషః ...	313	పరమస్పృహః ...	392
నారసింహావపుః ...	21	పరమాత్మా ...	11
నారాయణః ...	246	పరమేశ్వరః ...	379
నిగ్రహః ...	767	పరమేశ్వీ ...	420
నిధిరవ్యయః ...	30	పరర్థిః ...	391
నిమిషః ...	215	పరాయణః ...	591
నియంతా ...	868	పరిగ్రహః ...	421
నియమః ...	163, 869	పర్జన్యః ...	816
నిర్గుణః ...	844	పర్యవస్థితః ...	931
నిర్వాణమ్ ...	584	పవనః ...	292
నివృత్తాత్మా ...	231, 453, 604, 780	పవిత్రమ్ ...	63
నిష్ఠా ...	590	పాపనాశనః ...	992
నేతా ...	224	పాపనః ...	293, 817
నేయః ...	399	పుణ్డరీకాక్షః ...	112
నైకః ...	731	పుణ్యః ...	692, 925
నైకకర్మకృత్ ...	470	పుణ్యకీర్తిః ...	693
నైకదః ...	891	పుణ్యత్రయోక్తీర్తనః ...	922
నైకమాయః ...	303	పునర్వసుః ...	152
నైకరూపః ...	272	పురస్తరః ...	337
నైకశృంగః ...	769	పురాతనః ...	500

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
పురుజిత్	508	ప్రసూనం	429, 959
పురుషః	14, 407	ప్రమాదనః	528
పురుషోత్తమః	24	ప్రసన్నాత్మః	239
పురుషస్తమః	509	ప్రసన్నుః	155
పుష్కరంతుః	40, 561	ప్రసన్నస్థుః	819
పుష్పః	394	ప్రసంగి	67, 322, 408
పుష్పహాసః	952	ప్రసంగీకరణః	962
పూతాత్మా	10	ప్రసంగిణః	66, 323, 409, 956
పూరియితా	691	ప్రసంగిణీ	961
పూర్ణః	690	ప్రసాదానిలయః	960
ప్రభుః	411	ప్రసన్నస్థ	878
షేతలః	916	ప్రసన్నాత్మ	876
ప్రకాశనః	275	ప్రసన్నాత్మనః	879
ప్రకాశాత్మా	277		
ప్రగ్రహః	766		
ప్రజాగణః	953		
ప్రజాపతిః	70, 199		
ప్రజాభవః	90		
ప్రణామః	410		
ప్రణవః	957		
ప్రతర్దనః	60		
ప్రతాపనః	278		
ప్రతిష్ఠితః	328		
ప్రత్యయః	94		
ప్రథితః	321		
ప్రద్యుమ్నః	646		
ప్రధానపురుషేశ్వరః	20		
ప్రసితామహః	970		
ప్రభవః	34		
ప్రభుః	35, 300		
ప్రభూతః	61		

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	సంఖ్య.
భ		మ	
భక్తవత్సలః ...	742	భూకృపః ..	942
భగవాన్ ...	563	భూర్భువ స్వస్తియః ...	967
భగహ ...	564	భూశయః ...	634
భయకృత్ ...	737	భూషణః ...	635
భయనాశనః ...	838	భేషజమ్ ...	585
భయోపహః ...	935	భోక్తా ...	145, 502
భర్తా ...	33	భోజనమ్ ...	144
భానుః ...	126, 285	భ్రాజిష్ఠ్యః ...	143
భారభృత్ ...	851		
భావః ...	7		
భావనః ...	32		
భాస్కరద్యుతిః ...	283		
భిషక్ ...	586		
భీనుః ...	359, 948		
భీమపరాక్రమః ...	949		
భుజగోత్తమః ...	195		
భూః ...	438		
భూగర్భః ...	72		
భూతకృత్ ...	5		
భూతభవ్యభవస్సౌభుః ...	4		
భూతభవ్యభవన్నాథః ...	291		
భూతభావనః ...	9		
భూతభృత్ ...	6		
భూతమహేశ్వరః ...	490		
భూతాత్మా ...	8		
భూతాదిః ...	29		
భూతావాసః ...	713		
భూతిః ...	636		
భూరిదిక్షిణః ...	504		
		మఖిలంపరమ్ ...	64
		మధుః ...	170
		మధునూదనః ...	74
		మనుః ...	51
		మనోజవః ...	695
		మనోహరః ...	462
		మన్త్రీః ...	281
		మరీచిః ...	191
		మహర్షిః ...	352
		మహర్షిః ...	534
		మహాకర్మా ...	677, 793
		మహాకోశః ...	433
		మహాక్రతుః ...	680
		మహాక్రమః ...	676
		మహాక్షుః ...	355
		మహాగర్తః ...	810
		మహాతపాః ...	123
		మహాతేజాః ...	678
		మహాదేవః ...	492
		మహామృతిః ...	178
		మహాద్విధృత్ ...	182

	నానుపూలు సంఖ్య.	నానుపూలు.	నానుపూలు సంఖ్య.
...	435	మొగ్గనది	73, 169, 741
మ: న్	845	మానవని	754
మహానిధి:	812	మానస్య	755
మహాబల:	174	మాన్య	367, 398
మహాబుద్ధి:	175	మొగ్గ	518
మహాభాగ:	372	మొగ్గనాంబరముంగి	12
మహాభూత:	811	మేదినునితి	537
మహాభోగ:	434	మేగ్గ	759
మహామఖ:	440	మేధాను	78
మహామనా:	562		
మహామాయ:	172	యగ్గ	446, 971
మహామూర్తి:	723	యగ్గనృత్	977
మహాయజ్ఞ:	682	యజ్ఞ సుహృత్	982
మహాయజ్ఞా	681	యజ్ఞ పని:	972
మహార్థ:	525	యజ్ఞ భుక్	979
మహావరాహ:	542	యజ్ఞ భృత్	976
మహావీర్య:	176	యజ్ఞ వాహన:	975
మహాశక్తి:	177	యజ్ఞ సాధన:	980
మహాశన:	304	యజ్ఞాజ్ఞ:	974
మహాశృంగ:	540	యజ్ఞా వ్రత	981
మహాస్వన:	41	యజ్ఞా	978
మహాహవి:	683	యజ్ఞా	973
మహాహద:	809	యత్	736
మహాధర:	319, 371	యదు శ్రేష్ఠ:	710
మహాభర:	184	యమ:	164, 870
మహాబుద్ధి:	448	యమగాదికృత్	301
మహావ్య:	269	యమగావర్త:	302
మహాస్వాన:	183	యోగ:	18
మహాత్మాన:	173	యోగవిదాం శత:	19
మహాదధిశయ:	522	యోగీ	853
మహారగ:	679	యోగీశ:	854

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	సంఖ్య.
ర		వనమాళి	...
రక్షణః	923	వగదః	332
రణప్రియః	689	వరాహః	745
రత్నగర్భః	474	వరాహోహః	122
రత్ననాభః	799	వరుణః	558
రథాజ్ఞపాణిః	998	వర్ధనః	262
రవిః	884	వర్ధమానః	263
రవిలోచనః	833	వష్కారః	3
రామః	396	వసుః	105,271,701
రుచిరాజ్యసః	945	వసుదిః	270
రుద్రః	115	వసుప్రదః	698, 699
రోహితః	366	వసుమనాః	106, 702
		వసురేతః	697
ల		వహ్నిః	235
లక్ష్మీః	943	వాగ్మీ	268
లక్ష్మీవాక్	363	వాచస్పతిః	218, 579
లోకత్రయాశ్రయః	620	వాజసనీః	802
లోకనాభః	740	వామనః	154
లోకబంధుః	739	వాయుః	415
లోకసారజ్ఞః	789	వాయువాహనః	333, 860
లోకస్వామి	756	వారుణః	559
లోకాధిపానమ్	895	వాసవానుజః	324
లోకాధ్యక్షః	135	వాసుదేవః	334, 700, 714
లోహితాక్షః	59	వికర్తా	383
		విక్రమః	79
వ		విక్రమి	76, 909
వః	733	విక్షరః	365
వంశవర్ధనః	850	విజయః	149
వత్సరః	471	విజితాత్మా	626
వత్సలః	472	విదారణః	465
వత్సీ	473	విదిశః	938

	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
అమృతము	... 920	అమృతము	... 402, 664
సూత్రము	... 44, 485	సూత్రము	... 464
విశేషాత్మ	... 627	విశేషాత్మ	... 168, 747, 927
విషయము	... 510	విషయము	... 560
విషయము	... 516	విషయము	... 354
విశేషాత్మ	... 398	విశేషాత్మ	... 314
విశేషము	... 398	విశేషము	... 113
విరామము	... 397	విరామము	... 260
విశేషము	... 885	విశేషము	... 602
విశేషము	... 264	విశేషము	... 258
విశేషము	... 250	విశేషము	... 601
విశేషాత్మ	... 642	విశేషాత్మ	... 102
విశేషము	... 613	విశేషము	... 114
విశేషము	... 425	విశేషము	... 257
విశేషాత్మ	... 209	విశేషాత్మ	... 261
విశేషము	... 50	విశేషము	... 373
విశేషము	... 426	విశేషము	... 129
విశేషము	... 418	విశేషము	... 130, 133
విశేషము	... 241	విశేషము	... 132
విశేషము	... 1	విశేషము	... 165
విశేషము	... 722	విశేషము	... 551
విశేషము	... 118, 151	విశేషము	... 406
విశేషము	... 89	విశేషము	... 987
విశేషము	... 240	విశేషము	... 166
విశేషము	... 227	విశేషము	... 306
విశేషము	... 748	విశేషము	... 768
విశేషము	... 2, 259, 663	విశేషము	... 386
విశేషము	... 127	విశేషము	... 387
విశేషము	... 427	విశేషము	... 939
విశేషము	... 880	విశేషము	... 408
విశేషము	... 921	విశేషము	... 414

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
వ్యాసః	... 93	కాస్తా	... 208
వ్యాసః	... 578	శిఖి	... 312
		శిపివిప్యః	... 274
శ		శివః	... 27, 607
శక్తిమతాంశ్రేష్ఠః	... 403	శిశిరః	... 913
శబ్దభృత్	... 993	శిష్టకృత్	... 251
శతమూర్తిః	... 728	శిష్టేష్ఠః	... 311,
శతాననః	... 729	శుచిః	... 157,252
శతాననః	... 623	శుచిశ్రవాః	... 119
శతావగ్తః	... 345	శుభాగ్తః	... 593, 788
శత్రుఘ్నః	... 413	శుభేక్షణః	... 395
శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపవః	... 826	శూన్యః	... 719
శబ్దసహః	... 912	శూరః	... 341, 650
శబ్దాతిగః	... 911	శూరజనేశ్వరః	... 651
శమః	... 588	శూరసేనః	... 709
శమ్భుః	... 38	శృంగీ	... 803
శరణమ్	... 87	శోకనాశనః	... 638
శరభః	... 358	శారిః	... 342, 649
శరీరభృత్	... 351	శసణః	... 857
శరీరభూతభృత్	... 501	శ్రీకరః	... 618
శర్మ	... 83	శ్రీగర్భః	... 378
శర్వః	... 26	శ్రీదః	... 612
శర్వరీకరః	... 914	శ్రీధరః	... 617
శశబిందుః	... 286	శ్రీనిధిః	... 615
శార్దూలధన్వా	... 996	శ్రీనివాసః	... 185, 614
శాస్త్రః	... 589	శ్రీపతిః	... 610
శాస్త్రీ	... 591	శ్రీమతాంపరః	... 611
శాస్త్రీదః	... 594	శ్రీమాన్	... 22, 180, 222
శాశ్వతః	... 57	శ్రీనల్లవత్సః	... 608
శాశ్వతస్థానః	... 121	శ్రీవాసః	... 609
శాశ్వతస్థితః	... 633	శ్రీవిభావనః	... 616

	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
అతిసాగరం	613	సత్యం	107,213,873
అత్యంత	265	సత్యసంగత్యం	290
అత్యంత శ్రీమాన్	619	సత్యసంగత్యం	874
అత్యంత	69	సత్యసంగత్యం	532
స		సత్యసంగత్యం	214
సంకల్పం	556	సత్యసంగత్యం	761
సంక్షేపం	605	సత్యసంగత్యం	512
సంగ్రహం	160	సత్యసంగత్యం	479
సంధాత	203	సత్యసంగత్యం	894
సంధిమాన్	204	సత్యసంగత్యం	167
సన్యాసకృత్	587	సత్యసంగత్యం	704
సంప్రమర్శనం	233	సత్యసంగత్యం	707
సంభవం	31	సత్యసంగత్యం	897
సమీక్ష	109	సత్యసంగత్యం	898
సంవత్సరం	92, 423	సత్యసంగత్యం	929
సంవృత్తి	232	సత్యసంగత్యం	711
సంస్థానం	388	సత్యసంగత్యం	831
సం	732	సత్యసంగత్యం	833
సం	479	సత్యసంగత్యం	832
సతాంగత్యం	186, 451	సత్యసంగత్యం	110
సత్కర్త	242	సత్యసంగత్యం	360
సత్కర్త	628	సత్యసంగత్యం	108
సత్కర్త	243	సత్యసంగత్యం	779
సత్కర్త	705	సత్యసంగత్యం	364
సత్కర్త	706	సత్యసంగత్యం	225
సత్కర్త	450	సత్యసంగత్యం	445
సత్కర్త	871	సత్యసంగత్యం	161
సత్కర్త	488	సత్యసంగత్యం	25
సత్కర్త	955	సత్యసంగత్యం	855
సత్కర్త	708	సత్యసంగత్యం	124
		సత్యసంగత్యం	454, 821

నామములు.	నామముల సంఖ్య.	నామములు.	నామముల సంఖ్య.
సర్వతత్వజ్ఞుః	631	సామగః	582
సర్వతోముఖః	822	సామగాయనః	988
సర్వదర్శనః	95	సంహః	202, 489
సర్వదగ్ధి	452	సద్ధః	98, 825
సర్వదృక్	201, 577	సద్ధసంకల్పః	254
సర్వప్రహరణాయుధః	1000	స్థిగ్ధః	253
సర్వయోగవినిష్ఠుతః	104	స్థిగ్ధః	99
సర్వలక్షణలక్షణ్యః	362	స్థిగ్ధః	255
సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః	808	స్థిసాధనః	256
సర్వవిజయీ	805	సుఖదః	460, 890
సర్వవిత్	125	సుహృషః	459
సర్వశస్త్రగ్రాహ్యతాంవరః	765	సుహృత్	790
సర్వసహః	857	సుతపాః	197
సర్వాదిః	100	సుదర్శనః	418
సర్వాసునిలయః	715	సుధన్వా	572
సర్వేశ్వరః	97	సుక్తః	798
సర్వః	733	సుప్తః	797
సలితా	887, 969	సుప్తః	194, 859
సహః	370	సుప్రసాదః	238
సహస్రజిహ్వా	307	సుభుజః	266
సహస్రపాత్	229	సుముఖః	457
సహస్రమూర్ధా	226	సుమేధాః	758
సహస్ర్రాంకుః	484	సుయామునః	712
సహస్ర్రాక్షః	228	సురాధ్యక్షః	136
సహస్ర్రాత్రిః	830	సురానందః	188
సహస్ర్రాత్రిః	570, 146	సురారిహః	210
సాక్షి	15, 517	సురుచిః	882
సాత్వికః	872	సురేశః	86
సాత్త్వతాంపతిః	514	సురేశ్వరః	287
సాధుః	244	సులభః	823
సామ	583	సులోచనః	800

	నానుముల సంఖ్య.	నానుముల	సంఖ్య.
అందుఁ	... 806	స్వర్గము	... 622
అష్టవర్ణము	... 743	స్వర్గము	... 847
మనోరమము	... 944	స్వర్గము	... 986
మనోరమము	... 456, 824	స్వర్గము	... 37
మనోరమము	... 514	స్వర్గము	... 167
మనోరమము	... 461	స్వర్గము	... 903
మనోరమము	... 458	స్వర్గము	... 902
మనోరమము	... 836	స్వర్గము	... 901
మనోరమము	... 507	స్వర్గము	... 905
మనోరమము	... 505	స్వర్గము	... 904
మనోరమము	... 329	స్వర్గము	... 552
మనోరమము	... 330	స్వర్గము	... 466
మనోరమము	... 685	స్వర్గము	... 526
మనోరమము	... 684	స్వర్గము	... 848
మనోరమము	... 687		
మనోరమము	... 688		
మనోరమము	... 686		
మనోరమము	... 54	హరి	... 193
మనోరమము	... 53, 437	హరి	... 361, 656
మనోరమము	... 28	హరి	... 567
మనోరమము	... 389	హరి	... 703, 361
మనోరమము	... 428	హరి	... 361
మనోరమము	... 205	హరి	... 71, 412
మనోరమము	... 842	హరి	... 196
మనోరమము	... 280	హరి	... 883
మనోరమము	... 207	హరి	... 47
మనోరమము	... 595, 990	హరి	... 368
మనోరమము	... 621	హరి	... 744

అనుక్రమణిక ముగించెను.